תלמוד בבלי · אחרונים

עשירית האיפה חלק א

רבי ירוחם יהודה ליב וולפיש

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

עשירית האיפה חלק א

רבי ירוחם יהודה ליב וולפיש

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/עשירית-האיפה-חלק-א/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
אהל רחל 22
ענייני דחנוכה 53
פרשת לך לך 81
פרשת וירא 83
פרשת חיי שרה 83
פרשת תולדות 88
פרשת ויצא 89
פרשת וישלח 94
פרשת וישב 95
פרשת וארא 116
פרשת בא 117
פרשת בשלח 119
פרשת יתרו 122
השמטה לפרשת וישב 123
מסכת שקלים פרק א 124
מסכת שקלים פרק ב 135
מסכת שקלים פרק ג 139
מסכת שקלים פרק ד 144
לפרשת זכור 204
לפורים 205
לפרשת פרה 212
לפסח 214
לאסרו חג 217
קיבוץ הלכות ממסכת נזיר 217
קיבוץ הלכות ממסכת סוטה 294

הקדמה

בעזה"י אלו הן המסכתות אשר קבצתי הלכותיהן מסדר קדשים זבחים מנחות, בכורות, עירוכין, תמורה, מעילה, כריתות, תמיד, שקלים, נזיר, סוטה, הוריות, הד' מסכתות האחרונות אע"פ שהן אינן מסדר קדשים מ"מ כיון דגם הן עיקר הדינים מקדשים הן ספחתי אותם ביחד להיות אהל אחד:

תמכתי יתידותי על פסק הלכה במסכתות אלו על הרב הישיש צדיק וחסיד הרב בעל חפץ חיים שליט"א בליקוטי הלכות ובתורת הקדשים ובזבח תודה וג' מסכתות היינו שקלים הוריות תמיד אינם בליקוטי ההלכות שלו ואני הוספתים וקבצתים, וגם סדרתי לכל מסכתא בפ"ע ההלכות אשר כבר קבצתי אותם בספרי גחלי אש ודקה מן הדקה אשר כבר הסכימו עליהם גדולי הדור שלפנינו, ה"ה הגאון החסיד פאר הדור ר' חיים סאלאווייטשיק זצ"ל אבד"ק בריסק, וגם כבוד הגאון הצדיק ר' אלי' חיים מיזיל אבד"ק לורז זצללה"ה:

והוספתי עוד הרבה לקוטים מדברי חז"ל, ועיקרן של דברים לסדר אותם עפ"י דברי סופרים למספר שנים לזכרון ולעשות סימנים לתורה:

דברי סופרים וההלכות במס' אלו כולן ממקום קדוש יהלכון ממקור מים חיים מדברי רבותינו ז"ל, ומאלו הספרים הוצאתי אותן, מש"ס בבלי וירושלמי וספרא ספרי והתוספתא, ומפרשי הש"ס רש"י ותוס' ותוס' ישנים, מהמרש"א הלכות ואגדות, ומקרבן אהרן. וכן ממפרשי המשניות הרמב"ם והרע"ב ותוי"ט ותוס' חדשים, ותוס' רעק"א ומכתי"ק על ספרי הרמב"ם אשר לא באו עוד בדפוס, וגם מביאורי הגר"א על משניות ועל הת"כ, ותפא"י, וכן מגדולי הפוסקים הרמב"ם והראב"ד עם כל נושאי כליו מקרית ספר הכ"מ והלח"מ ומשל"מ כמעט כל הדינים הנוגעים לזה, ומשער המלך, כתר המלך, אור שמח, ומספר גבורות ארי ושאגת ארי' והטורי אבן, ומס' מנחת חינוך והחת"ס, והכתנות אור, ומסידור הגאון הריעב"ץ ומספר באר שבע, ומספר שפת אמת, וקרבן חגיגה, וספר שאלת כהנים תורה להגה"ק ר' רפאל המבורגער זצ"ל, וכן ממפרשי הירושלמי הפנ"מ ומרה"פ והק"ע ושירי קרבן. והרבה תוס' משלי, והרבה כללים חדשים אשר חנני השי"ת בזה בדברי הלכה ובדברי אגדתא הכל לעשות סימנים לתורה, ואע"פ שישנו כאן הרבה חידושים והלכות אשר כבר נדפסו בדקה מן הדקה לא מנעתי להביאם, משום שימצאו כאן ג"כ בכל מסכתא ומסכתא על הדף הראוי וכל ההלכות הן על סדר הגמרא, ואע"פ שכאן נאמרו ונשנו הרבה הלכות מ"מ כתבתי אותם עוד הפעם מחמת שנזכרו ג"כ בגמרא הרבה פעמים, וכאן שהוא לכל דף ודף לא יכולתי לעשות מהם סירוגין כ"א כל

הלכה והלכה על מקומו יבוא בשלום: ובחרתי לעשות עפ"י דברי סופרים לשנים שנים להורות שהספר הזה מיוסד על שתי תורות שבכתב ושבע"פ, ובכל דיני תורה ישנו שני אופנים האסור והמותר הטמא והטהור וכולן הרים התלוים בשערה ובקל יכולין לטעות, אבל בסדר הזה יבדלו ויפרשו ההלכות זה מזה כמובן ויגדיל תורה ויאדיר:

הקדמה כוללת:

הקדמה כוללת להמלקט ולהמאסף כל הדינין שנמצאו בש"ס בסדר קדשים ע"פ דברי סופרים למספר שנים לזכרון בהיכל ד':

ברוך אל עליון החונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה והנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה, והוא אשר נתן לי כח לעשות חיל לעת זקנותי כי כבר הגעתי לימי שיבה, ואמרתי בלבי הלא צבא לאנוש עלי ארץ ומתי תעשה אתה לביתך הלא ימי חלפו ועברו ואינם, ובמה יתרצה עבד אל אדוניו לכן אמרתי לבנות לי בית נאמן לסדר כל הלכות מסדר קדשים ע"פ ד"ס למספר שנים כמו שכבר עשיתי דוגמתו על עבודת יו"כ בספרי הנקרא דקה מן הדקה ונתקבל בכל תפוצות ישראל וגאוני הדור אשר הסכימו כבר סעו למנוחות זצ"ל וההסכמות המה שמה בכתובים, ואולי יהי' לי לזכות אם אזכה שילמדו בסדר הזה בנקל עפ"י הסימנים. ובתפלת נעים זמירות ישראל הוא אדונינו דוד משיח השם אתפלל ואומר אגורה באהלך עולמים ואמרו חז"ל וכי אפשר לו לאדם שיגור בשני עולמות אלא אזכה ויאמרו הלכות בשמי בעוה"ז ויהי' לי לזכות לעוה"ב והורו לנו חז"ל שבת (דף ק"ד ע"א) בסדר תשר"ק ע' ס' נ' נוטריקון 'עשה 'סימנים 'לתורה וקנה אותם וכן אמרו בעירובין (נ"ד ע"ב) א"ר חסדא אין התורה נקנית אלא בסימנים שנאמר שימה בפיהם אל תקרא שימה אלא סימנא, ר"ח ממערבא אזיל אמר קמי' דר' אבהו אמר אתון מהתם מתניתא לה אנא מהכא מתנינא לה הציבי ציונים שימי לבך עשה ציונים לתורה, ר"א מהכא אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא עשה מודעים לתורה פירש"י ז"ל סימנים סימני השמועות זו אחר זו וסימנוה חכמים מש"ס ומשום הגירסא דסימניה בפיהם עכ"ל, ואיתא עוד שם דשלמה המע"ה לימד דעת את העם דאגמריה בסימני טעמים ואסברה במאי דדמי לה, ופירש"י קבע להם מסמרות וסימנים בין בתיבות המקרא ובין בגרסא של משנה, ואיתא עוד שם בני יהודה דדייקי לישנא ומנחי להו סימנא נתקיימה תורתן בידם בני גליל דלא דייקא לישנא ולא מנחי להו סימנא לא נתקיימה תורתן בידם פירש"י להניח סימנים נאין ואין משכחין מהן עכ"ל, ואמרו חז"ל במס' שקלים דבני מערבא למה נקראים סופרים שהיו סופרין אותיות שבתורה ונקראין דברי סופרים שעשו את התורה ספורות כגון ד' אבות נזיקין, י"ג דברים נאמרו בעוף טהור, ט"ו נשים פוטרות צרותיהן

עכ"ל, הרי שחז"ל קפדו דוקא לעשות סימנים כדי לעמוד על דברי תורה, לכן אמרתי לקבץ ההלכות מסדר קדשים ולתת בו סימנים ע"פ ד"ס למספר שנים כדי שיוכלו בנקל לזכור אותן, וכן אמרו חז"ל ושננתם שיהא דברי תורה מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר אל תגמגם אלא אמור לו מיד, ובעז"ה עלה בידי חפצי לקבץ ולאסוף כל ההלכות מסדר קדשים וגם ד' מסכתות ג"כ הנוגעים לקדשים מסדרים אחרים שבש"ס והיינו שקלים, הוריות, נזיר. סוטה, ולהלן יתבאר מאיזה ספרים קבצתים להיות לאחדים כל ד"ס מהדינים הללו מגדולי הפוסקים הראשונים והאחרונים, וביארתי בהקדמת ספרי גחלי אש שחוב קדוש מוטל עלינו ללמוד בסדר קדשים אף שאינו נוהג בזמן הזה יותר מהנוהגים בזמן הזה כי המצות הנוהגים בזמה"ז הלא אנחנו מקיימים בפועל ומה שאינו נוהג צריך ללמוד להשלים התרי"ג מצות דאם לא נלמדם ולא נקיימם במה ניקח תרופה לרמ"ח אברנו ושס"ה גידנו אשר המה נגד התרי"ג מצית, וכל העוסק בתורת הקדשים מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו כל הקדשים ומקיימם בזה שתי מצות לימוד התורה ומצות הקדשים בעצמם כי כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה כאמרם ז"ל זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה כו', חוץ מזה הלימוד הזה מגין עלינו מיסורים דהנה אמרו חז"ל דעל ספק עבירה אדם מביא אשם תלוי שיגין עליו מן היסורין עד שיתודע ויביא אח"כ חטאת ע"כ, וכש"כ על ודאי עבירה פשיטא שיסורים באים עליו עד שיקריב הקרבן שמחויב בזה, ובלמדם הקרבנות על כל חטא וחטא ויעלה כאלו הקריב הקרבן ממש תיכף ניצול מן היסורים, ועולה מכפר על עשה ועל לאו הניתק לעשה ועל הרהור הלב ופשוט, ומצאתי ברבינו בחיי (פ' ויקרא) דכתיב או הודע אליו חטאתו בה"ה, וה' וגם ו' של הודע מרמזין לשני אותיות משמו הגדול יתעלה משם המיוחד מביאה עליו יסורים להודיעו אליו חטאתו כדי שיזכיר ויביא קרבנו ובזה יהי' ריח ניחוח לד' עכ"ל, פי' מצד הרחמים שיהי' לו כפרה בהקריבו את קרבנו על חטאתי אשר חטא, וה"ה בזמה"ז ללמוד הדינים הללו וא"ש:

ובזה נ"ל לבאר מ"ש בברכות אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בעון ביטול תורה ומקשין בזה איך יעלה על הדעת לומר שלא מצא, באם יש בידו עון ביטול תורה החמור מכל העבירות שבתורה דמצינו שויתר הקב"ה על ע"ז וג"ע וש"ד ולא ויתר על עון ביטול תורה, וכן אחז"ל הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו וגדול עון ביטול תורה מהקרבת תמידין ואיך יעלה על הדעת שלא מצא עון אלא ביטול תורה? ונראה לפרש דלעולם למד תורה אבל לא למד סדר קדשים

כלומר שלא תיקן הרבה עבירות שחייבין עליהם קרבנות ואף ששב בתשובה עודנו צריך ליסורים עד שילמוד דיני קרבנות, וכ"ת הלא לא מצא שום עבירה ומשמע אפי' שגגת עבירה, ליתא דאמרו ז"ל דאין לך אדם מישראל שלא עבר על עשה כנ"ל, ופירש בכתנות אור משום דקיי"ל (יומא י"ט ע"ב) דהשח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם ולא בדברים אחרים, ואי אפשר שלא ימלט שום אדם שלא לדבר שיחת חולין ועובר בעשה עכ"ל, ובפרשת צו כתב צו את אהרן ואת בניו לאמור זאת תורת העולה ופירש שם עפ"י דברי רש"י ז"ל שפירש אין צו אלא זירוז מיד ולדורות, וקשה תינח בזמן שבית המקדש קיים אבל איך אפשר לעשות לדורות בזמן שהוא חרב, ומתרץ לאמר זאת תורת העולה כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וזה שייך גם לדורי דורות ודבר זה למדתי בחלום בער"ח ניסן שנת תפ"ה עכ"ל, ורש"י בחומש (פ' וישלח ל"ג.) כתב בזה הלשון כי לא לרצון יהי' לכם, הקרבנות באות לפייס ולרצות עכ"ל, ועוד יש בזה ענין גדול דכבר נתברר דהלומד קדשים הו"ל כאלו הקריב כל הקרבנות על המזבח ונתקבלו ברצון כמו קרבן ממש, נראה בזה לבאר מה טוב הי' חלקנו ומה נעים גורלינו להביא הטובות לעולם, ונראה מה אבדנו ובמה נוכל להביא בחזרה כל הברכות והטובות עלינו ולעולם למען ייטב לנו בעוה"ז ונזכה בזה לעוה"ב, וז"ל מדרש תנחומא (פ' צו) עקרו של מזבח לשום כפרתן של ישראל נעשה 'מ'ז'ב'ח ר"ת 'מחילה 'זכרון 'טוב 'ברכה 'חיים שהיא נותנת חיים, לחם מצות ולחם הפנים היו מברכין את הלחם, וביכורים הי' מברכין פירות הארץ, ניסוך היין הי' מברך היין, בטל ניסוך היין ונמנעו טובות שבעולם כו', אמר עזרא לבני הגולה זרעתם הרבה והבא מעט, אכול ואין לשבעת, שתו ואין לשכרה, לבוש ואין לחום לו, והמשתכר משתכר על צרור נקוב, זרעתם הרבה והבא מעט כשבטל לחם הפנים אכול ואין לשבעה, משבטל ניסוך המים שתו ואין לשכרה, משבטל ניסוך היין, לבוש ואין לחום לו משבטלו בגדי כהונה, והמשתכר משתכר על צרור נקוב משבטלו תמידים של ציבור כ"כ למה שבטלו הקרבנות אמר נביא (חבקוק ג) כי תאנה לא תפרח משבטלו הביכורים ואין יבול בגפנים משבטלו הנסכים, כחש מעשה זית משבטל שמן המאור, ושדמות לא עשה אוכל ושדי בהמות לא עשו אוכל משבטלו הבכורות, גזר ממכלה צאן משבטלו התמידים ואין בקר ברפתים, משבטלו הפרים שהיו קריבין, וכן אי' ג"כ (פסחים מ"ב ע"ב) א"ר נחמן בתחלה כשהיו מביאין נסכים מיהודה לא הי' יינם מחמיץ עד שנותנין לתוכן שעורין, ורמזה בעה"ט ע"פ שנים במסורה כאשר הוסר החלב, ומעת הוסר התמיד למר שמעת הוסר התמיד הוסר כל חלב שבזכותו הי' ברכה מצוי' עיי"ש, ובתענית אי' שהבטיח הקב"ה לאברהם שאם יתעסקו בקרבנות בזמן שביהמ"ק

יהי' חרב יתקבלו כקרבן ממש, והיא עמוד אחד שעולם עומד עלי' היינו על הקרבנות, וברבה (פ' לך) הי' בשעה שעבר הקב"ה בין שני הגזרים וכרת עם אאע"ה הברית הראה לו במחזה הנבואה שני דברים תנור עשן ולפיד אש ומרמז לגיהנם ושיעבוד מלכיות ומתן תורה וביהמ"ק, וא"ל יתעלה כל זמן שבניך עוסקים בשתים בתורה ובקרבנות יהיו ניצולין מגיהנם וממלכות פרשו משתים הם נידונים בשתים עיי"ש הרי למדנו מזה כמה מעלות טובות עלינו להשפיע חיים וברכה והצלחה על כל העולם כולו שנוכל להביא בלימוד הקרבנות ודי למבין:

ובמדרש (תנחומא פ' אחרי) איתא וז"ל צפה הקב"ה שביהמ"ק עתיד ליחרב ואמר הקב"ה לישראל כל זמן שביהמ"ק הי' קיים ואתם מקריבין קרבנות לתוכו מתכפר עליכם ובזמן שאין ביהמ"ק קיים במאי מתכפר עליכם התעסקי בדברי תורה שהן משולין כקרבנות והן מתכפרין עליכם שנאמר זה הדבר (ויקרא ט') כלומר הדיבור הן כקרבנות, וכן הנביא אומר (הושע ג) קחו עמכם דברים ושובו אל ד', בכל הקרבנות נמשלו דכרי תורה, מקריבין יין נסך על גבי המזבח שנאמר ויין לנסך רביעית ההין נמשלה דברי תורה ליין שנאמר (משלי ט) ושתו ביין מסכתי, מקריבין לחם ע"ג המזבח שנאמר (במדבר כ"ח) את קרבני לחמי לאשי וכן הוא אומר ונתת על השלחן לחם הפנים לפני תמיד נמשלה התורה ללחם שנאמר לכו לחמו בלחמי (משלי ט'), מקריבין ע"ג המזבח שמן שנא' סולת בלולה בשמן נמשלה התורה. לשמן שנא' בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך לא יחסר עכ"ל המדרש שם, כלומר דברי תורה במחשבה ובדיבור כי בראש ישנו משכן המחשבה שלא יחסר לך ביום ובלילה. וזה לשון רבינו בחיי (סוף פי ויקהל) הזכירו חז"ל בענין קרבנות כי כל המתעסק בלמוד פרשיות אלו וישא ויתן בלבו ענייניהם כאלו הקריב קרבן עצמו, והיא שאמרו כל העוסק בפ' עולה כאלו הקריב עולה וכן בפ' חטאת וכן כולם, הא למדת מזה על הספור בפיו בלבד שכרו אתו ופעולתו לפניו כאילו עשה המעשה והקריב קרבן על המזבח וה"ה בספורי ענייני המשכן והמקדש שיש לנו זכות עצומה ועקב רב כאשר נהגה בהם ונשתדל להבין פשוטן ונגליהם עאכ"ו אם נזכה להשיג תוכם להשכיל אחד מרמזיהם והוא שהזכיר דוד על הענין הזה על הנגלה ועל הנסתר (תהלים מ"ח י"ג) סבו ציון והקיפוה ספרו מגדלי' שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון ובזכות הסביב וההיקף בנגלה ובנסתר ישוב שכינתו לתוכו שנא' כי זה א' א' עולם ועד הוא ינהגנו על מות עכ"ל, ובתדב"א אי' מעיד אני עלי שמים וארץ בין איש בין אשה אפי' עכו"ם אם אומר הפסיק ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ד' הקב"ה מזכיר לו עקידת יצחק בן אברהם, צא ולמד ק"ו אם על פסוק אחד או

על הלכה אחת וכש"כ על כל סדר קדשים שמכיר ובקי בהן שזכות עקדת יצחק יגין עליו מן היסורים כמ"ש חז"ל יצחק סבל יסורין בשביל כל ישראל ובזכותו בודאי ינצל ויזכה לעוה"ב, ובאבות (פ"ג מי"ח) אי' ר"א בן חסמא אומר קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, ופי' בתוי"ט הוא הי' תלמיד רע"ק והי' אחר החורבן ואין לדיני קינים שייכות אלא בזמן שביהמ"ק קיים הלכך איצטריך לאשמעינן דאף הן גופי הלכות אפי' בזמה"ז לפי שהתלמוד שלהם במקום עבודה היא עכ"ל. והלקוטים האלה קראתי בשם עשירית האיפה או סימנין לתורה והוא מנחת עני, ותפלה לעני כי יעטוף ולפני ד' ישפוך שיחו כי אין בידי מאומה וכל הטורח שטרחתי בזה היא מלאכה בלבד ואינה חכמה לכן אני מבקש רחמי שמים שלא אכשל בדבר הלכה ח"ו להפוך דברי אלקים חיים מחמת עומק המושג או מחמת טעות ח"ו ויהא נא קבוצת ד"ת אלו לרצון על מזבח השי"ת כאילו הקרבתי קרבן ויקובל ברצון שתהא באה כפרה על עונותי אמן:

ואגב אורחא אמרתי לפרש מ"ש במדרש על הפסוק שנא' ואל אלקינו כי ירבה לסלוח, ודרשו חז"ל זה עשירית האיפה שויתר הקב"ה משלו, וביע"ד מתרץ המדרש באופנים שונים ול"נ לפרש עם מ"ש במנחות (דף ק"א) וז"ל רעק"א טמאים נפדים טהורים אינם נפדים חוץ מעשירית האיפה של מנחת חוטא שהרי אמרה תורה מחטאתו על חטאתו, ופירש"י דמשמע שיוסיף מעות על חטאתו שהי' עני והפריש עשירית האיפה יפדנה ויוסיף עלי' מעות ומביא כבשה או שעירה עכ"ל, הרי דבשאר קרבנות לא ויתר הקב"ה כיון שהוא הקדש טהור נשאר עליו רשות גבוה ולא נוכל לפדותו ולא הועיל הפדיון הכלל אבל בעני ויתר הקב"ה אפי' על מנחה טהורה שתצא לחולין כדי שיוכל להביא כבשה או שעירה ואם לא יוכל לפדות יקשה עליו להגיע לכבשה, הרי קמן דהקב"ה יתעלה מסייע לעני ובזה ויתר משלו. וברבה בראשית אי' בזה"ל (פ' מ"ד) אמר רשב"י כל הכפרות הראה לו הקב"ה לאברהם אע"ה במחזה ברית בין הבתרים ועשירית האיפה לא הראה לו, ורבנן אמרו אף עשירית האיפה הראה לו נאמר כאן ויקח לו את כל אלה ונא' להלן והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה עכ"ל, ונ"ל לפרש דאאע"ה בירר לבניו שישתעבדו בד' מלכיות ובשביל זה ינצל מגיהנם, וענין תוקף הגלות הוא שהמלכיות אומרים מדוד והביא (בב"ר פע"ז), אי' בזה"ל שהיא מכנסת עין הרע בממונו של אדם, וגם יעקאע"ה רמזה בעת ששלח הדורון לעשו וכתיב מתרצה ברצי כסף מתיר את הפס ומתרצה ברצי כסף כך הי' עשו נראה כאלו אינו רוצה לקחת וידיו הי' פשוטות לקחת והוא שעמדה לאבותינו ולנו בגלות, ואם נהי' ח"ו ג"כ עניים אין אנו יכולים לעמוד ח"ו לכן לא נראה לאברהם אע"ה קרבנו של עני בדלי דלות והיא עשירית האיפה לדעת

רשב"י שלא יצטער אבינו הזקן החפץ חסד, אבל רבנן ס"ל כיון דתוקף הגלות הוא להציל אותנו מדינה של גיהנם נראה לו ג"כ הצרות של ישראל גודל העניות כמו"ש חז"ל יחלץ עני בעני' בזכות עני' יצילני מדינה של גיהנם והבטיחו הקב"ה ואמר לו באנו באש ובמים ותוציאני לרויה כלומר בשביל העניות והגלות ננצל מש ני מיני גיהנם של אש ושל מים הרי למדנו קדושת הקרבנות וא"ש:

ואגב אורחא נ"ל לבאר הפסוק בתלים שאו מנחה ובואו לפניו, דהנה רש"י ז"ל פי' על פסוק נפש כי תקריב קרבן מנחה מי הוא דרכו להתנדב מנחה עני מעלה אני עליו כאלו הקריב את נפשו לפני, לכן אמר דוד שאו מנחה ובואו לחצרותיו, כלומר בעת שתבואו להתפלל לפניו יתעלה יהי' בגדר כמו העני המביא מנחה ונותן את נפשו עליו כן תבואו לפני ד' ג"כ בלב נשבר ונדכה ובבושת פנים שאין לו יותר כך תבואו ג"כ כעני בפתח ואז בודאי תקובל ברצון, ודוקא ישראל המביא מנחה תתקבל ברצון כדאמרן אבל עכו"ם שאף דנודרין נדו"נ כישראל מ"מ קיי"ל דאין מביאין מנחה אלא דוקא עולות, ואף דהתנא סתם (בפ"ה דמנחות משנה ג' וה' וריש פרק ו') דישנו מנחת נכרי וכן איתא בשקלים (פרק א' משנה ו') דמקבלין מהן דבר הנידר והנידב ומנחה ג"כ בכלל זה כמו שפירש שם הרע"ב. אבל הרמב"ם פסק שאין מקבלין מהן אלא עולה בלבד דהכי ס"ל לרע"ק דפליג, וטעמיה דלא פסק כסתם משנה כתב שם התוי"ט בשם הכסף משנה (בפ"ג דמעשה הקרבנות) משום דרב הונא לא ס"ל כותיה דאמר התם (ריש פרק ז' דמנחות) שלמי נכרים עולות נינהו ויליף מקרא דיליף לי' רבי עקיבא עכ"ל, ואפי' שלמים אין מביאים ג"כ כיון דהשלמים היינו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים דדוקא ישראל יש לו זכות לאכול השלמים שזוכה משלחן גבוה, אבל העכו"ם דאינו מהול ומרבינן בגמ' דדינו דערל אפילו ישראל כטמא ואיך ניתנו להם קדשי גבוה דאפי' ישראל ערל אין לו זכות לאכול קרבן שלו, ומזה הטעם ג"כ נ"ל דאין מקבלין מן העכו"ם ג"כ קרבן מנחה דלעשותו כולו כליל א"א שיהא לו קדושת כהן ואם יתנו כל המנחה להכהנים מלבד הקומץ דהעכו"ם פעי כלומר צועק כמ"ש בערכין והוא צר עין שיהי' להכהנים לאכול מקרבן שלו לכן א"א כדאמרן, ועוד נ"ל מה שאינם מקבלים מנחה מעכו"ם עפמ"ש בתפא"י (בהפטרת ר"ח) ע"פ מעלה מנחה דם חזיר כי צריך להיות נדר בגוף ובנפש וחזיר אין אלא סימן אחד של טהרה. וזה הענין עשו אבי אדום צד את אביו בפיו שהי' מראה פנים ולבו בל עמו והעידה התורה שטמא הוא כי שניהם כאחד טובים ולא בענין אחר כמו עשו שהי' גוף בלא נפש ונשמה, ואולם כח המבטל לזה החזיר, ומנחת עני דאמרינן שויתר הקב"ה חלקו, והענין לפי שאם יחטא האדם חוטא בחומר ורוחני ולכך צותה תורה שיהא קרבן

לד' אשר בו רוח חיים וחומר לכפר על נפשו, ואולם מנחה חסר מן רוח חיים ואין בזה אלא חומר לבד והוא גוף בלי נשמה וזה שויתר הקב"ה חלקו דהיינו המיוחס יותר לאל יתברך בענין אצילת הנפש אדם השלם אע"פ שהכל משלו וז"ש מעלה מנחה זה גוף בלא נשמה ובזה ינוצח עשו שהוא גוף בלא נשמה כי הוא מפריס פרסה וגרה לא יגר בלי התעוררות לכונת השם יתעלה והבן עכ"ל, וממילא מובן שעכו"ם אינו כלל בהבאת המנחה וא"ש:

באופן אחר נ"ל לבאר ג"כ ע"פ התפארת יונתן דפי' מ"ש במדרש דמנחה ויתר הקב"ה משלו דהנה כל העולות הם כולן כליל ומנחה שיריו נאכלין כדי שיקריבו הכהנים גם המנחה דאל"כ לא הי' רוצין הכהנים להקריב דאין להם שום חלק בה לכן שיריה נאכלין, וזה שויתר הקב"ה משלו דמן הדין להיותו כולו כליל ומנחת כהן דכליל הלא הוא עובד עבודתו לעצמו דקרבן שלו הוא מקריב בכל עת שירצה עכ"ל, אבל לא רצה הקב"ה לוותר לעכו"ם חלק שלו, ולהיות כלול א"א כדאמרן שלא יגיעו למעלת כהן כנ"ל:

באופן אחר ע"פ התפא"י דלכך מנחה עשירית איפה שלא הטריח הקב"ה לעני יותר מכדי מזון יום אחד דזה שיעור סעודה ליום כשיעור המן כדאי' בעירובין דיום אחד יוכל אדם להתענות, וגם זה הטעם לא שייך בעכו"ם כי אין להש"י חפץ בצומות העכו"ם וא"ש:

ובאופן אחר נ"ל לפרש מה שאין העכו"ם יכול להביא מנחה, ע"פ המדרש וז"ל הרי שהביא מנחתו מגולה ומאספמיא וראה המביא את המנחה שקמץ הכהן את המנחה [והקומץ שיעורו כשני זיתים ולא יותר ועשירית האיפה הוא מג' בצים וחומש ביצה] ואכל הכהן את הכל הנשאר אמר המביא אוי לי כל הצער הזה שנצטערתי בשביל זה [כלומר שיאכל הכהן כפי' יד"מ] והכל מפייסין אותו ומה אם זה שלא נצטער אלא שני פסיעות בין אולם למזבח זכה לאכול אתה שנצטערת כל הצער הזה עאכ"ו עכ"ל, הרי העכו"ם שיביא מארץ רחוקה ויראה שהכהן אוכל הכל האם יתנחם ע"ז כמו הישראל המאמין בברכה שמברכין אותו לעתיד שיזכה בשביל המנחה לברכה וטובה הרבה:

ועוד נ"ל לפרש כמו שמביא בתוס' (ב"ב דף מ"ח) דנדרים ונדבות אין באין לכפרה ומה שממשכנין על חייבי עולות בישראל מפני הנדה שלא יעבור על בל תאחר, ומפני זה הטעם מבואר שם במרדכי שמפני זה אין מקבלין צדקה מן העכו"ם מפני שהצדקה בא לכפרה ולא ניחא לן שיהי' להם כפרה, משא"כ נדרים ונדבות שאינם באים לכפרה, ועתה א"ש דהעולות אין אוכלים הכהנים כלום היינו שאינם באים לכפרה אבל במנחה הכהנים אוכלין את שירי המנחות הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים כדאמרן ובכפרת

עכו"ם לא ניחא לו, הרי נתברר מכל זה דקדושת המנחה דוקא לישראל שמקבלין ממנו מנחה באהבה:

ובאבודרהם (דף מ"ג ע"ד) כתב בזה"ל ונקראת זאת התפלה מנחה מפני שבשעה עשירית מן היום שנברא בו אדם הראשון חטא וזה שכתב לרוח היום ומתרגמינן למנח יומא עכ"ל, ותמוה מה זה ענין לתפלת מנחה, ונראה לי לפרש דרש"י ז"ל פירש טעם שבחרו בעצי תאנים למערכה לתקן חטא אדם הראשון שנתקן בעלי תאנה. והנה בקרבנות כתוב אדם כי יקריב מכם ופירש במגלה עמוקות בעצי אש של המזבח נתקן חטא אדם הראשון, לכן שפיר לוקחין עצי תאנה, ובמנחה לוקחין שני גזרי עצים ע"י שני כהנים כדאיתא ביומא, ונראה לי לפרש מטעם זה כהן אחד מכפר בזמן מנחה על כלל ישראל וכהן שני לוקח עץ שני בזמן שחטא אדם הראשון בעשירית לתקן חטאו ואתי שפיר, ועוד נראה לי לפרש למה נקרא תפלת מנחה דהנה ידוע מהגמרא ומזוה"ק דלעת ערב מתגברין הדינין כמו דאיתא במכילתא דלעת ערב בו תרמוש כל חיתו יער שמרמז למזיקין, ובזוה"ק (פרשת חי') כתב וזה לשונו צלותא דמנחה זמנא דדינא קשיא שרי בעלמא, ואיתא עוד שם כתיב ואברהם שב למקומו היינו אחר תפלת שחרית ומתחיל צלותא דיצחק שמרמז לדין וחייבי גיהנם צועקין אוי לנו כי פנה היום עכ"ל:

ובזה נראה לי לפרש מה דאמרו חז"ל בתמיד של בין הערבים הי' המצוה של שני גזרי עצים דוקא בשני כהנים ופירש הריטב"א ז"ל וז"ל ולא הי' פייס על הכהן השני אלא שמי שזכה בבוקר אומר בערב לחבירו זכה עמי בעץ שני, ונראה לענ"ד לפרש כלומר כהן שהי' מכיר בחבירו שזכותו רבה אומר לחבירו זכה עמי שיתפלל עמו ביחד כולי האי ואולי להגן ולהתגבר על המזיקין שכליל יחלופו עד העצים של המערכה, והאש של המזבח דתמיד של בין הערבים הוא נגד יצחק שמדתו דין וצריך רחמים גדולים כאמור, ועתה אתי שפיר שם מנחה כלומר התפלה זו יהי' בכחה להתגבר על הדינים ושיהי' מנוחה לחייבי גיהנם כדאמרן, ובתוס' קאמרו וזה לשונם הוי זהיר בתפלת מנחה שאף אלי' לא נענה אלא בתפלת מנחה ושמא בשעת הקרבת מנחה נענה ולכך קרוי לה תפלת מנחה שאז היתה שעת רצון עכ"ל, ותמוה ראשית שלא מצינו כלל שאליהו הקריב מנחה בבמה. ועוד שנראה דשעת מנחה בהיפוך הדינים קשין מאוד חוץ בשבת במנחה דהוא עת רצין, אלא ודאי הכי פירושא שאליהו הנביא התגבר על עובדי הבעל שהם דומים לסטרא אתרא ולהמזיקין שיש להם שליטה אז, וגדול כחן של צדיקים שמהפכין רוגז לרחמים גדולים ונהיתה בכח תפלתו דמצינו שהתפלל אז שיתהפך לעת רצון. וגם אנו

צריכין להיות זהירים בתפלתינו יותר לעת מנחה דצריך זכות גדול להתגבר על הדינים ואתי שפיר:

ועוד נ"ל לפרש מה שקורין לתפלת הצהרים בשם תפלת המנחה כמו בשחר תפלת יוצר, כן הקשו בתוס' פסחים ק"ז ואמרו המפרשים מנחה על שם מנח שמשא כלומר שמתפללין אותה בעת השמש תבוא למנוחתה, והגר"א ז"ל פי' דזמנה אינו בשעת הקרבת התמיד אלא בשעת הקרבת המנחה של תמיד בין הערבים ע"ש ויראוך עם שמש, ול"נ עוד כיון דבשחרית מתפלל תפלה ארוכה הוא כמו שמקריב בהמה גדולה לקרבן, אבל בין הערבים התפלה קצרה מאוד בערך של שחרית הוא דוגמא לעני שמביא מנחה של סלת, מ"מ גדולה תפלת מנחה שהרי אלי' לא נענה אלא בתפלת מנחה, ונ"ל ג"כ משום הטעם הזה שלא יתנאה בתפלה ארוכה כי אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. ונאמר בעילת בהמה וגו' ונאמר במנחה אזכרתה המזבח אשה ריח ניחוח לד' לומר לך שאחד המרבה ואחד הממעיט בלבד שיתכוין לבו לשמים, והטעם דהמנחה בא דוקא מצות פי' בכלי יקר בשביל דהוא לחם עוני ועני נכנע, וזה שייך על העני הנכנע ובדלי דלות שהוא נכנע ביותר ותמיד עיניו נשואות אל ד' נא' ונפש כי תקריב לא זה שמשליך מקרבו כל תוך ומרמה אלא כל נפשו הוא כלול לד' וכולו נעשה ברי' חדשה, לכך נא' במנחה זו קודש קדשים מאשי ד' רצה לומר יותר מן אשי ד' הנאמר למעלה עכ"ל: ומעתה אני מביא בזה ג"כ מנחת עני שאין בידי כלום כי אם אשר לקטתי ואספתי ואיני אלא כמלקט אוכל מתוך אוכל ולא חדשתי כלום וצריך אני לרחמי שמים שיתקבלו הלקוטים האלו לרצון לפני אדון כל, וגם שאזכה שיקובל ברצון בכל תפוצות ישראל ואבנה גם אנכי מזה וזכות התנאים והאמוראים והגאונים שקבצתי דבריהם הקדושים יהי' לי למליץ יושר בזה ובב"א אמן, ובמהרה בימינו יבנה בית מקדשינו ותפארתינו ובעבודת בית המקדש נשמח כולנו בבואנו לציון ברננה אמן:

המלקט והמאסף ירוחם לייב וואלפיש:

רבינו הטור אסף קיצור פסקי הרא"ש ועל סדר נזיקין ישנו הגהת התוי"ט וכתב שם בסוף דבריו וז"ל ה"ה תבינו גם תשכילו מעלתו ורוב תועלתו כי טוב הוא לחזור האדם על לימודו בזמן קצר, וכן מאת ד' אחילה ואשאלה יעזור לי להשלים כוונתי שע"י מלאכתי זאת תתרבה הדעת שיחזור כל אדם על כל לימודו בספר הקיצור הזה במעט ימים לא כביר עכ"ל, וזאת הוא ג"כ כוונתי בחיבור הזה כמובן ולהשי"ת הישומה:

פתח האהל והוא מצבת קבורת רחל:

הוא ציון לנפש חיה לזכר נשמת אשתי היקרה בנשים שהי' בה אהבת תורה ויראת שמים הצנועה מרת יוטא רחל נ"ע בת ה"ר יהודא לייבוש
הופנאגעל ז"ל מפה ווארשא, ומתה עלי רחל ביום כ"ז אדר שנת תרע"ח, ועלתה לשמים לאור באור החיים, תהא נפשה צרורה בצרור החיים את ד' אלקינו ותהי' מליצה ישרה לבעלה ולבניה ולכל משפחתה, ולזכות נשמתה הטהורה והנקיה עשיתי בהספר הזה הוא עשירית האיפה כמו פתיחה על שמה וקראתיו אהל רחל:
[א] אמרו חז"ל (נזיר דף כ"ג) מנשים באהל תבורך מאן נינהו נשים באהל שרה רבקה רחל לאה. והובא בילקוט שמעוני ומסיים שם אורח ארעא למימר הכי בתמיה ומתרץ מעין קאמר, ופירש בהיכל רענן וז"ל וכי דרך ארץ שתאמר דבורה ליעל שתהא ברוכה משרה רבקה כו' אלא מעין קאמרה לה מעין ברכת שרה עכ"ל. הרי למדנו מזה דנשים צדקניות אשר הנה באהל יש להן חלק מעין אמהות שלנו שרה רבקה כו' דכתיב בכולן לשון אהל:
[ב] ואמרתי לפרש מה הוא דוקא לשון אהל, דעיקר זכות נשים הצדקניות תלוי בשני דברים, בצניעות כמו שפירש"י במה שכתוב אצל שרה אמנו הנה באהל צנועה היא, ועוד העיקר מפני שיש להן חלק בתורת בעלה שמטרחת בשבילו כאשת חיל לתקן צרכי ביתה ובעלה ובני' שיוכל בעלה ליישב באהלה של תורה כמו שכתב איש תם יושב אהלים אצל יעקב אבינו שישב באהלו של תורה לכן גם אשתו נקראת אהל רחל כלומר תורת בעלה שעוסק בתורה על שמה נקראת, ומעיד אני עלי שמים וארץ שרעיתי היקרה נ"ע יותר מנ' שנים ישבה בירכתי ביתה כגפן פוריה והיתה טורחת בבעלה ובבניה גלמודה בכל לילה ולילה אשר הלכתי לבית המדרש לחברה ש"ס ולא אמרה אפי' פעם אחת נלך בלילה לשמוע להמנגנים או לתיאטראות כמו שאר הנשים בזמנינו לכן בודאי יש לה חלק בתורתי, וכמו שאמרו חז"ל בסוטה (דף כ"א) יש לה זכות תולה ואמרינן זכות תורה ואף דאינה מצווה ועושה נהי דפקודה לא מפקדא באגרא דאקרין ומתנין בנייהו ונטרין להו לגברייהו עד דאתי מבי מדרשא מי לא פלגאן בהדייהו. פירש"י ז"ל לא שעוסקת בתורה אלא שטורחת בניה ובבעלה ונוטלת חצי שכרן, וכן איתא בכתובות שאמר רבי עקיבא לתלמידיו שתורה שלי ושלכם שלה היא. ופירש"י תורה שלמדתי אני ושלמדתם אתם על ידה הוא:
[ג] ובמדרש (פ' וישלח) על פסוק ויצב יעקב מצבה איתא שם תני רשב"ג אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן זכרונם, וקשה הלא ראינו שיעקב הציב מצבה על קבורת רחל הצדיקת והתנא הזה ס"ל דאין עושין נפשות היינו מצבה על קברות הצדיקים, ועמד

בזה בספר כתנות אור ותירץ בודאי צדקת גמורה כאמנו רחל לא היתה צריכה מצבה לעשות לה נחת רוח להזכירה לשבחה כי מעשיה הטובים הם זכרונה, אלא כדי שישראל יתפללו על קברה בגלות נבוזראדן כמו שמבואר במדרשות, לכן אמרתי להציב פתח האהל בפתיחתי לספר הזה כמו הקדמה ופתיחה דברי תורה אשר קראתיו בשמה אהל רחל כדי שיהיו המעשים שלה ואהבת תורה שבה לזכרון לדור אחרון: [ד] ואמרתי להציג פה דבר אחד מספר כתנות אור על שני מימרות חז"ל, וז"ל בפ' חי' שרה איתא (סנהדרין דף כ"ב) אמר ר' יוחנן כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב ביהמ"ק בימיו שנאמר בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך וכתיב הנני מחלל את מקדשי גאון עוזם אמר ר' אלכסנדרי כ"א שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו שנאמר אור חשך באהלו ונרו עליו ידעך. ומפרש הוא ז"ל קשר שני המימרות ע"פ גמרא (ב"ב ד' ע"א) בבבא בן בוטי שנתן עצה להורדס לבנין בית המקדש משום דהוא כבה נרו של עולם דכתיב נר מצוה ותורה אור ולכך יעסוק באורו של עולם דכתיב ונהרו אליו כל הגוים, הרי להדיא שהמקדש הוא אורו של עולם ושפיר אמר ר' יוחנן כל אדם שמתה אשתו כאילו חרב ביהמ"ק, ודימה אשתו למקדש ומקדש נקרא אור ולכך אמר ר' אלכסנדר כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו שנאמר אור חשך באהלו, ר"ל כשם שהמקדש נקרא אור ונחרב ובא חשך כך ע"י מיתת אשתו נכבה נרו ועולם חשך בעדו עכ"ל:

[ה] וכעין זה ביארתי אני זה יותר מארבעים שנה דבריהם ז"ל במדרש (פ' בראשית) שאיתא שם ויגרש את האדם הראה לו חורבן בית המקדש היך מה דאת אמר ויגרס בחצץ שיניו ופירשתי כלומר כיון שאדם הראשון גרם מיתת צדיקים ע"ד שאמרו חז"ל באותן שמתו בעטיו של נחש וגרם מיתת צדיקים שקול כשריפת בית אלקינו לכן נראה לו חורבן בית המקדש. ואיתא עוד שם במדרש דקין והבל הי' מדיינין על בנין בית המקדש שזה אומר בתחומי יבנה המקדש וזה אומר בתחומי יבנה דכתיב ויהי בהיותם בשדה ואין שדה אלא בית המקדש שנאמר ציון שדה תחרש עכ"ל, ותמוה דשדה תחרש מרמז על חורבן המקדש ואיך למד המדרש שהיו מדיינין על בנין המקדש, אלא כיון שראו שעון אביהם אדם הראשון גרם חורבן בית המקדש הי' כל אחד רוצה לתקן העון הזה לבנות המקדש, כמו דאמרינן שבבא בן בוטא יעץ להורדס לבנות המקדש לכפר עונו על שהרג חכמי ישראל, אף כאן חפצו בניו לבנות המקדש לכפר על מיתת צדיקים:

[ו] ועתה אני אומר מעת אשר מתה עלי רחל הוא אשתי הראשונה והאחרונה עולם חשך בעדי ואין לי עצה אלא לבנות המקדש ולהקריב הקרבנות כמו שאמרו חז"ל כל העוסק בבנין המקדש והקרבנות מעלה עליו הכתוב כאלו נבנה בית המקדש בימיו והקריב

הקרבנות, וכיון שזכני השי"ת לאסוף ולקבץ דיני הקדשים על י"ב מסכתות אמרתי להציג לה בזה זכר עולם לזכרון בהיכל ד' מגודל צדקתה ואהבתה לתורה, וגם להתודע ולהגלות כי ידוע לכל יודעי ומכירי כי היתה אשת חיל מחוכמה ומושלמת בהרבה לשונות וכולן ראו כן תמהו על גודל חכמתה וידיעתה וכתיבתה בלשונות שונות כאחד גדולי הסופרים ומ"מ אהבתה להתורה עלה על כולנה, וגם היתה מקבלת כל אדם בסבר פנים יפות ולא היתה מתימרת בעשרה ובלימודה ובתואר פני' כי אם תורת ד' חפצה תמיד, ולא היתה מתענגת בתענוגי העולם אלא שמה תמיד בטחונה בהשי"ת ובתורתו הקדושה, ועלי' נאמר אשה יראת ד' היא תתהלל, וזכרון דברי' תהיה לה לזכות בעילם העליון, ומי שילמוד אפי' הלכה אחת מספר הזה יעשה עמה מצוה דכל תורתי שלה הוא, וכיון שיש בידה אור תורה אז טל התורה יקימה לתחיית המתים כדאיתא (בסוף כתובות) ותקימה לגורלה לקץ הימין עם שאר מתי ישראל בביאת הגואל בב"א: [ז] והנה עיקר ענין האהלות של אימהות הקדושות ששה הן שרה רבקה רחל לאה בלהה זלפה, דבכולן כתיב אהל, כמו שפירש"י ז"ל במדרש על פסוק מנשים באהל תבורך וזה לשונו, שהי' יושבת באהל דכתיב ושרה שומעת פתח האהל וכתיב ויביאה יצחק האהלה וכתיב ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות עכ"ל, והנה טרח רש"י ז"ל לפרט כל האהלות ללמד שכולן צדקניות היו ושכינה הק' הי' מצוי באהליהן כמו שמתרגם אונקלס ואעלה יצחק למשכנה והא תקנין עובדיה כעובדי שרה אימה, כלומר מהאהלה נראה שצדיקת היתה כמו שפירש"י דנעשית דוגמת שרה אמו כלומר והרי היא שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת הי' נר דלוק מע"ש לע"ש וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל ומשמתה פסקה וכשבאת רבקה חזרה, הנה בודאי ענן קשור על האהל מרמז להשכינה ששרתה באהלה, ונר הדליק מע"ש לע"ש מרמז ג"כ לשכינה כמו שאמרו חז"ל במגורה שהנר דלוק בנר המערבי עדות שהשכינה שורה בישראל, ובשבת (דף נ"ו) על מה דאיתא בגמרא שם אחרים אומרים שתי מצעות בלבל אחת של שכינה ואחת של אביו, ופירש"י ז"ל שם וז"ל כך הי' יעקב עושה בארבעה אהלי נשיו מעמד מטה לשכינה ובאותו אהל שהוא רואה בו שכינה הוא בא ולן אותו לילה עכ"ל, הרי אפי' באהל שתי אמהות שרתה שכינה, וכן פירש בבעל הטורים האהלה ח' במסורה רמז שבשמונה מקומות שרתה שכינה משכן גלגל שילה ניב גבעון ובית ראשון בית שני ולע"ל, הרי הוא ז"ל ג"כ מפרש האהלה על השראת השכינה ואתי שפיר, מיהא קשה לי על רש"י שפירש אצל שרה מן פתח האהל ולא ממוקדם וימהר אברהם האהלה וגו' ויאמר הנה באהל:

[ח] מ"מ למדנו דאצל כל האימהות מצינו פעם אחת אהל ובשרה ג' פעמים וימהר אברהם האהלה אל שרה הנה באהל ושרה שומעת פתח האהל, ונראה לי לפרש דהנה אצל אברהם אבינו כתיב ג"כ פתח האהל ומפרש במדרש לשון פתח וז"ל פתח טיב פתחת לעוברים ושבים [כלומר לקבל אורחים] פתח טוב פתחת לגרים. לכן נוכל לומר כשם שאברהם אבינו הי' מגייר גרים אנשים כן שרה אמנו היתה ג"כ מגיירת נשים כמו שאמרו חז"ל, וכן כמו שקיבל אברהם אבינו אורחים זכרים, כן היא היתה מקבלת אורחים נשים ובשניהם כתיב פתח האהל דשניהם דומים זה לזה ואתי שפיר, דבאברהם כתיב מפתח אהל ובשרה שומעת פתח אהל:

[ט] והנה אצל אברהם אבינו כתיב ג"כ שתי פעמים אהל והוא יושב פתח האהל וכתיב וירץ לקראתם מפתח האהל, ורמז במדרש הטעם א"ר אבהו אהל פלן של אברהם אבינו מפולש היה, ופירש"י לפי שנאמר וירא וירץ אהלו מפולש היה כדי שיראה מכאן ומכאן העוברים ושבים והיינו דגרסינן ביתו פתוח לרוחה עכ"ל, ולי נראה שדרש המדרש משני פעמים פתח האהל ללמד שהיה שני מיני פתחים ומפולש הי' כדאמרינן בעלמא מבוי מפולש לשני צידי רה"ר:

[י] והנה במדרש איתא עוד הרבה דרשות על לשון אהל, שמים וארץ נבראו בשביל אהלו של אברהם דכתיב בהו וימתחם כאהל לשבת וכן גלגל חמה דכתיב לשמש שם אהל בהם וכן הירח דכתיב הן עד ירח ולא יאהיל, הרי למדנו חז"ל מתיבת אהל שכל בריאת שמים וארץ וכל צבא השמים שהן לאהל ובזכותו של אברהם כולן נבראו, לכן נוכל לומר ג"כ על אהלי האימהות שכל העולם כולו ג"כ בזכותם דבכולם כתיב אהל וא"ש, וכן מצינו בתורה (פ' נח) יפת אלקים ליפת וישכן באהלי שם, פירש"י ז"ל ישרה שכינתו בישראל ומדרש חכמים אע"פ שיפת אלקים שבנה כורש שהי' מבני יפת בית שני לא שרתה בו שכינה והיכן שרתה שכינה במקדש ראשין שהי' מבני שם, הרי שדרשו ג"כ אהל על השראת השכינה, וזה בבני' של רחל, לכן נרמז אהל רחל ויעקב ביחד שנבנה בית יעקב מאהלה של רחל כלומר בחלק בנה בנימין וא"ש, ואפשר עוד מדכתיב אצל בנימין חופף עלו כל היום, ופירש"י ז"ל כל היום לעולם משנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר, וזה מרומז באהל של יעקב שפירש"י שהוא אהל רחל שהי' יעקב תדיר אצלה, וכן הוא בני רחל אשת יעקב ובכולן לא נאמר אשת יעקב עכ"ל, כלומר עיקר השראת השכינה הי' באהל רחל ושם חופף עליו כל היום תדיר כן נ"ל לרמז:

[יא] והנה בפרשת וירא מצינו שלשה פעמים אהל שרה דכתיב וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר הנה באהל פתח האהל כדאמרן, ואפשר לרמז עוד דעל ידי עקידת יצחק

בנה שהי' בהר המוריה נתקדש מזבח בית עולמים דעליו העלהו לעולה והוא עמור העבודה, ונרמז לה ששלשה מקדשות יהיו שמה, ושלשה פעמים ישכון שם השכינה שהוא האוהל האמיתי כדאמרן:

[יב] ועוד יש טעם שבית המקדש נקרא בשם אור, ע"פ מדרש בבר"ר א"ר בשם ר' יצחק ממקום בית המקדש נבראת האורה שנאמר והנה כבוד ישראל בא מדרך הקודש ואין כבוד אלא בית המקדש המד"א כסא כבוד מרום מקדשינו עכ"ל, הרי עיקר אור של עולם נברא ממקום המקדש, וכיון שחשך האור ע"י חורבן בית המקדש כדאמרן צריך לבנות אותו בלימוד הקרבנות וא"ש, ובמדרש איתא שבאחד בניסן הוקם המשכן, וכיון שמתה עלי רחל בכ"ז אדר ותקפו של אבילות ועיקר החושך ג' ימים, וביום א' ניסן תיכף אחר ג' ימים הוקם המשכן לרמז על הצדיקים שהם למשכן שמתים והם למשכן לכפר על עון הדור כמו שאיתא במדרש וד"ל:

[יג] ואפשר עוד לפרש ולרמז מאי דכתיב ויאהב יעקב את רחל בשביל שראה ברוה"ק שעיקר השראת שכינה תהי' בחלק בניה של רחל היינו שילה בחלקו של יוסף ובית העולמים בחלקו של בנימין ובשביל זה רחל מבכה על בניה יותר משאר האימהות כי השראת שכינה הי' בחלק של שני בניה ונחרבו לכן רחל מבכה יותר על בניה כדאמרן, ומאי שלא זכו שאר השבטים שלא יהי' להם חלק בהמזבח, איתא במדרש ויחי מפני שהי' בהם חטא מכירת יוסף, ובזוה"ק איתא טעם שלא היו להם לשבטים חלק ביסוד המזבח מפני שחטאו במכירת יוסף שהוא הי' צדיק יסוד עולם:

[יד] ואגב אורחא אבאר מה דאיתא בזבחים (דף נ"ג ע"ב) אמר ר"ל בר חנינא רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין והי' בנימין הצדיק מצער עליה בכל יום לנטלה שנאמר חופף עליו כל היום לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכין להקב"ה שנאמר בין כתיפיו שכן, והקשה במהרש"א וכן באדרת אליהו להגר"א ז"ל דכיון שידעה ברוה"ק שהכל יהי' בחלקו ואיך שייך לומר לפיכך זכה וכו' ותירץ באדרת אליהו וז"ל ובכולם לא שרתה שכינה אנא בשבט בנימין היינו שבנימין ראה שיהי' השכינה בחלקו בבהמ"ק שהוא בית העולמים והי' מצטער על חלק קטן מהמזבח שאינו בחלקו וזכה שנעשה אושפיזכין אפי' בשעה שהיתה השכינה אשפיזכין דהיינו בשילה ונוב וגבעון שהיתה בהם לפי שעה [כאורח שנטה ללון] זכה ג"כ שיהא בחלקו עכ"ל. ולי נראה לפרש עם המדרש [פ' ויחי] דאמרן דכל עצמן שנדחו השבטים שיהא להן חלק בהמזבח מפני גניבת ומכירת יוסף, ובענין גניבה המזבח חמיר כמי שפסק הרמב"ם (בהל' אסורי מזבח פ"ה ה"ו) דאף אם גנב או גזל קרבן ונתיאשו הבעלים בדיעבד כשר, מ"מ אמרו

שהחטאת הגזולה אם נודע לרבים אינה מכפרת מפני תקנת המזבח אע"פ שנתיאשו כדי שלא יאמרו מזבח אוכל גזילות, הרי שקדושת המזבח חמור לענין גנבה יותר מזהב המקדש אפי' של קדשי קדשים, לכן י"ל דהוא ראה ברוה"ק דוקא ממקום המקדש והי' מצטער כיון שחלק המזבח חמור יותר, ובשביל זה לא זכו השבטים מחמת גניבת יוסף שיהא להם חלק ומצטער הי', הלא יהודה גרם מכירתו של יוסף שהשבטים הורידוהו מגדלותו כשראו בצרת אביהם ואמרו לו אתה אמרת למכרו אלו אמרת להשיבו היינו שומעין ואיך יזכה יהודה לחלק המזבח הלא גניבת יוסף נודעת לרבים ונעשה אשפיזכין לגבורה שדוקא חלק הכשר לדמים היינו המקודש שנותנין שם שירי הדמים אינו כשר כי אם בחלקו של טורף היינו בנימין זאב יטרף ועל חלקו הי' יסוד המזבח כדאיתא שם בגמרא והיסוד הי' מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת ואויר על האמה של חלק יהודה ג"כ הי' שייך לבנימין דכך התנו אויר דבנימין קרקע דיהודא ע"כ שם בגמרא, ונראה לי לרמז דאף יהודה שהי' מלך אבל בענין המקדש כזר נחשב ואסור לגשת להמזבח ואפי' לאויר המזבח אין לו רשות, ואף דבנימין ג"כ לזר נחשב לענין זה, מ"מ שלשה זוית בשלשה מקדשות יסוד שלו הי' ונזכה לראותו בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא בב"א:

[טו] ואפשר עוד לומר מה שכתוב אצל אברהם ושרה פתח האוהל, דהנה רש"י פירש על פתח האהל של אברהם לראות עובר ושב ויכניסם בביתו, כלומר לקבל אורחים, ושרה אמנו היתה לה חלק בהכנסת אורחים כמו אברהם אבינו כי קבלה שלשה סאים קמח ולשתה אותן ועשתה עוגות, הרי שהיתה טורחת כמו אברהם, וללמד שהנותן בפי של אורחים הו"ל כמו שניתן ממעותיו וחולקין חלק כחלק במתן שכרן לכן השווה אותן הכתוב וכתב גם אצלה פתח האהל שמרמז לאורחין כדאמרן, ומצינו בתענית (דף כ"ג) אצל אבא חלקי' בר בריה דחוני המעגל שהוא ואשתו התפללו על המטר וקדים סליק ענני מהך זויתא דדביתהו, ואמרינן שם הטעם בגמרא ומאי טעמא קדים סליק ענני מהך זויתא דהוית קיימא דביתהו דמר לעננ דידיה משום דאיתתא שכיחא בביתא ויהבא ריפתא לענייי ומקרבן הנייתא ואנא יהיבנא זוזי ולא מקרבא הנייתא, והוא דוגמא דזבולן וישששכר כיון דזבולן הי' נותן לפיו של ישששכר קדמיה קרא, אף כאן האשה מקבלת יותר שכר וקדמה לקבל תפלתה משום שנותנת לפיו של אורחין, ובזה נ"ל לפרש ושרה שומעת פתח האוהל והוא אחריו ולא נתפרש מי הוא אחריו, ולדברינו נוכל לומר פתח האהל של שרה שמקבלת את האורחים הוא יותר מכחו של אברהם, והוא אחריו מרמז

שזכותה גדולה בזה מזכותו של אברהם, דוגמא דאמרינן שאברהם היה טפל לשרה בנבואה, ואף דרש"י ז"ל מפרש והוא אחריו על המלאך מ"מ הרבה פנים לתורה:

[טז] עוד יש לפרש פתח האהל של שרה שהיתה דומה לאברהם, דהנה במדרש איתא על אברהם והוא יושב פתח האהל כחום היום וז"ל א"ר לוי לעתיד לבוא אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה, ואותן שחטאו יותר מדאי מה עושה להם מעביר את הערלה מעל גבי תינוקת שמתו עד שלא מלו ויורדין לגיהנם עכ"ל, נמצא שדרשת חז"ל על פתח האהל שיושב על פתח גיהנם להציל את בניו הזכרים כדאמרן, ותמוה מה יהי' גורל הנשים הצדקניות מי יציל אותן, לכן נ"ל לפרש כשם שזכתה שרה לגייר ג"כ גרים בעוה"ז ולהטריח עם אברהם באורחין ג"כ היא יושבת פתח האהל להציל את הנשים, ודבר ברור הוא כי גם נשי ישראל שהלכו בדרך אמנו שרה לתת מזון בפי האורחים שתצילה אותם, דוגמא דאיתא בבעה"ט ויטע אשל בבאר שבע ויטע אלקים גן בעדן לרמז מי שמאכיל האורחים יורש גן עדן, והנה מצינו למעלה שאצל שרה ורבקה הי' הענן תמיד קשור על אהלה לרמז שהשכינה היתה שורה שם תמיד, ולא מצינו זאת אצל שאר האימהות, ואפשר לומר דילמד סתום מן המפורש או בגז"ש מאהל אהל: [יז] ונ"ל עוד שאצל שרה ורבקה כיון שעיקר אשתו היתה שרה ולא הגר כמובן כי פילגש נקראת ובניה אין להם חלק בקדושה, וכן יצחק אבינו לא הי' לו כי אם אשה אחת הי' באמת השכינה שם תדיר כדאמרינן בעלמא איש ואשה אם הם בקדושה ובשלום שכינה שרויה ביניהם דשתי אותיות משמו יתעלה י' אצל האיש וה' אצל האשה כדאיתא בסוטה לכן לא זזה משם שכינה, אבל ד' נשי יעקב נתפרש למעלה בשם רש"י דלא היתה השכינה תדיר אצל אחת מהן ולא הי' לן שם עד שראה שם משכן השכינה, וזה נרמז בקרא ואהי' מתהלך מאהל לאהל, ופירש בבעה"ט בשם אביו הרא"ש ז"ל שמרומז על השכינה, וכן האבות סימן לבנים דהשכינה הולכת מאצל אהל של לאה לאהלה של רחל, וכך איתא במסורה מאהל ד' במסורה ויצא מאהל לאה מאהל מועד לאמור ואהי' מתהלך מאהל לאהל יתצך לנצח ויסחך מאהל, פירש הבעה"ט בשם אביו הרא"ש וז"ל פירוש בשעה שהי' המשכן נאסרו הבמות והיינו מאהל מועד ודוקא לאחר שעברו הירדן הותרו הבמות עד שבאו לשילה, והיינו ויצא מאהל לאה דהיינו המשכן שעשה בצלאל שבא משבט יהודה שיצא מלאה ונכנס באהל רחל זה שילה שבחלק יוסף ואז ואהי' מתהלך מאהל לאהל משילה לנוב ומנוב לגבעון ומשם לבית העולמים ואז נאסרו הבמות והיינו יתצך לנצח ויסחך מאהל שלא הי' שום היתר עוד עכ"ל, הרי דאהלי אימהות מרמז למשכן השכינה:

[יח] והנה רש"י ז"ל פירש ויבא לבן באהל יעקב הוא אהל רחל שהי' יעקב תדיר אצלה ואח"כ ויבא באהל רחל עוד הפעם, נמצא שלבן בא לאהל רחל שתי פעמים, ונ"ל לפרש דלבן ה' מכשף ומקור הקליפות וידוע שבית המקדש שנעשה אשפזכין לגבורה הי' בחלקו של בניה של רחל והיינו בחלקו של בנימין, ושני פעמים גברו כח הקליפות בעוה"ר שנחרבו שני המקדשות, אבל לעתיד לבוא לא יהיה להם עוד חלק והיינו דאמרינן בין כתפיו שכן לעתיד לבוא דכל המקדשות וגם משכן שילה בחלקו של בניה של רחל, ואפשר דהכתוב מרמז שני פעמים אהלה של רחל שהיתה השכינה שרויה בחלק שני בניה בשילה בחלקו של יוסף ובבית העולמים בחלקו של בנימין וא"ש כן נ"ל, וכן כתיב בדברים ובין כתפיו שכן וליוסף, כלומר בשני מקומות היתה שכינה ורמזו בעה"ט מהסמיכות, וכמו שאיתא בגמרא שבד' מקומות שרתה שכינה בשילה ונוב וגבעון ובית עולמים ובכולם לא שרתה אלא בשבט בנימין כיון דעיקר אהלה של רחל הוא השראת השכינה כדאמרן לכן נרמז שני פעמים, ואפשר לומר דאהל יעקב ואהל רחל נרמז בתיבה אחת שמרמז לבית המקדש של עתיד שנקרא בית אלקי יעקב:

[יט] כתיב בפרשת ויחי אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהי' לי וסמוך לזה ואני בבואי מפדן ארם מתה עלי רחל, וצריך להבין הסמיכות הזה ורש"י ז"ל נדחק לפרש שקאי על פתיחת הפרשה דמיירי מקבורת יעקב, ולי נראה לפרש ולחבר שני הדברים הללו דהנה לכאורה קשה כיון שראה יעקב דבמאי שהוסיף הכתונת פסים נתנלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, ומה ראה על ככה לעשות עוד הפעם קנאה בין ראובן ליוסף, ובשביל זה חפץ יעקב להורות להם שעשה ע"פ הדין דהנה באמת מחשבת יעקב הי' ברחל ומרחל הי' צריך לצאת הבכירה והיינו ליוסף ולא לראובן וכדאיתא במדרש על ראובן בכורי אתה לשון בתמיה, וז"ל א"ר אחא לא שלך היתה הבכורה כלום הלך יעקב אצל לבן אלא בשביל רחל כל החרישות שחרשת באמך לא ברחל הייתי ראוי לחרשן עכשיו חזרה הבכורה לבעלי' עכ"ל המדרש, ומ"מ התירוץ הזה לא נגלה כי מי יוכל להעיד על המחשבה, לכן אמר עוד שעשה ע"פ הדין ואמר הלא מתה עלי רחל ואקברה בדרך וכפירש"י שתהא לעזרה לבניה, ואיתא במדרש (איכה בפתיחתא) שכל האבות והאימהות התפללו בעד ישראל כשהגלה אותם נבוזראדן ולא נתקבלו תפלתן אלא תפלת רחל אמנו, והטעם שם כי הקב"ה כעס על ישראל בשביל מנשה שהעמיד צלם בהיכל ואמרה רחל גם אני עשיתי כן שהכנסתי צרתי לאה לביתי ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לחרפה ולבישה ואתה מלך חי וקיים רחמן מפני מה קנאת לע"ז שאין בה ממש מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואמר לה מנעי קולך

מבכי ועיניך מדמעה כו' ושבו בנים לגבולם עכ"ל בקיצור, וזאת אם נאמר שבאמת רחל היתה עקרת הבית והכניסה צרתה לאה יפה אמרה דאזלינן בתר המחשבה, אבל אם נאמר שלאה היתה עיקר הלא היפוך הוא דבאתה רחל אח"כ לה לצרה, אלא מדקיבל הקב"ה תפלתה הרי אמת הדבר דרחל הוא העיקר ומגיע הבכורה לבנה יוסף, ועתה אתי שפיר חיבור הדברים אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהי' לי מפני שהבכורה לרחל, וכ"ת מי מפיס אמר כיון שמתה רחל ונקברה בדרך והקב"ה שמע לתפלתה שבשביל שהכניסה צרתה לביתה ש"מ שהיא עיקר ומגיע לה הבכורה וא"ש:

[כ] באופן אחר נ"ל לבאר ע"פ גמרא ב"ב (דף קכ"ב) דלא כחלוקת עוה"ז חלוקת עוה"ב דכשיבוא משיח ופירש שם רשב"ם לוי נקט נחלה כשאר שבטים כדכתיב ביחזקאל שער לוי אחד ומנשה ואפרים נמי לא יטלו אלא חלק אחד כדכתיב שער יוסף אחד עיי"ש, והסבר הדברים נ"ל דבשלמא בעוה"ז כשיוסף מת שפיר ירשו השבטים מנשה ואפרים שני חלקים, אבל כשיחיו המתים ויוסף בעת אשר יקום בתחיית המתים ודאי אינו לפי כבודו שבניו יקחו שני חלקים ויחזור הדבר להיות שער אחד, ועתה אתי שפיר, דאפרים ומנשה שהיו שני שבטים דוקא לחלוקת ארץ ישראל כמו שאיתא בהוריות, אבל לשאר דברים דינם כשבט אחד, א"כ הכי פירושא חיבור הדברים אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי לקחת שני חלקים בא"י, והיינו כיון שמתה רחל ואקברה אבל בעת שתעמיד בתחיית המתים תחזור הדבר להיות יוסף אחד ואתי שפיר, דאז יתקיים נבואת יחזקאל (סימן ל"ז) וכרתי להם ברית שלום ברית עולם יהיה אותם ונתתים והרבתי אותם ונתתי את מקדשי בתוכם לעולם, אכי"ר:

אהל רחל

[א] בברכת התורה בברכה ראשונה אנו אומרים ונתן לנו את תורתו ובשניה אחר הקריאה אומרים אשר נתן לנו תורת אמת ואין אומרים עוד תורתו, ונראה לי לפרש עם מה דאיתא (קדושין ל"ב ע"ב) ע"פ כי אם בתורת ד' חפצו ובתורתו יהגה בתחלה היא נקראת תורת ד' ומשלמדה וגרסה היא נקראת תורתו עכ"ל רש"י שם, ונ"ל לפרש דקשה כיון דכתיב בתורת ד' חפצו הי' צריך לכתוב ובה יהגה יומם ולילה אלא ללמד דאחר שלמד נקראת תורתו, וכמו דאמרינן בברכות (ל"ה ע"ב) כתיב לד' הארץ ומלואה וגו' וכתיב והארץ נתן לבני אדם ומתרץ כאן קודם ברכה וכאן לאחר ברכה דכיון שבירך על המזון נקראת הארץ אחר הברכה של בני אדם, אף כאן קודם הקריאה אמר ונתן לנו את תורתו דעדיין קודם הקריאה והלימוד הוא תורת ד' ולא של בנ"א, אבל אחר הקריאה

והלימוד מברך אשר נתן לנו תורת אמת דאחר שקרא ולמד תורתו דיליה הוא ולא של שמים, ונפ"מ דת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול דתורה דילי' הוא כדאיתא בגמרא (קדושין שם):

ובזה נראה לי לפרש מ"ש (נדרים פ"א ע"א) שנענשו ישראל על שלא ברכו בתורה תחלה, וקשה דלמה לא אמר סתם על שלא ברכו על התורה, אלא נ"ל לפרש על שלא ברכו בתורה תחלה ולא הודו להשי"ת דקודם שלמד נקראת תורת ד' וממילא לא הי' הקריאה והלימוד לשמה ולא זכו שתהא התורה שלהן ולכן נענשו על זה, ובזה מובן ג"כ מ"ש בגמרא (מכות) דאמר רבא כמה טפשאי הני אינשי דמקיימו קמאי ספר תורה ולא מקיימו מקמי גברא רבא התורה אמרה ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרו חדא, והיינו דהם לא יעמדו מקמי ת"ח מטעם דס"ל דהתורה של הקב"ה ולא של הת"ח ואין מגיע לו כבוד התורה, ורבא לשיטתו הוכיח להם דבאמת הת"ח התורה שלהם הוא כיון דדרשו ארבעים בציר חדא א"כ למדו וגרסו התורה ושפיר נקראת תורתם וצריך לעמוד בפניהם כמו בפני ס"ת וא"ש, והעיקר מה שנקרא תורה שלו הוא מה שמחדש הת"ח בהתורה וזאת הוא בודאי חלקו שחלקו לו מן השמים, וכן איתא במדרש (פ' יתרו) וזה לשונו החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחר קיבל שלו מהר סיני וכן הנביאים קבלו נבואתן מהר סיני עיי"ש, ובזה הוי שפיר תורתו וחלקו וצריך להודות ולברך להקב"ה ולהיות שמת בחלקי ואתי שפיר:

ועוד נ"ל לפרש מ"ש תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו עפמ"ש בפירוש המשניות להרמב"ם (סנהדרין פ' חלק) במשנת כל ישראל וזה לשונו עוה"ב מה שנהנים מזיו השכינה רצוני לאמר שאותן הנשמות מתענגות במה שמשיגות ויודעות מאמיתת הבורא יתברך כמו שמתענגות חיות הקודש ושאר מדרגות המלאכים במה שהם משיגים ויודעים ממציאות ית' זאת הוא העוה"ב עי' שם שהאריך, ולמדנו מזה שהעיקר חיי העולם הוא אשר נטע בתוכינו הוא מאמיתות הבורא ית' והתורה הקדושה, וזהו שאומרים תורת אמת וחיי עולם כלומר השגת תורת אמת זאת הוא חיי עולם הבא, והיינו שלא נלמוד שלא לשמה בכוונה כדי להשיג שכר עוה"ב דאין זה עבודה תמה, אלא עבודתינו יהי' כדי להשיג אמיתות התורה ואמיתות הבורא ית"ש וזאת הוא עיקר חיינו בעוה"ז למען נוכל להשיג השגה זו וזאת הוא תכלית אורך ימינו לעוה"ב וא"ש ודו"ק בזה כי הדברים אמיתים ועמוקים, ויחידי סגולה שבדור רואין עולמיהן בחייהן היינו שמשיגים אמיתות הדברים על אמיתתן ועליהם רמז התנא יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים מכל חיי עוה"ב ואתי שפיר:

[י] בתשובות חתם סופר (יורה דעה סימן שמ"ג) איתא בזה"ל, במס' שמחות (פ"ד ה"ה) איתא אלמנה לכ"ג וכו' לא אונן ולא מטמא לה, וצ"ע הא כהן גדול אינו מטמא לקרובים בלאו הכי עכ"ל, ונראה לי ליישב עם סברת המנחת חינוך (מצוה ע"ר) וז"ל שם לדעת התוס' ביבמות אשתו הקטנה דעשו רבנן כמת מצוה ומותר לכהן הדיוט לטמא לה דעשה כאשתו גמורה אבל כ"ג ונזיר דאין מטמא לאשתו לא עשי לאשתו כמת מצוה ואסור לטמא לה אבל לדעת הרמב"ם דהוי כמת מצוה ממש א"כ כמו שעקרו לגבי הדיוט ה"ה לגבי כ"ג מה נשתנה בין כ"ג מכהן הדיוט בזה וזה אינו מטמאים מדאורייתא וכיון דחז"ל התירו לכהן הדיוט א"כ לכ"ג נמי כנ"ל ברור עכ"ל, פירוש כיון דיורש אותה הבעל לא יחפצו אחרים לטמא לה ודינו כמת מצוה, הנה דין זה דוקא באשתו הכשירה לכ"ג דהוא באמת יורשה ומותר לפי זה לטמא לה כדין מת מצוה, אבל אלמנה לכהן גדול כיון דאין חופה לפסולות וא"כ אינו יורשה א"כ אסור לטמא לה ואתי שפיר כן נ"ל, וזה הפירוש דוקא אלמנה לכ"ג לא מטמא אבל לכשירה אין הכי נמי דמטמא ע"כ:

[יא] בר"ח במוסף אומרים בתחלה בהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת וכו' ואח"כ אומרים מזבח חדש בציון תכין ועולת ראש חודש נעלה עליו ושעירי עזים נעשה ברצון, וקשה לי מלבד כפילת הלשון שכבר אמר שהיו מקריבים עולות וחטאות אמר עוד הפעם מהקרבנות הנ"ל, עוד קשה הלא ידוע שבר"ח מקריבים עשר בהמות עולות וחטאת אחד וכאן אומרים עולת ר"ת לשון יחיד ושעירי עזים נעשה ברצון לשון רבים, ותמוה דלהיפך צריך להיות עולות לשון רבים וחטאת לשון יחיד, ובשלמא עולת לשון יחיד נוכל לתרץ דלשון הכתוב אמר דכתיב מלבד עולת החודש ומנחתה אף דרבים נינהו אבל שעירי חטאות לשון רבים בודאי קשה, ונראה לי לתרץ דאם נאמר כדעת ר"א דבתשרי נברא העולם ובתשרי עתידין ליגאל ומזבח חדש לעתיד לבוא יהי' בראש השנה בשביעי באחד לחודש, וכן כתב הגאון ר' רפאל המבורג זצ"ל בספר דעת קדושים שבר"ה יהי' חינוך בית המקדש, ואנן קיי"ל דגם בר"ה באין שני שעירי חטאות לכפר אחד בעד ר"ה ואחד בעד ר"ח כדאיתא (בתוספתא שבועות) שי"ב שעירים לשנה ור"ח תשרי בכלל, ועתה אתי שפיר ראשי חדשים לעמך נתת בהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת לכפר, היינו כל ראשי חדשים של השנה כולה אבל מזבח חדש בציון תכין כלומר בר"ה יהי' זאת ואז יבוא שני שעירים ביום אחד שעיר ר"ח ושעיר ר"ה ואתי שפיר, ומאי נשתנה מוסף ר"ח שאנחנו אומרים קודם איזה מקומן מכל מועדי השנה? נראה לי משום דאי' בסוכה דלאברי ר"ת תרי היכרא עבדינן אחת שנותנים אותם מתחת כרכוב המזבח מחציו ולמעלה, ועוד שמקדמינן שיר של ר"ח לשיר של יום, לכן אנחנו

עושים ג"כ תרי היכרא קודם איזהו מקומן ובספר תורה, אבל בשבת לא קשה כיון דאין קורין בס"ת מוסף של שבת ואתי שפיר:

[יב] זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו (ר"ה דף כ"ז). וכתב על זה הטורי אבן דבשבועות מפרש הטעם לחייב הנשים בקידוש היום דכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנייהו בשמירה איתנייהו נמי בזכירה וקשה לי אביי דאמר (בפ"ג דברכות) דנשים אין חייבות בקידוש היום מן התורה אלא מדרבנן למאי נ"מ נאמרה זכור ושמור בדיבור אחר עכ"ל ולא תירץ כלום, ולי נראה לתרץ דהברייתא זו המובא כאן היא במכילתא (פ' ויקרא) ואיתא שם בזה"ל זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים בדיבור אחד נאמר לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך ועליהם נאמר אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי, הרי דוקא דבר והפוכו במצוה אחת אז שניהם בדיבור אחד נאמרו וקשה זכור ושמור מה דבר והפוכו הוא? ונראה לי לתרץ כמו שדרשו חז"ל ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת כלומר שיחלל שבת אחת בפיקוח נפש כדי שיוכל לשמור שבתות הרבה כמו"ש (יומא פ"ה ע"ב), אף כאן הכי פירושא זכור את יום השבת לקדשו באופן שתוכל לשמור שבתות הרבה כלומר חלל שבת בפיקוח נפש כדי שיוכל עוד לחיות ולשמור שבתות הרבה הרי ג"כ דבר והפוכו ואתי שפיר, ובזה מתורץ קושית הטו"א הנ"ל דצריך הי' לאמר שניהם בדיבור אחד לקיים את השבת אם צריך לחלל אותו בפיקוח נפש, ומאן דאמר ללמד לענין קידוש היום מן התורה לנשים לומד שמותר לחלל שבת בפיקוח נפש כשאר תנאים דיומא שם מותי בהם, ולכאורה למ"ד שמרמז על קידוש היום דנשים איזה דבר והיפוכו הוא בזכור ושמור, י"ל דקידוש היום של נשים יוצאין בהדלקת הנרות שאומרים להדליק נר של שבת הרי קיבלה עליה את השבת וזאת הוא הקידוש מן התורה, ונר מרומז לנשמת אדם כמו שאמרו ז"ל (בבר"ר פ' בראשית) דע"י הנר שמדלקת מתקנת חטא אדם הראשון וחוה שגרמו מיתה.

והיינו ע"י זכור יהי' להם שמירה, ועוד שמירה דנשים היינו ל"ת של חילול שבת שהוא במיתה והיינו זכור את יום השבת ולא תעבור על השמירה שהוא במיתה והנרות הללו מצילות מן המיתה לאור באור החיים של שבת לעתיד לבוא ואתי שפיר:

[יג] במדרש (רבה פ' עקב) וז"ל את סבור שמא לרעתך נתתי לך את השבת לא נתתי לך אלא לטובתך כיצד א"ר חייא בר אבא את מקדש את השבת במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ומהנה את נפשך ואני נותן לך שכר מנין וקראת לשבת עונג (ישעי' נ"ח) מה כתיב אחריו אז תתענג על ד' ויתן לך משאלות לבך עכ"ל, וכל המפרשים ראו כן תמהו וכי

ס"ד שהשי"ת יתן לנו את המצות לרעה לנו וכש"כ את השבת ששקולה ככל המצות ובפירוש כתוב בתורה פעמים רבות אין מספר על כל המצות שהם לטוב לנו, ונראה לי לפרש דהנה בכל המצות יש שכר על ההכנה ועל העשייה, והנה מצות הכבידות עלינו לעשות כגון צדקה ומעשרות וכדומה פשיטא שמגיע לנו שכרינו בכפלים על ההכנה ועל העשייה, אבל שבת היה אמינא שדוקא על ההכנה שכל השבוע כולו יהא רעה לנו במאכל ובמשתה לצמצם הכל לכבוד השבת וששת ימים תעשה מלאכתך ויום השביעי לאלקיך כלומר שיעבוד ויכין כל הששת ימים שיוכל לענג את השבת לשם שמים, אבל מצות אכילה בשבת לכאורה אין מגיע לנו שום שכר עבור זה, ועל זה אמר הנביא דליתא רק את מקדש את השבת במאכל ובמשתה ובכסות נקייה ומהנה את נפשך ואני נותן לך שכר ותזכה שיתן לך משאלות לבך כן נ"ל ברור. ומצינו כהאי גוונא בגמרא להרע הנשבע שלא יאכל ולהיטב הנשבע שיאכל, הרי לרעתך ג"כ הפירוש שלא תאכל כל השבוע היינו בצמצום גדול כדי לענג את השבת מ"מ בזכות האכילה בשבת ג"כ שכרך הרבה מאוד וא"ש, הרי שכר השבת כפול בעד הכנה ובעד התענוג, לכן נ"ל דבשביל זה כל מעשה שבת כפולה כאמרם ז"ל במדרש מ"ע לנוח ומל"ת על המלאכה, וזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, וכן ביום השבת שני כבשים ומחלליה מות יומת, ושני כבשים למוסף ושני סדרים של לחה"פ ושני בזיכי לבונה מקטירין על המערכה שניה וכן בוצעין על שתי ככרות בשבת ומזמור שיר ליום השבת כפול, וזהו הענין מה שאיתא בסה"ק בשם האריז"ל דאכילות של שבת הגם שאין אוכל בכוונת הראויות הם ג"כ כולו קודש, ונ"ל עפ"מ שתירץ הר"ן ז"ל קושיא המפורסמת על הרמב"ם שפוסק דבמצה כפאוהו ואכל יצא אלמא דס"ל דמצות אין צ"כ ובשופר פסק התוקע לשיר לא יצא אלמא דס"ל דמצות צ"כ, ותירץ הר"ן עפ"מ דאמרינן דבחלבים ועריות גם המתעסק חייב מטעם שכן נהנה א"כ גם במצות אכילה והנאה אמרינן כן שיצא מטעם שכן נהנה, ושפיר מובן בזה דברי האריז"ל שאכילת שבת כולו קודש גם בלא כונה הראוי' מטעם שכן נהנה ודו"ק. ואפשר לרמז זכור את יום השבת לקדשו דאימת יוצא אכילת שבת בלא כונה רק כשזוכר עכ"פ שהיום יום שבת כמו שאמרינן אצל מצה כפאו ואכל מצה יצא רק כשיודע עכ"פ שהיום פסח כמו"ש הרי"ף והרמב"ם ודו"ק:

[יד] במוסף של שבת אנו מתפללים ואומרים אז מסיני נצטוו עליה ותצונו להקריב בה מוסף שבת כראוי, וקשה לי על כפל הלשון נצטוו ותצונו הלא הי' די באמרו מסיני צוית אותנו עליה להקריב קרבן מוסף, ועוד קשה מאי קמ"ל דמסיני נצטוו עליה פשיטא דכל התורה כילה מסיני קבלנו, ועוד דעל השבת במרה נצטוונו? ונראה לי לפרש עם

מה דאיתא במכילתא (פ' יתרו) מחלליה מות יומת וביום. השבת שני כבשים בני שנה שניהם בדיבור אחד נאמרו ועל זה נאמר אחת דיבר אלקים שתים זו שמענו. ועתה אתי שפיר דודאי עיקר שבת במרה ניתנה אכן שני הדברות אלו מחלליה מות יומת ומוסף של שבת שני כבשים שניהם בדיבור אחד נאמרו בסיני, ולכן אמר נצטוו ותצונו שני צווים בדבור אחד בדבר המוסף כיון שהוא דבר והפוכו לשמור את השבת ולחלל את השבת במוסף, ואפשר שאנשי כנסת הגדולה רמזו ג"כ דבר זה במוסף שני דברים בדבר השבת שהן דבר והפוכו נאמרו, ולכן אומרים בזה הלשון אז מסיני נצטוו עליה צווי פעליה כראוי ותצונו כלומר שני צווים בדבר השבת דבר והפוכו מ"מ כראוי הן אפי' בזה שמחללים את השבת כראוי היא ג"כ אם הוא מפני פיק"נ או בהקרבת קרבן כמו בזה שמקיימים את השבת דכולן ממי שנגלה בסיני נאמר וכך ראוי לנו לעשות ואתי שפיר:

[טו] במדרש (רבה פ' עקב) איתא וז"ל שמע ישראל אתה עובר וגו' מה ראה לומר שמע ישראל רבנין אמרי למה הדבר דומה למלך שקידש מטרונה בשני מרגליות אבדה אחת מהן אמר לה המלך אבדת אחת שמרי את השני' כך קידש הקב"ה את ישראל בנעשה ונשמע אבדו את נעשה שעשו את העגל אמר להן משה אבדתן נעשה שמרו נשמע הוי שמע ישראל עכ"ל, ותמוה וכי ס"ד שמשה אמר להן לישראל שמע כלומר שילמדו ושלא יעשו ואם יעשו הרי קיימו עוד הפעם שני הדברים ושני המרגליות ל ונראה לי לפרש דישראל קבלו את התורה ואמרו נעשה ונשמע ותמוה ג"כ וכי ס"ד שיעשו קודם שישמעו ומנא ידעו איך לעשות? אלא שאמרו חז"ל במדרש ששמר אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, ואיתא במדרש מהיכן למד אברהם תורה נעשה לו שתי כליותיו כשני רבנים וממנם למד תורה, וקשה להבין איך ילמדו לו הכליות תורה, והנה המפרשים פירשו שידע אברהם אבינו סוד כל התורה כולה כל מצוה ומצוה מה מרמזת ומה שהיא מתקנת בעילם העליון ע"י קיומם, וממילא ידע לעשות כל המצות. והנה ישראל כיון שבאו להר סיני היו במדרגה גדולה כזאת שאמרו נעשה קודם שישמעו כמו מדרגת אברהם אבינו ואח"כ ילמדו היינו נשמע לא ללמד מזה את המצות כי כבר ידעו מה לעשות אלא לקיים מצות עשה של לימוד התורה, אכן כיון שעשו את העגל ירדו ממדרגתם הזו ואבדו המדריגה לעשות בלי שמיעה, ואמר להם משה רבינו אבדתם נעשה שמרו נשמע כלומר למדו את התירה ותזכו בזה ג"כ לעשות ואתי שפיר:

ועל פי זה נבין היטיב מה שאיתא ג"כ (במדרש פ' עקב) אצל שתי לוחות הראשונות ואפן וארד מן ההר ושני לוחות הברית על שתי ידי וגו' ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם ולקמן בפרשה בלוחות שניות כתיב ואעל ההרה ושני

הלוחות בידי, ותמוה למה בלוחות הראשונות כתיב בפירוש בתורה שני פעמים שתי ידי ובלוחות שניות כתיב רק בידי כלומר ביד אחת ולא בשתי ידים, אבל בזה יובן היטיב דהנה שתי הלוחות הן כנגד נעשה ונשמע ובראשונה היו באמת שני הלוחות מרמזים לשתי ידים נעשה ונשמע להבין טרם השמיעה, וכיון שאבדו על ידי העגל נעשה ולא נשאר כי אם נשמע ביד אחת כן נראה לי ברור בעזה"י:

ועוד יש לפרש דהלוחות הראשונות הי' הכתב והלוחות שניהם מן השמים ומרמז לשתי ידים, ובשניות הי' כתב מן השמים והלוחות ידי משה עשאום כלומר חלק אחד בלבד ואתי שפיר:

[טז] איתא בגמרא פסחים (דף נ"ג ע"ב) בצל החכמה בצל הכסף המהנה ת"ח מנכסיו והעושה לו פרקמטיא היא במחיצה אחת עם הת"ח ששניהם שווין בשכר התורה, וכן מצינו בישששכר וזבולון שקבלו חלק כחלק בתורה בשכר שנתן זבולון כל צרכו של יששכר כדי שיהא פנוי לתורה, וכן מצינו בשמעון אחי עזרי' דנקראת התורה על שמו מפני שהי' מספק לו צורכו, ואמרתי להסביר את הענין דהלא בשאר קדושות מצינו ג"כ שתי מיני קדושות, קדושת דמים וקדושת הגוף ואיך העובר אורחות ימים כזבולון ושארי בעלי בתים שיום ולילה לא ינוחו כי אחר המסחר וקביצת הממון יהא חלקם כמו זה שעמל והוגה בתורה יום ולילה ואמרתי לפרש הלא לכאורה קדושת דמים וקדושת הגוף שני דברים הן, ונ"ל דאיתא בגיטין (דף מ"א) דתניא מאדם אלו עבדיו ושפחותיו הכנענים כגון דאמר דמי עלי להקדש ולא הזכיר עליו שום קדושה מ"מ רשאי הגזבר למכרן, ומפרש רש"י ז"ל שם וז"ל מה רשות יש להן בעבד הלא אין להם על הבעלים אלא מעות? ואי קשיא לוקמה כגון דאמר הרי הוא לדמיו דעכשיו הוא קדוש לימכר ורשותו עליו לימכר וכמקדיש קרקע ובהמה טמאה ז תריץ כיון דשייך בגופו לשון קדושה דעם קדוש כי אמר הרי הוא קודש לדמיו חיילה על גופו למיהוי בן חורין ודקיימא לן דהמתפיס תמימים לבדק הבית דאין מוציא מידי מזבח עכ"ל, הרי למדנו דאפי' בעבד כנעני כיון דיש עליו קדושת דמים הרי הוא כמתפיס תמימים לבדק הבית דאין יוצא מידי מזבח ודחלה עליו אח"כ בשביל זה קדושת הגוף. אף כאן כיון שמחזיק ת"ח בדמיו יש עליו בתחלה קדושת דמים ואח"כ חלה עליו אח"כ קדושת הגוף כדין ת"ח עצמו וזה הוא ק"ו שאין עליו תשובה ואתי שפיר דודאי לא גרע ממקדיש בהמה לדמיו נמשך לה מזה אח"כ קדושת הגוף אף כאן חלה על המהנה ת"ח בדמיו קדושת הגוף וא"ש:

[יז] במדרש (רבה פ' נצבים) איתא בזה"ל ואם תאמרו שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה לא נתתי אלא לטובתכם שמלאכי השרת נתאוו לה ונעלמה מהן שנאמר ונעלמה

מעיני כל חי אלו החיות [כלומר חיות הקודש] ומעוף השמים נסתרה אלו המלאכים שנאמר ויעף אלי אחד מן השרפים עכ"ל. כלומר המלאכים נקראין בשם עיף, ותמוה מאוד וכי ס"ד שהקב"ה יתעלה נתן לנו התורה לרעתינו הלא הרבה פעמים כתיב בתורה לטוב לך ונראה לי לפרש דהנה כתיב בתהלים אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו ופירש"י ז"ל וז"ל אע"פ שלא פעלו עולה אין שכרם שלם אלא א"כ בדרכיו הלכו וכן הוא אומר סור מרע ועשה טוב אע"פ שאתה סר מרע אין הכל שלם אלא א"כ תעשה טוב עכ"ל, ועתה אתי שפיר דלא נאמר שעיקר התורה הי' לצרף אותנו שלא לעשות רע על זה אומר המדרש דליתא דלא נתתי אותה לכם אלא לטובתכם שהרי מלאכי השרת נתאוו לה והרי הם מכת שאינם חוטאים ולא שייך בהם לצרף את הרע שבהם אלא ודאי לעשות המצות בעצמן זאת הוא שלימות שלכם וגדול קדושתכם מקדושת מלאכי השרת וחיות הקודש שהרי נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד למעלה מחיות הקודש לפי שהצדיקים יש להם שני מעלות פורשין מן החטא ועושין ג"כ המצות ולמדין התורה שנעלמה מהם, וכמו שמסיים שם במדרש בזה"ל בני ממלאכי השרת היא נפלאת אבל מכם אינה נפלאת וא"ש. ומסיים כי המצוה אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת הוא ממך עכ"ל:

ועוד שם במדרש התורה אינה בשמים ולא מעבר לים אמר להן דמקום קרוב הוא בפיך ובלבבך לעשותו אינה רחוקה מכם קרובה היא לכם עכ"ל, ואינו מובן איך יכולין לעשות התורה בפיו ובלב, ונראה לי לפרש בפיך כלומר כמו דאמרינן בעלמא חיים הם למוצאיהם שמוציאין אותן בפיהם ולא בלחישה וכדאמרינן (קדושין כ"ט ע"ב) ושננתם שלא תגמגם אלא אומר מיד דבר בפיו ודבר ברור, ובלבבך כלומר בהבנת הלב שהתורה נקנה בהם, ואם תעשו את שני דברים אלו תהי' אצלך קרוב לעשותו לקיום מה שלמדת בפיך ומה שהבנת דבר מתוך דבר, הרי דהתורה נקנית דוקא בשני דברים הללו בפיך ובלבבך ואז תזכה לעשותו ואתי שפיר:

[יח] איתא בבבא בתרא (דף י' ע"ב) שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כחו של צדקה אמר להם צאו וראו מה פירש דוד אבא פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד (תהלים קי"ב ט), ותמוה הלא כל המצות שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אלא עומדת לעד, ועוד למאי נפ"מ ששאלו את שלמה בן דוד וכי מצער לקרא אותו מלך ישראל או שאר שם, ותו קשה הלא שלמה המלך בעצמו החכם מכל האדם לא הי' יכול לתרץ הקושיא הזאת הפשוטה אלא אמרו בשם דוד אביו? ונראה לי לפרש דישנו שני מיני מצות ישנו מצות שאין לו שכר אלא בשעת עשיתה דהלא אח"כ אא עושה כלום ולא שייך כלל להמצוה מצות סוכה או לולב או שופר או מצה וכדומה שאח"כ אינו עושה כלום כיון שעבר זמנה, וישנה מצות

צדקה אע"פ שכבר גמר מצותו מ"מ הוא בכלל עשייתה גם לאחר זמן כגון אם השיא את היתומה העני' וילדה אח"כ בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות ולולא שהשיאה לאיש לא הי' אלו הבנים, וכן ישנו הרבה מצות כאלו כגון בנה בית המדרש ולומדים ג"כ תורה שם אחר מיתתו, וזהו ששאלו לשלמה עד היכן כחו של צדקה אם מקבל שכר דוקא בשעה שעושה אותה או אם ג"כ לאחר מיתתו יש לו עוד אח"כ זכות בדברים אלו, ופירש בשם אביו דהלא ברא מזכה אבא אע"פ שאביו דוד כבר נפטר אמרו חז"ל (יבמות דף צ"ז) אם אומרים דבר הלכה בשמו שפתותיו דובבות בקבר הרי הוא זכיה לאביו. כך פזר נתן לאביונים כלומר פיזר נדוניא בעד שני אביונים שהשיא יתום ויתומה צדקתו עומדת לעד כלומר בנים ובני בנים עד סוף כל הדורות עומדת לעד בשביל צדקתו שעשה להשיאם, ואתי שפיר ששני דברים ענין אחד בן שמזכה את אביו וגם צדקה כה"ג עומדת לעד אפי' לאחר מאה ועשרים שנה עד סוף כל הדורות:

[יט] כתיב (בפרשת נח ז') מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו וגו' וגם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקיבה, ובעופות לא כתוב הטהורה, ופירש"י בטהורים הכתוב מדבר ולמד סתום מן המפורש, וגם פירש"י שבעה שבעה כדי שיקריב מהם קרבן בצאתו, ויש להסתפק בחיות טהורות אי לקח גם מהן שבעה שבעה כמו מן הבהמות כי חיה בכלל בהמה, וכן יש להסספק בעופות דידוע דרוב עופות הנמצאים בעולם טהורות הן ומיעוט טמאים כמו שאיתא בחולין דלכך פרט הכתוב הטמאים י"ט מינים והנשארים טהורים הן, ואם נאמר מפני הטעם להקריב אותם ע"ג המזבח אין כשר אלא שני מינים תורים ובני יונה, וכן החיות אינם כשרים אפי' הטהורים להקריב? והרמב"ן ז"ל כתב וז"ל והנה מכאן שלא הוכשרו בקרבנות בני נח אלא בהמה טהורה ועוף טהור וכן אמר בהבל מבכורות צאנו ומחלביהן אבל כל המינים הטהורים כשרים בהם כדכתיב ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל עוף הטהור ויעל עולות במזבח, והוסיף לישראל במצוה שיהיו כל קרבנותיהם מן הבקר ומן הצאן מן התורים ומן בני היונה עכ"ל, וע"כ צריך לפרש דבריו של הרמב"ן ז"ל שנח הקריב מכל העופות שבעולם שמותרין מהן להקריב לב"נ אפי' שלא מן התורים ושלא מבני יונה דזה נאמרה דוקא לישראל, אבל מה שאחר דמצוה של ישראל שיהיו כל קרבנותיהם מן הבקר ומן הצאן קשה הלא ליכא שום בהמות טהורות יותר ומה זה הוא שנוסף לישראל? וצ"ל דע"כ פירש הדבר שגם מחיות טהורות ג"כ היו שבעה ושבעה ומהן ג"כ הקריב קרבנו, ולישראל חיות אפי' טהורות אסורות למזבח, וכן מצאתי במשנה למלך (סוף הל' מעשה הקרבנות) וזה לשונו זה שהותר לעכו"ם להקריב פעלות בכ"מ מותר להקריב בהמה חיה ועוף תמימין

ובעלי מומין טהורים ולא טמאין וכן מחוסר אבר אסור לב"נ להקריב כן מתבאר פ"ד דט"ז (דף נ"ג) ובפרק בתרא דזבחים (דף קט"ו) ועי' במ"ש התוס' בפ"ק דע"ז (דף ה) ד"ה מנין ובפ"ק דחולין ד"ה והביא עכ"ל:

ונראה לי לפרש טעם הדבר שמותר לב"נ ג"כ חיות דאיתא במדרש שהקב"ה בחר בנרדפים וז"ל המדרש (בפרשת אמור) ואלקים יבקש את הנרדף ובחר הקב"ה בנרדפים ולא ברודפים ישראל נרדפין מפני האומות ובחר הקב"ה בישראל ואף בקרבנות כן אמר הקב"ה שור נרדף מפני ארי עז נרדף מפני נשר כבש מפני זאב לא תקריבו לפני מן הרודפים אלא מן הנרדפים, והיינו שור או כבש או עז ועתה אתי שפיר ישראל שהן נרדפים קרבנותיהם מן הנרדפים ואומות העולם שהן מן הרודפים גם קרבנותיהם יוכל ג"כ להיות מן הרודפים. וכן דוקא יונה קרבנות של ישראל הם דכנסת ישראל נמשלה ליונה כמ"ש (ברכות נ"ג ע"ב) אבל העכו"ם אינם נמשלים להם ומותרין בכל העופות, ודוגמא לזה אמרינן (בגמרא סוטה פ"ק) כשם שהיא עשתה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה וה"נ דכשם שהם רודפים כך קרבנם כנ"ל. ועוד טעם נראה לי שקרבנות של ישראל דוקא מבהמות ולא מחיות ג"כ ע"פ דברי המדרש שם וז"ל שור בזכות אברהם דכתיב ואל הבקר רץ אברהם כשב בזכות יצחק דכתיב והנה איל עז בזכות יעקב דהביא לאביו יצחק שני גדיי עזים, הרי דישראל יש להן זכר לזכות אבות בהקרבנות משא"כ בבני נח ואתי שפיר:

ואם נאמר דגם נח לא הקריב כי אם מן התורים או מן בני יונה יש לי לפרש מה דכתיב אצל הבהמות איש ואשתו ובעוף השמים לא כתיב אלא זכר ונקיבה וקשה על שינוי הלשון. ואומר אני דהכי פירושא דבהמות מותרין לבוא זה עם זה מינו במינו אפי' שאינו מיוחדת לו כגון אפי' אב השור על בתו הפרה וכן שאר הבהמות ובחר הקב"ה בבהמות שיבואו אל התיבה דוקא מאותן בהמות שנהגו פרישות בעצמן שיהא כאיש ואשתו שלא יזדווגו לאחר, אבל בעופות לא נאמר איש ואשתו כיון דאין מביאים לקרבן אלא בני יונים ותורים והן אינם מזדווגים מעצמן כי אם על בן זוגה והן תמיד זכר ונקיבה כאיש ואשתו, ואפי' אם נאמר שנח הקריב גם משאר העופות הטהורות מ"מ נלמד ג"כ סתום מן המפורש כמו שאמרינן דאף דבעופות לא נכתב טהורה אלא למדין מבהמות שהן טהורות, אף כאן נאמר כמו שמפורש בבהמות איש ואשתו כלומר שלא נזדווגו אפי' למינם כי אם לבת זוגו אשר בחר בה מקודם כן העופות ג"כ אשר באו אל התיבה ג"כ איש ואשתו שלא נזדווגו לאחר, ומעתה אז היו להם לעופות ג"כ דינם של בני יונים ותורים. ואתי שפיר שיוכל נח להקריב ג"כ משאר עופות טהורים, וג"כ חיות טהורות

נוכל לפרש דע"כ בתיבה גם החיות לא היו אז טורפות כי כיון דנלקחו לחיות זרע על הארץ והיו כל המינים צריכין להיות לדורות עולם פשיטא שלא ניתן רשות אז לשום חיה שבעולם שתטרף כל בשר החי דאל"כ יחסר המין, ואז הי' כלעתיד לבוא דארי' כבקר יאכל תבן, ומזה למדנו קדושת התיבה שהי' אז כמו בעולם התיקון איש ואשתו בין החיות ובין הבהמות ובין העופות וארי' כבקר חיו בשלום ושלוה כמו שיהי' לעתיד ב"ב אמן: ודע עוד דאפי' שמותר לב"נ להקריב חיות ומחוסרי אבר הוא דוקא בבמה, אבל עכו"ם שנודרים נדרים ונדבות להקריבם בבית המקדש דין קרבנות שלהם כקרבנות ישראל לענין בהמות ועופות לעולות, ואפשר לומר עוד דמאי דאיתא בתורה אצל העופות של התיבה זכר ונקיבה ולא איש ואשתו, שדוקא הבהמות שיש לה קדושה יתירה על העופות דתמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות, לכן י"ל דדוקא בבהמות הי' צריך קדושה יתירה שיהא להבהמות דוקא איש ואשתו שלא היו נזקקין עד עתה אפי' למיני הבהמות שאינם כלאים אלא כדרך האדם איש ואשתו אבל העופות די זכר ונקיבה שלא נזקקו לשאינם מינם כן נ"ל לפרש וא"ש:

[ב] במדרש [בר"ר פ' מ"ד] אחר הדברים האלה אחר הרהורי דברים שהיו שם מי הרהר אברהם הרהר אמר לפני הקב"ה רבון העולמים כרת ברית עם נח שאינך מכלה את בניו עמדתי וסגלתי מצות ומעשים טובים יותר ממנו ודחתה בריתי לבריתו, תאמר שאחר עומד ומסגל מצות ומעש"ט יותר ממני תדחה בריתו לבריתי, אמר לו הקב"ה מנח לא העמדתי מגינים של צדיקים אבל ממך אני מעמיד מגינים של צדיקים ולא עוד אלא בשעה שיהיו בניך באים לידי עבירות ומעשים רעים אני רואה צדיק אחד שבהם ומכריעו עליהם שהוא יכול לומר למדת הדין די ואני נוטלו ומכפר עליכם עכ"ל, והדבר תמוה מאוד למה לא יחפוץ אברהם אבינו ע"ה שיסגל אחר מעש"ט יותר ממנו? ובשם אדמו"ר הגה"ק בעל חידושי הרי"ם זצללה"ה שמעתי שתפלתו היתה שיוכל לסגל יותר מעש"ט שאם יש ביכולתו של אדם להיות צדיק יותר גם חפצו שהוא בעצמו יזכה לכך ע"כ שמעתי, ולי נראה לפרש דלכאורה במאי ניחם אותו הקב"ה ואמר לו שני דברים יעמוד ממנו מגינים וגם שיטול מהם צדיק אחד ומה עניינו לכאן, ועוד קשה הלא אברהם ג"כ מבני נח. ונראה לי לפרש דהנה לאברהם אבינו נראה לו במחזה ברית בין הבתרים חורבן שני המקדשות כדכתיב שני פעמים ויהי השמש לבוא ויהי השמש באה, ומרמז לחורבן שני המקדשות דבית המקדש נקרא בשם שמש כמה דאת אמר ושמתי כדכד שמשותיך ורמז הבעה"ט דידוע שבית המקדש נקרא בשם משכן שהוא משכון על עונותיהם של ישראל ובגלות המר שלא יהא להם שום מגין ואברהם אע"ה בירר לו

המלכיות שישתעבדו בישראל אחר חורבן המקדש ולא יועיל אז זכותו של אברהם אבינו ע"ה שלא יחרב המקדש והקרבנות בטלים ומי יכפר עליהם, וניחמו הקב"ה בשני דברים יהי' לו בנים צדיקים בכל דור ודור שיגינו עליהם ואם ח"ו המדת הדין יהי' גדול מאוד עליהם יטול מהם צדיק אחד ויכפר עליהם כקרבנות, ובזאת היה בריתו גדול מבריתו של נח דבנח לא הי' יכול להגין על בני דורו בפחות מעשרה ובבני אברהם יהי' צדיק אחד ואת כל בני דורו יציל כדאמרן, ובודאי שזה נחמה גדולה, הרי למדנו דצער אברהם אע"ה עיקרו כי אם על בניו כדרכו ע"ה דכתיב עליו אהבת צדק ידרשו במדרש להצדיק את בריותיו של הקב"ה להתפלל אפי' על אנשי סדום. ומעתה נתקררה כזה דעתו שיהא הצלה לבניו, תמצית הדבר אבינו הזקן היה לנו ל היישר לזכות אותנו בין בעוה"ז ע"י תפלתו ובין לעוה"ב שיושב על פתחו של גיהנם לבלי לתת לשום אחד מזרעו ששמר את בריתו של אברהם לירד לגיהנם, דכיון שהוא בירר לנו שיעבוד ד' מלכיות להציל אותנו מדינה של גיהנם כדאיתא במדרש חוב קדוש מוטל עליו להציל אותנו ואתי שפיר: ועוד נראה לי לפרש בריתו של אברהם אע"ה שהיתה יתירה משל נח עפ"י מ"ש במשנה נדרים (פ"ג מי"א) קונם שאיני נהנה לב"נ מותר בישראל ואסור בעכו"ם שאיני נהנה מזרע אברהם אסור בישראל ומותר בעכו"ם, הרי שסתם זרע אברהם אע"פ שיצא' ממנו בני קטורה ובני עשו מ"מ לא נקראו זרע אברהם אלא ישראל, ואע"פ שאינו נימול ג"כ בכלל זרע אברהם הוא וסתם ב"נ הם עכו"ם אפי' הנימולים כגון ערבי וישמעאלי מהול וזאת הוא בריתו של אברהם ואתי שפיר:

[כא] במדרש שם כל הכפרות נראה לאברהם אבינו ומביא שם כל הקרבנות הבאות לכפר עי' שם ואפי' עשירית האיפה קרבן עני, ואת הצפור לא בתר איתא במדרש שם הראה לו הקב"ה שמבדילים בעולת העוף ואין מבדילים בחטאת העוף, ומעתה יהי' הפירוש תור או גוזל מרמז לשני מיני חטאות העוף מבני היונים ומהתורים אבל העולות לא מצינו כלום שהראה לו, ונראה לי לפרש דבני נח קודם מתן תורה ואפי' בזמן הזה אינם מקריבים כי אם עולות, ולא נתחדשה לאברהם אע"ה כלום כי כולם הי' מקריבים עולות, וכיון שאברהם אבינו עיקר תפלתו בעד בניו שיהי' להם יותר קדושה מבני נח לכפרת עונותיהם לכן נראתה לו ואת הצפור לא בתר שבניך יהי' להם כפרה בחטאות בהמה וגם בחטאות העוף משא"כ בני נח, וכך הוא לשון המדרש באיזה זכות אמר לו בכפרות שאני נותן לבניך הרי בפירוש בעיקר תפלתו של אברהם אבינו על בניו שיהא להם כפרת עון ויזכו להיות במדרגת בניו של אברהם אבינו ואתי שפיר:

[כב] במדרש שם איתא שהמילה מצלת מדינה של גיהנם מדכתיב לא תירא לביתה משלג [כלומר מגיהנם של שלג] כי כל ביתה לבוש שנים, ופירשו בזה כי דם מילה אדום הוא ודם מילה מציל משלג של גיהנם, ולי נראה לפרש באופן אחר דאיתא ג"כ (במדרש משלי) אל תקרא שנים אלא שנים כל התורה כולה משנים שנים כגון מילה א ופריעה, ועתה אחי שפיר דמה דאברהם אבינו יושב על פתח גיהנם להציל הנימולים נ"ל לפרש דהנה אברהם אבינו בירר לו מלכיות כדי שיציל את בניו מדינה של גיהנם כי צורם מכרם והקב"ה הסכים על ידו וע"כ כיון שסבלו בניו שיעבוד מלכיות א"כ פטורים מגיהנם, והחילוק בין בני קטורה שחייבין במילה ובין בני ישראל דגבעוני וערבי מהול אינו כי אם מילה אבל ישראל יש להם קדושה יתירה שיש להם ג"כ פריעה, לכן אתי שפיר דאברהם אבינו לא יתן לבניו לירד לגיהנם שיש להם דוקא שתי מצות מילה ופריעה ועל בניו ההם חוב מוטל על אברהם אבינו שיצילם ואתי שפיר, ובאגדת בראשית איתא לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים אל תקרא שנים אלא שנים שבת ומילה, כלומר אימתי יהי' ניצול מדינה של גיהנם כשיהי' לו שתי אותיות שנקראין שניהן אות היינו אות ברית מילה ואות שבת קודש ואתי שפיר:

[כג] בעקידה ולך לך אל ארץ המוריה וגו' על אחד ההרים אשר אומר אליך, וברש"י שם לא גילה לו מיד כדי להרבות שכרו עכ"ל, והרבה פנים לתורה ונראה לי לפרש דהנה מקום מזבח מכוון מאוד כמו שפסק הרמב"ם ואפי' פסיעה אחת שלא במקומו הראוי לו שחוטי חוץ הוא, ובבית שני נביא הי' צריך להעיד על מקום המזבח כדאיתא בזבחים (בפרק איזהו מקומן), ואיתא בפרקי דרבי אליעזר והובא ברמב"ם (הלכות בית הבחירה) וברמב"ן ז"ל כאן וזה לשונו אמרו בפרקי דר"א באצבע הראה הקב"ה לאברהם אבינו את המזבח ואמר לו זה המזבח שהי' אדם הראשון מקריב הוא המזבח שהקריב בו הבל הוא המזבח שהקריבו בו נח ובניו שנאמר ויבן שם אברהם את המזבח מזבח אין כתיב כאן אלא המזבח הוא המזבח שהקריבו בו הראשונים עכ"ל, הרי בפירוש שלא יכול לגלות לו עד שבא אל מקומו ושם הראה לו המקום, לכן אמר לו מקודם דרך כלל אל ארץ המוריה ובמקומו אחר שבא שמה הראה לו המזבח וא"ש, פירוש כשבא קרוב שמה ראה ענן קשור על ההר ונתקיים בזה אשר אומר אליך (הרמב"ן ז"ל) ובאגדת בראשית איתא המקום מרחוק מרמז על השכינה. כדכתיב מרחוק השם נראה לי כלומר להראות לו מקום המזבח ואתי שפיר:

[כד] בפסוק כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ד' על אברהם אשר דיבר עליו, ורבים תמהו על זה איך יצוה

את בניו לעשות שלא לשמה שישמרו כדי שיביא עליהם הברכה וביותר לפי פירש"י שכך יצוה אברהם לבניו שישמרו למען הברכה? ונראה לי לפרש דהרמב"ם ז"ל פירש דאם השי"ת בעצמו מבטיח ומברך את האדם לעשות לו טובה ג"כ יוכל לחזור מדבריו אם לא יהי' צדיק ויתלכלך ח"ו בחטא ודוקא על פי נביא אינו חוזר לטובה, לכן אמר אברהם אבינו ע"ה לבניו תדעו שהשי"ת בירך אותי ואמר לי היה ברכה היינו דוקא באופן אם ישמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט ואז תוכלו לזכות להביא הטובות על בני ביתו של אברהם את אשר דבר עליו ואתי שפיר:

[כה] איזה הערות בענין העקידה [א] מה שלקח עמו עצים ואש הוא דבר פשוט כדאמרינן בגמרא דצריך דוקא למזבח עצים ואש שלא נשתמש בו הדיוט בכל הקרבנות, ומה שנתן העצים על יצחק בנו הוא לחנכו במצות וכדאמרינן בעלמא אצל הלל שלא מעל אדם בעולתו מעולם כי לא הקדישו אלא עד שהביאו לפתח העזרה, כן הכא בא ללמד שלא הקדיש את יצחק לעולה אז עדיין והי' רשאי לעבוד בו עוד עבודה, ואפשר דמרומז ג"כ בקרא והעלהו שם לעולה מה שם ? אלא כלומר שנצטווה שלא יקדישו לעולה עד שם שיהיה על המזבח ולא מקודם, אבל מה שחפץ לשחטו על ראש המזבח הלא דינו של עולה לכתחלה לשחטו בצפון על ירך המזבח צפונה ובדיעבד דוקא דינו של קדשי קדשים אם שחטן בראש המזבח ס"ל לר' יוסי שכשרין כאלו נשחטו בצפון ולר' יוסי ב"ר יהודה כשרין דוקא מחצי המזבח לצפון כדאיתא (זבחים פרק ו' מ"א) ? ואין לומר שהמזבח לא נתקדש עוד והיה דינו כבמה ובבמה אין צריך צפון, ליתא דאיתא במדרש דבשעה שישראל אומרים הפסוק צפונה לפני ד' מזכיר להם הקב"ה בכל יום תמיד עקידת יצחק ששחט ג"כ קרבנו בצפון [והיינו האיל] הרי בפירוש כיון שהי' שם מקום מזבח ממש אין כשר אלא צפין, ואפשר לומר דטעם דדוקא בדיעבד כשרין מדרבנן כדי שלא תרביץ גללים ואברהם אבינו לא חשש זאת בשביל יצחק בנו:

ולי נראה לפרש עוד טעם אחר כיון שלא נתקדש בתחלה כדאמרן והשי"ת אמר לו העלהו שם לעולה כלומר ששם יקדיש אותו ולא מקודם א"כ הי' על ירך המזבח חולין עדיין, ואז בשעה שהעלה אותו על המזבח אז הקדיש אותו לעולה ולקח את המאכלת לשחוט את בנו תיכף שלא יבוא לידי מעילה מקודם, וליכא למימר דבשביל זה לא הי' מעילה ביצחק שנשא העצים עליו משום דקיי"ל דהמקדיש עבדו אין מועלין בו והטעם הדבר דעבד הרי הוא כקרקע ואין מועלין בקרקע דהו"ל מחובר, ליתא דשם אזיל הגמרא לפי דקיי"ל באמת להלכה דאדם אינו קדוש משום דאין שוחטין אדם ופשוט אלא דוקא דאמר לדמי כדאיתא שם בגמרא, וכאן איתא ג"כ במדרש עפ"י הירושלמי לר' יוחנן דהלכה

כדבריו דאף דלא נוכל להקדיש אדם למזבח מ"מ דמים הוא חייב בכה"ג, אבל הכא כיון דדעת אברהם אבינו הי' להעלהו לעולה ודאי נהג בו כל דיני עולה, ואפ"ה אם נאמר דליכא ביה מעילה באדם היינו קרבן מעילה אבל פשיטא דדבר שהוקדש אפי' לבדק הבית אסור לשמש עמו שלא יחלש ויפחת מדמיו, וכן מצינו בדוד מלך ישראל שאמר את נדרי אשלם בחצרות בית ד' וגו' ופירשו ג"כ המפרשים בכתנות אור דעבד כהלל שלא הקדיש את נדריו עד שבא לבית המקדש בירושלים שלא ימעל אדם בעולתו אלא ודאי כדאמרן מיהו יש לדקדק עוד דהרי קיי"ל דמצוה להקדים אש לעצים שנאמר וערכו עצים על האש וסדרן מעכב כדאיתא (בירושלמי יומא) וא"כ דכתיב בקרא ויערוך את העצים ויעקוד את יצחק וישם אותו על המזבח ממעל לעצים ואח"כ לקח לשחטו הלא הי' אז אש גדולה על המזבח ואיך שם אותו על האש קודם שחיטה, ולכאורה הוא קושיא גדולה, ונראה לי לבאר דהנה בבית המקדש האש ירד מן השמים מ"מ מצוה להביא ג"כ מההדיוט. לכן נאמר דשפיר הכין אברהם אש הדיוט אבל כיון שהי' בטוח שאש תרד לו ג"כ מן השמים דוגמא לבניו בבית המקדש ובמשכן שאז ירד אש מן השמים לכן לא הצית לה אש מקודם וכן באליהו הנביא ירד ג"כ אש מן השמים לקרבנו: ואפשר לפרש ג"כ דכתיב אצל האיל ויעלהו תחת בנו ודקדק רש"י ז"ל דדי באמרו ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום ומה תחת בנו? והרבה פנים לתורה, ואפשר לומר שהעלהו לעולה תיכף תחת בנו ולא הצית האש מקודם לראות אם יפול אש מן השמים לקחת קרבני ברצון כאלו הקריב בנו ממש, וכיון שקרא שם המקום ד' יראה אשר יאמר היום בהר ד' יראה פירש"י להשרות בו שכינתו ית' כמו היום דעל ידו מן השמים נתגלה שחפץ הקב"ה להשרות שם שכינתו א"כ ודאי שגם אז וירד אש מן השמים לקבל קרבנו ברצון והתפלל אברהם כי גם לדורות בהר ד' יראה כבוד שכינתו ע"י ואש מן השמים וכמו שאמרו ז"ל שאש שירד בימי משה הי' על המזבח של נחושת עד שירד עוד הפעם שנית: מן השמים בימי שלמה עד שסלקו מנשה, וזהו בודאי הפירוש בהר ד' יראה כלומר גילוי שכינתו ית' ע"י האש ואתי שפיר, ואפשר עוד לאמר דמאי שצריך להיות מקודם אש ואח"כ עצים היינו דוקא שכבר יהיה אש מן השמים מצוה להביא ג"כ מההדיוט, אבל קודם שבא האש אפשר שאסור להביא מקודם של הדיוט וא"ש, ואח"כ מצאתי ברבינו בחיי שנראה לו מקום המזבח כארי כמו בבהמ"ק שאש כאריה הי' רבוץ שם עיי"ש:

[כו] עוד הערה בפרשת העקידה [ב] כתיב אל ארץ המוריה ופירשו בבר"ר הטעם למה נקרא הר המוריה למקום שהקטרת קריבים כמה דתימא אלך לי אל הר המור כמו מור ואהלים וקינמון שהם מסממני הקטרת. ורש"י ז"ל בחומש רצה להסביר שכן דעת תרגום

אנקלוס לארעא פולחנא נתכוון לתרגם ג"כ על שם עבודת הקטרת שיש בו מות ונרד וראשי בשמים, וצריך להבין למה קראו את בית המקדש דוקא על שם הקטרת ולא על שם קרבנות אחרים ? ונראה לי דקרבנות אחרים כשרות ג"כ בבמה אבל הקטרת אינו שייך כי אם בבית המקדש ואפי' על המזבח החיצון אסור להקטיר קטרת ואפי' אם עלתה תרד לכן שפיר שייך הקטרת דוקא במקום בית המקדש, לכן נאמר לאברהם אבינו שאף שמותר לו להעלות. עולות בכ"מ אכן את יצחק יעלה דוקא בהר המוריה במקום שמקטירין קטרת כלומר דהוא בבית המקדש ואתי שפיר:

[כז] עוד בפרשת העקידה [ג] במשנה (פ"ה מאבות מ"י) איתא בין הדברים שנבראו ע"ש בין השמשות קבורתו של משה ואילו של אברהם אבינו, ופירש הרע"ב וז"ל נגזר עליו בין השמשות שיהא נאחז בסבך בקרניו בשעת העקידה, ובתוי"ט בשם דרך החיים הוסיף לפרש וז"ל שכל אלו עשרה דברים שנבראו בין השמשות לא בריאה ממש, אלא גזירה שנגזר הבריאה בין השמשות, שאין נראה כי האיל של יצחק הי' חי' ששת ימ"ב עד אברהם עכ"ל, ועוד נ"ל לדקדק דע"כ צ"ל כן כיון דדינו של איל הוא בן שתי שנים ואם חי הי' ששת ימי בראשית זקן הוה ופסול לקרבן, מיהו זה יש לתרץ דהנה בזקנים לקרבן יש שני מיני זקנה כמו שמבאר המשל"מ (בפ"ב מהל' איסורי מזבח ובפ"א מהל' פרה) דיש שני מיני זקנה יש זקנה מחמת ששש כחו ומרתת זה אסור מן התורה אבל בן שתי שנים אין פסולו אלא מדרבנן ומה דכתב הרמב"ם (בהל' מעשה קרבנות) דאין מקריבין אותו ע"כ ג"כ מדרבנן, ולמדנו את הדבר הזה ממה דאיתא (מנחות כ"ח) דאין חילוק בנסכי איל בין איל בן שתי שנים או לנסכי איל בן ג' שנים ולמדין זאת מדכתיב או לאיל ואי אמרת דאיל יתר מב' שנים פסול מן התורה למה לי קרא אלא ודאי כמו שכתבתי, ובהדין הזה בעצמו שאין מקריבין איל יותר מבן שתי שנים תמה שם דלא נמצא מזה בגמרא, ולפי זה דאיל יותר משתי שנים ג"כ כשר דדוקא בהקרבנות שמפורשים בתורה בן שנה פוסל בהו אפי' שעות אבל ביותר לא מצינו א"כ נוכל לומר דשפיר נברא ששת ימי בראשית דהלא שנים אינם פוסלים מה אמרת שהוא תשש כח ורותת הלא זה ודאי הי' בנס:

אבל עיקר הדבר צריך להבין דלמה הי' צריך שיהא נברא בו' ימי בראשית, בשלמא שאר הדברים שהן שינוי הטבע כגון פי הארץ לומר שירה, פי האתון לדבר, שפיר התנה תנאים בו' ימי בראשית שישתנה הטבע לצורך הצדיקים לעת מצוא, אבל שיהא האיל נאחז בסבך בקרניו בשעת עקידה הלא אין בזה שינוי הטבע כלל אלא שיתקרב איל אצלו למקום המזבח ומצינו הרבה צדיקים שנתקרב להם הדבר לצרכם ועוד פלא יותר

דאמרינן במדרש בראשית נוטריקין. ברא תיש תיכף מלה ראשונה בתורה פתח עם הנס של איל דאברהם אבינו ע"ה ותמוה? ונראה לי לפרש עם מה דאיתא באבות דר' נתן דפר של אדם הראשון ואיל הזה דאמרן שניהם קרנותיהן קודמין לפרסותיהן הרי בפירוש דצריך שיהא האיל הזה משונה משאר האילים וכיון שאין חדש תחת השמש ע"כ צריך היה להיות נברא מקודם ככל מעשה בראשית ואפשר שהקרבנות אלו היינו הפר של אדם הראשון ואילו של אברהם היו צריכין קדושה יתירה מכל הקרבנות שבעולם שלא יהא בהן כח אחר מעורב מזכר ונקבה אלא מעשה ידי שמים וא"ש:

ונראה לי לבאר הדבר יותר דמאי נשתנה האיל הזה מכל הקרבנות שבתורה שנברא בין השמשות, ועוד דאמרינן במדרש על מלתי בראשית נוטריקון שתי מלות ברא תיש כלומר שברא התיש לקרבנו של אברהם אבינו, והדבר פלא שבמלה ראשונה שבתורה תיכף ירמז האיל הזה וכבר דברתי מזה לעיל, אבל עתה נראה לי לפרש דהנה כל העולם ומלואו נברא בשביל בית המקדש ונקרא הביהמ"ק כסא ד' והוא מכוון כנגד כסא כבודו יתעלה וישתבח כדאיתא במדרשות, ובשעה שנראה הקב"ה בעת העקידה לאברהם אבינו מפורש בפרקי דר"א דאמר לו יתעלה זה המקום מקודש ביותר דעל המזבח הזה שמכוון כנגד כסא הכבוד הקריב אדם הראשון ובמקום הזה הקריב הבל ובמקום הזה הקריב נח ובמקום הזה הקרבת אתה את קרבנך, ואיתא [בגמרא סוכה] בראשית שתי תיבות ברא שית היינו השיתין של בית המקדש, ועיקר החינוך הי' ע"י אברהם אבינו כמו שאיתא במדרש דהמקום הי' בקעה והתפלל אברהם שיהא הר וזהו הר הבית שעליו הביהמ"ק וכיון דהקדושה גדולה מאוד וכמו שאיתא במדרש שנתן הקב"ה כל העולם כולו לאברהם ואמר לו אם אי אתה נותן לי ת"ק על ת"ק אמות של הר הבית אין אתה נותן לי כלום כלומר שאתה עיקר העולם ובשביל עבודות הקרבנות נברא העולם, ועיקר בריאת שמים וארץ על העבודה הזאת לכן חפצו יתעלה הי' שלא יתערב כח אחר שבקרבנות הללו לא יתערב בו כח זכר ונקיבה ומעשה ידי שמים, ובאדם הראשון איתא. בפירוש בגמרא ובאבות דר' נתן ששורו הי' קרנותיו קודמין מקרין קודם מפריס כלומר שיצא מן הארץ ע"י מאמריו שלי הקב"ה בל שיתוף זכר ונקיבה, וכן קרבנו של הבל ג"כ ע"כ הי' מן הצאן הזה דאיתא במדרש (פ' בראשית) שהבל לא חי יותר מחמשים יום, לחד מ"ד מת בעצרת ולחד מ"ד בחנוכה אבל הכל מודים שלא הי' בעוה"ז יותר מנ' יום, וידוע דעיבורו של בהמה דקה הוא לחמשה חדשים ואיך הביא קרבנו אלא ודאי מהצאן שנברא ע"י שמים ולא בצירוף זכר ונקיבה, ומבכורות צאנו הכי פירושא בכור של כל הצאן שבעולם שנברא בששת ימי בראשית, וגם האיל של אברהם אבינו נברא

ג"כ בששת ימי בראשית והי' ג"כ קרנותיו קודמין לפרסותיו כמו שאיתא באבות דר' נתן וכדאמרן שנברא בין השמשות בלי זכר ונקיבה:

ואכתי איכא לפרושי עוד הקרבנות של נח איזה קדושה יתירה הי' להן מכל הקרבנות, אבל כברי בארתי בפרשת נח דאצל קרבנות של נח מהבהמה הטהורה כתיב איש ואשתו כלומר שהי' להן קדושה יתירה משאר מיני בהמה טהורה דאינו אסורים להקריב אלא כלאים דוקא אבל מין במינו מותר האב על בתו ופרה עם בנה, אבל קרבנות של נח נתקדשו בקדושה יתירה שהיו כאיש ואשתו שלא נזדווגו לאחרים ולא כבשאר בהמות דכתיב בהן זכר ונקיבה, וכ"ת למה לא נבראו לקרבנות של נח ג"כ תיכף בבריאת שמים וארץ, י"ל בזה לברר קדושת ישראל שהי' ע"י אברהם אבינו שיצא מכלל בני נח וקדושתו יתירה, וכן אדם הראשון הי' יציר כפיו של הקב"ה ונאה ליציר כפיו יתעלה שיהא קרבנו ג"כ קדוש תיכף ע"י מאמרו של הקב"ה בלא תערובות זכר ונקיבה כדאמרן. והבל הי' נשמת משה רבינו ע"ה כדפירש האר"י ז"ל דודאי הי' קרבנו חשוב מאוד. וזהו דאמרינן במדרש שיום הראשין של ניסן שהוקם המשכן הי' שמחה גדולה כיום בריאת שמים וארץ דהוא עיקר בריאת שמים וארץ וא"ש, ועכשיו אתי שפיר בראשית ברא שיתין לבית המקדש ובראשית ברא תיש לחינוכו של בית המקדש ועיקר בריאתו של עולם בשביל בית המקדש לכן שניהם נרמזין בתחלת התורה וא"ש:

ובספרי דקה מן הדקה כתבתי לרמז קרבנותיו של ארבעה עמודי עולם שהן מרומזין לארבעה שצריכין להודות אדם הראשון הי' כמו חולה שנתרפא שהגיע עד שערי מות כי נגזר עליו ביום אכלך מות תמות, אכן כיון שחזר בתשובה ונתקבלה ונמחל לו עונו הקריב קרבן תודה, הבל היה כל העולם כולו לפניו כמדבר כמו שפירש"י ז"ל על פסיק ואד יעלה מן הארץ עד שהעולם נתברך ומצא ירק ועשב לרעות את צאנו הקריב קרבן תודה, ונח הי' בתיבה י"ב חודש כמו בבית האסורים וכיון שיצא מבית האסורים הביא קרבן תודה, אברהם בשעה שהלך לעקידה עשה השטן נהר גדול לפניו אשר שטף מים רבים אליו הגיעו והתפלל הושיעני כי באו מים עד נפש כדאיתא במדרש (תנחומא פ' וירא) ובשביל זה נוהגין ללכת אל הנהר בראש השנה לזכר העקידה אכן אחר שניצל הקריב קרבן תודה ושפיר הן כנגד ארבעה שצריכין להודות, ואף כי הם הקריבו עולות וקרבן תודה שלמים הוא אבל בני נח לא הקריבו אלא עולות כדאיתא בזבחים (דף קט"ז ע"א) ואתי ע שפיר: ובזה נבין היטיב מ"ש בתנא דבי אלי' ובויקרא רבא (פ' ויקרא) וז"ל בשעה שעקד אברהם את יצחק בנו התקין הקב"ה שני כבשים אחד של שחרית ואחד של ערבית וכל כך למה שבשעה שהיו ישראל מקריבין על גבי המזבח וקורין את המקרא

[פירוש או מקריבין בזמן המקדש קיים או קורין את המקרא בחורבנו] צפונה לפני ד' זוכר הקב"ה עקידת יצחק ומעידני עלי את השמים ואת הארץ בין גוי בין ישראל בין איש ובין אשה בין עבד בין אמה קורין את המקרא הזה צפונה לפני ד' זוכר הקב"ה עקידת יצחק שנאמר צפונה לפני ד' עכ"ל, ועתה יובן שפיר דקודם שנתחנך המזבח של בית המקדש ע"י עקידת יצחק לא הי' המקום ראוי לקרבנות עד שנעקד והוא היה החינוך האמיתי אז התקין הקב"ה שני התמידים, ולזכרון הדבר פסוק צפונה לפני ד' שהדבר הי' צפון לפני השי"ת עד שגילה לנו הרז הזה שבזכותו של יצחק יקובל קרבנותיו ברצון ית"ש, ובזמן הזה באמירה זוכר לנו שתי פעמים ביום עקידתו, והטעם שאנו היום בגלות ואיך אומה כזו יכולה לעמוד בפני שבעים זאבים והן הן גבורותיו כמו שאמרו חז"ל, ותכלית עקידת אברהם איתא ברבה וז"ל ויעקד את יצחק בנו ר' חפני בר יצחק אמר כל מה שהי' אברהם אבינו עוקד את יצחק בנו מלמטן הי' הקב"ה כופה שריהם של אומות העולם מלמעלן פירש"י שאם יבוא הקב"ה להזכיר עקידתו של יצחק ומבקש להושיע את זרעו מן האומות שלא יהא יכולין שריהם להרשיען, ועתה אתי שפיר שצריכין אנחנו לזכות אבות מפני הגזירות של אומות העולם ובזכרנו הפסוק צפונה נכנעין וד"ל:

[כח] [ד]. והנה במשנה באבות איתא הגירסא כמו ש שהבאתי לעיל קבורתו של משה ואילו של אברהם אבינו ובתוי"ט מביא גירסא דגרם אילו של יצחק וקברו של משה, ונראה לי דמשום זה מהפכין הגירסא דאילו של יצחק הלא הי' מקודם בזמן א"כ צריך לגרוס מקודם אילו של יצחק, ונ"ל לקיים הגירסא מקודם קברו של משה ואח"כ האיל של יצחק. וטעם הדבר דשתי קרנותיו של איל מרמזין אחד מרמז לשופר של מתן תורה והשני לשופר של משיח, ואיתא ביומא כשיבוא משיח יבוא משה ואהרן עמהם ללמדם סדר העבודה. וכן איתא במדרש (רבה עקב) בסופה וסערה דרכו [נחום א] שכשיבוא אלי' לגאול את ישראל יבוא משה רבינו עמו דסופה זה משה כדכתיב ותשם אותו בסוף על שפת היאור ובסערה זה אליהו שעלה בסערה השמימה וכך אמר הקב"ה משה חייך כשם שנתת את נפשך עליהן כך לעתיד לבוא כשאביא את אלי' הנביא שניהן באין כאחת ע"כ במדרש, והשתא אתי שפיר קברו יהא נגנז עד אילו של יצחק דאז יתקע בשופר גדול ויבוא משה עם אלי' כאחד:

ועוד נראה לפרש בזה דהנה המפרשים נלאו לפרש מה דכתיב והנה איל אחר מה אחר, ובזה יש לפרש היטיב דהנה במדרש בראשית וגם (בפ' וירא) ובמדרש (רבה רות) על פסוק כי שת לי אלקים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין ודרשינן אחר זה מלך המשיח. וכיון שראה אברהם אבינו איל אחר פירוש שנרמז בהאיל זה קרן של שופר של מלך

המשיח הבין הדבר ולקחו לעולה, ועוד מרמז דידוע דמשה רבינו גלגול הבל כאשר מרמז האריז"ל משה נוטריקין יש שה צדיקים של עולם משה שת הבל, וכיון דבמלת אחר שילדה חוה תחת הבל בו ישנו נשמת משה והבל ושת כדאמרן והוא יבוא ג"כ עם מלך המשיח כדאמרן שפיר נתגלה לו הסוד במלת אתר ושפיר צריך לגרוס אילו של אברהם ולא של יצחק כמובן ואתי שפיר, ונ"ל שגם. נרמז זה במדרש וז"ל מה אחר אמר ר' יודן אחר כל המעשים ישראל נאחזין בעבירות ונסתבכין בצרות וסופן ליגאל בקרניו של איל כתיב וד' אלקים בשופר יתקע וסופן ליגאל בקרניו של איל כלומר נראה במלת אחר קרנו של מלך המשיח ואתי שפיר:

[כט] עוד בענין העקידה [ה] איתא במדרש בשעה ששלח אברהם את ידו ויקח המאכלת לשחוט את יצחק בנו נתקבצו כתות כתות של מלאכי השרת מלמעלן ומה הן צווחין נשמו מסילות שבת עובר אורח הפר ברית מאם ערים אין רצונו בירושלים ובבית המקדש שהי' בדעתו להוריש לבניו של יצחק עכ"ל, ובחורבן בית המקדש ג"כ איתא במדרש כלשון הזה, ונראה לי לפרש דשניהם ענין אחד דמיתת הצדיקים שקול כשריפת בית אלקינו ואיתא עוד שם במדרש הן אראלם צעקו חוצה ופירש בידי משה מה הוא הלשון חוצה אך שהמלאכי שרת שהפכו את סדום היו חוצה כלומר חוץ למחיצתן מפני שגילו סודות המלך נדחו ממחיצתן על קל"ח שנים ובשעת עקידה הוו עדיין חוץ למחיצתן עכ"ל, וצריך להבין למה בכו דוקא אלו המלאכים יותר משאר המלאכים ונראה לי לפרש עפ"י המדרש (פ' ויצא) על פסוק עולים ויורדים וקשה דצריך לכתוב מתחלה יורדים, ואח"כ עולים ב. ופירשו במדרש שהמלאכים שנדחו חוץ ממחיצתן היו בחוץ ועכשיו עלו עכ"ל, ופירוש הדבר שיעקב אבינו בקרבנו שיצק שמן על ראשה של אבן על מקום המזבח שבמקדש שבירושלים שנעקר הר המורי' ובא לכאן כמו שאמרו חז"ל, ובזה הכח עלו המלאכים למרום דוגמא אצל מניח דכתיב ויעל מלאך השם בלהב המזבחה, והנה המלאכים אלו הרגישו שאין להם תקנה אלא שיבוא בנו של יצחק ויתקן אותם לכן אראלם צעקו החוצה ובכו בכי הרבה מה יעשו בלא יעקב אבינו, ובשביל זה איתא במדרש שבעת חזרת יעקב לארץ ישראל חלו המלאכים ורקדו לפניו כיון שהוא תיקן אותם וא"ש:

[ל] עוד מענין העקידה [ו] איתא בזבחים גבי בית שני פריך הגמ' מנא ידעו מקום המזבח ומתרץ אפרו של יצחק ראו עיי"ש, והיינו ע"פ שאמרנו לעיל (סימן כ"ז) דהמזבח נתחנך בעקידתו של יצחק ולא מקודם א"כ שפיר היו צריכין לראות אפרו של יצחק והבינו ששם מקומו, ואמרינן בגמ' (יומא דף י"ט) שאפר תרומת הדשן נעשה נס בכל

יום שנבלעין במקומו כדפירש"י ז"ל שם כיון דהתמיד הי' זכר לעקידת יצחק שעוקדין התמיד כעקידת יצחק בן אברהם כמו דאיתא במשנה דתמיד והמזבח של מטה מכוון כנגד מזבח של מעלה ונעשה הנס שנבלע הדשן במקומו כלומר שעלה למעלה להצטרף על מזבח של מעלה עם אפרו של יצחק ונראה בזה חבת ישראל כמו שכל ישראל ביחד הקריבו את נפשם על מזבח של מטה ועלה אפרן ולוקח השי"ת האפר ברצון ומניח בבית גנזיו כדאמרן וא"ש, ובתמיד של בין הערבים מצוה להביא שני גזרי עצים בשני כהנים, נ"ל לרמז זכות האב אברהם אבינו וזכות הבן עקידת יצחק דכיון דבין הערבים זמן מנחה צלותא דיצחק שהוא תיקנה, ולעת ערב איתא בזוה"ק ואברהם שב למקומו היינו רחמים דאז זימנא דדינא קשיא שריא בעלמא זכותא דבי תרי עדיף. ולא הי' פייס לעץ שני אלא כמו שכתב הריטב"א ז"ל שמי שזכה בבוקר אומר לחבירו זכה עמי בעץ שני, כלומר לחבירו שהוא יודע שכחו גדול להגביר על הדינין ועל המזיקין זכותו של יצחק יגין עליהם ביחד שיקובל קרבנם ברצון וא"ש:

[לא] עוד בפ' העקידה [ז] ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה, ויש לדקדק בשלמא האש והעצים בה' הידוע כיון שראה אותם אבל השה הידוע למה וכך צריך לשאול איה שה לעולה, ועוד מאי קשיא לי' ליצחק האם כלום חסר בבית המלך בביתו של אברהם אבינו צאן ושה ושלשה מאות ושמונה עשר עבדים בלי ספק יביאו השה לעולה, אלא נראה לי לפרש דיצחק ראה ג"כ ברוח הקודש שהמזבח יתחנך באיל הנברא משמש ימי בראשית מטעם שפירשתי למעלה שלא יתערב בהקרבן הזה שום תערובות זכר ונקיבה אלא מעשה ידי שמים, לכן שפיר שאל איה השה הידוע שנברא משמש ימי בראשית, ואמר לו אביו דמקודם צריך להעלות אותו שם ואח"כ יראה לו אלקים השה לעולה בני כלומר מקודם הבן ואח"כ השה, דאל"כ קשה דכך צריך הי' לאמר לו כי שה לא יהי' כלל כי אם בני אלא רמז לו ג"כ על השה הידוע משמש ימ"ב וא"ש: ואפשר עוד לומר דכתיב ונשתחוה ונשובה אליכם ופירש"י נתנבא שישובו שניהם, אף כאן אפשר לומר דנתנבא שאלקים יראה לו השה לעולה שיהא תמורתו השה הידוע, ולא כדעת הראב"ע ז"ל שאמר שעצמותיו ישובו הנה אלא בנבואה שישוב חי וקיים וא"ש, ובזה נבין דברי רש"י ז"ל בפסוק יראה לו השה כלומר יראה ויבחר לו השה ואם אין שה לעולה בני עכ"ל ותמוה? ובזה אתי שפיר דידע גם אברהם ברוה"ק שישלח לו מן השמים שה לעולה אכן לא נודע אימתי לכן אמר יבחר לו תיכף השה ואם לאו שלא הגיע עוד הזמן ואם אין שה לעולה בני וא"ש ודברי רש"י מקורן מהפסיקתא דר"כ:

[לב] עוד בענין העקידה [ח] איתא במדרשות שהי' מקום בית המקדש בקעה גדולה והתפלל אברהם שיתהפך להר, ותמוה איך הכין הקב"ה מקום המקדש והמזבח במקום עמוק? ונראה לפרש ע"פ מה דכתיב וייצר ד' אלקים את האדם עפר מן האדמה ופי' רש"י עפ"י דברי חז"ל נטל עפרו ממקום שנאמר מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהי' לו כפרה ויוכל לעמוד עכ"ל, ועוד אמרו חז"ל אדם הראשון הי' מחזיק כל העולם כולו מראשו עד סופו, וא"כ הי' צריך לקבל ממקום המזבח עפר הרבה ונמצא במקומו בקעה גדולה ואח"כ התפלל אברהם שיעשה הר גדול וא"ש, וכתיב בתורה אצל הקרבנות אדם כי יקריב מכם כאן נתקן חטאו של אדם הראשון על המזבח שכפר מקומו ונתמלא וא"ש: ואיתא בתוספתא (ברכות פרק א) שבני אדום אמרו ערו ערו את בית המקדש עד היסוד בה ושלא יהא עוד הר ואין השכינה חוזרת עד שתעשה עוד הפעם ההר שנאמר ההר חמד אלקים לשבתו הרי בחיבה ובתאוה מלמד שכיפר לה חורבתה שנאמר ההר הטוב הזה והלבנון ויהא בשלום סוכו מצינו כשהוא שלם קרויה הר שנאמר ויקרא אברהם וגו' בהר ד' יראה עכ"ל, כלומר ניבא על בית המקדש העתיד שיהא ג"כ הר דאין השכינה חוזרת למקומה עד שיעשה הר ותקרא העיר ירושלים בשם שלם דכתיב ויהי בשלם סוכו עכ"ל, ונראה לי לפרש דאין אליהו בא אלא להרבות שלום בעולם ואז יהי' עולם התיקון, וזה מרמז ויהי בשלם סוכו כלומר כשיבוא אליהו וירבה שלום בעולם ואז יהי' הבית המקדש שנקרא בשם סוכו שלם וירושלים ג"כ והיא יקרא אז עיר השלום כמו שהיתה קודם שנתקדשה העיר דתכליתה שלום בעליונים ותחתונים בפמליא של מעלה ושל מטה ואתי שפיר:

[לג] בפרשת תולדות כתיב וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו וכתב רש"י ז"ל ואיני יודע מה מלמדנו וכן הרמב"ן ורבינו בחיי נדחקו בזה הרבה, ונראה לי לפרש דיעקב הלך אל לבן להשיא אחת מבנותיו כמו שאמר לו אביו יצחק וקח לך משם אשה מבנות לבן אחי אמך. הי' ירא יעקב מהתנאים שהיו אומרים הגדולה לגדול והקטנה לקטן ולבן הי' טוען לא יעשה כן במקומינו לתת הצעירה לפני הבכירה וע"כ לא יתן לו לבן בשום אופן אשה עד שיבוא מקודם עשו לקחת את לאה ומה יעשה, לכן כתיב אם יעקב ועשו כלומר אע"פ שהיא היתה אם שניהם ועשו הבכור מ"מ יעקב כתיב מקודם כי רבקה אוהבת יעקב, וא"כ זה היתה מליצה בעד לבן שיתן לו אחת מבנותיו קודם עשו ואתי שפיר, וזהו שאמר אם יעקב ועשו הלא אחותך רבקה אוהבת אותו יותר ובזה יסכים ליעקב מקודם, ואפשר עוד שרמז לו כי הוא הבכור שקנה הבכורה מעשו וא"כ הוא קודם לו כנ"ל [לד] עוד

בפ' תולדות בפסוק ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ד', איתא על זה במדרש מלמד שהראה לו הקב"ה ביהמ"ק בנוי וחרב ובנוי ראה ריח בני הרי בנוי כדכתיב ריח ניחוחי תשמרו וריח השדה הרי חרב כדכתיב ציון שדה תחרש אשר ברכו ד' בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא כענין שנאמר כי שם צוה ד' את הברכה חיים עד העולם עכ"ל, ויש לדקדק למה נראה לו הפעם חורבן בית המקדש ועוד קשה הלא הסיד הזה נתגלה לאברהם אבינו כבר בשעת עקידה כדאיתא שם במדרש רבה על פסוק בהר ד' יראה, ואיתא שם בזה הלשון מלמד שהראה הקב"ה לאברהם ביהמ"ק בנוי וחרב ובנוי ומשוכלל לעתיד לבוא, די יראה הרי בנוי כדכתיב יראה כל זכורך, חרב כדכתיב על הר ציון ששמם, בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא כדכתיב בנה ד' ציון נראה בכבודו עכ"ל, הרי כבר נודע לו בשעת עקידה, ובפירוש איתא בקינות שאברהם גילה סוד זה ליצחק ולמה נראה לו הדבר הזה עוד הפעם, ועוד שאני התם בשעת העקידה כיון שנתקדש אז המזבח ע"י העקידה לעולם ועד ונתקנו או התמידים כדאיתא במדרש הי' הדבר בעתו להראות לו סוד הבית המקדש כדאמרן, אבל כאן בעת הברכה מה ענין זה לחורבן בית המקדש ולבנין המקדש:

ונראה לי לפרש דהנה יצחק חפץ לברך את עשו וידוע כי עשו חרב את בית המקדש בעוה"ר כדכתיב זכור ד' לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה, כלומר נראה ליצחק במראה הנבואה ראה מה יעשה עשו הלא מחריב את בית המקדש ואיך תוכל לברך אותו ובמדרש (רבה פ' דברים) איתא דכחו של עשו שהי' לו שליטה בבית המקדש בשכר מה שכיבד את יצחק אביו ונראה לו ברוה"ק שדי לו בזה לערות עד היסוד הלא צריך להשאר ג"כ על לעתיד לבוא, ועוד דידוע דשלשה בתי מקדש הן כנגד ג' אבות והאחרון אשר יבנה ב"ב כנגד יעקב אבינו שקרא אותו בית, ונראה לו הפעם שעיקר בנין העתיד בזכות יעקב בנך הצדיק והוא ראוי לברכת עולם ואתי שפיר: [לה] ואגב אורחא נ"ל לפרש מה זה שאמר ריח בני כריח השדה, שהוא מרמז ל קרבנות דכתיב בהם ריח ניחוח דעיקר הקרבן פירש הרמב"ן ז"ל דהוא שצריך למסור נפשו ולהשרף על קדושתו יתברך וישתבח וחסד הבורא שלקח ממנו תמורה הקרבן נפש תחת נפש, אבל יעקב אבינו איתא בזוה"ק וז"ל לא אשכח בר נש דמסר גרמי' על קידוש השי"ת כמו יעקב עכ"ל, ובשביל זה דרש במדרש רות שמשה רבינו בתפלתו כתיב ושרף שהזכיר מעשה השרופים זה יעקב כדאמרן. וא"כ שפר אמר ראה ריח בני כריח ניחוח הקרבנות וא"ש כלומר שהשראת השכינה הוא בבית המקדש, והצדיק ג"כ משכן השכינה ובית המקדש של מטה כנגד המרכבה של מעלה והאבות הן הן המרכבה ודמותו של יעקב

חקוקה בכסא הכבוד, הרי שני בניך מהיפך להיפך עשו מחריב בית המקדש, ויעקב הוא עיקר בית המקדש לכן שפיר נראה לו הפעם מענין המקדש ואתי שפיר:
ובתנא דבי אלי' (רבה פרק כ') וז"ל ולא גלגל הקב"ה והביא מלכות אדום לעולם שהחריבו בית המקדש והגלו את ישראל מארצם אלא בשכרו של עשו שהי' בוכה ומתאנח בשעה שבירך יצחק אבינו את יעקב עכ"ל, ויש להבין וכי בשביל בכיתו יאבדו ישראל את הבית מקדש ומה ענין זה לזה. ונראה לי לפרש דהנה אצל כיבוד אב כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך ואמרו חז"ל שקאי על עולם הארוך לעוה"ב ועשו חוק עולמו עם יעקב שיהא לי עוה"ז וליעקב עוה"ב, א"כ בע"כ מגיע לו שכרו של כיבוד אב בעוה"ז וישראל יהיו אצלו בגלות וכל העוה"ב ישאר ליעקב ובעוד שיש לו לעשו זכות כ כבוד אב הוא מושל בישראל כאמור, ומזה נלמוד ק"ו מה לעשו שהיה לו מצוה אחת זה אלפים שנים הוא תובע עוד כיבוד אב שלו עכו"כ שיש לישראל תרי"ג מצות אם נקיים אותם כמה אלפים שנה יש לנו לעוה"ב וזה מוסר השכל וכשיבוא גואל צדק או לא יהיה עוד שריד לבית עשו והיתה לד' המלוכה בב"א, וכעין זה איתא בתדב"א על מצות הענקה של עבר עברי וז"ל והלא דברים ק"ו הם ומה אם הרשעים שנמכרים בגניבתם אומר הכתוב הענק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך וגו' צדיקי עולם שעושין רצונו של מקים בכל יום ויום עאכ"ו, וכן נלמד מן היסורין של צדיקים בעוה"ז אתה למד פורענותן של הרשעים בגיהנם אף משלותן של הרשעים בעוה"ז אתה למד מתן שכרן של צדיקים בעוה"ב שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליריאך ואומר מעולם לא שמעו ולא האזינו וכו' עכ"ל, ואף דעבד עברי הגנב למה באמת מעניקין לו, ונראה לפרש כמו דאמרינן אצל המצורע הרשע אשר חטא בלה"ר ונתנגע בשביל זה ואמרינן בגמרא דהקרבנות באין לא לכפר אלא לאשתורי בקדשים ולבוא אל הקהל כי עונו נתכפר לו מנגעו אף כאן כיון שנמכר בגניבתו ישלמו את חובתו ובעבודתו נתכפר לו חטאתו ואח"כ בדין מגיע לו הענקה כדאמרן אף כאן בני ישראל שעובדים עבודתם בגלות לאומות העולם כבר נתכפר להם בעבודתם כל החטאים ומגיע להם הענקה לעוה"ב מכל הטוב הצפון לירא שמו וא"ש:
[לו] בפרשת ויצא כתיב וישכם יעקב בבוקר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו ויצב אותה מצבה ויצק שמן על ראשה, ויש לדקדק הלא אבותיו אברהם ויצחק הקריבו קרבנות על המזבח ויעקב אבינו פגע ג"כ במקום אשר הקריבו אבותיו קרבנות והוא על המזבח של הר המוריה ולמה יצק שמן על ראשה ולא הקריב שום קרבן, ובפרשת וישלח מצינו עוד הפעם ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן ויסך עלי' נסך ויצק עלי' שמן ג"כ ולא הקריב קרבן, והנה הרמב"ן והראב"ע ז"ל שניהם הסכימו שלא יצק

עוד הפעם כי קאי הכל על פעם הראשון והוסיף עוד הראב"ע לפרש שעשה שני דברים ויסך עלי' נסך מים או יין והטעם שרחץ אותו ואח"כ יצק עלי' שמן עכ"ל, ומה שכתב שנסך מים או יין לרחצה הוא בודאי דוחק גדול דפשטא הוא נסך שנסך מים או יין כמו על המזבח ופשוט, ונראה ני לפרש כיון דכבר קדשו אבותיו את המזבח בהקרבנות כמו שפירשתי למעלה באורך אצל העקידה ולא מצינו שם שום נסכם לכן חפץ יעקב אבינו לקדש את המזבח ג"כ בנסכים היינו יין ומים ושמן כדאמרן וכמו שאפרש עוד שהנסכים ירדו עד עמקו של תהום וזהו דרך פשוט:

אבל עיקרן של דברים נראה לי דבר חדש עם דברי הרמב"ן ז"ל שמביא בשם פרקי דר' אליעזר וז"ל ישב יעקב ללקט האבנים ומצא אותן כולן אבן אחת ושם אותה מצבה בתוך המקום וירד לו שמן מן השמים ויצוק עליה שמן שנאמר ויצוק שמן על ראשה מה עשה הקב"ה נטל רגל ימינו וטבע את האבן עד עמקי תהומות ועשה אותו סניף לארץ כאדם שהוא נותן סניף לכיפה, לפיכך נקראת אבן שתי' ששם טבור הארץ ומשם נפתחה הארץ ועלי' היכל ד' עומד שנא' והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהי' בית אלקים ומשם נשא רגליו וכהרף עין בא לחרן עכ"ל, ונראה לי לפרש דידוע דבבית ראשון עוד בימי יאשיהו המלך נגנז שמן המשחה. ועמו ארון הקודש ובבית שני הי' בבית קדשי קדשים במקום הארון, האבן שתיה הזה כדאמרן, ובכל הכלים שבבית המקדש שעשה משה משיחתן מקדשן, והאבן השתיה הזה עוד לא נתגלה אז להמשח אותו ובמאי יתקדש האבן הזה ? לכן ירד שמן מן השמים וכן איתא בבר"ר דכמלא פי הפך שמן ירד לו מן השמים ושופע לו, ועתה משח יעקב אבינו את האבן השתיה הזאת משמן משחת קודש שירד מן השמים וקדשו וטהרו שיהא יכולות להביא אח"כ כשנתגלה לבית קדשי הקדשים ואתי שפיר, ואיתא (בראשית ל"א י"ג) אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם נדר פירש"י ז"ל וז"ל משחת לשון ריבוי וגדולה. כשנמשח למלכות כך ויצוק שמן על ראשה להיות משיחה למזבח, נדרת לי שם נדר וצריך אתה לשלמו שאמרת יהי' בית אלקים שתקריב שם קרבנות עכ"ל, הרי בפירוש ראיה לדברינו שמשח אותו בודאי בשמן המשחה להקדישו לדורות כמו שכתבתי ואף דלדורות כל הכלים עבודתן מקדשתן כדאיתא בשבועות, מ"מ שאני הכא דלא עשה עם האבן השתיה שום עבודה שיתקדש בו, ואף דכ"ג בוהכ"פ הביא שמה את דם חטאת היוכ"פ ופרו לפני ולפנים כנגד אבן הזה, מ"מ הלא לא הי' הדם צריך ליגע בהאבן ג"כ במאי יתקדש אלא ודאי בשמן המשחה הזה וא"ש כן נ"ל ברור בעזה"י:

ובזה נבין מה שאיתא במדרש רבה על פסוק ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי. אם בית אלקים וזה שער השמים מלמד שהראה לו הקב"ה ליעקב אבינו בית המקדש בנוי וחרב ובנוי, ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה זה בניי כדכתיב נורא אלקים ממקדשיך אין זה זה חרב כדכתיב על זה דוה לבינו על. אלה חשכו עינינו, כי אם בית אלקים בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא כדכתיב כי חזק בריחי שעריך עכ"ל, וצריך להבין למה נראה לו הפעם מחורבן המקדש, ובזה אתי שפיר כיון שנראה לו חורבן המקדש ולא יהיה ארון הקודש בקדשי הקדשים וצריך לתת במקומו האבן שתיה ובמאי יתקדש לכן משח אותו בשמן משחת קודש שירד מן השמים וברור לפי זה בע"כ הי' לו לדעת קדושתו וחורבנו ובניינו של לעתיד לבוא ב"ב כמו שירד לו השמן מן השמים כן ירד לנו מן השמים המקדש בנוי ומשוכלל, וכל זה נראה לו מן השמים כדאמרן וכדאיתא במס' סוכה:

[לז] בפסוק נ"ל אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים, איתא במדרש אמר ר' אחא עתיד השער הזה להפתח להרבה צדיקים כיוצא בך אמר ר' שמעון בן יוחאי אין בית המקדש של מעלן גבוה מבית המקדש של מטן אלא י"ח מיל מאי טעמיה וזה שער השמים וזה בגמטריא י"ח עכ"ל, ונראה לי לפרש דרבותינו פירשו ויפגע במקום הוא תפלה כחו ואל תפגע בי מלמדנו שתיקן יעקב אבינו תפלת ערבית כדאיתא (ברכות כ"ז ע"ב) ורש"י מביאו כאן, ונ"ל דמרמז הי"ח מיל לשמונה עשרה ברכות שתיקן יעקב לתפלת ערבית וזהו מ"ש ולצדיקים כיוצא בו היינו המתפללין כמותו פותחין להם שערי השמים והרמז הוה אמר רבי שמעון בן יוחאי ובגמרא איתא שם שהתלמיד ששאל תפלת ערבית רשות או חובה היה ר' שמעון בן יוחאי דלשיטתו כאן שיעקב אבינו תיקן אותה בודאי חובה היא לכן שפיר שאל רשות או חובה, צא ולמד מה תפלת ערבית שהוא רשות לחד מ"ד פותחין שערי שמים בשבילו כמו שמפורש ביומא דשערי שמים ננעלין בזמן תפלת נעילה שהוא קודם הלילה ק"ו תפלות שחרית ומנחה ששערי שמים אז פתוחין, ומזה יש ללמוד למהר להתפלל תפלת ערבית בעוד ששערי השמים פתוחין דלא הכל ראויין לפתוח אותן להם כדאמרינן כאן דלצדיקים כיוצא בו פותחין להם ולא הכל זוכין לזה אלא יחידי הדור, ואשרי הזריז לקיים הכל בזמנו ומביא עליו ברכה ושלום, ואף דכתיב וישכם יעקב בבוקר ואז ראה ואמר אין זה וגו', ח"מ פירש הדבר שלא ידע בלילה בעת תפלת ערבית הטוב הזה עד אשר נתגלה לו בבוקר וזה ברור בעזה"י:

[לח] פסוק אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים, איתא בגמרא (פסחים דף פ"ח) וז"ל לכו ונעלה וגו' אל בית אלקי יעקב ולא אלקי אברהם ויצחק אלא לא כאברהם

שכתיב בו הר שנאמר בהר ד' יראה ולא כיצחק שכתיב בו שדה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה אלא כיעקב שקראו בית שנאמר ויקרא את שם המקום בית אל עכ"ל. ופירש רש"י שכולם התפללו בהר הבית ויעקב קראוהו בית מקום מיושב עכ"ל, ויש לדקדק כפי שאיתא במדרשות שגם לאברהם וליצחק וכן ליעקב נראה להם בית המקדש בנוי וחרב ובנוי ומשוכלל לעתיד לבוא כמו שאיתא במדרש (פרשיות וירא תולדות ויצא) ומה תיקן יעקב אבינו יותר ומאי נפ"מ דקראוהו בית מושב הלא לכולם נתגלה הסוד בזה, ונראה לי לפרש עפ"י דברי הרמב"ם ז"ל שפסק דקדושה ראשונה שקידש שלמה קדשה לשעתה ולעתיד לבוא, ומפורש הטעם לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה עכ"ל, הרי בזה היו מחולקין האבות אברהם קרא אותו הר כמו הר ציון ששמם ויצחק שקראו שדה על שם ציון שדה תחרש ובטלה הקדושה אבל יעקב קרא אותו בית כפירש"י מקום מיושב אע"פ שחרב אעפ"כ מיושב כלומר ג"כ קדושה לעתיד לבוא, וזה הפירוש אין זה ופירש במדרש שמרמז על חורבן המקדש מ"מ ג"כ בית אלקים הוא דקדושה מפני השכינה והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם ואמרו חז"ל אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדין כמו שמסיים זה הרמב"ם ואתי שפיר, ובקדושין (דף ע"א) איתא שנשבע ר' יוחנן היכלא ובידנו הוא לגנות פסול משפחות פירש"י שנשבע בהיכל פירש המהרש"א ז"ל דאפי' לאחר החורבן יש בו קדושה דקדושה ראשונה קדשה לע"ל: ועל פי זה נבין היטב מה דכתיב בפ' וישלח (ל"ח ט"ו) ויקרא יעקב את שם המקום אשר דבר אתו אלקים בית אל, וקשה הלא כאן בפ' ויצא (כ"ח י"ט) כבר כתיב ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ולמה פעם שנית קראו אותו, ועמד בזה הרמב"ן ז"ל וכתב ז"ל יקראנו פעם אחר פעם להודיע כי הדבר אמת ונכון כי הוא בית אלקים ושם השכינה תמיד עכ"ל, ועוד נקדים דכלל גדול המסירו לנו חז"ל במדרש כל מקום שהדבר כפול מרמז לעוה"ז ולעוה"ב כמו שאמרו משה משה למד אותנו תורה בעוה"ז וילמד אותנו ג"כ לעוה"ב, ועתה אתי שפיר דיעקב אבינו קרא מקום המקדש שני פעמים בית אל לרמז שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא כדאמרן, והנה הראב"ד ז"ל חולק על הלכה זאת וס"ל להלכה דקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבוא וכתב בהל' בית הבחירה (פ"י הלכה ט"ז) וז"ל אבל לירושלים ולמקדש לא אמר [כלומר שיהא קדושה לעתיד לבוא] לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קדושה אחר עולמי בכבוד לעולם כך נגלה לי מסיד ד' ליראיו לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת עכ"ל, וגם אליבא דהראב"ד ג"כ אתי שפיר שרמז יעקב אבינו וקרא

את המקום שני פעמים בית אל לרמז שיתקדש הבית שתי פעמים אחת בעוה"ז ופעם שני קדוש אחר עולמי במהרה בימינו אמן:

ועוד נראה לי לפרש ע"פ מה דאיתא (ברכות דף ל) שגם בזמן הזה אמר שלמה המע"ה ברוה"ק. בחו"ל יתפללו דרך ארצם בארץ ישראל כנגד ירושלים בירושלים כנגד המקדש ובבית המקדש כנגד בית קדשי הקדשים בית קדשי קדשים כנגד הכפורת ומסיים בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונים בו עכ"ל, וזה פירוש הפסוק אין זה מלמד שבזמן שהמקדש הוא חרב מ"מ בית אלקים היא וזה שער השמים שכל התפלות של כל ישראל עולים דרך שם וא"ש, וכתיב עוד קרא והיה עיני ולבי שם כל הימים ופירש במדרש שכל השפעות שבעולם אינו אלא דרך שם כביכול שאין עיני ולבי אלא שם:

[לט] בפסוק וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, ומזה למדו רז"ל שהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש דכתיב עשר אעשרנו שתי מעשרות, וקשה לי למה לא אמר בפירוש חומש את משנה לך והנה פשטות הדברים מראין על ענייני עוה"ז, אבל לי נראה שיש בזה רמז ג"כ דלחם ושמלה מרמזים לעניני בית המקדש לחם זה לחם הפני ושמלה אלי בגדי כהונה וכן הפריש את לוי קודש לר', לכן אומר אני דקאי על מעשר שבית המקדש במשכן הי' קדשי הקרשים עשר אמות היינו מעשר, ובבית העולמים מקום הארון אינה מן המדה ויש לו עשר אמות בכל רוח וכן הכרובים בנם היו עומדים דעשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו ולפני הדביר עשרים אמות, הרי שני פעמים עשר וקדשי הקדשים בבית ראשון הי' עשרים אמה שני פעמים עשר וכן בבית שני הי' בית קדשי הקדשים עשרים אמה כדאיתא (במס' מדות) והבית של שלמה כתיב עשרים אמה רחבו, א"כ מרומז בזה הרבה פעמים עשר שבמשכן ושבבית המקדש ולזה נתכוון יעקב אבינו ואתי שפיר:

[מ] ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי, וכבר עמדו גדולי עולם על רחל שתוציא מתה בפיה על דבר זה ועל זה חרה אף יעקב ברחל, דמה שחפצה שיתפלל בעבורה אין רע כי כן דרך הצדיקים שמתפללים על העקרות כפירוש הרמב"ן ז"ל אלא שחרה אפו על מה שאמרה דבר זה, ונראה לי לפרש דהנה הפרשת דרכים פירש שיעקב אבינו נשא שתי אחיות ע"פ הדיבור והראי' לזה שאם יש נידנוד איסור אין הבנים הגונים כמה דכתיב בד' בגדו כי בנים זרים ילדו כדאיתא (בקדושין דף ל"ו) וכיון שכל השבטים היו זרע בירך ד' הלא נודע לכל שעשה כהוגן עפ"י הדיבור עיי"ש באורך, ושתי אחיות השניה באיסור לכן רחל מבכה על בניה כמו שפירש בס' יערות דבש. לכן חפצה רחל שתלד בנים היינו יוסף הצדיק ובנימין אשפיזכון לשכינה ואם לא תלד אז השני' באיסור

ותהא צריכה ע"כ למות, מ"מ חרה אף יעקב על זה שלא היתה צריכה להוציא דבר זה מפיה ואתי שפיר:

באופן אחר שראתה ברוה"ק שתמות בעת שתלד בנה השני ואמרה הבה לי בנים ומתה אנכי כלומר אחר שיהיה לי שני בנים כי צא התפללה על יותר משנים כמו שאמרה יוסף לי' ד' בן אחר. ואם אין, היינו ואם לא תתפלל למה אמות הפעם מקודם וא"ש, ואפשר שאף שידעה שתמות אצל לידת בנה השני מ"מ חפצה למות ח"ו ושיהי' לה שני בנים:

ובאופן אחר עוד שראתה ברוה"ק כמו יעקב אבינו כמפורש ברש"י פ' ויחי שתקבר בבית לחם כדי שתהא עזרה לבני' כשיגלה איתם נבוזראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכים ומבקשת עליהם רחמים וכו' והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך ושבו בנים לגבולם עי' שם וכתיב אין ומלת אין מרומז על חורבן בית המקדש כמו שרמז המדרש הובא למעלה, וכך אמרה הבה לי. בנים ואין אין מתה אנכי כלומר בעת חורבן בית המקדש שנקרא אין צריך אני להתפלל על כל בני ישראל וזאת ישועתן של ישראל ואם לא יהיה לי בנים איך אתפלל עליהם אחר מיתתי ואיך ישובו לגבולם ואתי שפיר:

ובאופן אחר עוד יש לפרש עפ"י דברי הרמב"ן ז"ל (בפ' תולדות) וז"ל והנראה אצלי מדעת רבותינו שלמד אברהם אבינו התורה כולה. ברוה"ק ועסק בה ובטעמי מצותיה וסודותיה ושמר את התורה כולה כמי שאינו מצוה ועושה ושמירתו היתה בארץ בלבד ויעקב בחוץ לארץ בלבד נשא שתי אחיות עכ"ל, ויעקב בשבע שנים הראשונות לא נשא עוד את נשיו עד שבע השנים השניות, ובסופו הי' צריך לשוב לאבותיו לארץ ישראל כמו שכתוב ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ואח"כ שנשאר אצלו לעשות לביתו לא ידעה עוד רחל מזה כלום, א"כ ראתה ברוה"ק כי תיכף אשר ישוב יעקב לארץ ישראל ושם. אסור היה שיהא לו שתי אחיות צריכה ע"כ רחל השניה למות וכן היה סופה שמתה כאשר באתה לארץ ישראל, א"כ הכי קאמרה רחל תנה לי בנים כלומר תיכף כי מתה אנכי אם תשוב לארץ ישראל ואתי שפיר, בא וראה קדושת רחל אמנו אשר נתנה הסימנים ללאה אחותה כי ראתה הכל ברוה"ק כי אמנו נביאות היתה כמו שאמרו חז"ל וידעה נאמנה אם לאה תהא הראשונה ואח"כ אם ישא אותה יעקב לא תאריך ימיה כי הוא השניה שאסורה לבוא לארץ ישראל מ"מ השליכה נפשה מנגד שלא תתבייש אחותה דוגמא שאמרו חז"ל נוח לאדם שישליך עצמו לכבשן האש ואל יכלים פני חבירו וכמו שעשתה תמר אצל יהודה ובזה שפיר עמדה זכותה לישראל שישובו בנים לגבולם ב"ב אמן:

[מא] איתא (במדרש ויצא) אמר ר' שמעון בן יוחאי אין בית המקדש של מעלן גבוה מבית המקדש של מטה אלא י"ח מיל מאי טעמיה וזה שער השמים מנין וזה עכ"ל,

פירוש דוזה בגמטריא י"ח, ותמוה דהלא מן הארץ עד רקיע מהלך חמש מאות שנה וכן בין רקיע לרקיע ואיתא בחגיגה דבית המקדש של מעלה ברקיע ג' ואיך אפשר להיות י"ח מיל, ונראה לפרש דהרמז הזה על י"ח ברכות שאנו מתפללים בכל יום כנגד בית קדשי הקדשים שהוא כנגד בית המקדש של מעלה ואתי שפיר, ובזה נפרש במדרש שם אמר ר' אחא עתיד השער הזה להרבה צדיקים כיוצא בך ואינו מובן, ובזה אתי שפיר כלומר מי שיתפלל בכונה גדולה כדרך הצדיקים יפתחו או שערי השמים לקבל תפלתו ברצון כן נראה לי וא"ש:

[מב] כתיב בפרשת חיי שרה ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם, ופירש"י ז"ל וז"ל בקע רמז לשקלי ישראל בקע לגלגלת ושני צמידים רמז לשני לוחות הברית מצומדת עשרה זהב משקלם רמז לעשרת הדברות שבהן עכ"ל, ועיין בפירוש רבינו בחיי שמרמז כל המאורעות האלו לרבקה הכל. סימן לבניה מהחל ועד כלה והאריך בזה מאוד, ואני אמרתי ג"כ לרמז דהנה ידוע דג' אבות הקדושים מרמזים כנגד שלשה עמודי עולם היינו תורה ועבודה וגמ"ח אברהם אבינו שהוא הי' עמוד גמילות חסדים שנטע אשל וקיים באורחים נוטריקון אכילה שתיה לויה ללמד לכל העולם גמילות חסדים, ויצחק אבינו היה עמוד העבודה שנעקד על גבי המזבח כקרבן עולה ובשביל זה העמידו את המשכן באחד לחודש הראשון וכדאיתא במדרש ירח שנולד בו יצחק אבינו, ויעקב יושב אוהלים עמוד התורה וכתיב תתן אמת ליעקב היינו התורה שנקראת אמת, ובאמנו רבקה נתאחדו כל השלשה העמודים טרם כל התפלל אליעזר אותה הוכחת פירש"י ראוי' היא לו שתהא גומלת חסדים כדי ליכנוס בביתו של אברהם ולשון הוכחת ביררת עכ"ל, שאמרה שתה אדוני וגם נמלך אשקה הרי נודעת בהעמוד גמילת חסדים ונשאת ליצחק אבינו עמוד העבודה לכן תיכף רמז לה משקלי ישראל בקע לגלגלת מזה יביאו הקרבנות לציבור שיקריבו על המזבח ושני צמידים על ידיה היינו עשרת הדברות צמידים שבבנה יעקב יתאחד שני צמידים היינו תורה שבכתב עם תורה שבע"פ יושב אוהלים לשון רבים מרמז לשני תורות הרי רבקה היתה עמוד האמצע שהכל נשען עלי' להתאחד שלשה עמודי העולם ואתי שפיר:

[מג] בפרשת וישלח (במדרש רבה) איתא כמה פעמים וז"ל אמר לו הקב"ה [ליעקב] לדרכו היה מהלך והיית משלח אצלו עכ"ל, ותמוה באמת למה הי' יעקב עושה זאת וכתיב מיד בקרא במה שאמר עשו ליעקב אחי יהי לך אשר לך, פירש"י ע"פ המדרש כאן הודה לו על הברכות עכ"ל, ובמדרש מבואר יותר אין קיום הגט אלא בחותמיו שלא יאמר שאלולי שרימה יעקב אבינו את אביו לא נטל הברכות תלמיד לומר יהי לך אשר לך

עכ"ל, והדבר תמוה מאוד הלא מה ראיה הוא זו שלא חפץ לקבל ממנו הדורון שמסכים על הבכורה ועל הברכות נראה לי לפרש דיעקב אבינו קנה הבכורה ובשביל זה מגיע לו ג"כ הברכות כמו לבכור בעד נזיד עדשים ובודאי שאונאה גדולה הוא זו, ואפי' אם נאמר דהבכורה הי' דינה כהקדש וקיי"ל כשמואל דס"ל דהקדש שוה מנה שחיללו אפי' על שוה פרוטה המקח קיים, מ"מ הדין הוא שצריך שישלם לו מדרבנן כל אשר יפה ההקדש לפי שומת הבקיאין ? ונראה לי שבשביל זה הוא היה חפץ עכ"פ לשלם לו מה שהוא שוה הדברים לפי הבנת עשו ושלח לו כל הדורן הזה לשלם לו כל שוויה לכן לא הלך הוא לדרכו, וכיון שעשו אמר לו מחול לך אין אני חפץ שתשלם יתר המעות המגיע לו בעד הבכורה והברכות בזה קיים נבין היטב שיעקב אבינו לחץ את המלאך שיברכהו לו בודאי הבכורה והברכות ושפיר אמר המדרש אין קיום הגט אלא בחותמיו ואתי שפיר:

[מד] שם בפסוק כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלקים ותרצני, ופירש"י ז"ל וז"ל ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתיירא הימנו ויאמר ראה מלאכים וניצל איני יכול לו מעתה עכ"ל. והרבה פנים לתורה ונראה לי לפרש באופן אתר דיעקב אבינו אע"פ שהבטיח לו הקב"ה מ"מ הי' ירא שיגרום החטא, ופירש ביפה תואר וז"ל ולמה לו לאמר בסוף דבריו ואתה אמרת היטיב לא די שלא תאמין בהבטחת ד' אלא אפי' שהי' לו על זה הבטחה ואפ"ה אינו מאמין ותירץ ונראה לי שזה הי' התנצלות לאבינו יעקב שלא הי' בטוח בחסדי ד' דאיתא באלשיך דכל מה שהקב"ה אומר ע"י נביא או מלאך אינו חוזר בו שלא יאמרו נביא שקר אבל מה שהקב"ה הוא בעצמו אומר יכול לחזור בו וזה שאמר יעקב למה אני מתיירא לפי שאתה בעצמך אמרת אילו הי' ע"י שליח לא היה מתיירא עכ"ל מפי הקציץ מוה"ר ברוך מפראנקפורט וכן פירש בתפארת יהונתן בזה למה הזכיר מקודם אלקי אבי וגו' וחזר ואמר ד' בקיצור הי' יכול לאמר אלקי אבי אשר הבטיח לו אלא כך אמר ד' האומר אלי לכן אני מתיירא כלומר לא על ידי מלאך, ובזה והמלאך לא אמר לו אלא לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלקים ואנשים ותוכל, ופירש"י אנשים לבן ועשו וכיון שהבטיח לו המלאך שינצח לעשו לא הי' מתיירא עוד, וזהו שאמר לו יעקב ראיתי פניך כראות פני אלקים ותרצני כלומר המלאך אמר לי שתרצני וא"כ הוא יסוד קיים שלא תוכל להרע לי מאומה כיון שיצאו הדברים מפי המלאך עוד אין אני מתיירא ממך ובודאי תרצני וא"ש, ועוד. פירש"י שם על המלאך על כרחו הודה לו על הברכות שנאמר ויברך אותו שם וכיון שיעקב אמר לעשו שהמלאך

שלך כי ידוע שהי' שרו של עשו כבר הודה לו על הברכות בע"כ גם אתה בע"כ תרצני ואתי שפיר שהזכיר לו הדברים של המלאך שלו:

ענייני דחנוכה

[מה] איתא במדרש חזית הדודאים נתנו ריח זה ראובן דכתיב וילך ראובן וימצא דודאים ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה, (פירוש נר חנוכה מצוה על הפתחים) והובא ג"כ המדרש הפליאה הזה ביפה תואר ובספר תורת משה עיי"ש, ונראה לי לבאר מקודם ענין מצות נר חנוכה, והנה חנוכה ופורים שניהם מצות עשה מדברי סופרים. הן שהוסיפו חכמים על מצות התורה, וזה ודאי קשה מאוד דאיך הי' ביכולת הסנהדרין להוסיף על ד"ת, ואיתא במדרש רות שבאמת הסנהדרין נצטערו על הדבר הזה הרבה ולא חפצו לקיים את ימי הפורים עד שמצאו לזה רמז בתורה, וכן ישנו ג"כ רמז על מצות נר חנוכה בתורה כמו שיתבאר. ובאמת מה ראו חכמים למסור נפשם על דבר זה. אף שמצינו כיוצא בו על המזבח ועל המקדש שהכל המה בכתב מיד ד' השכיל שאסור להוסיף, מ"מ איתא בזבחים דבבית שני קראו השכחן ודרוש והוסיפו על כמזבח וכאן ג"כ מצאו רמז לזה, אבל עיקרן של דברים הוא כך דבפורים הי' הגזירה להשמיד ולהרוג על הגופין ולא על הנפשות, ובחנוכה הי' עיקרו כמו שאנו אומרים בעל הניסים להשכיחם תורתך ונמסרו הזדים ביד עוסקי תורתך, ואיתא במס' יומא מה אסתר סוף כל הנסים ופריך והאיכא חנוכה ומשני לכתוב קאמינא, ופירשו המפרשים דבימי אחשורש הדר קבלו עליהם תורה שבכתב ובימי חנוכה קבלו עליהם תורה שבע"פ, ובתורת משה מהחתם סופר עה"ת איתא ג"כ דעיקר נס של המנורה נתחזק ונתפרסם עי"ז התורה שבע"פ כי הסכימו משמים כי הי' השמן טמא בטומאת זיבת נכרים דדבריהם ואפ"ה נעשה נס. וכיון שעיקר קיומן של ישראל ע"י שתי התורות לכן חפשו רמז בקרא לקבוע מצות פורים וחנוכה כדאמרן. ואיתא בס' קרית ספר וז"ל רז"ל דרשו מקרא מגילה מן התורה מפסוק כתוב זאת בספר ובירושלמי המגילה נאמרה למשה מסיני אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה ונרות חנוכה יש להן רמז בתורה בפרשת בהעלותך כיון שהקריבו י"ב שבטים ולא הקריב שבט לוי חלשה דעתו של אהרן ואמר לו הקב"ה יש לך חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל ע"י בניך נסים ותשועה וחנוכה שהיא קרויה על שמם והוא חנוכת בני חשמונאי עכ"ל וכן כתב הרמב"ן ז"ל, ונ"ל שכתב זאת לתרץ איך הי' בכח החכמים להוסיף על דברי תורה אלא שמצאו רמז מן התורה לכן עשו זאת והטעם כדאמרן לחזק בזה שתי התורות וא"ש, ועוד נ"ל לפרש עם מה דאיתא (תענית דף

ח) מי איכא מידי בכתובי דלא רמיזא באורייתא ופירש"י ז"ל וז"ל רמזה משה באורייתא שהחומש הוא יסוד נביאים וכתובים ובכולן יש רמז וסמך למצוא מן התורה עכ"ל, לכן מפרש בקרית ספר דאף דחנוכה ליתנייה בכתובים מ"מ מצאו הנביאים והסנהדרין ג"כ רמז לה מן התורה כדאמרן:

ובזה נבוא לבאר המדרש שהתחלנו דהנה איתא (במדרש פ' ויצא) וז"ל אמר ר' לוי בא וראה מה יפה סרסרותן של דודאים לפני מי שאמר והיה העולם שעל ידי הדודאים עמדו שני שבטים גדולים בישראל יששכר וזבולן יששכר יושב ועוסק בתורה וזבולון יוצא בימים ובא ונותן לתוך פיו של יששכר והתורה רבה בישראל, ויששכר תשיעי לשבטים והוא הקריב בקרבן הנשיאים שני למלך מפני שהוא בן תורה ומאתים ראשי סנהדראות הי' יששכר מעמיד וכל אחיהם מסכימים הלכה על פיהם והוא משיב להם הלכה כהלכה למשה מסיני עכ"ל, הרי שעיקר הסנהדרין והתורה שבע"פ הי' ע"י הדודאים של ראובן שנולד עי"ז יששכר, ועתה פירוש המדרש כך הוא וילך ראובן וימצא דודאים ועי"ז נתנו ריח ונולד יששכר שר התורה שבע"פ ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה דנר מצוה ותורה אור על הפתחים לזכר תורה שבע"פ עפ"י יפוצו מעינותיך חוצה דנס חנוכה החזיק תורה שבע"פ כדאמרן וא"ש:

[מו] ועפ"ז נ"ל לפרש שני המימרות דרבי תנחום (שבת כ"ב) נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה ועוד דרש והבור ריק מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. ובקשר וחיבור לשני המאמרים האלו האריכו המפרשים למצוא פשר דבר וגם אני אענה חלקי בזה, דהנה נודע ממדרשות שיעקב אבינו עיקרו יושב אוהלים כנגד עמוד התורה שנקראת אמת כמו שכתוב תתן אמת ליעקב שניתנה לו התורה במתנה, ואיתא בבעל הטורים (פ' וישב) וז"ל זקנים כתיב שמסר לו [יעקב ליוסף] כל מה שקיבל מזקנים שהם שם ועבר וזקנים בגמטריא עולה ר"ז שמסרו לו רזי תורה ובנוטרקין זקנים זרעים קדשים נשים ישועות מועד ואותו אהב אביהם מכל אחיו בגמטריא שגלה לו סיד לבד ולא להם עכ"ל, וכן פירש"י עפ"י תרגום אונקלוס בר חכים הוא לי' כל מה שלמד משם ועבר מסר לו ושהי' זיו אקונין שלו דומה לו עכ"ל, וידוע שדמות יעקב אבינו חקוקה בכסא הכבוד ויוסף דומה לו עפ"י מה שאמרו המקובלים אפי רברבא ואפא זעירא שמרמז ליוסף הצדיק, וידוע ג"כ שאין החיה שולטת באדם אלא א"כ שסר ממנו צלם אלקים ונמשל לבהמות נדמו, ועתה אתי שפיר הסמיכות נר חנוכה מרומז לתורה שבע"פ כדאמרן ואם הניח למעלה מעשרים אמה כלומר התורה צריכה שתהיה מאיר נגד עיניו דכתיב התעיף עיניך בו ואיננו, ואם הרחיק את התורה במקום שאין עין אדם עוד שולטת בו בודאי

פסולה אבל אם עוסק בה לשמה יש לו צלם אלקים ואין שום נחשים ועקרבים יכולים לשלוט בו, והביא ר' תנחום מימרא שניה גדולה כחה של תורה שלמד יוסף הצדיק כדאמרן דהשליכו אותו לבור מלא נחשים ועקרבים ולא יכולו לשלוט בו, וזה ודאי קישור וחיבור ורמז לחנוכה לתורה שבע"פ שנזכה ללמוד וללמד ולהבין סוד המנורה ושבעה נרותי' שמרמזין לחכמת התורה וא"ש:

וזה שאמרו חז"ל הרגיל בנר חנוכה זוכה לבנים המאירים בתורה כי נר מצוה ותורה אור: [מז] ומה שקורין בתורה בפרשת הנשיאים איתא בטור עפ"י (פסיקתא רבתא פ"ו) ז"ל בכ"ה בכסליו נגמרה מלאכת המשכן והקב"ה חשב לעכב שמחת המשכן על חודש שנולד בו יצחק והיינו בחודש ניסן אלא כיון שבא ניסן והוקם המשכן וכו' ומעתה הפסיד כסליו שנגמרה המלאכה בו, לאו מה ותשלם המלאכה אמר הקב"ה עלי לשלם לו, מה שילם הקב"ה לו הוא חנוכת בית חשמונאי עכ"ל, הרי שבחנוכה אנו חוגגין שני מיני חנוכת המשכן שנגמרה בכ"ה כסליו וקורין בשביל זה בקרבנות הנשיאים, ועוד חנוכת המשכן אחר שטימאו אותו היונים וטיהרו אותו וחנכו אותו מחדש, ועוד איתא שם כשכבשו החשמונאים ליונים מצאו המזבח משוקץ וסתרו אותו ומחדש בנאוהו וחנכו אותי בכ"ה בכסליו, וכן מחשב בפסיקתא שם שבע חניכות ומחשב ביניהם חנוכת המשכן וחנוכת בית חשמונאי ומסיים שם בחנוכת עוה"ב שאף בה יהיו נרות שנאמר והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהי' שבעתים עכ"ל, לכן נראה לי כיון שהנרות מרמזין ג"כ לחנוכת עוה"ב וחנוכת עוה"ב יהי' שבעתיים כדאמרן לכן צריך להיות מוסיף והולך ומרמז ג"כ לתורה שצריך להיות תמיד מוסיף והילך, ואיתא שם ג"כ הטעם שאומרין הלל מפני שכתיב בהלל אל ד' ויאר לנו עכ"ל כלומר שמרמז בזה על נרות של חנוכה. דהנה חושך ע"פ תהום מרומז לגלות ויקרא אלקים לאור יום מרמז על הגאולה כמו שאיתא במדרש, אף כאן כיון שנגאלו מהיונים הי' לכל בני ישראל אור במושבתם, ובחנוכת העוה"ב כתיב ג"כ אחפש ירושלים בנרות כן איתא שם, ונראה לי לפרש ג"כ דגאולה העתידה יהי' ג"כ בנרות כלומר בירושלים יהי' אור גדול, ואומרים הללו עבדי ד' ולא עבדי פרעה ולא עבדי יון ועכשיו עבדים של הקב"ה, ושמחה גדולה החנוכה הזאת כמו בריאת שמים וארץ שהיתה ג"כ בחנוכה ומה חנוכה הי' שם ? שנא' ויתן אותם אלקים ברקיע השמים להאיר, הרי עיקר החנוכה הן הנרות והחנוכה הזאת נקראת בפסיקתא חנוכת הכהנים זו שאנו מדליקין, ונ"ל דהכהנים הן המלמדים לנו תורה שבע"פ כמו שכתוב בתורה אצל הכהנים יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך ותרגם אונקלוס כשרין דילפון דינך ליעקב ואורייתך

לישראל, כלומר כיון שלומדים אותנו תורה כשרין אינון לעבוד עבודת בית המקדש וכן כתיב שפתי כהן ישמרו דעת כי תורה יבקשו מפיהו, הרי שפיר נס חנוכה שמרמז על תורה שבע"פ שייך להכהנים ונקרא חנוכת הכהנים:

[מח] ועוד נ"ל לפרש טעם קריאת הנשיאים בחנוכה ע"פ הפסיקתא וכן איתא בתנחומא דחנוכה הוא מצות זקנים וצריך לשמוע להם ע"פ התורה אשר יורוך ואמר הקב"ה, למה צריך, לקיים דבריהם שאף עלי גוזרין ותגזר אומר ויקם לך תדע לך יעקב מה אומר בשעה שהיה מברך אפרים ומנשה וישם את אפרים לפני מנשה עשה את הקטן קודם לגדול ונתקיימה גזירתו אימתי בקרבנות הנשיאים הקריב שבט אפרים תחלה עכ"ל הרי דמקרבנות הנשיאים למדנו שצריך לשמוע למצות זקנים שצוו אותנו להדליק נר חנוכה, לכן שפיר קרינן מקרבנותיהם של הנשיאים ואתי שפיר:

[מט] ועוד יש לפרש דבר זה ע"פ המדרש שהובא בספר חן טוב וז"ל שם אמרו ז"ל שנצטער אהרן על שלא הקריב כלום בחנוכת המזבח כשאר נשיאים ואמר למה יגרע שבטי מכל השבטים אז אמר לו הקב"ה לא תצטער שבידך שני דברים גדולים מכל הקרבנות הלא הם ברכת כהנים והדלקת נרות שהם נוהגים בפני הבית ושלא בפני הבית לכן אנו קוראים ברכת כהנים ביום א' דחנוכה, והיינו לפי מנהג קצת מקומות שאיתא (בטור או"ח) ואחר גמר קרבנות הנשיאים פרשת בהעלתך את הנרות ומנהג ישראל תורה היא לרמוז שני דברים הללו תדירים ביד בני אהרן ברכת כהנים והדלקת נר חנוכה ע"י בני חשמונאי הכהנים עכ"ל, וברבה (פ' בהעלותך) מבואר יותר צער אהרן וז"ל י"א שבטים הקריבו ושבט אפרים הקריב וכו' והיה אומר אוי לי שמא בשבילי אין הקב"ה מקבל שבטו של לוי אמר לו הקב"ה למשה לך אמיר לו לאהרן לגדולה מזו אתה מתוקן הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הם נוהגים אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם הרי שצער אהרן היה יותר ששבט אפרים ומנשה נטלו שני חלקים בקרבנות הנשיאים ושבט לוי לא כלום, ועתה יובן הדבר שפיר דהרי אתה רואה שגזירת יעקב אבינו על אפרים ומנשה שיברכו בהם ישראל ושיקריבו בקרבנות נשיאים ב' חלקים קיים. אף גזרתי שאתם תברכו את ישראל לעולם קיים והדלקת נר חנוכה לעולם קיים אל מול פני המנורה לזכר שנעשה נסים על ידי חשמונאי ובניו בזמנם ע"י הדלקת המנורה בבית המקדש, והיה להם לישראל לזכרון עולם שידליקו בכל שנה נרות חנוכה שנעשו ע"י הכהנים הקדושים, ושפיר שייך קריאת הנשיאים לחנוכה, כי ע"י יעקב אבינו שגזר שיתחלקו יתקיים. כן מה שאמרו חכמים להדליק נרות חנוכה צריך ג"כ לקיים:

[נ] נ"ל לרמז עפמ"ש בחנוכה שרבים נפלו ביד מעטים, הרי שהקטן פעמים מנצח את הגדול בגזירת הצדיקים, ורמז הוא ג"כ לדבר הזה ועל זה דברי חכמים כדרבונות ניתנו מרועה אחד, כלומר שתי התורות שבכתב ושבעל פה שניהם שוים הם, ואיתא עוד שם למה זכה אפרים לכך שיהא קידם למנשה שהי' משפיל וממעט את עצמו שנאמר על ראש אפרים והוא הצעיר, כלומר שהי' ממעט את עצמו וזהו הפירוש ג"כ בנס חנוכה רבים ביד מעטים כלומר נפלו היונים שהם מגדילים עצמם ביד מועטים ביד בני חשמונאי הצדיקים שממעטין עצמן כדרך הצדיקים וכן אמרו חז"ל לא מרובכם אלא אתם המעט שממעטים את עצמן ואברהם אבינו אנכי עפר ועפר וכן כל האבות והצדיקים, ואפשר שגם מטעם זה קוראים בחנוכה פרשת הנשיאים:

[נא] ועוד נראה לי לפרש בדרך רמז דהנה איתא בפסיקתא שמשה רבינו חפץ שגם המשנה יהיה בכתב אמר הקב"ה הם יתרגמו התורה יונית ומה בין ישראל לאומות אכתוב לו רובי תורתי וא"כ כמו זר נחשב (הושע ח' י"ב) הרי שהיונים בעת שתרגמו להם התורה חפצו לנצח את ישראל ג"כ בתורה שיודעים ג"כ, לכן באו בני חשמונאי בכח התורה שבע"פ שהם לא ידעו ונצחו אותם וא"ש, הרי שעיקר נס חנוכה ע"י תורה שבע"פ כדאמרן:

[נב] ויש לרמז עוד ע"פ הפסיקתא הנ"ל שמרמז המנורה לתורה, דכך כתיב מקשה תיעשה המנורה יריכה וקנה גביעיה כפתוריה ופרחיה, מה כך אלא יריכה זה הנשיא וקנה אלו התלמידים, ופרחיה אלו התינוקות הלומדים בבית הספר ממנו יהיו, הרי בפירוש שהמנורה מרומז על תורה שבע"פ שהוא מוקשה מאוד וצריך ללמדם להתלמידים, וכתיב נר למאור ואם אור למה נר אמר דוד. כשאני מתחיל בדברי תורה במעט אני מתחיל בהם וכשאני נכנס לתוכה שערים הרבה נפתחים לי לכך נר תחלה ואח"כ אור, וכתיב (זכרי' ד) ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגלה על ראשה ושבעה נרותי' עלי' שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה ושנים זיתים עלי' אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה, ומפרש בפסיקתא וגלה על ראשה [מרמז להקב"ה] שנאמר ויעבור מלכם לפניהם וד' בראשם ושבעה נרותיה עלי' הוא זכות השבת שישראל משמרים אחד לז' ימים. ושבעה מוצקות. כנגד ז' ימי בראשית חצבה עמודיה שבעה ושבעה כנגד ז' אבות אברהם יצחק ויעקב קהת עמרם משה ואהרן, ד"א ושבעה נרותיה עליה כנגד שבע מצות האמורות בתורה תרומות ומעשרות שמיטה ויובלות והמילה וכיבוד אב ואם ות"ת כנגד כולם, ושלשה פעמים שבעה בפסוק הזה ושבעה פעמים שבעה הרי ח"ט ועשרים ואחד דאמרן כנגד ע' זקנים, ושנים זתים עלי' אלו שני המשיחים אחד משיח מלחמה

ואחד משיח למלך על ישראל עכ"ל הפסיקתא, הרי שכל התורה כולה ומצותיה מרומזין במנורה, ואפשר שלכך נתקשה בו משה רבינו עד שירד לו מנורה טהורה מן השמים דכך איתא שם מנורה טהורה ירדה מן השמים, וכך אמר ר' לוי בריבי ושבעה הנרות של מנורה מרמזין כנגד ז' כוכבים שמשוטטין בכל הארץ, כלומר שבזכות המנורה ונרותיה עומד כל העולם ושבעה הכוכבים שמשוטטין בכל הארץ עיי"ש:

[נג] וכיון שחנוכה ושבעת נרות המנורה מרמזין על תורה שבע"פ נביא כאן ממדרש תנחומא (פ' נח) גודל קדושת תורה שבע"פ וז"ל יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שבחר בישראל משבעים אומות כמו שכתוב כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו ונתן לנו את התורה בכתב ברמז צפונות וסתומות ופרשם בתורה שבע"פ וגלה אותה לישראל ולא עוד שתורה שבכתב כללות ותורה שבע"פ פרטית ותורה שבע"פ הרבה ותורה שבכתב מעט, ועל תורה שבע"פ נאמר ארוכה מארץ מדה ורחבה ני ים וכתיב לא תמצא בארץ החיים ומאי לא תמצא בארץ החיים וכי בארץ המתים תמצא אלא שלא תמצא תורה שבע"פ אצל מי שיבקש עונג העולם תאוה וכבוד וגדולה בעוה"ז אלא במי שממית עצמו עלי' שנאמר זאת תורת האדם כי ימות באוהל, וכך דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחי' ובתורה אתה עמל, לפי שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע"פ שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית וגו' וזו תורה שבע"פ שהוא קשה ללמוד ויש בה צער גדול שהוא משולה לחשך שנאמר העם ההולכים בחושך ראו איר גדול אלו בעלי התלמוד שראו אור גדול שהקב"ה מאיר עיניהם באיסור והיתר בטמא ובטהור ולעתיד לבוא ואוהביו כצאת השמש בגבורתו וכפיית הר כגיגית היה על תורה שבע"פ שיש בה דקדוקי קלות וחמורות וכו' ומאריך עוד שם, ומרמז תורה שבע"פ בפרשה ראשונה של ק"ש דכתיב בכל מאודך שכל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבע"פ לפי שיש בה צער גדול ונידוד שינה ויש מבלה ומנבל עצמה עליה לפיכך מתן שכרה לעוה"ב שנאמר העם ההולכים בחושך ראו אור גדול אור שנברא ביום ראשון שגנזו הקב"ה לעמלי תורה שבע"פ ביום ובלילה עיי"ש, ובפסוק (ישעי' ב' ה') כתיב בית יעקב לכו ונלכה באור ד' ותרגום יהונתן ימרון בית יעקב אתו ונהך באולפן אורייתא דד'. ופירש הרד"ק דאור ד' הוא תורה ומצות, הרי שסתם תורה נקרא בשם אור ושפיר כנגדה נר חנוכה, ושפיר קראו לעלי נר אלקים ומנורה ג"כ לנר אלקים. ור' שמעון בר רבי שדרש בענין המנורה נר ישראל כי הכל ענין אחד כמו שיתבאר לקמן במאמר הסמוך, למדנו מזה רמז לנר חנוכה על תורה שבע"פ על שני דברים ראשית שהעמלים בה רואין איר גדול של תורה היינו

הסודות הנגלים והנסתרים שגנוזים בתורה ובמנורה כדאמרן, ועוד שיזכו לאור הגדול שנברא ביום הראשון שנגנז לעמלי תורה שבע"פ לעתיד לבוא, ואפשר ששני הזיתים שנרמז בנבואתו של זכרי' הנביא מרמז לשני האורות אור התורה של עוה"ז ואור העתיד לבוא, ב"ב נזכה לאורו של משיח ולתורתו ולאור הגנוז לצדיקים לעתיד לבוא אמן:

[נד] איתא במנחות (דף פ"ז ע"ב) שבע מדות של לח הי' במקדש הין, וחצי הין, ושלישית ההין, ורביעית ההין, וחצי לוג, ורביעית לוג, ואיתא עוד שם כדאמר רבינא גמירי שתי סמיכות בציבור הכי נמי גמירי דשבע מדות של לח הי' במקדש, ובדף (צ"ב ע"ב) קרא להאי גמירי הלכתא למשה מסיני עיי"ש, וכ"מ שנאמר הילכתא הלכה למשה מסיני דינא אפי' בדיעבד מעכב כדפירש בתוי"ט (מנחות פ"ו מ"ז) דמאי שכתב רש"י בי"ג נפה הלכה למשה מסיני ללמדך שאף בדיעבד מעכב, כמו שאר שיעורין דהלכה למשה מסיני כדאיתא בפ"ק דסוכה דהם לעכב עכ"ל, ובגמרא שם חצי לוג מה הי' משמש יתיב רבי וקא קשיא לי' חצי לוג למה נמשח אי לחצי לוג דסוטה וכי חולין הוא דצריכי לקדשי, מים קדושים הן אי ללחמי תודה בשחיטת תודה הוא דקדשי, אמר ליה רבי שמעון בר רבי שבו הי' מחלק חצי לוג שמן לכל נר ונר [כלומר למנורה] אמר לו נר ישראל כך הי' פירש"י שקילסו שיפה השיבו עכ"ל, וכן מצינו ג"כ גבי מעשה דעשה רבי תשעה חסרין וג"כ קילסו לר' שמעון בריה ואמר לו נר ישראל, ופירשו בתוס' בשם רבינו חיים משום דאיירי במידי דאורה כגון הכא בנרות והתם בלבנה עכ"ל, ולי נראה לפרש ע"פ דברינו לעיל דנרות המנורה. מרמזין לתורה שבע"פ והוא עיקר אורה לכן קלסו בתורתו ואמר לו נר ישראל, וכן בחידוש הלבנה שראוי דוקא לנשיא הגדול בתורה מכל ישראל אחר לו ג"כ הלשון הזה נר ישראל:

ולפי דאמרינן כאן דשיעור חצי לוג דמנורה הלכה למשה מסיני ונתקדש השמן ששופכין למנורה בחצי הלוג הנמשח בשמן קודש ולעכב כדאמרן, וקשה לי ממה דאמרינן שם (דף פ"ט) מערב עד בוקר תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת מערב עד בוקר ושיערו חכמים חצי לוג מאורתא עד צפרא, ופליגי שם היכי שיעורו מלמעלה למטה, או מלמטה למעלה. ולחד מ"ד אין עניות במקום עש רות שלא חששו במאי ששופך לחוץ הנשאר, ולחד מ"ד מה שנשתייר בבוקר זורק לחוץ עד שעמדו על השיעור, ובירושלמי שהי' עושין בקיץ פתילה גסה ובחורף בפתילה דקה, וקשה טובא למה לי הטורח הזה כיון דהלכה למשה מסיני הוא לעכב, צריך על כרחך השיעור הזה להיות, ותניא עוד (מנחות ח) אין מלאים אלא שלמים שאין הכלי שרת מקדש אלא צריך להיות השיעור שלם, וא"כ ששמן המנורה צריך הי' להתקדש בכלי שרת אשר נמשח צריך חצי לוג לא פחות

ולמה לרבנן לשער עוד, וכן איתא עוד התם נר שכבתה נותן בה שמן כמדה ראשונה ואמרינן פשיטא דבמדה ראשונה וליכא למימר דמשער בהנחסר א"כ דתנן שבע מדות והלא נפיש להו מדות טובא ופירש דצריך לתת חצי לוג שמן ופירש"י נפישי ליה מדות לשער כמה חסר הא ודאי לא, ונראה לי לפרש דהכי קשיא כיון דהלכה למשה מסיני שצריך להיות דוקא שיעור הזה כדי שיתקדש השמן שבמנורה ליכא למימר פחות וקרא שם ר' זריקא על ר' ירמי' והדרך צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק ופירש"י הצלחה הוא לך שדבר אמת השבתני, ואף דבכ"מ שמביא סייעתא לא מקלסין בזה הלשון נ"ל לפרש כיון שכיוון להלכה למ"ס ודבר אמת הוא לכן קלסו בלשון הזה, וכן תניא בברייתא שנר שכבתה נדשן השמן נידשנה הפתילה כיצד עושה מטיבה ונותן בהשמן כמדה הראשונה ומדליקה שצריך לתת פתילה חדשה ושמן חדש שיהא לה השיעור שיתקדש ואם ישאר אח"כ לא איכפת לן, א"כ קשה טובא למה היו חכמים צריכין לשער וצ"ע:

והנה בב"י הל' חנוכה (סימן עת"ר) הקשה וז"ל כיון שבשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה א' נמצא שלא נעשה הנס אלא בז' לילות, ותירץ וז"ל שחילקו שמן שבפך לח' חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק ח' והי' דולק עד הבוקר עכ"ל, וקשה טובא דהרי בפירוש דצריך לקדש כל חצי לוג וצריך לתת הכל בהמנורה ואיך אפשר הי' לעשות כן דאפי' טפה אחת מעכב ככל הלכה למשה מסיני כדאמרן, ועוד איך סמכו על הנס הלא צריך היום לעשות המצוה כתיקונה ולמחר אם יחסר לן מאי איכפת לן וצ"ע, ולי נראה לתרץ הנס ביום א' דבלאו הכי היה נס תמיד שהשכינה שורה בישראל בנר המערבי שממנה מתחיל ובה הי' מסיים א"כ י"ל דגם ביום א' דחנוכה נראה נם לחביבת ישראל בנר המערבי וכיון שעשו זכר לנס המנורה גם לנס זה עשו זכר כן נ"ל:

והט"ז תירץ שצריך שישאר גם בלילה ראשונה שאין הנס שורה אלא במאי שיש כבר בעולם ואפי' דבר מועט אז הוא יתברך נותן ברכה להרבות המעט משא"כ בדבר ריקן כו' ע"כ צריך שישתייר ועל אותו שיעור באה הברכה א"כ ראינו שגם בלילה הראשונה הי' נס עכ"ל, וקשה לי עפ"י מה דאיתא במנחות (דף כ"ג) קומץ דמנחת חוטא ששמנו ר' יוחנן אמר פסול ור"ל אמר הוא עצמו משכשכו בשירי הלוג פירוש בלוג של מנחות שניתותר מעט שמן, והקשה בתוס' הא תנן בפרקן השמן מיעוטו מעכב את רובו וי"ל שלא ניתנה תורה למלאכי השרת דאי אפשר שלא ישאר בלוג מן השמן עכ"ל, הרי ראינו ששם פחות מעט פסול מ"מ לא איכפת לן דא"א בשמן שלא ישאר כלום ה"נ בפך שמן של כ"ג א"א הי' שלא ישאר כלום אפי' בלי נס, וא"כ הי' יכול ג"כ לשרות הברכה על

מעט מזעיר הנשאר דהלא אין שיעור לדבר, אלא ודאי דלא בשביל זה הי' הנס אלא נ"ל ברור כמו שפירשתי וא"ש:

והנה מצינו בהכתוב מהנס שנעשה ע"י אלישע בהשונמית שאמרה אין לשפחתך בבית כי אם אסוך שמן, ופירש"י כדי סיכת שמן, והראב"ד פירש (בה' כלי המקדש) דדוקא בלשון נתינה הוי כזית אבל בלשון סיכה משמע כל שהוא לכן אם סך משמן המשחה על זר אפי' כל שהוא חייב וכן אמרינן בשבת המוציא שמן כדי לסוך אבר קטן של תינוק בן יומו והוא אצבע קטנה שברגל חייב, והרי אין מעצר לד' להושיע ולשלוח הברכה בשיעור קטן כזה, ועשירית האיפה של מנחת חוטא לדעת ר"ל בודאי ליכא למימר שהי' פחות משיעור זה ואיך יכול לשכשכו בשירי הלוג אלא ודאי כדי סיכה לכל הפחות נשאר בודאי א"כ אין צריך בזה לשום נס וצ"ע:

שוב נתיישבתי לתרץ דמאי שאמרינן בגמרא מערב עד בוקר ששיערו חכמים די"ל דדין המנורה אתיא באמת משתי תורות מקרא דערב עד בוקר, וגם מהלכה למשה מסיני, ותרוייהו צריכי כמו שאפרש, ומצינו הרבה דברים שיש בהם שני דברים כגון י"א סממנים דקטרת במס' כריתות מקרא דסמים נלמד, וגם הלכה לממ"ס, וכן אמרינן עשרה טבילות ועשרה קדושין הלממ"ס וישנו ג"כ מקרא ורחץ, ובבכורות דף ט"ו איתא חמשה חטאות המתות הלממ"ס וגם למדנו מקראי דכתיב ממפריסי הפרסה טמא ללמד על חטאות המתות ותרוייהו צריכי דאי מקרא ה"א לרעי' קמ"ל הלכתא למיתה ואי מהלכתא ה"א היכי דעבד איקרי ואכל מהני ה' חטאות איסורא איכא לאו ליכא קמ"ל, אף אנן נאמר ג"כ כאן אצל המנורה תרוייהו צריכא דמקרא משמע שצר כה שתהא המנורה דולקות מערב עד בוקר כדאמרן, ובלילי טבת הארוכות שיערו חכמים חצי לוג, אבל בלילות הקצרות בקיץ כיון דקיים קרא מערב עד ביקר תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר יצא קמ"ל הלכה למשה מסיני דאפי' דיעבד מעכב פחות מחצי לוג אפי' בלילות הקצרות ואפי' נכבתה בחצי לילה צריך לתת שמה חצי לוג כדאמרן, דאלת"ה יותר מדידות צריך להיות ואנן ז' מדות גמרינן והיינו דקלסה בדבר אמת כיון שהלכה לממ"ס דייק מהמשנה וכן הוא האמת וברור בעזה"י, ובמנחות (דף פ"ט) איתא שם חצי לוג לכל נר ונר, והקשה בתוס' וז"ל תימה למה הי' צריך לקדש השמן בכלי שרת ולא תירצו כלום ולפי דברינו אתי שפיר כיון דהללמ"ס למשוח חצי לוג ואינו נצרך מדת הלח של חצי לוג להתקדש למנורה הדבר ברור דמהלכה נלמוד לקדש את שמן המנורה בכלי שרת ואתי שפיר:

ועפ"י דרכו של בית יוסף הנ"ל, נראה לתרץ שהי' נס גם ביום ראשון באופן אחר שנתנה שמן לקדשו בחצי הלוג, ותיכף ששפך שמה אחת מח' נתמלאה המנורה ג"כ ביום ראשון, וכן בכל יום ויום ושפיר נתקדשה השמן בשיעור חצי הלוג דלא סמכי כלל על הנס דבשעה שנתקדש וטרם ששפך אל נרות המנורה נתמלא הלוג, והוא כפתור ופרח וברור: ושיעור חצי לוג נראה לי לפרש בדרך רמז, דנודע שיעור דם שבאדם רביעית דפחות מרביעית אין יכול לחיות, וכיון ששמן המנורה נותן לנו חיות התורה וגדולה כחה של תורה שנותנת לנו חיים בעוה"ז וגם לעוה"ב לכן הי' שמה כדי שתי רביעית וא"ש כן נ"ל: וכיון שביררנו בזה באר היטב שחצי לוג הלכה לממ"ס גם בלילות קצרות וגם אם נדשנה המנורה אפי' בחצי הלילה ליכא עצה לתת פחות מחצי לוג, ובנר מצוה להמהר"ל הקדוש מפראג זצ"ל הקשה ג"כ קושית הב"י וכתב וז"ל כיון שהי' בו להדליק יום אחד א"כ אין נס רק ז' ימים, ואין לומר שהיו מחלקין שמן הפך לח' ימים, דזה אינו כיון דכתיב מערב ועד בוקר צריך לתת שמן שיהא דולק כל הלילה וטוב שיעשו מצוה כתקנה להדליק עכ"פ יום אחד ואף לא יהי' להם להדליק אח"כ יותר טוב משלא יקיימו אף יום אחד, ותירץ כי נתנו הכל במנורה וכל יום ויום נדלק שמינית מן השמן והי' נס בכל יום ויום ולא קשה מידי עכ"ל, וקשה לי טובא הלא השמן הנשאר פסול כדאמרינן בגמרא נדשנה הפתילה נדשנה המנורה ופירש"י ז"ל וז"ל כשם שהפתילה שכבתה אין לה תקנה שהרי הוא נדשן כך השמן שנשאר בנר הרי הוא כדשן ואין לו תקנה הואיל ונדשנה הפתילה כדשנה השמן עכ"ל, הרי בפירוש דצריך לתת בכל יום ויום שמן חדש ולקדשה ולתת להמנורה ולא קיים כלל בהשמן הנשאר, וגם אם ידליק המנורה ח' ימים שלימים אין תקנה כי אם לכבותה ולזרוק השמן הישן ולתת שמן חדש וצ"ע, ולפי דברינו א"ש כי כל יום ויום נתקדש השמן ונתן מדה חצי לוג חדשה כדאמרן:

וביאר עוד בספר נר מצוה כי הנס הי' בנרות בשביל שחפצו לבטל התורה שנמשלה לנר, וח' ימים לבאר ולרמז שהוא למעלה מן הטבע כי הנהגת עולם הטבע הוא תחת מספר ז' כי בן' ימים נברא העולם הזה הטבעי ולפיכך מה שאחר הטבע הוא תחת מספר שמונה, ומרמז לנר של מעלה לאור הגנוז מששת ימי בראשית. ובשביל שנעשה הנס בשמן לדעתו כל הנרות שבעולם פסולין לנר חנוכה כי אם שמן ואפי' בזמן הזה לדעתו אסור להדליק אחר שתכלה רגל מן השוק, ועיקר מצוה גם בזמן הזה בתחלת הלילה. ומסיק שם להלכה וז"ל לכך אני אומר שאין לנו אלא מה שאמרו חכמים שאם ולא הדליק עד שתכלה רגל מן השוק שוב אינו מדליק עכ"ל, וס"ל דגם במוצאי שבת ידליק נר חנוכה קודם ההבדלה, והזהיר בנר חנוכה דהו"ל בנים ת"ח כי הת"ת הוא ג"כ נר

שהרי יש לו שכל שהוא עומד בגוף האדם, ובשביל כי האדם בעל מיתה אין זה נקרא שיש לו עוה"ז רק כשיש לו בנים ת"ח כי הבנים נשארים ונרו תמיד יאיר לו, ותמצית הדברים שלו ג"כ כי עיקר נס חנוכה בשביל תורה שבע"פ כמו שביארתי לעיל באורך, ותמניא אפי בתהלים הן כנגד התורה ועלי' מרמזין ח' ימי חנוכה שהוא נגד התורה ונר מצוה ותורה אור והכל דבר אחד ואתי שפיר:

[נה] איתא בגמרא (קדושין ע"ב ע"ב) אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנאמר וזרח השמש ובא השמש עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי שנאמר ונר אלקים טרם יכבה ושמואל שוכב כו' עכ"ל, הפירוש הפשוט בזה דלעלי קרא לו הכתוב נר אלקים ואורו זורח כהשמש, ושמואל היה ג"כ צדיק כמותו דוקא דשניהם נקראין בשם שמש דאל"כ הי' קצת מעט ממנו הי' נזכר בשם לבנה כמו שאמרו חז"ל פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה, אבל שמואל הנביא שקל אותו הכתוב כמשה רבינו כמו:

שכתוב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו. וכמו שמבואר בהקדמת הרמב"ם ליד החזקה דעיקרו של תורה שבע"פ עלי ושמואל הן וז"ל יהושע כל ימי חייו למד על פה וזקנים רבים קבלו מיהשע וקבל עלי מן הזקנים ומפינחס ושמואל קיבל מעלי ובית דינו עכ"ל, ושפיר קאמר עליהם בגמ' וזרח השמש ובא השמש ובקדושין (דף ע"ח ע"ב) איתא על פסוק (יחזקאל מ"ד) אלמנה וגרושה לא יקחו להם לנשים כי אם בתולות מזרע בית ישראל ואלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו, אמר לי' רב נחמן לרבא הא קרא רישא דכהן גדול שמצווה על הבתולה וסיפא בכהן הדיוט דמתיר לי' אלמנה אמר לי' אין, וכתב קרא הכי בתמיה דלא פריש ביה בהדיא דבגברא אחרינא בעי לאשתעויי, א"ל אין דכתיב נר אלקים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ד', והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אלא נר אלקים טרם יכבה בהיכל ד', ושמואל שוכב במקומו, ופירש"י וז"ל חדא מילתא משמע, וע"כ מפסקינן ליה ושמואל שוכב במקומות בית משמר הלוים שהיו שומרים את הבית וכן תרגם יונתן בעזרת ליואי והיכל אנר קאי שהמנורה היתה בהיכל משכן שילה עכ"ל, ויש לתמוה דשה דרש ונר אלקים על עלי הכהן גדול ופה דרש נר אלקים על נר המנורה שהי' בהיכל, ועוד קשה דבשלמא שקאי על עלי שפיר קרא לו בלשון יחיד נר אלקים, אבל אם על המנורה קאי צריך הי' לכתוב נרות לשון רבים. ועוד קשה לי בהרבה מקומות מצינו בתלמוד סכינא חריפא מפסקי להאי קרא בתורה, ולמה לא מצא כי אם פסוק מדברי קבלה, ועוד דבשלמא על עלי שפיר אמר טרם יכבה כלומר קודם שמת אבל אם על המנורה מאי טרם שיכבה דמאי נפ"מ אם תכבה המנורה או

לא? ונראה לי לבאר דשניהם דברי אלקים חיים הן ושני הדרשות הללו מתאימות היטב והי' צריך להביא על זה דוקא קרא הנזכר, דהנה כבר נתבאר לעיל דהמנורה נרותיה שבעה ושבעה מרמז לתורה שבע"פ שנדרשת במ"ט פנים שבעה פעמים שבעה, ואמרו חז"ל הרוצה שיחכים ידרים וסימנך מנורה בדרום כלומר שהמנורה מרמזה על חכמת תורה שבע"פ כמו שפירשנו לעיל בענין נס חנוכה, והנה עלי הכהן הגדול קיבל כל תורה שבע"פ כמו שהבאתי למעלה בשם הרמב"ם ז"ל, ושפיר מדמינן נר אלקים זה עלי ונד אלקים זה המנורה. ובמשנה איתא דנר המערבי הי' דולק תמיד ממנה הי' מתחיל וממנה הי' מטיב להורות שהשכינה שורה בישראל. כלומר קדושת התורה שהמנורה רמיזא עליה הוא עדות שהשכינה שורה שאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה ושם במנורה היתה הרמז לזה כדאמרן, ואיתא עוד שם (תמיד פ"ג מ"ט) מצאן שכבו פירש הרע"ב כגון לאחר שמת שמעון הצדיק עכ"ל, דהנה בזמן שהכ"ג הי' צדיק ועוסק בתורה הי' נר מערבי דולק אבל אם לא הי' ראוי כבה נר המערבי, והנה עלי הכ"ג שקיבל כל התורה כולה ודאי שהי' צדיק ונר המערבי הי' דולק בזכותו. אבל בניו לא הלכו בדרכיו ופשיטא שלא הי' ראויין לנס זה לכן אמר הכתוב ונר אלקים טרם יכבה, כלומר בזמן עלי הי' קיים הנר אלקים היינו דנר המערבי הי' דולק דזכותו הי' בזה וזהו טרם יכבה. אבל בעת שמת ג"כ נר המערבי הזה יכבה לכן שפיר אמרינן דנר זה מרמז לשני דברים והיינו נר אלקים זה עלי קודם שימות והנה שמואל שוכב שזרחה שמשו ונר המערבי זה המנורה בלשון יחיד וא"ש, ובשביל זה מביא שפיר המקרא הזה מדברי קבלה שפסוק מיירי משני מיני כהנים וכ"ג, ומביא ג"כ דמיירי מעלי הכ"ג ומשמואל שהי' לוי מ"מ שניהם שקולים וא"ש, ומה שפירש רש"י ז"ל דשמואל הי' שוכב בעזרת משמר הלוים ונסתייע מהתרגום יונתן שהי' שוכב בעזרת ליואי, והדבר היה בלילה דהלא נתגלה לו שכינה כמו שאיתא בכתובים וביום לא נתגלה לנביאים אלא למשה רבינו ע"ה, ולכאורה קשה ממתני' (מדות פ"א) שאיתא שם וכל משמר שאינו עומד אומר לו איש הר הבית שלום עליך ניכר שהוא ישן דאסור לישן ואיך הי' שמואל שוכב על משמרתו בלילה, ומזה ראי' לדעת התוס' דס"ל שהי' להם זמן קבוע לישן וליקום אם היו ישנים בלא זמן קביעתם, אבל לשאר רבוותא דס"ל דתמיד לוקה בעת שהי' ישן על משמרתו בודאי קשה וצ"ע:

[נו] בפרשת ויחי בפסוק אבי השביעני לאמור הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי, ופירש"י מדרשו לשון כרי דגור שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה, פירש"י ז"ל לעיל שהביא אתו את רכושו

אשר רכשו בארץ כנען אבל מה שרכש בפדן ארם נתן הכל לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה אמר נכסי חוץ לארץ אינן כדאי לי וזהו אשר כריתי לי העמיד צבורין זהב וכסף כמין כרי ואמר לו טול את אלו עכ"ל, ויש להבין דבאמת כל כסף וזהב שבעולם אינם כדאי בשביל חלקו במערת המכפלה אבל מאי נפ"מ אם נתן לו מכסף לבן או מנכסי חו"ל, ואמרתי להסביר הענין כך דהנה כתיב בפרשת תולדות וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם לקחת משם אשה וקיים בזה מצות כיבוד אב ואם שהלך אצל לבן, וכיון שלבן הארמי רימה אותו והכריח להשאר שם י"ד שנה בעד בנות לבן, קשה לפ"ז מה שאמרו חז"ל במגילה שיוסף פירש מאביו על כ"ב שנה שנענש עליהם משום כיבוד אב, אבל בשנים שנטמן בבית עבר לא נענש משום כבוד התורה, והוא מהדברים המופלאים שבתורה, ונראה לי ע"פ מה שאיתא בגמ' (ב"ב דף ד) המקיף את חבירו מג' רוחותיו וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית אין מחייבין אותו ר' יוסי אומר אם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל, וטעם הדבר דכיון דעמד והקיף וגדר את הרביעית גלי דעתיה דניחא לי' עיי"ש, אף כאן אצל יעקב אם לא הי' נשאר אח"כ עוד שש שנים לרעות צאנו אין ה"נ דלא הי' נענש על זה. אבל כיון דגלי דעתיה דניחא לי' מגלגלין עליו את הכל, ואיתא במדרש (רבה פ' וישלח) שיעקב הי' מתיירא מן עשו והקשה המדרש יעקב ששמר תרי"ג מצות אצל לבן למה נתיירא ממנו אלא כך אמר כל השנים הללו הוא יושב בארץ ישראל תאמר שבא עלי מכח ישיבת א"י כל השנים הללו הוא יושב ומכבד את הוריו תאמר שבא עלי מכח כיבוד אב ואם עכ"ל, ועתה אתי שפיר דיעקב אבינו חפץ לתקן שני מצות הללו כיבוד אב וישיבת א"י ואמר כל עצמי שנענשתי בשביל שתי מצות הללו בשביל שרוחתי מעות אצל לבן, לכן עשה חשבון בדיוק עם עשו ונתן לו כל המעות האלו בשביל חלקו במערת המכפלה, והוא לתקן בזה שני מצות אלו כיבוד אב ואם וישיבת א"י שנקבר אצל אבותיו בא"י במערת המכפלה, ומזה נלמד גודל קדושת יעקב אבינו שהי' עבד אצל לבן הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה וכל עבודתו ורכושו נתן לעשו לתקן כיבוד אב ואם וא"ש:

[נז] פרשת (ויחי י"ח י"ז) וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע בעיניו, וקשה לי הלא כתיב בתורה בפרשה הקודמת אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהי' לי. וקשה למה לא הרע בעיניו על אשר הקדים כבר ואמר אביו אפרים מקודם, וביותר קשה הלא יוסף בעצמו כשהציג את הבנים לפני אביו לברכם הקדים אפרים למנשה כדכתיב ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל, ונראה לי לתרץ על מעשה הקודמת שהקדים אפרים למנשה עפ"י דברי רש"י

ז"ל על פסוק ויאמר ליוסף וזה לשונו ויש אומרים אפרים הי' רגיל לפני יעקב בתלמוד וכשחלה יעקב בארץ גושן הלך אפרים אצל אביו ליוצרים להגיד לו עכ"ל, ועתה א"ש כיון שהי' רגיל אצל יעקב והוא הי' השליח להביא את יוסף לכן קיבל יעקב את אפרים מקודם ולא חשש ליוסף בזה כי בודאי מגיע לו הקבלת פנים קודם כדאמרן, אבל בענין ברכה לדורות שפיר הרע בעיניו, ובדבר אשר לקח יוסף את בנו אפרים מקודם, י"ל כיון שהוא היה חפץ שיהא אפרים משמאל ישראל וקיי"ל כל פינות שאתה פונה הוא לימין לכן הי' צריך את אפרים משמאל ישראל ואח"כ את מנשה לפנות לימינו של ישראל וברור. ואע"פ שאמר יעקב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיה לי, מ"מ לא ברך אח"כ לפני מותו אלא י"ב השבטים ולא קבע ברכה להם בתוך השבטים, עפ"י שפירשתי למעלה כי עיקר חלק בכורה שלהם הי' בחלוקת ארץ ישראל ובעוד שאביהם חי אינו כבוד ליוסף שהוא ידחה מן הברכה ויברך את בניו בחייו, מ"מ רמזה יוסף בתחלת ברכתו בנות צעדה עלי שור ותרגם אונקלוס תרי שבטין יפקון מבנוהי, וכן בן פרת בגמט' מנשה ואפרים כמו שמפרש בבעה"ט, ואף דכבר אמר אפרים ומנשה יהיו לי ומה הוסיף לברך אותו עוד הפעם מפרש רש"י שנטלו חלק בשני עברי הירדן וא"ש, והרמב"ן ז"ל מפרש התרגום שמסיים חולקא ואחסנתא היינו שני חלקים חלק הבכורה וחלק פשוט עכ"ל:

[נח] בברכת יהודה כתיב עד כי יבוא שילה, וזה לשון רבינו בחיי ז"ל עד שיחרב משכן שילה והוא מלשון בא השמש יעיי"ש ומסיים אחר שנחרב שילה בא שמואל הנביא ומשח לדוד, ונ"ל לפרש למה לא מקודם שמרמז ג"כ על לעתיד שיבוא קודם משיח בן יוסף ויהרג כדאיתא (בפרק החליל) ואח"כ ימלוך מלך המשיח הבא מן יהודה וא"ש כי לעתיד לא יהי' אלא שער יוסף אחד ושער לוי אחד כשיבוא מלך המשיח ולא יהי' יהודה ויוסף לשני ממלכות כי כולן יהיו תחת מלך המשיח ב"ב אמן:

[נט] כתיב אצל שמשון (שופטים ט"ו פי"ח) ויצמא מאוד ויקרא אל ד' ויאמר אתה נתת ביד עבדך את התשועה הגדולה הזאת ועתה אמות בצמא, ואיתא (ברבה פ' ויחי) וז"ל אמר לפניו רבי העולמים אם אינו ביני לבינן אלא המילה הזאת כד היא שלא אפול בידן, ופירש במת"כ וז"ל דייק מסיפי דקרא ונפלתי ביד הערלים ולא כתיב הפלשתים עכ"ל, ויש לתמוה על הדבר הזה דהלא גדולת שמשון מבואר בגמרא ובמדרש לפעמו במחנה דן מלמד שהיתה השכינה מקשקשת לפניו כזוג, וכתיב דן ידין עמו כאחד כיחידו של עולם מה יחידו של עולם אינו צריך סיוע כך שמשון ונקרא על שמו של הקב"ה שנאמר שמש ומגן ד' אלקים והי' מגין על כל העולם, ולמה לא אמר שאינו ביני לבינן אלא המילה דוקא, ונראה לי לפרש עם מה דאיתא ביערות דבש (ח"ב דרוש א) אצל דוד כיון שבא

לבית המרחץ אמר אוי לי שאני ערום בלא מצות ופירש הוא ז"ל דכל אדם מישראל יש לו אור המקיף ואם ח"ו חטא בנכרית הולך ממנו אור המקיף ונשאר ערום, וכיון שלקח דוד אשת יפת תואר הי' ירא שמא נשאר לו בזה רושם ח"ו מזה וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתקררה דעתו, אף אני אומר דהנשים נכריות שלקח איתא בגמרא והביאו הרמב"ם שלא יעלה על הדעת ח"ו ששמשון שופט ישראל ונזיר אלקים יבוא על הנכרית אלא גיורי גיירי, מ"מ דרך הצדיקים מתיראין אולי נשאר רושם מזה ח"ו, אבל כיון שהזכיר המילה כלומר כי לא נשאר רושם ח"ו ונשאר קדושת המילה אצלו א"כ אין בי חטא ועון וכדאי אני שלא אפול בידן ואתי שפיר:

[ס] בפרשת ויגש וישם אותה יוסף לחוק עד היום הזה על אדמת מצרים לפרעה לחומש רק אדמת הכהנים לבדם צא היתה לפרעה ע"כ, ופירש"י והכהנים הכומרים כל לשון כהן משרה לאלהות עכ"ל, ונ"ל לפרש למה היה צריך יוסף לעשות החוק הזה ומאי נפ"מ לנו בזה לדעת חק הכומרים ? ונראה דהנה יוסף ראה וידע בהרוה"ק קישוי השיעבוד שעתיד לבוא על בני ישראל. לכן יעץ לפרעה שהכהנים של אומת מצרים יחלקו משאר העם כדי כשיתחיל פרעה להשתעבד בישראל אז ג"כ מכת אותו זכות יהי' כהנים ממונים בישראל על דבר האמונה ויהיו חפשים מהעבודה, ובזה יובחר שבט לוי משאר השבטים שלא ישתעבדו כלל כמו שפירש"י על משה ואהרן שבאו ויצאו שלא ברשות, וזאת היתה מעצה עמוקה של אותו צדיק, וכמו שנוהגים גם היום בכל המדינות הכומרים שלהם חפשים מעבודת הצבא, ובהרבה מדינות גם הרבנים מבני ישראל בכלל חוק הזה, והכל מכחו של יוסף הצדיק וא"ש: [סא] בפרשת שמות ויקח משה את אשתו ובניו וישב ארצה מצרימה, ואיתא (בשמות רבה) אמר לו יתרו להיכן אתה מוליכן אמר לו למצרים א"ל אותם שהם במצרים מבקשין לצאת ואתה ועל כן אמר לו למחר הן עתידין לצאת ולעמוד על הר סיני לשמוע מפי הקב"ה אנכי ובני לא ישמעו כמו הם ואז אמר לו לך לשלום. ובפסוק דלקמן איתא ג"כ במדרש ואת בניו למה הוליכן כדי שיהיו עם ישראל לקבל התורה עכ"ל, וברש"י (פ' יתרו) על פסוק אחר שלוחיה מביא בשם המכילתא וז"ל ויקח משה את אשתו ואת בניו ויפגשהו בהר אלקים ויצא אהרן לקראתו אמר לו מי הם הללו, א"ל זה היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני א"ל להיכן אתה מוליכן אמר לו למצרים א"ל על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם אמר לה לכי לבית אביך נטלה שני בניה והלכה לה עכ"ל, ויש לתמוה הלא כבר שאל אותו יתרו השאלה הזאת והשיבו מפני' מתן תורה ולמה כאן לא השיב לאהרן מזה מאומה. ועוד יש להתפלא פליאה גדולה למ"ד יתרו אחר מתן תורה בא וצפורה ובניה באו עם יתרו כמו שכתוב

בתורה א"כ פליאה גדולה ונשגבה איך לא חש משרע"ה רבן של כל ישראל שיהיו בניו בקבלת התורה והוא לדעתי מדברים המופלאים בתורה:

ונ"ל לתרץ דודאי מאברהם אבינו התחילו שני אלפים תורה כמבואר במדרשות שכל האבות ידעו כל התורה כולה מקודם שניתנה, וגם יוסף למד מיעקב אבינו כל התורה שבכתב ושבע"פ כמו שפירש בבעה"ט זקוני"ם הוא ר"ת של ששה סדרי משנה. וכן קיים כל התורה כמו שאיתא במדרש ששני ארונות הלכו במדבר באחת הלוחות ואחת ארונו של יוסף ואמרו קיים זה מה שכתב בזה, ומפורש שם במדרש כל העשרת הדברות איך קיים אותם. ואף שאברהם בינו ע"ה לא קיבל עדיין התורה השיג ברוה"ק כל טעמי המצות וידע לקיימם, ופירשתי בזה במקום אחר מה שאמרו ישראל נעשה ונשמע, וקשה האיך יכולין לקיים את התורה קודם שהיו יודעים מה כתוב בה, אלא כיון שבאו להר סיני ופסקו זוהמתם היו נעשו תיכף כמלאכי השרת שהיו מקדימין נעשה לנשמע, וכן ישנו במדרשות אצל יעקב אבינו שאמר אנכי עשו בכורך אמרו חז"ל שאמר עתיד אני לקבל עשרת הדברות שמתחילין באנכי, וכן במשה רבינו איתא (בשמות רבה) ע"פ הנה אנכי בא אמר משה עתיד אני להעשות סרסור וכו' כשתתן להם את התורה ותאמר להם אנכי, וביותר הדבר מבואר (בשבת דף פ"ט) כשעלה משה למרום לקבל התורה קטרגו מלאכי השרת על ילוד אשה שבא לקבל התורה והחזיר להם משה תשובה ומחשב שם כל העשרת הדברות שאינם שייכים למלאכי השרת, ומנא ידע משה רבינו מה שכתוב בתורה קודם שלא ניתנה, אלא ודאי שכל האבות השיגו ברוה"ק וגם משה רבינו עמהם, וגם כל בני ישראל תיכף משבאו להר סיני ופסקה זוהמתן ידעי כל התורה כולה והשיגו כל סודות התורה, ועתה א"ש כיון שהביא משה רבינו את בניו להר אלקים ופסקה זוהמתן השיגו תיכף כל התורה כולה כדאמרן, לכן שפיר הסכים לשלוח את בניו בחזרה והו"ל להו כמו שקיבלו את התורה, והגיע מדרגתם לקדושת מלאכי השרת כדאמרן, ובשביל זה לא דקדק אח"כ על בניו למ"ד שבא יתרו אחר מ"ת וא"ש:

ובזה נבין היטיב דכתיב הר אלקים ופירש"י על העתיד, פירוש שלא נתקדש עדיין הר סיני ולכאורה הוא תמוה ? ובזה אתי שפיר דעכשיו כשקבע הקב"ה מקום שיתועדו אהרן ומשה ובניו אל הר סיני ובני משה נתהפכו תיכף לאנשים אחרים שפסקה זוהמתן וקבלו חלקם תיכף משם להתקדש כמלאכי השרת לענין קבלת נעשה ונשמע לכן שפיר קראו הכתוב הר אלקים וא"ש: [א] איתא (ר"ה דף ל"ב) בעשרה מאמרות נברא העולם. ואף דלא כתיב בקרא אלא ט' ויאמר מ"מ בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו, ופירש"י דאע"ג דלא כתיב בהו ויאמר יהי שמים כמאן דכתיב דמי, דבאמירה נמי

אברי ולא בידים דכתיב בדבר ד' שמים נעשו, והקשה הטו"א הלא בכתובות (דף ה' ע"א) איתא גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ דאלו במעשה שו"א כתיב אף ידי יסדה ארץ, וימיני טפחה שמים, ואלו במעשה ידיהם של צדיקים כתוב מקדש ד' כוננו ידיך אלמא שמים וארץ בידים נברא ולא במאמר לבד עכ"ל ולא תירץ כלום, ול"נ לתרץ דהלא בלא דברי רש"י ג"כ קשיין שתי המקראות אהדדי כתוב אחד אומר באמירה, וכתוב אחד אומר בידים, וצריך ע"כ לומר דבשתיהם נבראו במאמר ובידים, אבל על רש"י קשה שאמר בפירוש ולא בידים כנ"ל, ונ"ל לתרץ עפ"ד האדרת אליהו וז"ל השמים העליונים הנקראים שמי השמים הוא הנברא ביום ראשון, והרקיע השני הנקרא שמים הוא נברא מאש ומים עכ"ל, כלומר ביום שני לכן י"ל דשמי השמים שרמז רש"י הלא נבראו ביום ראשון והן בלא ידים, והשמים של יום שני הן שנבראו בשני בידים ובמאמר, וכן י"ל בהארץ דהארץ של יום ראשון הוא ארץ העליונה אשר על השמים הן ותחת שמי השמים, וכן יש שני מיני מים העליונים והתחתונים וא"ש, ויש להמתיק עם דברי המהרש"א ז"ל וז"ל והענין כי חומר הראשון אשר ממנו נתהוו כל הצורות נבראו ביום א' ובמאמר הראשון יש מאין במאמר ד' כמש"כ בדבר ה' שמים נעשו. אבל בימים האחרים לא הי' הבריאה יש מאין אלא מן החומר הראשון נקבע כל אחד צורתו המיוחדת לו ביומו והוה יש מיש עכ"ל. הרי שעשי' לא הי' אלא ביום שני והם נבראו בידים עיי"ש וא"ש, ולהבין הדבר יותר נ"ל לפרש דהנה הרמב"ם (פ"ז מיסוה"ת ה"ט) כתב מה שכתיב בתורה יד ד', ואצבע ד' כו' הכל לפי דעתן של בני אדם שאינן מכירין אלא הגופות ודברה תורה כלשון בנ"א, הרי ליכא למימר שביד נברא השמים כי אינו גוף אלא הוא לשבר את האוזן כדאמרן. לכן ביום השני שקרוב יותר לעולם הגשמי צריך לשבר. את האוזן כלשון בני אדם, אבל השמי השמים שהוא למעלה משכל האנושי לא הי' אלא במאמר יחידי וא"ש כנ"ל:

[ב] ועוד נראה לפרש בזה דבר חדש, דהנה כתיב בדבר ד' שמים נעשו וכתיב עוד בתילים אל אלקים ד' דבר ויקרא ארץ הרי נראה דשמים וארץ נבראו בדבור, ומצינו בכל מעשה בראשית שנבראו במאמר כנ"ל דבי' מאמרות נברא העולם, ולמה נשתנו שמים וארץ שנבראו בדבור ולמה לא נכתבו בפ' בראשית בפירוש כמו שנכתב אצל כל הבריאה אמירה או דבור, ונ"ל דמצינו בכ"מ דבור על מדת הדין כפירש"י בפ' וארא ובכ"ד, וידוע מאמר חז"ל שבתחלה עלה במחשבה לבראות העולם במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים בדין ושיתף עמו מדת רחמים, ובראשית תרגום בחוכמתא ומבואר ביע"ד שמרמז על המחשבה, ועתה א"ש דתחלת בריאת שמים וארץ במחשבה הי' בדין

וצריך הי' להתחיל בלשון דבור והתורה לא חפצה להתחיל בדין לכן העלימה התורה הדיבור עד שנתגלה בדברי הנביאים שהי' בדבור, וסתמה הדבור הראשון דסוף מעשה במחשבה תחלה:

[ג] כתיב (יהושע ה') וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו וגו' ויאמר לו כי אני שר צבא ד' עתה באתי, ותמוה מאוד וכי שר צבא ה' יתעלה צריך לבוא בחרב דוגמת בנ"א, ואצל בלעם פירש"י שבשביל זה בא אליו המלאך בחרב מפני שבלעם החליף אומנתו עיי"ש אבל כאן למה בחרב, ונ"ל לפרש דכתיב בתילים חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך וגו' חציך שנונים, ופירש"י שם ע"פ הגמרא (שבת ס"ג) חגור חרבך על ירך להלחם במלחמתה של תורה והיא הודך והוא הדרך ודבר אמת שתעסוק בתורה והתלמידים קרוים חצים כו' ואיתא (בערובין ס"ג) שבא המלאך להפחידם על ביטול תורה ועל תמיד של בין הערבים. וא"ל יהושע על איזה באת א"ל עתה באתי כלומר על ביטול תורה שאתם בטלים עתה עי' ברד"ק, ועתה א"ש כאן שבא לענוש אותם על תלמוד תורה הראה להם החרב שמרמז על תלמוד תורה כדאמרן וא"ש:

[ד] אמרתי לפרש ברכת סלח לנו בשמ"ע דקשה מאוד משנ"א מחל לנו מלכנו כי פשענו הלא בכל השנה כולה אין אנו מתפללין להש"י בשם מלך ומה נשתנה הברכה הזאת מבל הברכות, ואף כי בברכת השיבנו מתפללים ג"כ בשם מלך דאומרים וקרבנו מלכנו לעבודתך זה כבר בארתי בספרי דקה מן הדקה עיי"ש, וכאן נ"ל לפרש דטעם דמתפללין בעשרת ימ"ת בשם מלך דמלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא ואם השופטים יחרצו גז"ד מיתה להחוטא יש לו ג"כ דרך לתת בקשה על שם המלך והמלך בתורת חנינה ורחמים יוכל להשאיר לו בחיים, וכן ביום הדין הנורא בר"ה ויוה"כ אם נגזר ח"ו מב"ד של מעלה מיתה או חולי ר"ל מ"מ יש לנו עוד בקשה למלך מהמ"ל ית', וכמש"נ את אשר תחון יוחן ואת אשר תרחם ירוחם, ונקדים עוד דכל השנה כולה אפי' הביא כל אילי נביות אין מוחלין לו, ובד"א ליחיד אבל הצבור מי כד' אלקינו בכל קראנו אליו דגז"ד של צבור תמיד נקרע, וליחיד ג"כ בכל השנה כולו חייבי עשה וחייבי לאוין הניתק לעשה אם עשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו, אבל חייבי לאוין אחרים צריך דוקא כפרת יו"כ כדאי' ביומא, ועתה א"ש שאומרים סלח לנו אבינו כי חטאנו כלומר חטאים קטנים כמו שוגגים או חייבי עשה כדאמרן יוכל לסלוח לנו תיכף אחר ברכת השיבנו כי עשינו תשובה, אבל מחל לנו מלכנו כי פשענו בפשעים גדולים שצריכים יוה"כ הנ"מ ליחיד אבל לצבור היה לנו תמיד בגדר מלך, ומלך אף בכל השנה כולה הוא לצבור רחום וחנון ומלך מוחל וסולח ואתי שפיר: [ה] כתיב בפ' ויקהל לא תבערו אש בכל

מושבותיכם ביום השבת, במכילתא יש בזה הרבה דרשות דהלא שכת חובת הגוף היא ופשיטא שנוהג בכל מושבות? ומפרש שם דבכל מושבותיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בביהמ"ק, וללמד שאין שריפת בת כהן דוחה שבת עיי"ש, והרבה פנים לתורה אמרתי אני לפרש עפמ"ש בשבת (ל"א ע"ב) קסבר ר' יוסי סותר ע"מ לבנות במקומו הוי סותר, ע"מ לבנות שלא במקומו לא הוי סותר, ופירש"י שגם מכבה דומיא דסותר הלכך מכבה ע"מ להדליק היינו במקומו, אבל כחס על הנר או על השמן אבל על הפתילה אינו חם ואין חושש אם משליכה אז אפי' צריך להשמן להדליק בפתילה אחרת לאח"ז בתוך נר זה אין זה סותר ע"מ לבנות במקומו שאין הכיבוי וההבערה לא בשמן ולא בהנר אלא בהפתילה הלכך לא שייך סתירה ובנין אלא בפתילה, לכן לר"י אינו חייב רק בחם על הפתילה מפני שהוא עושה פחם דאז עומדת לחזור ולהאחיז בה אור ואיכא בנין במקום סתירה עכ"ל, ובזה אין הלכה כר' יוסי אלא תלוי בפלוגתא דר"י ור"ש לר' יהודה חייב על המלאכה שאין צריכה לגופא ולר"ש פטור, ולהרמב"ם הלכה כר' יהודה, ולשאר פוסקים הלכה כר"ש, אבל מ"מ אינו צריך לכבות ע"מ להדליק במקומו דוקא כדעת ר' יוסי, וזה נ"ל לרמז לא תבערו אש בכל מושבותיכם אפי' מכבה ע"מ להדליק שלא במקומו ג"כ חייב דדין אחד בכל מושבותיכם בין במקומו ובין שלא במקומו כנ"ל:

[ו] באופן אחר נ"ל דהנה ידוע דהיום והלילה אינם שוים בכל העולם, וזה נרמז בתורה יום ולילה לא ישבותו דכאן הוא יום ובאמעריקא לילה, א"כ תמיד יש יום ולילה לא ישבותו, אבל כל אחד מישראל צריך לשמור שבת כמקומו ולא כבארץ ישראל או שאר מקומות, לכן שפיר נרמז בכל מושבותיכם במקום שאתם יושבים וברור כנ"ל:

[ז] איתא ברכות (ל"ה ע"ב) יין קובע ברכה לעצמו דאית בה תרתי סעיד ומשמח, נהמא מסעד סעיד שמוחי לא משמח, א"ה נברך עלי' ג' ברכות ? לא קבעו אינשי סעודתייהו עלויה א"ל רנב"י לרבא אי קבע עלייהו סעודתייהו מאי א"ל לכשיבוא אליהו ויאמר אי הוי קביעות השתא מיהא בטלה דעתו אצל כל אדם עכ"ל, וקשה לי דהי' צריך לתרץ בקיצור דבטלה דעתו אצל כל אדם ולמה לי להאריך לכשיבא אלי' כו' דאין זה דרך הגמ' בכ"מ, ונ"ל לפרש דמד"ת אין מברכין ג' ברכות אלא דוקא בכדי שביעה כדכתיב ואכלת ושבעת אבל יין נשתנה מכל מיני אכילות שבעולם דטובא מגרר גריר חשק שיאכל יותר ופורתא סעיד, א"כ היאך יוכל לברך עליו ג' ברכות אם ישתה הרבה מגריר גריר ואינו שובע ואם ישתה מעט פשיטא דלא שייך לברך ג' ברכות עליו דלא הוי דומיא דפת ואימתי נוכל לידע השיעור סעד כאן סעיד ויותר מיגרר הלא לא כל טבע האדם שווים

בזה וא"כ צריך אלי' הנביא לבוא ולאמר עד כאן הסעד ויותר מזה תגרר לך ובשביל זה א"א לקבוע עליו ג' ברכות וא"ש כנ"ל בעזה"י:

[ח] ואגב אורחא נ"ל לבאר במעשה דאליהו בהר הכרמל מש"נ (מלכים א' י"ח) י"ב פעמים אלי' בפרשה זו ובסוף כתיב ויגש אלי' הנביא, ויש להבין למה לא קרא לו נביא עד השתא, ונ"ל עפמ"ש בסנהדרין (פ"ט ע"ב) אם יצוה נביא לעבור על דבר אחד מן התורה אין שומעין אבל אם אמר מלתא לפי שעה שומעין לו ודוקא שמוחזק מקודם לנביא דאלת"ה אברהם בהר המורי' היכי שמע לי' יצחק אלי' בהר הכרמל היכי סמכו עלי' ועבדי שחוטי חוץ אלא היכא דמוחזק שאני, פירש"י שהוא צדיק ונביא אמת עכ"ל, הרי דמקודם אין לנו. נפ"מ אם הוא נביא אם לאו אבל בסוף כשחפץ לשחוט את הפר בחוץ כתיב אלי' הנביא כלומר כבר הוא מפורסם לנביא ומיתר לו לעבור על ד"ת בהוראת שעה וא"ש, ובזה י"ל ג"כ אצל העקידה דכתיב והא' נסה את אברהם וגו' ופי' במדרש גדלו כנס הזה של ספינה כלומר כבר נתפרסם בעולם לנביא וצדיק כמש"כ ויתפלל בעדך כי נביא הוא ואח"כ א"ל קח נא. את בנך דאלת"ה היכי שמע לי' יצחק כנ"ל וא"ש:

[ט] איתא (שבת דף ל"ב) בעוון מזוזה בניו של אדם מתים, רנב"י אמר דכתיב (ירמי' ב') ולא במחתרת מצאתים שעשו פתחים כמחתרת וכתיב שם נמצאו דם נפשות אביונים נקיים עכ"ל וקשה לי דמה צריך קרא מדברי קבלה הלא כתיב בתורה אצל מזוזה וכתבתם על מזוזות ביתך ובשערך למען ירבו ימיכם ? ונ"ל דודאי ע"ז לא צריך קרא אלא נ"ל לפרש דהנה איתא (מנחות ל"ג ע"ב) דאכסדרה פטורה מן המזוזה לפי שאין לה פצימין עמודים, ואי' עוד שם דהמלאך אמר לרב קטינא שמענשין על עשה דציצית דחובת גברא היא וא"כ יכול לפטור א"ע מציצית כל ימיו שלא יהא לו טלית של ד' כנפות ואמר המלאך דבעידן ריתחא ענשינן אפי' על כה"ג שמבקש טצדקי לפטור א"ע. אף כאן נ"ל דהא פשיטא שאם יש לו בית דחייב במזוזה ואינו עושה שבניו מתים, אבל אם יש לו בית דאינו חייב במזוזה כגון שדר בבית שאין לו פצימין כל ימיו יחיה הוא ובניו וע"ז אמר קרא לא במחתרת מצאתים שעשו פתחים כמחתרת, ופירש"י שאין לה פצימין וה"ק לא כמחתרת [פצימיהן] פתחיהם מצאתים שלמים במצותי כי על כל אלה הכיתי את בניכם כתיב עכ"ל, כלומר דלשוא הכיתי כי בעידן ריתחא ענשינן אפי' על עשה דכה"ג שיכול לפטור א"ע כל ימיו ממצות מזוזה וקמ"ל קרא דדברי קבלה דאף ע"ז יענשו, אבל העושה מזוזה על פתחו כתיב למען ירבו. ימיכם וימי בניכם כימי השמים על הארץ וא"ש:

[בביהד"פ נתחלפו הסימנים מאות א' ועד אות י']:

הדרן על הש"ס בשנת תרפ"ב בז' אדר בחברה ש"ס רחוב פראנצישקאנער מספד ז"ך, לסיום כל הש"ס כילו לאנשי חברתינו יצ"ו אמרתי לחבר תורה שבכתב עם תורה שבעל פה, וגם לנעוץ תחילתו בסופו היינו סוף מסכת ברכות עם מסכת נדה באופנים שונים, תהלה לאל ית' אמיץ כח ורב אונים:

[א] הצל"ח כתב שכשם שבמעמד הר סיני פתח הקב"ה יתעלה את עשרת הדברות באנכי והוא מצות יחוד והוא התחלת תורה שבכתב כן פתח רבינו הקדוש את התורה שבע"פ עם מצות ק"ש שהוא ג"כ מצות יחוד, ואני הנני מוסיף על דבריו לחבר בזה ג"כ ראשית תורה שבכתב דכתיב ביום הראשון יום אחד ללמדך שהי' אז יחיד בעולמו ולא נבראו המלאכים עד יום שני, וכן התנא פתח בק"ש ולמד מבריאתו של עולם לפתוח בק"ש של ערבית כדכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, וכן איתא במדרש שמשרע"ה טרם מותו בקש מהקב"ה שיבקעו כל הרקיעים ויראו הכל שאין עוד מלבדו וכך א"ל הקב"ה אתה אמרת אין עוד אני כותב עליך ולא קם נביא בישראל עוד כמשה, וכן נרמז ג"כ שכל אחד מ מישראל צריך לקבל אחדותו יתעלה טרם מותו כמו רע"ק שיצאה נשמתו באחד, לכן סיים במיתת משרע"ה ומתחיל תיכף במצות ק"ש, וכתיב ג"כ בסוף התורה ולכל היד החזקה ודרשו חז"ל ששיבר את הלוחות ותיכף מתחיל. בק"ש, ואיתא בירושלמי ברכות שכל עשרת הדברות הנם בק"ש כיצד ?

אנכי, שמע ישראל, לא יהי' לך, ולא תשא, ואהבת וגו' מאן דרחים מלכא לא משתבע בשמיה ומשקר, זכור את יום השבת למען תזכרו, כבד למען ירבו ימיכם, לא תרצח ואבדתם מהרה מאן דקטיל מתקטיל, לא תנאף לא תתורו אחרי לבבכם וגו', לא תגנוב ואספת דגנך ולא דגנו של חבירך, לא תענה כאילו העדתם עלי שלא בראתי שמים וארץ. לא תחמוד ביתה רעך וכתבתם על מזוזות ביתך ולא בית חבירך עכ"ל, וכן מסיים בסוף התורה לכל האותות וגו' אשר שלחו לעשות בארץ מצרים, ואימתי מזכירין יציאת מצרים בק"ש ואפי' בשל ערבית, וכ"ת כיון שבעשרת הדברות יש גם כן ק"ש יוכל לצאת בזה ידי קריאת שמע ליתא דאף דבבהמ"ק אמרו עשרת הדברות בטלוהו חכמים מפני תרעומת המינים בגבולים, ונ"ל ג"כ לרמז דמסיים בעשרת הדברות כדכתיב ולכל היד החזקה זה הלוחות שכתוב בה עשרת הדברות ומתחיל בראשית ברא שית כלומר ברא שיתין של בית המקדש, התם אמרו עשרת הדברות אבל אנו בגבולים צריך לקרות את שמע, ומסיים בסוף תורה בלמ"ד ומתחיל בבי"ת לרמז לדעת ר"מ (ברכות ט"ו) דעיקר ק"ש בלב היינו בכונת הלב דהרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך אחר כונת הלב הן הן הדברים וא"ש, ואפשר עוד לפרש מאימתי קורין את שמע בערבית משעה

שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן.. כלומר עד שלא תחשך השמש שמרמז למיתה ר"ל, ובשעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן דייקא ולא בתרומה כלומר פעולתן בעוה"ב כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אלא בא השמש וטהר וטהר גברא, ומרמז לכל ישראל דנקראים בשם כהנים דכתיב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים העובדים עבודתם עבודת הקודש וזריזים נינהו לגמור עבודתם ביום כי דם נפסל בשקיעת החמה, וגם הטבילה מרמז כיון שעשה תשובה דטבל עצמו רמז לטהר א"ע בתשובה קודם ביאת שמש נשמתו ובודאי חלקו בחיים לעוה"ב וא"ש, וכן פי' הרמב"ם סוף הל' שמיטה דכ"א מישראל שמקדש עצמו הוא במדריגת כהן:

[ב] איתא במס' אבות (פרק ה) שהכתב והמכתב והלוחות כולם נבראו בע"ש ביה"ש. ובסוף התורה מהלוחות ואימתי נבראו בע"ש ביה"ש תיכף שנברא העולם, ובצל"ח איתא לחבר תורה שבכתב עם תורה שבע"פ דמשה שיבר את הלורות דלמד ק"ו מקרבן פסח שהוא אחת ממצות שבתירה כתיב וכל בן נכר לא יאכל בו ישראל שכולם מומרים איך אתן להם את התורה כמו"ש בשבת, ומתחיל במס' ברכות דלמדנו ג"כ ק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כש"כ עיי"ש, ואני אומר ג"כ לחבר סוף התורה עם תחלתה עם קיו דהנה הק"ו דאמרנו בגמ' לאו ק"ו גמיר כדפי' בתוס' דהלא עשה מדעתו עיי"ש, אבל קשה דלו יהא שאינם ראויים לקבל את התורה אבל איך הותר לו לשבר את הלוחות דהלא לא תעשה בתורה, לא תעשה כן לד' אלקיכם דהוא אזהרה למוחק את השם ובהליחות הי' כמה וכמה שמות הקדושים, אלא צ"ל כמ"ש המפרשים דהלוחות היו כמין קדושין ושידונם כפנוי' ולא כישת איש והי' זאת לעשות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ולמד מק"ו מה לעשות שלום בין אש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים לעשות שלום ישראל לאביהם שבשמים עאכ"ו, והתורה מתחיל במלת בראשית ואיתא בגמרא סוכה בראשית ברא שית כלומר שיתין שבביהמ"ק ובשעה שכרה דוד יצא התהים וחפץ לשטוף את כל העולם ולמד אחיתופל ק"ו הזה מעצמו ולקח חספא יכתב עלי' שם וזרק להתהום ולא חש שימחה כדאמרן וא"ש, ואף דבגמרא הוא ב' מימרות אלו בשם ר' יוחנן דשיתין נבראו משמת ומ"ב וגם איר יוחנן שדוד כרה שיתין, תירצו התוס' שתרי אמוראי אליבא דר"י שלא נבראו משמת ימ"ב אלא דוד כרה, אבל המהרש"א כתב דלא פליגי דאף שנבראו משמת ימ"ב מ"מ דוד קירב אותם למקום ביהמ"ק, וכיון דהתורה נתיבותי' שלום ורומז בזה התוי"ט דבסוף משניות מסיים לא מצא הקב"ה לישראל אלא כלי מחזקת שלום, ומתחיל מהכהנים שמברכים את עם בנ"י בשלום. אף אני אומר ג"כ דהתורה מסיים בעשיית שלום מהלוחות שהיו לעשות שלום וכן מהשיתין

כדאמרן לעשות שלום, וכן במיתת משרע"ה איתא במדרש (פ' הברכה) המלאכים וגם בני ישראל אמרו יבוא שלום, והלוחות השניות נתנו ביוה"כ, וכתיב ויהי ערב וגו' יום אחד איתא במדרש שהוא יו"כ, ועיקר בריאתו של עולם בשביל זה היום הי', וגם הלוחות העדות הן שנים כנגד שמים וארץ והן מעידין בישראל שקיימו התורה שנברא העולם בשביל התורה, וכן הלוחות היו מאבן שתיה שממנו נברא העולם כדאיתא בזוהר ויחי, וברבינו בחיי איתא שהן מכסא כבודו יתעלה שנברא קודם בריאת העולם דלמדנו מגז"ש כתיב כאן אבן וכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא וגם שבירת הלוחות גרם חורבן ביהמ"ק דנרמז תיכף בתחלת בריאתו של עולם כמו דאיתא במדרש בראשית והארץ היתה תוהו ובוהו מרמז לחורבן ביהמ"ק, וע"כ צ"ל דהלוחות נבראו קודם לכל כמו"ש בזוהר דכתיב בהלוחות והליחות מעשה אלקים המה, שם אחד שכתוב בכל ששת ימי בראשית, ואח"כ כתיב שתי שמות ביום עשות ד' אלקים ארץ ושמים ואתי שפיר:

[ג] במשנה (אבות פ"ה) איתא מה שנברא ע"ש בין השמשות וי"א אף קברו של משה רבינו ואילו של אברהם אבינו, וקשה הלא אילו של אברהם אבינו הי' קודם הרבה בזמן והי' לכתוב מקודם האיל ואח"כ הקבר ?

ונ"ל לפרש דאיתא ביומא אצל סדר לבישת בגדי כהונה איך יהי' לעתיד לבוא, ומתרץ שם כשיבוא משיח ב"ד ויבנה ביהמ"ק ב"ב יבוא משרע"ה עם אהרן הכהן ללמדם סדר הלבישה, וכן אי' בנדה שמשה רבינו יאמר הדין עם המתים שיעמדו בתחיה אם צריכין הזאת ג' וז' עיי"ש, ואיתא בפרקי דר"א דשתי קרניו של אילו דאאע"ה מרמז קרן אחד לשופר של מתן תורה וקרן השני לשופר של מלך המשיח, ועתה א"ש קבורתו של משה יהי' עד שיתגלה שופר של מלך המשיח ואז יבוא עמו ביחד כדאמרן, והתורה מתחלת במלת בראשית ואיתא במדרש שתי תיבות ברא-תיש של אברהם אבינו דסוף מעשה במחשבה תחלה כלומר של מלך המשיח. א"כ א"ש הסמיכות סוף התורה ממיתת משרע"ה והתחלתה ברא-תיש כלומר יהא נקבר עד שיבוא מלך המשיח בב"א, כמו שביארתי לעיל בפ' העקידה:

[ד] ואגב אורחא נ"ל לבאר מ"ש בשבת (דף כ"ח ע"ב) קאמר ר"י שור שהקריב אדה"ר קרן אחת הי' לו במצחו, וכן אי' שם בשם ר"מ תחש שהי' בימי משה כו' קרן אחת הי' לו במצחו וקשה למאי נפ"מ אם הי' לו ב' קרנות או קרן אחת ונ"ל לפרש ללמד שעולם התיקון יהיה כשיבוא מלך המשיח ב"ב ואז יתקע הקב"ה בקרן השני, ואדם הראשון וגם המשכן לא הי' אז עוד עולם התיקון א"כ לא הי' אלא קרן אחת, ונ"ל ג"כ לפרש דכתיב אצל אברהם והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו. וכבר נלאו כל חכמי לב לפרש

כאן מצת אחר הלא מקודם לא הי' עוד איל שיתואר השני בשם איל אחר, ונ"ל דאיתא במדרש בראשית כי שת לי זרע אחר תחת הבל כו' ודרשינן אחר זה מלך המשיח שבא ממקום אחר, וכן אי' המדרש הזה אצל בנות לוט (בפ' וירא) וכן במדרש רות, הרי מלת אחר מרמז למלך המשיח, ועתה א"ש כי איל אחר נאחז בסבך בקרניו כלומר ראה קרן של מלך המשיח בקרנו של האיל הזה כדאמרן, וכמו שנתבאר מזה קצת בדברינו לעיל בפ' העקידה:

[ה] איתא (פסחים דף נ') וגם במדרש (פ' ואתחנן) כשנפטר יעקב אבינו מן העולם קרא לבניו ואמר להם שמא יש בלבבכם אלהי אחר פתחו כולם ואמרו שמע ישראל כו' ואף יעקב אמר בשכמל"ו אמרו רבנן היכי נעביד נאמרוהו לא אמרו משה רבינו לא נאמרוהו אמרו יעקב התקינו שיהא אומרים בחשאי, ומעתה ה"פ בסוף התורה אי' אשר עשה משה לעיני כל ישראל ומתחיל תורה שבע"פ בק"ש, כלומר צריך לקרות את שמע כמו שאמרו משה וישראל סבא דבמדרש דורשין תמיד ישראל לרמז על ישראל סבא. כלומר שמע וגם בשכמל"ו ולחבר הדברים עוד עם סוף נדה הנ"ל נ"ל דאיתא במדרש דבשכמל"ו הוריד משה רבינו מן השמים ששמע שמלאכי השרת אומרים בשכמל"ו והוריד למטה, א"כ לפ"ז אנו אומרים זאת מהלכה למשה מסיני, ובסוף נדה איתא השונה הלכות בכל יום מובטח שהוא בן עוה"ב ופירש"י הלכה למשה מסיני, ועתה נעוץ סופה בתחלתה דהלכה למשה מסיני לקרות את שמע ולומר בשכמל"ו, ותדע דהכי הוא דקיי"ל בכ"מ דהלכה לממ"ס אף בדיעבד מעכב כמ"ש התוי"ט במנחות אצל י"ג נפה, אף כאן לא לישתמט אחד מפוסקי הלכות שיאמר אם שכח לומר בשכמל"ו שאינו צריך לקרות עוד הפעם דאף דאומרין אותו בחשאי מ"מ ודאי מעכב, ובפסחים (דף נ"ו) איתא דאנשי יריחו שלא ברצון חכמים היו כורכין את שמע פירוש שלא אמר ברוך שכמ"ו ודעת ר' יהודא עיי"ש ועוד לרמז ישראל שבסוף התורה, ישראל מאימתי קורין מ"ש במדרש (פ' ואתחנן) דאנו אומרים שמע ישראל אבינו בקבר אותו דבר שצויתנו לקרות את שמע עודנו נוהג בנו, וא"ש הסמיכות ישראל סבא אבינו שמע שאנחנו מקבלים עול מ"ש שתי פעמים ביום באהבה ואומרים אנחנו שמע ישראל וגו' וא"ש:

[ו] התוס' הקשו ע"מ דתניא דזמן ק"ש ש"ע משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח הלא עני גופי' מתי יתפלל דהא זמן אכילתו היינו זמן ק"ש וכיון שבאו זמן ק"ש אסור להתחיל בסעודה והקשה הצל"ח למה לא הקשו התוס' על הכהן איך אוכל תרומה בזמן ק"ש, ועוד הקשה למה תנן במשנה משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ולא אמר משעה שאוכלים תרומתן מאי נפ"מ הכהן או אשתו ובניו ועבדיו והלא כולם מצווים

בתפלה ובהזכרת יציאת מצרים, ותירץ דדוקא כהנים מותרין לאכול תרומה בזמן ק"ש כיון דתרומה עבודה היא, אבל הנשים אף דמותרות לאכול תרומה אבל אינה עבודה אצלן, ולפ"ז נ"ל לחבר תושב"כ עם תושבע"פ דמסיימת במלת ישראל ופתח באימתי קורין כלומר ישראל אימתי קורין את שמע משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, ול"נ לתרץ קושיותיו באופן אחר ובזה נחבר עם סוף נדה דאי' שם דיני זבה קטנה וזבה גדולה ונדה וקיי"ל דזב וזבה ובעל קרי טובלין ביום ונדה ויולדת טבילתן בלילה, א"כ לפ"ז בזכרים ואפי' בועל נדה ג"כ טבילתו ביום ותיכף יש לו הערב שמש, ואוכל בתרומה בלילה, אבל נשים יש שטובלות ביום ויש שטובלות בלילה ולאו מילתא דפסיקא שתוכלה לאכול התרומה בלילה, ועוד לפ"מ דקיי"ל דמשום סרך בתה כולן טובלות בלילה אפי' ביום ח' א"כ נוכל לטעות להכי קאמר בשעה שהכהנים הזכרים נכנסים לאכול בתרומתן כמו"ש בגמרא והלא הכהנים מבעוד יום הם טובלים לאכול בתרומתן, ועתה אתי שפיר הסמיכות שמסיים מדיני נדה ואמר מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים הזכרים נכנסים לאכול בתרומתן כלומר שטובלין ותיכף יש להם הערב שמש ואוכלים התרומה תיכף בצאת הכוכבים וא"ש, ועוד יש לפרש לפ"מ דקיי"ל הלכה כר"ז דבנות ישראל החמירו על עצמן אפי' רואות טיפת דם כחרדל יושבת עלי' ז' נקיים, ומעתה זבה קטנה וגדולה ונדה כולן דין אחד שמסיים בסוף נדה ומתחיל בזמן ק"ש ואיזה בן עוה"ב מאן דמסמיך ג"כ בערבית גאולה לתפלה, ואיתא בגמרא דאין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה וה"ד כר' זירא כהנ"ל כמ"ש (ברכות נ"א) דצריך לומר כן קידם שמתחיל ק"ש, ועוד אפשר לפרש הסמיכות עם סוף חושב"כ דקיי"ל דתפילת ערבית יעקב תקנו ומסיים ישראל סבא מאימתי קורין כיון שצריך להתפלל תפלת ישראל סבא דהוא ערבית, וקורין מקודם ק"ש כמו"ש בירושלמי כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה וא"ש:

[ז] באופן אחר נ"ל לסמוך דאי' (ברכות כ"ב) דדוקא בעל קרי אסור לו לקרות ק"ש בשפתיו אבל הזבים והמצורעים ובאין על נדות מותרין לקרות בתורה ובנביאים כו', וטעם הדבר דהתורה ניתנה באימה וביראה וברתת ובזיע, אבל בעל קרי בא מקלות ראש. וזהו הסמיכות דמסיים בסוף נדה בנדה ובזבה מאימתי קורין את שמע כלומר הללו מותרין לקרות ק"ש אבל ב"ק אסור וא"ש:

[ח] סוף תורה שבע"פ מסיים במלת הלכות ופירש"י הלכה לממ"ס וסוף תושב"כ מסיימת ממיתת משרע"ה שקיבל כל התורה מסיני, והתחלת בראשית כל פרשה ראשונה שבתורה מרמז ללידת משרע"ה כמו שאבאר, דהתחלת התורה בראשית

ודורשין שתי תיבות ב' ראשית שעולם ומלואה נבראו בשביל ב' ראשית כלומר ב' תורות תושב"כ ותושבע"פ, וב' ראשית היינו בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו ובשביל משרע"ה שנא' וירא ראשית לו, וכל הנסים והנפלאות שנעשו ע"י משרע"ה תיכף התנה הקב"ה במעשה בראשית שישמעו לקולו של משה כדאי' במדרש, וכן בסוף התורה לכל האותות והמופתים אשר שלחו ד' לעשות לפרעה ולכל מצרים לעיני בנ"י על כולן התנה עליהם הקב"ה מששת ימ"ב, וכתיב בראשית ב"א את השמים ואת הארץ, ג"ל לרמז דקאי על לידת משה, כי במלת ה 'ה'ש'מים יש שמו של משה וי' ומ' היתירים מרמז על מ' יום שעלה משה השמימה לקבל י' הדברות ואת הארץ מרמז ג"כ למשה דאיתא במדרש (פ' האזינו) שמשה קרא לשמים וארץ להעיד בהם בישראל בשביל שנתגדל בשמים ונולד בארץ, וכתיב והארץ היתה תוהו ובוהו וחשך ע"פ תהום שמרמז לגלות כדאי' במדרש, ועוד שלקה את המצרים בחשך של מעלה, ויאמר אלקים יהי אור מרמז לגאולה שהוציאם ממצרים כדכתיב ולכל בנ"י היי' אור במושבותם, ורוח א' מרחפת ע"פ המים דרשו במדרש רוחו של מלך המשיח שמרמז ג"כ לגאולה העתידה שהתחילה ע"י משה ונגמרת ע"י מלך המשיח, ומים מרמזין למשה כדאי' במדרש (פ' יתרו) שלח לחמך ע"פ המים זה משה דכתיב בו מן המים משיתיהו, וכבר רמזתי לעיל שמשרע"ה יביא עמו אלי' וכדאיתא במדרש דכתיב בסופה ובסערה דרכו מרמז למשה ואליהו שיבואו כאחת בסופה זה משה דכתיב ותשם אותו בסוף, ובסערה זה אלי' דעלה בסערה השמימה, וירא אלקים את האור כי טוב זה משה כדאי' בסוטה כשנולד משה נתמלא כל הבית אורה כתיב הכא ותרא אותו כי טוב הוא וכתיב התם וירא א' את האור כי טוב, ולמדנו שנשמת משרע"ה מאורו של מעלה, וכ"ה בס' מג"ע שנשמת משה נדב ואביהו היתה ג"כ מאורו של מעלה שנברא ביום הראשון וכיון שראה הקב"ה שאין העולם כדאי להשתמש בזה האור גנזו לצדיקים לע"ל, כלומר גנז את האור הזה בתורה והצדיקים רואין באור התורה מראש העולם ועד סופו, והתורה נקראת בשם נר מצוה ותורה אור, וכן כשהדר קבלו עליהם את התורה בימי אחשורש כתיב ליהודים היתה אורה זו תורה וששון זו מילה כלומר שמחת פורים שאז נימול משרע"ה שנולד בז' אדר ולח' ימים הוא פורים נימול, וכתיב יום אחד מרמז ג"כ שהי' הקב"ה יחיד בעולמו ולא נבראו המלאכים עד יום ב' ואז כבר נברא נשמת משרע"ה שהיתה גניזה תחת כסה"כ יתעלה, ובזה נ"ל לפרש כשקטרגו המלאכים במ"ת מה לילוד אשה בינינו אמר הקב"ה למשה אחוז בכסכ"ב והחזר להם תשובה ובודאי שדבר גשמי לא יוכל לאחוז בדבר רוחני, ונ"ל דה"פ כלומר והלא נשמתו קידם לכם שהיתה תחת כסא כבודו ואיך תוכלו לקטרג עליו מה לילוד אשה בינינו הלא

נשמתו נבראת תחלה, וכן במיתת משרע"ה אמר הקב"ה לנשמתו בא ואשיבך תחת כסא כבודי ונעוץ סוף בתחלה ג"כ מכסא הכבוד שנרמז ורוח אלקים מרחפת ע"פ המים וא"ש:
[ט] בש"ס מתחיל התנא במלת תי"ו תנא היכי קאי ומסיים ג"כ בתי"ו א"ת הליכות אלא הלכות, והנה עשרת הדברות מתחיל באל"ף והש"ס בתי"ו, שהוא סדר תשר"ק, ונ"ל דשני תווי"ן אלו מרמזין תכלית 'תורה 'תשובה, ועוד נ"ל לרמז מ"ש בס' ראשית חכמה (בפרקי התשובה) וז"ל כי הבעל תשובה צריך ללבוש שק ואני שמעתי מהמקובלים כי שק עולה תי"ו והענין כי יש בקליפה תי"ו כחות שעליהם נאמר בעשו תי"ו איש עמו ויש למעלה תי"ו עולמית של רחמים ובלבישת 'ש'ק זה זכה להכפות תי"ו דסט"א ולזכות לעוה"ב תי"ו עלמין דכסיפין שהם נקראין תי"ו שקל כסף עובר לסוחר עכ"ל, הרי קדושת התי"ו שמכניע לסט"א וזוכה ע"י לעוה"ב, ועוד נ"ל לרמז לדעת ר' פרידא דחזר עם תלמידו ת' פעמים ונתוספו לו תי"ו שנים כמו"ש בעירובין וא"ש בעזה"י:
ובסוף המשנה איתא א"ר יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, ותחלת התורה בראשית ופירש בבעל הטורים דבראשית דרוש שתי תיבות ברא ש"י כלומר ברא ש"י עולמות לכל צדיק עכ"ל, והתי"ו הנשאר נראה לי לרמז במאי הקנה להם בת' כלומר ע"י תלמוד בבלי וירושלמי וע"י המעשה כי התלמוד מביא לידי מעשה שיזכה להיות בבחי' צדיק ואתי שפיר:
[י] סוף תורה שבכתב הוא תיבת ישראל, ונודע שמלת ישראל בכ"מ מרמז לישראל סבא אבינו והוא התפלל במקום המקדש במקום שהתפללו אבותיו הק' אברהם ויצחק, ויעקב קרא למקום ביהמ"ק בית כדאי' בפסחים, והתחלת התורה בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ מרמז שתיכף בתחלת בריאת שמים וארץ ראה הקב"ה ביהמ"ק בנוי כמד"א לנטוע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה כדאי' (ברבה פ' בראשית), ואיזהו בן עוה"ב הסומך גאולה לתפלה של ערבית ג"כ, ועתה א"ש הסמיכות ישראל סבא התפלל במקום המקדש הרי תורה שבכתב מקושר בתחלתו עם תורה שבע"פ מאימתי קורין שמע בערבית, כלומר ותיכף התפלה ג"כ במקום שהתפלל יעקב אבינו במקום המקדש, כי גם בזמן הזה שביהמ"ק חרב הוא תלפיות תל שכל פיות פונים אליו וצריך כנגד ביהמ"ק וקדשי קדשים כמו שהתפלל יעקאע"ה, ובסוף נדה מסיים תדב"א כל השונה בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב. ומרמז ג"כ לפע"ד שצריך להתפלל נגד ירושלים, ובד' אמות של הלכה כמו"ש (ברכות דף ח') ר"א ור"א אף שהו"ל י"ג בי' כנישתא בטבריא לא מצלי אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי דאוהב ד' שערי ציון מכל משכנות יעקב דהיינו שערים המצוינים בהלכה אוהב ד' יותר מבתי כנסיות ובתי

מדרשות דמיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד, ועתה נוכל עוד לחבר, תורה שבכתב מתחיל מזה שהקב"ה ראה תיכף בבריאת עילם את המקדש וחורבנו ומסיים בשונה הלכות כי אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד בזמן החורבן, כן נזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות באהבה אמן:

השמטה לסעיף ט"ו בפתח האהל:

ובזה נ"ל לפרש היטב מה דכתיב אצל שרה ושרה שומעת פתח האהל, וקשה דהעיקר הי' לנו לדעת כי שמעה את דברי המלאך, ומאי נפ"מ אם שמעה פתח האהל או במקום אחר, ועוד לשון שומעת קשה מאוד דכך הי' צריך לכתוב ושרה שמעה אבל שומעת משמע שתמיד שומעת, ובזה אתי שפיר כי כל מגמת אמנו שרה להטריח עצמה בהאורחים וישבה בפתח האהל כדי שתשמע מה שאברהם יצוה לה לתת עוד להאורחים, ואגב אורחא היתה שומעת דברים של המלאך, ויש לפרש שהיתה מדה כנגד מדה כמו שהיא היתה נותנת בהשפעה גדולה להאורחים, כן רמזה המלאך כעת חיה לשרה בן, וידוע מה שאיתא במדרש הניקה בנים שרה שהיה לה חלב הרבה בדדיה שכל המטרונות שבאו אצלה שמה הניקה בנים שרה וא"ש:

באופן אחר נ"ל לפרש המלות פתח האהל עפ"י דברי המדרש (פ' בא) וז"ל ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש בשביל אברהם שהצלתיו מכבשן האש ומצות בשביל שרה שעשתה למלאכי השרת עוגות עכ"ל, הרי שזכות אברהם ושרה הועיל שלא יבא המשחית שיפסח ד' על הפתח, וזה הפירוש והיא יושבת פתח האהל, כלומר זכות שטרחה באורחים יושבת בפתח האהל להציל את בניה שלא יבוא המשחית אל הפתח. ואיתא באגדת בראשית שגם שרה היתה מקומה אשל אכילה ושתיה לאורחים וגם הלכה לשלח את האורחים. כלומר ללות אותם, ובזה נבין דכתיב אצל ק"פ איש 'שה 'לבית 'אבות 'איש 'שה לבית ושניהם ר"ת אשל ובחת"ס עה"ת נדחק לפרש למה שני פעמים אשל עיי"ש, ולהנ"ל א"ש אשל אחד מרמז זכות אברהם ואשל אחד מרמז לזכות שרה. וז"ל מדרש אגדת בראשית חגרה בעוז מתניה בשעה שבאו המלאכים לאכול אצל אברהם מהרי שלש סאים וכו' שאף היא היתה מקיימת מצות כאברהם וא"ש, והנה בההגדה ש"פ אומרים בליל ב' דלתיו דפקת כחום היום בפסח הסעיד נוצצים עוגות מצות בפסח, ונ"ל לפרש למה אמר דלתיו דפקת אלא בזכות שהיה יושב בפתח האהל וקיבל האורחים נראתה אליו השכינה ואתי שפיר:

פרשת לך לך

[א] במדרש רבה (פ' לך פרשה מ"ז) איתא וז"ל אמר ר' יהושע בן קרחה יו"ד שנטל הקב"ה משרי נחלק חציו לשרה וחציו לאברהם, אמר ר' שמעון בן יוחאי יו"ד שנטל הקב"ה משרה הי' טס ופורח לפני כסאו של הקב"ה אמר לפניו לפי שאני קטנה שבאותיות הוצאתני משרה הצדקת, א"ל הקב"ה לשעבר היית בשמה של נקיבה ובסופן של אותיות עכשיו אני נותנך בשמו של זכר ובראשון של אותיות שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע עכ"ל המדרש, וקשה להבין בשלמא אם נאמר שנתחלק היו"ד לאברהם ושרה שפיר דדבר הזה הוא מענין הזה בעצמו, ועוד דאות ה' הוא מסוגל לבנים כדאיתא בכתבי האריז"ל, בסוד הא לכם זרע, אבל מה ענין יהושע ליו"ד של שרי, ונ"ל לפרש כיון דלא יכלה שרה להתעבר מן אברהם עד שנימול כדי שתתעבר הראשונה שבעולם מן אברהם אבינו שנימול בראשונה כדאיתא במדרש כדי שיצא יצחק מטיפה קדושה ובנה יצחק הי' הראשין בעולם שנימול לשמונה, אבל אכתי לא נגמרה המצוה של מילה כמו שאיתא ביבמות דלא ניתנה מצות פריעה לאברהם אבינו אלא ליהושע דכתיב ומול את בני ישראל שנית מכאן למילה ומכאן לפריעה, ואף דאברהם אע"ה קיים גם מצות פריעה כמי שאינו מצווה ועושה כדפירשו שם בתוס' דקיים כל התורה כולה, אבל עיקר מצות מילה דנצטוו בהם ישראל הוא פריעה כי מילה ישנו גם בערבי או גבעוני מהול, לכן נחמו הקב"ה ליו"ד דגם שרה הצדקת תהיה לך אות שבניה יהי' להם מצות פריעה, ואמר לה הקב"ה אני נותנך בשמו של זכר לרמז על מצות מילה שנוהג בזכרים, וכן כתיב וזה הדבר אשר מל יהושע אמר להם מה אתם סבורים שאתם נכנסים לארץ ערלים, נ"ל דכך אמר להם כלומר כערבי מהול ! לא, וצריכים אתם לפרוע את המילה כדין ישראל ואתי שפיר:

ואגב אורחא נ"ל לבאר בשעה שנגלה הקב"ה ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים ופירש"י ז"ל התהלך לפני במצות מילה ובדבר הזה תהי' תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני עכ"ל, ונ"ל דאיתא במדרש (תנחומא פ' תצוה) שכל אחד מישראל יש בו שם של שדי השי"ן בעינים והחוטם שהיא כמין שי"ן וכשיקח יד אחת למעלה הוא תמונתו דל"ת והיו"ד היא בהמילה, בודאי דאינם נימולים יש להם שתי האותיות והוא שד, אבל בהיו"ד נגמר שמו של הקב"ה ואז הוא תמים, ולכן שפיר נגלה אליו בשם שדי וא"ש, ולכן נ"ל דמשום זה קרינין יהודי בכל לשונות יו"ד דבזה עיקר קדושת ישראל בהיו"ד שנגמר בו שמו יתעלה וא"ש, וכן פירש הרמב"ן ז"ל וז"ל וברוך השם אשר לו

לבדו נתכנו עלילות שהקדים וצוה את אברהם לבוא בבריתו להמול קודם שתהר שרה להיות זרעו קדוש:

וכהאי גוונא פירשתי המאמר שאיתא במדרש (פ' תצא) דפירשו הפסוק שאמרה צפורה חתן דמים למולות מכאן למילה ומכאן לפריעה, ותמוה מאי שייך כאן פריעה, ונ"ל לפרש עפ"י דברי המכילתא והובא בבעל הטורים דהבן הזה הי' גרשום ולא נימול מחמת תנאי של משה רבינו ע"ה עם יתרו שיתנהו הבן הראשון כיתרו ויתרו הי' מבני קטורה שפסק הרמב"ם שחייבין להמול, וא"כ מל את גרשום ולא פרע, וכן פירש המהרש"א ז"ל אצל ויחד יתרו שדרשו רז"ל בסנהדרין שהעביר חדה על בשרו שמל עצמו וקשה הלא כבר הי' נימול אלא קאי על פריעה, אף כאן אמר המלאך למשרע"ה חפץ אתה להביא את בנך גרשום למצרים צריך שיהא כישראל מילה ופריעה ואתי שפיר:

ואגב אורחא נ"ל לבאר דהנה המדרשות מחולקים אימתי נימול אברהם אבינו, דאליבא דפרקי דרבי אליעזר נימול ביוהכ"פ דלמד גזירה שוה כתיב הכא בעצם היום הזה וביוהכ"פ ג"כ כתיב בעצם היום הזה, וכן יסד הפייטן בסילוק ליום ב' דר"ה, אבל במדרשות רבה ותנחומא איתא שהי' קודם פסח דביום שלישי למילתו נגלה אליו הקב"ה לבקר את החולה והי' פסח, ונ"ל להשוות אלו השני מדרשות חז"ל עפ"י דברי התוס' (ר"ה י ע"א) דהדבר בריר דרבי אליעזר בפרקי דר"א קאי לשיטתו דכל הנסים של ישראל והאבות הק' הי' בתשרי ולכך ס"ל דבתשרי נימול, ושאר המדרשים הן עפ"י דברי ר' יהושע דס"ל דהכל הי' בניסן כמו שמבואר שם, וכתבו שם התוס' בשם ר"ת דקיי"ן דשניהם דברי אלקים חיים דבתשרי נברא העולם דמצלינן בר"ה זה היום תחלת מעשיך וקיי"ל כר' יהושע לתקופה, ופירש ביערות דבש דבאמת נברא העולם בשני חדשים בניסן ובתשרי דביום ד' בניסן נתלו המאורות והלכו במהירות עד שביום וא"ו שנברא האדם הי' לפי מהלך החמה חודש תשרי עכ"ל, אף אני אומר דבתשרי נימול וכיון שהוציא הקב"ה החמה מנרתיקה שיהא האור גדול כאור שבעת הימים של ימי בראשית לרפאו את אברהם אע"ה כדכתיב שמש צדקה ומרפא בכנפיה הלכה ג"כ במהירות כמו בששת ימי בראשית בשלשה ימים עד ניסן כלומר בפסח, ואל תקשה איך נימול אברהם אע"ה ביוהכ"פ הלא מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת ויו"ט, ליתא כיון שנצטוה מפי הקב"ה להיות נימול בעצם היום הזה ביוהכ"פ נקרא אז זמנו וא"ש:

פרשת וירא

[ב] לפרשת וירא, וירא אליו ד' באלוני ממרא פירש"י ז"ל וז"ל באלוני ממרא הוא שנתן לו עצה על המילה עכ"ל, ורבים תמהו איך ס"ד שאברהם אע"ה ילך לקחת עצה על ציווי השי"ת בדבר המילה ותירצו בזה המפרשים כל אחד לפי דרכי בקידש שהרבה פנים לתורה, ונ"ל בזה דהנה הרמב"ן ז"ל כתב וז"ל את אנשי ביתי מל תחלה ואח"כ מל את עצמו שאלו הקדים מילתו היה חולה או מסוכן מפני זקנותו ולא הי' יכול להשתדל במילתם עכ"ל, ותמוה דהלא בפירוש כתיב בתורה המול ימול ודרשינן מכאן למוהל שיהא מהול, ואפשר לומר דזה שנתייעץ בממרא מה לעשות אם ימול את עצמו יהא מסוכן ולא יוכל למול את ילידי ביתו שלש מאות ושמונה עשרה, ואם ימול אותם מקודם הלא צריך המוהל להיות נימול כדאמרן, ונתן לו ממרא עצה שימול את עצמו מקודם ואח"כ ילידי ביתו והקב"ה יתן לו כח להמול את הנשארים, וכן משמע באגדת בראשית שמל את עצמו מקודם וז"ל בא וראה כח שנתן לי הקב"ה שביום אחד מל עצמו וישמעאל בנו והי' הדם מטיף מן מילתו ומל בעצמו לאנשי ביתו ולילידי ביתו כמה ילידי ביתו שמונה עשר ושלש מאות ואם ילידי ביתו היו כל אלו עאכ"ו מקנת כסף וכולן מל ביום אחד וכל אנשי ביתו מן הזקנים ילידי ביתו מן הקטנים ומקנת כספו מאת בן נכר עכ"ל, וכיון שאמרו ז"ל והיה הדם מטיף מן מילתו ומל ילידי ביתו משמע פשוט שמל את עצמו מקודם ואתי שפיר:

פרשת חיי שרה

[ג] לפרשת חיי שרה, ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם, ופירש"י ז"ל בקע רמז לשקלי ישראל בקע לגלגלת ושני צמידים רמז לשני לוחות מצומדות עשרה זהב משקלם רמז לעשרת הדברות שבהן עכ"ל, וכתב בכלי יקר אלו הדברים צריכין ביאור מספיק מה ענין השקלים והלוחות זה לזה ? ועוד ק"ל הלא הלוחות ניתנו מקודם דבששה בסיון ניתנה תורה והשקלים באחד בניסן לשנה השנית זמנם ולמה הי' מהפך הסדר, ונ"ל לפרש דהנה אמרו חז"ל (ריש קידושין) דרכו של בעל אבידה לחזור על אבדתו, וכן עשו יעקב אע"ה ומשה רבינו ע"ה שהלכו למקום זווגם כידוע, ולפ"ז היה צריך יצחק אע"ה בעצמו לבוא לחרן לקחת רבקה לאשה ולמה שלח את אליעזר, אלא הטעם הוא פשיט כמו שפירש"י ז"ל שאמר לו הקב"ה ליצחק אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה ואין חוץ לארץ כדאי לך וזאת הי' צריך במקודם לגלות לרבקה וכך אמר לה אליעזר שמיד שנתקדש יצחק בהר המורי' והי' עולה תמימה ובשבילו נתקדש

מקום המזבח של מטה ושל מעלה ונתקנו התמידים והוא עמוד העבודה כמו שאמרו חז"ל אברהם עמוד גמילת חסדים יצחק עמוד העבודה ויעקב עמוד התורה דכתיב תתן אמת ליעקב היינו תורה וכן עתידין ישראל לעשות משכן ואע"פ שיגמור בכ"ה כסליו לא העמידו משה עד ר"ח ניסן, ופירש ג"כ במדרש כדי שיעמדו אותו בירח שנולד יצחק, ומטעם הזה יבוא תרומה חדשה דלמדו חז"ל באחד בניסן מהפסוק חודש בחדשו שהוא ר"ח ניסן דכיון שיעמדו המשכן באחד בניסן צריכין לתת השקלים מתרומה חדשה, הרי ראי' שיצחק עולה תמימה ועמוד העבודה ואסור הי' לו לצאת לחו"ל ועמוד העבודה קודם בזמן נון התורה דהרי יצחק עמוד העבודה מקודם ואח"כ יעקב וא"ש וכנ"ל:
ובמדרש רבה איתא על זה בקע רב הונא בשם ר' יוסף אמר אבן יקרה הי' בה והי' משקלה בקע, פירש המ"כ וז"ל דאל"כ מה מתנה זו של בקע משקלו, ונ"ל לרמז ג"כ שיהי' לה בן יעקב כתיב משם רועה אבן ישראל כלומר כל בניו של בני ישראל יצאו ממנו והוא ודאי אבן יקרה, ועוד מרמז להאבן אשר יעקב אבינו הציב מצבה כדכתיב והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהי' בית אלקים כלומר מקום. המקדש אשר יקריבו שם הקרבנות, ומרמז ג"כ על שני לוחות אבנים שהיו מאבן ספיר אבן יקרה, ומהן אבן שתיה כדאיתא בזוה"ק והן ודאי אבן יקרה, ונמצא שרמז לו במלה אחת תורה ועבודה כמובן, ולפ"ז יהי' הפירוש במדרש מה מתנה זו של בקע משקלו כלומר מה מרמז אבן יקרה ואתי שפיר:
והנה לאבות העולם היינו יצחק ויעקב ומשה רבינו ע"ה זיווגם נמצא להם על פי הבאר מים. ונראה לי לתת טעם לזה דהנה איתא בגמרא (כריתות ו' ע"א) שאין מושחין המלכים אלא על המעיין כדי שתמשך מלכותם, והנה יצחק ויעקב הן האבות שעיקר שורש ישראל יצאו מהם בודאי דינם כמלכים שימשחו על המעיין, וכן משה רבינו דכתיב ויהי בישורון מלך זה משה ג"כ נמשח על המעיין, ועוד שדברי תורה נמשלים למים שמניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך כמו שאיתא בגמ' (תענית ז' ע"א), ועוד נמי שחמשה בארות שחפר יצחק איתא במדרש רבה (פרשת תולדות) שהם מרמזים לחמשה חומשי תורה ובאר מים חיים היינו מרמז לתורת כהנים, ואבן גדולה עפ"י הבאר מרמז ליצה"ר כדאיתא במדרש והתורה הקדושה היא תבלין ליצה"ר כדאיתא קדושין (דף ל' ע"א), ושפיר נרמז להם שמהן ומבניהם ובני בניהם תצא תורה, שאם יעסקו בתורה יהי' ניצולין ממנו וא"ש:
ואגב אורחא יתבאר למה הי' צריך לנסות את רבקה שתשקה גם להגמלים להטריח את הצדיקת הזאת טירחא גדולה כזו, ונראה לי לבאר דהנה איתא במדרש תנחומא (פרשת נח) דשניהם נקראים צדיקים נח איש צדיק ויוסף הצדיק על מכרם בכסף צדיק, ופירשו

חז"ל שם למה דוקא שנים אלו מפני שהם זנו את כל מיני בריות היינו נח זן לכל מיני חיות ובהמות שבעולם אפי' לטמאים, ויוסף הי' המשביר לכל עמי הארצות מכל הארצות והיינו אפי' גוים, ובזה פירשתי שני כתובים הבאים כאחד פותח את ידיך וגו' צדיק ד' בכל דרכיו. אע"פ שהרבה שמות יש לו להקב"ה יתעלה וישתבח מ"מ כתב כאן צדיק לפי שהוא זן ומפרנס לכל חי רצון נאה הוא לקרותו הפעם צדיק, וכן נתן אברהם אבינו ע"ה לאכול לשלשה האורחים הבאים אצלו שכערבים נדמו לו, אף כאן חפץ לראות אם היא צדקת באמת שנותנת מים ג"כ להגמלים שהם טמאים וברור ואתי שפיר, וברבינו בחיי ז"ל איתא וז"ל ויש לך להתבונן בשלש מלות האלה [שיש שלשה פעמים מלת עין בג' מלות האלה עין העין העינה], ונראה לרמז כיון דהבאר מרמז לתורה וידוע כי תורה משלשת היא תורה נביאים כתובים, ועוד כנגד שלשה שקבלו את התורה כהנים לוים וישראלים וא"ש:

ועוד נראה לי לפרש אגב אורחא מה שכתיב בתורה כיון שראה את רחל נשא את קולו ויבך, ופירשו חז"ל במדרש רבה והובא ברש"י ז"ל וז"ל למה בכה שראה שאינה נכנסת עמו לקבורה, ומרומז ג"כ בפסוק לכן ישכב עמך הלילה שגם רחל ראתה ברוה"ק שאינה נכנסת עמו לקבורה לכן ישכב עמך הלילה שאמר רחל ללאה. עמך הוא דמיך לילה שמרמז לקבורה, עמי לית הוא דמיך, וקשה בשעת חדוותא חדוותא למה בכה הפעם על זה, ונראה לי כיון שצריך הי' לקבור את רחל בדרך כדי שתתפלל על בניה כשיגלם נבוזראדן הרי בע"כ שיחרב הבית וישראל ילכו בגלות והוא ודאי בכיה גדולה היא, וכן נוהגין בחופה לשבר כלים לזכרון חורבן בית המקדש לכן שפיר בכה, ועכ"פ קולה ברמה נשמע ושבו בנים לגבולם וא"ש:

כתיב ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי ואשביעך וגו' אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו, ופירש"י ז"ל וזה לשונו לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר תורה או תפילין והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו ע"י צער והיתה חביבה עליו ונטלה עכ"ל, ונראה לי להסביר הדבר למה במילה דוקא, ונראה על דרך שאמרו חז"ל (עירובין י"ט ע"ב) דהבא על ארמית מבשקרין לו ערלתו עיי"ש, וכן אמרו חכז"ל אפי' ביפת תואר שהתירה התורה ביאה ראשונה מ"מ סופו להוליד ממנה בן סורר ומורה כמו שסמכה התורה פרשת בן סורר ומורה לפרשת יפת תואר, ולכן אמר לו אברהם אע"ה לאליעזר ראה שהמילה בא לי ע"י צער לכן תקח לי לבני דוקא מבית אבי ולא מזרע הכנענים הארורים שלא יהי' ח"ו פגם בהמילה וליוצאי יריכו וא"ש, וכן אברהם אבינו לקח לו

לאשתו שרה ממשפחת בית אביו כמו שמפורש בתורה וגם אמנה אחותי בת אבי היא, דכל עצמו של אברהם אע"ה שיושב על פתח גיהנם להציל את בניו אשר שמרו את ברית קודש ואיך יתן לבנו יחידו אשר אהבו מבנות כנען, ועתה הפירוש תחת יריכי להציל את יוצאי יריכו בזכות המילה וחותם ברית קודש אשר בבשרו מראה שלא בא על ארמית, לכן שפיר השביעו ואמר לו שים ידך תחת יריכי והיינו במילה כלומר לזכות שיצא ממנו בניו השומרים ברית קודש:

והנה לכאורה קשה איך לקח אברהם אע"ה את הגר שלא היתה ממשפחתו, ועוד קשה איך לקח מצרית ראשונה, ונראה לי דלא קשה כלל כי היה הדבר הזה עפ"י הדיבור כלומר עפ"י רוח הקודש של שרה כמו שפירש"י ז"ל בפסוק כל אשר תאמר לך שרה שמע בקולה וזה לשונו למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות, וכתיב ותקח שרי אשת אברם שפחתה וגו' ותתן אותה לאברם אישה לו לאשה, ועל פי זה נ"ל לפרש מה שכתב ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה פירש"י ז"ל זו הגר, ולכאורה פשטות הדבר של הלשון ויוסף משמע שהיא אחרת, והאבן עזרא ז"ל כתב בפירוש שאינה הגר, ונראה שהוא ז"ל פירש עפ"י הפשט ולא עפ"י הדרוש וא"כ צריך להבין מה שדחק לחז"ל לומר שאינה אשה חדשה אלא הגר, אמנם נראה לי לפרש דהנה אמרו חז"ל (סוטה דף י"ג) דעמרם לקח בחזרה את יוכבד מפני שהיתה מעוברת שלשה חדשים עוד מקודם גירושין, ופירש בספר יערות דבש (חלק ב' דרוש ט') מפני שהיתה גירושי טעות שהוא לא ידע שהיתה מכבר מעוברת וטעמו של דבר דלכאורה קשה איך נשא עמרם דודתו ונ"ל שהיה עפ"י הדיבור בעוד שהי' יעקב אבינו חי וטרם שנסתלקה רוח הקודש ונביא לא יוכל להתיר אלא לפי שעה ובשעה שגירשה נאסרה עליו לעולם ועד כיון שבטל ההיתר הראשין אכן כיון שהיה גירושי טעות חזרה להיתרה הראשון וכן מצאתי ג"כ בכתבי האריז"ל כדברי דטעם ההיתר הי' מפני גירושי טעות ע"כ דבריו הק', ואף אני אומר כן כיון שנשא אברהם אבינו ע"ה את הגר עפ"י הדיבור היא דוקא מותרת ולא אחרת מבנות כנען ולכן פירשו חז"ל שהיא הגר דאל"כ לא יצוה את בנו מה שלא קיים הוא בעצמו וא"ש:

והנה מפשטות הכתובים נראה שלא גירש אברהם את הגר בגט אלא שלחה מביתה משום מעשה דישמעאל, ואפי' אם נאמר דגירשה בגט, אבל מ"מ כיון שהגר זכתה לראיית ד' מלאכים כמו שפירש"י ז"ל דד' פעמים מלאך כתיב בפרשה על כל אמירה מלאך, וגם קשרה פתחה מיום שפירשה מאברהם אע"ה ונקראת קטורה שמעשה נאים כקטורת, וזה לשון הגמרא (מעילה דף י"ז) בכה רבי שמעון בן יוחאי ואמר מה שפחה

של בית אבא נזדמן לה מלאך שלש פעמים ואני לא פעם אחת, למדנו מזה שגודל קדושת הגר שפחת שרה הי' יותר עוד מקדושת התנא האלקי רבי שמעון בן יוחאי, הרי למדנו דקטורה היא הגר ראויה היתה לאברהם אבינו וא"ש, אך קצת קשה דלפי דעת רש"י ז"ל הי' רואית ד' מלאכים והלא ר' שמעון בן יוחאי אומר שראתה רק ג' מלאכים וצ"ע, ועוד לדעת רש"י נראה שהי' ד' מלאכים ולדעת רשב"י לא הי' רק מלאך אחר וראתה אותו ג' פעמים, וגם אמרה הגר בביתו של אברהם הייתי רגילה לראות מלאכים והרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו ראתה ד' מלאכים זו אחר זו כפירש"י ז"ל ולא חרדה ונקרא המקום שראתה המלאכים באר לחי רואי כמו שמתרגם אונקלס בירא דמלאך קיימא אתחזי עלה, הרי מזה נודע גודל קדושת הגר וראויה היתה לאברהם אבינו ע"ה, ושפיר היתה גירושי טעות לכן דרשו חז"ל שקטורה היא הגר ואתי שפיר, ואל תקשה עלי הלא המעשה של ד' מלאכים שראתה הגר הי' עוד קודם לידת ישמעאל ומעשה של מה שאמרה שרה לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה הי' אחר לידת יצחק הרבה שנים אח"כ, אכן אפשר שלא ידע עוד אברהם מזה אבל כיון שאמרה שרה ברוח הקודש ואמר לו אלקים שמע בקול שרה צריך הי' לשמוע בקולה, ואח"כ כיון שנתוודע מזה הי' בודאי גירושי טעות אם נאמר שגירשה ואפשר שלא גירשה מ"מ הא ודאי שהיתה ראויה לאברהם אבינו ע"ה כדאמרן:

הנה נתבאר דעת רש"י ז"ל שראתה הגר שפחת שרה ד' מלאכים מדכתיב ד' פעמים מלאך בפרשה ועל כל אמירה נשלח מלאך דאל"כ דהוא הוא היה צריך לכתוב המלאך בה' הידוע, ודעת רשב"י שראתה המלאך ג' פעמים בודאי צריך עיון דמנ"ל דא מקרא הלא כתיב ד' פעמים מלאך, ועוד דלא כתיב המלאך בה' הידוע משמע שמלאך חדש הי' בכל פעם, ובמדרש (בר"ר פ' וישלח) איתא בזה הלשון אמר חייא ב"ר חנינא הגר שפחת שרה היתה ונזדמנו לה חמשה מלאכים זה שהוא אוהבו של בית עאכ"ו עכ"ל, פירוש יעקב אבינו ע"ה, וקשה מנ"ל למדרש חמשה מלאכים, ואפשר לומר כיון שאמרה הגם הלום ראיתי אחרי רואי ש"מ שכבר אצל אברהם אבינו ע"ה ג"כ ראתה מלאכים, ואפשר שס"ל להמדרש דבביתו של אברהם אבינו ע"ה לא ראתה אלא מלאך אחד כן נ"ל לפרש:

ואגב אורחא יתבאר גודל קדושת אמהותינו הקדושות, דכשם שהאבות היו כנגד שלשה עמודים שהעולם עומד עליהם, היינו אברהם אבינו ע"ה עמוד גמילות חסדים שקיבל האורחים וגם גיירם, ויצחק אבינו ע"ה עמוד העבודה שנעקד על גבי המזבח כעולה תמימה, ויעקב אבינו ע"ה יושב אוהלים של שם ועבר עמוד התורה כדכתיב תתן אמת ליעקב ואמת זו תורה כדכתיב אמת קנה וגו', כן האמהות ג"כ שרה אמנו ע"ה גיירת גרים

כאברהם ושומעת פתח האוהל מה שיצוה אברהם לתת לאורחים כדכתיב לושי ועשי עוגות וטרחה בבנה ובעלה א"כ היא ג"כ עמוד גמילות חסדים. ורחל אמנו ע"ה עמוד העבודה דבחלק שני בניה היה עיקר השראת השכינה הקדושה משכן שילה בחלקו של יוסף ובית המקדש עולמים בחלקו של בנימין, ולאה אמנו ע"ה עמוד התורה דממנה שבט לוי וכדכתיב יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, וכן ממנה יהודה שבחלקו היה לשכת הגזית ששם יושבים הסנהדרין ומהם תצא תורה לכל ישראל, וכן ממנה יששכר שר התורה וזבולון מחזיק התירה שעוסק בפרקמטיא ונותן. לתוך פיו של יששכר כדי שיוכל לעסוק בתורה, ורבקה אמנו ע"ה היא בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה כי היא היתה גומלת חסד שהשקתה את אליעזר עבד אברהם וגם גמליו ובזה הכיר שהיתה ראויה שתבוא בביתו של אברהם וכמו שאמרו חז"ל ובפירש"י ז"ל דהרי היא שרה אמו בכל התנאים והמעלות ונישאת ליצחק שהוא עמוד העבודה, ויעקב בנה הוא עמוד התורה כנ"ל עליו נאמר, כי ביצחק יקרא לך זרע והוא יעקב אע"ה כמו"ש חז"ל ביצחק ולא כל יצחק, יהא רעוא מן קדם אבוהן די בשמיא וארעא שיעמוד לנו ולכל ישראל זכות האבות והאמהות ונזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן:

פרשת תולדות

[ד] לפרשת תולדות בענין הרבה שינוים שישנו בין ברכה שנתברך יעקב אבינו ובין ברכה שנתברך עשו אחיו, דהנה אצל ברכת יעקב כתיב ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני ארץ ורוב דגן ותירוש, ואצל ברכת עשו כתיב משמני הארץ יהי' מושבך ומטל השמים מעל, ומקודם כל דבר יש לדקדק למה אצל יעקב פתח בשמים ואצל עשו פתח בארץ וסיים בשמים, ועוד אצל יעקב לא כתיב מטל השמים מעל ואצל עשו כתיב ומטל השמים מעל, ונ"ל לפרש עם מה דאיתא (ספרי פרשת האזיני) על השינוי בין מה דכתיב אצל משה רבינו ובין מה דכתיב אצל ישעי' הנביא דמשה רבינו פתח בשמים וישעי' בארץ וזה לשונו, דבר אחר האזינו השמים לפי שהיה משה קרוב לשמים לפיכך אמר האזינו השמים ולפי שהי' רחוק מן הארץ אמר ותשמע הארץ אמרי פי, בא ישעיה וסמך לדבר ואמר שמעו השמים והאזינו ארץ שמעו שמים שהיה רחיק מן השמים והאזינו ארץ שהיה קרוב לארץ עכ"ל, ואף אני אומר כאן שאקונים של יעקב אבינו ע"ה היתה תחת כסא כבודו יתעלה א"כ היה קרוב לשמים כתיב בו בשמים קודם אבל הארץ רחוקה ממנו, אבל עשו היה ודאי רחוק מן השמים וקרוב לארץ לכן אמר מקודם הארץ ואח"כ ומטל השמים מעל כלומר רחוקה מאוד ממנו הוא וא"ש:

אבל עוד קשה כיון שאמר יצחק אבינו לעשו את אחיך תעבוד צריך בודאי להתקיים תיכף, ומצינו שיעקב אע"ה ברח ואח"כ כשחזר מבית לבן לך אלקים שאינו כתיב אצל עשו, נתיירא ממנו, ובודאי שיעקב שמר תרי"ג מצות הי' ראוי לקיים ברכתו, ומה שיעקב אמר לעשו אדוני הוא היה ירא שמא לא נתקיים ויהי' צריך לעבוד את עשו כדרך הצדיקים שמתיראים, אבל באמת יעקב הי' צדיק ולמה לא נתקיים תיכף, ועוד צריך לפרש הפסוק ויתן ואף שרש"י פירש אלקים בדין אכן הרבה פנים לתורה, ונ"ל לפרש דהנה איתא בתענית דארץ ישראל משקה אותה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו ע"י שליח שנאמר הנותן מטר על פני הארץ ושולח מים על פני חוצות עכ"ל, פירוש ארץ משמע ארץ ישראל הקב"ה נותן מטר בעצמו ושולח מים על ידי שליח על פני חוצות היינו חוץ לארץ, ארץ ישראל תחלה שותה מי גשמים וכל העולם כולו בסוף, וכן איתא בתוה"ק (דברים י"א) ארץ אשר ד' אלקיך דורש אותה תמיד, פירש"י ז"ל אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצית עמה, וכן איתא בזוה"ק וז"ל כל המזון שבעולם זוכה בה ארץ ישראל דאינו דורש אלא אותה וממנה יורד שפע מזון לכל העולם כולו, ואיתא בגמרא (ב"ב דף כ"ה) יפתח ד' לך את אוצרו הטוב לתת מטר ארצך היינו בזמן שבית המקדש קיים יורדין מאוצר הטוב משא"כ בחוץ לארץ:

ועתה שפיר מובן מה שנאמר בברכת יעקב ויתן לך אלקים, כלומר ארץ ישראל שהוא ארצך יתן לך השי"ת בעצמו ולא על ידי שליח, אבל חוץ לארץ שהוא של עשו אינו על ידי השי"ת אלא על ידי שליח וממילא מתקיים ורב יעבוד צעיר שכל ההשפעה של עשו על ידי ארץ יעקב ששותה תחלה והוא עיקר ההשפעה, אבל אם ח"ו יעברו ישראל על התורה ואז שפחה תירש גבירתה ר"ל ואז ההשפעה שלהם:

ועוד יש לפרש לשון ויתן לך דלכאורה יעקב בירר לו עוה"ב ומאי שייך לו עוה"ז, אכן זה היה ברכתו של יצחק אע"ה ויתן לך במתנה שאינו מגיע לך כלום בעוה"ז אלא במתנה וכל הנותן בעין יפה הוא נותן לך רוב דגן ותירוש שאינו כתוב אצל עשו כי רוב דגן שלנו הם ועשו אינו זוכה אלא מהשיריים שיש לנו רוב וכדאמרינן בתענית מי סאני לצדיקים שיאכלו תרי עלמא עולם הזה ועולם הבא, ונזכה במהרה בימינו לימות המשיח ולחיי עוה"ב אמן וא"ש:

פרשת ויצא

[ה] לפרשת ויצא, איתא במדרש רבה בזה הלשון בשעה שיצא יעקב מבאר שבע ללכת חרנה אמר שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי אליעזר בשעה שהלך

להביא את רבקה לקח עשרה גמלים ואני לא נים אחד ולא צמיד אחד חזר ואמר מה אנא מוביד סברי מן בריי ח"ו לית אני מובד מן בריי אלא עזרי מעם ד', ותמוה וכי יתכן לאמר שח"ו דיעקב אע"ה יאביד בטחונו בהקב"ה אפי' רגע אחת דהמדרש אומר חזר ואמר משמע שקודם חלילה לא וכן אני שמעתי מקשין, ונראה לי לפרש דהנה בספר יפה תואר פירש אשא עיני אל ההרים וז"ל וליכא למימר ההרים ממש אין זה עוזר אלא אין הרים אלא אבות כמו שדרשו במדרש מדלג על ההרים אלו אבות עכ"ל, והנה יעקב אבינו היה תמיד מתייירא שמא לא יצא ידי חובתו ודימה לו תמיד שאין לו זכות כמו שכתוב קטונתי מכל החסדים, ופירש"י נתמעטו זכיותי וכו' לכך אני ירא שמא נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו ואיתא בגמרא (סנהדרין פ"א ע"ב) אל ההרים לא אכל שלא הי' צריך לזכות אבות ולא אכל בזכותם אז נקרא בשם צדיק, וזהו שאמר אללי לי שאין לי שום זכות אלא אשא עיני אל ההרים כלומר בזכות אברהם כי אין לי עצה אחרת, ואח"כ אמר מה אני מוביד סברי מן בריי הלא יקבל ג"כ קצת זכותי' שיגן בעדי חוץ מזכות אבות וא"ש, וכן התפלל יעקב אלקי אבי אברהם ואלקי יצחק כלומר זכותם יעמוד:

עוד אפשר לומר כמו שפירש"י על ואתחנן אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אינם מבקשים אלא מתנת חנם, ולכן התפלל יעקב ואמר לית אני מוביד סברי מן בריי, כלומר לא בזכותי ולא בזכות אבותי אלא מתנת חנם חנני ונתקבלה תפלתו שאמר לו השי"ת והנה אנכי עמך כלומר בזכותך ושמרתיך בכל אשר תלך, ויעקב אמר עוד הפעם ושמרני בדרך הזה הלא כבר הובטח מפי הקב"ה אלא כך אמר ושמרני בזכותי שאהי' כדאי לכך ואתי שפיר:

איתא במדרש רבה (פרשת ויצא) לכן ישכב עמך הלילה אמרה לה עמך הוא דמיך עמי לית הוא דמיך עי' שם. כלומר את תהא קבורה במערת המכפלה עם יעקב ולא אני, וקשה להבין איזה שייכות יש לדבר הזה בפעם ההוא שאמרה רחל ללאה את תהי' קבורה במערת המכפלה אצל יעקב ואני לא אהי' קבורה עמו, דבשלמא אם נאמר שהי' הדבר הזה ברוח הקודש כמו שאמרו חז"ל (במגילה ט"ו ע"א) דאמהות היו נביאות שפיר, וכן י"ל שחכם עדיף מנביא על פי דברי הרמב"ן ז"ל דהאבות הק' שמרו את כל התורה בארץ ישראל ולכן כאשר יעקב אבינו ע"ה נשא שתי אחיות בחוץ לארץ ובא לגבול ארץ ישראל מתה רחל מטעם שנשאת לו באיסור שתי אחיות שהיא היתה השני' ובשביל זה פחדה ואמרה ליעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי. כלומר כיון שראתה שהגיע זמן שיעקב ישוב לאבותיו לארץ ישראל והיתה צריכה תיכף למות לכן רצתה לזכות לבנים קודם. מיתתה והיתה במעלת חכם עדיף מנביא, וזה שפיר ניחא אבל מאי שייכות קבורת לאה

כאן דוקא במעשה דהדודאים, אמנם נראה לי לפרש דהנה בסה"ק תורת משה מבעל חתם סופר זי"ע פירש הפסוק וילך ראובן בימי קציר חטים דמרמז לחג השבועות כמו שדרשו חז"ל בכמה מקומות דהוא זמן שתי הלחם המובאים מחטים. וישׁשכר שהי' עמוד התורה נתעברה ממנו לאה בחג השבועות עכדה"ק עי' שם, ולכן נ"ל לפרש על אופן זה דעיקר עמוד עבודה היתה מרחל כי בחלק שני בני' היתה השראת השכינה משכן שילה בחלקו של יוסף. ובית המקדש של עולמים בחלקו של בנימין, והי' בדעתה תמיד כיון שעמוד העבודה שיוצא משני בניה יהי' מקודם בזמן מהעמוד התורה כי קרבנות הקריבו כל הצדיקים והאבות הק' אשר היו קודם מתן תורה וכן בענין האבות הי' אברהם עמוד גמ"ח ויצחק עמוד העבודה ויעקב האחרון שבאבות הי' עמוד התורה כידוע, ולכן אולי בשביל זה תזכה היא להיקבר עם יעקב, אבל כיון שראתה שכינה באהלה של לאה כמו שאמרו חז"ל (שבת נ"ו ע"א) שיעקב אבינו לא בא באוהל של שום נשיו אם לא ראה שם השכינה הק', וכדפירש"י ז"ל שם דבאותו אוהל שראה שם השכינה הוא בא ולן אותה הלילה, והבינה ג"כ ברוה"ק שיצא מזה יששכר עמוד התורה והבינה. ג"כ שתלמוד תורה כנגד כולם ולאה ראוי' שתקבר עמו כי יעקב עמוד התורה יושב אוהלים וגם יששכר הוא מלך על כל מלכי רבנן ונאה לאמה של תורה שתיקבר אצל יעקב עמוד התורה ואתי שפיר, ועפ"ז נבין שפיר שאמרה רחל ללאה הנה אני רואה שאתה תזכה להיקבר עם יעקב ועמך הוא דמיך כי התורה כנגד כולם ואני לא אזכה לכך ואתי שפיר, וכן מצינו שת"ת גדול מן העבודה אצל יהושע בן נון שהמלאך אמר ליהושע לא באתי על שלא הקרבתם אמש תמידין אלא על תלמוד תורה שבטלתם היום שנא' עתה באחי כמו שאמרו חז"ל (מגילה ד ע"ב), וכן מצינו בגמ' (שבת ל ע"ב) שדוד המע"ה ביקש מהקב"ה שימות בערב שבת היינו יום קודם אמר לו הקב"ה. כי טוב יום בחצרך מאלף טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב על גבי המזבח, וכן לשכת הגזית הי' בחלקו של יהודה ושם ישבו הסנהדרין שכולן משבט יששכר, וכדאיתא במדרש ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם וכל אחיהם מסכימים הלכה על פיהם והוא משיב להם כהלכה למשה מסיני עכ"ל. ועוד שם במדרש ובוא וראה מה יפה הי' סרסורתן של דודאים לפני מי שאמר והי' העולם שעל ידי הדודאים עמדו שני שבטים גדולים בישראל שהי' יששכר יושב ועוסק בתורה וזבולן יוצא בימים ונותן לתוך פיו של יששכר והתורה רבה בישראל, וכן הקריב קרבנו בנשיאים שני למלך ביום הראשון יהודה בשני יששכר כמו שהיו סמוכים בבית המקדש וכדאמרן וא"ש:

ותאמר לאה עתה הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על כן קרא שמו לוי. פירש"י ז"ל וז"ל לפי שהאימהות נביאות היו ויודעות שי"ב שבטים יוצאים מיעקב וד' נשים אמרה מעתה אין לי פתחון פה שהרי נטלתי כל חלקי בבנים עכ"ל. ותמוה לי אדרבה כיון שהיא לא תלד עוד אלא שאר נשיו של יעקב א"כ מעתה צריך יעקב ללות עם שאר נשיו ולא עמה, ומאי דכתיב על כן קרא שמו לוי ופירש"י וזה לשונו בכולן כתיב ותקרא שמו וזה כתיב בו קרא ויש מדרש אגדה באלה הדברים רבה ששלח הקב"ה גבריאל והביאו לפניו ויקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד מתנות כהונה ועל שם שלוהו במתנות קראו לוי עכ"ל, ויש להתבונן למה שלח לו הקב"ה גבריאל דוקא ולא מלאך אחר, וכהאי גוונא דקדק בספר יערות דבש על שבא גבריאל ועשה לו שתי זנב שאמרו אז"ל בגמ' (מגילה ט"ו ע"א) ולמה גבריאל דוקא ולא מלאך אחר עי' שם מה שתירץ, והנה קודם אתרץ קושיא זו ואח"כ נחזור בעזה"י על הראשונות, ונראה לי לפרש דהנה בפרשת קרח אצל הכ"ד מתנות כהונה שנתן הקב"ה לאהרן ובניו ברית עולם כתיב זה יהי' לך מקדש הקדשים מן האש, ופירש"י ז"ל לאחר הקטרת האישים, פירוש שאין הכהנים זוכים בחלקם אלא אחר הקטרת האימורים באש, ואיתא במדרש (דב"ר פרשה ה) וזה לשונו אמר ר"ל מיכאל כולו שלג וגבריאל כולו אש עכ"ל, ועתה אתי שפיר שגבריאל שהוא מלאך אש מזכה להכהנים את חלקם מן האש ברשות הקב"ה, וניחא מאוד שהי' זה על ידי גבריאל דוקא שהוא שר של אש ולא על ידי מלאך אחר וא"ש:

ועתה אפרש ג"כ מה שנראה לי לתרץ מה שאמרה לאה עתה הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים. דהנה יעקב אבינו ע"ה אמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, ואיתא במדרש (פ' ויצא) שהפריש שבטו של לוי אחד מעשרה, והטעם שהשבט לוי הוא העשירי היינו שאם תחשוב מבנימין למפרע נמצא שלוי הוא העשירי כמו"ש במדרש (פ' קרח), וזהו שיעקב אבינו התפלל והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהי' בית אלקים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, כלומר שיהי' לו שבט לוי מעשר שיוכל לעבוד עבודתו בבית אלקים, וג"כ התפלל לחם לאכול דמרמז ללחם הפנים ועוד שכל הקרבנות נקראים בשם לתם שנאמר את קרבני לחמי, והתפלל על בגד ללבוש היינו בגדי כהונה, ולחם היינו הקרבנות ולחם הפנים והתפלל יעקב אבינו שכל זה יתקיימו על ידי לוי, ומה שאמרה כי ילדתי לו שלשה בנים נ"ל דמרמזים על כהנים. בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן, ועתה שפיר אמרה כיון שילדתה את לוי ונתקיימה כוונת יעקב בתפלתו שהתפלל על בית אלקים ושלשה בנים שילדתי שהם מרמזין על כהן לוי וישראל בלי ספק ילוה לי בעלי, וכיון שבא גבריאל והסכים על ידה ונתן לו כ"ד מתנות

כהונה וקרא המלאך בשם הקב"ה את שמו לוי, ועוד נראה לי להסביר הדבר דהנה שכל עצמו שאהב יעקב אבינו את רחל בשביל שראה ברוה"ק שיצא ממנה שני בנים אשר יזכו שיהיה השראת שכינה בחלקם והיינו יוסף משכן שילה ובנימין בית העולמים, ועתה שגם לי יש חלק ע"י שבט לוי בעבודת בית מקדש ועל ידי אהרן שרתה שכינה במשכן בודאי ילוה לי בעלי וגם יאהבני כמו את רחל ואתי שפיר:

והנה מה שהעלה המלאך גבריאל את לוי לשמים והקב"ה בעצמו קרא לו שם לוי, והלא לכאורה הי' יכול לקרוא לו שם הזה ע"י גבריאל המלאך מלמטה, אלא הראה לו בזה רמז שהכ"ד מתנות כהונה הכהנים משלחן גבוה קא זכו ואתי שפיר, ועוד נראה לי לרמז שיצא ממנו משה רבינו שיעלה למרום לקבל את התורה מתוך שלהבת אש, וכדאיתא בירושלמי (מס' שקלים פרק ו) ר' פנחס בשם רשב"ל התורה שנתן לו הקב"ה למשה ניתנה לו אש לבנה חרותה באש שחורה היא אש מוכללת באש חצובה מאש ונתונה מאש דכתיב מימינו אש דת למו עכ"ל הגמרא. ופירש בספר תקלין חדתין ההלכות דאורייתא כמו שנא' הלא דברי כאש נאום ד' כלולה מאש וחצובה מאש פירוש שהיא מכוללת כלומר מלובשת בשרשי נשמות ישראל שהן לבושין למחצב התורה שהנשמה חלק אלקי ממעל שהן ג' חלקי התורה כידוע ואש 'ד'ת 'ל'מ'ו אותיות 'ת'ל'מ'ו'ד שמרמז שגם תורה שבע"פ ניתנה באש ועלי' רמז שר של אש, ועוד מרמז מה שאיתא במדרשות שמשה רבינו ע"ה כשהיה קטן ולקח כתרו של פרעה מראשו נתנו לו גחלי אש לנסיון נ"ל דבא גבריאל המלאך והצילו כדמצינו בגמרא (פסחים דף קי"ח) דרש ר"ש השלוני בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש עמד יורקמי שר הברד לפני הקב"ה. אמר לפניו רבש"ע ארד ואצנן את הכבשן ואציל את הצדיקים הללו מכבשן האש אמר לו גבריאל אין גבורתו של הקב"ה בכך שאתה שר הברד והכל יודעין שהמים מכבין את האש אלא שאני שר של אש ארד ואקרר מבפנים ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס אמר לו הקב"ה רד עכ"ל הגמרא, הרי שהקב"ה מציל את הצדיקים מן האש ע"י גבריאל המלאך וכן לעתיד יציל ג"כ למשה רבינו ע"ה ומרומז בזה כנ"ל, ולמוד הוא אותו שבט לוי להיות נמנה מן הבטן, כמו שאיתא במדרש (בר"ר פ' צ"ד) ולכן תיכף כשנולד לוי עלה לשמים לרמז כנ"ל, וגם בא לרמז כשנולד משה רבינו ע"ה נתמלא כל הבית כולה אורה כדאיתא בגמ' (סוטה י ע"ב) וזכה ג"כ לקרני הוד שקרן אור פניו מאש של תורה של שני לוחות הברית הנתונים באש כדאיתא בשמו"ר (פ' כי תשא), וגם ביום השמיני למלואים יצתה אש מן השמים וכו' שמרמז שע"י משה ואהרן בני בניה של לוי היה השראת שכינה במקדש ואתי שפיר:

פרשת וישלח

[ו] לפרשת וישלח, כתיב ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן ויסך עליה נסך ויצק עליה שמן, הנה אף שפירשתי הדבר היטיב בפרשת ויצא עוד יש לאלקי מלין בזה, דיש להבין השינוים בין פרשת ויצא לבין פרשת וישלח דשם בפרשת ויצא כתיב וישם אותה מצבה ויצוק שמן על ראשה וכאן בפ' וישלח כתיב ויסך עליה נסך ויצוק עליה שמן, והנה הראב"ע ז"ל פירש שמן על ראשה להכירה בשובו, וזה ודאי דחוק מאוד שירד שמן מן השמים כמו שנתפרש שם בדברינו בפרשת ויצא בשם פרקי דר"א כדי לעשות היכר בהאבן בתמיה, וכאן פירש הראב"ע ז"ל וזה לשונו ויתכן להיות פירוש ויצב וכבר הציב או עשה כאן פעם שני והראשון קרוב אלי ויסך עליה נסך מים או יין והטעם שרחץ אותה ואח"כ יצק עליה שמן עכ"ל, וזה ג"כ דוחק גדול כיון שעשה אותו להכירה הלא לא היה צריך לרחוץ ביין, ונראה לי לפרש דאי אפשר לומר שאבן אחת היתה דהלא מהאבן הזאת נעשה אבן שתיה, ומפרש שם בפרקי דר' אליעזר מה עשה הקב"ה נטל רגל ימינו וטבע את האבן עד עמקי תהומות עי' שם. הרי ודאי דהאבן הראשונה שיצק עליה שמן כמו שפירשתי בפרשת ויצא היה שמן המשחה שירד מן השמים כמו כל הכלים שבבית המקדש שצריך למשחם לכן נתן קצת שמן על ראשה ואינו לקרבן, אבל כאן היה אבן אחרת והאבן השניה לא היה צריך למשחה כי כל הכלים או משיחתן מקדשן או עבודתן, והאבן שתיה לא יומשח עוד כיון שהיה בבית שני וכבר נגנז שמן המשחה בבית ראשון בימי יאשיהו המלך כמו שנתבאר היטיב למעלה לכן היה צריך יעקב אבינו ע"ה למשחה, אבל כאן פשיטא שעבודתן מקדשתן דליכא שמן המשחה עוד בעולם מדכתיב ויסך עליה נסך או יין או מים ויצק עליה שמן לקדש את המזבח של אבנים שהיו בבית המקדש, ומעתה נתקדשו שני דברים אבן שתיה לצורך לפני ולפנים ואבן השני למזבח בית עולמים, כמו שלא היה אפשר להתקדש המזבח אלא בקרבנות אברהם אבינו שהקריב איל, ואף כאן נתקדש המזבח לנסכים לעולם ועד, וקיי"ל דמקדישים שמן בפני עצמן ועולה לאישים, הרי שני מיני נסכים הן ואתי שפיר: ומיהו במנחות (פרק י"ב) איתא דמנ"ל דמתנדבין שמן דאמר קרא קרבן מנחה שמתנדבים כו' מנחה מאי מנחה קומצה ושיריה נאכלין אף שמן קומצו ושיריה נאכלין, כלומר מפריש קומץ כשני זיתים ושיריה נאכלין, וכיון דלמדנו ממנחה וקיי"ל אין מנחה בבמה ומינה אין מנדבין שמן בבמה. ובאמת בזבחים (דף צ"א) איתא פלוגתא דתנאי אי שמן כולה לאישים או מקטיר קומץ ושיריה נאכלין, א"כ לפי זה אי אמרינן כולה לאישים מנדבין מנחה בבמה ג"כ ואי אמרינן קומצה ושירים נאכלין אין מקריבין שמן בבמה,

וכן ס"ל ליעקב אבינו ע"ה, וכן אם נאמר דיין מזלפין לאישים יכול היה לנסך יין לאישים כשמואל דס"ל הכי. אבל אם נאמר דמנסכין לשיתין הלא ליכא שיתין בהמצבה, אבל אם נאמר כדעת הראב"ע והרמב"ן ז"ל דמצבה אחת היה ושם איתא שירד עד עמקי תהום, י"ל דבאמת נסכו לשיתין, והרמב"ם (פרק ט"ז ממנחות) פסק בשמן שקומצו והשאר נאכל להכהנים וביין פסק מנסכו על גבי השיתין ככל הנסכים, ובנסכי יין אתיא שפיר שנסך יין על גבי השיתין ולא לספלים אם היה האבן הראשונה, ואם נאמר דהיה אבן שני פסק כשמואל דמנסכין על גבי האישים, ובשמן פסק ג"כ כרבנן דס"ל ג"כ דלאישים, וכן אם נאמר דנסך מים הלא מים אינן באין בנדבה, וכבר נסע מסוכות דהיה שם ג"כ בחג הסוכות ואם עבר זמן בטל קרבנו דשאני ניסוך היין דמביא קרבנו היום ומנחתו ונסכו אפי' אחר י' ימים, מ"מ לקדשו בניסוך המים דהוא הלכה למשה מסיני יש לומר דעשה זאת על פי הדיבור להקדיש את מזבח אבנים שעתיד להיות בבית המקדש וא"ש כנ"ל: והנה רש"י ז"ל (בפרשת בלק) מחשב על פי המדרש, וזה לשונו ויעקב בנה שתים, כלומר שתי מזבחות אחד בשכם ואחד בבית אל, והלא לכאורה שלש הן דבבית אל בנה שתים אחד בהליכתו ואחד בחזירתו חוץ מהמזבח שבשכם, יש לומר שס"ל לרש"י דהראשון אינו מן המנין כי לא הי' אלא למשוח בשמן המשחה לקדשו ולא נתן השמן לקרבן, ועל זה א"ש שהקב"ה אמר ליעקב אשר משחת שם מצבה, כלומר אף כי לא הקרבת שמה מאומה אבל משחת לדורות, ופירש"י ז"ל לשון ריבוי וגדולה כשנמשח למלכות רק ויצוק שמן על ראשה להיות משיחה למזבח, הרי בפירוש דראשון איננה מן החשבון אלא נמשח לדורות כעין שמן המשחה, וכבר נתבאר הרבה מזה בפ' ויצא בדברינו שם עי' שם, או שס"ל לרש"י ז"ל כפירוש הרמב"ן והראב"ע ז"ל שכתב ויתכן להיות פי' ויצב וכבר הציב בפעם הראשונה וא"כ בחזירתו לבית אל לא הקריב מאומה, ולפ"ז לא היו אלא שתים וא"ש:

פרשת וישב

[ז] לפרשת וישב. בפסוק וימצאהו איש וגו' ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אומרים נלכה דותינה, פירש"י ז"ל וימצאהו איש זה גבריאל שנאמר והאיש גבריאל, ובבעל הטורים איתא וישאלהו האיש בגמטריא מלאך גבריאל שאלו עכ"ל, והנה על נלכה דותינה פירש"י ז"ל לבקש בכלי דתות שימיתוך בהם, ופירש הרמב"ן ז"ל שלא אמר המלאך בפירוש שעושין נכלי דתות שימיתו אותו בהם דא"כ לא היה הלך אבל הכוונה להם כי האיש גבריאל הגיד להם האמת ואמר לשון משמש לשני פנים ושניהם אמת

והיא לא הבין הנסתר והלך אחר הנגלה עכ"ל, ומקודם יש לי לדקדק למה בא דוקא גבריאל המלאך ולא מלאך אחר, ועוד קשה למה צריך כלל למלאך לזה הלא ישנו שאר עוברי דרכים שראו והוא דבר קשה מאוד, ודברי הרמב"ן ז"ל ג"כ קשה אם לא אמר לו המלאך הנסתר בפירוש מה יועיל הלא יוסף לא הבין כלל מה שאמר לו:

ונראה לי לפרש עם דברי הספה"ק יערות דבש (ח"א דרוש ג') על מה שאיתא במגילה (ט"ז ע"ב) אצל ושתי דבא גבריאל ועשה לה זנב כיון שמחשבת ושתי היתה לדבר עבירה לכן בא גבריאל וכו' וזה לשונו כי נודע כי מלאכי השרת אינם יודעים מה בלבן של אדם כי לו לבדו יתברך ויתעלה נגלו מחשבות בני אדם כמבואר בזוהר הקדוש, אמנם הוכחתי כבר דלגבריאל נמסר מהשם יתברך הכח להבין מחשבות בני אדם ובמדרש רבה (פרשת מקץ) מבואר דגבריאל ממונה על החלומות ואמרו חז"ל דאין מראין לאדם אלא מהרהורי לבי, וא"כ ע"כ צריך לדעת מה מהרהר ומה מחשבתו כדי להראות לו מענין חלומו, ולכך אמרו חכמינו ז"ל דגבריאל מכיר בשבעים לשון כי הוא יודע מה מהרהורי איש מכ"ש דמכיר בלשון של כל איש. ולכך אמרו דבא גבריאל ועשה לה זנב כי הוא יודע מצפון לבה לרעה והוא עשה לה קלון הזה עכ"ל. ולמדנו מדברי קדשו שני דברים שגבריאל המלאך הוא המלאך הממונה על החלומות ובודאי ג"כ על קיומן וגם יודע מה שבלבו של אדם, והנה הדבר ידוע שכל עצמו שנתעלה יוסף הי' ע"י החלומות והיינו ע"י שני החלומות בבית אביו האלומות והכוכבים, ושני החלומות של שר האופים ושר המשקים, ושני החלומות של פרעה, א"כ י"ל דבשביל זה בא גבריאל לשמור את יוסף שיתקיימו החלימות, והוא שאמר ברוה"ק ונראה מה יהיה חלומותיו כשאמרו אחיו הנה בעל החלומות הזה בא כדפירש"י ז"ל, רוה"ק אמר מה יהיה חלומותיו כלומר מלאך גבריאל:

ועתה שפיר מתורץ קושיית הרמב"ן ז"ל הנ"ל דלעולם המלאך לא שמע אלא מה שכתיב בהפסוק שמעתי אומרים נלכה דותינה וכך אמר ג"כ ליוסף ולא יותר, אבל הוא הי' יודע הדברים שבלב שיש להם עוד נכלי דתות להמית אותו ולכן בא גבריאל לשומרו שינצל ויתקיימו חלמותיו כנ"ל, ועוד אפשר לומר דלעולם חפץ הי' יוסף ללכת בחזרה כיון שאביו צוה לו שילך לשכם ונזדרז לקיים דבריו אע"פ שהי' יודע שאחיו שונאים אותו מ"מ עד כאן מצות כיבוד אב ולא יותר, לכן בא המלאך גבריאל כדי לקיים עצה העמוקה שבחברון ואמר לו שילך לדותן, וי"ל שגילה לו שיש סכנת נפשות בדבר אבל מ"מ אמר לו לך לדותן ואל תירא מנכלי דתות שלהן כי אני עמך לשמרך בדרך וטרח יותר ממה שנצטוה כדי להשיג רצון אביו כמו שפירש הספורנו ז"ל, ועתה בא וראה

צדקת יוסף הצדיק שסיכן את עצמו לקיים מצות אביו ואתי שפיר, וכן מצאתי באגדת בראשית הקב"ה שלח לגבריאל שיהא שומר ליוסף:

וכך נוכל לומר ג"כ שבא גבריאל ולמדו שבעים לשון מפני הטעם הזה בעצמו שילך לפרעה ויתקיימו ביוסף כל החלומות שבא לו ליוסף על ידי גבריאל כאמור:

ובבעל הטורים פירש מה דכתיב אצל יוסף וכ'ל י'ש ל'ו דנתן בידו ס"ת ל'ש'ו'נ'ו' מלמד שבא גבריאל ולמד לו שבעים לשין ולכך הצליח בידו עכ"ל, הרי נראה לעין שהצלחת יוסף הי' על ידי מלאך גבריאל שניתן לו מן השמים לשמרו, ועל פי זה נבין מה דכתיב וירא אדוניו כי ד' אתו וגו'. ואיתא על זה במדרש עד היכן אמר רב חייא עד שראה שכינה עומדת על גביו הה"ד וירא אדוניו כי ד' אתו עכ"ל, וקשה מאוד וכי ס"ד פוטיפר שר הטבחים שחז"ל אמרו שלא לקחו אלא לתשמיש וסרסו הקב"ה יזכה לראות שכינה בהקיץ יותר מנביאי ישראל, אלא נראה לי לפרש שהמלאך גבריאל בעל החלומות הראה לו בחלום שאל יעלה על דעתו שיוסף עושה הכל בכישוף שהיה מלחש ונכנס ומלחש ויוצא אמר ליה מזוג רותחין והיו רותחין פושרין פושרין אלא הכל ברוח הקודש יעל ידי גבריאל שאני עומד ומשמשו ושר של אש אני רצה מקדיח אני את המים, רצה מפשר אני את המים, ומצינו כהאי גוונא בב"ר (פרשה נ"א) על פסוק וד' המטיר על סדום זה גבריאל מאת ד' מן השמים זה הקב"ה, ופירש הרמב"ן ז"ל וז"ל והשליח נקרא בשם שולחו עכ"ל וא"ש, אף כאן נוכל לפרש שראה המצרי שד' אתו על ידי גבריאל המלאך בחלום וא"ש, וכן פירש בעה"ט ע"פ ויכירם בקש. לקבלם בסבר פנים יפות ובא המלאך שמצאו תועה כו' ויתנכר בגמטריא ע"י האיש גבריאל עכ"ל דלמד ג"כ סתום מן המפורש:

והנה פשוט שדרשו חז"ל על המלאך שנשלח להפוך את סדום הוא גבריאל כיון דכתיב וד' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ד' מן השמים הוא בודאי על ידי מלאך גבריאל שהוא שר של אש ומלאך הדין וכן איתא בפירוש (בב"ר פרשה.) נ) גבריאל נשתלח להפוך את סדום. אלא לכאורה קשה דהנה איתא במדרש והביאו רש"י ז"ל בחומש וזה לשונו נפטרים מאברהם בשש שעות ובאין סדומה בערב אלא מלאכי רחמים היו והיו ממתינים וסבורים שמא ימצא להם זכות וכיון שלא מצא להם זכות באו סדומה בערב. וקשה הלא גבריאל הוא בחינת דין. אלא נראה לי לפרש דהנה המהרש"א ז"ל פירש בפרק קמא דברכות) על מאמרם ז"ל גבריאל בשתים כיון דהוא מלאך לעשות דין צריך ללכת לאט לאט בשתים כדי אולי ישוב החוטא בינתיים. א"כ הפירוש שמלאכי רחמים היו אלא כלומר כיון שהלך לעשות דין צריך ללכת ברחמים ואתי שפיר, וכה"ג איתא במדרש (ויק"ר פרשה כ"ו) דכתיב ויאמר אל לבוש הבדים, ויאמר. אל בינות לגלגל,

מהו ויאמר שתי פעמים אלא הקב"ה אומר למלאך, ומלאך אומר לכרוב. ונמצא דעל ידי שתי האמירות נעשה הדין, והטעם בדבר זה בעצמו על ידי שתי האמירות כדי שאולי ישוב החוטא באם יחפוץ הקב"ה לעשות דין, ומסיים שם בזה הלשון אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי ששה שנים היו אותן הגחלים עוממות בידיו של גבריאל סבור שישראל יעשו תשובה כיון שלא עשו ביקש לזרקן ולקעקע ביצתן ח"ו אמר לו הקב"ה גבריאל גבריאל יש בהם בני אדם שעושין צדקה ביד הרי יש בכחו של גבריאל שהוא מלאך הדין להשהות אצלו ששה שנים טרם שעושה דין ואתי שפיר:

וגודל שמירת גבריאל ליוסף שיתקיימו לו כל החלומות מבואר באגדת בראשית וז"ל וימצאהו המלאך (פירש בעץ יוסף) זה גבריאל שנמסר מן הקב"ה לשמרו, וכשבאו אצל יעקב בחזרה ואמרו לו השבטים מה אתה סבור שהמלך שבמצרים אמר לנו כלום אין רחמן הימנו אלא איש אחר (כלומר גבריאל) אין אנו יודעין מהיכן שלחו הקב"ה. הוא עומד ומקטרג עלינו בפניו שנאמר. דבר האיש, כי האיש אמר כו', אמר להן (פי' יעקב) איש הוא שמקטרג אתכם תהיו נושאין חסד לפניו שנאמר ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש עכ"ל הרי שהמדרש דרש כל מקום שכתוב בקראי איש אצל יוסף מרומז לגבריאל המלאך וא"ש, ובזה נ"ל לפרש הפסוק בתהלים (קה) שלח לפניהם איש לעבד נמכר יוסף, וקשה להבין איזה איש, אבל בזה יובן שפיר, שלח לפניהם איש זה המלאך גבריאל לשמרו מפני השבטים ואח"כ לעבד נמכר יוסף כדי שיתקיים עצה עמוקה שבחברון וא"ש:

ועוד נ"ל לפרש מה שהלך המלאך גבריאל למצרים ללוות את יוסף, באופן אחר, דהנה נודע דדרכו של גבריאל המלאך להציל את הצדיקים מן האש כמו"ש בפסחים (קי"ח) שהציל את חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש אשר נבוכדנצר השליך אותם לשם (ע"ד שאש שלמעלה דוחה אש כמו שאיתא ביומא כ"א אש של גבריאל דוחה אש) ואיתא בקידושין (ד' פ"א) אצל רב עמרם חסידא שרמא קלא ואמר, נורא בי עמרם וראו דנפק מיני' כעמודא דנורא א"ל [ליצר הרע] חזי דאת נורא ואנא בישרא ואנא עדיפנא מינך עכ"ל הגמרא, מ"מ למדנו דיצר דעבירה יש לו אש והאש הזה תוקד בגוף האדם עד שנזדמן לו ח"ו עבירה, לכן במעשה דאשת פוטיפר עם יוסף היה ג"כ גבריאל המלאך בצידו להציל את יוסף מן האש של יצר הרע כדרכו של גבריאל המלאך להציל מן האש את הצדיקים וא"ש:

ובאופן אחר נראה לי לפרש המדרש הנ"ל דאיתא שם אצל יוסף כשהביא הכום לפני אדונו שר הטבחים בזה הלשון, רבי הונא בשם רבי אחא אמר מלחש ונכנס מלחש ויוצא

הוא אמר לו מזוג רותחין והיו רותחין פושרין והיו פושרין אמר מה יוסף תבן לעפרים אתה מכנים, כלומר אתה מכשף, אבל באמת היתה על ידי תפלת יוסף כי תפנה נאמרת בלחש, ויש לפרש כי כבר נתבאר כי גבריאל נתמנה ליוסף לשמרו שיתקיימו החלומות וא"כ הכל עשה על ידי המלאך, ויש עוד לפרש שבאמת התפלל עפ"י שפירש בתפארת יהונתן וזה לשונו וגבריאל הוא לבוש הבדים ולכך כתיב וימצאהו איש זה גבריאל ושם התפלל יוסף ותפלתו הועילה על ידי גבו גבריאל [עי' שם בדבריו הקדושים לענין אחר], אף אני אומר כאן שהתפלל שיהא הכל כמו שאמר לו רבו המצרי היה תיכף מלאך גבריאל בצדו להעלות תפלתו כהרף עין והיה חמין או פושרין וא"ש (ע"כ השמטה):

והנה מעשה מכירת יוסף נסמך למעשה דיהודה ותמר, ואיתא במדרש על זה הרבה טעמים [כדאיתא בב"ר פרשה פ"ה] מפני מה נסמכה שתי פרשיות אלו [דהלא נשואי יהודה היה הרבה שנים קודם מכירתו של יוסף כדפירש במתנות כהונה] אלא כדי להסמיך ירידה לירידה, כדי לסמוך הכר להכר, כדי לסמוך מעשה תמר למעשה פוטיפר, ובפירוש רבינו בחיי ז"ל איתא הטעם כדי לסמוך גלגול לגלגול כי סוד היבום הוא סוד הגלגול, וסוד מכירת יוסף בא לידי גלגול עשרה הרוגי מלכות עי' שם, ואני אומר לסמוך מעשה גבריאל המלאך למעשה גבריאל המלאך, כי במכירת יוסף הי' גבריאל המלאך השומר שיתקיימו חלומותיו של יוסף כמו שנתבאר, ובתרגום ירושלמי איתא והובא ברבינו בחיי ז"ל היא מוצאת הזכיר כי הס"ם החביא הערבון כדי שלא תמצאם ותשרף, ותמר הצדיקת בקשה להמציא לה ג' ערבנות שנתן לה יהודה ורמז הקב"ה לגבריאל והחזירם לה והשליכתם לרגלי הדיינים וא"ש: ורמזו ג"כ ליהודה בשביל שהודה יהודה וניצולו שלשה נפשות מן השריפה יבוא ג"כ גבריאל להציל לשלשה מבני בניו היינו חנני' מישאל ועזרי' מכבשן האש כמו שאיתא בפסחים (דף קי"ח) שגבריאל המלאך שהוא כח של האש הציל אותם מן האש. אף כאן בא גבריאל להציל שלשה נפשות מן האש ואתי שפיר דנסמך מעשה גבריאל למעשה גבריאל:

באופן אחר נ"ל ע"פ דאיתא במדרש וזה לשונו השבטים היו עסוקים במכירתו של יוסף ויוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה והקב"ה היה עוסק בורא אורו של מלך המשיח עכ"ל, וידוע דשני משיחים, יהא לנו משיח בן דוד ומשיח בן יוסף. וכן איתא במדרש רבה (פרשת ויגש) כי הנה המלכים נועדו עברו יחדיו זה יהודה ויוסף ולכן שפיר נסמכו פרשיות האלו וא"ש, [ונ"ל פירושו דהנה יהודה אמר אני מלך כי דוד מלך ישראל ומלך המשיח יהי' מיוצאי חלצי ואיך מלוך תמלוך עלינו, ויוסף אמר שמשיח בן יוסף יהי' מוקדם בזמן וא"כ לי המלוכה הפעם וא"ש]: ואגב

אורחא אבאר עוד מה שאיתא עוד שם בגמרא (פסחים קי"ח) דאמת ד' לעולם גבריאל אמרו בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש אמר גבריאל לפני הקב"ה רבש"ע ארד ואצנן ואציל את הצדיק מכבשן האש אמר לו הקב"ה אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו נאה ליחיד להציל את היחיד ולפי שהקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה אמר לו תזכה ותציל שלשה מבני בניו עכ"ל, ובמדרש (רבה פ' שמות) איתא מאמר הקב"ה שאמר להמלאכים שחפצו להציל לאברהם אבינו בזה הלשון אמר להם אלו ירד לשם אחד מכם לכבשן האש אתם הייתם מצילין אותו אלא לשמי ירד ואני יורד ומצילו עכ"ל שם, ותמיה וכי ס"ד שירד אחד מן הצדיקים לכבשן האש לשום נברא שבעולם חוץ מכבודו ית' אפי' בשביל מלאכים דדבר זה הוא ע"ז ממש כדאמרינן (בפ"ק דחולין) השוחט לשם מיכאל שר הגדול הרי זה זבחי מתים, והלא חנני' מישאל ועזרי' ג"כ חפצו להישרף על יחוד קידוש שמו יתעלה ואיך אמר אלו ירד לשם אחד מהם, אמנם נראה לי לפרש דידוע דאברהם אבינו הי' אחד שפירסם מלכותו יתעלה והוא הרגיל את שמו בין הבריות, לכן אמר שפיר הקב"ה אני יחיד והוא יחיד כלומר שיתגלה על ידי אברהם שהוא יתברך לבדו יחיד בעולמו. אבל בעת חנני' מישאל ועזרי' כבר ניכר הי' בעילם שם כבוד מלכותו, והי' צריך לפרסם גם גודל קדושת משרתיו יתעלה שגם מגדולת העבד ניכר כבוד גדולת רבו כידוע, ולכן אמר לשם אחד מהם כלומר לפרסם ג"כ קדושת המלאכים משרתיו עושי רצונו שגם על ידם יכול להיות נס וא"ש:

ודע עוד שבבראשית רבה (פרשה מ"ד) הגירסא שמיכאל ירד להציל חנניה מישאל ועזריה ולא גבריאל, ונ"ל דטעות סופר הוא דמוכח. וכן בתרגום ירושלמי כאן בפסוק וישמע ראובן איתא ג"כ מיכאל אצל הצלת תמר ובניה וליתא כי בפירוש איתא (ברבה פ' שמות) דלמיכאל ניתן שכרו על מחנה אשור בשביל שג"כ חפץ ללכת להציל את אברהם ולגבריאל להציל לחנני' מישאל ועזרי' ולשרוף את הכשדים שהשליכו אותם לכבשן האש הרי בפירוש שזהו גבריאל ולא מיכאל:

ועוד נראה לי לבאר מה שהס"ם החביא הערבון של יהודה שתשרף תמר ושני בניה, ולכאורה מה חטאם ומה פשעם ומאי איכפת לי' שאם יהא בחיים חיותם, אכן נראה לי דכיון שראה שהקב"ה עוסק לברוא אורו של מלך המשיח. והטעם איתא במדרש דנברא עתה אורו של מלך המשיח מטעם דהקב"ה בורא תמיד הרפואה קודם למכה, דהיינו קודם שנולד [פרעה] המשעבד הראשון לישראל נולד גואל האחרון דהוא מלך המשיח, ובימיו אז הרשעה כעשן תכלה. כי תעבור ממשלת זדון מן הארץ, ומובן שפחד הס"ם לנפשו שיכלה ולכן נתן נפשו על זה והקב"ה הציל אותם ברוב רחמיו וחסדיו:

ומה שאיתא במדרש הנ"ל דהקב"ה הי' עוסק ובורא אורו של מלך המסית, צריך להבין קצת מה הוא אורו של מלך המשיח ומה היה שירא הס"ם ממנו. יש לי לפרש עפמ"ש בילקוט (ישעי' סימן תקצ"ט) וזה לשונו שם מהו באורך נראה אור זה אורו של משית שנאמר וירא אלקים את האור כי טוב מלמד שצפה הקב"ה בדורו של משיח ובתעשיו קודם שנברא העולם וגנזו למשיח ולדורו תחת כסא הכבוד שלו אמר שטן לפני הקב"ה רבש"ע אור שגנזת תחת כסא הכבוד שלך למי א"ל למי שהוא עתיד להחזירך ולהכליחך בבושת פנים א"ל רבש"ע הראהו לי א"ל בא וראה אותו וכיון שראה אותו נזדעזע ונפל על פניו אמר בידאי זה משיח שעתיד להפיל אותי ולכל שרי או"ה בגיהנם שנאמר בלע המות לנצח עכ"ל, הרי ממש שהס"ם הי' ירא מאורו של מלך המשיח שהקב"ה היה חושק בו, ולכן הטמין הערבון של יהודה למנוע לידת המשיח, וכן מרמז האור הזה על שיבנה בימיו של המשיח יחושלים עיר הקודש, ועל זה נאמר והלכו גוים לאורך ומי הוא אורו של ירושלים הקב"ה כדכתיב והיה לך ד' לאור עולם, ועל זה רמז דוד (שהוא מלך המשיח] לדוד ד' אורי וישעי שמרמז טל אור העתיד שנאמר בו וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל לצדיקים לעתיד (שם סימן תש"י תש"י), וכהאי גוונא איתא בסה"ק מגלה עמוקות בשם זוה"ק וזה לשונו פינחס נדב ואביהו משום רוב קדושתם נעלמו דהא אינון מרזא דאורה דראה הקב"ה שאין העולם כדאי להשתמש בהן גנזו לצדיקים לעתיד לבוא עכ"ל, פירושו לפענ"ד פנחס זה אליהו שיבוא עם מלך המשיח ג"כ יש לו חלק ברזא דאורה של מלך המשיח שיתגלה לנו במהרה ושניהם יבואו כאחד וא"ש:

עוד לפרשת וישב הנה בענין שני החלומות שחלם ליוסף, לכאורה נראה דשניהם דבר אחד הן רק במלות שונות דבחלום הראשון כתיב ותשתחונה לאלומתי ובחלום השני כתיב להשתחות לך ארצה, ונראה לי לפרש דבאמת שני מיני חלומות הן החלום הראשון הי' מורה על גשמיות כמו שאמר הנה תסבינה אלומותיכם ותשתחונה לאלומתי, כי כשבאו השבטים למצרים לשבור בר ולא הי' להם מה לאכול כמו שאמר יעקב שברו לנו משם ונחיה ולא נמות, וברור שמרמז לגשמיות שיהיה להם בר ותבואה הרבה על ידי יוסף להחיות את יעקב וביתו, והחלום השני היה בדברי רוחניות כמו שאבאר אי"ה, דליכא למימר כמו אצל פרעה דכתיב על השנות החלום פעמים וגו' כי ממהר האלקים לעשותו, דהרי לא נתקיים החלום של יוסף אלא עד כ"ב שנים וכן לא מצינו שהשתחוה יעקב ליוסף אלא בסיף ימיו כשחלה השתחוה ישראל על ראש המטה, ונראה לי לפרש מה. שנראה לו השמש וירח וגו' ופירש"י ז"ל על הפסוק הבוא נבוא וזה לשונו כשם שאי אפשר באמך כך השאר בטל עכ"ל פירוש להוציא מלבו של אחיו אמר יעקב כן

אבל באמת ח"ו שיהא בטל אפי' אות אחת מחלומו של יוסף הצדיק שהיה מן השמים בנבואה, אלא נראה לי רמז רמז ליוסף לאחיו שהוא יסוד הבנין שהכל תלוי בו השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי שיצא ממנו יהושע, וכתיב ביהושע (סימן י) שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון, ובאיזה כח יכול היה יהושע שידום השמש מלפניו כיון שהשמש אומר שירה בשעה שהוא מהלך ולא נתנו יהושע שילך לומר שירה ואמר לו דום מלומר שירה. ואיתא במדרש בשם רבי יצחק דאמר יהושע להשמש עבדא בישא לאו זבינא דאבא את, הרי דבכחו של חלום יוסף היה כח ביהושע להעמיד השמש והירח וצריך היה לראות בחלומו ג"כ השמש והירח כאמור:

ועוד רמז רמזו לפענ"ד דהנה אמרו חכז"ל (ב"ב ע"ה ע"א) דזקנים שבדורו של יהושע אמרו פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה ויהושע בן בנו של יוסף קיבל כל התורה כולה ממשה רבינו ע"ה, א"כ היה צריך לראות השמש שהוא משה רבינו ע"ה ומסר כל התורה כולה ליהושע שלמד אותנו ואמרו חכז"ל שיעקב הוא עמוד התורה שהאיר ומאיר לנו לכל ישראל בעוה"ז ובעוה"ב לכן נקרא בשם שמש, והנה במדרש ויצא (פרשה ס"ח) איתא בזה הלשון רבי פנחס בשם רבי חנין דציפורין אמר, שמע קולן של מלאכי השרת אומרים בא השמש בא השמש, אתי שימשא אתי שימשא, בשעה שאמר יוסף והנה השמש והירח אמר יעקב מי גלה לו ששמי שמש עכ"ל, וקשה לי למה לי שתי פעמים שמש בלשון הקודש ושתי פעמים שמש בלשון ארמית וביפה תואר נדחק לפרשו, ונראה לי לתרץ שהיו שני מיני מלאכים וכל המלאכים אינם מכירים בלשון ארמי כמו שאיתא (שבת י"ב ע"ב), אבל גבריאל המלאך ג"כ הי' שם והוא הלא יודע כל שבעים לשון ובכללם ג"כ לשון הארמי כנ"ל, וא"כ שאר המלאכים אמרו בלשון הקודש וגבריאל בלשון ארמי כיון שהוא בעל החלומות בודאי הוא גילה ליוסף בחלומו שם אביו שנקרא בשם שמש ומזה ידע יוסף, ולפ"ז בשעה שיצא יעקב מחרן ואמרו המלאכים בא השמש היה ג"כ שם גבריאל כאמור והיא גילה הסוד הזה ליוסף ששמו של יעקב שמש כי הוא המלאך שגילה תמיד כל הסודות ליוסף והי' שומרו לראשו תמיד וכאמור וא"ש, וכאשר נתבאר באורך למעלה:

ומה שקראו המלאכים שני פעמים שמש, נראה לי, דכלל גדול מסרו לנו חכז"ל במדרש דבכ"מ שהשם כפול שני פעמים מרמז לעוה"ז וג"כ לעוה"ב כמו שכתיב בתורה יעקב יעקב והם אמרו בלשון חיבה בלשון שמלאכי השרת משתמשין בו וזהו שרמ"ו שני פעמים שמש בעוה"ז ובעוה"ב, ועוד נ"ל לפרש כיון שאיקונין שלו למעלה א"כ הוא השמש שמאיר בעולם העליון והוא השמש שמאיר לנו בעולם התחתון וכמו"ש במדרש

שם שהמלאכים ראו אז שני איקונין איקונו של יעקב למטה ולמעלה תחת הכסה"כ, ויש לפרש עוד מה שנקרא יעקב בשם שמש דידוע מאמר חז"ל יעקב הוא עמוד התורה, ולכן נקרא בשם משה רבינו שקיבל לנו את התורה ועליו אמרו חז"ל פני משה כפני חמה, ושמש שמש שני פעמים מרמז לשתי תורות בכתב ובע"פ:

ובענין שהעמיד יהושע גלגל חמה מפורש יותר בילקוט (יהושע סימן כ"ב) וזה לשונו משעה שהשמש זורח עד שהוא שוקע מקלס להקב"ה וכן אתה מוצא בשעה שעמד יהושע בגבעון ובקש לשתוק את החמה לא אמר שמש בגבעון עמוד, אלא שמש בגבעון דום אלא כל שעה שהוא מהלך הוא מקלס להקב"ה וכל שהוא מקלס אין בו כח לעמוד א"ל יהושע דום א"ל השמש אתה אומר לי דום יש קטן פותח פיו ואומר לגדול הימנו דום, אני נבראתי ברביעי ואתה נברא בששי ואתה אומר לו דום, א"ל יהושע בן חורין קטן שיש לו עבד זקן אינו אומר לו שתוק לא קנה אברהם אבינו השמים וכל אשר בו שנאמר ברוך אל עליון קונה שמים וארץ ולא זו בלבד אלא שמשתחווים כעבד לפני יוסף שנאמר והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי א"ל השמש אתה אומר שאדום ומי יאמר קלוסו של הקב"ה א"ל שתוק ואני אומר שנאמר אז ידבר יהושע ואין אז אלא שירה שנאמר אז ישיר. משה עכ"ל, ונראה לי לפרש דבאמת היה יכול יהושע לומר לשמש שנשמתן של צדיקים קדמו הרבה ונבראו קודם השמש, אכן תירץ לו לפי דעתו שהוא זקן והוא קטן אבל באמת יהושע היה גדול שנברא מקודם, ואיתא עוד שם באמת במאי היה יכול לנצח את השמש אמר ר"ש בן יוחאי ספר משנה תורה היה שגנז יהושע נטלו והראהו לגלגל חמה א"ל כשם שלא דממתי מזה אף אתה דום מלפני, נראה לי לפרש דכך אמר להשמש הלא אתה אינו מקלס להקב"ה אלא ביום וממשלתך אינו בלילה אבל אני קיימתי לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה א"כ אני גדול ממך, ויוסף היה דומה ליעקב מכל וכל וקנה ג"כ את השמש לעבד ג"כ מהאי טעמא, ויעקב איתא במדרש שישב באהלי של שם ועבר ועסק בתורה ביום ובלילה וכתיב ויקץ יעקב משנתו היינו ממשנתו שהוגה בתורה גם בשנתו וכן יוסף, ולכן שפיר קנה את השמש שגדול ממנו וא"ש:

והנה בשנבין יותר הלא לכאורה אברהם אבינו קנה שמים וארץ כדאמרינן ומפני מה זכה ג"כ יוסף שקנה כל צבא השמים שישתחוו לו, נראה לי לפרש דהנה אברהם פירסם אלקותו יתברך בכל העולם כולו והיה זן ומפרנס גם ערלים שרצה לימול את עצמו וכל בני ביתו, גם יוסף הצדיק היה השליט ומשביר לעם הארץ שהיה זן ג"כ אפי' ערלים ונתן למצרים מילה ואמר אלקי אינו מפרנס ערלים כמו שפירש"י ז"ל ולא זכה

שהשתחוו השבטים לפניו אלא עד שנכתב עליו בתורה ויוסף הוא השליט הוא המשביר לכל עם הארץ, ואח"כ באו אחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה (בראשית מ"ב), והכי פירושא מפני מה זכה יוסף שיהא המשביר לעם הארץ מפני שהי' שליט ביצרו זכה להיות משביר ואח"כ השתחוו לו אפים ארצה, ואיך פירסם יוסף אלקותו יתברך ויתעלה מבואר ברבינו בחיי וזה לשונו יזכיר יוסף שם אלקים תמיד בכל דבריו אמר את אשר האלקים עושה הגיד לפרעה, ואמר עוד אשר האלקים עושה הראה את פרעה, ואחרי כן כי נכון הדבר מעם אלקים, וממהר אלקים לעשותו, ייחס המעשה לאלקים לבאר כי אין מעשה האדם מסורין לכחות העליונות כמו שהוא מכיר כי אם לשם אלקים ולכך פתח בתחלת דבריו בלעדי אלקים וסיים בסיף דבריו וממהר אלקים לעשותו כי היה מדבר עם פרעה הכופר בחידוש העולם במעשה בראשית שפתח בראשית ברא אלקים לעשות עכ"ל, הרי בפירוש מעשה אברהם אבינו לפרסם מעשה בראשית לכל העולם וחוץ מזה היה ג"כ עמוד התורה, אלה תולדות יעקב יוסף שלמד אצל יעקב אבינו כל התורה כולו שקיבל משם ועבר הן בנגלה והן בנסתר כמו שמפורש בבעל הטורים, ואיתא במדרש מגורי אביו מגיורי אביו שיעקב אבינו גייר גרים וביוסף ג"כ כן כאמור, ובזה נראה לי לפרש מה שאיתא במדרש אצל יוסף רב הונא אמר מלחש ונכנס מלחש ויוצא פוטיפר היה נדמה לו שיוסף מכשף אבל באמת פירש"י ז"ל היה חוזר תלמודו שלא ישכח מה שלמד מאביו כי נשני אלקים מכל עמלי כל מה שעמל בתורה עכ"ל, הרי שלא פסק פומא מגירסא אפילו בשעה ששימש את המצרי וחוץ מזה איתא במדרשות כשנסעו ישראל במדבר היו שני ארונות מהלכין לפניהם ארון הקודש עם הלוחות וארונו של יוסף והכריזו קיים זה מה שכתוב בזה, וכמו שאברהם אבינו ע"ה קיים כל התורה כולה כן יוסף הצדיק ע"ה, ולכן שפיר אמר זבינא דאבא אברהם אתה שקנה שמים ואני מקיים ג"כ הכל כאבי אברהם ואתי שפיר:

וברבה [פרשה צ"א] וז"ל כפאן למול רב שמואל בר נחמן אמר חייתנו אין כתיב כאן אלא החייתנו נתת לנו חיים בעוה"ז וחיים בעוה"ב עכ"ל ופירש במ"כ במה שנימולו ע"י גזירתו נתן להם שני מיני חיים בעוה"ז ובעוה"ב כד"א בדמיך חיי. עכ"ל:

המשך בענין ויכוח של השמש עם יהושע בשעה שיהושע אמר להשמש דום:

הנה נתבאר לעיל, בשם (הילקוט רמ"ז כ"ב) שבשעה שיהושע אמר להשמש דום אמר השמש מי יאמר קילוסו של הקב"ה, א"ל שתוק ואני אומר שנאמר אז ידבר יהושע ואין אז אלא שירה שנאמר אז ישיר משה עכ"ל ומבואר ג"כ שם מאי דכתיב ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה' כלומר משעה שיצא השמש עד מבואו. מהלל השמש את שם ה',

ונ"ל לפרש מה שלמדו חז"ל דוקא משירת משה שאמר השירה הזאת אחרי קריעת ים סוף, שמתחלת באז, דהנה ישראל עברו את ים סוף ביום שביעי של פסח, ובקשו מלאכי השרת לומר שירה ואמר הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה (עירוכין י"ג) וכיון שנדחו המלאכי השרת מלומר שירה באותה לילה, אמרו בני ישראל בשבילם שירה. והיינו שירת אז ישיר וכן כאן אצל יהושע כיון שמנע יהושע השמש מלומר שירה אמר הוא בשבילו שירה וע"ש:

והנה בפרקי שירה מחשב שם כל מיני שירות שאומרים כל הנבראים, ואיתא שם ששירת השמש הוא שאומר, שמש ירח עמד זבולה לאור חיציך יהלכו לנוגה ברק חניתיך, וירח אומר שירה, עשה ירח למועדים שמש ידע מבואה, וק"ל בשלמא הירח שפיר אומר שירה ומקלס להקב"ה שעשה ירח למועדים פירש"י שיקבעו ישראל בה מועדים ור"ח שפיר, וכן מה שאומר הירח שמש ידע מבואה ג"כ שפיר שזריחת הלבנה ניכרת אחר מבוא השמש, אבל מה שאומר השמש, שמש ירח עמד זבולה הלא כפי המבואר למעלה, שהשמש אומר שירה דוקא בשעה שמהלך אבל בשעה שעומד אינו יכול לומר שירה, וכן פירש"י ז"ל ביהושע, וז"ל שיהושע אמר להשמש דום מלומר שירה דכל זמן שהוא דומם עומד שבכל עת הילוכו אומר שירה עכ"ל, א"כ קשה למה מהלל השמש בהלשון שמש ירח עמד זבולה, הלא בשעה שעומדים אין בהם כת לומר שירה ? , ונ"ל לפרש שכך מהלל השמש ואומר, אף שכח השמש גדול מאוד וישיש כגבור לרוץ אורח היינו בכח השירה כדאמרן, מ"מ מודה להש"י ואימר הלא אינו עוצם ידי וכחי אלא בכח הש"י, שאם ירצה, שמש ירח עמד זבולה דהוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד, כלומר שאין בכחי אלא להלך ולומר שירה אלא ע"י הקב"ה בעצמו ומהללים אנו לשם תפארתך שאתה הוא אלקינו שנתן לנו כח ללכת ולהאיר להארץ ולהדרים עלי', ולהיות מושלים בקרב תבל וא"ש:

ואיתא במדרש (ויקרא) שהמלאכים עומדים ומקדשים שמו הגדול בכל יום תמיד מיציאת החמה ועד שקיעתה אומרים קדוש קדוש וכו' ומשקיעת החמה עד יציאתה בשחר אומרים ברוך כבוד וכו', יש לי לפרש ג"כ שכן אמר יהושע להשמש שהוא גדול מהשמש והירח ומכל צבא השמים אפילו ממלאכי השרת שהן אומרים בלילה ברוך וביום קדוש, אבל אנחנו בני ישראל אומרים ג"כ בלילה ברכו ואומרים ביום קדוש וברוך ומה שאיתא בחגיגה (יג) שמלאכי השרת עתים חשות היינו ביום מפני כבודם של ישראל, קשה דהלא ראינו דגם ביום אומרים המלאכים קדוש, ? אלא נראה לי לפרש, שישראל אומרים מקודם שירה ואח"כ הורשו שאננים לאמור כמו שייסד

הפייטן, וכדאיתא בגמרא ברן יחד כוכבי בוקר, הייני ישראל שאומרים שירה מקודם, והדר ויריעו בני אלקים היינו מלאכי השרת שאומרים אח"כ, א"כ לפ"ז הי' צריך יהושע לומר שתי מיני שירות שירה בעד השמש שעמד ולא הי' יכול לומר שירה, ובן ברוך שאומרים מלאכי השרת בלילה דכיון שלא נשקע החמה אז, לא הי' יכולים המלאכי השרת לאמור ברוך שאומרים בלילה דוקא:

ונ"ל לפרש מה שהיה צריך יהושע לומר בעד השמש, הלא אמר שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון, היינו ממש שירה שאומר השמש, והיינו שמש ירח עמד זבולה, ומה שלמדין מגז"ש מאז ישיר היינו שירה אחרת אף דלא נתפרש בגמרא איזה שירה אמר עוד יהושע מסתבר לי שאמר ברוך מפני שמנע את המלה"ש מלומר ברוך בשעה שהעמיד השמש שאומרים בלילה, ונוכל לומר שאמר יהושע ברוך שעשה לנו ניסים, וכה"ג כתב ביערות דבש מה שאמר יתרו ברוך ד' אשר הציל אתכם, להשלים שירת המלאכים שלא אמרו שירה בליל שביעי של פסח מפני שמעשה ידיו טובעים בים, דבלילה אומרים ברוך ולא אמרו אז מלאני השרת ברוך. וכן אצל יחזקיהו מלך יהודה שלא אמר שירה אז, וכתיב מכנף הארץ זמירות שמענו להשלים שירת יחזקיהו. כן מפורש שם. אף כאן כן:

ועוד יש לי לפרש השירה שאומר השמש, שמש ירח עמד זבולה, עפ"י גמרא נדרים, (ד' ל"ט ע"ב) דאיתא אצל מחלוקתו של קרח מאי דכתיב שמש ירח עמד זבולה, ופריך שמש וירח מאי בעיין בזבול והא ברקיע קביעי (ופירש הר"ן כדכתיב ויתן אותם ברקיע השמים וזבול למעלה מן הרקיע הוא) מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבול ואמרו לפניו אם אתה עושה דין לבן עמרם אנו מאירים ואם לאו אין אנו מאירים, באותה שעה ירה בהן חיצים וחניתות, אמר להם בכל יום ויום משתחווים לכם ואתם מאירים, בכבודי לא מחיתם, בכבוד בשר ודם מחיתם, ובכל יום ויום יורין בהם חיצים וחניתות ומאירים שנאמר לאור חיציך יהלכון, ע"כ לשון הגמרא שם, ופירש"י ז"ל מאותו יום ואילך אינם יוצאים מפני שמשתחווים להם אומות העולם עד שיורין בהם חיצים וחניתות עכ"ל, א"כ י"ל שמאותו יום ואילך אומר השמש זה הפסוק שירה שמראין שמקבלים החיצים והחניתות באהבה לכבוד מלכות שמים וכדי לעשות מחאה לאומות העולם שניתנים להם כבוד, אינם יוצאים עד שיורין בהם חיצים וחניתות, ובזה מתורץ שיר השמש שאומר לברק חניתיך יהלכון:

עוד נ"ל לפרש מה שהשמש תבע כבוד משה רבינו יותר מכבוד שאר הצדיקים. הלא. נמרוד הרשע השליך את אברהם לכבשן האש וכדומה ולמה תבע השמש כבוד משה רבינו דוקא יותר מכבוד שאר צדיקים נ"ל לפרש כיון דפני משה כפני חמה ע"כ יש לו

למשה רבינו שייכות להשמש, שפניו דומה הי' לחמה, לכן בא השמש לתבוע כבודו, והלבנה ממילא כיון דסיהרא לית לה מגרמא כלום כידוע שאין לה להלבנה שום אור בעצמה אלא מזהירתו של החמה, א"כ בע"כ היתה צריכה ללכת עם השמש, והיינו דכתיב שמש ירח עמד זבולה: עוד נ"ל לפרש שירת השמש שמשורר שמש ירח עמד זבולה לאור חיציך יהלכון לנוגה ברק חניתיך, עפ"י דברי הילקוט (רמ"ז תרע"ג) וז"ל אמר ריב"ל בכל יום ויום החמה והלבנה מכסות פניהם מן האורה של מעלה והן מעכבין לצאת, מה עושה להם הקב"ה מורה בהם חיצים והן מהלכים לאורו שנאמר לאור חיציך יהלכון ולכן שפיר אומרים הפסוק הזה כדאמרן (והיינו נמי שמודין שאין להם כח בעצמן לצאת ולהאיר והולכים לחור חצים של הקב"ה וע"ש) והיינו דאמרינן דעושין באימה רצון קונם נ"ל שבכל רגע ורגע עליהם אימה ופחד שיעדר מהם אור חיציו של הקב"ה והלא הוא יתברך נותן בהם כח להיות מושלים בקרב תבל, ולפי פירוש הזה מעת בריאת שמים וארץ אמרו השירה הזאת לנוגה ברק חניתיך יהלכון, עד היום הזה וא"ש: עוד נ"ל לפרש מענין שעמדה החמה למשה רבינו כדאיתא (בילקוט תרע"ב) יום ליום יביע אומר, מה טיבן של שני ימים הללו אלא זה יומו של' משה שבישר יומו של יהושע, שנאמר היום הזה אחל תת פחדך היכן מצינו שעמדה לו חמה למשה בשעה שעשה מלחמה עם עמלק שנאמר וידי משה כבידים וכו' עד ביא השמש וכי עד אותו שעה לא בא השמש ד אלא מכאן שעמדה לו השמש זש"ה יום ליום יביע אומר זה יומו של משה שבישר ליומו של יהושע, שנאמר ושים באזני יהושע א"ל יהי רצון שתעמוד לך החמה כשם שעמד לי עכ"ל, וצריך להבין למה ליהושע לא חפצה החמה לעמוד ואמרה לי' אני גדול ממך ולמשה לא אמרה כלום, ונ"ל לפרש דהנה פני משה כפני חמה. ע"כ בודאי לא יכלה להעיז פניה ולאמור אני גדול ממך הלא גם משה כפני חמה אבל פני יהושע כפני לבנה וידוע חמה גדולה מהלבנה לכן אמר השמש ליהושע הלא פניך אינם אלא כפני לבנה, ואמר לו יהושע אני גדול ממך מחמת התורה כמו שנתבאר לעיל אי משום כח התורה של והגית בו יומם ולילה ואין להשמש שליטה בלילה אי משום שאין החמה אומרת שירה אלא ביום וישראל ביום ובלילה וא"ש:

וכן מצינו אצל יעקב אבינו ע"ה מה דאיתא (בילקוט כ"א) כך ברא הקב"ה עולמו שיהא יום יום בא יעקב ושקע השמש שלא בעונתו שנאמר וילן שם כי בא השמש עכ"ל, וקשה על יהושע קטרגה שלא תוכל לומר שירה כשיעמוד השמש, ק"ו אם השקיע שלא בזמנה תיכף הסירה השמש מגבורתה דבלילה אין ממשלת השמש כלל, ולמה אצל יעקב לא קטרגה, ונ"ל לפרש משום דיעקב אבינו נקרא ג"כ שמש, כי השמש שראה יוסף בחלום

מרמז ליעקב אבינו, וכן אמרו מלאכי השרת בא שמש בא שמש (רבה ויצא) היינו יעקב אבינו פשיטא שלא יכלה החמה לקטרג עליו כי הוא גדול מהשמש וגם ממלאכי השרת אשר מנהגין את השמש וברור, וכמו שאיתא בילקוט דשני מיני מלאכים מנהגין את השמש ביום אחרים ובלילה. אחרים ויעקב גדול מהמלאכים כדאיתא (רבה שם):

עוד י"ל מה שלא קטרגה החמה אצל יעקב דאיתא במדרש, ששתי שעות ששקעה החמה שלא בעונתה כדי שהקב"ה ידבר עם יעקב בצנעה לא הפסידה כלום כדכתיב ויזרח לו השמש ששתי השעות זרחה בשביל כבוד יעקב מקודם, וא"ש: ועוד נ"ל לבאר דבר אחר, דיום שעמדה חמה ליהושע ערב שבת היתה כמו שאיתא בפרקי דר' אליעזר [והובא בילקוט רמז כ"ב:] עד שבא יהושע ועשה מלחמה של ישראל והגיע ע"ש וראה בצרתם של ישראל שלא יחללו את השבת וכו', מה עשה פשט את ידיו לאור השמש ולאור הירח והזכיר עליהם את השם, ועמדו כל אחד על מקומו עד מוצאי שבת עכ"ל, וקשה דקיי"ל עד רדתה אף בשבת, (ספרי ק"ל) הרי שגם בשבת מותר לחלל אם הוא באמצע המלחמה, ונ"ל לפרש דידוע שיהושע היה בן בנו של יוסף הצדיק וז' אושפיזין מכוונים כנגד ז' ימים ויום ז' שהוא שבת כנגד יוסף ולכן זכתה קרבנו של בן בנו נשיא אפרים לדחות את יום השבת וכן וטבח טבח והכן שהכין יוסף לכבוד השבת (כדאיתא במדרש פ' נשא) לכן הי' ליהושע בן בנו ג"כ כח על השבת שיעמוד השמש ביום השבת. כנ"ל וא"ש:

כפי שנתבאר למעלה שבמחלוקת של קרח עלה השמש לזבול שתבע כבוד משה רבינו, קצת קשה להבין באיזה כח עלה השמש למעלה ממקומו כי בודאי כל צבא השמים יש להם לכל אחד ואחד מדור בפ"ע ואין כל אחד יכול ליכנוס בתחומו של חבירו וכש"כ לעלות למעלה למעלה ונ"ל לפרש דבאמת השמש תבע כבוד משה רבינו בודאי לשם שמים ובכח הזה עלה, והוא מדה כנגד מדה כמו שעדתו של קרח ירדו למטה למטה לשאול תחתית שמרדו בכבוד רבן. ורבן של כל ישראל, כן השמש שמחה בכבוד משה רבינו ושאל כבודו זכה באותו שעה לעלות למעלה למעלה, ומה שנענש הוא משום דבר אחר שלא מחה בכבוד שמים, אבל מה שתבע כבוד משה רבינו בודאי לצדקה נחשב לו, ומה שזכה לעלות שני רקיעים למעלה ממנו נ"ל כי לפי חשבון הגמרא (בחגיגה י"ג) הוא, כי הרקיע אשר שם החמה תמיד, נחשב לרקיע שני, ולמעלה מן הרקיע ישנו שחקים, ולמעלה מן השחקים הוא זבול אשר לשם עלה השמש, נ"ל לפרש שהשמש תבע כבוד שני הצדיקים היינו, כבוד משה רבינו וכבוד אהרן הכהן, שקרח חלק על שניהם (על משה ועל אהרן) לכן מדה כנגד מדה עלה שני רקיעים, וברקיע שנקרא זבול איתא שם בגמרא (חגיגה) מפורש ששם ישנו ירושלים של מעלה ומזבח בנוי ומיכאל שר הגדול

עומד שם ומקריב עליו קרבן, וידוע שמיכאל שר הגדול הוא כהן הגדול למעלה דוגמת אהרן הכהן למטה, ומפורש בגמרא (בתענית דף ה') דאמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה, נמצא דכהן הגדול המקריב למטה בבית המקדש או בהמשכן של מטה נותן כח למיכאל שר הגדול להקריב קרבן למעלה, ע"כ יפה תבע השמש כבודו של משה ואהרן למעלה בזבול, כלומר הלא הכל תלוי באהרן בעולם התחתון, לכן הלך לרקיע ששמו זבול, דידוע דמקדש של מטה הוא כנגד בית המקדש של מעלה, ואם יגבר כח קרח מי יהיה יכול לשמש בזבול הלא גם קרבנות של מעלה יבוטלו וראוי הוא שימחה קרח ועדתו, ומשה אמת ותורתו אמת וקדושת כהונת אהרן הכהן ברית מלח עילם וא"ש:

ומה שאיתא בילקוט שהבאתי למעלה יום ליום יביע אומר זה יומו של משה שבישר יומו של יהושע שנאמר ושים באזני יהושע מסיים בזה"ל אמר ליה יהי רצין שתעמוד לך חמה כמו שעמדה לי עכ"ל, ופשטות הדברים כיון שעמדה חמה למשה במלחמת עמלק ויהושע היה לו חלק במחיית עמלק לכן התפלל אז משה רבינו בגינו שגם לו יעמוד חמה, כדכתיב ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, אבל קשה להבין מאין למד מהפסוק ושים באזני יהושע שקאי על שיעמוד חמה ליהושע, ונ"ל לרמוז עפ"י מה דאיתא במדרש [רבה פ' האזינו י"א] כך ברא הקב"ה שמים וארץ שיהיו מקלסים אותו, מניין שנאמר השמים מספרים כבוד אל, כיון שבא משה שיתק אותם, מניין שנאמר האזינו השמים עכ"ל, הרי מלשון האזינו למדנו שישתוק השמים, והוא יאמר לפניו שירה מה שיאמר השמים, אף כאן אמר ליהושע, שים באזני יהושע כלומר כך אתה תדום את השמש בלשון האזינו, וזה הלשון שים שלחש לו באזנו, כלומר ע"י שירה שלך, כי האזינו אחת משירות התורה:

וכן מצינו אצל משה רבינו קודם מיתתו שבקשו מלאכי השרת לשלוט עליו ולקבל נשמתו כדאיתא במדרש (הנ"ל) פ' זאת הברכה י"א, מה עשה משה נטל את המגילה וכתב עליו שם המפורש וספר השיר עדיין לא מלא לכתוב עד רגע שימות משה, (וספר השיר, פי' פרשת האזינו מ"כ), נ"ל ג"כ לפרש שהמלאכים חפצו לשלוט במשה רבינו כדאמרן בכח שאמרו, הלא אנחנו אומרים שירה. ואמר להם משה רבינו הלא ספר השירה בידי ואני אומר שירה, ועתה האזינו לי ואומר אני שירה וברחו מפניו כדאיתא שם:

ועוד י"ל עפ"י המדרש (רבה האזינו) דאיתא שם בזה"ל, אמר הקב"ה אם הטית אזנך לדברי תורה כשתבוא לפתוח בדברי תורה הכל משתתקים לפניך ושומעים דבריך כשם

שהטית אזנך לשמוע דברי תורה ומהיכן אתה למד ממשה רבינו, נשתתקו העליונים והתחתונים והאזינו דבריו, מניין, מה שקרא בענין האזינו השמים ואדברה עכ"ל, א"כ י"ל דהכי אמר לו משה רבינו ליהושע ושים באזני יהושע, חפץ אתה ג"כ להעמיד את החמה כמו אני, הטה אזניך לדברי תורה ויעמוד השמש לפניך, וכן איתא במדרש שהבאתי לעיל, אר"ש בן יוחאי, ספר משנה תורה היה שגנז יהושע נטלו והראהו לגלגל החמה א"ל כשם שאני לא דוממתי מזה אף אתה דום מלפני עכ"ל, הא בפירוש מפני שהטה יהושע ג"כ אזנו לדברי תורה עמד החמה מלפניו ושפיר כתיב ושים באזני יהושע שע"י שתטה אזנך לדברי תורה, תזכה להעמיד גלגל החמה וא"ש:

ועוד י"ל לפרש, ושים באזני יהושע, כל התורה כולה נגמרה ע"י משה רבינו ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע ומסרה ליהושע, אבל זאת אמר ליה להוסיף אי אתה רשאי, אבל לחזק את דברי תורה ע"י גזירות דרבנן בידך הוא, כמו שאמרו חכז"ל (בעירובין כ"א) על שלמה המלך ע"ה, איזן וחוקר תיקן משלים הרבה, אמר עולא א"ר אלעזר בתחילה היה דומה התורה לכפיפה שאין לה אזנים, עד שבא שלמה ועשה לה אזנים, פירש"י ז"ל וז"ל תיקן עירובין ונט"י וגזר על השניות לעריות וע"י כך אוחזין ישראל במדות שנתרחקו מן העבירה כדרך שנוח לאחוז בכלי שיש לה בית קיבול משאין לו, ולפ"ז יש לפרש כך אמר משה רבינו ליהושע שים באזני יהושע, כלומר תדקדק לעשות אזנים לתורה, ועי"ז יהא קיום לדברי תורה כמו אזנים לכלי, וממילא אם יתקיימו דברי תורה על ידך תמשול בעליונים ובתחתונים וגם השמש יהא מסור בידך וא"ש:

עוד מענין הזה ומאי דכתיב ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, לכאורה קשה למה היה צריך חרב להחליש את עמלק הלא דרכן של ישראל להתגבר בתפלה ובתחנונים ולא בחרב ולא בחנות כי בקשתי לא אבטח וחרבי לא תושיעני:

ונ"ל לפרש כיון שעמלק היה בן בנו של עשו ונתברך ועל חרבך תחי', לכן בא עמלק בחרב וכן אצל בני עשו אמרו פן בחרב אצא לקראתך כי כך הורשני אבי עשו, לכן הראה לו משה, כי גם אנו נבוא בכלי מלחמתך וחרב להש"י ג"כ בעמלק מדור דור, אבל קשה עוד למה היה צריך משה להעמיד חמה הלא תשועת ה' כהרף עין אבל לעשות נס שלא כדרך הטבע להעמיד השמש למה היה צריך. ונ"ל דידוע כי אין השם שלם ואין כסאו שלם עד ש שימחה שמו של עמלק ואז כתוב וחפרה הלבנה ובושה החמה (ישעי' כ"ד), לכן רמז רמז לו לעמלק שימחה שמו לעולם ועד, ואז ובושה החמה לכן העמיד אותה, ונאמר עוד קרא לאמור השמש יהפך לחשך והירח לדם (יואל ב' ג') להתוודע ולהגלות שאין כח בצבא השמים ולו לבדו המלוכה, וכסאו שלום אחר מחיית עמלק כאמור וא"ש:

ומה שהעמיד יהושע השמש בגבעון וירח בעמק אילן נ"ל לפרש כמו שהמטיר הקב"ה על סדום ועמורה בעלות השחר, פירש"י בשעה שהחמה והלבנה שניהם ביחד מושלים שלא יאמרו עובדי החמה אלו היה ביום היו אנחנו ניצולים, ועובדי הלבנה היו אומרים אלו היה בלילה היה אנחנו ניצולים לכן נפרע מהם בשעה ששניהם עומדים עכ"ל, ובזה נ"ל לפרש ג"כ טעם שהעמיד השמש בגבעון והירח בעמק אילון כלומר, בשעה שהיו שניהם עומדים נפרע מהאמוריים ג"כ להודיע כי לו לבדו המלוכה:

מהרה בימינו יבנה בית המקדש של מטה כנגד בית המקדש של מעלה ואז יהיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה כאור שבעת הימים ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ב"ב אמן:

עוד מענין הנ"ל איתא באגדת בראשית (פרק ע"ו סימן ג') וז"ל כתיב באליהו הנביא ויהי בעלות המנחה, אימתי בנה את המזבח, ואימתי שחט את השור, ואימתי התפלל ויהי בעלות המנחה, אלא מלמד שהעמיד אליהו את השמש באותו היום, ואמר לו תדע כל זאת בשביל אדוניך בימי יהושע כשעמדת בשביל ישראל שינצחו את שונאיהן עמדת שנאמר (יהושע י') וידום השמש וגו' ועכשיו עמוד! לא בשבילם ולא בשביל ישראל, אלא בשביל קדושת שמו של הקב"ה, כיון שאמר לו כך מיד עמד שנאמר כי כהר פרצים יקום ה' (ישעיהו כ"ח) כשהיו בהר הכרמל כמו שעשה (יהושע י') שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון כי כעמק בגבעון ירגז, למה בשביל לעשות מעשיהו זר מעשיהו ולעבוד עבודתו נכריה עבודתו, לכך נאמר ויהי בעלות המנחה עכ"ל:

ופירש בעץ יוסף וז"ל, שנאמר כי כהר פרצים יקום ה' כשהיו בהר הכרמל בעמק בגבעון ירגז, כמו שעשה יהושע שמש בגבעון דגם וירח בעמק אילון למה בשביל לעשות, כצ"ל, ור"ל שמפרש כי כהר פרצים היינו כהר הכרמל שעשה הקב"ה שם ניסים, כעמק בגבעון ירגז כניסים דעבד ליהושע בעמק אשר בגבעון, עכ"ל, ויש לדקדק בזה, למה אצל יהושע לא חפץ השמש לעמוד ואצל אליהו עמד מיד, ועוד למה לי אריכות הלשון הזה בשביל אדוניך וכו' בשביל ישראל וכו', ונ"ל לפרש, דהנה המדרשות מחולקות באליהו מאיזה שבט היה, ואיתא בתוס' ב"מ דקי"ד (ד"ה מה שיסדרו לבעל חוב) מתד"א דמהגמרא משמע שכהן היה ומבני בניה של לאה, ובתד"א גופי' יש שאמר אליהו בעצמו שהוא מבניה של רחל, ואם נאמר שבא מבניה של רחל פשיטא שאין להשמש טענה על אליהו כי כבר אמר לו יהושע זבינא דאבא את, ואם היה כהן כדמשמע בגמרא מ"מ לא יכול השמש לקטרג עליו, ונ"ל טעם הדבר דהנה איתא בזוה"ק דנשמת נדב ואביהו נתגלגלו בפנחס זה אליהו ז"ל, ואיתא במגלה עמוקות וז"ל, פנחס נדב ואביהו משום רוב קדושתם

נעלמו. דהנה רזא דאורה דראה הקב"ה שאין העולם כדאי להשתמש בו גנזו לצדיקים לעתיד לבוא ע"כ, פירוש אליהו ג"כ עלה למרום בשביל זה, ואיתא במדרש ילקוט דהחמה אין לו אורה מצד עצמו, אלא מקבלת מאורה של מעלה דכתיב לאור חניתיך יהלכו כלומר, מעט מעט מקבלת מאיר הגנוז, חלק שראוי העולם להשתמש בו, וא"כ איך יאמר השמש אני גדול ממך ופשוט, ומה שאמר לו אדוניך פירש הלא כמו שאמר לו יהושע עבדא בישא זבינא דאבא את, פי' דיוסף את, כלומר רמז רמז לו שאל יקטרג כי כבר ידעת כי יש לך אדון לכן שמע בקולי, ועוד אמר, כי למשה רבינו עמד השמש וליהושע ג"כ עמד בשביל שינצחו את שונאיהן כלומר דהלא אם לא עמד ג"כ יכולין הי' לנצח כש"כ בשביל יהושע שהיה בשביל השבת, דאיתא במדרש ובפרט לפי שמביא עוד בתוס' שם מדרש אליהו רמז רמז ואמר שאותו תינוק משיח בן יוסף היה ורמז רמזתי לעולם שאני בא תחילה ומשיח בן יוסף הוא מאפרים ואין לו כח לבוא טרם שאני בא תחילה, הרי גם אני גדול ואם לבן יוסף עמדת גם לי תעמוד, וזה שמסיים לא בשביל ישראל אלא בשביל קדושת שמו הגדול, ומה דהתפלל אליהו דוקא בעלית המנחה, פירש בכתנות אור דבעת מנחה שהתחיל אליהו להתפלל ובאותו עת כשפים שולטים בעת מנחת ערב כשנטו צללי ערב לכן אמר ענני ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הוא, וזה היה לרמז לנצח לעובדי הבעל שכל מעשיהם מעשה כשפים, עכ"ל, וזה נ"ל לרמז כיון שעובדי ע"ז משתחוים לשמש הראה אליהו שכחו גדול שיכול להקים את השמש עפ"י דבריו, ונ"ל עוד לרמז כיון שאליהו נענה באש וידוע שהמלאך גבריאל מלאך אש הוא והוא כולו דין, ולעת ערב הדינים מתגברים. ובזה פרשתי במק"א דבתמיד של בין הערבים מביאין שני גזרי עצים על האש בשני כהנים. שצריך אז זכית הרבה של שני כהנים שיגברו בכח זכותם על עומק הדין. וכן דרכו של גבריאל לבוא למנחת הערב כמו שכתוב (בדניאל ט') ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף נוגע אלי במנחת ערב. ג"כ נ"ל טעם הדבר להראות שתפילת דניאל נצח כח הדין וגם כאן אליהו הנביא נענע באש בודאי על ידי גבריאל מלאך האש ששולט אז ועשה נקמה בנביאי הבעל כלומר, אש של גבריאל המלאך שמראה על הדין ששלט בהן, אבל כל ישראל ענו אחריו ד' הוא אלקים ד' הוא אלקים: עוד נ"ל לרמז מה שאמר אליהו להשמש בשביל קדושת שמו של הקב"ה, רמז רמז לו כשאני אבוא בסוף הגלות לבשר ולגאול את בני ישראל כדי שיתקדש שמו של הקב"ה, יהיה אז אור הלבנה כאור שבעת ימי בראשית, ואפשר בכח הזה שאני מקדש הפעם ג"כ שמו הגדול, אזכה לזה אז גם לך יהי' תיקון שנאמר את שני המאורות הגדולים, ואפשר שמרמז ג"כ לשני דוד שיהא לנו

כמו שאיתא בסנהדרין דף (צ"ח) כגון קיסר ופלגא קיסר, ופירש"י כגון מלך ושני לו, כן דוד החדש מלך, דכתיב ודוד מלכם אשר אקים, ודוד המלך שני לו, דכתיב נשיא ולא מלך עכ"ל כדכתיב ועבדי דוד נשיא להם ואפשר שזה מרמז את שני המאורות הגדולים מלך המשיח בשם שמש, ודוד מלך ישראל כירח יכון עולם ועד וזה נ"ל פירוש הפסוק כסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם ועד כי מלך המשיח מבני דוד כסאו כשמש, ודוד הנשיא כירח כדאמרן, ואפשר עוד לאמר דקאי גם על דוד המלך בעצמו והיינו בעוה"ז כירח יכון ולימות המשיח שיהא אור הלבנה כאור החמה ואז כסא דוד כשמש נגדו וא"ש: ובזה נ"ל לפרש מה דכתיב (בראשית מ"ח) וזרעו יהיה מלא הגוים ופירש"י וז"ל כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו כשיעמוד חמה בגבעון וירח בעמק אילון עכ"ל, ונ"ל לדקדק למה רמז יעקב אבינו כאן דוקא ולא עוד הלא גדלו של יהושע יותר גדול מזה, שקבל כל התורה ממשה רבינו ומסרה לזקנים, והוא ודאי יסוד גדול וגדול מזה:

ועוד דכבר קודם בברכת הגואל הזכיר יעקב ואמר יברך את הנערים, ובמדרש זה יהושע וגדעון יהושע נקרא נער [כדכתיב נער לא ימוש מתוך האוהל] ועוד דכתיב וידגו ג"כ מרמז ליהושע, וידגו כדגים, מרמז ליהושע בן נון, ונון הוא דג, אלא נ"ל דהוא הדבר כי גמר חלום יוסף נתקיים כאן קודם מות יעקב אבינו דכתיב וישתחו ישראל פירש"י תעלא בעידניה סגיד ליה כלומר ליוסף שהיה מלך, דאילו קודם זה לא מצינו שהשתחווה יעקב ליוסף, אבל בזה נגמרה פתרון חלומו שחלם שהשמש והכ' משתחווים לו, אבל חלום יוסף נשתנה מכל החלומות, דבכל החלומות עיקר הוא הפתרון נתקיים, וכאן ג"כ פתרון השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי שפיר נתקיימו ע"י שיעקב ובלהה השתחוו לו הרי השמש והירח, ואחד עשר כוכבים הם אחד עשר אחיו, אבל חפץ לרמז לו כי עיקר החלום היינו השמש והירח ג"כ ישתחוו לו מה שראה בחלום דכך אמר יהושע לשמש עבדא בישא לאו זבינת יתך בכספיה דאבא את. לא כך ראה אבא אותך בחלום והנה השמש והירח וכו', אף אתה דום מלפני, מיד וידום השמש, הרי החלום גופי' והפתרון שניהם נתקיימו, לכן שפיר אמר יעקב ליוסף. אל תרמה כי הפתרון נתקיים ולא החלום גופי', וזרעו יהיה מלא הגוים שגם החלום יתקיים לך ע"י אחיו הקטן היינו בן בנו של אפרים שיעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון, ובזה נבין שפיר, למה היה ליוסף לראות שני חלומות באופנים שונים, ויוסף אמר אל פרעה אל השנות החלום פעמים. למדנו שטעמא בעי אם יראה החלום הזה בעצמו בשני אופנים, לכן עם האמור יובן שפיר, חלום אחד מרמז על החלום גופי', שיתקיים, וחלום שני שגם הפתרון יתקיים וא"ש:

ומדברי רבינו בחיי למדתי תירץ אחר למה אצל יהושע לא חפצה השמש לעמוד ואצל משה רבינו ושאר צדיקים עמדה מיד, וז"ל (בפ' בא) וכן מה שכתוב על יהושע (יהושע י"ד) לא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו לשמוע ד' בקול איש כלומר להעמיד החמה בדיבור איש, אבל העמיד הקב"ה ויתעלה שמו הגדול החמה למשה רבינו ולנקדימון בן גוריון מעצמו בלא דיבור איש עכ"ל:

מהרה בימינו, יבוא אליהו לבשרינו, עם משיח בן דוד, ותבנה עיר קדשינו ירושלים, על תילה עם בית מקדשינו, ותפארתינו ותשוב שם שכינת עוזו וסדר העבודה ב"ב אמן:

עוד מענין הזה איתא במדרש רבה (פ' ויצא) מאי דכתיב (איוב ט') האומר לחרס ולא יזרח זה יעקב, ובעד כוכבים יחתום אלו עשרת השבטים, פירוש יעקב אבינו נקרא בשם שמש ולא יזרח שנסתלק ממנו רוה"ק, ובעד כוכבים יחתום אלו עשרת השבטים שנקראים בשם כוכבים שהיו השבטים ג' ימים קרובים מיוסף ולא הרגישו שהוא חי, אבל יעקב בסוף ראה שיש שבר במצרים ומרומז על יוסף, וכן פירש"י במדרש (הנ"ל) שבסוף היה גלוי לפניו שיוסף קיים, ובמת"כ נדחק לפרש דברי רש"י, ונ"ל לפרש דהנה יעקב שמר את הדבר שחלומות יוסף בוראי יתקיימו כדכתיב בתורה, והרגיש ג"כ שנשלמו כ"ב שנה שהיה רחוק מיוסף מפני שלא קיים כיבוד אב כ"ב שנה (כדאיתא במגילה), לכן אמר יש שבר במצרים, אבל בניו שלא האמינו שחלומות יוסף יתקיימו בשביל זה לא הרגישו ולא ראו, ומה שיעקב חרד אולי יחסר לו אחד מבניו וכן חרד מגהינם אם ימות אחד מבניו ומה כולה האי, וכן מה שנמשלין בניו ככוכבי השמים בחלום יוסף, יש לפרש עם מה שאיתא באגדת בראשית שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו ואמר לו הבט נא השמימה כשם שבשמים שנים עשר מזלות שהעולם מתנהג בהן שנאמר כה יהיה זרעך, וישמעאל היה לו שנים עשר נשיאים, וכן אצל רבקה כתיב למה זה אנכי זה בגימטריא י"ב וסבורה היתה שי"ב בנים שהבטיח הקב"ה לאברהם יצאו ממנה בצער הריון כ"כ לכן אמרה למה זה אנכי, אבל באמת שנים עשר נשיאים של ישמעאל פשיטא שנדחו וגם אצל רבקה כיון דכתיב ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק הרי שי"ב בנים הגיעו ליעקב מכח ברכת אברהם, וכיון שראה יעקב שנמכר יוסף ונחבש שמעון ובאו ליטול אף לבנימין התחיל יעקב לצווח, אוי לי מה אומר אני יודע כך איני עומד על הדבר הזה כמו שחשבתי מן אבותיי להעמיד אני י"ב שבטים והרי פוחת והולך וכו' והרני מחסר והילך פליאה דעת ממני וכו' ולא נשתייר בידי אלא ברכה שברכני אבא שאמר לי ואל שדי יברך וכו' עכ"ל, ומעתה יפה ראה יוסף אחד עשר כוכבים כי כן הבטיח הקב"ה לאאע"ה שיהיו ככוכבים וכשנים עשר מזלות שבשמים ויעקב חרד כשם שי"ב נשיאים של ישמעאל נדחו וכן אמו

רבקה לא זכתה להוליד הי"ב שבטים אולי ג"כ הוא לא יזכה, לכן חרד כל החרדה הזאת שלא יתקיים גם בו ברכת אברהם וכל העולם כולו מתנהג בהן וכמו שא"א שיהא פחות מי"ב מזלות ג"כ א"א שיהיו שבטי ישראל פחות מי"ב וא"ש, ועתה מובן שפיר שכל יסוד בני ישראל הם כמו שנים עשר מזלות שהעולם נברא בשבילם וא"א שיחסר כדאמרן, ויעקב אבינו ובניו הם יחד שלשה עשר כמנין אחד והם המיחדים שמו של הקב"ה בכל יום תמיד ועליהם נאמר מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. וכל העולם כולו עומד על זה, ובמהרה בימינו יהי' ה' למלך על כל הארץ וביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד:

פרשת ויחי נ"ל לפרש מה שמסיים יעקב ויברכם ביום ההוא לאמור ישימך אלקים כאפרים וכמנשה וכו', ואיתא בתרגום יהונתן ית ינוקא ביום דמהילתא יברכו כלומר בעת שימולו בני ישראל את בניהם יברכו אותם עם הברכה ישימך אלקים כאפרים וכמנשה. ותמה בתפארת יהונתן מה זה דוקא ביום המילה, ונ"ל לפרש כי זרעו מלא הגוים מרמז על יהושע כפירש"י, כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו כשיעמוד חמה בגבעון וירח בעמק אילון, עכ"ל, וידוע שעיקר קדושת מילה בבני ישראל הוא הפריעה לא כערבי וכגבעוני מהול ומי נתן פריעה לישראל, זה יהושע [כדכתיב ומול את בני ישראל שנית, ולמדו חז"ל (יבמות דף ע"א) מכאן למילה ומכאן לפריעה], לכן שפיר מברכין ביום המילה ישימך אלקים כאפרים שיצא ממנו יהושע ואז נגמרה מצות מילה וא"ש:

ועוד נ"ל לפרש באופן אחר, דהנה מה שזכה יוסף ששני בניו יתחלקו לשני שבטים. דהיינו חלק הבכורה משום דכתיב ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף (ד"ה א' ה') שהיא שומר הברית היה וכדמתרגם אונקלוס בנות צעדה עלי שור, תרי שבטין יפקון מיניה, והיינו בשביל שלא הסתכל בבנות מצרים כמו שפירשו רש"י והמדרש, והבא על ארמית מבשקרין לי' ערלתו א"כ עיקר המילה שלא יהא בו פגם וזה שמברכין ביום המילה כאפרים וכמנשה כלומר במאי זכה יוסף שהיה לו שני שבטים אפרים ומנשה ששמר הברית ומברכין שיזכה בן הרך הנימול זה להיות שומר הברית, ובזה נבין מה דאיתא במדרש (רבה פר' צ"ח) אצל שמשון, ויקרא שמשון אל ד' ויאמר אתה נתתה ביד עבדך, אמר לפניו רבון העולמים, אם אינו ביני ובינם אלא המילה כדאי הוא שלא אפול בידן עכ"ל המדרש, (פירש מ"כ דייק מסיפי' דקרא ונפלתי ביד הערלים ולא כתוב פלשתים עכ"ל), ויש לתמוה הלא שמשון יש לו הרבה זכיות חוץ מזה (כדאיתא בסוטה ד"י ע"א) שמשון על שמו של הקב"ה נקרא שנאמר שמש ומגן ה' אלהים, מה הקב"ה מגין על כל העולם כולו אף שמשון מגין על כל ישראל וכו' וכן במדרש כיחידו של עולם מה

יחידו של עולם אין צריך סיוע כך שמשון בן מנוח אין צריך לסיוע, אלא נ"ל לפרש עפ"י דברי הרמב"ם (פ"ג מהל' איסורי ביאה הל' י"ד) מגמרא דיבמות וז"ל אל יעלה על דעתך ששמשון מושיע ישראל או שלמה מלך ישראל שנקרא ידיד ה' נשאו נשים בגיותן וכו' אלא שמשון גיירה ונשא אותה, וזה שאמר שמשון הרי מילה הזאת ביני ובינם, דלא היה לו שום פגם בזה, כי גיירן וא"ש, וגודלו של שמשון מסיים בירושלמי דסוטה וז"ל אמר ר' אחא, אמר לפניו רבש"ע תן לי שכר עיני אחת בעוה"ז ושכר עיני אחת תהא מתוקנת לעתיד לבוא, הרי שצדיק הזה זכה ע"י שתי עיניו לשני העולמות, לעוה"ז ולעוה"ב:

פרשת וארא

לפרשת וארא בסנהדרין (דף ט"ז ע"ב) איתא שם, ותעל הצפרדע ותכס את מצרים, ר' עקיבא אומר צפרדע אחת היתה והשריצה ומלאה את כל ארץ מצרים, אמר רבי אליעזר בן עזריה עקיבא:

מה לך אצל הגדה כלך מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות, צפרדע אחת היתה ושרקה להם ובאו כולם עכ"ל, והקשה בכתנות אור וז"ל וכי בשביל שר"ע היה חריף ובקי ויכול ללמוד בנגעים ואהלות הפסיד שלא ידרוש אגדה זו, ועיי"ש מה שתירץ, ועוד ק"ל במאי פליגי ומאי נפ"מ, ונ"ל לפרש דהנה מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה להעניש עוברי מצותיו, ובודאי שבשביל שחטאו המצרים בקול ופרעה אמר מי ה' אשר אשמע בקולו צריך היה ללקות ג"כ במכה של קול, וכן אמרו חז"ל לא די היה למצרים שנלקו ע"י הצפרדעים בהשחתת הארץ, אלא שהיה קולן של צפרדעים קשה להם ממכתן שהי' מכניסות בגופן וצועקים בתוכן שנאמר על דבר הצפרדעים על דבור הצפרדים עכ"ל, לכן נ"ל דבהא פליגי דר"ע ס"ל דמכת הצפרדעים היה השחתת הארץ אבל בלי קול שצפרדע אחת היתה והשריצה את הארץ ואין קול ואין דברים בלי נשמע קולם, וראב"ע ס"ל ששרקה בקולה והלכה על כל ארץ מצרים שיבואו הצפרדעים מארבע כנפות הארץ והיתה אז צותה גדולה בכל ארץ מצרים שבאו ברעש גדול ונכנסו ע"י מהירותן לגופן של המצרים, לכן אמר לו ראב"ע לר"ע עקיבא ! הלא מנגעים למדנו שבאין על עונש לה"ר והחטא הזה הוא גדול שהמצורע תשוב כמת לכן נסמכה לו אהלות ע"כ, הרי בע"כ היו צריכין להענש ג"כ בדבר הקול ולכן שרקה הצפרדע בקול להפרע מהם על עסקי קול וא"ש, ואפשר שדעת ר"ע שנענשו אח"כ על דבר הקול כמו שכתוב בתורה והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים אשר כמוהו לא נהיתה וכמוהו לא תוסיף וכתיב עוד קרא ותהי צעקה גדולה במצרים הרי נענשו בדבר הקול וא"ש:

פרשת בא

לפרשת בא כתיב ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג ד' כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם אדם ועד בכור בהמה ע"כ אני זובח לד' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה, ויש לי לדקדק למה כתיב קודם מבכור אדם ועד בכור בהמה ואח"כ מהפך הסדר וכתיב אני זובח וכו' כל פטר רחם הזכרים ואח"כ וכל בכור בני אפדה ונ"ל לפרש דהנה אם נולד לו לאדם בביתו ביום אחד בכור הבן, ובכור בהמה, צריך להקריב מקודם בכור בהמה כדכתיב בתורה וביום השמיני תתנו לי, אבל בכור אדם זמנו דיקא מבן חודש ולא מקודם כדכתיב בתורה, ופדויו מבן חודש תפדה, ומרמז ג"כ למה שאיתא במסכת פרה (פרק א') דאף דשאר קרבנות מצותן לכתחילה אחר שלשים אבל בכור לכתחילה מיום ח', ונרמז ג"כ כאן בהכתוב כנ"ל, ועוד נראה לי לדקדק דהלא עיקר מצות בכור ישנו על בעל הבית ליתנו לכהן ומצות הקרבה בהנהן תליא, וכך היה צריך לכתוב כאן ע"כ אני נותן את הבכור לכהן, ומה הוא זביחה לכאן, ונ"ל לפרש עפ"י משנה דבכורות (פ"ד מ"א) דישראל מחויב להיטפל בבכור עד לי יום, ואסור לתתו לכהן מקודם כדי שיתעסק הכהן בטיפולו דנראה ככהן המסייע בבית הגרנות, אבל בזמן המקדש אם היה תמים אפילו קודם לזמן יכול לתתו לכהן אם אמר הכהן תן לי שאקריבנו, עיי"ש, ועתה נרמז שפיר בכתוב, אימתי אתה מחויב לתת בכור בהמה לכהן בזמן שאמר הכהן אני זובח מיד לד', אבל אם לא יחפוץ לשחטו תיכף, אז ביום ל' בודאי בכור אדם יש לו קדימה וא"ש. וכיון דביום שלשים שני המצות חלות כאחת, דבכור אדם קודם ל' אין בנו פדוי, ובכור בהמה ביום שלשים צריך לתת ג"כ תיכף להכהן מסתברא דמצות אדם קודם, ועוד דבכור בהמה קדוש כבר מרחם, ומצוה להקרישו מרחם, והיכא דאיתא ברשות כהן הוא. אבל אדם עיקר מצותו בשעת פדייה, ועוד דחמור מצית פדייה, ממצות לעלות לרגל כדכתיב בכור בניך תפדה קודם, ולא יראו פני ריקם כדאיתא (בבכורות) בוראי חמור להקדימו קודם מצות בכור בהמה לכהן וברור, ומה שמצות פדה"ב דוחה מצות ראי', הא פשיטא שאם יש לו מעות על שני המצות מחויב בשניהם אלא ע"כ מיירי שאין לו, ולמה באמת דוחה מצות פדה"ב מצות ראיה, צ"ל דמשעה שנולד הבן נתחייבו הנכסים, לכן מצית פדה"ב קודם. ולכאורה למ"ל קרא דכיון דממון כהן הוא איך יפטר עצמו בממון שאינו שלו. אלא נ"ל דהא קמל"ן דה"א דבעליית הרגל מקיים ג' מצות. ראי', שמחה, חגיגה, והן מצות עוברת, קמל"ן דפדה"ב קודם, אכן יש לי להסתפק מאימתי נשתעבדו הנכסים אי מיום שנולד או משנעשה בן חודש ונפ"מ דבשעה שנולד היה לו מעות ואם יעלה לרגל לא יהיה לו אח"כ בשביל הכהן איך יעשה וצ"ע, ודע עוד דפדיון

פטר חמור ועריפתו ג"כ כתובים בקרא ואח"כ בכור בניך תפדה נ"ל דאין לו זמן קבוע ותיכף ביום שנולד צריך לקיים בו אחת משתי המצות פדייה או עריפה כנ"ל לכן בודאי קודם לפדה"ב ובשביל זה מוקדם בפסיק:

ומאי דפדיון פט"ח מחויב תיכף ביום הראשון שנולד. ובכור בהמה טהורה דוקא מיום השמיני, נ"ל לפרש עפ"י שאיתא במדרש אמור, טעם הקרבנות מיום השמיני ירצו כדי שיעבור עליו קדושת שבת, דוגמא לזה דמילה ג"כ דוקא מיום השמיני, אבל פט"ח דלעריפה קיים ולא ירצה לבוא לפני השם פשיטא שאינו צריך לקדושת שבת, דוגמא לזה נ"ל, עבד כנעני יליד ביתו נימול ביום א' ללידתו, כיון דהוא עם הדומה לחמור אינו צריך לקדושת שבת ומאי דאיתא (שבת קל"ו) דישנו עבדים דנימולין ג"כ לשמונה היינו דוקא דהטבילהו לאמו מקודם ואמו טמאה לידה וכפירוש רש"י ז"ל דדמי יותר לישראל, אבל עבד גמור דאין בו עוד קדושת ישראל נימול לאחד שדומה לחמור ואין צריך להמתין ליום ח' שיעבור עליו קדושת שבת, ומה ראו ישראל לפדות פטרי חמורים ולא לפדות פטרי סוסים וגמלים, מבואר בבכורות (דף ה') וז"ל גזירת הכתוב הוא ועוד שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא עלה עמו תשעים חמורים טעונין כסף וזהב ושמלות, פשטת היא שגזירת הכתוב בלי טעם ואינו אלא מטעם כסף וזהב שנשאו עליהן, אבל במדרש תנחומא פ' בשלח נוסחא אחרינא, וז"ל גזירת מלך היא שלא היה בידם אלא חמורים, וטעם שני כדאמרן, ובזה נבין מה שאיתא באבן עזרא וז"ל ולא היה לישראל בהמות טמאות כי אם החמורים לבדם על כן לא יפדה בכור מין אחר עכ"ל, ותמהתי תמיד מאין יצא לו זה, אלא חכם עדיף מנביא כיון לדברי התנחומא הנ"ל, ובמדרש ויחי איתא שם בזה"ל יעקב אבינו לא חפץ להקבר במצרים, וכך אמר שלא יפדו בי המצריים הם משתחוים לשה, ואני נמשלתי לשה שנאמר שה פזורה ישראל, ובמצרים כתיב אשר בשר חמורים בשרם, וכתיב ופטר חמור תפדה בשה עכ"ל ויש לפרש דיעקב אבינו היה מתירא שאם יקבר במצרים זכות גופו הקדוש יגן שלא יפרעו מהמצריים שעובדין לשה, ומעתה נ"ל טעם חדש על פט"ח שנפדה בשה, דוגמת שה הפסח שכיפר במצרים על עון ע"ז אף כאן מצוה. לדורות לפדות פט"ח בשה ולא כהמצריים החמורים אשר שה היה יראתם, ואם לא נפדה צריך באמת לערוף את ראשו לרמוז על עובדי ע"ז אפילו בן נח מיתתו בסיף ודוגמא עיר הנידחת ג"כ בסיף, ובספר החינוך פירש יען שהמצריים נדמו לחמורים, לכן אמרה תורה ערוף את מוחו ונ"ל ע"ד שאמרו חז"ל טוב שבמצרים רצוץ את מוחו וע"ש:

באופן אחר נ"ל לפרש שלש מיני קדושת בכורות בשלשה זמנים עפ"י דברי הגר"א זצ"ל בביאורו על ישעיה, וז"ל שלשה גבולין בחיי האדם, ימי עליה, ימי עמידה, ימי ירידה הן כנגד שלשה דרגין באדם, חמור, ושור, ואדם, בימי עליה רודף אחרי התאוות כחמור, ובימי עמידה נושא בעול הפרנסה כשור לעול, ובימי הירידה נשבר התאווה ונתגבר חכמת הנפש והיא דרגא דאדם לכן בחר לו (הקב"ה) שלשה מיני בכורים, פטר חמור, ובכור שור, ובכור אדם ועליהם רמזו חז"ל ג' משמורות הלילה, ראשונה חמור נוער, שניה כלבים צועקים (כלומר הב הב לאכול) שלישית תינוק יונק משדי אמו הוא במקום תבונה וע"כ הרוב במשמר ג' מנדדין שינה ללמוד עכ"ל הקדוש ומעתה א"ש שלשה זמנים לענין בכור פטר חמור נפדה ביום הולדו כדאמרן דמרמז לימי עליה הקודמין ואח"כ שור זמנו מח' ימים והלאה, ובכור אדם לחודש ימים באחרונה כדברי הגאון שאז מגיע לדרגא דאדם וא"ש:

עוד מהנ"ל:

ודע דבבית המקדש היה בדרום שער אחד הנקרא שער הבכורות ופירש הרע"ב מפני ששחיטתן בדרום, והקשה התוי"ט א"כ לפ"ז היה להכניס דרך שם כל הקדשים קלים, ותירץ דבכורות מתנה לכהן משא"כ שאר קדשים קלים שהן לבעלים ומש"ה נתייחד שער לבכורות עכ"ל ונ"ל לפרש להראות בזה קדושתו יותר משאר העם ע"ד וקדשתו לברך ראשון, ובזה נ"ל לפרש דשער הבכורות היה קרוב לשער הדלק ומה ענין שני השערים להדדי ? ושער הדלק פירש הרע"ב ששם מכניסים עצים למערכה, אבל התוי"ט פירש בשם ראבי"ה וז"ל שמעתי שהיו מביאים דרך אותו שער אש של הדיוט ע"ג המזבח עכ"ל ומביאו בגמרא יומא דכך דרשו שני בני אהרן שאע"פ שאש ירד מן השמים מצוה להביאו מן ההדיוט וההלכה כדבריהם, והם היו כהנים הראשונים בעולם, י"ל בשביל כבודן עשו לאש הזה שער מיוחד, לכן סמכו שני השערים להדדי, דשניהם מרמזין לקדושת הכהנים וא"ש:

פרשת בשלח

לפרשת בשלח ע"פ ולילה בעמוד אש, איתא בבעה"ט וז"ל כתיב ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה, וששה במסורה, הכא ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה, ואידך ולילה אור בעדינו, ולילה כיום יאיר, ולילה ולא דומיה לי, ולילה באים להרגך, ולילה לילה יחוה דעת עי"ש מה שפירש הוא ז"ל, ולי נראה לפרש באופן אחר עפ"י איזה הקדמות, איתא במדרש האזינו, וז"ל כך ברא הקב"ה את עולמו

יום שיהא יום, ולילה שיהא לילה בא יהושע ועשה את הלילה יום עכ"ל, ואיתא בילקוט יהושע באיזה כח העמיד יהושע את השמש, א"ר שמעון בן יוחאי ספר משנה תורה היה שגנז יהושע, נטלו והראהו לגלגל החמה. וא"ל כשם שלא דממתי מזה, אף אתה דום מלפני, ואיתא עוד שם משעה שהשמש זורח עד שהוא שוקע מקלס להקב"ה, ובשעה שעמד יהושע בגבעון וביקש לשתק את החמה לא אמר שמש בגבעון עמוד, אלא שמש בגבעון דום, אלא השמש כל שעה שהוא מהלך הוא מקלס להקב"ה א"ל שתוק ואני אומר שנאמר אז ידבר, ואין אז אלא שירה, כלומר שאמר שירה בעד השמש והשמש עמד, ואיתא בילקוט תהלים וז"ל יום ליום יביע אומר, ולילה ללילה יחוה דעת, מה טיבן של שני ימים הללו, אלא זה יומו של משה שבישר ליומא של יהושע, כשם שעמדה חמה למשה במלחמה, כך תעמוד השמש ליהושע במלחמה עכ"ל, ועתה נבין שפיר המסורה ולילה באה להרגך, מלמד שבמלחמת יהושע באו להרוג את ישראל, ולילה ללילה יחוה דעת, מרמז שיום ולילה של משה יחיה דעת ללמד כשם שהעמיד לו החמה למשה כן ליהושע, ולילה בעמוד אש ולילה כיום יאיר, כולן מרמזין לשני לילות של משה ויהושע שלילה האיר להם כיום, ולילה ולא דומיה לי כלומר כשם שלא דמם יהושע מן התורה ביום ובלילה ולילה היה אצלו כיום ללמוד תורה, כך דמם השמש לפניו שאמר לו אתה אומר שירה ביום, ואני הנני לומד תורה ביום ובלילה וא"ש, ובזה נבין המסורה השניה הסמוכה לזה שהובא ג"כ בבעל הטורים, וז"ל לא ימיש עמוד הענן, שנים במסורה כא לא ימיש, וביהושע ג"כ לא ימיש מתוך האוהל, וז"ל כמו שהעננים היו משלימין זל"ז, כן עשה יהושע משכים בבקר עם עמוד השמש ללמוד, ולערב הקדים ולמד עם עמוד הענן והיינו לא ימוש כמו שהעננים לא משו, כן יהושע לא מש מתוך האוהל ע"כ זכה לילך לפני העם עכ"ל ואני אומר לרמז ג"כ שהעמיד השמש לפני העם בשביל שלא ימוש התורה מפיו כדברי ר"ש בן יוחאי כדאמרן, ומדברי בעה"ט אלו למדתי פירוש חדש בגמרא מנחות (דף צט) דאיתא שם וז"ל אמר רב אמי מדבריו של ר' יוסי למדנו אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית, ופרק אחד ערבית קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזאת מפיך והגית בו יומם ולילה עכ"ל וק"ל הלשון פרק אחד כיון דלמדנו מדברי ר' יוסי דבלחם הפנים אפילו סילק את הישנה שחרית ונתן את החדשה ערבית נקרא תמים, א"כ אפילו הלכה אחת די, ועם דברי הבעה"ט א"ש דצריך לעשות כמו יהושע להשכים בבקר וללמוד עם עמוד האש כלומר עוד קצת מן הלילה, ולערב להקדים ללמוד עם עמוד הענן היינו בעוד היום גדול עד בלילה עם עמוד האש והיינו לחבר יום ולילה בתורה כמו שעמוד האש והענן היו משלימים זל"ז א"כ צריך עכ"פ ללמוד פרק אחד גדול ועמוק כדי

שיעור שקיעה וזריחה והיינו ע"ב מיניטין בבקר, וע"ב מיניטין בערב, ואז יקיים שפיר לא ימוש, ואיתא עוד בבעה"ט סדר זה אצל מלחמת עמלק ויהי ידיו אמונה עד בא השמש וז"ל אמונה עד בא השמש, שהזכיר זכות אבות אמונה זה אברהם, דכתיב והאמין בד', עד בא זה יצחק דכתיב בא מבוא, השמש זה יעקב דכתיב וילן שם כי בא השמש עכ"ל נ"ל לפרש כיון דהיה צריך משה רבינו להעמיד השמש מזכיר זכות יעקב בשם שמש כמו שעמדה לו חמה ליעקב שנשקע שלא בעונתה והאיר אח"כ שלא בעונתה לכבודו של יעקב, כך התפלל שגם לו תעמוד השמש וא"ש:

עוד לפרשת בשלח איתא בטור א"ח (סימן ח) ומחזיר שני ציצית לפניו, ושני ציצית לאחוריו, משום דאיתא במדרש והמים להם חומה שהכריז גבריאל למים שמאחוריהם הזהרו שעתידים להשליך כנף ציצית לאחוריהם וקשר של תפילין עכ"ל, ופירש בכתנות אור כיון דהציצית מצילין מן הערות כמו שאיתא במנחות באחד שהיה זהיר במצות ציצית וניצול מן הערוה, וכל עצמו של הים שנבקע בזכות יוסף שהיה גדור מן הערוה לכן הזהירם גבריאל למים שלא יגעו בהם בישראל כיון שהם מטילין ציצית א"כ נזהרים מן הערות לכן אין שליטה למים ע"כ בקיצור כונתו, ואני אמרתי להסביר למה הכריז דוקא גבריאל ולא מלאך אחר כי כבר פרשתי בפ' וישב שבשביל זה נמסר לגבריאל לשומר ליוסף הצדיק, שהמלאך הזה שומר לישראל מן הערוה משום שמבואר בקידושין דיצה"ר של ערות אש הוא כדאמרינן שם ברב כהנא תא דאת נורא ואני בשרא, ואיתא בברכות דאש של גבריאל הוא אש דוחה אש א"כ אשו של גבריאל דוחה לאש של ערות, לכן שפיר הכריז גבריאל א"כ תקיימו מצות ציצית תהיו נשמרים על ידי מאש של ערות וענשו של ערות של אשת איש שהוא בחנק נופל אל הנהר דוגמת חנק אבל אין להמים רשות ליגע בכם וא"ש ובבעל הטורים סוף פרשת שלח איתא שם וז"ל ויש בכל אחד מהציצית שמונה חוטין שימנע מלעשות עבירה בשמונה אברים המרגילין את האדם לעבירה ואלו הן אזנים, עינים, פה, חיטם, ידים, רגלים, הערוה, והלב, ואם שמר עצמו מעבירה זוכה לעלות למעלה מז' רקיעים. ואם עבר בהם עבירה נידונין בשמונה עונשים בחיבוט הקבר, ובשבע מדורות של גיהנם, וכן איתא בספר חרדים וכן שמונה ימי מילה מרמזין כנ"ל, ומה שלא. מניח אברהם אבינו לירד להנימול לגיהנם היינו אם לא פגם כלל בהמילה ובזה נבין שפיר ששתי מצות אלו מילה וציצית שהן יסוד כל התורה שניצולו מזה מהמים של ים סוף ובזה נ"ל לרמז כי דהאדם שמת נעשה חפשי מכל המצות, אבל שתי מצות אלו ציצית ומילה מלוין אותו ג"כ בקבר לרמז אם קיים שתי המצות האלי כדאמרן ינצל מכל הדינים כדאמרן ולשני דברים רמז ג"כ המהרש"א בפ' ר"א דמילה, וכן

הפייטן בפזמון יום ליבשה, בברית חותמך, ועל כנפי כסותם יעשו גדילים כמו שמרמז בכתנות אור ומה שרמז עוד גבריאל המלאך שעתידין ישראל לקשור קשר של תפילין מאחוריהם נ"ל לפרש ג"כ על דרך זה, דהנה המהרש"א כתב ששלשה כתרים שנתעטרו בהן ישראל הן, כתר מלכות בראשו של דוד, וכתר כהונה ע"י הציץ בראשו של כהן גדול, והתפילין על ראשו מרמזין לכתר תורה דכולן במקום אחד מקומן ע"ש בי (בתורה) מלכים ימלוכו, והציץ ג"כ עיקר שפתי כהן ישמרו דעת היינו קדושת התורה שכה"ג גדול מכל אחיו, אבל כתר תורה עולה על גביהן, והיינו אם יזכו לכתר תורה ע"י התפילים כדאמרן, יזכו לנצח את היצה"ר כדאמרינן בראתי יצה"ר בראתי תבלין התורה, וממילא אין כח בהמים לשלוט על שומרי תורה, וכה שכתוב הלא כה דברי כאש נאם השם, דאש התורה מנצח אש של יצה"ר דעריות כדאמרן, וע"י זה ממונה מלאך של אש וא"ש, ומה שרמז דוקא על קשר של תפילין ולא על התפילין בעצמן נ"ל לפרש דא"א לכל אדם בהיות דבוק בחומר להשיג כל התורה כולה, אלא מרמז מאחורי, צא ולמד ממשה רבינו שקבל כל התורה כולו ולא נמסר לו כי אם מ"ט שעריה אבל השער החמישים נעלם מעין כל חי כמו שאיתא בר"ה דמ"ט שערי בינה נמסרו לו, וזה מרומז דכתיב וראית את אחרי ופני לא ירא וכן פירש המלבי"ם כי זה נמנע השגה, ועוד נ"ל לפרש אימתי התורה מצלת שהוא ענין ותכלית הידיעה שלא נדע כלומר שיבין בעצמו שלא השיג כי אם מעט כדרך אחרי, ואז תציל אותו התורה והמצות אבל אם יתגאה בהן ר"ל יאבד הכל כמו שמפורש בבבא בתרא עונש המתגאין, וכמו שאמר התנא ודאשתמש בתגא חלף, כלומר שמתגאה בכתר תורה. אבל הלימד תורה לשמה כתוב עליו בהתהלכך תנחה אותך בעוה"ז ובשכבך תשמור עליך בקבר, והקיצות היא תשיחך לעולם הבא:

פרשת יתרו

לפרשת יתרו פירוש על מדרש יתרו איתא במדרש סדר זה וז"ל שלח לחמך ע"פ המים כי ברוב ימים תמצאני (קהלת י"א) וכי בני אדם שוטים הם שנותנין לחמם על פני המים, ועל מי אמר על יתרו שנתן לחמו למשה שנאמר קראן לו ויאכל לחם הוי שלח לחמך על פני המים זה משה כי מן המים משיתיהו, למה כי ברוב ימים תמצאנו ויבוא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חותן משה לפני אלקים ע"כ במדרש, ותמוה וכי לא היה לשלמה וליתרו לקרא למשה אלא בשם מים, ונ"ל לפרש עם דברי שמ"ר (פרשה א) ע"פ ותקרא שמו משה וז"ל מכאן אתה למד שכרן של גומלי חסדים אע"פ שהרבה שמות היה לו למשה לא נקבע לו שם בכל התורה אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה ואף הקב"ה

לא קראהו בשם אחר עכ"ל ועתה י"ל שיתרו התבונן למה נקרא בתורה בשם משה הלא היה לו שבע שמות אלא מפני המים משיתיהו למדנו שכרן של גומלי חסדים אף הוא גמל חסר עם משה והכניסו לתוך ביתו ופתח לו את הפתח. ומדה כנגד מדה זכה לאכול לחם לפני אלקים כשם שיתרו פתח הדלת למשה כן דלתי שמים פתח הקב"ה בשבילו להוריד לפניו מן משא"כ שאר גרים היו אוכלין משיורי המן וא"ש:

את כל אשר עשה אלקים למשה פירש בבעה"ט ששמע יתרו שבא הקב"ה על משה במדת הדין להורגו על אשר שלא מל בנו שנאמר ויפגשהו ד' ויבקש המיתו ושמע שניצול מזה עכ"ל ותמוה מאי שייך זה לביאת יתרו, ונ"ל לפרש דבעה"ט מביא שמה בשם המכילתא דהבן הזה אשר לא נימול היה גרשום ויתרו התנה עם משה שהבן הראשון יהיה לע"ז ולכך לא נימול עד שפגעו המלאך בדרך וביקש להמיתו והמהרש"א כתב שיתרו היה מבני קטורה ומחויבין במילה כמו שפסק הרמב"ם ופירש מה דאיתא בסנהדרין ויחד יתרו מלמד שהעביר חרב חדה על בשרו היינו על הפריעה כי כבר היה נימול בחיתוך וצ"ל דהבן הראשון שהתנה יתרו עם משה שיתנהג בדרך יתרו היינו שיהא נימול בלא פריעה מ"מ חפץ המלאך להרגו וזה מה שמועה שמע ובא ששמע שגם בשביל הפריעה פגע הדין במשה בא תיכף להמדבר והעביר חרב חדה על בשרו כלומר שפרע וא"ש וזה רמז במדרש כי תצא חתן דמים למולות לשון רבים מכאן למילה ומכאן לפריעה כלומר דעיקר הדין היה בשביל הפריעה ומתאים לזה פירש"י מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק ושני דברים אלו בזכות המילה הן קריעת ים סוף שירה הזאת בזכות המילה כדכתיב זאת בריתי זה המילה ועמלק זרק מילות כלפי מעלה ויהושע שמל את בני ישראל שנית יש בו כח המילה להתגבר על עמלק כדאיתא במדרשות וביערות דבש וא"ש:

השמטה לפרשת וישב

השמטה לפרשת וישב בענינא דגבריאל:

ועוד נ"ל לפרש למה היה גבריאל שומר ליוסף עפ"י גמרא סנהדרין (דף צ"ה ע"ב) דאיתא שם רבי שמעון בן יוחי אומר אותו הפרק זמן בישול פירות (פירוש בעת שנהרגו חיל סנחריב) היה, אמר לו הקב"ה לגבריאל כשאתה יוצא לבשל פירות הוזקק להם (למחנה אשור) שנאמר מידי עברו יקח אתכם כי בבקר יעבור ביום ובלילה, ופירש רש"י גבריאל ממונה על בישול פירות עכ"ל ופירש המהרש"א וז"ל דהיינו שליחתו תמיד לבשל פירות שהיא כח אש דמלאך גבריאל ואגב הליכתו ושליחתו שעל פי הטבע לבשל הפירות אזל

להזקק לסנחריב וחילות שלו עכ"ל וכיון דיוסף היה המשביר ללקט כל הפירות בשבע שני השובע שיוסף ג"כ ניבא עליהם, היה גבריאל לימינו שיבשלו הפירות בשפע רב בשליחתו של הקב"ה שיהו מוכנים לשבע שני הרעב וא"ש ונ"ל לפרש דהלא מלאך אחד אינו עושה שתי שליחות לכן אמר מידי עברו היינו האש הזה בעצמו של בישול פירות ישרוף מחנות סנחריב ושליחות אחת היא:

נשלם חלק אוהל רחל בעזרת נורא ודחיל, וזכות אמנו רחל תגן על נשמת אשתי נ"ע, ששמה רחל כשם אמנו רחל לאור באור החיים עד שתעמוד בגורלה לקץ הימין, ובזכות אמנו רחל ישובו בנים לגבולם ב"ב אמן:

מסכת שקלים פרק א

קיבוץ הלכות ממסכת שקלים מסודר על פי דברי סופרים במספר שנים לזכרון:

גודל קדושת מ"ע של מחצית השקל:

[א] מצות עשה של מחצית השקל שציותה תורה לתת בכל שנה ושנה, היה נוהג בזמן שבית המקדש היה קיים בשני מקומות בארץ ישראל, ובחוץ לארץ. וכן פ' שקלים שהוא מד"ס הי' ג"כ נוהג בעוד שביהמ"ק קיים. ואנו ג"כ מחויבים בזמן הזה זכר למקדש לקרוא בכל שנה פ' שקלים, וגם אנו נותנים ג"כ מחצית השקל כמו שיתבאר (רמב"ם פ"א שקלים):

וגודל קדושת השקלים למדנו מאבותינו הקדושים כיון שנתקדש מזבח של מעלה ושל מטה על ידי עקידת יצחק וניתקנו אז שני התמידים בכל יום ויום כמבואר במדרשות, תיכף שלח אברהם אבינו את זקן ביתו הוא אליעזר לקדש בעד עולה התמימה הזאת את רבקה ולתת לה מתנה נזם זהב בקע משקלה, ופירש"י בקע רמז לשקלי ישראל בקע לגלגולת, ונראה לי לרמז כיון שנבנה המשכן ביום הראשון לחודש ניסן והוא בחודש שנולד יצחק אבינו ע"ה שבשביל זה הוקם ביום זה כמבואר במדרש (רבה פ' פקודי) נתנו תיכף רמז שעל ר"ת ניסן יביאו שקלי קודש למשכן דאז התחיל התרומה החדשה, ואף דבגמרא למדנו תרומה חדשה בניסן מגז"ש מחדשי השנה כמו שיתבאר עוד בפנים, מ"מ ודאי נראה לי טעם הדבר דתרומה חדשה מניסן ואז היה חנוכת המזבח הראשון מהשקלים החדשים, לכן גם לדורות נצטוו ישראל לחדש את החודש הראשון לחדשי השנה מתרומה חדשה כן נ"ל, ובספר זרע אברהם מביא בשם הגאון בעל ברכת שמואל וז"ל מה שאמרה תורה לכפר על נפשותיכם לפי שהאדם נותן, שקלים מבן כ' עד ע' שנה שהן ימי שנותיו של אדם וביחד כ"ה שקל ובתוספתא דסוטה איתא שמשתיתו של לב

יש בו דם הלב שיעור מנה והוא כ"ה שקל וזה לכפר על נפשותיכם בדם שהלב תלוי בו עכ"ל: [ב] רבינו הקדוש סידר שתי מסכתות תכופות זה לזה שקלים ויומא. למדנו מזה שצריך לתת כל אחד מישראל כופר נפשו שתי פעמים בשנה אחר קודם פורים, ושנית ערב יום הכפורים, וכן בתורה בסוף תצוה מסיים מדם חטאת הכפורים ומתחיל בפ' כי תשא בכסף הכפורים לכפר על נפשותיכם, ומרמז ג"כ שצריך כל אחד לתת כופר נפשו קודם יום כפורים כמו קודם פורים, ושנים הן במסורה כסף הכפורים, מדם חטאת הכפורים, כמו שרמז הבע"ט, ונמצאת למד דלמדנו זאת משני דברים מהסמיכות, ומהמסורה, וגם ונתנו נוכל לקרות משני צדדים ישר ולמפרע, ומרמז דכל מה שאדם נותן לצדקה יחזור עליו ולא יחסור לו בשביל זה כלום, ורמז ג"כ למה שכתבו חכמי אמת דיום הכפורים ופורים שניהם ענין אחד הם, דבשניהם צריך לתת כופר נפשו בעיוכ"פ ובפורים. ובשניהם אסור להתענות, ובשניהם ע"י הגורל, הגורל של המן בפורים, והגורל של שעיר המשתלח ביום הכפורים. ושניהם ענין אחד דכמו בפורים עושים יו"ט שנתלה המן בן בנו של עמלק כן שעיר המשתלח חלקו של עשו, ובשניהם עושים יו"ט, ובשניהם קבלו תורה הדר קבלוה בימי אחשורש, וביוהכ"פ נתנו שני לוחות האחרונים, ובפורים כתיב ליהודים היתה אורה זו תורה, וכן מרבים בנרות לכבוד התורה שנתנה בה כדאמרן כי נר מצוה ותורה אור, ועוד נראה לי לפרש כי מחצית השקל הי' כפרה על עון העגל כמו שיתבאר עוד, וביוהכ"פ נתרצה הקב"ה לישראל על עון העגל, לכן צריך ג"כ לתת אז כופר נפשו כדאמרן וא"ש:

[ג] ואיתא במדרש (תנחומא פ' תשא) וז"ל. ובפרשת שקלים אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע משאני מת אין אני נזכר. א"ל הקב"ה חייך כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשן כך בכל שנה ושנה שקוראין אותן לפני כאילו אתה עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשן מנין ממה שקראו בענין וידבר ד' אל משה לאמר כי תשא את ראש בני ישראל שא ראש לא נאמר אלא כי תשא לשון עתיד שלעולם יזכר שמך בקריאת פרשה זו בבית הכנסת ע"כ, ובמחצית השקל נתכפר להם עון העגל, וכיון שחטאו אמר הקב"ה לך וכפר עליהם א"ל רבש"ע לא כך אמרת אחת בשנה אמר הקב"ה לך זקוף ראשן עכשיו, כלומר מחצית השקל שנותנים בכל שנה מכפר כמו ביוהכ"פ ובשעה שאין להם זכות יום הכפורים יכפר עליהם עיי"ש, ואיתא בירושלמי למה מחצית השקל על שחטאו בשש שעות ביום יתנו מחצית השקל שהוא ששה גרמיסין, וחד אמר לפי שחטאו במחצית היום יתנו מחצית השקל, ריב"ז אמר לפי שעברו על י' הדברות יתנו עשרה גרה, ופירש בפנ"מ שעבר על שני דברות הראשונות

בעגל הו"ל כמו שעברו על י' דברות כולן, ועוד שם מפני שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל אחד שתי כסף והוא מחצית השקל, וכיון שראה משה גודל כפרת כופר נפש נרתע לאחוריו ותמה ואמר מי יוכל לתת פדיון נפש והראה לו הקב"ה מטבע של אש ואמר כזה יתנו. וברבינו בחיי מפורש מחצית השקל בא לרמוז שראוי לכל משכיל לשקול מעשיו בשוה ושיסכים בעצמו לתת לגופו ולנפשו לכל אחד מהם חלקו וחקו במשקל השלם כמו שאמרו דס"ל לר"י חלקהו חציו לד' וחציו לכם, ובשקל הקודש כי אז יהיו כל שקלי מעשיו והנהגותיו שקולים בשקל הקודש ויעלה מזה למדרגות הפרישות והקדושה עכ"ל:

מה שנתקשה משה רבינו ע"ה למה לא יהיו הכל שווין והראה לו הקב"ה מטבע של אש, דעיקר הוא האש של הנדיבות והכונה והשמחה ואהבת ד' אשר תוקד בקרבו זאת היא עיקר הנתינה והרוצה להרבות מעלין עליו כאילו הוסיף (חת"ס עה"ת), וכתיב ד"פ תרומה ג' פעמים תרומת ד' דישראל הוצרכו ג' פעמים לכפרה אחד לדור המדבר לכפר על עון העגל, ואחד בדור של מרדכי ואחד בימי דוד כמו"ש בפ' הרואה ובהשחית ד' ראה מה ראה, ראה כסף הכפורים שנגמר ולקחת כסף הכפורים, ואחד בימי המן כדאמרן, הרי נראה גודל כסף השקלים שהם לכפורים שהגין עליהם אחר הרבה מאות שנים, וניצלו שלשה פעמים ממיתה שהתורה אמרה ולא יהי' בהם נגף בפקוד אותם, ומרמז עוד בכתנות אור (פ' כי תשא) ע"פ המדרש דתשא מרמז למיתה כדכתיב ישא פרעה את ראשך ואז יזכו לעלות לגדולה וישאו ראש, ומרמז על שבימי דוד בעת אשר מנה אותם בלא שקלים לקחו את הראש שבהם והוא אבישי בן צרויה שהי' שקול כרובא דסנהדרין, וזה רמזה לנו התירה כי תשא את ראש בני ישראל ר"ל שהראש מבני ישראל ימות לפקודיהם בעת אשר לא יתנו הכופר שלא יהי' נגף בפקוד אותם עכ"ל:

[ד] בפ' שקלים כתיב ג' פעמים תרומה, מחצית השקל תרומה לד', ואח"כ כתיב מבן עשרים ומעלה יתן תרומת ד', וכתיב לתת תרומת ד' לכפר על נפשותיכם, ופירשו בגמרא מגילה (דף כ' ע"ב) של מזבח למזבח, ושל אדנים לאדנים, ושל בדק הבית לבדק הבית, ופירש"י ד שתי תרומות אדנים ומזבח שוים היו למחצית השקל אבל של בדק הבית לא הי' שוה בכולן אלא איש כפי נדבתו:

[ה] שתי תרומות השוות דאמרן דשל אדנים ושל מזבח לקרבנות, יש בהן שתי ל"ת העשיר לא ירבה, והדל לא ימעיט, וכתב הרמב"ן א"כ שתי מניעות הן אם שקל העשיר היחידי יותר משל מחצית השקל, והדל פחות מזה עוברין בלאו, ותמה הוא ז"ל למה לא מנו מוני המצות את השתי ל"ת אלו ? ותירץ וז"ל ושמא מה שהיו תורמין בקופות על

האיבוד ועל העתיד לגבות יתקן להם כי זה הדל ממעיט ביותר עתיד לגבות הוא כלומר הגבאי ימלאנו וכן העשיר המרבה לא יתרומו הגבאין ביתרון ולא יהיו מזכין במותרות עכ"ל, ומ"מ קשה לי אף דבאמת מלקות ליכא כי תיקנו הלאוין מ"מ הלא יש לנו הרבה לאוין הניתקין לעשה או שאינן במעשה ומ"מ בחשבון הם ימנו אותן וצ"ע, ואפשר לי לתרץ דכיון שפעם היו שוקלין יותר משקל של תורה דהיו הצבור מיעוט והיו צריכין לקרבנות היו נותנין דרכוני זהב לכן הם משונה משאר ל"ת, מ"מ הדין דיד כולן שוין דהצבור אם הוסיפו על שקל של תורה כולן נותנין שוה ואז ליכא ל"ת אבל היחיד אשר יחפוץ לתת יותר או פחות משל צבור עבר בודאי ועדיין צ"ע, ועי' לקמן (סימן רל"ד):

[ו] ואנו מצווין בזמן הזה ג"כ לקרות פ' שקלים קודם אדר, ומוציאין שתי ספרי תורות באחד קורין פ' שקלים ובאחד סדר היום, דבאחר באדר משמיעין על השקלים שיביאו השקלים לביהמ"ק כי באחד בניסן צריך להביא הקרבנות מהתרומה החדשה, ובגמרא פליגי שני אמוראי איזה פ' קורין לפ' שקלים, רב ס"ל דקורין בראשי חדשים של ר"ח דכתיב שם זאת עולת חודש בחדשי השנה שלמדנו מזה שצריך להביא תרומה חדשה מניסן, ושמואל ס"ל פ' שקלים כי תשא והכי קיי"ל דתניא כוותיה, ואיתא שם עוד צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול שקלים על ישראל אמר מוטב שיקדים שקלים של בני לשקליו לפיכך מקדימין פ' שקלים קודם אדר, ועוד כיון דתרומה החדשה בניסן לכן משמיעין באחד באדר וקורין עוד קודם לזה:

[ז] ומנלן דבניסן תורמין התרומה החדשה מדכתיב זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה, וקשה ש שני פעמים חודש לחדשי השנה למ"ל ? דסגי הי' לומר זאת עולת החודש, אלא לרמז על תרומה החדשה שמניסן דלמדנו מגז"ש כתיב הכא שנה וכתיב התם ראשון הוא לכם לחדשי השנה. שני פעמים שנה לגז"ש, ומה דרמזה התורה דין תרומה חדשה אצל פרשת ר"ח דוקא כתב הטו"א דהיינו טעמא דלכאורה קשה דהלא בר"ח ניסן תיכף בתמיד של שחר צריך להביא אותה מהתרומה החדשה ולמה מרומז במוסף ר"ח] ותירץ דאם לא באו העדים אלא עד אחר תמיד של שחר, מספיקא אין מביאים התמיד מתרומה חדשה וקמ"ל קרא דמוסף ר"ח קרב מן החדש ראשון לתמיד דכיון דמקריבין למוסף ר"ח א"א אא"כ קדשו כבר את החודש. אבל בשעת הקרבת התמיד דעדיין לא קידשו החודש אין צריך להביא מן החדש דלא חיישינן לספיקא שמא יבואו ויקדשו עוד היום החודש על פיהם עכ"ל, אבל הפנ"י כתב דגם בליל ר"ח ניסן מביאין עצים למערכה מתרומה חדשה, ע"כ, וצ"ל דאזלינן בתר רוב השנים:

[ח] השקל אין נותנים אותו בשתי פעמים היום מעט ולמחר מעט אלא נותנו כולו בפעם אחת אפי' עני המתפרנס מן הצדקה מחויב לקיים מ"ע של תורה לתת מחצית השקל בכל שנה, ושואל או מוכר כסות שעל כתיפו ונותן. (רמב"ם פ"א משקלים):

[ט] על שני דברים מכריזין באחר באדר, על השקלים כדאמרן, ועל הכלאים, דאז זמן זריעה ומכריזין שימעטו הזרע האחר עד שלא ישאר בו רובע הקב לסאה (שקלים משנה א'):

[י] שני תקנות בשני ימים עושים בדבר הכלאים, באחד באדר מכריזין כדאמרן, ובט"ו באדר יוצאין שלוחי ב"ד על הכלאים דאע"פ שכבר הכריזו עליהן לא היו סומכין על ההכרזה דשמא לא עקרו בעלים והיו יוצאין שלוחי ב"ד ועוקרין אותם, ועדיין היו בעלי בתים שמחים שתי שמחות אחת שמנכשין שדותיהן, ועוד שהשליכו לפני בהמתן ורבו עיברי עבירה התקינו שיהא מפקירין כל השדה כולה (שם):

[יא] בט"ו באדר, ש שני דברים עושין, קורין את המגילה בכרכין, ועושין כל צרכי הרבים כגון מתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת המקואות המים ומציינין על הקברות, ויוצאין על הכלאים כדאמרן:

[יב] ושני פעמים מציינין את הקברות, בט"ו באדר כדאמרן, וגם בחול המועד, ומפרש בירושלמי טעם הדבר כיון שירד הגשם ושטפו צריך לציין עוד הפעם:

[יג] ומנ"ל דמציינין על הקברות דכתיב טמא טמא יקרא שתי פעמים למ"ל ?

אלא הטומאה קורא לך בפיה ואומרת לך פרוש, כלומר שעושין סימנים לטומאה שיפרוש. ומציינין על השדרה ועל הגלגלות ועל אבן קבועה, לאפוקי אבן המתגלגל שלא יתגלגל למקום אחר והטומאה לא תהא ניכרת, על אבן אחת מציינין אבל הי' שתים המאהיל עליהן טהור וביניהן טמא שאני אומר מפני הטומאה שביניהן ציינו עליהם, אם היה חורש בינתיים הרי הן כיחידית ביניהן טהור. וסביבותיהן טמא, ולא הי' מציינין על הבשר, שמא נתעכל, ומוטב שיתקלקלו בו לשעה ואל יתקלקלו בו לעולם (ירושלמי פ"א ה"א):

[יד] שני פעמים יוצאין על הכלאים להפקירן בט"ו באדר, ובחול המועד, ופירשו בירושלמי כגון שהיתה השנה אפילה ואין הצמחין ניכרים, פי' מאוחרת וצריך לצאת שנית (שם):

[טו] שני שנים יש שאין מעברין אותן לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עיברו ה"ז מעוברת, בשביעית הטעם לפי שמאריכין עליהם איסור שביעית בעבודת הקרקע,

ומוצאי שביעית משום שלא לרבות באיסור חדש לפי שהישן כבר כלה וכשמעברין בשמינית מאריכין עליהם איסור חדש עד אחר העומר, (שם):

[טז] שני מיני כסף יש, יש כסף צורי שהוא כסף מזוקק, ויש כסף מדינה שאחד משמונה חלקים שבהם כסף וז' חלקים נחשת, לשני מיני חובות, חובות דאורייתא דוקא בכסף מזוקק, ושל דבריהם בכסף מדינה, (שם):

[יז] שני שמות ישנו לכסף של תורה. נקרא בשם כסף, ונקרא בשם שקל, של תורה, והן ל' של עבד, ונ' של אונס ומפתה, וק' של מוציא ש"ר כולם בשקל הקודש במנה צורי, וכולן נפדין בכסף ובשוה כסף חוץ מן השקלים, כן איתא במשנה בכורות (פ"ח מ"ז) ושייר התנא שני דברים, מעשר שני שאין נפדה אלא במטבע של כסף. ושייר נמי הראיון שמביא כסף לעולת ראיה, וכבר עמד התוי"ט בזה כלומר ששנים אלו אין נפדים בשויה אלא במטבע, ופירש בתוס' חדשים דהמשנה לא מיירי אלא במה שצריך להיות כסף דוקא, משא"כ מעשר שני דנפדית גם על נחושת, והראיון מדאורייתא אין לה שיעור רק מדרבנן והמשנה מיירי דוקא מדאורייתא ובכסף דוקא, וכסף דדבריהם הן הקנסות, ובכתובת אשה פליגי רבוותא להרמב"ם בכסף מדינה, ולהרע"ב ולשאר רבוותא בכסף צורי, ולעולם אינו שוקל פחות מחצי השקל שהיה בימי משה רבינו שהי' משקלו מאה וששים שעורה:

[יח] בשני זמנים היו יושבין שולחנות להחליף מעות על שקלים, בט"ו באדר במדינה, ובכ"ה באדר ישבו במקדש, להרמב"ם הפירוש מקדש ירושלים ולשאר מפרשים מקדש ממש, ובאותן הימים התחילו למשכן המאחרים בשני מקומות, ובשני זמנים במקדש, ובמדינה:

[יט] שני תרומות דשוין היו כולן למחצית השקל כמבואר למעלה והיינו תרומת אדנים, ותרומת שקלים למזבח, מ"מ בזה מחולקין תרומת אדנים נתחייבו דוקא העוברים על הפקודים מכ' שנה ולמעלה ואין שבט לוי בכלל כמפורש בתורה חשבון פרטי להאדנים, אבל תרומת שקלים פליגי בזה תרי תנאי לר' יהודה שבט לוי פטור ג"כ משקלי מזבח, ולריב"ז שבט לוי מחויב ג"כ, מר דרש דוקא כל העוברים על הפקודים ולא שבט לוי כדאמרן, ומר דרש שתי תיבות עוברי ים דהיינו כהנים לוים וישראלים שכולן עברו את הים בין אותן שנמנו לבדן, ש ובין אותן שנמנו עם ישראל, (הרע"ב פ"א מ"ד):

[כ] שני מיני מנחות יכול הכהן להביא. מנחת חובתו או נדבתו שמביא לבדו, ויש חובות שמביאין עם הצבור, אותן שהכהנים מביאין לבדן כליל דוקא, אבל אותן שמביאין עם הצבור כגון עומר ושתי הלחם ולחם הפנים נאכלים, אע"פ שיש להם בהם שותפות,

ובשביל זה כהן שאינו שוקל חוטא דדורש מקרא זה לעצמו כל מנחת כהן כליל תהי' לא תאכל הואיל עומר ושתי לחם ולחם הפנים שלנו היאך נאכלים ואינו בדין דקרבנות ציבור הן, ובזה נבין היטיב דברי רש"י ז"ל במדבר (ט"ז ט"ו) אצל מעשה דקרח דהתפלל משרע"ה אל תפן אל מנחתם ופירש"י וז"ל לפי פשוטו הקטרת שהם מקריבין לפניך מחר אל תפן אל מנחתם, והמדרש אומר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור חלקם לא יקובל לפניך לרצון תניחנו האש ולא תאכלנו עכ"ל, וקשה מה הלשון יודע אני פשיטא שהי' מביאין שקלים, ועוד מה זה מדה כנגד מדה שתניחנו האש. ובהנ"ל א"ש דהפירוש הראשון של רש"י על הקטרת קשה דהלא כתיב מנתה, ומנחה לא היו מביאין, ועוד קשה אולי הי' ס"ל לקרח ועדתו הלוים כהתנא דהלוים פטורים משקלי הצבור, לכן אמר משה יודע אני שקרח ס"ל דהלוים חייבים ונתן שקלי קרבנות, אכן מפני שהוא חפץ להיות כהן ומנחת נסכים של ישראל ג"כ כליל ושל כהנים כולו כליל לכן תניחנו האש ולא תאכל חלקם לרמז שלא די שאין לו דין כהן שחלקו כליל דאפי' כישראל לא יקובל חלקו וא"ש. כנ"ל לפרש כלומר חלק השקלים שיש לו בתמיד:

[כא] יש שני מיני אנשים שמחויבין מן התורה, וממשכנים אותם, ויש שפטורים, מ"מ אין ממשכנים אותם, כהנים ולוים וישראלים וגרים ועבדים משוחרים מחוייבין וממשכנין אותן, ובלבד כהנים דמדינא הי' צריך למשכנם אלא מפני דרכי שלום אין ממשכנין אלא כשיתנו מקבלין מהן ותובעין אותן עד שיתנו, אבל לא נשים ולא עבדים ולא קטנים ואם נתנו מקבלין מהן:

ואע"פ שאין הנשים מביאין שקלים מ"מ ודאי מתכפרין ג"כ בכל הקרבנות ציבור כגון המוספים של כל הרגלים כולן, וגם בשעיר המשתלח כדאיתא (ב"ק ט"ו ע"א) דתני דבי ר' ישמעאל איש או אשה אשר יעשו מכל חטאת השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ואמרינן בגמרא שם התם הוא דחס רחמנא עלה כי היכא דתהוי לה כפרה, פירש"י כיון דמשתעי בקרבן חם רחמנא עלה דתהוי כאיש לענין כפרה עכ"ל, וכן אמרינן בעלמא פשיטא גברא בעי חיי נשי לא בעי חיי, אף כאן כיון דשעיר המשתלח מכפר ג"כ על מיתת ב"ד בתשובה נשי ג"כ בעי חיי קרינן וברור, ונראה לי לפרש הדבר היטיב עם מה שאי' בגמ' (יומא דף נ"א) אצל פרו של כ"ג דמתכפרין כל אחיו הכהנים בוידוי שניה שלו, ומקשה בגמרא כיון דשנה עליו הכתיב אצל פרו של כ"ג שיהא דוקא משלו היכי מכפר להו בפר דלאו דידהו, ומשני דרחמנא הפקיר ממונו שלו לכל אחיו הכהנים עכ"ל, וקשה היכי מצינו שרחמנא הפקיר באמת לכל אחיו הכהנים, אלא ודאי הכי פירושא כיון דהתורה אמרה שיתכפרו בו כל אחיו הכהנים וג"כ שנה הכתוב לעכב שיהי' הפר

בדוקא ממעות כ"ג והיאך יש להם להכהנים חלק בהם אלא אמרינן מצד הסברא דא"א בענין אחר, אף כאן נאמר ג"כ כן כיון דהתורה תסה על הנשים שיהי' להן כפרה פשיטא שרחמנא ג"כ הפקיר לנשים שיהי' להן חלק בקרבנות ציבור וברור:

ובזה נדחה מה שאיתא בתשובת רעק"א זצ"ל בשם ספר בשמים ראש דהנשים פטורות מתפלת מוסף כיון דנשים לא היו שוקלות אין להם חלק בקרבנות צבור. דליתא דודאי יש להן חלק ומתכפרין בשעירי הרגלים על טומאת מקדש וקדשיו ובשעיר המשתלח על כל עונות, ופשיטא שחייבין להתפלל כל המוספין ואין ענין לזה ממה דאמרינן שתורמין על העתיד דשם אמרינן אם הזיד ולא הביא בודאי אין לו חלק בקרבנות ציבור. אבל אם הוא עתיד לגבות אח"כ ולשלם תורמין בשבילו, אבל בשביל הנשים אין צריך להתנות כי רחמנא נתן להם חלק דומיא דהכהנים. למ"ד שאינם שוקלין פשיטא דנתכפרו בכל הקרבנות משום הטעם הזה בעצמן, כדאמרינן ביומא אצל וידוי כ"ג על שעיר המשתלח דאינו מתודה בפירוש על אחיו הכהנים, ואמרינן אטו הכהנים לאו בכלל עמך ישראל הן, הרי בפירוש דלכ"ע יש להן חלק בשעיר המשתלח וה"ה בכל קרבנות ציבור, ועוד יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, ואפשר לתת הטעם למ"ד דהכהנים פטורין ממחצית השקל דחס רחמנא על הכהנים משום דכל עבודתן שלהן שכר עבודתן נתן להם הקב"ה שיהי' כל הקרבנות מהשקלים ג"כ נכנס בכלל זה, וכן הנשים כיון דרוב נשים שבעולם אין להם מעות דכל מה שקנתה אשה קנה בעלה ואין ביכולתם להביא ממעותיהם. לכן גם שאר הנשים אפי' שיש להם ג"כ חס רחמנא עליהם כנ"ל: והרע"ב והתוי"ט פליגי בענין הקטנים דהרע"ב ס"ל דדוקא בן כ' שנים חייב בשקל, ופחות אפי' הביא ב' שערות פטור מן התורה, והרמב"ם והרמב"ן והתוי"ט ס"ל וכן נראה מהירושלמי כמו שמפרש התוי"ט דבריהם דס"ל דקרא קמא מיירי בקרבנות ואותן שנמנו הי' בני כ' שנים לכן פטורים קודם הזמן. והתוי"ט הקשה על זה מהירושלמי דמשמע דלמדין מקרא בתרא, ולי נראה לפרש דעת הרע"ב משום דתנן אע"פ שאין ממשכנין הקטנים מ"מ אם שקלו מקבלין מידם, ולפירוש הרע"ב ניחא דקטנים דכאן מיירי שיש להם שתי שערות דממכרן ממכר ומתנתן מתנה מן התורה נוכל להביא קרבנות משקליהן. אבל אם נאמר דקטנים דלמעלה הן בני י"ג שנים א"כ דקטנים הם פחות מי"ג שנים והיאך יביא מהן קרבנות צבור, ובהגהות רעק"א דחק לתרץ כיון דקיי"ל דפעוטות ממכרן ממכר מדרבנן מהני ג"כ לקנין פורה דומיא דכתב הקצה"ח במעמד שלשתן דתקנתן דרבנן יש לו קדושין מן התורה, ובתפא"י פירש משום דהפקר ב"ד הפקר, אבל הרע"ב נראה לי דלא ניחא לי' בתירוץ זה דבשלמא במעמד שלשתן דקניא האשה המעות יהיה מאיזה

טעם שיהי' נתקדשה שפיר מן התורה, אבל כאן בפעוטות עשו דוקא משום חייהם. אבל לא שיקדשום לגבוה על זה לא היתה התקנה וא"כ איך מביאין קרבן צבור משקליהן, ונראה לי ראיה לוה דלא לכל מילי אמרינן בפעוטות דיוכלו להקנות. הלא ביו"ט ראשון של סוכות אסור ליתן להם לולב לצאת מפני שאינן יכולין להקנות אפי' בפעוטות אמאי לא נאמר דהקנין של קטן מדרבנן מועיל ג"כ להקנות מד"ת אלא ודאי לא לכל אמרו כן ואתי שפיר, ואף דהר"ן כתב באמת כן דבהגיע לעונת הפעוטות נוכל לתת להן לולב לצאת. מ"מ כיון דהרמב"ם והרי"ף והרא"ש לא חילקו י"ל דהרע"ב ס"ל כותייהו, ובזה מתורץ מה שמקשין על השו"ע דבלולב מביא שני הדעות ובמעמד שלשתן סתם שמועיל, די"ל דמעמד שלשתן עדיף כמו שכתבתי, אחר שכתבתי זאת מצאתי בשעה"מ (בהלכות שקלים) שמתרץ על הקושיא איך מביאין קטנים שקלים דהכא שאני דמה"ת אפי' בלא מסירה לצבור מהני ואין כאן חשש דנמצא ק"צ קרב משל יחיד משום דכיון דרובן של שקלים באין מבני חיובא בטלים הם ברוב, אלא משום דמטבע חשוב ולא בטל מש"ה בעינן שימסרם לצבור וכבר ידוע מ"ש הרשב"א בתה"א דכל הדברים שאין להם ביטול הם דוקא מדרבנן דמה"ת הכל בטל ברוב חוץ מאיסור הניכר, ומ"ש התוס' בסיף מעילה דמטבע חשוב ואינו בטל מדאורייתא, הם דברים תמוהים וכבר עמד בזה הרב משל"מ, וכיון דאין אסור אלא מדרבנן אמרינן בהו דמהני מסירה לצבור אע"ג דאין הקנאתו אלא מדרבנן דאתי תקנתא דרבנן ומפיק איסור דרבנן, משא"כ בההיא דלולב רלא אתי תקנתא דרבנן ומפיק דאורייתא כנ"ל נכון וברור עכ"ל, ובאבני מלואים הקשה הא מה"ת לא בטל דקיי"ל ממון בעלים אינו בטל מגמרא דביצה הרי שנתערב כו' וצ"ע, ובספר לחם שמים כתב בפשיטות ששקל קטן אינו כלום כדתנן קידם לזמן הבדיקה אע"פ שאמרו יודעין אנו לשם מי הקדשנו אין הקדשן הקדש, והיאך אפשר לקבל מידם שקלים להביא בה ק"צ ואפי' בהגיע לעונת נדרים כיון שעדיין פטור מכל המצות דומיא דמי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים עכ"ל, ובודאי דלא ניחא לי' תירוץ שעה"מ כיון דתנן מקבלין מהן הו"ל כמערב איסור לכתחלה ואינו בטל, ולכה"פ אין נכון לעשות כן, ומסיק להלכה בלחם שמים דג' חלוקות בדבר הן, עד י"ג שנים בודאי אין מקבלין מהן, ואפשר דאפי' בסמוך לאיש ג"כ אין מקבלין, בן י"ג שנים אע"פ שהביא ב' שערות מקבלין אבל לא תובעין דהממע"ה, אבל מקבלין דחייב במצות ויודע ג"כ למסור יפה, בן כ' שנה ממשכנין אותו עכ"ל בקיצור נמרץ. ובמלאכת שלמה כתב וז"ל ומסקנת השמועה דבאיש איכא ג' חילוקין עד שיביא שתי שערות אפי' תביעה ליכא ואם שקל מקבלין, משהביא שתי שערות עד כ' תביעה הוא דאיכא ומשכון ליכא, מכאן ואילך משכון נמי

איכא, והרא"ש ז"ל כתב ובנשים ובעבדים שני חילוקים איכא עד שיביא שתי שערות אפי' תביעה ליכא ואם שקלו מקבלין מהן, ומשהביאו שתי שערות ולעולם תביעה הוא דאיכא ואע"ג דשקלים מ"ע שהזמן גרמא היא מ"מ תביעה דכסף הכפירים נינהו ובעי כפרה עכ"ל, ובדברי הרא"ש אלו נראה לי לתרץ מה שהקשה בהגהות בית שאול וז"ל אמנם אי קשית הא קשיא במה שכתב הרע"ב כאן בתנאי שימסור לצבור יפה קשה לי לפי מה דאמרינן בגיטין (דף כ"א) דאשה לא ידעה לאקנויי איך תוכל לאקנויי ולמסור לצבור יפה וצ"ע עכ"ל, אבל בזה מתורץ דשאני התם דנייר שלה ואח"כ תקחה היא בעצמה הגט באמת אינה מבינה להקנותו לבעלה, אבל כאן משום כפרה באמת מוסרת יפה יפה, ואתי שפיר כן נ"ל:

ודעת הרמב"ן ז"ל על התורה כי השקלים שכתובים בתורה בפ' כי תשא נמנה גם שבט לוי עמהן והוא מבן עשרים, והשקלים אשר נמנו בהן בחומש הפקודים אינו מבן עשרים אלא משהביא שתי שערות חייב לשקול, והשקלים של קרבנות, לוים חייבים בהם לד"ה וכדברי חכמים אף הכהנים וכן הלכה עכ"ל:

[כב] עכו"ם וכותיים שנים אלו אין מקבלין מהם שקלים משום דאינם נאמנים למסור יפה ואין מקבלין מהם לבדק הבית שנאמר לא לכם ולנו לבנות את בית אלקינו, מיהא בזה מחולקין דנכרים אין מקבלים מהם אלא נדרים עולות, אבל מכותיים אין מקבלין קיני זבין וקיני זבות ויולדות וחטאות ואשמות לכתחלה אבל בדיעבד שפיר דמי, אבל הנכרים אינם בכלל קרבנות אלו, ואף דהרע"ב מפרש שם דמעכו"ם מקבלין כל דבר הנידור אפי' שלמים ועצים, אינו הלכה אלא אין מקבלין מהן אלא עולות בלבד, מיהו אחר שמצאו להם לכותים דמות יונה בהר גריזים עשאום מאז כעכו"ם גמורים לכל דבר כידוע, (שם):

[כג] כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק, דעת הרע"ב דאם מת אביו הוא שוקל ע"י עצמו, אבל דעת הרמב"ם דאין חיוב על הבן כשמת אביו דהיאך יוכל האב להעמיד חובה על הקטן, ופירש בתוי"ט דוקא כשירש נכסים מאביו בחובה חל על הנכסים, ובלחם שמים מסכים לזה דהלא אין לקטן מעות אלא שירש מאביו הא אין קנין לקטן ואין לו זכיה אפי' דעת אחרת מקנה אותו עכ"ל, ותמיה לי הלא משכחת לה שירש נכסים מאבי אמו ונכסים אלו ליכא למימר שנתחייבו וצ"ע, וכתב עוד בלח"ש דלשיטת הרע"ב דקטן פחות מבן כ' אינו חייב משכחת לה שעשה אביו שליח ואז נתחייב תמיד כיון שקבל עליו ומפרש דינו של קטן לענין קרבנות כך בנזיר הלכה הוא דאיש מדיר את בנו בנזיר, ולענין אם בעל שפחה חרופה דלדעת הרמב"ם הקטן ג"כ חייב בקרבן אשם

מ"מ אינו מביאו עד שיגדיל, ופסח שממנין עליו הקטנים שה לבית אבות לאו דאורייתא וקטנים אוכלים אע"פ שלא נמנו עליו, ובשקלים בעינן דעת הנותן דלכפרה אתי כדכתיב לכפר על נפשותיכם, וקטן דאין הקדשו הקדש צריך עכ"פ דעת אביו דאפי' קרבנות דמחוסרי כפרה דלא בעינן דעת מתכפר, אבל דעת מקדיש ומפריש בעינן וגם קרבנות הקטן של נזירות האב נותן, וכתב דלפי דעתו דוקא נזירות טהרה מביא הקטן אבל קרבן טומאה אם נטמא אינו מביא עכ"ד, ועוד הקשה שם דהמודר הנאה מחברו איתא בנדרים דשוקל את שקלו ע"כ שלא לדעתו הוא דאי לדעתו אמאי שרי ? אלא א"כ שלא לדעתו וקשה היאך יוכל להביא קרבן שלא לדעת מתכפר והניח בצ"ע, הרי שני מיני קטנים נינהו דעד י"ג שנים לא יוכל להתחייב בעצמו ולא ע"י אביו המת אלא א"כ ירש נכסים, אבל קטן פחות מכ' שנים אפי' אם נאמר דלא חייב, מ"מ אם שקל הוא בעצמו פעם אחת או אביו על ידו אביו חייב לעולם:

[כד] קלבון אינו אלא בשביל שולחני ודוקא אם מצרף שקל ביש בשני חצאין או שניים שנתנו שקל על שניהם אז חייבין בקלבון, ודוקא אופן שמחוייבין מן הדין חייבים בקלבון, אבל שתי נשים או שני עבדים שנתנו שקל פטורין מן הקלבון, וכן הכהנים פטורין מן הקלבון, וכן אם נתנו שקל שלם בעד עצמו ועל אשה או עבד פטור מן הקלבון, עוד יש חילוק בין הלואה למתנה הנותן שקל ע"י שכינו או על ידי בן עירו במתנה פטור, ובהלואה חייב:

[כה] האחים שהיו שניהם בשותפת כגון שחלקו וחזרו ונשתתפו, הן כשאר שני אנשים ששקלו וחייבין בקלבון אחד, ואז פטורין ממעשר בהמה כשאר שני שותפים, אבל לא חלקו חייבים במעשר בהמה ופטורין מן הקלבון, ומשכחת לה עוד בשני שותפים ולא יורשים לגירסת הרמב"ם השותפים שנשתתפו בממון וערבו הממון ועדיין הוא בעין חייבים בקלבון ופטורין ממעשר בהמה כגון שנשתתפו בבהמות לפטמם, אבל אם נשאו ונתנו בממון ומכרו ולקחו עד שיהא ממון שבידם כאילו הוא דבר נולד אחר השותפות פטור מן הקלבון (תוי"ט), וקלבון חצי מעה, ואם חלקו הבהמה ולא חלקו הכספים פטורין מן הקלבון עד שיחלקו הכספים ואין אומרים הרי הן עומדין לחלקה כן הוא דעת הרמב"ם, ודעת הראב"ד בשלא היתה הבהמה רוב אבל הבהמה רוב הן עיקר נכסים:

[כו] מה עושין מן הקלבנות ? בירושלמי ר' אלעזר אומר לנדבה, ר"ש שזורי אומר ריקוע פחים זהב לבית קדשי הקדשים, בן עזאי אומר שולחנין היו נוטלין, וי"א להוצאת דרכים, וכן מביא הראב"ד וז"ל הרבה חלוקות בתוספתא ובירושלמי עכ"ל ולא הכריע, והרמב"ם כתב וז"ל מניחין אותן השולחנות בפ"ע עד שיסתפק מהן הקדש:

סליק פרק א':

מסכת שקלים פרק ב

[כז] שני שופרות היו במקדש וכתוב עליהן תקלין חדתין, ותקלין עתיקין, חדתין שבו נותנין שקלי שנה זו וכשמגיע זמן התרומה הגזבר מוציא כל שקלים שבשופר ונותנם ללשכה כדי שיתרמו מהם, והשני כתוב עליו תקלין עתיקים, ומי שלא הביא שקלו באותו שנה מביא בשנה שאחר כך ונותנו באותו שופר והגזבר נותנם בשיירי לשכה, וכשם שהיו שני שופרות במקדש כדאמרן כך הי' שני שופרות במדינה (משנה א'):

[כח] שני שופרות בכל עיר ועיר מערי ישראל ג"כ לתקלין חדתין ולתקלין עתיקין, ובמשנה איתא במדינה פירש הרמב"ם דמדינה פירוש בכל ערי ישראל ומקדש משמע עיר ירושלים, ולפירוש הרע"ב אפילו בירושלים חוץ למקדש נקרא מדינה, וכשנתקבצו כל השקלים היו מצרפין השקלים הללו לשלוח אותן קודם ר"ח ניסן לתת אותם להגזברים:

[כט] השקלים היו מחליפין על דרבונות ודרבון שויה שני סלעים ואף שהיו צריכים להחליף אותם אח"כ על חצי שקלים ויפסיד ההקדש אפ"ה אין חוששין לזה מדאפשר שיפסידו הן מפני משא הדרך, (שם):

[ל] שני מיני שקלים דאמרן שהוליכו הגבאים לירושלים והן תקלין חדתין, ותקלין עתיקין מחולקין בשני דברים, החדתין אסור להחליפן על מרגליות כי אם על מטבע זהב שמוציאו באותו שעה בירושלים, דחיישינן שמא יוזלו מרגליות, אבל בעתיקין מותר, וטעם הדבר דחדתין הן לקרבנות צבור, ועתיקין לחומת עיר ומגדלותיה, הרי דמחולקין בשני דברים דחדתין לקרבנות בנות צבור ואסור להחליפן על מרגליות, ועתיקים לחומת העיר ומותר להחליפם, (ירושלמי מ"א):

[לא] שני מיני שלוחים יכולים בני העיר לשלוח על ידם השקלים לירושלים, שומר חנם, או שומר שכר, ואם שילחו בני העיר את שקליהם ע"י שומר חנם ונגנבו או נאבדו השומר חנם לשבע ונפטר, ובני העיר שעשו פשיעה לשלח ע"י שומר חנם מחויבין לשלם שקליהן פעם שניה, ואם רצו בני העיר לפטור את השליח מן השבועה אין שומעין להם שתקנת חכמים הוא שאין הקדש יוצא בלא שבועה, נמצאו השקלים הראשונים אחר שנשבע השליח, ויש כאן שני מיני שקלים ואין עולין לשנה האחרת, והראשונים יפלו לשקלי השנה הזאת, והאחרונים יפלו לשקלי שנה העברה, כך פסק הרמב"ם ולא ביאר מי הם הראשונים, ומי הם השניים ? ובירושלמי פליגי ומביא הרמב"ם לשני הדיעות

ולא הכריע חד אמר אלו ששילחו בני העיר תחלה וחד אמר אלו שהגיעו ליד גזברים תחלה, ובשיירי קרבן ובמראה הפנים הקשו על הרמב"ם מגמ' ב"מ (דף נ') עיי"ש:
[לב] שלחו שקליהם ביד שומר שכר שחייב בגניבה ואבדה, ונאבדו באונס או בלסטים מזויין, השומר שכר ג"כ נשבע מתקנת חכמים כדאמרן דמד"ת אין נשבעין על ההקדשות, מ"מ נשבע השומר שכר, לאחד משניהן או להקדש או לבני העיר, אם נתרמה התרומה דדרכן הי' לתרום על העתיד לגבות כדי שיהא חלק בהקרבנות לאותם שלא שקלו עדיין וא"כ הרי הם ברשות הקדש להם נשבע כלומר לגזבר של הקדש, ואם לאו נשבעין לבני עיר דברשות הבעלים נגנבו. ובני העיר נותנין שקלים אחרים כדלעיל, נמצאו הלסטים יש כאן שני מיני שקלים אלו ואלו שקלים ואין עולין להם לשנה האחרת והשנים יפלו לשקלי שנה שעברה (רמב"ם פ"ג משקלים ה"ט) והדין הוא שנשבעים לבני העיר במעמד הגזברים., וכן איתא בבבלי ובירושלמי. והרמב"ם השמיטה וצ"ע וכן הקשה בכ"מ ותירץ משום דמסיק בגמרא ששבועה זו תקנת חכמים לא צריך להך אוקימתא:
[לג] וכן הדין באיש אחד שהפריש שקלו חייב באחריותו עד שיבוא לידי הגזבר, ואם נמצא אח"כ, שני שקלים הללו קודש הן כדלעיל, (שם): [לד] שני אופנים יש שהשוקל את שקלו שלא כדין אינו מועל עד שקרבו הבהמה אחר שנתרמה התרומה (א) הנותן שקלו לחברו לשקול על ידו ושקל ע"י עצמו, (ב) השוקל שקלו ממעות הקדש הבית ג"כ אינו חייב קרבן מעילה עד שקרבה הבהמה, וטעם הדבר כי ב שני אופנים הללו כיון שנתרמה התרומה השקל של חברו ברשות הקדש הוא' וכ"ש ששוקל ממעות הקדש של בדק הבית כיון שזה ההקדש נשאר לעולם הקדש כמו שהי' בכ"מ ולא נשתנה אין שייך עוד מעילה, אבל כשנקרבה הבהמה הו"ל כאילו קנה הבהמה מאותן מעות הקדש והקריבה ונהנה שלא משכניהו ונתחייב בקרבן מעילה דאלו משום מצוה, מצות לאו ליהנות ניתנו כך פירש הרע"ב וכן פסק הרמב"ם כפי שפירש בכ"מ, אבל בלחם שמים כתב דברישא דנותן ששקל ע"י עצמו להכי מוקמינן לי' ברשותי' להתחייב בכדי הנאה דהא ברשותי' קאי לשליחות יד תיכף מעל טרם שקרבה הבהמה עוד, אבל בסיפא במעות הקדש המסורות לגזבר דאפי' במתכוון להשתמש בהם בצרכי חולין לא מעל דאין כאן לא שינוי רשות ולא שינוי מעשה ולא שייכא שליחות יד, מש"ה לא שייכא ביה מעילה אלא אחר הקרבת הבהמה דהוי כמוציא מרשות הקדש, אבל בלא"ה אפי' מעילת הנאה אין לו מאחר שרשות הקדש היא עכ"ל, ומצאתי בפנ"מ שמפרש ג"כ כך דברישא מועל מיד, אע"פ שלח נקרבה הבהמה יעו"ש:

[לה] כיון שכל ההנאה של השליח הזה אינו אלא שלא ממשכנין אותו בעד שקלו. א"כ יש כאן להסתפק דיש כאן שני מיני תשלומין מאי משלם הלה אם בשקל אחר וחומשו או הנאה שלא משכנו אותו וחומשו, ועוד יש להסתפק אם צריך לשקול עוד שקל אחר הלא כבר שקל בשביל עצמו דהא קמא לא נפיק ביה דשל משלח עליו נתרמה התרומה ותשלומי מעילה אין עולין לו לחובתו, או לא צריך, וכש"כ אי אמרינן דלפי הנאה שבה בלבד משלם פשיטא שא"א לומר שיוצא בזו ידי חובתו כן מסתפק בלחם שמים, וכתב דמדברי הרמב"ם נראה דשקל אחר משלם לפי שהראשון יצא לחולין משמעל בו ושפיר מצי נפיק ידי חובתו עכ"ל:

[לו] הגוזל או הגונב חצי שקל ושקלו יצא, והוא חייב לבעלים שנים כגנב, או להוסיף חומש אם נשבע לשקר:

[לז] ישנו שני מיני מעות אם טעה ונתן מהם שקלו, כגון מדמי מעשר שני או מדמי שביעית יאכל כנגדן כלומר יביא שקל אחר ויאמר כל מקום שהם מעשר שני או שביעית יהיו מחוללים על שקל זה דשביעית תופסת דמיה כהקדש, ויאכל כנגדן פירוש שיקנה באותו שקל בירושלים כדי מעשר שני או יאכלם בקדושת שביעית אם הפירות שחלל היו של שביעית, ובלחם שמים מסתפק ג"כ במחלל ממעות הקדש ונזכר קידם שלא קרבה הבהמה אי אית לי' ג"כ תקנתא דלא ליתי לידי מעילה אפי' לכשתקרב הבהמה ע"י שיחלל סלע של הקדש בכל מקום שהוא, ואליבא דמ"ד הקדש במזיד מתחלל אלא בפלוגתא לא קא מיירי, אבל במעשר שני ושביעית ליכא לפלוגי בין קרבה הבהמה או לא, דלעולם יש לו לחללן ורשאי לעשות כן לכתחלה מש"ה תני בי' תקנתא עכ"ל, המפריש שקלו והוציא מעל וכיון דהוא קודש בין הוא בין חברו מעל, ואין מועלין בשיירי הלשכה (רמב"ם פרק ו' דמעילה בסופו):

[לח] הא דאיתא לעיל (סעיף לד) דאם נתרמה התרומה וקרבה הבהמה מעל, ומקשה בירושלמי דילמא נפל שקלו לשיריים ולא נקרב הבהמה ממנו וכי יש מעילה בשיריים ומתרץ או במסויים כלומר שעשה סימן בשקלו ונודע שנקרב ממנה הבהמה או שעשה כמו משל בית ר"ג שהי' מתכוון ודוחפו לתוך הקופה, והקשה בשיירי קרבן דמשמע שאינו חייב במעילה אלא בשני אופנים הללו וקשה על הרע"ב והרמב"ם, והוא ז"ל כתב בפשיטות להיפך וז"ל והוא נתכוון שהוא ממעות כל מי ששקל בתרומת הלשכה כאלו קנה בהמה באותן מעות של הקרש והניח בצ"ע:

[לט] בשני אופנים משכחת לה שהשקל לא הוקדש, המפריש שקלו וסבור שהוא חייב בו, ונמצא שאינו חייב לא קידש, המפריש שנים ונמצא שאינו חייב אלא אחד אם בזה

אחר זה האחרון לא קידש, אבל אם בבת אחת האחד שקלים והשני מותר שקלים, הפריש שקלו ומת יפול לנדבה, רמב"ם (פ"ז ה"ב) בשם הירושלמי:

[מ] בשני אופנים משכחת לה שהמכניס מעות לשקלו ונמצא יותר שהוא חולין, בין שאמר הרי אלו לשקלי, או שאביא מהן לשקלי דהמותר אינה הקדש דהו"ל כאומר בפירוש אם אכניס יותר משקל יהא המותר חולין כגון שכונס מעט מעט פרוטה אחר פרוטה לשקלו, ואח"כ כשבא לחשוב מה שכנס מצא שהותיר על שקלו המותר חולין:

[מא] אבל המכניס מעות כה"ג לחטאת יש שני אופנים אמר אלו לחטאת המותר נדבה לקיץ המזבח, אבל שאביא מהן לחטאת המותר חולין, וטעם הדבר דשקלים יש להן קצבה הלכך בודאי לא נתכוון אלא לשקל, אבל חטאת אין לו קצבה אם ירצה יביא חטאת במעה כסף, ואם ירצה מביא בדמים מרובים הלכך נתפסו הדמים ומותרן נדבה:

[מב] שני מיני מותר קרבנות הן (א) שמותר שלהן יביא דוקא אותו קרבן שהפריש אותם כגון מותר עולה לעולה, מותר מנחה למנחה, מותר שלמים לשלמים, (ב) אבל מותר פסח לשלמים דלמדין מדכתיב וזבחת פסח וגו' צאן ובקר וכי פסח מן הבקר ? אלא מותר פסח לדבר שהוא בא מן הבקר והיינו שלמים (שם משנה ה'):

[מג] שני מיני מותר עשירית האיפה נינהו, מותר עשירית איפה של מנחת חוטא שמקריב בדלי דלות מותרו לקיץ המזבח דבמקום חטאת קאי, אבל מותר עשירית האיפה של כ"ג שמקריב בכל יום לא מיקרי חטאת לענין זה שיהא מותרו נדבה (ירושלמי שם) ופסק הרמב"ם שירקבו:

[מד] שני מיני מותרי הקרבנות הן. אותן שנשנו למעלה מותריהן לאותו קרבן, אבל מותרי קיני זבין וזבות וקיני יולדות וחטא ת ואשמות מותריהן נדבה, והחילוק ביניהן דאותן שבאין לשם חטא ולשם אשם [שם במשנה] קיילי"ן דמותר חטאת נדבה לקיץ המזבח:

[מה] שני אופנים יש ג"כ לענין צדקות אם גבו והותירו, אם גבו לעניים סתם או לשבויים, או למתים סתם, או לנזירים מותריהן לעניים, או לשבוים או לנזירים. או למתים אחרים, אבל הכל לאותה מצוה בעצמה, ואין משנין מצדקה לצדקה, אבל אם פירשו לאותו עני ולאותו שבוי הנותר דוקא לאותו עני ולאותו שבוי ולאותו מת והנשאר ליורשיו, אבל הגבאים מותרין לצורך שעה לשנות מצדקה לצדקה וכשיגמרו הצדקה אחרת ישלמו לראשונה, והיכא דאיכא ז' טובי העיר או חבר העיר שכל עסקי צבור נחתכין על פיו ונראה בעיניו לשנות מותר שבוים או מותר עניים או מותר מתים, למה שיראה בעיניו יכול לשנות ולהוציא במה שרואה שהוא צורך שעה ואין מוחין בידו וכן מורין תמיד הלכה למעשה עכ"ל הרע"ב (פ"ב מ"ה דשקלים): [מו] שני מיני קרבנות נזיר הן. קרבנות

נזירות טהרה, וקרבנות נזיר טמא, ובשניהן אם פירש בעצמו מותרן נדבה, כן פירש בלחם שמים, דנזיר טהור ג"כ חוטא מיקרי ודין קרבן על חטא היא, ומפורש בירושלמי אפי' קרבו שלמים בסוף דאינו עוד מותר חטאת אלא מותר שלמים, מ"מ הלכה הוא בנזיר שתהא מותרה נדבה:

[מז] שני מותרות משכחת לה עוד בנזיר, מותר לחמו של נזיר והדין דירקב, ומותר נסכים דהן קדשי קדשים יפלו לנדבה, (ירושלמי שם): [מח] אם גבו לצורך מת בטעות שדימה שאין לו והי' לו, הרע"ב פסק שיתנו בחזרה להנותנים, אבל במרה"פ מוכיח מכל הפוסקים שלא חילקו ונותנים אותם ליורשים עכ"ל:

[מט] אין עושין נפשות לצדיקים שדבריהם הן הן זכרונן, ועל זה אמר דוד אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לאדם שיגור בשני עולמים אלא אזכה שיהא דברי נשמעין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות והו"ל כאילו חי עוד, ואיתא שם עוד ששפתותיהם של צדיקים אם אומרים דבר הלכה בשמם מרחשות בקבר, ומסיים שם שאמר הקב"ה לדוד אתה עושה שתי מצות, צדקה, ומשפט, ושני הדברים אלו חביב עלי יותר מן הקרבנות שנאמר עשות צדקה ומשפט נבחר לד' מזבח:

[נ] ובתוספתא מביא עוד מותרות, מותר יין ליין, מותר שמן לשמן, מותר מלח למלח, מותר עצים לעצים, ומותר לבונה ללבונה, מותר בזיכין לבזיכין, מותר מצורעים למצורעים, מותר מצורע זה, מותרותו נדבה:

סליק פרק ב:

מסכת שקלים פרק ג

פרק שלישי ד"ס למספר שלשה [נא] מה הוא תרומת הלשכה, ומאי הוא שיירי הלשכה ? כל המעות שבא לביהמ"ק מכל ערי ישראל היו מניחין אותן בלשכה אחת מן הלשכות במקדש וסוגרין כל דלתותיה במפתחות וחותמין עלי' חותמות וממלאין מכל השקלים שיקבצו שם שלש קופות גדולות שיעור כל קופה כדי שתכיל תשעה סאין והשאר מניחין אותו בלשכה, וזה שבתוך הקופות הוא הנקרא תרומת הלשכה, וזה שישאר שם יתר על מה שבקופות הוא הנקרא שיירי הלשכה לשון הרמב"ם (פ"ב ה"ד):

[נב] בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה בפרוס הפסח, ובפרוס עצרת, ובפרוס החג, והן הן שלש גרנות למעשר בהמה שזמנים אלו קבעו חכמים לעשר בהמות שנולדו, וכמו שהגורן קובע למעשר דגן כך זמנים אלו קובעים לאסור הבהמות שנולדו באכילה עד שיעשר, אבל קודם הפרק מותר לאכול אע"פ שלא עישר, וקבעו חכמים הנך תלתא

זמנים למעשר בהמה כדי שיהיו הבהמות מצויות לעולי רגלים דאע"ג דמותר לאכול ולמכור ולשחוט כל זמן שלא הגיע מועד הגורן אפ"ה לא שחטן לי' אינשי עד דמעשרן דניחא לי' לאינש לקיומי מצוה בממוני' בדבר שאין חסר בו כלום כגון מעשר בהמה שהוא עצמו מביא מעשר למקדש ומקריב ואוכלו שלמים, ואם לא היו קובעים למעשר בשלשה פרקים הללו היו הרבה נמנעים למכור לפי שלא עשרו ולא היו בהמות מצויות לעולי רגלים עכ"ל הרע"ב ז"ל, ובירושלמי יש עוד טעם אחר שלא לעבור על בל תאחר, כלומר כיון שהיה צריך לעלות לרגל שלשה פעמים בשנה הביא עמו תיכף את מעשר הבהמה, ועוד נראה לי טעם כדי שלא ליתי לידי תקלה לידי גיזה ועבודה כי תיכף שנתעשרו היו במקדש כהלל שלא מעל אדם בעולתו מעולם אף כאן תקנו ליקרב לזמן עליית הרגל כן נ"ל, ומה דכתב הרע"ב שאין חסר כלים במעשר בהמה, כתב התוי"ט בזה ודאי דחסר לי' האימורים שמקטירין על המזבח דבחולין הותרו לכל מלאכה ויש לפרש בדבר שאין חסר בו כולי האי עכ"ל, ובלחם שמים כתב וז"ל דהא מצי לאתנייהו לשלמי הרגל שחייב בלא"ה וכדתנן פ"ק דחגיגה יוצאין ישראל ידי חובתן של שלמי שמחה במעשר בהמה ונמצא ודאי שאינו מפסיד כלום עכ"ל, ובמלאכת שלמה פירשו וז"ל ומפני מה סידרו להוציא מהם בשלשה פרקים כדי לפרסם הדבר ר"ל שמפרסמין ומודיעין כי בחג הפסח חובה להביא תרומת השקלים ממקום קרוב, ואשר הוא רחוק ממנו בעצרת, ויותר רחוק בחג הסוכות, והרא"ש פירש לעשות פומבי, וז"ל בפירקא קמא תורמין את הלשכה וממלאין את הקופות הקטנות שכתוב בהן א' ב' ג' ומקופות גדולות של הלשכה לצורך הוצאת קרבנות הרגל, וכשם שמה שמוציאין מן הכרי הגדול קרוי תרומה והמותר חילין, כך קראו חכמים מה שתורמין בקופות הקטנית תרומה משום דפרוס סוכות עשו, ומה שנותר בקופות הגדולות הוי שירים, וכל קדושת אותן שקלים הנתרום מחוללת וחלה על שקלים הנכנסים בקופות הקטנות ומש"ה קרוים תרומת הלשכה עכ"ל, ולי נראה לפרש כדי שתהא מצויין לעולי רגלים לאו למכור החולין הנותר ממעשר אלא להקריב המעשר בהמה ביו"ט ולאכול אותו והיה להם באמת שמחת הרגל הרבה:

ועם הדברים האמורים נראה לי לפרש מה דאיתא במס' פרה (מ"ד פרק א') דכל קרבנות חובה כשרים דוקא מיום ל' אבל הבכור והמעשר והפסח כשרים מיום ח', ופירש התוי"ט בשם מהר"ם בפסח לפי שהיה צריכים טלאים הרבה לכל ישראל ושמא לא ימצאו כ"כ טלאים מבני ל' ואילך לכן אוקמיהו אדאורייתא, ועוד שאינו נאכל אלא לחבורה אחת ומביא לידי נותר כמו שפירש הרע"ב שם, ובבכור נתן הרמב"ם שם הטעם כיון

דכתיב בתורה בפירוש ביום השמיני תתנו לי לא רצו חכמים לגזור, והיינו כמו שפירש הט"ז בכ"מ דדבר שמפורש בתורה להיתר אין כח ביד החכמים לאסור את הדבר כן נ"ל פירושא, ובדבר המעשר בהמה כתב הרמב"ם וזה לשונו כיון דשווה עם הבכור למתן דמים ע"כ דינו כבכור להכשיר מיום ח' עכ"ל, והדבר ודאי קשה איך תלוי זה בזה אבל עם הדברים האמורים כאן אתי שפיר דזמנו שלש גרנות למעשר בהמה אחרוהו חכמים עד זמן קרוב ליו"ט כדי שיהא יכולים להביא מהם קרבנות החג להקונים, ולבעלי בהמה לצורכם להקריב מהם שלמי שמחה על יו"ט כדאמרן, וט"ו קודם היו"ט ושמונה ימים שנכנסים להתעשר ושבעה ימים יו"ט אכתי ליכא ל' יום עד יום האחרון של יו"ט. וכמ"ש הרמב"ם (פ"א מחגיגה ה"ה) דמצוה להקדים ולהקריב בראשון לא הקריב בראשון בין שוגג בין מזיד יקריב בשני וכל המאחר ה"ז מגונה ועליו נא' נוגי ממועד אספתי, ואם יאחרו אחר יו"ט בהקרבתם יעברו על עשה דובאתם שמה ולא יהא להם בהמות לעולי רגלים ולא לבעלי בתים לשמחת יו"ט ואתי שפיר והטעם הזה נ"ל כפתור ופרח, ועי"ז נראה לי לפרש כיון דהפסח והבכור והמעשר כולן לבעלים דהכהן הוא בעליו של בכור לא חשו חכמים שיהא ל' יום כשאר קרבנות חובה, תדע דומיא דשלמי שמחה וחגיגה דבאין ג"כ ביו"ט וחובה הם מ"מ עשאום חכמים כנדרים ונדבות שכשרים מיום ח', ואפי' עולת ראיה דודאי חובה היא מ"מ ג"כ לא חשו חכמים שיהא ל' יום. ונראה לי הטעם כיון דשלמי יו"ט דיש בהן שתי אכילות אכילת מזבח ואכילת אדם לא גזרו חכמים גם עולות ראי' דאין בהם אלא אכילת מזבח לבד ג"כ לא גזרו, וכעין סברא זו ישנו בחגיגה דשלמים חמירא שיש בהם שתי אכילות, וכש"כ שנבין הדבר היטיב ע"פ דקיי"ל כבית הלל דהראי' מעה כסף והחגיגה שתי כסף ופירש הרע"ב שם וז"ל דשלמים יש בהן לגבוה ולכהנים ולבעלים לפיכך הן מרובין מן העולות שאין בהן אלא לגבוה עכ"ל ואתי שפיר: ועוד אפשר לפרש הטעם בקרבנות החג אע"פ שהן חובה לא רצו חכמים לגזור עליהם כיון דלכל ישראל צריכין הרבה קרבנות ואולי יחסרו בשבילם ע"כ אוקמי אד"ת כן נ"ל, ומאי דתיקנו פרוס הפסח וכו' למעשר בהמה כדי שיהא הבהמות מצויות לעולי רגלים, ומה הוא השיעור הזה של ט"ו יום נראה לי לפרש עם מה דאיתא בתענית (פרק א' מ"ג) דשואלין הגשמים בשבעה במרחשוון לרבן גמליאל שם הטעם חמשה עשר יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת לאותן שעלו לרגל החוזרים לבתיהם ולא יפסיקום הגשמים והוא למקום היותר רחוק מירושלים, ופירש בתפארת ישראל דהרחוק ביותר פטור מלעלות לרגל, הרי שפיר תיקנו ט"ו יום קודם ג"כ לעולי רגלים ויותר לא צריך בשביל העולי רגלים כדאמרן ואתי שפיר:

ובזה נבין הטעם מה דאיתא (במגילה דף י"ג) אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים וקשה הלא בלאו זה כיון שצריך להביא השקלים על אחד בניסן מתרומה חדשה הלא צריך לגבות מקודם ומאי שייכות להמן בכאן ? אבל בזה אתי שפיר כיון דשיעור דעולי רגלים היותר רחוק מירושלים הוא ט"ו יום הי' די שיכריזו על השקלים ט"ו יום מקודם אבל בשביל שגזירת המן הי' על י"ד אדר ועל זה נתן שקלים לאחשורש בשביל ישראל לכן הקדים הקב"ה שקלים שלנו לשלו אפי' אם לא יתנו מיד אבל כיון שישראל עוסקים במצות שקלים לקרות הפרשה ולהכריז מצות שקלים תיכף מגין עליהם כמו שמצינו בתענית מיום שקיבל להתענות כבר רצה אלקים מעשיו וא"ש:

[נג] מה הוא הלשון פרוס ? ט"ו יום קודם המועד קרוי פרוס המועד, לפי של' יום קודם הרגל שואלין ודורשין בהלכות הרגל, ופרוס לשון פרוסה. דהיינו חצי, והן בר"ח ניסן, ובר"ח תשרי קודם יו"ט או אחריו, וקודם עצרת ט"ו יום, כן פירש הרמב"ם (בהל' שקלים), ובהלכות בכורות כתב ט"ו יום קודם החג בכלל, הרי שסותר עצמו וכן כתב במלאכת שלמה וז"ל והרמב"ם כתב באחד בניסן ואינו נכון דמאחד בניסן עד הרגל י"ד יום הוי עכ"ל:

[נד] שלש קופות של שלש שלש סאין תורמין את הלשכה וכתוב בהן א' ב' ג' לידע איזה נתרמה תחלה, וממנה היו קונים הקרבנות צבור ראשונה, ואח"כ מן השניה ואח"כ מן השלישית דקיי"ל תמיד שמצוה בראשון כלומר שהראשון משובח. ובתפא"י פירש וז"ל ואף דכשהגיע זמן תרומה שניה עדיין נשאר מעות בקופה שתרם ראשונה קונה קרבנות הצבור מקופה השניה ומן שלישית, וכשנשתלם מעות שבקופה ג' ועדיין צריכין לקרבנות אז חוזר לשיור שבקופה א' קודם שיחזור לשיור שבקופה ב' עכ"ל:

[נה] אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפילין ולא בקמיע שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני, או שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר, לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום שנאמר והייתם נקיים מד' ומישראל ואומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, ובירושלמי תני מדברין היו עמו משעה שהוא נכנס עד שעה שיוצא.

פירוש כדי שלא יאמרו מטעין הוא את המעות בפיו, והקשה שם בירושלמי הלא נוכל למלאות פיו מים ולא יהיו צריכין עמו לדבר כל זמן הזה, ומתרץ שהוא צריך לברך קודם שיתרום הלכך א"א שימלא פיו במים, ועוד איתא שם קוץ לא יתרום מפני החשד,

וקרבן עדה פירש מי שהוא בעל שער לא יתרום שמא יביא בשערו מלשון קווצותיו תלתלים וכן פירש הראב"ד, ורמב"ם פירש עני ונבהל להון מלשון קצתי בחיי, תני הגזברין היו מפספסין בקילקון פירוש מפשפשין בשער או בחלוק של צמר שיש לו נימין והיו מפרידין הנימין שלא יחשדנו שהטמין מעות בתוכו, ובחכם צבי (סימן קכ"א) פירש דא"א למלאות פיו מים שאיתא בירושלמי מפני הברכה שצריך לברך התורם את הלשכה, דאף שהתרומה אינו אלא מדרבנן עכ"ז לא יגרע מחלת חו"ל שמברך בשעת הפרשה עכ"ל:

[נו] של בית רבן גמליאל הי' נכנס ושקלו בין אצבעותיו וזרקו לפני התורם והתורם מתכוון ודחקו לקופה, פירוש מתכוונים היו שיפלו שקליהם לתוך הקופה ויקנה מהם קרבנות צבור ולא יהי' משירי לשכה, ובלחם שמים פירש וז"ל הודיעך כאן שני דברים שיש לאדם לדחוק עצמו בהכנת והזמנת המצוה ואף שלא יעלה בידו יש לו שכר על כונתו הטובה, והה"ד שהתורם לא הי' רשאי לכוין לתרום מן השקלים הידועים לו היותם של אדם גדול ודי שיהא יד כל אדם שוה בהן, ויזכה מי שיזכה שיעלו שקלים בתוך התרומה לכך הי' דוחפו לערבו בתוך הקיפה עד שלא יהא מקומו ניכר ולא יודע היכן נפל עכ"ל:

[נז] אין התורם תורם עד שישאל מקודם רשות לזה, ויאמר אתרום מהן אומרים לו תרום תרום תרום שלש פעמים, פירוש כדי לפרסם שברשות תורם ולא יחשדוהו שתרם מדעת עצמו כדי ליקח המעות, ועוד דכשאמר לו תרום ידע שיוכל להשגיח עליו בשעה שתורם:

[נח] תרם את הראשונה ומחפה בקטבלאות דהיינו עור שלוק כדי שיתנו עליו השקלים שיביאו ממדינות שסמוכים לארץ ישראל שלא יוכלו להביא קודם פסח, ומביאין מפסח ועד עצרת ונותנים אותם ע"ג הקטבלא כדי שיתרום מהן בפרוס עצרת, ולא יתרום מן הדבר שתרם כבר בפסח, וכן שניה ומחפה ג"כ בקטבלאות, ואחר שתרם בעצרת חזר וכסה כל המעות שבלשכה בקטבלאות ונותנים כל השקלים המביאים מבבל וממדי וממדינות הרחוקות, ושלישית לא היה מחפה אחר שתרם בפרוס החג ועושה כן שמא ישכח ויתרום מן הדבר התרום, תרם את הראשונה לשם ארץ ישראל והשני' לשום כרכים המוקפין לה כלומר סמוכים והשלישית לשם בבל לשם מדי ולשם מדינות הרחוקות, ומ"מ בכל פעם ופעם היו תורמין על שם כל ישראל על הגבוי ועל העתיד לגבות. והרמב"ם והרע"ב מחולקין בדבר הקופות להרע"ב לא היו אלא שלש קופות סך הכל, אבל להרמב"ם היו שני מיני קופות גדולות וקטנות, ולהרמב"ם הכי פירושא שהיו שם שלש קופות גדולות ששם כנסו בתחלה בכל אחד ט' סאין, וקאמר התנא דכשתורם

השלש קופות הקטנות תורם הקטנה הראשונה מהגדולה הא' ומחפה הגדולה, ותורם הקטנה הב' מהגדולה הב', וגם אותה מחפה, ותורם הקטנה הג' מן הגדולה השלישית, ולא היה מחפה כדי שתהא ניכרת שבה הי' מתחיל, ויתחיל ממנה בתחלה בפעם שניה כשיכנוס קודם עצרת, ולא יתרום בתחלה בפעם ההוא מאותן שתים שתרם כבר בתחלה בפעם ראשונה, וכתב הרמב"ם בחבורו שבעצרת מתחיל בשלישית ומסיים בשני' ואינה מחפה אותה שנמצא כשתורם בחג שיתחיל בה ונמצא שתרם א' ב' ג' הקטנות מכל אחד מן הגדולות תוי"ט שם:
סליק פרק ג:

מסכת שקלים פרק ד

[נט]
בפרק זה יתבאר דין שני מיני שקלים, שקלים ההולכין ללשכה בעצמה, ושקלים ההולכין לשיירי הלשכה, וכן יש שני מיני מותר, מותר התרומה, ומותר שירי הלשכה:
[ס] מה הי' עושין עם התרומה ? במשנה איתא כך לוקחין בה תמידין ומוספין ונסכיהם, העומר ושתי הלחם, ולחם הפנים, וכל קרבנות צבור, ופירש הרע"ב לאתויי קטרת, אבל באמת שייר התנא עוד הרבה, ואלו הן המלח לקרבנות והעצים, ושכר עשיית הקטרת, ושכר עשיית לחם הפנים, והעומר ושתי הלחם, ופרה אדומה, ושעיר המשתלח, ולשון של זהורית שקושרין בין קרניו, וכן פרכת של שערים, ובגדי כהונה שעובדים בהם במקדש, היינו של כ"ג, ושל כהן הדיוט, והמנורה, וכלי שרת כשלא הי' מיתר נסכים, וכן הנסכים שמביאין לבהמות הנמצאות בירושלים או בחוצה ממקום קרוב לה דקרובין ממנה, דבאין עולות, וכן הנסכים לעולה ששלח עכו"ם ממדינה אחרת בלא נסכים, וכן החביתין שמקריבין אחר מיתת כ"ג ולא מינו אחר תחתיו, וכן שכר המבקרי מומים שבירושלים ושל הת"ח המלמדים לכהנים הלכות שחיטה וקמיצה, ושכר הנשים המגדלות בניהן לפר אדומה, ושכרן כפי שיפסקו להן ב"ד, וכן שכ השומרים שמעמידים הב"ד בשנת השמיטה שהוא הפקר שישמרו מקצת ספיחין להבאת העומר ושתי הלחם שאין באין אלא מהחדש, ואפי' התנדב לשמור בחנם אין שומעין לו משום בעלי זרוע שיפרשו הכל מאותו המקום שאלו שומרים עומדים שם, וכן שכר מגיהי ספרים שבירושלים, ודיינין שדנין את הגזלנים בירושלים ושכרן צ' מנה בכל שנה או יותר, אע"פ שלא רצו, כדי צרכן ונשיהם ובניהם ובני ביתן (תפא"י בהלכתא גבירתא) ואף שישנו הרבה עוד מזה במס' שקלים ובשאר מסכתות, וגם ישנו הרבה מזה שפליגי בהן

הרמב"ם ושאר רבוותא לדינא מ"מ העתקתים כאן כי נקבצו כולן ובאו יחדיו וכל אחד ואחד שישנו עוד במס' שקלים יתבארו בעה"י כל או"א על מקומו, ובתוספתא מוסיף עוד הסירות, והיעים, והמזמרות, והמזרקות, וכלים שהכהנים נאותים בהם דג"כ באין ממעות תרומת הלשכה:

[סא] שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, ור' יוסי ס"ל דאף הרוצה מתנדב שומר חנם, אמרו לו אף אתה אומר שאינן באין אלא משל צבור, ופסק הרע"ב כחכמים דקרבן יחיד אינו משתנה לשל צבור, והנה בזה אם קרבן יחיד משתנה לשל צבור רבו הדעות, בשקלים כ"ע מודי דמשתנה משל יחיד לשל צבור, אי משים דאין גופן קרב, ועוד דלא חיישינן שמא לא ימסרם לצבור יפה כגון נשים ועבדים, כיון דרחמנא אמר דכהנים [למאן דס"ל דכהנים אינם מחויבין מן התורה בשקלים] ונשים ועבדים לא יהי' להם חלק בקרבנות כי כשמסרו לצבור ליכא למיחש דילמא לא ימסרם יפה משום דניחא להם שיקריבו משלהם ג"כ דלאו ברשיעי עסקינן מאחר שרואים דאפי' בשותפת דידהו אין חפץ לד' שיהי' להם חלק בקרבנות צבור לא חיישינן כן כתב המשל"מ, ובשעה"מ כתב הטעם בשקלים מש"ה מקבלין מהן לכתחלה דאמדינן דעתי' דודאי מוסרים לצבור יפה כיון שכבר נתבטלו בשקלים של כל ישראל, ואע"ג דמטבע חשוב ולא בטיל היינו משום חומרא דרבנן בעלמא, אבל שיהא נחשב כשמקריבין למחר תמ"ו משלו הא לא הוי, ואע"ג לכתחלה אם אינם מוסרים לצבור לא מקבלין מהן אף דבטלים ברוב שקלים, היינו משום דהו"ל כמבטל איסור לכתחלה בידים. וכיון שכן נמצא דאין מרויח כלום לאחר שנתערבו עכ"ל, ובדברים אחרים לחד תירוץ הירושלמי דוקא במכשירין ד"ה מודי כגון עצים ובגדי כהונה שמשתנים אבל לא בגופו של קרבן דאין משתנה, ודעת הרמב"ם כל בגדי כהונה אינם באים אלא משל צבור ויחיד שהתנדב בגד מבגדי כהונה מוסרו לצבור ומותר, ואינו מפליג בין עבודת יחיד לעבודת צבור ובלבד שימסרם לצבור כמו שאיתא ביומא שס"ל לר"ה שדוקא עבודת יחיד מותר כמו שיתבאר, ושומרי ספיחים שאין מקבלים שומרי חנם פירש במשל"מ דהיינו טעמא דשאני שומרי ספיחים דלעולם יש לשומר חלק בהם, כיון דעומר ושתי הלחם באין משל צבור בהא דוקא חיישינן דלמא לא ימסרם יפה דסבור השומר דמה שב"ד אומרים לו שימסרנו יפה כדי שיהא לכל ישראל חלק בהן במצוה, ומש"ה אינו מוסר יפה דניחא לי' שיקריבם משלו, ולהמאירי דעת שלישית בזה דאפי' בגדי כהונה אינם משתנים לקרבן צבור כי אם לקרבן יחיד כגון קרבן יחיד שהכהן בעצמו מקריב שלו, וכש"כ הקרבנות עצמן של צבור שאינם באים משל יחיד, ודעת רביעית בזה דדוקא כ"ג שגדול בתורה

מותר לו להתנדב בגדי כהונה אבל לא אחר זו דעת התוס', דעת חמישית לפירש"י ז"ל אפי' כ"ג לא יכול להתנדב בגדי כהונה אלא לעבודת צבור שאינה צריכה כל כך לצבור, כגון הוצאת הכף והמחתה שאינה אלא לפנות מקום, נראה לי דהה"ד לתרומת הדשן או להוצאת דישון מזבח הפנימי והמנורה ולהרמת הדשן דכולה חדא טעמא, דעת ששית ג"כ לרש"י דדוקא קריאת הפרשה דאינה אלא לצורך עבודה ולא עבודה ממש מותר, אבל לשום עבודה אחרת לא, ומה דאיתא ביומא דבגדי כ"ג ביוה"כ ל' מנה ואם רצה להוסיף מוסיף משלו, נוכל לפרש כיון שהציבור נתנו ל' מנה נוכל אח"כ להוסיף משלו אבל כולן משלו אסור, ובתו"י יומא פירשו ג"כ וז"ל אלו משל צבור היינו אם אינו רוצה אבל אם רוצה עושה משלו לכבוד. ולתפארת עכ"ל:

ובספר גבורות ארי לבעל שאג"א על מס' תענית הקשה לפי מאי דקיי"ל דעצים של הקרבנות בין של יחיד ובין של ציבור ע"כ משל ציבור כדאמרינן (במנחות דף כ"ב) מה מזבח של ציבור אף עצים ואש משל ציבור ואפי' בקרבן יחיד ולרבנן דס"ל (בב"מ דף קי"ח) לענין שומרי ספיחים דחיישינן שמ לא ימסרם יפה קשה איך אמרינן (בתענית דף כ"ח) שאפי' לשכה מלאה עצים שהיו אלו מתנדבין משלהן דילמא לא ימסרנו יפה ותירץ דבגופו של קרבן כגון ספיחים לשתי הלחם והעומר דהן מן התורה ומן התורה בעי מסירה חיישי רבנן לשמא לא ימסרנה יפה, אבל במכשירי קרבן כ"ע מודו שהוא קרבן יחיד ומשתנה לקרבן ציבור ואע"ג דמדרבנן אינו משתנה אפ"ה במסירה סגי וכיון דאינו צריך מסירה אלא מדרבנן כ"ע לא חיישי לשמא לא ימסרנו יפה ובזה משוה הבבלי והירושלמי עי' שם:

[סב] ספיחי שביעית פליגי בה תנאי, לרבנן אינם אסורים אלא מדברי סופרים, שפיר מביאין מהן עומר ושתי הלחם בשביעית, אבל לרע"ק דס"ל דספיחין אסורין מן התורה איך מביאין ? ובירושלמי מקשה עומר מה שיזרע בתחלה הרי קומץ על השיריים שאינם נאכלין, ומתרץ דבאמת אסורים לאכול מהן אלא דעשאוהו כחמשה דברים שבאין בטומאה ואינם נאכלים בטומאה כן פירש הראב"ד דקאי אליבא דרע"ק, ובאמת צריך לתרץ לדברי הכל דאף לרבנן שאין אסורין מה"ת מ"מ אם נזרע בתחלה אסור, ולדעת התוי"ט השיריים נאכלין ולדעת הירושלמי אינם נאכלין, ונראה לי לתרץ בזה שאיתא במנחות (דף פ"ד) היכי מקריבין העומר מספיחי שביעית והא בעי לשרוף קומץ ע"ג המזבח ורחמנא אמר לאכלה ולא לשריפה, ומתרץ דנמצא לפ"ז יהא עומר בטל ורחמנא אמר לדורותיכם שא"א לבטלו, ובשביל זה נראה לי דג"כ מותר באכילה כיון דבפירוש ריבתה התורה, ובזה נוכל לתרץ מה שמקשה בשיורי קרבן דתיפוק לי' דכתיב ממשקה

ישראל המותר לישראל וכיון דאינו מותר לישראל משום שביעית אף לגבוה אסיר, וכתב וז"ל דאין לומר מצותו בכך להביא מן החדש הלא דבדיעבד מן הישן שפיר דמי משא"כ בטריפה שאפשר להביא כשרה נאמר בשאין לו טריפה כתיב עיי"ש, ולא קשה כלום דרחמנא מרבה לדורותיכם היתר גמור הוא כנ"ל, ובמנ"ח הקשה הא אכילת קדשים מ"ע וידחה האיסור דספיחים ? אבל אשתמיטתה הירושלמי דכאן:

[סג] ובירושלמי פריך איך נוכל לתת לשומרי ספיחים מעות מתרומת הלשכה איך הקדש יוצא בלא חילול ? ומתרץ נוטל מעות מן השולחני ונותן לקוצרין ולשומרין עד שלא יקרב העומר ומביא מעות מתרומת הלשכה ומחללין עליו פירוש על השכר שקבל מהשולחני, ונמצא שההקדש יוצא לחולין ע"י כן ומשלם להשולחני, ומסיים שם כל מה שיתן הן הן דמיו של הקדש משעה הראשונה שהרי שכרן על ההקדש, ונמצא שזה כמו עכשיו מתחלל ההקדש על מעות השולחני וכך יותר יפה וכן המנהג יפה בפתוחי האבנים כיצד הוא עושה נוטל מעות משולחני ונותן לחוצבים ולסתתין עד שלא הניחן על הדימוס מביא מעות מתרומת הלשכה ומחללין עליה וכל מה שיתן הן הן דמיה משעה ראשונה ע"כ:

ובחת"ס על התורה איתא שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה כמ"ש הראשונים ז"ל דענבי נזירך כתיב ולא של הקדש בשל הקדש מותר לשמור, וצריך לומר דכשמשמר על מנת להקדישו או מותר אפי' להדיוט דאל"כ לא הוי ממשקה ישראל וכ"כ מו"ז מהרשש"ך ז"ל, ומ"מ נ"ל דדין שביעית נוהג בה לאיסור שריפה, ומה ששורף הקומץ מעומר מפורש במנחות משום דכתיב לדוריתיכם והשיריים מותרין כמו שפירשו התוס' (מנחות דף ה') דאל"כ לא הו"ל ממשקה ישראל, אבל דעת רש"י נראה התם דהעומר בשביעית אינו מתיר אלא הלאו דחדש, אבל משום שביעית ה"נ דאסור עיי"ש עכ"ל:

[סד] לשון שבין קרניו פירש הרע"ב וז"ל לידע אם הלבין ונתכפרו עונותיהן של ישראל והני אינם צורך קרבן לפיכך אינם באים מתרומה שהופרשה לשם קרבנות אלא ממה שנשתייר בלשכה אחר הפרשת התרומה, וכתב התוי"ט ואיכא לספוקי בלשון שבשעיר הנעשה בפנים כדתנן התם ובלשון שקושרין בפתחו של היכל כדתנן התם ספ"ו עכ"ל, וכתב ע"ז בתוס' רעק"א וז"ל בתו"י יומא (ס"ד ע"א) דמפרש כן לשון של זהורית דהכא היינו מה שהיו קושרין בפנים עכ"ל כמו שמפרש לעיל ובא מתרומת הלשכה, ובתוס' חדשים כתב ולא ידעתי מאי מספקא לי' כיון שבין קרניו דיש לו רק סמך מקרא בא משירי הלשכה מכש"כ הנך, וא"ל דגם משירי הלשכה לא יביאו דלא גרע מחמת העיר

וכל מיני צרכי צבור שבאים משירי הלשכה עכ"ל, הנה מה דפשיטא להגאונים ז"ל בעל תוי"ט ותוס"ח דהי' לשון של זהורית על פתחו של היכל חוץ מזה שבין קרניו ולא מספקא להו אלא מאיזה מעות בא ? תמוה לי מאוד הלא לא הי' כלל כמו שאבאר בס"ד דאיתא ביומא (פ"ו מ"ח) שאסור להתחיל בעבודה עד שבא שעיר למדבר, ס"ל לת"ק שהיו השומרים עומדים על אבנים גדולים ומניפין בסודרין ומזה ידע הכ"ג שבא שעיר למדבר ור' יהודה ס"ל שהולכין מיל וחוזרין מיל ומזה ידע, ור' ישמעאל ס"ל והלא סימן אחר הי' לשון של זהורית הי' קשור בפתחו של היכל וכשהגיע השעיר למדבר הי' מלבין ופירש שם התוי"ט דת"ק ור' יהודה ס"ל כדאיתא בברייתא בגמרא (יומא דף ס"ז) בראשונה היו קושרין לשון של זהורית על פתח האולם מבחוץ הלבין היו שמחים לא הלבין היו עצבים ומתביישים התקינו שיהי' קושרים על פתח אולם מבפנים ועדיין היו מציצין ורואין הלבין כו' התקינו שיהי' קושרין אותו חצי' בסלע עכ"ל הגמ' ולבתר הך תקנתא מנין היו יודעין עכ"ל התוי"ט. ומפרש המשנה לכל מ"ד כדאית לי', פירוש קודם התקנה פליגי בזה ת"ק ור' יהודה ור' ישמעאל, דהיא ס"ל דעל פתח האולם הי' קשור, ור' ישמעאל ס"ל דעל פתחו של היכל, או אולי שקודם התקנה מודה ר' ישמעאל לדידהו שהי' קשור על פתחו של היכל אכן אחר התקנה ס"ל לר' ישמעאל דעל פתחו של היכל ודאי לא היו מציצין בו ולא צריך לקשרו חציו בסלע, ור' יהודה ות"ק ס"ל התקנה לכן לא הי' שם לשון של זהורית על פתחו של היכל ולכן קשרו אותו על הסלע, א"כ לפ"ז לא הי' לשון אחר אלא או שבסלע והוא שבין קרניו, או זה שעל פתחו של היכל או של אולם דהוא הוא בעצמו וכיון דאיתא במשנה שזה בא משירי הלשכה א"כ מאי מספקא לה וצע"ג, ולהבין הדבר יותר דאיתא ביומא (דף ל"ט) שמ' שנה קודם שמת שמעון הצדיק הי' הלשון של זהורית תמיד מלבין מכאן ואילך פעמים מלבין פעמים אינו מלבין, ואיתא עוד בר"ה (דף ל"א) שתקנה זאת שקושרין אותו על הסלע לשון של זהורית תיקן ריב"ז ואז תלמיד יושב לפני רבו היה ואמר מלתא ואסתבר טעמי' וקבעוה רבי' בשמיה בין שאר התקנות של ריב"ז, הרי דמקודם לא הי' לשון של זהורית בין קרניו כ"א על פתח אולם או על פתח היכל ואח"כ בסלע הרי בפירוש דלא הי' שני מיני לשונות א"כ פשיטא שהיה משירי הלשכה כמו זה שבא אח"כ וצ"ע: [סה] הרי דלמדנו דשני לשון של זהורית הי' בשעיר המשתלח כדאמרן, אחת בביהמ"ק שלא יחליפו ומסירין אותו תיכף כדי שלא יהא מחמר אחריו ביו"כ, והשני מוליכין ערב יוה"כ לצוק שיהא מוכן למחרת שיקשרו אותו בין קרניו ולחלקו לשני חלקים חצי' קשור בסלע, וחצי' בין קרניו כמבואר ביומא, וכן עשו לו כבש להוליך עליו השעיר והיו עושין ג"כ כבש לפרה

האדומה והיו עושין שני גשרים זה ע"ג זה מפני קבר התהום מהר הבית להר המשחה הרי שני כבשים משיירי הלשכה, ואבא שאול ס"ל דכבש פרה כהנים גדולים עושין אותו משל עצמן, ולא קיי"ל כן, מ"מ מבואר בירושלמי שהכהנים גדולים פעמים היו מוציאין על הכבש משל עצמן יותר מששים ככרי זהב ואפילו מוצאין שהי' כבש של פרה עומד לא הי' כ"ג אחד מהן מוציא פרתו בכבשו של חבירו אלא סותרו ובונה אתו משלו, שהי' מעלה בפרה סילסול הי' בפרה, ושני פרות עשה שמעון הצדיק לא בכבש שהוציא את זו הוציא את זו ונחלים היו יוצאין מכאן ומכאן כדי שלא יציצו הכהנים ויטמאו, פירוש כדי שלא יבואו ליגע בעוסקם בפרה ויטמאו, וכן איתא בפיוט לפרה כבש פרה כהן עושה אותה משלו ע"כ:

[סו] בבבלי איתא וכן בירושלמי (יומא פ"ד ה"ב) ובשקלים (פ"ד ה"ב) ג' לשונות הן של שעיר בסלע, של מצורע בשקל, ושל פרה בשתי סלעים, ואית דמפקי בעשרה זוז, וביומא (דף מ"א ע"ב) א"ר יצחק שתי לשונות שמעתי אחת של פרה אדומה, ואחת של שעיר המשתלח אחת צריכה שיעור, ואחת אינה צריכה שיעור ולא ידענא הי' מיניהו א"ר יוסף נחזי אנן של שעיר המשתלח דבעי חלוקה בעי שיעור, של פרה אדומה דלא בעי חלוקה לא צריכה שיעור, ופירש"י ז"ל כדתנן לקמן מה הי' עושה המשלח את השעיר הי' חולק לשון של זהורית חציו קשור בסלע וחציו קשור בין קרניו עכ"ל, מעתה הפירוש הפשוט בזה דזה הלשון בעצמו דקשר בראש השעיר ובזה בעצמו משלחין אותו ואח"כ מחלק חצי' בסלע וחצי' בראש השעיר וא"ש, אבל לפירוש התו"י ולפי גירסתם שהלשון של זהורית דקשר בראש השעיר בביהמ"ק נשאר שם, ומערב יוה"כ הוליכו לצוק לשון אחר שיהי' מוכן לאיש עתי לקשרו ולחלקו, א"כ קשה טובא מפני מה קבעה הגמרא כאן בלשון של זהורית של ביהמ"ק ואיך שייך לומר שבעי חלוקה הלא לא הלך כלל לצוק, ועוד קשה קושית התוי"ט דלשון של שעיר הפנימי שקשרו ג"כ עליו שיירא ? דהלא במשנה בפירוש קשר לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח והעמידו כנגד בית שלוחו ולנשחט כנגד בית שחיטתו ולמה שבק לפנימי ולא מפרש כמה שיעורא ? והתוי"ט תירץ וז"ל נ"ל משום דההיא לא הוה אלא כדי שלא יתערב לא הו"ל שיעור כלל אבל הני כיון דיש בהן צורך הי"ל שיעור וזה של שעיר המשתלח הי"ל צורך לידע אם הלבין עכ"ל, מ"מ קשה למה סתם בגמרא זה הדין, לכן נראה לי לתרץ שתי הקושיות בחדא מחתא דהתו"י לא מפרשי כפירש"י דבעי חלוקה חצי' בראש השעיר וחצי' בסלע, אלא הפירוש דבעי חלוקה חצי' על ראש שעיר המשתלח וחצי' על שעיר הפנימי, ומתורצת קושית התוס' הא דלא נקט נמי של שעיר הפנימי הלא נקט ונקט דהלא מחלק שוה

בשוה על שניהם, הס, וכ"ת למה נקיט ר' יוסף של שעיר המשתלח ולא נקט ג"כ של שעיר הפנימי דשוין היו ? י"ל הלא גם על המשנה ג"כ קשה למה נקט התנא תחלה במשנה שקשר על ראש המשתלח ואח"כ על הפנימי הלא שעיר הפנימי חשוב יותר, אלא מה אית לך למימר כיון דהרמז בא בקרא על המשתלח שמכפר על כל העונות ועליו נאמר הם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו לכן נקט ר' יוסף ג"כ הכי אבל באמת שיין הם, ולפ"ז יהא הדין דהלשון של זהורית שהי' קושרין במקדש וכן הלשון ה שני שהלך לצוק ג"כ חולקין אותו ושניהם צריכין כל אחד שיעור שני סלעים כמו שאיתא בבבלי, ואחר שכתבתי זאת מצאתי בריטב"א וז"ל על דברי רש"י ז"ל שקאי החלוקה פירוש לפירושו דמסתמא בזה הלשון שקשורין הוא עצמו ששנוי לקמן דמחלקו והיינו דלא אידכר בשעיר המשתלח אלא לשון אחד, ויש שפירשו דבעי חלוקה שניהן חצי בשל שם וחצי' בשל עזאזל דתרווייהו בעי קשירה כדאסקינן לעיל ופירש"י ז"ל הוא הנכון עכ"ל, וב"ה שכונתי לדעתו הרמה ז"ל, וע"כ לא בחר בפירש"י משום דרש"י ס"ל דאותו הלשון בעצמו הלך לצוק, אבל לשיטת התו"י דשתי לשונות היו בע"כ צריך לפרש כך כמו שפירשתי וברור בעזה"י, ומעתה לפי פירוש זה נפשטה ספיקו של התוי"ט שמסופק מאין בא לשון של זהורית הפנימי, כיון דהתו"י ס"ל שמחלקין את של שעיר המשתלח לשנים א"כ בא מתרומת הלשכה והשני של צוק משיירי הלשכה, ובזה יתורץ למה לא נקיט כלל במתניתין מלשון של שעיר הפנימי כיון דנכלל בזה הלשון של משתלח וא"ש לפי שיטת התו"י, ולפרש"י מאי דלא נקיט במשנה דשקלים מלשון הפנימי כתירוץ התוס' אליבא דר' יוסף כיון דפנימי אינו אלא לסימן בעלמא ואין לו שיעור לא נקט לה, אף כאן נאמר דבשביל זה שהוא אינו אלא לסימן ואין לו שיעור לא חשיב לי' כנ"ל לפרש ע"כ:

[סז] הדברים הבאים משיירי הלשכה הן כבש שבונין מהר הבית להר המשחה להוציא עליו פרה האדומה, וכבש שהוציאו עליו שעיר המשתלח, ומזבח העולה, וההיכל והעזרות, וכן אמת המים שבירושלים, וחומת ירושלים וכל מגדלותיה וכל צרכי העיר באין משירי הלשכה, ועכו"ם שהתנדב מעות לדברים האלו או לעשות עמהם בחנם אין מקבלין ממנו, ואפי' גר תושב שנאמר לא לכם ולנו לבנות בית וגו' ולכם אין חלק, (רמב"ם פ"ד משקלים):

[סח] משני דברים אסור להרויח לא בשל הקדש, ולא בשל עניים, בשל הקדש משום דאין עניות במקום עשירות, ולא בשל עניים דלמא מתרמי עני וליכא למיתיב לי':

[סט] עוד יש שני מיני מותרות, מותר תרומה ומותר שיירי הלשכה, היינו אחר שנשאר שנעשה מהן תיקון צרכי העיר, ועוד מה שנשאר ממותר התרומה שנשאר בקופות מר"ח ניסן שאז מביאין קרבנות מתרומה חדשה, ופליגי תנאי בזה וקיי"ל דתנאי ב"ד הוא על כל המותרות שיהא כולן קריבות עולה לקיץ המזבח וכן פסק הרע"ב (פ"ד מ"ד) כרע"ק מחבירו, אבל הרמב"ם (פ"ז מכלי מקדש הי"ג) כתב וז"ל מל' יום לל' יום פוסקין שער היין והסלת עם הממונה על הנסכים, אם הוקרו נסכים מספק להן כמו שפסקו עמי, ואם הוזלו מספק להן כשער הזול והשכר שמשתכר ההקדש בשערים הוזלו נקראו מותר נסכים ולוקחין בו עולות לקיץ המזבח ואין מקיצין את המזבח בעולות העוף, ופירש הראב"ד מותר נסכים וז"ל וכל מחויב נסכים מביא מעות ולוקח מזה הממונה ואם יש לו ריוח הוא הנקרא מותר נסכים ממנו לקיץ המזבח, ואע"פ שאמרו אין משתכרין בשל הקדש הנ"מ פירות אבל נסכים צרכי צבור לוקחין, ואם הותירו מוכרין ליחידים מ"מ הממונים לא מרויחים ולא מפסידין לעצמן כלום עכ"ל, ואף דהלכה כרע"ק מחבירו כאן פסק הרמב"ם כר"ח סגן הכהנים דמותר נסכים לקיץ המזבח, וכתב הכ"מ הטעם וז"ל דאפשר משום דכיון דר"ח סגן הכהנים הוה מסתמא במילי דמקדש טפי היה בקי, ובמשל"מ כתב שכן משמע במנחות (דף צ'):

[ע] שני קרבנות צבור יש שבתחלה גובין להן ואינן באין מתרומת הלשכה, פר העלם דבר של צבור, ושעירי ע"ז, (רמב"ם פ"ד דשקלים):

[עא] שני מיני פרכת הן ובאין משני מיני מעות, פרכת של היכל תחת בנין עשויות ולא בא מתרומת הלשכה, אלא מקדשי בדק הבית, אבל פרכת של שערים באין מתרומת הלשכה, (שם):

[עב] שני דברים במקדש באין ממותר נסכים, המנורה וכלי שרת מצותן שיביאו ממותר נסכים, ואם לא הי' מותר נסכים יביאו מתרומת הלשכה, ובגמרא כתובות (דף ק"ו) משמע דמקדשי בדק הבית באו היכי דגבו והותירו כן כתב הכ"מ, (שם):

[עג] שני מיני בגדים, בגדי כ"ג בגדי כהן הדיוט ושניהם באין מתרומת הלשכה, (שם):

[עד] הנה פסקי הרמב"ם במותר נסכים סותרין זה את זה, דבפ"ז (מה' כלי המקדש) כתב השכר שמשתכר ההקדש בשערים אלו נקרא מותר נסכים ולוקחין בהן עולות לקיץ המזבח. ובהלכות שקלים (פ"ד) כתב המנורה וכלי שרת מצותן שיביאו ממותר נסכים ואם לא היה להן מותר נסכים יביאו מתרומת הלשכה, ותירץ במראה הפנים דכולי תנאי מו ים דמקייצין למזבח ג"כ ממותר נסכים וכן אם אין כאן מותר נסכים דכלי שרת הכל מודים דבאין מתרומת הלשכה, וזה טעמו של הרמב"ם דפסק בהלכות

שקלים למצוה לכתחלה במותר נסכים לכלי שרת וזה כרע"ק דהלכתא כמותו מחברו לגבי ר"ח סגן הכהנים דאיהו דפליג דמצוה לכתחלה, ובגונא זו לא היה להן מותר נסכים שיביאו מתרומת הלשכה הכל מודים בה לר' ישמעאל אפי' לכתחלה מותר תרומה לכלי שרת, ולרע"ק, ולר"ח סגן הכהנים אם יש כאן מותר נסכים ולא עשה מהן לכלי שרת מודים שמקייצין בהן המזבח כדאמרן, וגם אם אין כאן מותר נסכים לד"ה כלי שרת באין מתרומת הלשכה, ונמצא דנכונים הם כל פסקי הרמב"ם בענין זה דכאן בהל' שקלים ובהל' כלי המקדש דהתם דמיירי לדינא מה יעשו במותר נסכים אם אין צריכין לכלי שרת שכבר נעשין, מקייצין בהן המזבח עכ"ל:

[עה] מותר הקטרת מה היו עושין בה ? מפרישין ממנה שכר האומנין ומחללין אותה על שכר האומנין, ומפרש בבאר שבע דוקא שכר מפטמי הקטרת אבל לא לאומנין אחרים, ולא כמו שנדפס בטעות ברש"י כריתות שכר האומנין של בדק הבית וכן מפורש בירושלמי והרמב"ם והרע"ב ונותנין אותה לאומנין בשכרן וחוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה כי בכל שנה נשארו י"א מנים שיתירים ימות החמה על הלבנה וכן נשאר מהשלשה מנים של מלא חפניו של כ"ג כי מלא חפניו אינו מחזיק ג' מנים מחללין הקטרת על אותן המעות והמעות קדושים לתרומה ישינה ונותנים הקטרת לאומנים בשכרן וחוזרים וקונים אותם מתרומה חדשה והכי צנוע מלתא טפי ולא למכרם ולחזור ולקנותם, ואין נותנים הקטרת להדיא לאומנים בשכחם, לבן עזאי דס"ל דאין הקדש מתחלל על המלאכה ניחא, ואפי' לרע"ק דס"ל דהקדש מתחלל על המלאכה דוקא בשל יחידים אבל בקטרת של צבור החמירו טפי, א"נ מיירי בשכר פיטום אומני הקטרת של שנה חדשה, וצריך לתת מתרומה חדשה כ"כ התוי"ט בשם התוס':

[עו] אם בא החדש בזמנו לוקחין אותה מתרומה חדשה ואם לאו מן הישינה, ופירשו הרע"ב והרמב"ם אם הביאו שקלים חדשים קודם ר"ח שהוא זמן תרומה חדשה לוקחים מותר הקטרת מתרומה חדשה ע"י חילול, ואם לא הביאו עדיין שקלים חדשים לוקחין אותו מתרומה הישינה אם חללה כבר, ואם לא חיללוה עוד מקטירים אותם כיון שלא בא החדש צריך להביאם מן הישינה וכן איתא ברמב"ם (פ"ד משקלים), אבל בירושלמי פירשו שהחדש במשנה כאן פירושו חודש כלומר שראש החודש הי' בזמנו שהי' חודש חסר וביום ל' דאדר הי' ר"ח ניסן וא"כ בא מן הישן, ושני הדינים ם והפירושים אמת הן להלכה לכן צ"ע למה השמיט הרמב"ם גם פירוש הירושלמי ומובא ג"כ בתוס' רעק"א ז"ל:

[עז] בר"ה איתא מימרא דשמואל דאם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה אע"ג דנ"ל מקרא דצריך להביא מן החדש מ"מ בדיעבד אינו מעכב דבקדשים בעינן שנה עליו הכתוב לעכב, והקשה בטורי אבן מאי קמ"ל שמואל הא משנה שלימה שנינו כאן מותר הקטרת מה הי' עושין בה מפרישין ממנו שכר האומנין ומחללין אותה על שכר האומנין ונותנין אותו לאומנין בשכרן וחוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה אם בא החדש בזמנה לוקחין אותה מתרומה חדשה ואם לאו מן הישינה ? ותירץ דאי ממתני' הו"א דבעי מן הישינה היינו דוקא בשלח בא החרש בזמנו כיון דאין כאן חדש בא מן הישן דהא א"א בענין אחר, אבל היכא דאיכא חדש וישן קמן אם הביא מן הישן אפי' דיעבד לא יצא וצריך לחזור ולהביא מן החדש, קמ"ל שמואל דלא והיינו דנקט שמואל במלתי' לישנא יתירה אם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה כו', ואל תתמה האיך ס"ד דבאין לו חדש יוצא בישן ובישׁ לו לא, דכה"ג מצינו אצל פרי ר"ח ואם יש לו מעכבים זא"ז ואם לית לי' יצא בפחות עכ"ל:

[עח] מי שהקדיש נכסיו סתם והי' בהן הקטרת שנותנין לאומנין בשכרן, כלומר כגון שהי' אומן ונתנו לו קטרת בשכרו והקדיש נכסיו ונמצא קטרת [כן פי' הלח"מ], עד שיחזור ויקח אותה ה"ז תנתן לאומנין בשכרן, וכן אם יש בנכסיו אחד מסממני קטרת [רמב"ם פ"ה מערכין ה"י] ופי' שם במל"מ משום דבבלי מוקי למשנה זו באחד מסממני הקטרת ובירושלמי שנותנין לאומנין בשכרן לכן כתב לתרווייהו, והרמב"ם פסק בזה כבן עזאי דס"ל דאין הקדש מתחלל על המלאכה לכן צריך לתתן לאומנין בשכרן בתנאי שמקודם מחללין אותו על מעות ואח"כ חוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה, אבל כתב התוי"ט שלדברי התוס' דמחלקים בין קטרת יחיד לקטרת צבור, איכא למימר דדוקא במותר הקטרת של צבור הן התם דוקא צריך לחללן על מעות האומנין כבן עזאי, אבל בקטרת דיחיד דהיינו באחד מסממני הקטרת שנמצא אצל היחיד [דקטרת הלא אסיר לעשיתן ביחיד] הלכה כרע"ק בהן עצמן ינתן לאומנין בשכרן כ"כ התוי"ט ע"כ:

[עט] אם הקטרת לפטם צריכה כלי שרת פליגי בירושלמי, לחד מ"ד פיטמו בחולין פסולה והכי פסק הרמב"ם, ולחד מ"ד כשרה, ולדעת רש"י בשבועות אפי' בשקידשה לקטרת בכלי אינו פסול מדאורייתא אלא גזירה דרבנן בעלמא משום שאר המתקדשים בכלי, והמכתשת ששוחקין בו הקטרת מבואר כאן בירושלמי דלא הי' לו דין כלי שרת אלא עשאוה ככלי שרת:

[פ] מאי דמהני פדיון לקטרת הישינה, ליכא למימר דאם נתקדשה כבר מ"מ אין לו אלא קדושת דמים שיוצא בלי פדיון, ליתא כמו שאיתא בשבועות ובירושלמי כאן דשאני

הכא דלב ב"ד מתנה עלי' מפני שידעו מקודם שיהא מותר הקטרת כי הלא עושין שס"ה מנין כמנין ימות החמה ובשנת הלבנה ע"כ נשאר תמיד י"א מנים של י"א יום היתירים ימות החמה על ימות הלבנה, וצריך בע"כ לתרומה חדשה קטרת חדשה, לכן לא קידשו לכתחלה אלא מה דצריך ולא המותר, וכן הדין בתמידין שלא נצרכו לצבור דודאי ששה טלאים מבוקרים ישארו בלשכת הטלאים בכל שנה מר"ח ניסן, ובודאי קדושת הגוף הן מ"מ נפדין תמימים משום דלב ב"ד מתנין עליהן כן מבואר בשבועות ובירושלמי כאן:

[פא] הא דתנן במשנה המקדיש נכסיו והי' בהם דברים ראוין לקרבנות צבור ינתנו לאומנין בשכרן, פי' הרע"ב סתם הקדש לבדק הבית, ק"צ כגון קטרת או יינות שמנים וסלתות, והתוי"ט הקשה ע"ז דהלא בפירוש בגמ' כריתות הקשה ע"ז דהלא בהמה תני לה במ"ז ויינות במ"ח אלא מוקי לי' בסממני הקטרת, ובתפא"י פירש דקמ"ל רבותא דלעולם ה"ה בהקדיש קטרת לבד לבדק הבית רק נקט נכסים לרבותא דאע"ג בשאר הנכסים קדשי לבדק הבית אפ"ה הקטרת חל עליו קדושת הגוף:

[פב] המקדיש נכסיו [כלומר לבדק הבית] והיתה בהן בהמה ראוי למזבח זכרים ונקבות ר"א אומר זכרים ימכרו לצורכי עולות ונקבות ימכרו לצורכי זבחי שלמים ודמיהן יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית, דס"ל לר"א דסתם הקדש לבדק הבית ואפי' במידי דחזו למזבח. אבל הראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח, שהמקדיש תמימים לבדק הבית אינם נפדים אלא למזבח והדמים יפלו לבדק הבית, ובזבחים מוכח דס"ל לר"א דאין אדם חולק הקדש לשני חלקים לבדק הבית, ולמזבח, ר"י אומר זכרים עצמן יקרבו עולות ונקבות ימכרו לצורכי זבחי שלמים ויביא בדמיהן עולות ושאר נכסים יפלו לבדק הבית, דסובר ר' יהושע דמידי דחזי למזבח מסתמא למזבח אקדישינהו הלכך זכרים הן עצמן יקרבו עולות. ונקבות ימכרו לצורכי זבחי שלמים ויביאו בדמיהן עולות דכיון דראויות למזבח חלה עליהן קדושת מזבח ואפי' על נקבות שאין גופן ראוי למזבח למה שדעתו להקדישן כיון דלשם קרבן מיהא חזיין לא חל עליהן קדושת בדק הבית, וגם עור הזכרים שהן עולות לבדק הבית, דהנ"מ בשר דלא תפיס לבדק הבית אבל עור תפיס כלומר דמי העור דאע"ג דר"י ס"ל דאדם חולק הקדשו מה שראוי למזבח, ומה שאינו ראוי למזבח לבדק הבית, לא שיהיו כשאר קדשי מזבח שעורותיהן לכהנים דמודה הוא שהעיר לבדק הבית ושאר נכסים אפי' עור העולה, ורע"ק ס"ל ואומר שרואה דברי ר"א מדברי ר"י שר"א השווה מדותיו שכל הנכסים יפלו לבדק הבית ור"י חלק שאר נכסים לבדק הבית, ובהמה למזבח. אמר רבי פפייס שמעתי כדברי שניהן הן שהמקדיש בפירוש כלומר שאמר בהמה ונכסי לבדק הבית ש"מ דדעתו הי' שבין בהמה ובין כל נכסיו ילכו למקום

אחד, אבל המקדיש סתם כל נכסיו דעתו להקדיש וכל דבר שראוי, ובירושלמי פריך לר' יהושע דס"ל דזכרים עצמן יקרבו עולות ש"מ דקדושת הגוף אקדישינהו, נקבות היכי קרבו שלמים הרי מכח קדושה דחוייא אתיין דהא אינן ראוי להקריבן הן אלא דמיהן ובעי רעייא, ומתרץ דר"י ס"ל כר' שמעון דאמר כל מילי דלא חזי להקרבה לא נחתא קדושה לגופה דתנן התם המפריש נקבה לאשם תרעה עד שתסתאב ותמכר ויביאה בדמי' אשם, אם קרב אשמו יופלו דמיו לנדבה, ר"ש אומר תמכר שלא במום אלמא לא קדיש אלא דמי' (שקלים פ"ד מ"ז) וכפירוש המפרשים ז"ל שם, ומכאן אני אומר ג"כ ראי' לפסק הרמב"ם כר"א כיון דר' יהושע ס"ל כר"ש דתמכר שלא במום ולא קיי"ל כן אלא כת"ק א"כ גם הלכה כר"א וא"ש, כמו שיתבאר עוד:

[פג] לענין הלכה פסק הרע"ב כרע"ק דהכריע כר"א וכן הרמב"ם ז"ל (פ"ה מערכין ה"ז) פסק ג"כ כר"א ומסיים שם עם הפסוק המובא בירושלמי וע"ז נאמר. ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לד' כל אשר יתן ממנה יהי' קודש, כלומר כל הראוי לקרבן ע"ג המזבח יקרב, ובהלכות מעשה הקרבנות (פ"ה הכ"א) כתב הרמב"ם וז"ל המתפיס עלתו לבדק הבית, וכן המקדיש נכסיו סתם והי' בהן זכרים שדינם שיקריבו עולות אין עורותיהם לכהנים שנא' עולת איש פרט לעולת הקדש אלא ימכרו העולות ויפלו דמיהן לבדק הבית עכ"ל, וכתב בלח"מ וז"ל דברי רבינו ז"ל מן המתמיהין דהיינו כר' יהושע דפליג אדר"א והכא אמרינן בפירוש (זבחים דף ק"ג) דמוקמינן דאתיא כר' יהושע ואפי' לר"י דאמר אדם חולק הקדישו הנ"מ בשר אבל עור תפס והוא פסק כר"א בהל' ערכין כדאמרן לעיל ויש לו טעם נכון מפני שרע"ק סבר כמותו וכי פסק שם רבינו ז"ל בפי' המשנה, וגם בפרק בתרא דתמורה אמרו בחד לישנא דסתם מתני' שסתם הקדשות לבדק הבית אתיא כר"א, וא"כ איך פסק כאן היפך ממה שפסק שם וצ"ע עכ"ל, ובקרבן חגיגה מתרץ דעת רמב"ם דאף דבאמת בזבחים (דף ק"ג) מוקי לה הדרשה של הברייתא הזאת דעולת איש פרט לעולת הקדש איתא בזה"ל ואפי' לר"י דאמר חילק הקדישו הנ"מ בשר אבל עור תפס, פירש"י ז"ל שם וז"ל כלומר ואע"ג דאמר ר"י אדם חולק הקדישו הראוי למזבח למזבח ושאינו ראוי למזבח יהא לבדק הבית לא שיהא כשאר קדשי מזבח שעורותיהן לכהנים דמודה הוא שהעור נתפס לבדק הבית כשאר נכסים שלו עכ"ל, והקשה בקרבן חגיגה מה דאיתא בגמ' ואפי' לר"י מאי ואפי' הול"ל ועד כאן לא קאמר אלא בבשר אבל עור לא כיון דקאי דוקא אליבא דר"י אלא ודאי דקאי אפי' לר"י צריך קרא אבל אליבא דר"א פשיטא דכשאנו אומרים דזכרים הללו כיון שראויים לגבי מזבח מוכרחים ליקרב על מזבח ומוכרח למכרם לחיובי עולות וליקח דמיהן לבדק הבית די

לנו שנאמר לגבי הבשר, אבל העורות עצמן שכבר הן הקדש ואין לכהן בהן זכיה פשיטא דאימעוטי מהאי קרא דעולת איש פרט לעולת הקדש דהיינו עולות הללו כיון שהן הקדש לבדק הבית א"כ אין בהם זכיה לכהן, כיון דקיי"ל דאין אדם חולק הקדשו אלא הכל לבדק הבית, א"כ זכרים הללו זכה בהן ממש הקדש בדק הבית רק שהבשר הוכרח למכרו לחיובי עולה מגזירת הכתוב עכ"פ אהני האי קרא לבשר, אבל העורות הן קודש דלא זכי בהן כהן אף אל אליבא דר"י דס"ל דאדם חולק הקדישו ומעיקרא כשהקדיש סתם כאלו פרט בפירוש הזכרים עולות והשאר לבדק הבית א"כ הדעת נותן שיזכו הכהנים בעורות הללו דהרי הן כשאר עולות וכאילו הקדישן בפירוש לגבי המזבח ומש"ה אצטריך קרא דאפ"ה לא יזכו הכהנים בעורות כשאר עולות כיון שהי' בסתם די שיזכה המזבח בחלקו הברור דהיינו הבשר, אבל העורות כדינייהו קיימא לבדק הבית כשאר הנכסים ואין בהם לכהנים ודו"ק עכ"ל בקיצור וכן נראה שהזכיר המשל"מ:

[פד] המקדיש נכסיו והי' בהן דברים ראוין לגבי המזבח יינות שמנים ועופות רא"א [פירוש ר' אלעזר בן שמוע] ימכרו לצורכי אותו המין ויביא בדמיהן עולות ושאר נכסים יפלו לבדק הבית,. ופירש בירושלמי הטעם דכתיב לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לד' לעולה כל נוה שהם נודרים ומתנדבים מדברים אשר יקריבו לד' אפי' יינות ושמנים וסלתות יהיה לעולה יכול יקריב בדמיהן עולת העוף, או אם הקדיש עוף יקריבנו עולה ת"ל בבקר בכבשים ובעזים הא אינו מקריב בכל מה שהתנדב אלא עולות בהמה בלבד, יכתב הראב"ד ז"ל בפירוש תורת כהנים ואע"ג דאמרינן בעלמא שאין לעוף פדיון הנ"מ היכא דקדיש קדושת הגוף ונסתאב כגון יבש גפה ונקטעה רגלה דפסול משום מחוסר אבר, אבל הכא מעיקרא לא חלה עלי' קדושת גוף דכתיב בבקר ולא בעופות ומ"מ יביא בדמיהן עולות דהא בכלל כל נדריהם לד' לעולה שהרי ראוין לבוא בנדר ונדבה ע"כ (מלאכת שלמה) והרמב"ם ז"ל פסק המשנה זו וכתב וז"ל ומפני מה יקריבו דמי אלו עולות ודמי הבהמה התמימה יפלו לבדק הבית לפי שבהמה הקדושה למזבח אם נפל בה מום יש לה פדיון, והסולת והיין והשמן והעופות שנפסלו שאין להם פדיון שנאמר והעמיד את הבהמה כל שישנו בכלל העמדה והערכה יש לה פדיון וכל שאינו בכלל העמדה ו והערכה אין לה פדיון עכ"ל, והראב"ד ס"ל דהמשנה זו אתיא כר"י דס"ל דהכל קרב עולה ואפי' דמי הנקבות ומש"ה דמים אלו יקריבו עולות עכ"ל, וממילא דאין הלכה לדעתן כמשנה זו, ומה דקשה לי' להראב"ד ז"ל הלא הסולת והיין והשמן נסכים הן ואע"פ שאם נטמאו אחר שקדשו בכלי אין להם פדיון אם נטמאו קודם שקדשו בכלי הלא יש להם פדיון, לכן קשה למה לא יפדו אותם ויפלו לבדק הבית, ותירץ בכ"מ וז"ל

ולדעת רבינו י"ל דכשלא קדשו בכלי עדיין אין קדושתו גמורה ולא רביתא דאית להם פדיון עכ"ל, ובלח"מ פירש השגת הראב"ד דמה שכתב הרמב"ם דהסלת והיין והשמן שנפסלו אין להם פדיון ה"פ מ"מ כיון דאתה מצריך למכרן ולהביא בדמיהן עולות ואין אתה אומר שיקריבו עכ"פ העופות עולה, מ"מ פדיון מיקרי עכ"ל:

[פה] פלוגתא דר"א ור"י היא בשני אופנים בין שהקדיש כל נכסיו ובין שלא הקדיש אלא עדרו ג"כ דינא הכי שילכו המעות לבדק הבית וימכרו הבהמות הזכרים לצרכי עולות והנקבות לצרכי זבחי שלמים כן איתא בירושלמי, וכן פסק הרמב"ם המקדיש את בהמתו סתם או שהקדיש כל נכסיו שניהן דין אחד להם כדאמרן וכן הדין מבואר שם דהמקדיש תמימה לבדק הבית אע"פ שעבר על עשה דלמדין מדכתיב ושור ושה כו' נדבה תעשה אותו והוא לבדק הבית ואינו אלא קדושת דמים מ"מ מה שעשה עשוי וחלה קדושה עלי' ונפדית כשהוא תמימה ומעריך אותו הכהן ודמי' יפלו לבדק הבית, ואין הפודה פודה אותה אלא על מנת להקריבה למזבח למה שהיא ראויה שכל דבר שהוא ראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח לעולם, רמב"ם הל' ערכין (פ"ה ה"ה), ואף דבגמרא איתא שעובר ג"כ בל"ת פירש במשל"מ דחכמים פליגי דסברי דאינו עובר אלא בעשה, ונראה לי דאפי' אם הקדיש כל נכסיו והי' ביניהם תמימים שהוא לבדק הבית ג"כ עובר על עשה זו אע"פ שהרמב"ם סתמו, והנה כל הראוי למזבח שאינו יוצא מידי מזבח לעולם דעת הרמב"ם שהוא מן התורה, ולדעת התוס' ומשל"מ אינו אלא מדרבנן משים מומין שבעין דפסלו בבהמה דאפי' בדוקין שבעין פסול מש"ה גזרו ביה רבנן ע"כ: [פו] שני פעמים עושין חשבון עם המוכרים לספק סלתות וכדומה לצורך הקדש בתחלת שנה עטשין עמהם מקח לספק, ואחת לשלשים יום דורשין השער שבשוק אם מוכרים בזה השער למי שצריך נסכים, ואם הוזל אז השער מכפי המקח שעשו עם בעלי יינות בתחלת שנה וכן משמע מפירוש הרע"ב ורש"י מנחות דבתחלת שנה עושין מקח ומשערין כל ל' יום ומחייבים לתת כשער הזול דעכשיו, ובזה אין מותר לגזברים מאומה ואם הוקר אז ימכרו כפי היוקר דעכשיו ואז יש מותר (הרש"ש) ותמיד יד ההקדש על העליונה, ואם התליעה הסולת התליעה לו ואם החמיץ היין החמיץ לו ואינו מקבל מעותיו עד שיהא המזבח מרצה, אבל הראב"ד פירש הגזברין משערין כמה קנו בל' יום מדברים הצריכין ללשכה, וכל מי שמכר להם יינות שמנים וסלתות רצה לחזור בתוך ל' ים אין שומעין לו עכ"ל, והממונה על הנסכים שהוא אחי' נותן בימות קציר חטים ובצירת ענבים ומסיקת זתים מעות לחנוני ודוקא להקדש מותר לפסוק כהאי גונא, אבל להדיוט אסור לפסוק על הפירות עד שיצא השער, וטעם הדבר דאם היו אז נמכרים ד' סאין בסלע והוקרו ועמדו

ג' סאין בסלע צריך ליתן ד' סאין דהקדש קונה בכסף דכתיב ונתן הכסף וקם לו, ואם קבל לספק ג' סאין בסלע והוזלו ועמדו ד' סאין בסלע נותן ד' בסלע דלא גרע מהדיוט רלא קני אלא במשיכה כן פי' הרע"ב, וכתב ע"ז הגאון רעק"א זל"ל וז"ל דאמרינן בקדושין (דף כ"ט ע"א) דאם קנה מן הקדש במנה ולא הספיק למושכו עד שעמד בסאתיים אינו נותן אלא מנה ולא אמרינן בזה לא יהא כח הקדש, דאלו הדיוט לאו במי שפרע קאי וא"כ קשה ממתני' דהכא, וברמב"ם (פ"ט ממכירה ה"ב) דדוקא במכר הקדש כההוא דקדושין שקונה בכסף יכול לחזור והסכים לו שם הראב"ד והביא ראי' ממשנה דהכא, אבל דעת הר"ן דהיכא דיהב גזבר מעות על פירות ידועים והוזלו לא מצי לחזור דלא אמרינן בזה לא יהא כח הקדש גרע מהדיוט דהא הדיוט בעי לקבולי מי שפרע, ומשנה דהכא שאני כיון שלא הי' הסלתות בעין לא קנה הקדש קנין גמור, ולפיכך אם רצה לחזור חוזר הגזבר וא"ש עכ"ל, ועי' בתפארת ירושלים שמשוה דעת הרמב"ם והר"ן ז"ל:

פרק חמישי [פז] התנא מונה כאן ט"ו ממינים שהיו במקדש כמו שיתבארו, ושלשה פירושים יש בזה מה שמונה שמותיהן, חד אמר שהכשרים והחסידים שבכל הדורות הוא מונה, ואע"פ שהיו בדורות הרבה שכמעט מן הנמנע הוא לומר שכל היותר כשרים היו כולן בדור אחד, ופירוש ב' שעל שם הממונים הראשונים שנתמנו על כך הי' כן שמם, לפיכך נקראים הבאים אחריהם על שמם, ופירוש ג' שהתנא שבמשנה מונה הממונים שבימיו, וכתב התוי"ט הסברה הפשוטה הוא כך, ונפרשן כל אחד ואחד מהט"ו ממונים כסדר המשנה: [פח] וכתב הרמב"ם כל אחד מהט"ו ממונים היה תחת ידו אנשים הרבה כדי להכין המלאכה שהוא ממונה עליה, כלומר שהם היו כמו דרעקטארען על הדברים הללו:

[פט] (א) יוחנן בן פנחס היה ממונה על החותמות, כלומר שיתן חותם לחייבים הקרבנות שיקבלו נסכים כמו שיתבאר עוד לקמן, ועוד הי' בזה ממונה שני דנקרא אחיה וע"י שניהם יקבלו הנסכים כמו שיתבאר עוד, (ג) מתתיה בן שמואל על הפייסות להורות סדר הגון בזה, ודע שהיו שני ממונים על הפייסות אף שלא נשנה כאן אלא אחד בודאי הוא הי' הראש, וז"ל הריטב"א ביומא שני ממונים היו על הפייסות הנוטל מצנפת שממנו מתחיל המנין לא הי' יודע סך המנין, והאומר המנין לא הי' יודע ממי נטל, המצנפת, וכתב הרמב"ם וז"ל זה שעל הפייסות הוא מפיס בין הכהנים בכל יום עד שיהי' כל איש ואיש עושה מלאכתו שזכה בה בפייס וארבע פעמים בכל יום היו מפייסין עכ"ל, כלומר שמתכנסין לפייס ע"ד בבית אלקים נהלך ברגש כמו שאיתא ביומא:

[צ] (ד) הממונה הרביעי הוא מרדכי, ונקרא בשני שמות מרדכי ופתחיה, ולמה נקרא שמו פתחיה שהי' פותח בדברים ודורשן ויודע שבעים לשון, והוא הי' ממונה על הקינין פירוש מחוסרי כפרה כגון זב וזבה ויולדות שמביאים קיני חובה נותנין מעות לשופרות שבמקדש, והממונים על השופרות לוקחים המעות ומביאין בהן הקינין והי' צריך לזה חכם גדול ובקי כדאמרינן קינים ופתחי נדה הן הן גופי הלכות ומשמע מזה שהיו הנשים צריכין שאלת חכם והוא הורה להם הדינים, וכן נוכל לפרש שהי' כמו ת"ח שהורה להכהנים הדינים בהלכות קינים אם הי' ספק בדבר כנ"ל, והרמב"ם פירש שהממונה שעל הקינים הוא שפוסקין עמו שימכור הקינים לקרבנות כך וכך בסלע, והשיג עליו הראב"ד ז"ל דהרמב"ם פירש ג"כ אצל הממונה על הנסכים שפוסקין עמו על הנסכים כן, וכתב ע"ז לא כן כי הממונה על הקינין ועל הנסכים אינו אלא גזברות בעלמא, וכל מי שהיה חייב קינין מביא לידו או הקינין בעצמן או דמיו ונותנן לשופר והוא משתדל להקריבן ואינו מתעצל, וכן על הנסכים הי' ע"ז איש ממונה ולוקח במעות של תרומת יינות ושמנים וסלתות מבעה"ב עכ"ל, ובירושלמי כאן ובבבלי מנחות מבואר חכמתו של מרדכי ג"כ בזה דפעם אחת יבשה ארץ ישראל ולא הי' יודעין מהיכן להביא עומר והי' תמן חד אילם דהוה יהיב חדא ידא על גגות, וחד ידא על צריפים ואייתיני' קמי' דפתחי' אמר להו אית אתר דמתקרייא גגות צריפין, או צריפין גגות אזלין ואשכחין, ופעם שני נשרף כל העולם כולו ולא היו יודעין מהיכא להביא עומר והי' תמן חד אלם דהוה יהיב ידי' על עיני, וידא על סוכרא אייתינהו לגבי פתחיה אמר לון אית אתר דמתקריא עין סוכר או סוכר עין ואזלין תמן ואשכחון, ועוד פעם אחת ג' נשים הביאו קיניהן אחת אומרת לעינתי, ואחת אומרת לימיתי, ואחת אומרת לזיבתי, זו שאומרת לעינתי סברין מימר שופעת כמעין אמר לן בעיינא סכנית, זו שאומרת לימתי סברין מימר שופעת כים אמר לון בימה סכנת, זו שאומרת לזיבתי סברין מימר זבה ממש אמר לון זאב בא ליטול את בנה, ולפי דעת אחרים היו צריכין כל אחת קיני חובה שהוא אחד לחטאת ואחד לעולה, אבל אלו משום סכנה נדרו ואינם צריכין כי אם קינים של עולות, ודע דמרדכי הוא פתחי' שישב בסנהדרין והי' יודע ע' לשון דלאו כל הסנהדרין צריכין להבין ולדבר בע' לשון, אלא בדיעבד אפי' שנים שבסנהדרין שיכולין לדבר וכולן ראויין לשמוע ה"ז ראויין לסנהדרין, ג' הרי זו בינונית ד' הרי זו חכמה ע"כ, ולמדנו גודל חכמת מרדכי: [צז] (ה) בן אחיה על חולי מעים, והוא הי' כמו רופא לפי שהכהנים הולכים יחיפים על הרצפה [של שיש] ואוכלין בשר הרבה ושותין מים הי' מעיהן מתקלקלין וצריכין

תמיד לרופא לומר להם הסם פלוני טוב למעים, ובירושלמי חמר זה למשלשל, וחמר זה לעצירות לפי שאסור להם לשתות יין בעת עבודה לכן צריכין לרופא:

[צב] (ו) נחוניא חופר שיחין היה ממונה לחפור בורות שיחין ומערות כדי שיהא מים מצויין לשתות לעולי רגלים, ומפרש בירושלמי והוה ידע דין כיף מקורר מיא כלומר מוצא מים צנונים, והאי דין כיף אית ביה שרברובי, ועד היכן שרברובותי' מטיא כלומר איזה מקום חמין ועד היכן מגיע תמימותיה כן פי' הק"ע, ובפנ"מ פי' שידע שתחת הסלע הזה יוצא מקור מים חיים ואיזה שיש תחתיו חריבות ויבישות ועד כמה הגיע אותו הכיף פירוש עד כמה מטיא החריבות שלו וצריך לחפור יותר עמוק. זה הכל הי' נחוניא יודע, וידע ג"כ באיזה מקום לחפור ובא"י מקום טרשין והרים, וחכמה גדולה היא, ואע"פ שצדיק גדול היה כדאמרן איתא בירושלמי שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, ולמדין משני פסוקים דכתיב וסביביו נשערה מאוד, וכתיב עוד קרא ונורא הוא על כל סביביו מוראו על הקרובים יותר מן הרחוקים ונענש ומת בנו בצמא ר"ל:

[צג] (ז) גביני כרוז כך שמו של האיש המכריז. בכל בוקר בבית המקדש עמדו כהנים לעבודתכם ולוים לדוכנם וישראל למעמדיכם ושומעים קולו מיריחו כן מפרש בירושלמי שנשמע קולו ח' פרסאות, אבל בבבלי איתא שלשה פרסאות, והרמב"ם קורא אותו הממונה, ממונה על הזמנים, וכתב וז"ל זה שעל הזמנים הוא ואנשיו משמרים את הזמנים כיון שהגיע עת הקרבן מכריז הוא או אחד מאנשיו ברשותו, ואומר עמדו כהנים לעבודה ולוים לדוכן וישראל למעמד וכיון שישמעו קולו יביא כל אחד למלאכתו עכ"ל, ומשמע מזה שלאו דוקא בבוקר הי' מכריז אלא אפי' כל היום כולו הי' עומד על משמרתו להזעיק את סדר העבודה לעשות בזמנו כמו המוספים והתמידים של בין הערבים ג"כ, ולקמן יתבאר דתרי כרוזי עבדינן שידעו הלוים לדבר בשיר:

[צד] (ח) בן גבר על נעילת שערים לנעול השערים בערב ולפתחן בבוקר ואין התוקעין תוקעין בכל יום לפתיחת שערים אלא ברשותו ושלש תקיעות לפתיחת שערים תוקעין, (הרמב"ם):

[צה] (ט) בן בבא על הפקיע, פירש הרע"ב להלקות הכהנים והלוים שנמצאו ישינים על משמורותיהם שהיו שומרים את המקדש בלילה, מי שהיו מוצאין אותו ישן היו חובטים אותו ושורפים את כסותו, ובירושלמי מפרש הפקיע הפתילות של מנורה של בית השואבה כדאמרינן מבלאי מכנסי הכהנים ומהמייניהם היו מפקיעין פתילות, ומה שכתב הרע"ב להלקות הכהנים השיג התוי"ט דלא דק דלא מצינו מלקות אלא לגבי הלוים, ושני הפירושים של הרע"ב מחולקין בבבלי וירושלמי וגם הרמב"ם והראב"ד,

והרמב"ם מפרש ג"כ זה שעל הפקיע הוא זה שממונה על השומרים ונקרא ג"כ איש הר הבית שמסבב על הלוים בכל לילה וכל מי שישן על משמרו מלקה אותו במקלו ושורף את כסותו, הרי שכתב הרמב"ם שמלקה אותו במקל, והתוי"ט כתב ברצועה דהרצועה שמלקין בה נקראת פקיעה ולכך נקראת פקיעה שאינה רחבה בראשה כשאר רצועות מלקות אלא מופסקת בראשה לרצועות דקות כדי שירגיש ביותר, ופקיעה לשון פיסוק וסדקים כמו מבלאי מכנסי הכהנים היו מפקיעין לשון קריעה כך פירש"י יומא (דף כ"ג), מיהא בפ"ק דמדות איתא חובטו במקל והיינו כהרמב"ם, ופי' במלאכת שלמה וז"ל ונראה לפרש שהוא מקל וראשו עב ומופסק לחתיכות ובירושלמי משמע שהי' מזווג את הפתילות למנורה והי' יודע להקפותם ולהעבותם ואימתי צריך לעשות דקים ובשביל שהוא שוה ההטבה בין לילות ימות החמה וליליי טבת הארוכים שלא ופחות ולא יותיר הי' מזווג הפתילות עכ"ל, ומה שכתב התוי"ט דכהן אינו לוקה. תמוה דהרי מצינו בפירוש במשנה אם הוציאו אגודל אצל הפייסות לוקה ג"כ כהן, וכן מצאתי אח"כ בלחם שמים, ואתי שפיר דברי הרע"ב:

[צו] (י) בן ארזה על הצלצל המעמיד כל המשוררין ע"פ כלי שיר: [צז] (יא) הוגרס בן לוי על השיר, והוא עורר בכל יום המשוררים העומדים על הדוכן לומר שירה בפה ועל פיו תוקעין על הקרבנות. ואמרו עליו על הוגרס בן לוי שהי' מנעים את קולו בזמר וכשהי' נועץ אגודלו בתוך פיו הי' מוציא כמה מיני זמר והי' כל אחיו הכהנים נזקרים לו בבת ראש:

[צח] (יב) בית גרמו על מעשה לחם הפנים שהי' אומנות גדולה לעשות אותם כמין תיבה פרוצה והיו אומנים בעשייתו ובאפייתו לרדות מן התנור שלא ישבר ושלא יתעפש, וחכמים אחרים באו מאלכסנדריא שהיו ג"כ בקיאין במעשה לחם הפנים אבל ברדייתו לא היו בקיאין, בית גרמו היו מסיקין מבפנים ורודין מבחוץ ולא הי' מתעפשת, ואלו היו מסיקין מבפנים ורודין מבחוץ ומתעפשת, ולכן כפלו להן שכרן משום כל פעל ד' למענהו דבתחלה היו נוטלין י"ב מנה ואח"כ כ"ד מנה, ולר' יהודה בתחלה כ"ד ואח"כ מ"ח מנה כדאיתא בבבלי ובירושלמי, (שם):

[צט] (יג) בית אבטינס על מעשה הקטרת, פירש הרע"ב שם משפחה שהיו בקיאים לפטם הקטרת ומכירין בעשב ששמו מעלה עשן וכשהי' מערבין אותו עם סממני הקטרת הי' עשן הקטרת מתמר ועולה כמין מקל עכ"ל, וכתב הב"ח דע"כ תרי מיני מעלה עשן היו דאל"כ כפי שמבואר לקמן דלא החזירו אותם אלא משום כל פעל ד' למענהו תיפוק דהקטרת פסול אם חיסר מעלה עשן, אלא ודאי מעלה עשן דמחויב לבוא בסממני הקטרת

הכל היו יודעין, אבל מעלה עשן שהי' עולה כמקל לא היו יודעין כי אם בית אבטינס ולא רצו ללמד שלחו אחרי אומנים אחרים, של בית אבטינס היתה מתמרת ועולה כמין מקל ופוסה ויורדת ושל אלו פוסה מיד. וכל מה שברא הקב"ה לכבודו ברא וכפלו להן שכרן כדלעיל שיחזרו למקומן:

[ק] (יד) אלעזר על הפרכת וזה שעל הפרכת ממונה על כל אורגי הפרכת והרוקעין בהן שיהא מוכנות להיכל ולשערים, ושתי פרכת היו עושין בכל שנה להבדיל בין קודש לקודש הקדשים, וי"ג פרוכת היו במקדש שני, שבע על שבע שערי העזרה ואחת על פתח האולם, ואחת על פתח ההיכל, ושתיים בין קודש הקדשים, ושתים כנגדן בעליה (רמב"ם), ומבואר בתוספתא שכל ערב יוהכ"פ היו מקפלין את הישינה ונותנין חדשה:

[קא] (טו) ופנחס על המלבוש. פירש הרע"ב שהיו ממונים להלביש הכהנים בשעת עבודה ולהפשיטם אחר העבודה עכ"ל, והרמב"ם מפרש שזה הממונה על מעשה בגדי כהונה הי' עוסק ג"כ בהכנת בגדי כהנים הדיוטים ובבגדי כהן גדול ובאריגתן ומתחת ידו נעשית הכל ולשכה הי' לו במקדש:

[קב] שני מיני מפתחות היו בביהמ"ק, המפתחות של כלים לצורך התמיד נשנין במסכת תמיד, אבל כאן במס' שקלים איתא דז' אמרכלין וז' מפתחות בידם הן המפתחות של חדרים שהי' בהן ממין הקדש (תוי"ט תמיד פ"א):

[קג] שני מיני ממונים היו על מעות הקדש, שלשה גזברין ושבעה אמרכלין, הגזברין השלשה הן שממון הקדש תחת ידם והם פודים הערכין והחרמין וההקדש וכל מלאכת הקודש בהם נעשית, והאמרכלין הן למעלה מן הגזברין ומה היו עושין שבעה מפתחות עזרה בידם רצה אחד מהן לפתוח אינו יכול עד שיכנסו כולן והגזברים נכנסים אחריהם ומוציאין מה שהן צריכין, (הרע"ב):

[קד] ובתוספתא שקלים חושב ממונים אחרים יוחנן בן גודגדי על נעילת שערים, בן טופפת על המפתחות, בן קופאי על הלולב, בן איזיי על הדוכן, בנימין על תנורין, שמואל על החביתין, ובן מקלט על המלח, בן פלח על העצים עכ"ל:

[קה] הכא משמע שלא היו אלא ס"ה עשרה גזברים ג', והז' כדאמרן אבל בברייתא דתמיד משמע דהיו י"ג גזברין, ומתרץ הראב"ד ז"ל דג' ממונים על ערכין וחרמות והקדשות כדאמרן, ועשרה מהן לא הי' ממונים ע"ז אלא שאר מעות הלשכות והגזברים נחלקין על האמרכלין כגון י"ב גזברים תחת שש אמרכלין דהיינו שני גזברין לאמרכל אחד דגזבר שנשאר תחת אמרכל שביעי יכול להיות שהי' אותו הגזבר ממונה על כל כך דברים

שהיה אותו אמרכל די לו להיות עסוק בזה הגזבר לבדו, ולא פליגי אלא דהכא לא איירי אלא בג' שהיו על ערכין עכ"ל:

[קו] בשני דברים אין פוחתין, אין פוחתין משלשה גזברין ומשבעה אמרכלין, ואין עושין שררה על הצבור פחות משנים דכתיב והם לקחו את הזהב ומיעוט רבים שש שנים, אבל אלו שנים שאותן קיבלו רוב הציבור עליהן והם בן אחיה שעל חולי מעיים והי' דבר שבממון להוצאות על רפואות, וכן אלעזר שעל הפרכת ג"כ עסק ממון גדול לקנות הצמר והשש הנצרך להפרכת, והתוי"ט הקשה הלא יש עוד שנים פתחיה שעל הקינין ונחוניא חופר שיחין ג"כ בדבר שבממון הן ויחידים הם והניח בצ"ע. ותירץ במרה"פ דמנחוניא חופר שיחין לק"מ הוא לא הי' חופר אלא שהיה ממונה על אלו שחופרין בורות כדי שיהא המים מצונים והוא הי' יודע להוציא מים לעם בישוב וגם במדבר והגזברים היו משלמים והוא הי' כמו אינזינער עליהם וא"ש, ופתחיה כתב הרמב"ם שהוא היה כמו סוחר ועושה חשבון עם הגזברים עכ"ל, ולי נראה מפתחיה לא קשיא מידי לפי פירוש השני שכתבתי למעלה שהוא הי' החכם היודע להורות בענין הקינים והנשים היו נותנין מעותיהן לשופרות שבמקדש ולא היה לו שום ט עסק שבממון וא"ש כנלענ"ד:

[קז] הרע"ב מביא שהי' ה' מדרגות של שררות והן כ"ג, סגן, קתילקין, אמרכלין, גזברין עכ"ל. ומה מעשהו של הקתילוקין דשנים הי' שהיו איתא בירושלמי המלך וכ"ג כשהוא חותם הגזבר חותם ונותנו לאמרכל, אמרכל חותם ונותנו לקתילוקי, קתליקין חותם ונותנו לכ"ג, כ"ג חותם ונותנו למלך ע"כ בתיו"ט בשם הירושלמי, אבל קיצר כי שם איתא עוד דהכ"ג חותם ונותן להמלך וכשהוא מתיר המלך רואה חותמו ומתיר, כ"ג רואה חותמו ומתיר, קתליקין רואה חתמו ומתיר, אמרכל רואה חותמו ומתיר גזבר רואה חיתמו ומתיר עכ"ל:

[קח] ובתפא"י מפרש הממונים שלא הי' להם עסק בממון חוץ מהשנים דאמרן בזה האופן וזה לשונו, הממונה לחותמות והממונה לנסכים הרי שנים היו ממונין לדבר אחד לחשוב יחד כל ערב, ושנים אלו על הפייסות והקינין אין להם עסק בממון אלא מורים, והקטרת בפנים נעשית ולא בא ממנה ליד הממונה ברשות הדיוט וכן בגדי כהונה, ולחם הפנים לא היו ממונים אלא על המלאכה דמסרו להם הקמח עכ"ל, ובחדושי מהרי"ח תירץ דידוע הי' לחכמים דלא היו אלא שנים יחידים בן אחיה ואלעזר והי' לכל אחד עוד שני אלא משום כבוד הגדולים הללו לא חשבו אותם וכן איתא בהגהת רש"ש עיי"ש:

[קט] שני מיני בקר גדולים וקטנים היינו שור ועגל זכרים ונקבות נסכיהם שווים הי' ג' עשרונות סלת בלול בחצי הין שמן ויין לנסך חצי ההין וחותמן עגל:

[קי] איל בן שתי שנים נסכיו היו שתי עשרונים סולת בלול בשמן שלישית ההין ויין לנסך שלישית ההין וחותמן זכר:

[קיא] לשני מיני קרבנות היו נותנין חותם גדי, גדי משמש עם נסכי צאן ומשמע שני מינים כבשים בני שנה, וגדיים, גדולים וקטנים זכרים, ונקבות, וגם משמש למצורע עני ג"כ נותנין חותם גדי וגם צריך להביא עמו לוג שמן שנעשה על טהרת הקודש וגם הי' מביא שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה, ומפני שלא היה בהן נסכים לא מיירי בזה: [קיב] שני מיני שמן מביא המצורע והוא הנקרא חוטא, העשיר ביום טהרתו והוא הנקרא חוטא עשיר והיינו כיון שמביא שלשה כבשים בני שנה לטהרתו דהיינו אחד לאשם ואחד לחטאת ואחד לעולה דהיינו תשעה לוגין ג' לוגין לכל כבש וכבש ולוג אחד למתן בהונות, מ"מ תמוה לי למה בחוטא עשיר נותנין לו הלוג לבהונות יחד עם יתר הנסכים, ולחוטא עני הי' צריך להביא הלוג מביתו, ובודאי הלוג שמן שקנה במקדש היתה יותר בזול מהשמן על טהרת נסכים שצריך ליקח חוץ למקדש היינו דאמרי אינשי בתר עניא אזלי עני תא וצ"ע דהרי כל עצמן של הנסכים שמכרו במקדש כדי שיהא להם שמן על טהרת הקודש:

[קיג] כיצד היו עושין שני הממונים על הנסכים היינו יוחנן על החותמות, ואחיה על הנסכים, מי שהי' מבקש נסכים הולך אצל יוחנן ונותן לו מעות ומקבל ממנו חותם, בא לו אצל אחיה שהוא ממונה על הנסכים ונותן לו חותם, ומקבל ממנו נכסים, ולערב באין זה אצל זה ואחי' מוציא את החותמות ומקבל כנגדן מעות ושם היום הי' כתוב עליו, ובירושלמי למי שגם שם החודש והשבוע היו כתובין עליו מפני הרמאין שמא מצא חותם שנפל מיוחנן או מאחיה או מחבירו ובא עכשיו ליקח וביום שמצאו אינו רשאי להוציא שהאובד מחזיר אחריו, ועוד יש לחוש שמא לקח חותם כשער הזול והצניעו עד שנתייקר השער (לשון הרע"ב), אבל שמו של הקונה לא נכתב דלתרי יוסף בן שמעון אין אנו חושבין:

[קיד] משני דברים עושין חשבון לערב אם נמצא פחות או יותר, אם הותיר הותיר להקדש והיא בכלל שמשתכר הקדש, ויד הקדש על העליונה ולא אמרינן שמא מעותיו של יוחנן הם שנתערבו, ואם פחתו הי' משלם יוחנן מביתו (שם):

[קטו] שתי לשכות היו במקדש אחת לשכת חשאים על שם שהנותנים בתוכה מעות נותנים בסתר. והמתפרנס ממנה נוטלין בסתר, ויראי חטא נותנים לתוכה בחשאי ועניים בני טובים מתפרנסים ממנה בחשאי, לשכת הכלים כל מי שמתנדב כלי זורק לתוכו ואחד לשלשים יום גזברין פותחין אותה וכל כלי שנמצא בו צורך בדק הבית מניחין

אותו והשאר נמכרין בדמיהן ונופלין ללשכת בדק הבית, ומפרש בירושלמי דאי לא צריך לבדק הבית, למזבח היה אזיל:

[קטז] שקלים שלא הספיקו להן לכל קרבנות צבור מוציאין את הראוי להן מקדשי בדק הבית, אבל אין בדק הבית מוציא את הראוי לו, מקדשי מזבח, כן פסק הרמב"ם (פ"ד משקלים ה"י), והשיג עליו הראב"ד שזה דוקא בכל שנמצא בלשכת הכלים והיתה לשכה זו בפ"ע חוץ מלשכת בדק הבית שהיתה לכספים ולזהב, ולשכת הכלים היתה עשויה על תנאי זה שאם יצטרך ממנה כלי למזבח לוקחין אותו למזבח, אבל קדשי בדק הבית אין משנין אותו עכ"ל, וכן כתב הרמב"ם ג"כ (פ"ב הי"ב מערכין) וז"ל הוצרכו לקדשי מזבח ולא הספקו להן תרומת הלשכה מוציאין את הראוי להן מקדשי בדק הבית, אבל אם הוצרכו לבדק הבית ולא מצאו בלשכת בדק הבית דבר המספיק להן אין מוציאין הראוי להן מקדשי המזבח, וגם שם השיג הראב"ד הלא אין משנין מקדושה לקדושה, אבל עיקר התוספתא והירושלמי שבכאן לא דברה על נדבת הכלים המוטלין בלשכה שהלשכה הזו עשויה לצורך זה וזה, ואם הי' שם כל הראוי למזבח והוצרכו לו מוציאין משם למזבח, א"נ להעדפה, אבל אין מוציאין מלשכת בדק הבית למזבח כלי הצריך לו, ולשכת בדק הבית אחרת היתה לו, וכן לשכת התרומה וזאת הלשכה היא היתה מיוחדת לכלים וקורא אותה קדשי בד"ה מפני שרובה היתה לבדק הבית, תמצית הדבר דהראב"ד הקשה על הרמב"ם הלא אין משנין מקדושה לקדושה ואיך יוכל היות לקחת מקדשי בדק הבית למזבח לכך פירש שהיתה לשכה שלישית מיוחדת לכלים, והכ"מ תירץ דהרמב"ם מפרש שם דה"ק אין עושין השלמים עולה ולא העולה שלמים וכן הדומה אם הקדיש בפירוש לבדק הבית אין משנין אותה, וכן פירש ג"כ בלח"מ לדעת הראב"ד דשלשה לשכות היו שם אחד לשכת בדק הבית שהיו נותנין שם כספים על בדק הבית, ואחת לשכת התרומה שהיתה לקדשי מזבח, ואחת לשכת הכלים משותפת לשניהם כלומר שכל כלי הצריך למזבח היו לוקחין ממנה והשאר לבד"ה, וכן היתה עשויה על תנאי זה מתחלתה נמצא שהכלי הצריך למזבח לבד לוקחין והשאר כולו לבדק הבית נמצא שרובה לבדק הבית ולכך קראוהו קדשי בדק הבית. אבל מלשכת הכספים שהיה לקדשי בדק הבית ודאי שלא היה לוקחין ממנה כלל לקדשי מזבח דאין משנין מקדושה לקדושה עכ"ל לענינו, ודע דכתב הרמב"ם (פרק ב' מתרומה) דקדשי מזבח אין משנין מעולה לשלמים או להיפך וקדשי בדק הבית לא ישנה מחמור לקל כגון קדושת בדק ההיכל לא ישנה לתקן מזבח. ולרש"י ולראב"ד אף מחמור לקל רשאי לשנות הקדש בדק הבית, ורק לשנות ולעשות מקדושת בדק הבית קדושת מזבח מכ"ש איפכא אסור ע"כ:

[קיז] כתב הרמב"ם אם שקל שקל מעיר הנדחת לא עשה כלום. וכתב הכ"מ הטעם מפני שהוא אסור בהנאה והקשה למה פרט דוקא עיר הנדחת ולא איסור הנאה אחרים עכ"ל, ומתרץ בכתר המלך דבאמת מחמת איסורי הנאה מצות לאו ליהנות נתנו אלא הטעם משום כתותי מכתת שיעורא ואינו בכלל כל שאר ענין ע"ז כגון שקל ע"ז ממש שעבדו אותו מתקרובת ע"ז והכל בכלל שריפה. ואיסורי הנאה אחרים ליכא בשקלים דמודר הנאה מחברו שוקל את שקלו ואם הדיר הנאה מהשקל תנתן לתרומת הלשכה דאי עבד ודאי יוצא ע"כ: [קיח] איתא בירושלמי (פרק זה ה"א) א"ר אבוהו כתיב משפחת סופרים יושבי יעבץ מה ת"ל סופרים אלא שעשו התורה ספורות ספורות כלומר מנין ומספר לכל הדינים ה' לא יתרומו, ה' דברים חייבים בחלה, ט"ו נשים פוטרות צרותיהן, ל"ו כריתות בתורה, י"ג דברים בנבלת עוף טהור, ד' אבות נזיקין, אבות מלאכות ל"ט, ולמה נקרא שמו עזרא הסופר כשם שהי' סופר בדברי תורה כך הי' סופר בדברי חכמים עכ"ל, הרי למדנו דצריך לעשות מנין וכללים לדברי תורה, וכן איתא בשבת סמ"ך עי"ן סימנין עשה בתורה וקנה אותן, גם אני עשיתי סימנים ומניינים למס' הזאת, וכללא דפרק זה החמישי בקצור ע"פ דברי סופרים למספר שנים והן:

[קיט] שני ממונים בדבר הנסכים יוחנן בן פנחס נתן החותם לבעל הקרבן ואחיה נתן הנסכים:

[קכ] שני ממונים בדבר הפייסות, הנוטל מצנפת מהכהן שהתחיל בו הפייס לא הי' יודע המספר, והמונה הי' אחר:

[קכא] שני שמות להממונה על הקינים מרדכי ופתחיה, ושני דברים הי' עושה מורה הלכה להכהנים בדבר הקינים, וכן להנשים המתחייבות הקינים להקריבן בזמנם, ולהרמב"ם הי' ג"כ מספיק את הקינים להקדש ועמו עושים חשבון:

[קכב] שני מיני יינות הי"ל לאחיה הממונה על חולי מעיים, לעצור, ולשלשל דהכהנים היו הולכים יחיפים ואוכלין בשר ושותין מים, ובשביל שהי' ביניהם חולי מעיים ובביהמ"ק אסור להם לשתות שם יין:

[קכג] שני מיני מים היה מספיק נחוניא חופר שיחין חמין וצוננים והי' יודע למצוא באחת מן הסלעים ולחפור אותם:

[קכד] שני דברים הי' עושה גביני כרוז הי' ממונה על הזמנים לעשות כל קרבן בזמנו, וגם בשחר הי' מעורר הכהנים וקרא בקול גדול עמדו כהנים לעבודתכם והלוים לדוכנכם וישראל למעמדיכם ונשמע קולו עד יריחו, ותרי היכרי עבדו לכהנים שיבואו לפייס הוי גביני כרוז, ועוד משקעין את הכיור ברעש גדול, ועוד שני דברים הי' משמש בן גבר שהי'

על נעילת שערים שני פעמים בבוקר ובערב הי' פותח ומנעיל וגם על ידו הי' תוקעין התקיעות בבוקר ובערב:

[קכה] שני דברים נרמז בהממונה בן בבא על הפקיע, להלקות הלוים אם מצאו אותן ישינים על משמרתם, וגם לי"א על הפתילות לעשות שני מינים דקות ועבות לצורכי המנורה בחורף ובקיץ וגם לשמחת בית השואבה: [קכו] שני ממונים הי' בדבר השיר, כי שני מיני שירה הן, ישנו על פה, וישנו על הכלים וע"י שניהם הי' השיר נעשה, זה שעל הכלים בן ארזא שמו ממונה על הצלצל, וזה שעל פה הוגרס בן לוי שמו:

[קכז] שני ממונים היו ושתי משפחות היו שלא רצו ללמד על מעשיהם ורחקו אותם ולא מצאו אחרים טובים כמותם ומשום פעל ד' למענהו החזירום, והן בית גרמו על לחם הפנים, ובית אבטינס על הקטרת, ולשניהם כפלו שכרם: [קכח] שני פרכת חדשים היו עושין בכל שנה מההיכל לבית קדשי הקדשים וביוהכ"פ החליפום, והממונה על הפרכת אלעזר שמו, וי"ג פרכת ת"י, והן שנים בדביר על אמה טרקסין המחלק בין קודש לקדשי הקדשים:

[קכט] שני פרכת כנגדן בעלייה, ויתר על שאר הפתחים והוא הי' ממונה על אורגי הפרכת ולשומם במקומן:

[קל] שני מיני בגדי כהונה הי' עושה הממונה פנחס המלביש בגדי כ"ג, ובגדי כהן הדיוט ובעצמו הלביש אותן תמיד:

[קלא] שני מיני מפתחות היו בביהמ"ק, מפתחות של כלי שרת הנשנים במס' תמיד היו תחת זקני בית אב, והמפתחות הנשנים במס' שקלים היו ז' אצל ז' אמרכלין של מעות ואוצרות הקדש:

[קלב] שני דברים אין פוחתין בצבור מג' גזברין, ומז' אמרכלין: [קלג] שנים צריך להיות לכה"פ לגבות ממון הקדש דכתיב והם יקחו את הזהב ומיעוט רבים שונים:

[קלד] שנים היו מהממונים שהי' מעות הקדש בידם מ"מ היו יחידים משום דרוב צבור קבלו אותן:

[קלה] שני מיני ממונים דחשבו במשנה כאן היינו גזברים ואמרכלין ביחד עשרה, ובברייתא תניא בן אחיה על חולי מעיים ואלעזר על הפרכת וג' היו, אלא שני מיני מעות הי' ג' הגזברים היו על מעות הקדש ערכין וחרמים, ועשרה הנשארים על שאר ממון הקדש:

[קלו] שני גזברין היו על שש אמרכלין והיינו ביחד י"ב, דלאמרכל השביעי לא היה אלא גזבר אחד:

[קלז] שני מיני בקר היינו שור ועגל, שיעור נסכיהם אחד היו ג' עשרונות סולת בלול בחצי הין שמן ויין לנסך חצי ההין, וזכרים ונקבות שניהם היה להם חותם אחד ועגל שמו:

[קלח] שני עשרונים בלול בשמן שלישית ההין ויין לנסך ג"כ שלישית ההין וחותמו זכר:

[קלט] שני מיני קרבנות הי' משמש חותם גדי, ועזים גדולים וקטנים זכרים ונקבות, ולכבשים בני שנה, וג"כ לחוטא דל דהי' מביא כבש אחד ולא יותר, ועוד היה מביא שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה ולוג שמן מביתו על טהרת נסכי קודש:

[קמ] שני מיני שמן מביא מצורע העשיר ט' לוגין לג' כבשים היינו שני זכרים אחד לאשם ואחד לעולה וכבשה אחת נקבה לחטאת. ולוג לבהונות שמן על טהרת הקודש, ושני מיני מצורעים אלו נקראים חוטאים, חוטא דל, וחוטא עשיר, וחותם העשיר נקרא חוטא:

[קמא] שני דברים כתובים על החותם שנתנו לבעל הקרבן, שם היום בחודש ובשבוע מפני הרמאים, אבל שם בעל הקרבן לא נכתב עליו דלא חיישינן לשני יוסף בן שמעין:

[קמב] שני הממונים היינו יוחנן ואחיה, בכל ערב היו עושין חשבון המעות אשר קבלו בעד הנסכים, ואם הותיר הותיר להקדש ואם פחות משלם יוחנן מביתו שיד הקדש על העליונה:

[קמג] שני לשכות היו במקדש, אחת לשכת החשאים לעניים בני טובים, ולשכת הכלים לבדק הבית:

[קמד] שני מיני לשכות לשני הקדשות נמצא בבית המקדש, להקדש מזבח ולהקדש בדק הבית, ומקדשי בדק הבית נותנין אם יחסר למזבח, אבל לא להיפך, ולהראב"ד הי' עוד לשכה ג' המשתתפת לשני ההקדשות:

[קמה] הרע"ב מונה ה' מדרגות של כהונה כדאיתא לעיל, אבל הרמב"ם חושב בהלכות כלי המקדש (פ"ד הי"ט) שמונה מדרגות וז"ל, כ"ג המשיח קודם למרובה בגדים, ומרובה בגדים העומד לשרת קודם למשיח שעבר מחמת קרי. והעובר מחמת קרי קודם לעובר מחמת מום, והעובר מחמת מום קודם למשוח מלחמה, ומשיח מלחמה קודם לסגן, וסגן קודם לקתילוק, וקתילוק קודם לאמרכל, ואמרכל לגזבר, וגזבר קודם לראש המשמר. וראש המשמר קודם לראש בית אב, וראש בית אב קודם לכהן הדיוט משאר הכהנים, ופירש בכ"מ שהוא שמונה מדרגות תמיד, דעובר מחמת קרי ועובר מחמת מום לא הוי בכלל המניין, ומשיח מלחמה ג"כ אינו בכלל עבודת המקדש נמצא שתמיד שמונה מעלות, בעל מרובה בגדים וכהן המשיח ג"כ אינם בזמן אחד אלא או כהן המשיח או מרובה בגדים, ולפ"ז כ"ג המשיח או מרובה, סגן, קתילוק, אמרכל, גזבר, ראש המשמר,

ראש בית אב, כהן הדיוט ודו"ק, וכתב הרבינו בחיי בפ' שמיני וז"ל חינוך כ"ג ביום שמיני כולל טעם אחר שרוב ענייני המשכן והמקדש סובבים על חשבון שמונה, שהרי בגדי כ"ג ושמן המשחה והקטרת היו ג"כ שמונה, בשמן המשחה ארבעה מור וקנמון וקנה וקידה ובקטרת ד' נטף ושחלת וחלבנה ולבונה, גם הבדים היו שמנה שני בדי הארון ושנים לשלחן ושנים למזבח הזהב ושנים למזבח העולה, והקרבנות מיום השמיני והלאה ירצה, ושמונה מיני נגונים ללוים, על נגינות על מחלת, על עלמות, על הנחילות, על שושנים, על הגיתות, על השמינית עכ"ל:

[קמו] אגב אורחא נתבאר דשני כ"ג בין משיחים ובין מרובים בבגדים לעולם אין ממנים שניהם כאחד מפני איבה, ושני סגנים לכתחלה לא ובדיעבד שפיר דמי, ושני קתליקון ממנים תמיד אף לכתחילה, דדוקא מדרגה גדולה כמו מלך וכ"ג חיישינן לאיבה שלא יהא שני מלכים משמשין בכתר אחד, אבל מדרגה קטנה לא איכפת לן אם יהיו שנים דהא שני קתליקון ממנים תמיד:

סליק פרק ה' פרק ששי [קמז] שלש עשרה שופרות, שלש עשרה שלחנות שלש עשרה השתחויות, היו בבית המקדש, ושל בית ר"ח סגן הכהנים היו משתחווין י"ד עוד אחת כנגד דיר העצים שכן מסורת בידם מאבותיהם ששם הארון נגנז, ובזה פליגי דת"ק ס"ל דהארון גלה לבבל ובשביל זה לא הי' משתחוים שם, ור"ח סגן הכהנים ס"ל שנגנז במקומו, ואותן דס"ל דגלה לבבל למדו זאת משני פסוקים דכתיב ויביאה בבלה וכתיב ויצא מבת ציון כל הדרה אל תקרא הדרה אלא חדרה זה הארון שמונח בו ס"ת חדר לפנים מן החדר, ומשנגנז הארון נגנז עמו צנצנת המן וצליחות שמן המשחה ומקלו של אהרן ופרחין ושקדין וארגז שהשיבו פלשתים אשם לאלקי ישראל, ויאשיהו גנזו, כל זה מבואר כאן בירושלמי, ובבבלי יומא איתא ומה ראה יאשיהו לגנוז הארון ? דהבדים היו דוחקין בפרכת תמיד כשני דדי אשה וראה יאשיהו שנתקצרו וחזרו כלפי פנים וידע שהארון מזומן לנסיעה ולכך גנזו, ועוד כיון שגלל הס"ת של משה רבינו שהיה מונח בבית קודש הקדשים נגלל בפסוק יולך ד' אותך וגו' חשב שזהו בנס דודאי סימן זה מורה לו שיתקיים בו דאל"כ היל"ל ליגלל לתחלתו אלא ודאי בשביל זה ולכך גנזו, (רבינו בחיי וכלי יקר):

[קמח] ובארון היו שני מיני לוחות, שני הלוחות ושני שברי לוחות, ועוד שם ס"ת שכתב משה רבינו ושם השם ב"ה וכל כנויו הקד', ולמדנו זאת דכתיב שני מיעוטין אין בארון רק ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ס"ת שמונח שם, ועוד כתיב עוד אשר נקרא שם

שם ד' צבאות יושב הכרובים, הרי שני שמות שם שם תרי זימנא ללמד דשני מיני לוחות הלוחות ושברי לוחות דמונחים בארון:

[קמט] תרי תנאי פליגי איך הי' מונחים שם הלוחות ר"מ ס"ל אמת כלים באמת ששה טפחים והלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועוביין שלשה מונחים כנגד ארכו של ארון ואוכלים בארון שנים עשר טפחים נשתיירו שם ג' טפחים צא מהן טפח וחצי לכותל זה וטפח וחצי לכותל זה נשתיירו שם שני טפחים שבהן הס"ת מונח, פרנסתי ארון לארכו צא ופרנס אותו לרחבו, כמה לוחות אוכלות בארון ששה טפחים נשתיירו שם שלשה טפחים צא מהן חצי טפח לכותל זה וחצי טפח לכותל זה נשתיירו שם שני טפחים שלא יהא ס"ת נכנס ויוצא כשהוא דחוק, הרי למדנו לר"מ שנשאר בארון שני טפחים על שני טפחים מקום לס"ת, אבל לר' יהודה דס"ל אמת כלים באמת בת חמשה טפחים לא נשתייר שם אלא טפח אחד, ושם הי' שני עמודי כסף כמין שני עצי חיים של ס"ת שלנו והלוחות ביניהן, ולר"י הי' ס"ת מונחת על דף היוצא מן הארון, (ירושלמי כאן ובבלי ב"ב דף י"ד):

[קנ] ומבואר עוד בירושלמי ובתוספתא כאן מהנסים של שמן המשחה, דבשעה שעשה אותו משה במדבר משנים עשר לוגין כמה יורה בולעת, וכמה עיקרין בולעין, וכמה האור שור ובו נמשחו המשכן וכל כליו ואהרן ובניו כל ז' ימי המלואים ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים ואותו שמן כולו קיים לעתיד לבוא שנאמר שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם 'ז'ה גמטריא שנים עשר לוגין, (ירושלמי כאן, ובבלי הוריות וכריתות):

[קנא] ומבואר עוד בירושלמי כיצד היו הלוחות כתובים פליגי בה תנאי י"א ה' על לוח זה וה' על לוח זה, ורבנן אמרי עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה, וי"א כ' על לוח זה וכ' על לוח זה, וי"א מ' על לוח זה ומ' על לוח זה, ובין כל דבור ודבור הי' כתובים דקדוקי תורה דכתיב ממולאים בתרשיש כימא רבא והיו נקראים משני עבריהם, ושני אותיות מ' וס' בנס היו עומדין, ור"פ בשם רשב"ל מסיים שם וז"ל התורה שנתן לו הקב"ה למשה נתונה לו מאש וכתובה באש לבנה חרותה באש שחורה, הוא אש אוכלת אש, חצובה מאש, ונתונה באש דכתיב מימינו אש דת למו ע"כ, [ופי' בת"ח לבנה הן רזין דאורייתא כענין לבנת הספיר מכוללת עד לדבקה בו והן חלק ההלכות הלא דברי כאש חצובה באש מלובשת בשרשי נשמות ישראל שהיו לבושין למחצב התורה שהנשמה חלק אלקי ממעל שהן ג' חלקי התורה כידוע וניתנה באש במתן תורה מימינו אש לבנה ימין חסד וגם אש שהתורה דין אש 'ד'ת 'ל'מ'ו אותיות 'ת'ל'מ'ו'ד עכ"ל:

[קנב] ומבואר עוד שם ששני ארונות היו מהלכין במדבר עם ישראל אחד שהי' תורה נתונה בתוכה, ואחד שהיו שברי לוחות נתונין בתוכו, זה שהיתה התורה נתונה בתוכו היה מונח באוהל מועד דכתיב וארון ברית ד' ומשה לא משו מקרב המחנה. וזה שהי' שברי לוחות נתונין בתוכו היה נכנס ויוצא עמהן למלחמה:

[קנג] כהן אחד הי' מתעסק בדיר העצים ובעל מים היה ומלאכתי של בעלי מומים להכין עצים למערכה וכל עץ שנמצא בו תולעת פסול למזבח ובא ואמר לחבירו ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתו וידעו ביחוד ששם הארון נגנז, ובירושלמי הקיש עלי' בקורנס ויצאת אש ושרפתו:

[קנד] י"ג השתחויות שהיו במקדש ד"ה, אבל לאבא יוסי בן חנן היו כנגד י"ג שערי ביהמ"ק, ולרבנן היו כנגד י"ג פרצות שפרצו מלכי יון בעזרה, וכשגברו מלכי חשמונאי ונצחום, וגדרו אותן פרצות תקנו י"ג השתחויות נגד כל פרצה השתחויה וכל השתחויה בפישוט ידים ורגלים, והתוס' והרע"ב פליגי בענין השערים, הרע"ב פי' ע"פ הירושלמי דלרבנן לא היו אלא ז' שערים ולאבא יוסי י"ג שערים, אבל התוס' פירשו דלעולם היו גם לרבנן י"ג שערים, אבל שבעה שערים היו גדולים וששה קטנים, וכנגד הקטנים לא היה השתחויה:

[קנה] האיך היו משתחוים ואיזה הן הי"ג שערים, ד' בצפון, וד' בדרום.

שלש במזרח ושתים במערב, שערי דרומים סמוכים למערב ושמותם שער העליון, שער הדלק, שער הבכורות, שער המים, שערי צפונים ג"כ סמוכים למערב ושמותם שער יכניה, שער קרבן, שער נשים. שער השיר, שערי מזרח שער נקנור, ושני נ"י פשפשין קטנים וגם הם בחשבון אחד בימינו, ואחד בשמאלו, שני שערים במערב שלא היו להן שם:

[קנו] פירוש שמות השערים שבדרום, שער העליון להר הבית אינו משמש כלום. בסמוך לו שער הדלק הוא שער של לשכת העץ שהיה בדרום עזרה שבו מכניסין עצי המערכה שדולקים על המזבח ונקראת ג"כ לשכת בית העצים, וכתב הרש"ש דבמידות איתא לשכת עץ של כ"ג ונדחקו בזה הרבה על שמו אלא פשוט שדרך שם מכניסין עצים למערכה, שער הבכורות הסמוך לו שמכניסין דרך שם הבכורות הנשחטין בדרום. ואינו יודע למה דוקא בכורות הלא כל קדשים קלים נשחטין בדרום ? וסמוך לו שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים מהניסוך בחג, בצפון שער יכניה שבו יצא המלך יכניה בגלותו, סמוך לו שער הקרבן שבו מכניסין קדשי קדשים לשוחטן בצפון, שער הנשים שבי נכנסים נשים לסמוך על קרבנן לדברי ר' יוסי דס"ל נשים סומכות רשות, ולדברי ר'

יהודה לעמוד על קרבנן, סמיך לו שער השיר דרך שם היו מכניסין כלי שיר. במזרח שער ניקנור, ובירושלמי מפרש שפעם אחת עלה נקנור סרדיוט ממלכי יון וחנה כנגד שער זה והיה מניף ידו על ביהמ"ק ואמר אימתי תפול העיר הזאת והבית הזה בידי ואחריבנה, וכשגברה יד בית חשמונאי ונצחום ונפלו עליו וקצצו ידיו ורגליו ותלאוהו לפני השער הזה וקראו שמו ניקנור ע"כ, ונראה לפרש דמקודם נקרא שמו ג"כ נקנור דבמשנה יומא מפרש שהי' מזכירין אותו לשבח דנעשו נסים לדלתותיו שהלך לאלכסנדרא של מצרים להביא דלתות ובחזירתו עמד סער גדול בים לטובעו נטלו אחד מהן והטילוה לים להקל מעליהם בקשו להטיל האחרת אמר להם הטילוני עמה מיד נח הים מזעפו וכיון שהגיע לנמל של עכו היתה מבצבצת ויוצאת מתחת דופני הספינה, (מדות פ"ב):

[קנז] כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משער נקנור מפני שנעשה בו נס, וי"א מפני שנחשתן מצהיב כלומר כזהב לפיכך לא הי' צריך לעשותן של זהב, ובדבר שער המים ס"ל לראב"י, בו המים מפכים ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית, וראה יחזקאל בנבואה שהיו יוצאים מבית קדשי הקדשים דקים כקרני חגבים וכשמגיעים לשער הזה מתגברים ונעשים כמלא פי פך קטן והיינו דקרי לי' מים מפכים, ובמדות מביא השער הזה והטעם אינו מפרש שם, והרע"ב שם פירש כראב"י, וכתב התוי"ט נראה דלא פליג אלא מוסיף ע"כ, ובירושלמי ערובין קירא לשער הנקנור שער האיתון והוא משמש כניסה ויציאה של עזרה הגדולה איתון לשון ביאה, ושבעה שמות לו שער הסור, שער היסוד. שער חרסית, שער איתון, שער התוך, ושער החדש, שער העליון, שער הסור שהי' שם טמאים פורשים על דרך סורו טמא, שער חרסית שהוא מכוון כנגד זריחת החמה, שער האיתון שמשמש כניסה ויציאה, שער התוך שהוא מיוסד בין שני שערים, שער החדש ששם חדשו סופרים את ההלכה, שער העליון שהוא למעלה מעזרת ישראל והחיל ועזרת נשים, ומעלה יתירה בבית העולמים ושתי פשפשין היו לו לשער נקנור אחד בימינו ואחד בשמאלו כלומר שני שערים קטנים בתוך הגדול, ופי' הרמב"ם כמו שעושין דלתות קטנות שעושין בתוך שערים גדולים כדי שיהי' נוחין לפתוח בכל עת שירצה עכ"ל, ושנים במערב שלא הי' להם שם, וכתב התוי"ט דאלו שני השערים בכותל מערבי של עזרה המקפת ביהמ"ק היו וקטנים היו ולא היו משמשין כלום אלא לעת הצורך גדול כמו מפני האויבים וכיוצא בזה, וטעמא שלא היו משמשין כלום לפי שמיעוטו של עזרה הי' במערב עכ"ל, ונ"ל לפרש דעד היום בכל הבנינים הגדולים עושין ג"כ דלתות הנקראות (נויט-טיהרען) לשריפה ר"ל, ואין כל חדש תחת השמש כי כבר

הי' לעולמים ע"כ, שני השערים שהיו במקדש ראשון במערב העזרה לא היו בבית שני ואפ"ה השתחוו כשהגיע שמה:

[קנח] איזה מקומן של שלשה עשר שלחנות שהיו במקדש ? שמונה של שיש בבית המטבחים שעליהן מדיחין את הקרביים, ושנים במערב של כבש, אחד של שיש ואחד של כסף על שיש היו נותנים האברים, על של כסף כלי שרת, ושנים באולם מבפנים על פתח הבית, אחד של שיש ואחד של זהב על של שיש היו נותנין לחם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו שמעלין בקודש ולא מורידין, ואחד של זהב מבפנים שעליו לחם התמיד עכ"ל המשנה ונפרשם אחת על אחת:

[קנט] מה שנשנה כאן שעל שלחנות של שיש היו מדיחין את הקרביים וכן איתא בתמיד (פ"ג מ"ה) קשה הלא הי' ג"כ לשכת המדיחין בעזרה שהיו מדיחין שם קריבי קדשים כן הקשו הראשונים ז"ל, ותירץ בתפא"י דיש שני מיני בני מעים הכרס והקיבה שמלאין רפש הי' מדיחין בלשכת המדיחין, ויתר בני מעים על השלחנות של שיש אצל הננסין עכ"ד, אבל להמפרש בתמיד ולהתוי"ט ש תי פעמים מדיחין פעם ראשונה בלשכת המדיחין בצנעא, ובפרהסיא הרי שמדיחין בשני מקומות ובשני אופנים בצנעה ובפרהסיא, ואגב אורחא יתבאר דלהדחה כשר דוקא מים סתם, אבל שני מיני מימות פסולין להדחה, מים שיש להם שם לוי ומימי הכיור, ותמה במשל"מ שהרמב"ם השמיטה והניח בצ"ע:

[קס] על של שיש נותנין האברים להקטירם ע"ג המזבח, וקשה הלא האברים של עולה היו מוליכין תיכף ומניחין בחצי הכבש ולמטה ? ותירץ הרא"ש ז"ל דיש שני מיני אברים אברי קרבנות צבור מוליכין תיכף להכבש ואברי עולות היחידים מניחין האברים על שלחן עד שמעלין זה אחר זה, והראב"ד ז"ל תירץ דמשום דזימנין דהוו נפישי קרבנות ולא הי' הכהן המקטיר אברי עולת נדבה מספיק להקטיר לאלתר עד שימתין שיתעכלו קצת מהן על המערכה, ואז הי' מקבל מן המושיטין לו האברין ומניחין על הש השלחן שאצל המזבח והכבש ולפיכך הי' עומד במערבו של כבש כדי שלא יצטרך להפך אחוריו כלפי המקדש כשהי' מקבל מן המושיטין עכ"ל:

[קסא] השלחן השני במערב של כבש הי' שמוציאין בכל בוקר כלי שרת הנצרכין לעבודת התמיד, צ"ג כלי שרת כמו"ש במס' תמיד:

[קסב] שני השלחנות שהי' באולם מבפנים על פתח הבית, אחד של שיש ואחד של זהב כן איתא במשנה כאן, אבל בברייתא במנחות איתא דאחד של כסף ואחד של זהב ?

ורש"י תירץ דשיש לבן כשל כסף וכשם שהיו יריאים לתת הקרביים על שלחנות של כסף שלא יסריחו, כך היו יריאים לתת ג"כ לחם הפנים חם על של כסף שלא יתעפשו עכ"ל: [קסג] על של שיש היו נותנים לחם הפנים בכניסתו, דאחר שנאפה פעמים ששהו זמן רב שאין אפייתן דותה שבת הלכך לא עשאו של כסף אע"פ שאין עניות במקום עשירות. מטעם שלא יתעפשו כדאמרן, ואחד של זהב ביציאתו שמעלין בקודש ולא מורידין, ואחד של זהב מבפנים. פירש הרע"ב דכיון שסלקוהו מעל השלחן של זהב אין מורידין אותו להניחו בשל כסף עכ"ל: [קסד] ומתרי קראי למדנו דאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, דמרבינן בתו"כ מקראי דמשיח שעבר לענין פר ובתולה דדמי לכ"ג המשמש, ויש לנו עוד קרא ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו מכאן שמעלין בקודש ולא מורידין דבצלאל עשה ומשה שהוא גדול הקימו. ואין מורידין מדכתיב את מחתות החטאים האלה כיון שהקדישו הוקדשו, וקשה למה לי תרי קראי? וכתב הטורי אבן וז"ל י"ל דישנו שני אופנים הורדה, אחת בעת שהדבר הוא ממש בקדושתו הראשונה כגון לחם הפנים דהיה עוד בקדושתו דמונח היה מתחלה על שלחן הזהב שבהיכל, וקודם הקטרת הבזיכין עדיין הוא בקדושתו הראשונה ממש בקדושתו הראשונה כגון לחם הפנים דהי' עוד בקדושתו דמונח הי' מתחלה על שלחן הזהב שבהיכל, וקודם הקטרת הבזיכין עדיין הוא בקדושתו הראשונה ממש ואין מניחין על של כסף זאת למדנו מחד קרא, ומקרא השני למדנו לענין משיח שעבר שלענין פר ובתולה דינו ג"כ כמשוח שמשמש אע"פ שאינו בקדושתו הראשונה לגמרי, מ"מ קמ"ל דאף קדושה פחותה כזה ג"כ אין מורידין דעכ"פ עוד קדוש הוא עכ"ל:

[קסה] למה היו צריכים שלשה עשר שופרות במקדש ? שני שופרות היו לשקלים לשקלי שנה החדשה ושקלי שנה שעברה, והיה כתוב עליהן על ראשון תקלין חדתין שבו נותנין שקלי שנה זו, וכשמגיע זמן התרומה הגזבר מוציא כל שקלים שבשופר ונותנים ללשכה כדי שיתרמו מהם, ועל השני תקלין עתיקין כתוב על השני, ומי שלא הביא שקלו באותה שנה מביאם בשנה שאחר כך ויניחנו באותו שופר והגזבר סלם ונותנה כשירי הלשכה, השלישי כתוב עליהן קינין היינו תורים גדולים, והד' גוזלי עולה הם בני יונה קטנים וכולן עולות, ופליגי תנאי לר"י בירושלמי מפני התערובות שמא ימות אחד מבעלי קינין ונמצא דמי חטאת שמתו בעליה דאזלא למיתה, ורבנן לא חיישי להכי וסברי דבשופר של קינין משימין דמי קיני חובה ובכל המעות הנמצאים בו מקריבין קן אחד חטאת, ואחד עולה והשני כולן עולות והלכה כחכמים עכ"ל הרע"ב, (ה) עצים, המתנדב עצים למערכה נותן דמיה לתוכה, (ו) המתנדב לבונה נותן דמים לתוכו וקונים

מהן לבונה ומקטירים על המזבח, (ז) זהב לכפרת המתנדב זהב נותנו שם או דמים והוא לכפרת כלומר לכלי שרת שהמזרקים נקראים כפורי זהב וששה לנדבה, (הרע"ב): [קסו] אבל בתוספתא איתא שהכהנים לוקחין בהן זהב ועושין אותן רקיעי צפוי לבית קדשי הקדשים, וקרוי לבית קה"ק כפרת שהוא מקום בית הכפרת שבו היה הכפרת נתון שם: [קסז] ששה לנדבה, במנחות (ק"ז ע"ב) פריך הגמרא כנגד מי? ופליגי שם אמוראי חזקי' אמר כנגד ששה בתי אבות הכהנים שתקנו להם חכמים שיהא שלום ביניהם, פירש"י בשביל שעורות של הבהמות הנקחות מן השופרות היו לכהנים שמקריבין העולות וכל זמן שאין המזבח בטל לא היו לוקחין מן השופרות ואם לא הי' להם שופר אחד אתי לאנצויי הלכך תקנו ששה שלא יטול זה משופרות של זה, ולכאורה משמע שלא הי' אלא ששה בתי אבות והלא היו שבעה דדוקא ביו"ט כל המשמורות שוות, ופי' בתפא"י כיון שכולן ממותרות שהולכין לקיץ המזבח דוקא לימי החול היו צריכין, אבל לשבת א"צ דמעות מוקצה עכ"ל, ולי נראה דהלא לא היו קריבין בשבת עולות נדבה, ע"כ א"ר יוחנן מפני שהנדבה מרובה תקנו להם שופרות מרובין כדי שלא יתעפשו המעות, וזעירי אמר כנגד פר, ועגל, איל, וכבש, גדי, ושעיר דס"ל כרבי דקטן והביא גדול לא יצא, לפיכך כל בהמה ובהמה ששה הבהמות הי' לו שופר שלו, ובר פדא אמר כנגד פרים, ואילים, וכבשים, ושעירים, והמותרות והמעה, ופירש"י פרים כנגד חטאת צבור שאבדו ואח"כ נמצא הראשון ינתן לרעיה ודמיו נופלין לשופר הראשון, אילים כנגד מותר אשמות שהן אילים שאבדו והפריש אחרים תחתיהם ונופלים לנדבות צבור, והכבשים לאשמות בני שנה כגון אשם נזיר, אשם מצורע כגון שניתקו לרעיה ג"כ כדאמרן ומשום דאלו בני שנה, ואלו בני שנתים לא נוכל להתערב יחד עכ"ל, והשעירים שעירי חטאת צבור של רגלים, והמותרות כגון שהפריש מעות לקרבן והוזלו הבהמות וניתותרו נותן לשופר החמישי, והמעה של קלבון לששי, ושמואל אמר כנגד מותר חטאת, ומותר אשם, ומותר אשם נזיר, ומותר אשם מצורע. ומותר מנחת חוטא, ומותר עשירית איפה של כ"ג, ור' אושעיא אמר כנגד מותר חטאת, ומותר אשם, ומותר אשם נזיר, ומותר אשם מצורע, ומותר קינין, והרמב"ם עזב כולי אמוראי דהכא וסמך על התוספתא (פרק ג) ששה לנדבה כנגד מותר חטאות, ואשמות, ומותר קיני זבים וזבות ויולדת ומותר קרבן נזיר, וקרבן מצורע, האומר מנה זו לנדבה סלע זו לנדבה מביא ונותן לשופר של נדבה ולוקחין בה עולות הבשר לשם ועורות לכהנים, ואלו השמות הי' כתוב עליהן (א) מותר חטאת (ב) מותר אשם (ג) מותר קיני חובה (ד) מותר קרבנות נזיר (ה) מותר קרבן אשם ומצורע, ועל הו' מותר נדבה סתם, ונדחקו הכ"מ והתוי"ט לפרש דעת הרמב"ם, וכתב במראה הפנים וז"ל הגע עצמך

למה הוצרכו לחלקן לששה שופרות הרי הכל הולך למקום אחד כללא דכל המותרות תנאי ב"ד הוא שיקריבו עולות בהמה וע"כ לא דברו הני אמוראי אלא על האי גופי ולמה חלקו לששה דמר מרמז על זה, ומר מרמז על זה עכ"ל, ומיהו מה דפירש"י לכל אחד מהשופרות שלא יתערבו נראה שחולקין בהדין גופי, ובדבר שני שופרות שהן לעתיקין ולחדתין, והחדתין הולכין לתרומת הלשכה, והעתיקין לשיירי הלשכה, כתב הרמב"ם (פ"ב דשקלים ה"ו) וז"ל לא הספיקו להן השקלים שבשלש קופות הגדולות וכלו עד שלא הגיע ניסן חוזרין ותורמין משירי הלשכה עכ"ל, אבל מותר נסכים ליכא אפי' דאמרינן אין קבע מ"מ שכיחי אפשר דמצרפי דמר ודמר בהדי הדדי ולמה לי שופר על זה:

[קסח] הא דאמרן לעיל (סימן קס"ז) שהיו ששה בתי אבות, כתוב בציון ירושלים וז"ל ברש"י פסחים (דף נז) כתב ששה ובתענית (דף ט"ו) שבעה, כ"כ הריטב"א תענית, והרע"ב פ"א ממידות ופ"א מתמיד כתב לשבעה וביבמות (דף ט"ו) כתב רש"י ששה, ובמנחות דף ק"ז מבואר דלא הי' רק ששה כדאמרן עיי"ש:

[קסט] בתוספתא (פ"ג דשקלים) תניא האומר הרי עלי עצים מביא דמי שני גזרי עצים ונותן לשופר וכהנים לוקחים בהם עצים ומקריבן לגבי המזבח, והרמב"ם כתב (בפי"ג ממעשה קרבנות) דצריך לכתחלה להביא שני גזרי עצים עביין כמחוקות סאה וארכן אמה ואם רצה להביא דמי עצים יביא עכ"ל, ושיעור הזה בשביל שאיתא בירושלמי כאן פי שלא הי' מקום מערכה אלא אמה על אמה, ומבואר עוד שם עוביין באמה שוחקות וארכן באמה גדומה פירוש פחותה ומקום המערכה הי' במזבח שעשה משה אף שבבית הבחירה הי' גדולים מזה, וכתב בתפא"י שצריך להניחם על שפתם המחודד דעל שטח רחבן יכבה האש, וק"ל דתיפוק לי' שלא יהא יוצא מהמערכה וצ"ע:

[קע] אמר בפירוש הרי עלי עץ, מבואר בירושלמי שמביא גיזר אחד. וכן פסק הרמב"ם ז"ל, ולמדנו זאת אר"א מתניתא אמרה כן שזה קרבן בפ"ע, וזה קרבן בפ"ע הא תנן שנים בידם שני גזרי עצים דקרבן תמיד של בין ערבים, הרי דכל אחד משני הכהנים הביא קרבן, ומכאן קשה לי למה פסק הרמב"ם דזר אינו חייב מיתה אלא א"כ סידר שני גזרי עצים הלא כיון דגיזר אחד מיקרי קרבן הרי כבר חייב מיתה בשביל גיזר הראשון וצ"ע, ודע דעצים לכל הקרבנות אינם מביאים אלא משל צבור, לכן היחיד בודאי יכול לתת עצים בשני אופנים, עצים בעצמו שיקריבו בשבילו דמיקרי ג"כ קרבן ויוכל להביא ג"כ מעות או עצים למערכה וצריך למסרם לצבור ככל קרבנות צבור וצריך שיהי' חדשים שלא שימשו בו הדיוט ע"כ, ומשל צבור דוקא דלמדנו גז"ש מה אש משל צבור אף עצים משל צבור:

[קעא] בירושלמי כאן מביא ג"כ מעשרה שלחנות שעשה שלמה דפליגי תנאי אם היה מסדר לחם הפנים בכולן אלא בזה דוקא שעשה משה, וכן במנורות עשרה שעשה שלמה ג"כ אם הי' מדליק בכולן או דוקא בזה של משה, ואינו מבואר אם בבית שני הי' ג"כ אלו השלחנות והמנורות או לא, ומפני שהרמב"ם השמיטן ולפי שנראה מגמרא יומא אצל הכ"ג שהלך לפני ולפנים נראה דלא היו, והנה בילקוט מלכים איתא וז"ל ולמה הוסיף שלמה שלחנות ? כדי להרבות זרעים ולכך נתן חמשה מימין כנגד ימין העולם שהוא דרום שמשם טללי ברכה וגשמי נדבה יוצאין בעילם מימין ולכך נתן חמשה משמאל שמשם הרעה יוצא לעולם. אמר שלמה שבזכות השלחנות יודחו הרעות מישראל, והמנורות עשר וכל מנורה הי' בו שבעה נרות הרי כנגד שבעים אומות שכל זמן שהנרות דולקות האומות נתכבשים, וכן עשרה כנורות להרבות גשמים שלא היו צריכים במדבר לגשמים אבל בא"י צריכים לגשמים הרבה עכ"ל, א"כ קשה לי הלא במשנה כאן אינו חושב אלא י"ג שולחנות הלא בבית שני הי' צריכין ג"כ לאלו דברים שנשנו בילקוט שלא היה צריכין במדבר וצ"ע: [קעב] האומר הרי עלי לבונה צריך להביא קומץ שלם, התוס' במנחות מביא דברי הירושלמי כאן דנחלקו אם שיעור קומץ של בעלים הוא או של כהן הוא עכ"ל וז"ל הירושלמי לבונה לא יפחות מקומץ דלמדנו מלחם הפנים ופריך מאי להלן בשני קומצים אף כאן שני קומצים, וא"ר אילא כלום למדנו מקומץ אלא ממנחת חוטא, ומאי להלן קומץ החסר פסול אף כאן קומץ החסר פסול, אר"י מלתא דר"א אמרה המתנדב מנחה מביא בקומצו של כהן ר' חזקי' בשם ר' ירמי' ואפי' בקומץ בעלים עכ"ל, ופי' בק"ע מדילפינן מלחם הפנים דעושין פייס והלא לא ידעינן באיזה כהן מתרמי הקומץ אם גדול אם קטן, ותירץ לו ר' חזקי' דיוכל לשער בקומץ בעלים ויוכל לתת לכל כהן שירצה בלי פייס ושפיר נוכל לשער, ופי' דשפיר למדנו מלחם הפנים אלא כיון דראינו במנחה סתם דדי בקומץ אחד, דכל קומץ קרבן בפ"ע ע"כ כונתו, ופנ"מ פירש דמקומץ של מנחת חוטא למדנו דקומץ החסר פסול, ומלחם הפנים למדנו לענין הנודר קומץ, ועם פירושם נוכל לתרץ בהמשנה (מנחות) דתנן האומר הרי עלי קומץ אתיא כ"ע כיון דהנודר מלחם הפנים גמרינן וכיון דקיי"ל דבלחם הפנים צריך דוקא קומץ שלם אפי' בסוף, ואפי' לר' יהודה דס"ל דבסוף סגי בי"ש בשני קרטין וכר"ש דקורט אחד דלבונה שבאה למנחה, אבל בציון ירושלים שם משבש הגירסא דודאי גם באומר עלי לבונה למדנו ממנחת סולת כמו בבבלי וכן הגיה הגר"א ז"ל, ובמלתא דר' יוסי ור' חזקי' פירש"י כמו שהבאתי בשם התוס' דפליגי בקומץ מי משערין בקומץ הכהן או בקומץ הבעלים, ותמה בציון ירושלים איך נעלם מהמפרשים דברי תוס' אלו והניחו

בצ"ע שפירשו באופן אחר דלא כהתוס', ועוד יש לפע"ד לעיין בפירושא דהק"ע דפי' דאצל לחם הפנים שהי' בפייס לכן צריך לתת קומץ ע"פ ידו של כהן אבל בנודר בפ"ע יכול לתת לכהן מבית אב שלו איזה שירצה לכן שפיר יוכל לתת בקומץ בעלים עכ"ל, וקשה לי על זה מלבד דהרבה רבוותא ס"ל דגם בקרבן יחיד הי' פייסות משום דלא ליתי לאנצויי או דתלוי בראש בית אב כדברי המשל"מ או כדברי תפא"י דוקא על האברים לא היו פייסות כדמשמע בירושלמי, אבל בעיקר הקרבן הי' ג"כ פייסות ואפי' אם נניח דהדין כך דבאמת גם הנו"ב ס"ל ג"כ דקרבן יחיד יוכל לברור כהן מבית אב שירצה וכן מצאתי בהגהת ר"י ברלין ז"ל, אבל מ"מ זה לא יתכן כלל ואפי' אם נאמר דהי' פייס מי שיקריב הלבונה מ"מ לא איכפת לן אם אין לו שיעור קומצו של כהן המקריב, דבשלמא בקומץ המנחה דצריך שיקמוץ בידו ממש צריך להיות בקומצו לא פחות ולא יותר, ואם ישער בקומצו של בעה"ב יש חשש, אבל הכא הלא הכהן אינו קומץ כלום הלבונה אלא מולחו ומעלהו בכלי שרת ע"ג האישים, אלא הספק באיזה קומץ יוצא ידי חובתו אם בקומץ של כהן או בקומץ של בעלים, ומאי איכפת לן איזה שיעור הוא מקריב, דאלת"ה דלמאן דס"ל דגם בקומץ הבאה בפ"ע סגי בדיעבד בשני קרטים לר' יהודה והיאך קומצו, אלא ודאי דבלבונה השיעור דצריך להקריב הוא כקומץ ולא קמץ כלל כן נראה לי ברור, ומאי דאיכא דגרסי בירושלמי בקומצו של כהן גדול כלומר שיהא קומצו גדול, אין הפירוש דיקמוץ הכהן בידו אלא אפשר דלא יצא ידי נדרו עד שיביא שיעור גדול כזה כנ"ל ברור:

[קעג] לבונה הבאה בפ"ע אי סגי בדיעבד בשני קרטים או דוקא בקומץ, פליגי בזה תרי אמוראי אליבא דר' יהודא, ופסק הרמב"ם כמ"ד דלבונה הבאה בפ"ע דוקא בקומץ שלם, ואם אמר הרי עלי לבונה איתא במנחות ג"כ וכן כאן בשקלים דלא יפחות מקומץ, וכן פסק הרמב"ם ואזיל לשיטתו דס"ל כמ"ד במנחות דלבונה בפ"ע צריך דוקא קומץ שלם ומינה דלמאן דס"ל דסגי התם בשני קרטין בדיעבד גם הכא הדין כן וכן כתב התוי"ט. אבל בתפא"י כתב כיון דסתם נדרים להחמיר לא מיפטר בפחות מקומץ שלם עכ"ל, ואם להביא לבונה בנדבה ולא קיבל על עצמו בנדר כתב הרא"ש וכן בפיה"מ להרמב"ם וכן נמשך אחריהם הרע"ב דסגי בקורט אחד, אבל בס' שירי קרבן תמה ע"ז מירושלמי שהבאתי לעיל דאיתא שם הרי עלי עץ מביא גיזר אחד דהיינו עץ ארכו אמה הראוי למערכה וכן בזהב כדי צינורא והיינו שראוי לכלי שרת, אבל קורט לבונה שאינו ראוי להקריבו ודאי לכ"ע אינו מביא וכולה סוגיא הכי ריהטא וצ"ע עכ"ל, ונראה מדבריו דאינו יוצא פחות משני קרטים לר' יהודה, ונראה לי דאפשר דמשום טעם זה השמיט הרמב"ם הדין הזה בחבורו ואולי חזר מדבריו אע"פ שהרע"ב נמשך אחריו, ומ"מ נראה

לי דלא קשה קושית השירי קרבן, דודאי באומר עלי לא יצא בפחות מדבר שדרכן של בני אדם לקבל בנדר והוא קרבן בפ"ע דמשום זה לא יצא בפחות מגיזר אחד דארכו אמה כשיעור המערכה, אבל אם לא קיבל בנדר אפי' קורט אחד יוכל להביא דהרי נותן לבונה או מעות כמו שפסק הרמב"ם לשופר לבונה שבא ממנו למקדש, וכשיצטרף או שיקחו ממנו לבונה של קטרת דהוא ג"כ אחד מסממני קטרת או יצרפם עוד עם לבונה וקריבים ביחד כדינן בקומץ שלם, ועוד אני מסופק אם נוכל לקחת את המעות שבשופר של לבונה לקטרת כיון דדעת הנודר הי' להקטירן בפ"ע, ואף דהלבונה בקטרת קדושתה חמירא דנכנס להיכל ואולי יעשה ממנה קטרת של יו"כ של לפני ולפנים מ"מ אין משנין מקרבן לקרבן והדבר צריך תלמוד:

[קעד] ומה שכתב בתפא"י משום דסתם נדרים להחמיר אם אמר הרי עלי אינו יוצא בפחות מקומץ שלם, לפענ"ד דבריו תמוהין מאוד, דע"כ לא אמרינן סתם נדרים להחמיר אלא אם קיבל על עצמו נדר בלשון דאיכא לספוקי אם נדר בדבר הנדור או בדבר האסור, כגון דאמר הרי עלי כבשר מליח ולא נודע אם של שמים נדר או של ע"ז נדר אמרינן סתם נדרים להחמיר דאמרינן הנודר דעתו לאסור עליו מדלא שתיק כפירוש הרא"ש והר"ן והתוי"ט שם, וסברא אלימתא הוא דאם לא חפץ לאסור טוב היה לו השתיקה אלא ודאי מתכוון לדבר הנדור וסתם נדרים בודאי להחמיר בכה"ג, אבל אם קיבל על עצמו דבר שהוא נדר בודאי ולא נודע לנו אם דבר קטן או גדול נדר פשיטא שיכול לפטור עצמו בדבר קטן ומשנה שלימה שנינו (מנחות דף ק"ז) הרי עלי עולה יביא כבש ראב"ע אומר או תור או בן יונה, ולפי סברת התפא"י דגם בכמות הנדר ג"כ אזלינן לחומרא, קשה נאמר סתם נדרים להחמיר ויביא דוקא שור דמביא הוא ונסכיו במנה, אלא ודאי דכה"ג לא אמרינן סתם נדרים להחמיר, ואם נאמר דלבונה הבאה בפ"ע סגי בשני קרטין ג"כ הכא מצי פטור נפשי' בשני קרטין כנ"ל ברור, וכ"ת למה תנן לא יפחות מקומץ, י"ל דסתם מתני' כר"מ דס"ל דליכא פחות מקומץ בין בתחלה ובין בסוף, ואפי' אם נאמר דהמשנה אתיא ג"כ כר' יהודה בתחלה בודאי צריך לתת קומץ שלם ואם יחסר אח"כ יצא ידי נדרו ומקטיר ג"כ שני קרטין ככל קומץ לבונה דעלמא שבא עם המנחה וא"ש:

[קעה] המתנדב זהב סתם לא יפחות מדינר זהב, והוא שהזכיר צורת מטבע אבל אם לא הזכיר מטבע אלא זהב סתם מביא אפי' צנורא שהוא כעין מזלג קטן:

[קעו] שני פסוקים יש אצל יהוידע דשני נדבות היו, דבמלכים כתיב אך לא יעשה בית ד' ספות מזמרות וגו' מן הכסף המובא בית ד', ובד"ה כתיב וככלות שאר הכסף יעשוהו

כלי שרת וקשה אהדדי, אלא ודאי דשני נדבות היו ומן הכסף המובא במלכים לא נעשו כלי שרת, ומן הנדבה הכתובה בד"ה ממנו עשו כלי שרת:

סליק פרק ו' פרק שביעי [קעז] שלש עשרה שופרות היו במקדש. היינו תיבות צרות מלמעלה ורחבות מלמטה עקומות כעין שופר מפני הרמאים שלא יוכלו להכניס ידן לתוכן להראות עצמן כאילו נתנו לתוכן ונוטלין מתוכן:

[קעח] ואיך היו הי"ג שופרות עומדין ? ופי' בתפא"י דזוגי זוגי הוי קיימא כלומר שנים שנים כמו שנינו במשנה וא"א להתערב באופן אחר אלא כמו שיתבאר באופן דליכא לאספוקי אלא בבר זוגיה, ומבואר בירושלמי שעומדין בעוגל וכך סדרן חדתין, ועתיקין, קינין, וגוזלין, עצים, ולבונה, וזהב, כל חד וחד במקום אחר בפינה אחרת:

[קעט] מעות שנמצאו בין השקלים לנדבה, קרוב לשקלים יפלו לשקלים, לנדבה יפלו לנדבה, מחצה על מחצה יפלו לנדבה, ופי' הרע"ב דרוב וקרוב שניהם מן התורה הן מ"מ קורבא חמירא, והאומר רוב וקרוב הלך אחר הרוב מוקי למתני' כגון ששקלים ונדבה שיין עכ"ל, ותמהו כולן הלא מהירושלמי והרמב"ם לא משמע כן. ותירץ בתפא"י בדוחק דאפי' איכא השתא רובא בחד שופר ולפ"ז איכא למימר דמדחזינן דרוב המעות שהובאו היום, שקלים, או נדבה הוי גם זה הנמצא הי' מהם עכ"פ כיון דאין הר הבית עשוי להתכבד להכי אמרינן שמא בשעה שנאבד הי' הרוב בתיבה האחרת עכ"ל, ובספר מראה הפנים תירץ לחלק בין קורבא דלא מנחא אזלינן בתר רובא, ובין קורבא דמנחא דכה"ג אזלינן בתר קורבא והכא מנחא הוא, מחצה על מחצה דיפלו לנדבה מפני שני טעמים דנדבה חמירא משקלים דשקלים מביאין מהן ג"כ חטאות דאכלי להו כהנים ג"כ אבל נדבה כולן עולות. ועוד דשירי שקלים הולכין לחומת העיר וקילא בשביל זה, וע"ז הקשה בשירי קרבן דבגמרא משמע דטפי עדיף להביא חטאת לקרבן צבור הקבוע מלהקריב עולות לקיץ המזבח והניח בצ"ע, ולי קשה עוד הלא ביניהם יש ג"כ חטאת הפנימי של יו"כ דדמה הולכין לפני ולפנים דודאי חמירא:

[קפ] בין עצים ללבונה, קרוב לעצים יפלו לעצים, ללבונה יפלו ללבונה, מחצה על מחצה ללבונה מפני דעצים הן מכשירי קרבן ולבונה הוא עצמה קרבן, והא דלא נקט ג"כ בין לבונה לזהב פירש בתפא"י דהנודר זהב מסתמא מביא דינר זהב, והנותן ללבונה נותן פרוטות:

[קפא] בין קינין לגוזלי עולה, קרוב לקינין יפלו לקינין, לגוזלי עולה יפלו לגוזלי עולה, מחצה על מחצה יפלו. לגוזלי עולה לחומרא, דקינין אחד חטאת ואחד עולה להכי יפלו לגוזלי עולות דהכל כליל וחמירא, ובירושלמי מקשה במאי תתכפר האשה הזאת ומתרץ

דב"ד הממונים על הקינין לוקחין משל צבור כפי אותן מעות שנמצאו ומקנין אותן לבעלי המעות שנמצאו, ומקריבין מהן מעות על הספק והחטאת לא תהא נאכלת עכ"ל הרע"ב, ובאמת דבירושלמי איתא דתנאי ב"ד הוא על המספק את הקינים הא מספק האבודות והפסולות ואף שהוא לא חטא כלל אלא כיון דהוא משתכר בשל הקדש יכול לעשות זאת, ומה שכתב הרע"ב דהחטאת אינה נאכלת, השיג על זה במרה"פ דודאי נאכלת כיון דהב"ד מקנה לה הקינין כשירות הן ולא ספיקות אם חייבת אם לאו, ה"נ כאן ודאי חייבת ויש לה קן חדש ע"כ, ואין להקשות במאי דמחולקין בין שופר זה לזה היאך נלך, הרי בודאי דמעות הלשכה מרובין הן וניזל בתרה, ותירץ בתפא"י כיון דהשופרות עמדו במקום שלא היה מצוי רגל בני אדם בכה"ג כ"ע מודי דלא אזלינן בתר רובא רק בתר קרוב:

[קפב] ישנו עוד הרבה ספיקות ולא נשנו במשנה ומרבינן אותן בזה הכלל דהולכין אחר הקרוב להקל, מחצה על מחצה להחמיר, וכה"ג פריך בירושלמי אמאי לא תנא בין גוזלי עולה לעצים, ובין לבונה לזהב, וכן בין תקלין חדתין, לעתיקין, ובין זהב לנדבה אלא כולו מייתי לה בזה הכלל כדאמרן ועיי"ש:

[קפג] בין חולין למעשר שני, קרוב לחולין יפלו לחולין, למעשר שני יפלו למעשר שני. מחצה על מחצה יפלו למעשר שני ויאכלו בירושלים, כגון שנשתמש בהן כאחד דאז לא אזלינן בתר בתרא כדאיתא בפסחים (דף ז) כן איתא במשנה, אבל על כרחך סיפא לא מיירי כלל במקדש אלא אבדו לו שני ציבורי מעות בתיבתו ע"כ:

[קפד] בשני מקומות יוכל להמצא מעות בירושלים, לפני סוחרי בהמה, ושלא לפני סוחרי בהמה, לפני הסוחרים לעולם מעות מעשר שני הן. דכמה בני אדם עומדין על בהמה אחת ורוב בני אדם יש להם בכל השנה כולה מעות מעשר שני דעולי רגלים מניחין לאנשי ירושלים מעשר שני שלהם שאין ביכלתם לאכול אותם, ושלא בשוק הבהמות בשעת הרגל מעשר:

ובשאר כל ימות השנה חולין, ובהר הבית לעולם חולין אפי' בשעת הרגל דאזלינן בתר רובא דשתא, ובירושלמי פריך וליחוש שמא נפלו מן הגזבר כשהוציא שקלי הלשכה לקנות קרבנות, ומשני חזקה אין כהן מוציא מתרומת הלשכה עד שהוא מחלל על הבהמה לכן כולן חולין, וטעם דבשעת הרגל מעשר ולא אזלינן בתר רוב שתא לפי ששוקי ירושלים עשויין להתכבד בכל יום ואי נפל מקודם כבר נמצאו, אבל הר הבית לא עשוי להתכבד לפי שהוא גבוה והרוח מכבד ומסיר כל אבק (הרע"ב):

[קפה] שני מיני בשר נוכל להמצא בעזרה, אברין כיון שהן מנותחות כדרך העולה בוראי עולה נינהו, וחתיכות בודאי חטאות או אשמות נינהו דדרכן לאכלן בעזרה, אבל בירושלים הכל זבחי שלמים ושניהן דין אחד להם בין בירושלים ובין בעזרה תעובר צורתן לפי שנפסלו בהיסח הדעת ויצאו לבית השריפה, ונפקא מינה שאם אכל מה שנמצא בירושלים אינו חייב כלום לפי שהוא שלמים, ואם אכל כהן החתיכות הנמצאות בעזרה ג"כ אינו חייב כלום, כן פירש בתוי"ט בשם הרמב"ם, ולתפא"י נפ"מ בזמן עיבור צורה להמתין עד יום ג' ובעזרה עד יום ב', ובהרמב"ם בפסולי המוקדשין (פי"ט ה"ז) משמע שחזקה ודאי הוא וחייב להביא כפרה על זה אם אכלו, ולהראב"ד נפ"מ לענין מעילה, פירוש בחטאת או שלמים אינו חייב קרבן מעילה דכבר יש להם היתר לכהנים ויצאו עד מעילה ואם עולה חייב בקרבן מעילה, אבל לשון הראב"ד לספק מעילה ותמה בכ"מ הלא אנן קיי"ל דאין חייב על ספק מעילות קרבן אשם תלוי והניח בצ"ע, ובמרה"פ תירץ וז"ל ואין כונת הראב"ד כאן על ספק הקרבן אלא דמשיג מפני מה סיים דבריו ולא ביאר הרמב"ם בהדיא שיש דידע החטא מספק מעילה עכ"ל, ובשקל הקודש מפרש דעת הראב"ד דמעילה מדרבנן הוא ואינו חייב קרבן וחומש אלא קרן לבד, ונראה מדבריו דלהרמב"ם חייב מלקות זה האוכל או אפי' כהן באברי עולה כיון דלית כאן ספק אלא ודאי ע"כ:

[קפו] שני מיני בשר יוכל להמצא בגדולי ישראל ג"כ, אברים נבלות ודאי שכך דרך שחותכין הנבלות לאברים ומשליכים אותם, וחתיכות מותרים שאין רגילים לחתוך הנבלות לחתיכות אלא הכשרות, ודוקא בעיר שכולה ישראל, אבל בעיר שיש בו עכו"ם אפי' חתיכות אסורים. וכתב התפא"י מצד הדין מותר כשאין עכו"ם בעיר מיהו אפי' בכה"ג אסור מדרבנן משום בשר שנתעלם מן העין, ואף לדידן דקיי"ל דבנמצא בשר במקום שהניחו או בשיש בו סימן ליכא. משום בשר שנתעלם מן העין אפי' ברוב טבחי נכרים, הכא שמצא בשר בעלמא אסור אפי' בכל הטבחי ישראל מדמוכרין לפעמים טריפות, ותו דחיישינן לעופות שהביאו מעלמא עכ"ל, ובשעת הרגל שהבשר מרובה אף אברים מותרין, ובירושלמי מבואר כאן דאברי נבלות דאיתא כאן במשנה דלוקין עליהן משום נבלה דודאי נבלה הן, אבל הרמב"ם ז"ל לא פסק שילקה על אברין הללו דודאי ספק הוא, ואברי נבלות מפרשינן דוקא לענין טומאה דאלו ללקות האיך שייך משום ספק ללקות, וכן פירש"י ג"כ דלוקין עליהן, וכן הקשה במרה"פ, אבל לענין טומאה לא שייך, ואין לומר דהוא ספק טומאה בר"ה אלא אם הנגיעה בספק, אבל הכא אמרינן דהוי אברין מחזיקינן להו בספק נבלות והנוגע בהן ברה"י ספיקו טמא עכ"ל:

[קפז] בהמה שנמצאת בירושלים ועד מגדל עדר שהוא עיר בסביבות ירושלים עה"ק וכמדתה לכל רוח זכרים עולות, נקבות זבחי שלמים, פי' הרע"ב שאנו תולין שיצאה מירושלים ורוב זכרים שבירושלים הן עולות ורוב נקבות זבחי שלמים עכ"ל, ומשמע דהרע"ב פי' המשנה כפשוטו ע"פ הירושלמי ומסיים שם מ"מ ניחוש על הזכרים ג"כ שיהא מהן זבחי שלמים ומתרץ ר"ז כמה דאת אמר תמן תנאי ב"ד הוא על המותרות שיקרבו עולות, ופירוש הפשוט שהוא מדין הפרק ב"ד לכן יכולין להתנות על כל הקרבנות בין של יחיד בין של צבור, אבל התוי"ט כאן מביא על דברי הרע"ב התנאים שצריך המוצא להתנות כדאיתא בקדושין (נ"ה ע"א) כמו שיתבאר למטה, והניח הרש"ש בצ"ע דהלא פליגי הבבלי והירושלמי בזה, אבל הק"ע פי' הירושלמי דקאי אם נמצא הרבה בהמות הולכין אחר רוב וגם מפרש דאף הנקבות ימכרו לצורכי עילות ובודאי צ"ע, ובשקל הקודש מחלק בין אם נמצא בהמה אחת ובין שנמצאו בהמות הרבה וכל זאת קשה כמובן, והרמב"ם (פ"ו מפהמ"ק הי"ח) מעתיק המשנה הזאת ומוקי עפ"י המבואר בקדושין (דף נ"ד) וז"ל בהמה שנמצאת מירושלים ועד מגדל עדר וכמדתה לכל רוח אם נקבה בת שנתה היא כונסה לכיפה עד שתמות שמא חטאת היא, היתה בת שתים יביאנה שלמים ויביא עמה לחם שמא חובה היא, מצא זכר בן שני שנים אין לו תקנה שמא אשם הוא ועדיין לא כפרו בעליו. מצא זכר בן שנה מניחו עד שיפול בו מום, ומביא שתי בהמות תחתיו ומתנה ואומר אם עולה הי' זה עולה תחתיו ואם שלמים הי' זה שלמים תחתיו ומקריב האחת עולה ונסכיו משל צבור והאחד שלמים עם הלחם שמא תודה היא ומה יעשה בזה הנמצא יאכל במומו שאפי' הי' בכור או מעשר במומו הוא נאכל ואם פסח אחר זמנו הוא ה"ז שלמים ובזמנו הכל נזהרין בו, וא"ת שמא אשם נזיר או אשם מצורע הוא אין מצויין תמיד הלכך לא חשו להן עכ"ל, ופירש"י דנ"מ במתנה אם שלמים הי' מקריבה לשם שלמים ואם תודה מקריבו לשם תודה דתרווייהו קדשים קלים נינהו ומתנותיהם שוה ותאכל כחמור שבהן ליום ולילה עד חצות עכ"ל, ולתוס' שם מפרשים דמייתי שתי בהמות אחת לתודה ואחת לשלמים דלא יוכל להביא בהמה אחת ויתנה עלי' על שלמים ועל חידה דהאיך יתנה אם היא שלמים תהא הלחם נדבה הא אין לחם בא נדבה והו"ל חולין בעזרה, אבל הרמב"ם מפרש דעל אותה בהמה מתנה ולאו דמביא אחרת, יקשה בתרתי אחת דאין מביאין לחם בנדבה, ועוד דכל הסוגיא שם למ"ד מביאין קדשים לבית הפסול ויוכל למעט באכילת תודה, והלא הרמב"ם פסק דאין מביאין קדשים לבית הפסול קשה איך הביא האוקימתא הזאת והלח"מ הניח זאת בצ"ע, וכן בתשו' חכ"צ (סי' ע"ג) הקשה ג"כ דלאו דוקא בשתי בהמות וודאות שנתערבו הוא

דאין מביאין קדשים לבית הפסול אבל בבהמה אחת שהיא ספק שלמים וספק תודה מוכח במנחות (דף כ') דאפי' בבהמה אחת ג"כ אין מביאין, וכן קשה על הכ"מ דהיאך כתב שיתנה, ולכאורה יש ליישב בדוחק דשאני התם בתודה שנתערבה בתמורתה דאין לה תקנה דאין להקדיש לכתחלה בהמה על הספק להביאו לבית הפסול, אבל בבהמה שנמצאה שאין לה תקנה אחרת מביאין לבית הפסול דדלמא באמת תודה היא לכך שרי, מ"מ קשה דמהגמרא שם לא משמע כן, ועוד קשה למה לא הזכיר הרמב"ם התנאי שצריך להתנות שמא אינו חובה אלא שלמים מה יהא על הלחם והניח דברי הרמב"ם בצ"ע:

[קפח] בראשונה היו ממשכנין המוצא להביא הנסכים, חזרו להיות מניחין אותה ובורחין התקינו ב"ד שיהא באין מתרומת הלשכה, וקשה הלא לעיל מביא המוצא בעצמו שני זוגי בהמות לתקן את הקרבן ואיך יברח מן הנסכים ותירץ בתפא"י דה"ק לאחר שהביא הג' בהמות אמרו לו להביא ג"כ נסכים היו בורחין והולכין התקינו ג"כ לתת הנסכים משל צבור עכ"ל וא"ש: [קפט] במשנה מונה ז' דברים שהתקינו ב"ד ואלו הן, (א) להביא נסכים משל צבור על הקרבן שנמצא כדלעיל, (ב) עכו"ם ששלח עולתו ולא שלח עמה נסכים, (ג) גר שמת מקריבין עולתו מביאין בשנים אלו ג"כ משל צבור, (ד) ותנאי ב"ד על כ"ג שמת שתהא מנחתו קריבה משל צבור, ור' יהודה ס"ל משל יורשין ושלימה היתה קריבה, (ה) על המלח ועל העצים שיהא הכהנים נאותין בהן, (ו) ועל הפרה שלא יהא מועלין באפרה, (ז) ועל הקינין הפסולות שבאין משל צבור, ור' יוסי ס"ל דהמספק את הקינין מספק את הפסולות ע"כ במשנה, ובפרטן אתה מוצא שמנה דמלח ועצים שני דברים נינהו, וכן פירש"י ג"כ במלח ועצים שנים הן, ונראה לי לתרץ דבמנחות מפרש דאצטריך לאשמעינן אליבא דבן בוכרי דאין הכהנים חייבים בשקלים סד"א כי זכו להו רחמנא לשכה למלוח קרבנם דשל הקדש דוקא לישראל הוא דזכו להו משום שהם נתנו השקלים בלשכה שמהן נקנה המלח, אבל כהנים דשאין חייבים לשקול לא להכי אצטריך תנאי ב"ד שיהא הכהנים נאותין מהן לקרבנותיהן ע"כ, והשתא אתי שפיר הלא אנן לא קיי"ל כבן בוכרי א"כ לא צריך תנאי למלח אלא היה התנאי לעצים וישנו ג"כ שבעה כנ"ל:

[קצ] התקנות אלו יתפרשו על הסדר אחד אחד, נסכים של עכו"ם דמביאין משל צבור דוקא בעולה דאין מביא קרבן אחר אלא עולה ונסכים לחודייהו אין מקבלין מהן, וכן אפי' הביא נסכים עם הקרבן אין מקבלין ממנו משום דטמאים הן אלא מקבלין ממנו דמי נסכים, ואם לא שלח ממדינת הים מקריבין משל צבור, ואם הנכרי הוא כאן אמרינן לי' הביא נסכים: [קצא] גר שמת והניח זבחים אם יש לו נסכים שהפרישן בחייו. א"נ

נשאר מעות שלא זכו ישראל מההפקר כי תיכף במותו כל נכסים שלו הפקר הן, ואז מקריבין הקרבנות שלו והנסכים משל צבור:

[קצב] בענין עשירית האיפה של כ"ג שמתי ראיתי להעתיק כאן מספרי דקה מן הדקה (סימן ז') וזה לשוני שם, אם מת כ"ג ולא מינו אחר תחתיו פליגי בזה תרי תנאי בשני מקומות במנחות ובשקלים והן ר' יהודה ור' שמעון, לר"י מביאין עשירית האיפה שמביא כ"ג בכל יום והיא הנקראת מנחת חביתין משל יורשין, אבל לר"ש משל צבור. ושתי תקנות הי' בדבר זה, מן התורה משל צבור כיון דחזו דמדחקא לשכה משום דבבית שני לא הי' כ"ג ממלא שנתו והי' בכל שנה כ"ג חדש התקינו משל יורשין, כיון דחזו דפשעו אוקמוהו בתקנתא של ד"ת, הכי מפרש בגמרא בשני מקומות כדאמרן בירושלמי שקלים ובבבלי מנחות בפרק התכלת, הרמב"ם ז"ל פסק לתרווייהו, פסק בהלכות שקלים כר"ש דבאה מתרומת הלשכה ופוסק בהל' תמידין כר"י דמשל יורשין, ותמוה איך מזכי שטרא לבי תרי, ודחק בכ"מ ליישב דס"ל דההלכה כר"י דמשל יורשין ובהל' שקלים כתב את הדין הזה אגב גררא דאידך שכתב שם שהם מתנאי ב"ד, והתוי"ט הסכים לפירוש זה, אבל הרואה יראה שזה דוחק גדול דאגב גררא פסק דלא כהלכתא, ועוד דלא הזכיר כלום בהל' שקלים שהוא מתנאי ב"ד דכך כתב כ"ג שמת ולא מינו אחר תחתיו מקריבין את החביתין מתרומת הלשכה, ואף דקאי על כל התנאים שם מ"מ קשה טובא, ובלח"מ תירץ דהרמב"ם ס"ל ד דשני מחלוקת הן ובמנחות פליגי לענין ד"ת ופסק כר"י דמד"ת בשל יורשין ובשקלים איפליגי בתנאי ב"ד ור"ש ס"ל שהוא מתנאי ב"ד מתרומת הלשכה. וכיון דנראה שם דר' יוסי לא פליג ע"ז ומודי ליה בזה א"כ הוי תרי לגבי ר' יהודה, ועוד דר' יוסי נימוקו עמו לכן פסק כר"ש ע"כ בקיצור תוכן כוונתו ז"ל, אבל עדיין לא נתקררה דעתי בזה כיון דבתמידין דהוא עיקר הלכה זאת ועכשיו אחר התנאי ב"ד בא מתרומת הלשכה הי' צריך לפסוק דבאה מתרומת הלשכה:

[קצג] לכן נ"ל לתרץ דע"כ שני דינים אמת להלכה הן בודאי ר"ש ור' יהודה הלכה כר' יהודה ואפושי בפלוגתא לא מפשינן ושם וכאן פלוגתא אחת הוא, מ"מ לא קשה לפע"ד דמי לא משכחה לה דהיורשים אין להם כלום ממאי לגבות מהן, ואפי' יש להן ולא ירשו מאביהם ג"כ אינם חייבים לתת כמו שפירש התוי"ט דלכך קרי להו יורשים דדוקא שהי' לאביהם מעות ונתחייבו הנכסים צריכים לתת אבל בלאו זה אינם מחויבים, ואף דהתוי"ט כתב זאת דוקא אליבא דר"ש כיון דעיקר החיוב הי' מתרומת הלשכה, מ"מ משום תקנה תקנו חכמים דבעת שהיו ממנין כ"ג אדעתא דהכי מינוהו כדי שיתחייבו הנכסים, אבל אליבא דר' יהודה כיון דמן התורה משל יורשין, וכשם שחייבה התורה

לכ"ג בעצמו כך חייבה התורה ליורשים, אבל הא ודאי יוכל היות שחין להם מעות ומאין ניקח להביא מנחת חביתין ? וכ"ת ליבטל ולא יקריבו, ליתא דבגמרא אמרו בפירוש (מנחות דף נ"ב) אמר רבא סולת מנחת תמיד הרי הוא לך כמנחת תמידין. ופירש"י ז"ל מה תמיד אינו בטל אף היא אינה בטילה, אלא ודאי דאף דד"ת מן היורשין מ"מ משכחת לה דלית להו כדאמרן, ובאה מתרומת הלשכה, והשתא אתי שפיר כיון דכ"ג גדול מאחיו גם בעושר בודאי יש לו ומביאין היורשין כדאמרן ומילתא דלא שכ שכיחא הוא שיתנו מתרומת הלשכה לכן פסק שם בעיקר הדין דשכיח כר' יהודה דבאה מן היורשין, אבל בשקלים מבאר שם כל הדברים הבאים מתרומת הלשכה ושבאו משירי הלשכה ומבאר והולך דהתמידין והמוספין באין מתרומת. הלשכה, ואח"כ כתב עוד דמנחת חביתין ג"כ באה מתרומת הלשכה כלומר דמשכחת לה כדאמרן וברור בעזה"י כן נ"ל ומקום הניחו לי מן השמים:

[קצד] ובספר מנחת חינוך כתב וז"ל אם לא מת כ"ג רק עבר מחמת מום, נראה כיון דדרשינן תחתיו מבניו זה דוקא במת, אבל אם לא מת אין מקריבין לא משלו ולא משל צבור והניח בצ"ע, ותמוה לי הא כתיב מנחת תמיד מה תמיד לא בטל אף הוא לא בטל אלא ודאי דמקריבין תמיד בין יש כ"ג בין אינו. וחוץ מזה אישתמיטתי' מיניה ירושלמי מפורש כאן וז"ל לא כוף דבר שמת אלא אפי' נטמא ואפי' נדחה ממום, ופירש בפנ"מ לאו דוקא אם מת כ"ג קריבה מנחתו משל צבור אלא אפי' נטמא או שנדחה מחמת מום ואיני יכול להקריבה בעצמו ואז מוטל החיוב על הצבור וקריבה משלהן וכן תני ר"י בן פזי דבר דיליה ואפי' נדחה ממום עכ"ל הירושלמי וצ"ע גדול עליו:

[קצה] ושלימה היתה קריבה בין בבוקר ובין בערב ואין כופלין שמנה ולבונתה, הרמב"ם (פ"ז) מתמידין:

[קצו] אם מת כ"ג או נטמא אחר שהביא בבוקר עשירית האיפה של מנחת חביתין ומינה אחר תחתיו בו ביום מביא הכ"ג השני ג"כ עשרון שלם מביתו וחוצהו, נמצא שיש כאן שני חצאין, שני חצאין קריבים, ושני חצאין אבודין, ושני האבודין צריכין עבור צורה ואח"כ שורפין אותן בעזרה: [קצז] ומבואר עור בירושלמי כאן כשהכהן מתקרב תחלה לעבודה מביא עשירית האיפה שלו ועובדה בידו אחד כ"ג ואחד כהן הדיוט שעבדו עד שלא הביאו עשירית האיפה שלהם עבודתן כשירה, וכן איתא בתוספתא דשקלים וכן צריך לגרוס בתו"כ ודלא כקרבן אהרן דגרס בתו"כ פסולה, דאלת"ה הסגן דנכנס לשמש תחת כ"ג ביוה"כ הלא ודאי אינו מביא מנחת חינוך ביו"כ משום דאין קבועה לו זמן ואינו דוחה שבת ויוה"כ, א"כ מאי האי דבעי תלמודא בפ"ק דיומא אירע בו פסול

אחר תמיד של שחר במאי מחנכין אותו והלא צריך להקריב חביתי חינוך ויחנכו אותו בהם שיקריב בשמונה בגדים, אלא ודאי דעבודתו כשרה כן כתב המשל"מ בהלכות כלי המקדש, אבל בהגהת הגר"א זצ"ל על הירושלמי החזיק בדעת הקרבן אהרן דאדרבא צריך בירושלמי ג"כ לגרוס פסולה, ואף דבכל השנה אם עבד בלי מנחת חינוך פסולה עבודתו, שאני הכא דגלי קרא דכהן גרידא כשר, וכשם שהוא לא נמשח ולא נתרבה כשר כן כשר בני חינוך, אבל בכל שנה אין ה"נ דמעכב ופסול, ונ"ל שבודאי אחר יוכ"פ צריך להקריב את קרבנו עשירית האיפה דנתחייב בה ולא היה אפשר להקריב מחמת שבת או יוה"כ מביא אח"כ, והלא זה אינו כקרבן מוסף דעבר זמנו בטל קרבנו, אלא ודאי צריך להשלים חובתי, מ"מ מסופק אני אם הי' כ"ג הראשין דאירע בו פסול כגון טמא קרי או כדומה דאינו עובד ביום זה, אבל אחר יוהכ"פ חוזר לעבודתו ואם יביא כ"ג השני ג"כ עשירית האיפה הו"ל איבה דדוקא ביוה"כ גופא לא חיישינן לאיבה אבל אח"כ תהי' לו איבה שמקריב קרבן המיוחד לכ"ג ?, ונראה לי מדברי רש"י (מגילה דף ט) דאיתא שם אין בין כהן משמש לכהן שעבר אלא פר יו"כ ועשירית האיפה ופירש"י ז"ל פר יוה"כ שאי אפשר להביא שנים וכן עשירית האיפה חביתי כ"ג שבכל יום דא"א להביא שנים עכ"ל, משמע הטעם משום דלא אפשר להביא שנים אבל משום איבה ליכא, אבל כאן יוכל להביא שנים. דאינם שוים דזהו מנחת חינוך וזהו מנחת חביתין וחלוקין בדיניהם. כמו שיתבאר, וכן אי' ג"כ בירושלמי יומא עשירית איפה ומכנסים מעכבין: [קצח] אם כבר נתחנך לכהן הדיוט ועכשיו נתחנך לכ"ג, אף דכבר הביא מנחת חינוך אחת מ"מ מביא תמיד ביום חניכתו שתי מנחות מנחת חינוך לכ"ג ומנחת חביתין של כל יום, והחילוק בין שתי המנחות הללו בשני דברים, של כל יום היתה ג' לוגין ושל חינוך רק לוג אחד, של כל יום היתה רבוכה ושל חינוך היה לא היתה רבוכה כן הוא דעת המשל"מ בשם תו"כ, אבל להרמב"ם שניהם שוין, ואף דמחולקין עוד במנחת חינוך היתה שלימה קריבה ושל חביתין מקריבין לחצאין, אבל זה לא נחשב לחילוק בהחלט דמשכחת לה מנחת חביתין ג"כ בקריבה שלימה, כגון אם מת כ"ג ומביאין משל יורשים או מתרומת הלשכה לכל מר ומר כדאית לו כמו שנתבאר לעיל דג"כ שלימה היתה קריבה הא לשאר דינין שוין הן, מ"מ למדנו דשתי מנחות מנחת חינוך בין של כהן הדיוט בין של כ"ג שלימות היו קריבין:

[קצט] ובספר מנחת חינוך כתב דגזה"כ הוא דוקא דסולת דצריך להביא כ"ג החדש בערב עשרון שלם ובשמן אינו מבואר אם צריך להביא ג' לוגין ורצה לומר. דתליא בפלוגתא דרבוותא, דלהרמב"ם דמקריב י"ב חצאין בבוקר ע"כ צריך לעשות החלות כדינן והחצי

נשרפין א"כ צריך שיעור חדש בערב, אבל להראב"ד שהי' מקריב רק ו' חלות ולא חצאין א"כ למה יביא כל השמן אלא מביא בבוקר לוג ומחצה שמן וכן לערב, וגם יוכל להביא את הלוג ומחצה שמן מהנשאר מכ"ג הראשון, וכן אם נאבד ח"ע של בין ערבים בשבת או שנתמנה כ"ג אחר בשבת להרמב"ם כל העשרון דוחה שבת דלא אפשר בע"א, ולהראב"ד דלא הי' צריך ללוש ולאפות רק ששה ונותר הו"ל מחלל שבת דא"צ לזה כלל עכ"ל בקיצור, ומ"ש נתמנה כ"ג חדש בשבת נראה לי דלא אפשר למנות כ"ג חדש בשבת אי משום מנחת חינוך דאינו דוחה שבת או משום שמן המשחה דאין משיחה ג"כ דוחה שבת:

[ר] והנה כתב עוד המנ"ח (מצוה קל"ז) אצל דיני חביתי כ"ג, דכ"ג שעבר מחמת מום כ"ז שלא נתמנה כ"ג אחר תחתיו מחויב הוא להביא מביתו כיון שעדיין קדוש בקדושת כ"ג ומביא ראי' מרש"י מגילה דכתב דא"א להביא שנים א"כ דוקא בנתמנה אחר תחתיו כיון דהחיוב על השני פטור הראשון דאין מביאין שנים אבל בלא נתמנה השני כיון דהראשון יש לו קדושת כ"ג דהלא מביא פר בהוראה מביא הוא ג"כ עשירית איפה כו' עכ"ל, ונראה דחזר ממ"ש דלא מביאין כלל, ולי נראה דודאי מביאין מנחת חביתין דהוא כמנחת תמיד ומביא מן הצבור וכדאיתא בירושלמי שהבאתי לעיל, ול"נ דתליא בפלוגתא דר"י ור"ש לדברי ר"י דס"ל משל יורשין כש"כ כאן משל עצמו, ולר"ש כשם שמת מביאין משל צבור כן אפי' נעשה בע"מ ג"כ מביאין משל צבור ואפשר דהירושלמי דס"ל דבבע"מ ג"כ מביאין משל צבור אתיא אליבא דר"ש, וכיון דהרמב"ם סותר עצמו בפסקיו דבהל' שקלים פוסק כר"ש ובהל' תמידין פוסק כר"י אכתי מידי ספקא לא נפקי, אבל אם נעשה בע"מ עובר פשיטא לי דמשל כ"ג הראשון מביאין, ועוד נ"ל דזה שייך דוקא בכהן המשיח דיש לו קדושת הגוף עוד לענין פר שפיר כתב המנ"ח דמביא ג"כ עשירית האיפה כ"ז שלא נתמנה כ"ג אחר, אבל בכ"ג המרובה דנסתלק כיון דנעשה בע"מ עולם בודאי מסתלק כאן ולא שייך עוד כלל עשירית האיפה כשם שאינו מביא פר בהוראה, וא"כ לפ"ז אינו כש"כ משל יורשיו דשאני התם דמת בקדושתו ולא נסתלק שפיר מביאין היורשים, אבל כאן דנסתלק בפה עוד בחייו בודאי מביאין לד"ה משל צבור כנ"ל, ולפ"ז נוכל לומר דשפיר מביא הרמב"ם ג"כ לדברי רש"י בהל' שקלים דבודאי במת ממש פסק כר"י משל יורשים ואם לא מת ונעשה בע"מ וממילא מסתלק בפה צריכין אנו ג"כ לפסקו של ר"ש דמביאין משל צבור ומאי דנקט מת לישנא דגמרא נקט ונפקא מיני' באופן שכתבתי כן נראה לי:

[רא] הנה אבות העולם פליגי אם עבד כהן הדיוט או כ"ג קודם שיביא עשירית האיפה, היינו הכ"ה ביום חניכתו אחת והכ"ג אחת בימי חניכתו לכ"ה ואחת ביום חניכתו לכ"ג עוד פעם שני חוץ מעשירית האיפה שמביא לחביתין, הקרבן אהרן והגר"א ז"ל כתבו שצריך לגרוס בירושלמי פסולה ולא כמו שאיתא בירושלמי שלפנינו וכן בתוספתא דשקלים כשירה, וכן במדרש רבה, והמשל"מ הכרית דצריד לגרוס כשירה וז"ל דאלת"ה הסגן דנכנס לשמש תחת כ"ג ביוה"כ הלא ודאי אינו מביא מנחת חינוך ביו"כ משום דאין קבוע זמן ואינו דוחה שבת ויו"כ דאי אמרת דמביא ודוחה באמת שבת ויו"כ א"כ מאי האי דבעי תלמודא בפ"ק דיומא אירע בו פסול אחר תמיד של שחר במאי מחנכין אותו והלא צריך להקריב חביתי חינוך ויחנכו אותו בהם שיקריב בשמונה בגדים אלא ודאי אפי' לא הביא ג"כ כשר עכ"ל, כמו שכתבתי מזה למעלה:

[רב] ובאור שמח יצא לדון בדבר חדש וז"ל ונראה לדעתי דאף אם נאמר דעשירית האיפה מעכבא ובלא זה אינו נמשח לעבודה ואינו כהן ומעכבא מ"מ לא עדיפא מקדוש ידים ורגלים דאם אינו מקדש עבודתו פס לה ומ"מ אמרינן כ"ג שלא קידש ידיו ורגליו בין עבודה לעבודה עבודתו כשירה דאמרינן (זבחים דף י"ט) שנאמר חק עולם לו ולזרעו ולדורותיו דבר המעכב בזרעו מעכב בו דבר שאינו מעכב בזרעו אינו מעכב בו וא"כ כאן דכתיב זה קרבן אהרן ובניו אמרינן דבר המעכב בבניו מעכב בו והקרבן חינוך שמקריב לתחלת הכנסו לעבודה שלא עבד מימיו מעכב בין בכ"ג ובין בכהן הדיוט שאם עבד עבודתו פסולה, אבל אם הי' כהן הדיוט ואחר זה מה שנכנס לעבודת כ"ג הי' בלא מנחת חינוך זה אינו מעכב בהמנחה זו אינו נוהג בכהן הדיוט. וכן מוכח ממ"ש במדרש שמואל דעלי נתמנה בעצרת לכה"ג אע"ג דאין קרבן חינוך קרב בעצרת דהוי כמו נדרים ונדבות דאין קריבין ביו"ט עיי"ש, ועוד האריך בזה, ואף כי דברי חכמה אמר מ"מ לבי מהסס בה ראשית דלא לישתמיט אחד מן הפוסקים או המפרשים שיבדילו בין כ"ג לכ"ה לענין מנחת חינוך, ועוד דאיתא בפירוש ביומא דכ"ג שלא קידש ידיו ורגליו ביו"כ בין עבודה לעבודה עובר בעשה ואיך נאמר לו שיעבוד בלי מנ"ח ויעבור בעשה כמי התם דישנו עשה, אלא מאי אית לן למימר כיון דמרבינן ביו"כ דסגן הנכנס תחתיו אף שלא נמשח ולא נתחנך כשר גם בלי מנחת חביתין ג"כ כשר, א"כ אין ראי' מיו"כ כלל דכ"ג דוקא ביו"כ רבי קרא אבל בכל השנה כלל אם עבד ג"כ עבודתו פסולה, וממילא מאי דהביא ראי' מעלי הכהן שנתמנה להיות כ"ג בעצרת ל"ק כלל דאיכא למימר דלא עבד כלל עבודתו ביום זה דשאני ביוה"כ שצריך דוקא כ"ג, א"כ י"ל דנתמנה ולא עבד עבודתו עד יום מחר עד שהביא עשירית האיפה, וכ"ת הלא ע"כ לבישת בגדיו של כ"ג ביום חניכתו

אין מחנכין אותו עוד לעבודה. דהלא דעת רש"י ביומא דריבוי שבעה שהוא משמש בח' בגדים א"כ צריך ע"כ לעבוד עבודה בח' בגדים ואם לאו אינו נתרבה, א"כ הי' צריך עליו לעבוד עכ"פ עבודה אחת, ליתא דהלא נתרבה לכ"ג אם תאמר שנתרבה שבעה קודם עצרת הלא כבר יכול להקריב עשירית האיפה ואם היום יום ראשון של ז' ימי ריבוי או משיחה, עכ"פ בדיעבד בפעם אחת ג"כ כשר הלא חזון למועד עוד ו' ימים אחר עצרת לעבוד, אלא מחורתא שבין כ"ג ובין כ"ה בלי מנחת חינוך עבודתן בכל השנה כולה פסולין, ושאני יו"כ דגזה"כ היא דכתיב אשר יכפר והיינו כהן גרידא שלא נמשח ולא נתרבה ולא הביא קרבן חינוך כשרה עבודתו וברור:

[רג] ובירושלמי למי כאן מבואר שבכ"ג ביום חניכתו לשני דברים ביום אחד לכ"ה ולכ"ג אינו מביא אלא שתי עשירית האיפה אחת לחניכתו ואחת לחביתין, וכן הובא בכ"מ כאן דכשר כה"ג בשתי מנחות, אבל בגמרא שלנו איתא בפירוש שצריך להביא שלש, וכתב באור שמח וז"ל ונ"ל דתלוי אם אבנט של כה"ג ושל כ"ה שווין הרי דכ"ג הוי ג"כ כ"ה שד' בגדיו שוים רק שניתוסף עוד ד' בגדים לכן מביא בגמרא דילן אחת לחינוך כ"ה ואחת לחינוך כ"ג שהוא נעשה ג"כ כ"ה, אבל אם נאמר דאבנט של כ"ה של בוץ ושל כ"ג של כלאים א"כ הוי כ"ג דבר אחר בפני עצמו ואינו כ"ה כלל לכן אין מביא רק אחת לחינוכו עכ"ל:

[רד] בירושלמי למי כאן מזכיר ג"כ ממנחת חביתין איך עושין אותה, ומבואר דעוד בלילה מחמין חמין לחביתין בין בחול בין בשבת דמחללין שבת בלילה לצורך הקרבן שנעשה ביום ודוחה שבת, ומנחת חביתין נקראין בלשון חכמים בשני שמות (א) חביתי כ"ג (ב) מנחת כהן המשיח, והחביתין צריכין ככל המנחות שני דברים שמן ולבונה ואחר שנתן הלבונה על המנחה צריך ללקט אותה ממנה, ומביאין על המזבח בשני פעמים מקודם מעלה המנחה ואח"כ מעלה הלבונה ואח"כ מקטיר שניהם יחד, ושתי מלאכות בחביתין אפיה וטיגון, ושתי מדות של יבש הי' במקדש עשרון וחצי עשרון, עשרון לכל המנחות וחצי עשרון לחביתי כ"ג, ומחולקין החביתין ולחם הפנים בשני דברים דלחה"פ לישתן ועריכתן בחוץ ואין דוחות את השבת, וחביתין מלאכתן בפנים ודוחות את השבת, אבל טחינה והרקדה שתי מלאכות אלו אפי' בחביתין אין דוחות את השבת ומשאר מנחות ג"כ מחולקות בשתים דבכל המנחות לוג שמן ולא הי' חולק את החלות, ובחביתין ג' לוגין וחולק לחצאין כדאמרן, וקודם שמקריב פותת וכופל כל פתיתה לשנים ומשנים לארבע ואינו מבדיל, ושני פעמים חוצה אחת בעודנו בצק בחצי העשרון ואח"כ אחר האפיה לכל מר ומר כדאית לי', וחביתין אינן צריכין קמיצה, ושתי מדות של לח בדבר

החביתין דשני פעמים מקדשין את השמן מקודם לוג ומחצה בבוקר ולוג ומחצה בין הערבים. ועוד רביעית הלוג הי' במקדש שהי' מחלק רביעית שמן לכל שנים עשר חלות של חביתין וביחד ג' לוגין, ומה דכתיב בתורה תפיני דריש כאן בירושלמי ובבלי מנחות תפיני שתהא נאה, פירוש שלא תאפה מבערב דאינו נאה הוא ולא עוד אם תאפה מבערב תפסל בלינה שהמרחשת מכלי המקדש היא ונתקדש בכלי שרת ופסול בלינה כמבואר ברמב"ם (פ"ג מתמידין הי"ח), וכך מבואר שם מת כ"ג קודם שיקריבו בבוקר ולא מינו כהן אחר מקריבין אותו עשרון שלם בבוקר ועשרון שלם בין הערבים ואין כופלין שמנה ולבונתה אע"פ שנכפלה הסולת, אלא מפרישין להם ג' לוגין שמן וקומץ לבונה לוג ומחצה שמן וחצי קומץ לבונה לעשרון של בוקר ולוג ומחצה שמן וחצי קימץ לבונה לעשרון של בין הערבים עכ"ל, ובהל' מעשה"ק (פי"ג ה"ג) מפרש עוד הלשון תפיני וז"ל ואופה החלה מעט ואח"כ קולה אותה על המחבת בשאר רביעית השמן ואינה מבשלה הרבה שנאמר תפיני כו' עכ"ל, ורש"י פירש ג' פירושים נא ונאה ותאיפנה רבה פירוש אפויות הרבה אופה ומטגנה ואח"כ אופה עוד הפעם, ל"א רבה גדולה ומרוקעת ודקה וזה נוייה ואית לה מטגנה תחלה ואח"כ אופה ואיכא טיגון נא ונאה דגדולה היא, ל"א תאיפנה רכה שירככנה בשמן הרבה וזה נוייה תחלה מטגנו ואח"כ אופה ואיכא נא ונאה עכ"ל: [רה] לענין קידוש חביתי כ"ג אית כאן פלוגתא בירושלמי אם מקדש תחלה ואח"כ חוצה או חוצה ואח"כ מקדש, והוא פלוגתא בין ר' יוחנן ור"ל כאן בירושלמי היפך מבבבלי וכיון דקיי"ל כבבלי ושם מבואר דס"ל לר' יוחנן דחביתי כ"ג דאע"פ שקריבה לחצאין מחציתה בבוקר ומחציתה בערב מ"מ אינה קדושה לחצאין שאם נותן חצי עשרון בכלי זה וחציו בכלי זה לא קידש ויוצאה לחולין אלא מביא עשרון שלם מביתו ומקדשו ואח"כ חוציהו ע"כ: [רו] תנאי ב"ד הי' שיהיו הכהנים ניאותין במלח ובעצים באכילת קרבנות שאוכלין בחלקן אבל לא יתנו מלח המקדש בחולין שלהם, לשין הרמב"ם (פ"ח דמעילה ה"ו) וקיצר בזה הרבה ומבואר שם במשל"מ שאף בחולין שאוכלין בעזרה כשאכילת קדשים היא מועטת שאוכלין חולין בעזרה כדי שתהא אכילת קדשים על השובע, ואף באכילת חולין הללו צורך קרבן הם מ"מ אין נותנין להם מלח ולא הותרה מלח כי אם בקדשי קדשים הנאכלין בעזרה, אבל באוכל קדשים קלים חוץ לעזרה לא, ותבלין דחולין שנותנין בקרבנות מותר לתת מלח של הקדש כ"כ התוס' בפ' הקומץ (דף כ"ג) ד"ה חולין עכ"ל, ומבואר עוד במשל"מ (הלכות שחיטה) דרש"י ז"ל ס"ל דאסור להכניס חולין בעזרה ואסור לאכול חולין קודם בעזרה דצריכין לאכול מקודם חולין כדי שיהא נאכל על השובע הקדשי קדשים בפנים, ומה דמתירין לתת

דתבלין חולין בחלקם בקדשים צ"ל דדוקא באכילת קדשים קלים שנאכלין בכל העיר דוקא הותרו אבל לא בקדשי קדשים, ועוד י"ל דשאני תבלין שנתערבו בקדשים ונתבטלו ונפקי מתורת חולין ומש"ה שרי, ומלח קודש דהי' תנאי ב"ד דהי' דוקא בקדשי קדשים כדאמרן דע"כ צריך לאכלן בעזרה דשם אסור להכניס מלח חולין ולאכלן שם, ודעת הרמב"ם דאם היו אוכלין קדשים מיעוטין דצריך לאכול חולין מקודם אכלו אפי' בעזרה כיון דס"ל ז"ל בחולין בעזרה מדרבנן הוא משום אכילת קדשים התירו, וה"ה שמביאין שם מלח חולין לחולין שאכלו מקודם ע"כ:

[רז] על הפרה שלא יהיו מועלין באפרה הי' גם ע"ז תנאי ב"ד דמן התורה אין מועלין באפרה, אבל כיון דחזו רבנן דקא מזלזלי בה גזרו מעילה באפרה, כיון דחזו דקא פרשו מאפר הזאה אוקמוהו אדאורייתא כן פירש הרע"ב, ובגמרא מפורש דחששו דוקא משום ספק טמא מת כגון סככות ופרעות, ופירשו להזות משום מעילה:

[רח] על עצים דתנן, פירוש כיון דהי' במדורת בית המוקד עצים ונתחממו הכהנים שם כנגד המדורה ע"ז הי' צריך תנאי ב"ד כיון שזה לא הי' צורך קרבן, אבל הרמב"ם פירש דלקחו הכהנים עצים לבשל קרבנותיהם, וצ"ל דוקא בקדשי קדשים שצריך לבשלן ולאכלן בפנים ע"ז צריך עצי קודש, אבל קדשים קלים שמותרין לאכול בכל העיר בודאי אסור לקחת עצי הקדש, אבל נראה לי כיון דיש מ"ע על הכהנים לאכול הקרבנות דהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים אפי' בקדשים קלים, ואיתא בשבועות (דף ט"ו) אטו לחמי תודה בעזרה מי לא מתאכלי הרי דאוכלין בעזרה, וסברא שצורך קרבן ג"כ הוא ולב ב"ד מתנה ג"כ ע"ז כנ"ל דלא גרע מהציקנין דהותר להם ליהנות מעצי הקדש בשריפות הנותר והטמא כדאיתא בפסחים, וכ"ת מלח למה לא הותר להם בקדשים קלים, דשאני מלח דאינו מ"ע להשימם באכילות קרבנות אלא דוקא בעיקר הקרבן הנשרף ע"ג המזבח אבל אכילת קרבנות מ"ע היא:

[רט] ועל הקינין הפסולות שיהא באות משל צבור הי' ג"כ תנאי ב"ד לדברי ת"ק דמהחויבין קינין מביאין מעות ונותנים לשופר וב"ד לוקחין מעות לקינין והבעלים הולכין להם וסומכין על ב"ד שיקריבו קיניהם, ואם פרחו הקינים או נמצאו פסולים תנאי ב"ד שיקחו אחרים מדמי הלשכה ומקנים אותם לבעלים ויוצאין בהן ידי חובתן ואף דלא היה אצל הקרבן והאיך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו צריך לומר דתקנות נביאים ראשונים במעמדות קאי נמי אקרבנות יחיד כן פי' בתוי"ט אבל ר' יוסי ס"ל דלא הי' תנאי ב"ד שיתנו מתרומת הלשכה הפסולות ופסק בירושלמי הלכה כדבריו:

סליק פרק ז' פרק שמיני [ריז] על שני דברים גזרו חכמים על הכלים הנמצאים בשוקים וברחובות אפי' במדברות שיהיו בחזקת טומאה שמא בזב או במת נטמאו, וכן על הרוקין הנמצאים שם בחזקת טומאה שמא מזב וכיוצא בו הוא הרוק הזה:

[ריא] קיי"ל כר' יוסי דס"ל דכל הרוקין הנמצאין בירושלים באמצע הדרך ג"כ גזרו עליהן כשאר הרוקין הנמצאין בכל מקום, וכל הרוקין הנמצאין בצדדים בירושלים טהורים שהפירושים הן שמהלכין בצדדין כדי שלא יתטמאו במגע עמי הארץ, ובשעת הרגל שבא מצדי הדרך טהורין שכל ישראל טהורין ברגל, ושבצדדין טמאין שהטמאים ברגל מועטים והן פורשין לצידי הדרכים כן פסק הרמב"ם (פי"ג מאבות הטומאה הי"ח) ומבואר בגמ' פסחים (י"ט ע"ב) כל היכי דלא גזרו ואע"ג דאיתחזק זב שראינוהו עובר בשוק זה שנמצא בו הרוק ג"כ טהורים, אף דמהמשנה לא נראה כן, ואף דהתם מביא מהרישא ולא מדעת ר' יוסי מ"מ ע"כ כיון דקיי"ל כר' יוסי קאי על ר' יוסי ג"כ דלא גזרו אלא דמחולק בין ברגל ובין בשאר ימות השנה כן כתב מרה"פ על הירושלמי:

[ריב] כן לא גזרו על כל הכלים הנמצאים בירושלים וכולן טהורין אפי' נמצאו דרך ירידה לבית הטבילה, חוץ מן הסל והמגריפה והמרוצה המיוחדין לקברות, והרמב"ם פסק כר' יוסי דס"ל הכי, ומה שאיתא במשנה חוץ מג' דברים אלו השמיט הרמב"ם דפשיטא כיון דמיוחדין לבית הקברות טמאים הם: [ריג] שני דרכים הי' למקוה שבירושלים באחד יורדים ובאחד עולים שלא יגעו הטמאים בטהורים בזה לא פליג ר' יוסי, אלא דלר"מ דוקא דרך עליה טהורים אבל בירידתו טמאים דהלא לכך הורידון למקוה לטהר ור' יוסי פליג אף על זה דגם בירידתן טהורים והכי קיי"ל כמו שנתבאר:

[ריד] כל הסכינים הנמצאים בירושלים גזרו עליהן טומאה מפני שהן לשחיטת קדשים מפני חומרא דקדשים, כן פסקו שם הרמב"ם והראב"ד ז"ל: [רטו] בד"א דגזרו על הסכינים בכל ימות השנה, אבל בערב פסח אם נמצא סכין שוחט בה מיד דודאי הטבילוה בעליה מאתמול כדי שיהי' לה הערב שמש ותהא ראוי' לשחט בה בע"פ ולא חיישינן שמא אבדה זה ימים רבים. דודאי היום נפלה ממנו דמתוך שבשעת הרגל העם מרובה אין שוהה שם במקום נפילתו שלא תמצא, (תוי"ט בשם רש"י) ואפי' חל יום י"ד בשבת שלא גזרו על הסכינין הנמצאים ביום הזה, וכן אם נמצא ביו"ט שוחט בה מיד שחזקת כל הכלים ביו"ט טהורין ולא אמרינן כיון דשבת הוא לא נשחוט בה מיד מספיקא שמא טמאה היא ונמצא הפסח טמא ומחלל את השבת שלא במקום מצוה, ובט"ו דשוחט בה מיד לפי שכל העם יודעין שהזאה וטבילה אסורים ביו"ט מטבילין

את הכל מלפני יו"ט כן פי' הרע"ב טעמו של דבר, והרמב"ם דפי' משום שלא גזרו והוא טעם חדש שלא נמצא במשנה, פי' הכ"מ דה"ק שלא גזרו על הסכינים ביום זה:
מפני שחזקה שאדם מטביל סכינו לצורך שחיטת הפסח עכ"ל, וחוץ מזה צ"ל בודאי הטבילה מקודם מטעמא דבעי הערב שמש, ובטו"א לחגיגה הקשה וז"ל מכדי טבילת כלים דמקדש אינו משום לתא דטומאה דאורייתא, אלא משום טומאת עם הארץ שאינו אלא מדרבנן דמש"ה ברגל כטהרה שונינהו רבנן, וקיי"ל דולד הטומאה דרבנן מיתר לטבול ביו"ט א"כ טומאת ע"ה ג"כ הכי הוא והניח בצ"ע, ובקו"א שם תירץ כיון דבמקדש לא היו הכלים ראויים לתשמיש רק כשהם טהורים יש לדמותם לטבילת כלים חדשי הנקחים מן העכו"ם דאסור לכ"ע להטבילו דהוי כמתקן גמור, וכן פי' בשאג"א גופי כיון דלא חזי לתשמיש הו"ל כמתקן, אבל בולד הטומאה דעלמא אף קודם טבילה הי' ראויים להשתמש בו:
[רטז] נמצא הסכין בי"ג שונה ומטבילה ושוחט בה למחר (הרמב"ם), אע"ג דאיכא למימר כבר הטבילו בעלי' מ"מ צריך המוצאה להטבילה שנית דשמא לא הטבילו בעלים דהי' להם שעות להמתין עד סמוך לחשיכה, והרמב"ם ז"ל פירש שונה להזות עליה דשמא נטמא במת והזה עלי' בשלישי ועתה שונה ומזה עלי' ואח"כ מטבילה כן פי' הרע"ב, אבל הראב"ד ס"ל שאינה צריך שום הזאה, וכך כתב שונה ומטבילו מן הספק שמא עדיין לא הטבילו, ואת"ל שצריכה הזאה לא מן הטעם שכתב הרמב"ם מפני שעשאוהו ביום זה כאילו יום י"ג שביעי שלה, אלא שבודאי כבר הקדים בעליו והזה הראשונה ביום הראוי להזות ולשנות ולהטביל ויוכל להשתמש בו פסחו עכ"ל:
[ריז] נמצא קופיץ בין בי"ג ובין בי"ד שינה ומטביל ושוחט בו, ופי' הרע"ב ע"פ גמרא פסחים לפי שאין הקופיץ ראוי אלא לחגיגה ששבירת עצם מותר בה, ומיירי בזמן שהי' הנשיא גוסס בי"ג שאם ימות יהי' כל הצבור טמאים ויקרב הפסח בטומאה ולא יהיו צריכים לטהר הכלים הלכך סכין שצריך לשחיטת הפסח דחד ספיקא הוא שמא לא ימות הנשיא ויעשו את הפסח בטהרה מטבילין אותו בחזקת שטהרוהו ביום י"ג כדי לשחוט בו את הפסח בי"ד אבל קופיץ דתרי ספיקא הוא שמא ימות הנשיא ויעשו פסח בטומאה ואז אין מביאין חגיגה וא"צ לקופיץ, ואף אם לא ימות שמא יהא הפסחים מרובים ולא יעשו חגיגה בי"ד הילכך לא מטבילו להו וחזקתו שלא טהרוהו עכ"ל, והרמב"ם ז"ל השמיט דינו דקופיץ ופי' בכ"מ הטעם משום מאי דמפליג במתני' בין קופיץ לסכין צריך לאוקמי כבן תימא דס"ל דחגיגת י"ד דוחה שבת כמו"ש בגמרא דיחידאה היא, ואי אוקמינין לה כרבנן צריך לאוקמי בנשיא גוסס בי"ג ומחר בי"ד דהוא מילתא

דלא שכיחא, ולכך כתב סתם דין הסכינים הנמצאים שבכלל זה הקופיץ עכ"ל, ורבותיו של הרע"ב פירשו ג"כ לענין קופיץ דאם חל י"ד להיות בשבת שוחט בה מיד בקופיץ דאע"ג דאין חגיגה בשבת מכל מקום חזקה שהטבילה מערב שבת לצורך חגיגת ט"ו:

[ריח] נמצאת הקופיץ קשורה לסכין הרי זו כסכין דאמרינן ודאי הטבילה עם הסכין, אבל הרמב"ם פירש נמצאת סכין סתמא קשורה עם סכין אחרת ידועה הרי הוא כסכין הידועה ואם טמאה טמאה ואם טהורה טהורה, ובירושלמי איכא ברייתא דפליגא אמתניתין דאדרבא שדינן סכין בתר קופיץ, והמהרש"א הקשה דאם חל בשבת אמאי שונה ומטביל בקופיץ הרי ודאי הטבילוה אתמול לצורך חגיגת ט"ו, ותירץ בצל"ח דכשחל בשבת בודאי כבר נאבדה מע"ש דבשבת אסור לטלטל הקופיץ משום מוקצה, ובזה מתורץ מה שהקשו על שיטת הר"י מאוריינש ומקורביל שקשה עליהם מהגמרא דמשני שחל בשבת והרי לשיטתם אעפ"כ הביאו החגיגה מע"ש דצריך להם בליל פסח הקופיץ לשבירת עצמות, ובזה ניחא שאם חל בשבת כבר נאבדה מאתמול עכ"ל, וברש"ש תירץ דהרי ירושלים אסור להוציא בה אם חיישינן שמא קודם טבילה, וסכין היו מוציאין בתחלה בצמר הכבש או בין קרני גדי, משא"כ קופיץ עכ"ל. ובתפא"י כתב דקופיץ דקשורה לסכין דיני כסכין דודאי הטבילה עם הסכין דאל"כ היאך קשרם יחד הרי כלי מטמא כלי ע"י משקין והו"ל למיחש שמא יתלחלח עכ"ל:

[ריט] י"ג פרכת הי' במקדש שני, שבע על שבע שערי העזרה ואחת על פתח האולם ואחת על פתח ההיכל ושתים לדביר בינו ובין הקודש ושתים כנגדן בעלייה כן כתב הרמב"ם בה' כלי המקדש (הלכה י"ז) ושם (הלכה י"ח) מביא המשנה דשקלים כאן בזה"ל פרכת שנטמאת בולד הטומאה מטבילין אותו בפנים ומכניסין אותה ביד לפי שאינה צריכה הערב שמש, ושנטמאת באב הטומאה מטבילין אותה בחוץ ושוטחין בחיל מפני שהיא צריכה הערב שמש, ואם היתה חדשה שוטחין אותה ע"ג האיצטבה כדי שיראה העם את מלאכתה שהוא נאה עכ"ל, ומשמע דס"ל ז"ל דעל כל הי"ג פרכת קאי, ולכאורה קשה דהטעם דהוילון מקבל טומאה לפי שהשמש מתעטף בו ומתחמם בו והאי פרכת הלא אסור בהנאה, ותירץ בתוי"ט בשם התוס' כיון דכייף לי' מיכף עילוי' דארון והוי אוהל הלכך יש לו תורת כלי ומטמא אף בולד הטומאה, א"נ כשהי' נושאים הפרכת ממקום למקום נותן הכלים לתוכה א"כ יש תורת כלי עליהם, התירוץ השני אין לו שייכות כלל לפרכת שבמקדש כי במקדש לא היו נושאין הכלים בפרכת (תו"ח ועי' בהגהת רש"ש), ופרכת דדביר לא שייך תירץ קמא דהלא לא מיכיף כייף עלויה דארון א"כ הדרא קושיא לדוכתי' למה מטמא, ומצאתי במלאכת שלמה שכתב החכם הר"ר

סולימאן ז"ל וז"ל ויש לפרש דמיירי בשאר פרכת שאינם תלויות אלא מונחות שהרי שתים היו עושין בכל שנה ושנה, ואותם שהם מונחת יש עליהם תורת בגד ומטמאות, ולא דמי למטפחת ספרים המצויירות שהם טהורות לפי שאינם משמשי אדם, לפי שאלו ברגלים תולין אותם בעזרות בשביל בני אדם הבאים והוו כאילו הם משמשי אדם, וקצת ראי' לזה מדקתני ואם היתה חדשה שוטחין אותה וכתב ואם בתלויה עסקינן ודאי שהיא חדשה שהרי מחדשין אותו בכל שנה, ואפי' אם תהי' מד' וחמש שנים עדיין היא חדשה, אלא נראה דלא מיירי אלא באותם שכבר הניחם וגנזו אותם עכ"ל, ועל מה שאיתא שמטבילין אותה בבית הטבילה של פנים פירוש דטבילת בית הפרווה היתה בקודש עכ"ל, ואינה נראה דשם היתה בית הטבילה לכ"ג ואינה מחזקת אלא אמה על אמה ברום שלש אמות כדאיתא ביומא והפרכת היתה ארכה ארבעים אמה ואינה מחזקת, ובתפא"י פי' דבים של שלמה מטבילין אותו, וגם זה קשה דים שעשה שלמה גלה לבבל כמו שכתב מהריעב"ץ ז"ל אלא ודאי בשאר מקוה גדולה, ובריבב"ן כתב דשוטחין אותה כדי לנגבה אחר טבילה וב"כ וב"כ יראו העם מלאכתה שהיא נאה כלומר ויתנדבו מעות לממונה על הפרכת, (מלאכת שלמה), והראב"ד תירץ איך פרכת מקבל טימאה, דאע"ג דאסורים בהנאה מ"מ כיון שאם היתה של חול היתה ראויה לשמש להתחמם בה לפיכך אע"פ שהוא אסורה בהנאה מ"מ תורת כלי עלי', וראיה לדבר דהא כלים של הקדש אע"ג דאסורין בהנאה מקבלין טומאה מפני שראויין לתשמיש ושם כלי עליהן והכא נמי הכא עכ"ל וא"ש ושפתים יושק:

[רכ] מה שמחלק במשנה בהפרכת בין אב הטומאה ובין ולד הטומאה ה"ה בשאר כלי המקדש רק נקט פרכת לאשמועינן הדין אם היתה חדשה ונקט האב טימאה דינא הכי אגב טומאה וטבילה דסכין וקופיץ ואח"כ מביא טומאת שאר בשר קדשים, (תפא"י):

[רכא] פרכת שנטמא באב הטומאה הלא אין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה, אלא הכא בנטמא ממשקין טמאין מיירי דמטמאין לכלי עכ"פ מדרבנן דגזרינן אטו רוקו וש"ז ומימי רגליו של זב וזבה שהן אב הטומאה דמטמאין לכלים מדאורייתא, ואב הטומאה היינו שנטמאת בשרץ או בנבילה: [רכב] שני קולות יש לולד הטומאה דמטבילין אותה בפנים דאינה טעונה שילוח חוץ למחנה שכינה ואינה צריכה הערב שמש, אבל אב הטומאה של תורה טעינן שליח דהמכניס טמא שרץ במקדש חייב וצריכה הערב שמש ושוטחין אותה בחול הוא מקום פנוי בהר הבית סביב לעזרה מבחוץ, אבל לא בעזרת נשים דאין טבול יום נכנס לשם:

[רכג] כיצד הי' מעשה הפרכת, פרכת עבייה טפח ועל ע"ב נימין נארגת ועל כל נימא ונימא כ"ד חוטין ארכה מ' אמות ורחבה כ' אמה ומשמונים ושתי רבוא נעשית ושנים עושין בכל שנה וש' כהנים מטבילין אותה ע"כ במשנה, הפרכת היתה עשוייה מד' מינים תכלת וארגמן ותולעת שני ושש וכל מין ומין תוכו כפול ו' וארכה מ' כמדת פתח האולם שהי' כך גבהו ורחבו אמה ושמונים ושתים רבוא כך הי' מנין החוטין שהיא נעשית מהן, ויש מפרשים מנין דנרי זהב שהיו מוציאין עלי', ויש ספרים שכתוב בהן ובשמונים ושתים ריבית כלומר דפ"ב נערות בתולות היו מתעסקות בעשייתה כלומר שלא הגיעו עדיין לווסתן שלא יהא שם חשש נדות והפרכת צריכה טבילה דכלים הנגמרים בטהרה צריכין ג"כ טבילה לקודש. וש' כהנים כתב הגר"א ז"ל דמדאורך הפרכת מ' ורחבה כ' הו"ל סביב ק"כ אמה ואמות כלים בת ה' טפחים הו"ל סביב ת"ר טפחים, ומדרצו הכל לזכות במצוה אחזוהו ש' כהנים כל אחד בשתי ידיו דהו"ל נמי ת"ר טפחים עכ"ל, ואף דבגמ' אמרינן דגוזמא הוא, פי' בת"י שהמספר באמת מכוון מ"מ גוזמא שיבקשו תמיד ש' כהנים לזה וא"ש, אבל תמה למה הפסידו בכל שנה כך מעות הרבה הלא בעד קס"ד רבוא דינרי זהב ואח"כ יגנזו אותן דהלא שם לא הי' מצוי לא אבק ולא שום ליכלוך ודחק לתרץ, אבל במלאכה שלמה כתב מחמת עשן הקטרת שמקטירין בהיכל שני פעמים ביום וחוץ מהקטרת של לפני ולפנים, ונ"ל ג"כ מחמת עשן היוצא מנרות המנורה בכל יום וא"כ שם אין עניות במקום עשירות וא"ש:

[רכד] כתב המשל"מ (ה' כלהמ"ק הט"ו) וז"ל הגירסא הנכונה בירושלמי כאן חד אמר מעשה רוקם ארי מכאן וארי מכאן. מעשה חושב ארי מכאן ונשר מכאן, וחורנא אמר מעשה רוקם ארי מכאן וחלק מכאן, מעשה חושב ארי מכאן וארי מכאן, והכונה היא דכולהו ס"ל דמעשה רוקם הוא פרצוף אחד ומעשה חושב הוא שני פרצופין, ופליגי בשיטת רש"י והרמב"ם ז"ל דח"א דפי' פרצוף אחד ארי מכאן וארי מכאן והיינו מעשה רוקם ושני פרצופין הוא ארי מכאן ונשר מכאן הוא מעשה חושב וזה פירש"י, וח"א דמעשה רוקם היינו פרצוף אחד היינו ארי מכאן וחלק מכאן, ומעשה חושב דהוא שני פרצופין היינו ארי מכאן וארי מכאן כפי' הרמב"ם, ובגמ' שלנו מעשה רוקם הוא מעשה מחט, ומעשה חושב הוא מעשה אורג והרמב"ם השמיטו ותמה במשל"מ והניח בצ"ע, ותמה עוד על הרמב"ם דגבי פרכת שהוא דבר הנוהג לדורות כתיב מעשה חושב יעשה אותו כרובים, ורבינו לא ביאר במעשה פרכת שתהיינה צורות כרובים וצ"ע עיי"ש:

[רכה] קיי"ל ראשון ושני שניהם טומאתן מן התורה, וקיי"ל כרע"ק דס"ל בין שנטמא באב הטומאה ובין שנטמא בולד הטומאה מקום טומאתו שם שריפתו אם נטמא בפנים

שורפין אותו בפנים, ואם נטמא בחוץ שורפין אותו בחוץ, דכיון דדרשא דכל שפסולו בקודש שריפתו בקודש מחטאת ילפינן שנכנס דמו לפנים הלכך מה חטאת פסולה קבלה במקום הקודש ושרפינן לה במקום הקודש. לענין הטומאה נמי אם נטמא בפנים שריפתו בפנים ואם נטמא בחוץ שריפתו בחוץ דמינה ומינה ילפינן (מלאכת שלמה) והכי פסק הרמב"ם (פי"ט מפסוהמ"ק ה"ו) ושורפין בשר שנטמא באב הטומאה שהוא ראשון לטומאה עם הבשר שנטמא בולד הטומאה שהרי הוא שלישי אע"פ שמוסיפין טומאה על טומאתו, ותמה בתו"ח דהא אין הלכה כרע"ק מחביריו, ובת"י כתב וז"ל נ"ל בשר קדשי קדשים שנטמא נשרף בחוץ, חוץ בנטמא בולד הטומאה בפנים עכ"ל: [רכו] אברי התמיד היו מעלין אותו בשני פעמים למזבח ובשני מיני כהנים, הכהנים הראשונים נותנין אותן על הכבש מחצי הכבש ולמטה ואח"כ הולכין הכהנים ללשכת הגזית לקרות את שמע, ואח"כ בא כהן אחד הזוכה בהעלאת האברים ומעלה אותן למזבח, ושלשה דעות בזה לפי גירסתם במשנה כאן, דעת רש"י דאברי תמיד של שחר נותנין תמיד מחצי כבש ולמטה במזרחו של כבש עד שיבוא המעלה ומעלה אותן מן הכבש ולמזבח וזה סימן שהן של תמיד שפעמים היו מתעכבין אברי התמיד עד המוסף והי' צריך היכר שלא יקטירו למוספין קודם לעולת התמיד דהא מפקינן מקרא שאין שום קרבן קודם על המערכה לתמיד של שחר הלכך הי' צריך היכר עכ"ל רש"י, ושל מוספין נותנין תמיד מחצי כבש ולמטה במערב, ודעת התוס' דאברי תמיד נותנין תמיד מחצי כבש ולמטה במערב ושל מוספין במזרח, וכן הוא גירסת המפרש למס' תמיד, והוסיף לפרש בזה טעם לפי שהמערכה של מזבח היא במזרחו של כבש לכך נותנים האברים במערבו של. כבש לפנות מקים כשיוליכו אח"כ לראש המזבח על המערכה שהוא במזרח, וטעם שנותנים אותם למטה מחצי הכבש ולמטה ולא מחני כבש ולמעלה שלאחר הקטרת חוזרין ומוליכין האברים למזבח ואם היו קרובים למזבח לא תראה הולכה, וכן גרס הרמב"ם (בפ"י מתמידין) וכן בתחינה המיוסדת לערב ר"ה יסר אזי ים כבש ומלחים והובא בתוי"ט, והרע"ב (תמיד פ"ה מ"ג) יש לו דרך אחרת וכתב שדוקא בימות החול היו נותנים אברי התמיד במערב לצד השכינה, אבל בשבתות דשל מוספים חובות היום היו במערב ושל תמיד היו במזרח אז, ונדחק התוי"ט לפרש שגם דעת רש"י הוא כך דמ"ש במזרח הוא דוקא ביום שיש בו מוסף, וכן בפ"ק דיומא כתב ג"כ דנותנים במזרח לפי שהיא שנוי' ביו"כ שיש בו מוסף עכ"ל התוי"ט, והגאון הריעב"ץ בספרו לחם שמים הסכים לגירסת התוס' דאברי תמיד בין יום שיש בו מוסף ובין שאין בו מניחים אותם במערב ושל מוסף במזרח, ואין הטעם של המפרש יפה

כיון דמשום לפנות מקום להליכתו דא"כ באברי תמיד אליבא דרש"י ובמוספין אליבא דתוס' שהיו במזרח איך הלכו אלא ודאי שאינם מעכבים הליכתם וכן הקשה לטעמא דהרע"ב שמשום זה מניחים אברי התמיד במערב משום שהיא לצד השכינה א"כ ביום שיש בו מוסף ג"כ קשה למה לא הניחו אברי התמיד במערב משום שהוא לצד השכינה תמידין דתדירי ועדיפי טפי. אלא ודאי שמניחין בשביל זה לצד מערב לזורקן דרך שם ע"ג הלול שבאותו מקום כדי לקיים מצות זריקה, ומערכה גדולה היתה סמוכה לשם בחציו האחר שלצד מזרח ושל מוספין בע"כ לצד מזרח מפני טעמו של רש"י לעשות היכר שלא יקטירם קודם אברי התמיד אלו תמצית דבריו ז"ל, והוא ז"ל הולך לשיטתו בחדושיו על (הלכות בית הבחירה) דהמערכה סדורה בדרום על פני הכבש בחציו של מזרח ומגעת עד אמצעותו שדרך שם עד הלול היו זורקין האברים כמצותו עכ"ל, כלומר ונשאר ח' אמות פנוי להילוך רגלי הכהנים, אבל מ"מ אין חילוק באברי תמיד בין יום שיש בו מוסף לשאין בו מוסף, והאברים של מוסף ר"ח נותנו מתחת כרכוב המזבח מחציו ולמעלה, כן הוא גירסת הרמב"ם והתוס' והרע"ב כדי לדעת שר"ח הוא שהוקבע בזמנו כדפירש"י האי חשיבותא עבדינן להו להיכרא שיכירו דפשיטא להו לב"ד שהוא כהלכתו ולא יגמגם אדם בדבר עכ"ל, אבל לגירסת רש"י נותנין אברי ר"ח סמוך לכרכוב המזבח ולמטה הימנו מעט והיא כשני שלישי אורך הכבש מן הארץ לסובב עכ"ל, ומפרש בתוי"ט דברי התוס' דכרכוב המזבח ולמעלה היינו במקום הילוך רגלי הכהנים בראשו של המזבח ממש וקשה דאח"כ איך הי' פייס אחר על כהנים אחרים להעלותם, ועוד דצריך לתת האברים בזריקה ואם היו נותנים אותו על ראשו היאך מקיים מצות זריקה לכן מפרש הריעב"ץ דכרכוב שכתבו רש"י והרע"ב והתוס', לא זה הוא שעל ראשו של מזבח ושל מקום הילוך רגלי הכהנים שא"א כדאמרן אלא כרכוב אחר הי' כדאיתא בזבחים (דף נ"ב) והיינו מקום סובב, וזהו דאיכא בין רש"י ותוס' לרש"י היו נותנים על הכבש תחת הסובב למטה ממנו ובזה הי' להם היכר שהי' מונחים למעלה מחצי כבש, ולגירסת התוס' היו מונחין למטה על הכרכוב שהי' בסובב עצמו עכת"ד הצריך לענייננו: [רכז] אבל הרמב"ם כתב (פ"ו דתמידין) וז"ל נותנים על המזבח למעלה בין קרן לקרן במקום הילוך רגלי הכהנים עכ"ל, וזה ודאי קשה מאוד כדאמרן ונדחק בלח"ש שם לפרש דבריו דעל המזבח דקאמר לא בראשו של מזבח הוא אלא בסובב, ובין קרן דקאמר ר"ל נגד אויר שבין קרן לקרן וגם שם הילוך רגלי הכהנים למתן דמים עכ"ל, ובמשל"מ (פרק י' ממעה"ק ה"ד) הקשה ג"כ קושיא זו וז"ל מ"ש רבינו (פ"ו דתמידין ה"ג) האברים של ר"ח נותנים על המזבח מלמעלה בין קרן לקרן במקום הילוך רגלי הכהנים והלא לא מקיימא

זריקה דבעינן שיהיו אויר קרקע מפסיקין, הן אמת שדברי רבינו הן דברי הירושלמי אך אפשר דהירושלמי סובר כר"ש דאמר (זבחים פ"י) שאני אומר עומד בצד המערכה וזורק, אך כבר נדחה סברא זאת התם וכמו שפסק רבינו בהל' בית הבחירה, וא"כ איך כתב דשל ר"ח נותנים על המזבח וצ"ע, ובגמרא סוכה איתא דלאברי ר"ח תרי הכירא עבדינן אחת שנותנים אותם מתחת כרכוב המזבח מחציו ולמעלה כדאמרן, ועוד שמקדמין שיר של ר"ח לשיר של יום עכ"ל, ותמוה לי על הגאון ריעב"ץ ז"ל שמפרש דברי הרמב"ם כנ"ל ושלא כדבריו מבואר בתוספתא שקלים וז"ל ושל ראשי חדשים נותנין תחת כרכוב המזבח מלמטה איזה כרכוב המזבח בין קרן לקרן מקום הילוך רגלי הכהנים וצע"ג:

[רכח] בירושלמי בעי מוספי שבת ומוספי ר"ח מי קודם, והקשו ע"ז הלא איתא במשנה (זבחים פ"י) מוספי שבת קודם שהן תדירין לגבי ר"ח, ותירץ במרה"פ דיש לפרש שאם אין לצבור אלא אחד מהן אז קודמין אבל לא בהקדמת הקרבתן ופשיט ליה שגם לזה קודמין ובתחלה הי' סבור לפשוט מזה דשיר של שבת ושל ר"ח שניהם לפניו של ר"ח קידם אף כאן של ר"ח קודם ומתרץ דשאני שיר של ר"ח כדי לפרסם ולהודיע שהוא ר"ח כיצד הוא עושה שוחט מוסף של שבת ואומר עליהן שיר של ר"ח עכ"ל:

[רכט] השקלים והביכורים שניהם אינם נוהגים אלא בפני הבית, שקלים משום דצורך קרבן נינהו וכיון שאין קרבן אין שקלים, וביכורים דכתיב ראשית ביכורי אדמתך תביא בית ד' אלקיך בזמן שיש לך בית יש לך ביכורים אין לך בית אין לך ביכורים:

[רל] מעשר דגן, ומעשר בהמה והבכורות נוהגין בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית דקדושת הארץ לא בטלה הילכך צריך להפריש תרומת ומעשרות, ומעשר בהמה צריך להפריש עשירי, והאידנא אמור רבנן דלא לפרשו שלא יבואו לידי גיזה ועבודה דבשב ואל תעשה מצו רבנן למיעקר דבר מן התורה, ועוד דאין איסור אכילה קודם עישור אלא חכמים קבעו זמן, ובכור בזמן הזה ג"כ מצוה להשתתף עם הנכרי קודם שיצא לאויר העולם כדי לפטרן מן הבכורה שלא יבואו לידי תקלה, (תוי"ט פ"ט דבכורות):

[רלא] המקדיש שקלים וביכורים אם הפרישן שלא בפני הבית קדשי, ור"ש ס"ל האומר ביכורים קודש אינן קודש, פירוש דס"ל לר"ש כיון שכתוב בתורה תביא בית ד' אלקיך אפי' הפרישן בדיעבד לא קדשי ואין שם ביכורים חל עליהן שלא בפני הבית, והרמב"ם פירש המקדיש שקלים ובכורים שיש לו כבר לבדק הבית לא קדשי, ובהל' ערכין פירש טעמו ואמר אבל אם הקדישן הכהן אחר שבאו לידו הרי אלו הקדש. וטעם הדבר לפי שהבכורים לכהנים, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו דהא הכהן כשבאו לידו והרי הם שלו יכול להקדיש, אבל שקלים דלמזבח הם יכול להקדיש דמחרים אדם קדשי מזבח

לבדק הבית, ולא דמי לבכור דתנן דמחרים אדם בין תם בין בע"מ והרי הוא לכהן דשאני בכור דכשהוא תם הוי קדשים קלים הלכך אע"פ שהוא בע"מ אין לחלק דהא משלחן גבוה קא זכי, משא"כ ביכורים דמתחלתן אין בהם קדושת קדשים אלא לכהן ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו וזהו טעם של ר"ש (תוי"ט) ואנן קיי"ל כן כר"ש דשקלים קודש הן אפי' בזמן הזה כדאמרן, וביכורים לא קדוש דבירושלמי איפסק הלכה כר"ש:

[רלב] גר בזמן הזה מן הדין צריך ג"כ להביא קינו רבעת כסף ואמר ר"ש ביטלה ריב"ז מפני התקלה שלא יהנה ממנו ולכן לא יפריש בזמה"ז. ואם עבר והקדיש קדוש כיון דרק משום תקלה בטלוהו, אבל מעיקר הדין קדשו (ירושלמי כאן):

[רלג] כתיב בתורה אצל שקלים העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל, ויש לדקדק למה כתיב בלשון יחיד, ואף דיש הרבה מצות בתורה בלשון יחיד ובלשון רבים, ומ"מ כל שאתה יכול לתת בו טעם תן, הלא כתיב לא תגרעו ולא תוסיפו בלשון רבים אף כאן יוכל לכתוב לא תגרעו ולא תוסיפו על מחצית השקל ויהי' ג"כ העשיר והעני בכלל, ונ"ל לתרץ ע"פ דתנן (פ"ב דשקלים מ"ז) כשעלו מן הגולה היו שוקלין דרכונות חזרו לשקול סלעים וחזרו לשקול טבעין ובקשו לשקול דנרין ולא קיבלו א"ר שמעון אעפ"כ יד כולן שוין, ופירש הרמב"ם בפיה"מ וז"ל כי בזמן שהיו נותנין סלעים סלע סלע הי' נותנין כל אחד ואחד ולא היו נותנין אחד סלע ואחד פחות ואחד יותר וכמו כן בזמן נתינת השקלים שקל שקל הי' נותן כל אחד ואחד ולא הי' אדם מרבה על חבירו בזמן מן הזמנים, והחטאת אינו כן והטעם שנתן ר' שמעון אמת עכ"ל. נמצאת למד דהמצות התורה לא ירבה ממחצית השקל לא נאמר כלל על הצבור ויכולין לתת הרבה יותר ממה שקצבה התורה ולא פחות. אבל היחיד אסור לו לפרוש מן הצבור וצריך לתת כפי שיתנו כולם, וא"כ אתי שפיר שהתירה ציותה דוקא ליחיד שלא ירבה אבל לא לצבור וא"ש, ונ"ל שגם הרמב"ן עה"ת (פ' תשא) רמז זאת: [רלד] ומה שלא נכתב סתם לא ירבה ולא ימעיט ופרט העשיר והד"ל, נ"ל דישנו באמת הרבה מצות בתורה בקרבנות שמביא בעשירות ובעניות וגם בדלי דלות, וחסה התורה על העני שמביא חטאת בפרוטה כדאיתא בכריתות, א"כ הוה אמינא גם הכא הדין כך לכן נכתב לא ימעיט, והטעם נ"ל כי שם הוא קרבן מיוחד על עבירה אחת, אבל כאן התמידין והמוספין מכפרין על עבירות הרבה כנ"ל, ומצינו בקרבן ראיה וחגיגה שכל אחד נותן לפי עשרו כברכת ד' אלקיך אשר נתן לך כמו שאיתא בחגיגה, וכן החטאת יכול לתת בדוקא וביותר, לכן אמרה תורה שדוקא ביחיד יוכל לתת לפי עשרו כדאמרן אבל לא בצבור, כי אין גבהות לצבור אחד על חבירו והכל שוין כעני וכעשיר וא"ש:

[רלה] וטעם הזה איתא ג"כ בתוספתא, משכנו ישראל על שקליהן כדי שיהא קרבנות צבור קריבין מהן, משל לאחד שעלתה לו מכה ברגלו והיה הרופא כופתו ומחתך בבשרו בשביל לרפאותו, כך אמר המקום ב"ה משכנו את ישראל על שקליהן כדי שיהא קרבנות צבור קריבין מהן מפני שקרבנות צבור מרצין ומכפרין בין ישראל לאביהם שבשמים, וכן מצינו בתרומת שקלים ששקלו בני ישראל במדבר שנאמר ולקחת את כסף הכפורים עכ"ל:

[רלו] שני קרבנות חוץ הן. מ"מ באין מתרומת הלשכה, פרה אדומה ושעיר המשתלח (משנה פ"ד דשקלים מ"ב), פירש הרע"ב פרה אדומה דחטאת קריה רחמנא ושעיר המשתלח לפי שצריך ליקח שני שעירים ואינו יודע על איזה מהן יעלה הגורל עכ"ל, וכתב הרש"ש דלא מחוור דפשיטא כיון שאין הגורל קובע צריכין להיות בודאי מתרומת הלשכה ותירץ דמיירי שמת המשתלח אחר ההגרלה ואפ"ה אינו בא אלא מתרומת הלשכה דהוא נמי אתי לכפרה, אך לפ"ז קשה בגמרא דחולין (דף י"א), לענין טריפה מדוע לא אמרינן בש"ס דחטאת קרי' רחמנא וי"ל לפי פירוש הרע"ב דכיון דלקיחתן כאחד ס"ד שיכול להתנות דמעות התרומה יתחללו על אותן שיעלה עליו הגורל לד' וקמ"ל דלא משום דאין ברירה עכ"ל, ולי נראה לתרץ עפמ"ש בתפארת ירושלים (שבועות פ"א מ"ב) דאם אין להם לצור אלא שעיר אחד יעשו אותו לשעיר המשתלח דבו תלוי עיקר עבודת היום וכפרת כל ישראל והא דאמרינן שני שעירים מעכבים זה את זה הוא דאינו יכול להקריב בפנים זולת הגרלה דמעכבת אבל שעיר המשתלח מחויב לשלח אפי' דלית לי' אלא חד כך כתב בספר מעין החכמה עכ"ל, ומשכחת לה עוד אופן אחר כאוקימתא דרבינא (יומא דף ס"ג) כגון שהומם אחר הגרלה וחילל על אחר, ופירש"י דעל זה אין צריך להגריל שהרי מכח ראשון הוא בא עכ"ל, וא"כ הוה אמינא דלא צריך לקחתו מתרומת הלשכה קמ"ל התנא דבא ג"כ מתרומת הלשכה:

[רלז] ואגב אורחא אזכיר מה שתמוה על הרמב"ם ז"ל שהשמיט הא דרבינא דהלא ודאי הלכה פסיקה היא דאפי' כה"ג פוסל בהמשתלח בעל מום טריפה ומחוסר זמן דמשכחת להו ג"כ אחר ההגרלה כמו שאיתא ביומא כגון שהיה לו חולה בתוך ביתו ושחט אמו ביו"כ ונעשה בנו השעיר המשתלח מחוסר זמן ופסול וצריך לקחת שני שלא בהגרלה ובא מתרומת הלשכה כדאמרן וא"ש כן נ"ל:

[רלח] איתא בתוספתא (שקלים פרק ב) וז"ל תרם את השלישית ואמר הרי זו מבבל וממדי ומדינות הרחוקות מארץ ישראל על כל ישראל ולא היה מחפהן וזו היתה עשירה מכולן שהיה בו איסטראות של זהב ודריאבונות של זהב עכ"ל, וקשה לי הלא עברו על

מה שכתוב בתורה העשיר לא ירבה וצ"ע, ואפשר לומר כדמתרץ הרמב"ן ז"ל דלא קבלו מזה לצורך תרומת הלשכה אלא חצי שקל והמותר אדל לנדבה. ואף דמותר שקלים חולין הן, נראה דלא אזלו לתרומת הלשכה אלא כיון שהפקירו הבעלים יכול ההקדש לזכות בו על קיץ המזבח לנדבה וצ"ע:

[רלט] איתא בתוספתא אחת לל' יום פותחין את הלשכה כל שמכר להם יינות שמנים וסלתות ואומר להם תנו לי מן המטבע היוצא במדינתי אין שומעין לו אלא הולך אצל גזבר וגזבר קודח ונותן לו מן המטבע העולה בידו לפי חשבון, רצה מעמידו אצל שולחני ושולחני נוטלן ממנו ונותן לו מן המטבע היוצא במדינתו לפי חשבון כל המטבעות היוצאת בירושלים, ואם נשפכו בעזרה ישפכו למוכר, ואם יש לו להביא מתוך ביתו מביא שלא היו אלו אלא למי שאין לו עכ"ל, וצל"ע קצת דמשמע במשנה דההקדש בשביל זה מכר כדי שיהיו הנסכים על טהרת הקודש א"כ אם יחפוץ להביא מתוך ביתו אולי אין שומעין לו, מלבד במצורע עני דאיתא לעיל דמביא הלוג מביתו:

[רמ] איתא ברמב"ם (הל' כלהמ"ק פ"ז הט"ז) זה שעל הפרוכת ממונה על כל אורגי הפרוכות והרוקמין בהן שיהיו מוכנות להיכל ולשערים ושתי פרוכות היו עושין בכל שנה להבדיל בין הקודש לקודש הקדשים וחוטי הפרוכת כפולין ששה ששה, וארבעה מינין היו בה שש ותכלת וארגמן ותולעת שני, וכל אחד מהן כפול ששה הרי כ"ד חוטין וטפח היה עביה ועל שנים ושבעים נירין היתה נארגת ארכה ארבעים אמה ורחבה עשרים אמה עכ"ל, והוא בתוספתא (שקלים פ"ג) פרוכת ארכה ארבעים כו' והיתה פרוסה כו' רבי יהודה כו' זו שהיו מוציאין איתה מבפנים היתה מקופלת אחד לשנים שנים לארבעה והיתה פרוסה על של היכל מבחוץ, אמרו לו מי ששימש בקדושה חמורה יחזור וישמש בקדושה קלה דבר אחר בזה כתב מעשה חושב ובזה כתב מעשה רוקם כו' והיתה נתונה בעליה כנגד התחתונה כו', וכתב ע"ז בספר אור שמח וז"ל ושתי תשובות כאלה ביומא (דף י"ב) יעו"ש, והנראה דר' יהודה יסבור כדאמר ר' אלעזר יומא (דף ע"ב) שרוקמין במקום שחושבין וחדא מילתא הוי, וניחזי דאמרו דבעלית קדשי קדשים היו נותנין אותה ואין זה הורדה מקדושה חמורה דאדרבא עלית קדשי קדשים חמורה שאין נכנסין אליה אלא פעמים בשבוע כדאיתא (פסחים פ"ו). א"כ א"ש דר' יהודה לטעמיה דסבר במנחות (דף כז) דהיכל כולו ומבית לפרכת בארבעים ואל פני הכפורת במיתה, הרי דהיכל כולו קדושתו כהבית עצמו, וא"כ הצד של הפרוכת אשר הי' מקודם לצד פנים הי' במקום שחייבין עליו ארבעים וכעת ג"כ במקום שח יבין עליו ארבעים, ואי משום צד השני שמעיקרא הי' לצד ההיכל שחייבין עליו וכעת הוא לצד עזרה שאין

חייבין עליו ע"ז ר' יהודה לטעמו דסבר ריש עירובין דקדושת היכל ואולם חדא מילתא, וא"כ עדיין ישנו שם בארבים משום דעדיין הוא לצד האולם שחייבין עליו ארבעים, אבל רבנן סברי דבית כולו במיתה א"כ הוי הורדה שמקודם היה לצד שחייבין עליו מיתה וכעת לצד האולם שאין חייבין עליו אבל מה שבהיכל נכנסין תמיד לעבודה ובקדשי קדשים אינו נכנס אלא ביוה"כ משום זה לא חשיב הורדה דאדרבא שכן מרובה כפרתו, וכן פריך ביומא (דף ל"ב) על בגדי זהב שכן מרובה כפרתן עיי"ש ודו"ק עכ"ל:

לפרשת זכור

[רמא] (א) איתא בפרקי דר"א. כתיב זכור את יום השבת לקדשו וכתיב זכור את אשר עשה לך עמלק כיצד יתקיימו שני כתובים הללו אלא זה זכור לקדשו, וזה זכור למוחקו, ותמוה, ונ"ל לפרש דהנה זרעו של עשו אינו נופל אלא ביד זרעו של רחל והוא זרעו של יוסף, וטעם הדבר איתא במדרש שיוסף שמר אות ברית קודש ותמיד הזהיר על המילה ונתן ג"כ למצרים מצית ברית מילה, וכתיב בעמלק שאמר משה ליהושע צא והלחם בעמלק לפי שהוא היה מזרעו של יוסף. וכתיב אצלו ג"כ ושוב מול את בני ישראל שנית, ועמלק זרק מילות כלפי מעלה, ועשו זקנו משך ערלתו, א"כ הי' צריך כח המילה לדחות אותו, וידוע כי אין מילה בלא שבת כמ"ש (רבה פ' אמור) דמילה נתנה תורה לח' ימים כדי שיעבור עליו קדושת שבת, וגם מבואר בזוה"ח דיוסף הצדיק הוא מז' אישפוזים שלכל אחד ואחד מהם מכוון יום אחד בשבוע ויוסף בחינת שבת כי כל שומר הברית יש בו קדושת שבת, ובזה פי' באו"ח שבתותי תשמורו כלומר שניהם השבת והברית קדושה אחת הוא. ומעתה א"ש אם תזכרו את השבת לקדשו שמרמז ג"כ לברית מילה כדאמרן תזכו להתגבר על עמלק למוחקו, ובזה נ"ל לפרש (רבה תולדות) ע"פ ויצא הראשון אדמוני כיון שראה שמואל את דוד מלך ישראל אדמוני אמר אף זה שופך דמים כעשו אמר לו הקב"ה עם יפה עינים עשו מדעת עצמו הוא הורג ודוד הורג מדעת סנהדרין כמד"א עיני העדה ותמוה, ונ"ל לפרש דהנה עשו נולד במזל מאדים והיה רוצח שהרג את הנפש כי לא תיקן את המיל שיהא טבחא או מוהלא אלא רוצח ממש, אבל דוד מלך ישראל אף שנולד במזל מאדים וג"כ נולד מהול כמו שאמרו רז"ל מכתם מכתו תם שנולד מהול, לכן פחד שמואל הלא העיקר למנות להם מלך שנצטוה ישראל בכניסתו לארץ טרם שיבנה ביהמ"ק הוא להכרית זרעו של עמלק, וכיון שדוד נולד מהול ובמזל מאדים שהיה אדמוני ואיך יוכל להגביר על המזל ולהכרית את עמלק, ואמר לו הקב"ה עשו מדעת עצמו הי' הורג אבל דוד מדעת סנהדרין, דאמרו חז"ל אצל פינחס

ויכפר על בני ישראל איזה קרבן הקריב פינחס שכיפר על בני ישראל אלא כל השופך דמן של רשעים כאילו הקריב קרבן, ועתה אתי שפיר הלא תיקן מזל מאדים שלו ע"י ששפך דם הרבה של רשעים ותיקן מול מאדים לכן יש בכחו להכרית זרעו של עשיו והוא עמלק כמו ע"י מילה, וגם אחרי שנתלה המן ובניו כתיב ליהודים היתה וגו' וששון זה מילה, וקצת הדברים נרמזו ביערות דבש ע"כ:

[רמב] (ב) עוד נראה לי לפרש בדרך אחר, הנה בשבת מלאכת מחשבת דוקא אסרה תורה ובשביל זה הקורע אינו חייב אלא על מנת לתפור הסותר אינו חייב אלא על מנת לבנות. ולר' יוסי אינו חייב בסותר אלא דוקא לבנות במקומו ואם סתר ע"מ לבנות שלא במקומו ג"כ פטור, הרי דעיקר תלוי בהמחשבה ומחשבה אינה נגלית אלא להקב"ה בעצמו והיודע מחשבות ית' נפרע מהמחלל שבת דיודע מה הי' כונתו ומחשבתו, ואיתא במכילתא ע"פ על נסותם את ד' לאמר היש בקרבנו אם אין שאמרו, אם יודע מחשבות שבקרבנו נעבדנו ואם לאו לא נעבדנו, ובטענה זו יכולין לחלל את השבת שיאמרו אין מחשבתינו לבנות ולתפור, ומיד בא עמלק בשביל עונש שבת כדאמרן, ומעתה הכי פירושא זכור את יום השבת לקדשו א"כ מאמין דהקב"ה יודע מחשבות, א"כ בזה יוכל להגביר על עמלק כדאמרן וכשימחה. את שמו אז והיתה לד' המלוכה אמן:

[רמג] (ג) והנה אמרו חז"ל (מכילתא פ' בשלח) שעמלק בא ע"י הכפירה שנסו את השי"ת שאמרו אם יודע מחשבותינו, ובספרי (פ' דברים) איתא והובא ברש"י שם וז"ל אם שקרת בריבית ובמשקלות הרי דואג מגרוי האויב דכתיב מאזני מרמה תועבת ד' וכתיב בתריה בא זדון ויבוא קלון, ופירש הגה"ק המלבי"ם זצ"ל דהיינו שהאנשים שעוסקים בתרמית בענין המדות והמשקלות שעי"ז כופרים בההשגחה עיי"ש, וידוע שעיקר קבלת שבת להאמין בהקב"ה שברא העולם ונותן ביום הששי משנה לחם השגחה פרטית לכן בשמירת שבת דוחים כח של עמלק ופשוט וברור בעזה"י:

לפורים

פורים [רמד] (ד) בהנס של פורים אמרתי לבאר בקצרה כפי שלמדתי מדברי רבותינו ז"ל הראשונים והאחרונים, והוא כי מעת שברא הקב"ה את עולמו עשה זה לעומת זה כחות הטהרה, וכחות הטומאה, והתכלית הכל שיגבר האדם על יצרו הרע הבא מכחות הטומאה, אמרו חז"ל המן מן התורה מניין דכתיב המן העץ וגו', כלומר בחטא עה"ד טו"ר אשר גבר על האדם גבר אז היצה"ר כי הנחש והמן שניהם ענין אחד כמבואר במדרשות חז"ל דעל הנחש רכב ס"מ והוא היצה"ר והשטן ומלה"מ וכן המן, ואיתא במדרש נחש

והמן שניהם פתחו באף הנחש אמר אף כי אמר אלקים וגו' והמן אמר אף לא הביאה אסתר המלכה וגו' הנחש אמר לשה"ר על בוראו ולית מאן דידע לישנא בישא כהמן, הנחש ביקש להרוג את האדם ולישא את חוה וכן המן חפץ לבלוע את היהודים ושניהם מה שבקשו לא ניתנו להם ומה שבידם ניטל מהם, המן שתי אותיותיו הראשונות מן שמו הם 'מ'ה בגמטריא 'א'ד'ם, והיינו דאמרו חז"ל בקום עלינו אדם זה המן, וכן הנו"ן שבסופו מרמז לנו"ן שערי טומאה כי עשה א"ע עבודה זרה וחפץ שישתחוה לו וכן פי' באלשיך הקדוש שזרש אשתו וכל חכמיו התחכמו לצרף נו"ן כחות הטומאה אשר לעומת נו"ן שערי בינה שבקדושה להתגבר נגד מרדכי אולי יוכל לו, וכן פי' במגילת סתרים להגה"ק מליסא ז"ל, ובתוספות ביאור לרבינו המהר"ל ז"ל בספר אור חדש מה שנצחו את המן ונתלה ביום הבאת העומר, וזה לשונו הק' כי יום הבאת העומר מונין נו"ן יום עד העצרת ודבר זה הי' גורם מעלת ישראל שהיו גוברים על המן שעשה עצמו ע"ז והי' רוצה להגיע עד המדרגה של נו"ן וכאשר ישראל מביאים העומר לפני הקב"ה הם מתעלים עד חמשים והוא שבועות שבו ניתנה התורה משער החמשים לכך מונין הספירה עד יום מ"ת ומשם היו גוברין על זרע עמלק ע"י דביקות ישראל לד' על ידי התורה כי בכחו ההתחלה שהיא הבאת העומר וממנו מתחילין לספור נו"ן יום בכח זה, ולכן בכח יום ראשון של עומר הוא יום נו"ן של מ"ת שמשם גוברין על כח המן עכ"ל, ובזה תבין מה שאמרו חז"ל אין השם שלם ואין כסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק, כי בעמלק כל כחות הטומאה כדאמרן ואין אני והוא יכולין לדור, והוא כחו של ס"מ ותיכף מה שעבדו ע"ז בימי נבוכדנצר הי' ג"כ כחו, וסעודת אחשורש ג"כ להתגאל בפת בגו ויינו של עכו"ם וכולו משום סרך ע"ז, וכיון שנכשלו ישראל ע"י גירוי המן הזה עמד שרו של מעלה ושל מטה לקטרג, ואת עשרת אלפים כ"כ אשר נתן המן על ישראל לאבדם היינו דיש עשרה כחות דמסאבותא ג' עליונות וז' תחתונות שמרמזין עליהם ז' שרי פרס ומדי כמו שמפרש במגילת סתרים וכן פי' בחתם סופר שעשרת בני המן היו כנגד עשר ספירות דטומאה כנ"ל ול"נ לרמז ג"כ עשרת אלפים ככר כסף כנגד הנ"ל. ומרדכי התגבר מענין הקטרת עשרה זהב הכף האחת כנגד עשר ספירות קדושות וביטל כח עשר כחות הטומאה הנ"ל כי תרגום של מרדכי מרא דכיא היא מסממני הקטרת, כי י"א סממנים דקטרת להתגבר על בני המן והמן ימ"ש שהם י"א, ולכן עם בני ישראל בראיתם שצרתם צרה עשו תשובה לתקן את אשר עותו, ומרדכי ראש בשמים תיקן חטא ע"ז שמסר נפשו ולא יכרע ולא ישתחוה לו, ואף כי הי' יכול לברוח כמו דניאל שברח ולמ"ל לסכן עצמו, אבל בכיוון השליך נפשו מנגד לתקן חטא ע"ז כאמור, ועל שנהנו מסעודתו של אותו

רשע צומו ע"ז שלשת ימים לילה ויום כנגד שבע ימים חוץ שבת וכמו"ש במנות הלוי דבשבת לא באו ישראל למשתה אחשורש, והדר קיבלו עליהם התורה בימי אחשורש ברצון, ואח"כ כששבו בתשובה גברו על המן ועל זרע עמלק והיתה אורה ושמחה וששון ויקר, אורה זו תורה שקבלו מחדש ועול המצות שהן העיקר לישראל מילה ותפילין שהם אותות ושמחה של מצוה לתקן שמחת סעודתי של איתו רשע ומשלוח מנות דברי מאכל כשרים, ומתנות לאביונים לתקן את עשרת אלפים אשר אמר המן כנודע ששקלי ישראל דחו את שקלי המן הרשע וכיון ששבו בתשובה שלימה חתם הקב"ה יתעלה על המגילה בסופו דברי שלום ואמת שהם שני שמותיו של הקב"ה שמרמז לאחר שימחה שמו של עמלק ויהי' אח"כ עולם התיקון כמו שמסיים בהגדה ש"פ ואתא הקב"ה ושחט למה"מ ויהי חירות כמו שהיתה במ"ת חרות על הלוחות חירות משעבוד גליות חירות מן מלה"מ, ויתעלה כסא של מלך מלכי הקב"ה ונשגב ד' לבדו באין ממשלת זרים ובא לציון גואל בב"א: [רמה] (ה) ובדברי מהר"ל ז"ל הנ"ל נבין היטיב מ"ש (פסחים ה ע"א) דתנא דבי ר"י בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון, פירש"י ג' ראשון שביתת הרגל דפסח. ושביתת הרגל דחג ונטילת לולב שנקראו ראשונים זכו לשלשה ראשון להכרית זרעו של עמלק, לבנין ביהמ"ק ולשמו של משיח, ופי' במהרש"א וז"ל עשו נקרא הראשון המשעבד אותנו והקב"ה ידין אותו ויכרית זרעו דבניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל, והוא טעם השבתת שאור בפסח כי שאור שבעיסה הוא היצה"ר כחו של ס"א שרו של עשו שיכרת בזמן הגאולה עכ"ל, וק"ל הלא המצרים הם הראשונים שעבדו בנו, אלא ודאי דקאי על עמלק דהוא זרע עשו וכתיב בו ראשית גוים עמלק והוא שאור שבעיסה, וגם המן הי' מפלתו ביום א' דפסח דעשה תיכף התליה לעצמו, וביום ב' ביום הקרבת העומר נגמרה מפלתו, והתנא חושב כסדר מצוה ראשונה בכניסתן לארץ להכרית זרעו של עמלק בזכות הפסח, ובנין ביהמ"ק אח"כ בזכות סוכות כי גם ביהמ"ק נקרא סוכת שלם, ולולב מרמז לעתיד לבוא כפי' המהרש"א שם ובמסורה וישבת המן ממחרת ביום הבאה עומר ומרמז להמן כדאמרן כי העומר ראשית קצירכם ודבר שבראשית דוחה הראשית כדאמרן, גם לכפר על סעודות אחשורש ששיעור מאכלו של הדם עומר לגלגולת ודחה עומר זה האיסור של הסעודה כאמור:

[רמו] (ו) והנה מרדכי מיחסו הכתוב משני שבטים שבט בנימין מאבי אביו ומצד אמו משבט יהודה. יטעם הדבר נ"ל כי זכות שני השבטים עמדו בזה להכרית עמלק, זכות בנימין הצדיק כמ"ש בגמרא ובמדרש שלא השתחוה לעשו, וזכות דוד מלך ישראל שלא הרג לשמעי ונולד ממנו מרדכי, וכיון שני השבטים זכו להכרית זרעו של עמלק

שהוא במוקדם לבנין ביהמ"ק כמ"ש בסנהדרין לכך זכו שני השבטים להיות להם חלק בביהמ"ק כי כל העיר ירושלים והמקדש בחלקו של יהודה וגם בחלקו של בנימין דגם אמה אחת במזבח הי' בחלקו של יהודה והשאר בחלקו של בנימין להורות ששניהם יש להם חלק במחיית עמלק כדאמרן, ובשביל זה הטעם נ"ל דעושין שני ימים פורים דעיירות המוקפות חומה מימות יהושע ב"נ בט"ו והוא זכר ג"כ לירושלים שהי' אז מוקף בימי יב"נ, ושאר העולם בי"ד, כיון שיהושע הי' הראשון שלחם בעמלק וגם ירושלים עיר דוד שהוא ג"כ לחם בעמלק וגם בזכות שהחיה את שמעי כאמור נתנו ליהושע ולדוד זכרון ביום ט"ו, ולשבט בנימין ולשאר ארץ ישראל ולכל העולם בי"ד וא"ש כנ"ל, וברבה (פרשת בא) יפה כלבנה במלכות מדי שאסתר דומה ללבנה כשם שלבנה מולדתה לנ' יום כך כתיב באסתר ואני לא נקראתי וגו' זה נ' יום, ונ"ל דבשביל זה נעשה הנס בט"ו בניסן בעת שהלבנה במילואה וכן יהושע ודוד נדמו ללבנה כנודע דברי חז"ל פני יהושע כפני לבנה (ב"ב ע"ה ע"א) ובמלכות ב"ד כתיב כירח יכון לעולם ועד (כמו"ש רבה פ' בא):

[רמז] (ז) ומה שנעשה הנס על ידי אשה, נ"ל עפמ"ש במדרש כל השירות שעברו קרויות בלשון נקיבה לומר לך מה הנקיבה הזאת מתעברת ויולדת וחוזרת ויולדת כך הן ישראל הצרות באות עליהן והיו אומרות שירה בלשון נקיבה אבל התשועה העתידה לבוא קרוי' לשון זכר ואין אחריה שיעבוד שנאמר ישראל נושע בד' תשועת עולמים עכ"ל, והנה אנו אין אומרים הלל בפורים ומבואר בגמרא הטעם דאכתי עבדי אחשורש אנן, ואמרו חכמי אמת שבמגילה יש תי"ו גדולה במלת ו'תכתב אסתר המלכה וחי"ת גדולה במלת 'חור שמרמז על גזירת ת"ח שנשאר שם עוד מהעמלקים וכן כל הגזירות ר"ל והשמדות בשנת תתנ"ו וגזירות והשמדות ספרד בשנת רנ"ב וכמוהם הכל הי' מצד עמלק, וא"כ גאולת פורים לא היתה עדיין גאולה שלימה, ורמזה שמואל הנביא שאמר לאגג כן תשכל מנשים אמך, ופירש בתפארת יונתן שנאמר לו במראה הנבואה כמו שהיא הולך עתה לאבדון כן ילך נכדו המן לאבדון ע"י אשה צדקת שהיא אסתר, ובזכות נשים צדקניות נעשה נס לישראל כן נזכה במהרה לגאולה שלימה בב"א:

[רסח] (ח) כתיב בתורה ויאמר ד' אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים. וקשה להבין כיון דכתיב זכרון בספר הלא הדבר מפורש היטב ומה זה שאמר באזני יהושע ומה מסר לו, ובשם הגר"א ז"ל מפרשים שאמר לו שלא לקרות זכר בקמץ דמשמע דוקא הזכרים אלא זכר דוקא בסגול, וגם זה קשה מאוד הלא כל התורה כולה צריך למסור איך לקרות ומאי רבותי' דפרשה זו, ונ"ל לבאר דאיתא במדרש רות (פרשה ג) וז"ל מה עשו מרדכי ואסתר כתבו אגרות ושלחו

לכל בני הגולה ואמרו מקבלים אתם עליכם להיות עושים את שני הימים [של פורים] שלחו ואמרו לא דיינו צרותינו של המן אלא שאתם מטריחים עלינו לעשות שני הימים האלה ואמרו להם אם בדבר הזה אתם מתייראין הלא הם כתובים על ספר דברי הימים מה עשו כתבו אגרת שנייה ושלחו להם את אגרת הפורים הזאה השנית ר"ח בשם רשב"נ פ"ה זקנים ובהם ל' נביאים היו שהי' מצטערים על הפסוק הזה אלה המצות אשר צוה ד' את משה אלו אין להוסיף ואין לגרוע ואין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ומרדכי ואסתר מבקשין ממנו לחדש דבר עלינו עד שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו אותו כתובה בתורה דכתיב זאת זכרון בספר. וריב"ל אמר אמרו המגילה הזאת אין נאמרה מפי ב"ד מסיני נאמרה אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה ומנין שהסכים הקב"ה עליהם רב אמר קימו וקבלו היהודים לא כתיב וקבל כתיב רבן של היהודים קיבל עכ"ל, ובמכילתא איתא בזה הלשון כתוב זאת זכרון בספר זאת מה שכתוב כאן, זכרון מה שכתוב בנביאים, בספר מה שכתוב במגילה עכ"ל, ועתה א"ש דלא הי' אפשר ליכתב בתורה מגילת אסתר דהלא הי' עוד קרוב לאלף שנים ממ"ת לנס פורים, אלא כתב מחיית עמלק ונמסר ליהושע באזניו ממגילת אסתר כדאמרן כי הנביא אסור לו לחדש, ומה שכתיב וקבל אין הפירוש שמשה רבינו קבל המגילה הלא הכל שייך לנותן התורה ב"ה אלא כלומר שזאת ג"כ מהלכה למשה מסיני וברור כנ"ל, וכן איתא ג"כ בזוה"ק שרבן של ישראל קבל המגילה ויצאה בת קול שקיימו ג"כ למעלה, והנה הרמב"ם ז"ל בהקדמתו ליד החזקה כתב שם וזה לשונו דהמגילה אינו תוספות לאסרו בלא תוסיפו שהרי לא אמרו שהקב"ה צוה לקרות המגילה בעונתה ואלו אמרו כן הוי מוסיפין על התורה אלא כך אנו אומרים שהנביאים עם ב"ד תיקנום וצוו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו והי' קרוב לשועתנו כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה ומי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים וכו' עכ"ל הזהב, ומזה נלמוד איך ומה צריך לכוון בקריאת המגילה וד"ל, ואיתא עוד את זכר זה המן, עמלק כמשמעו ר' יהושע אומר לא בא המן אלא זכר לדורות שנאמר וימי הפורים לא יעברו וגו' כן איתא במכילתא, כלומר מלת זכרון דכתיב בתורה מרמז שימי הפורים לא יעברו לעולם מן היהודים, ואיתא במדרש והובא בפיוט לפ' זכור שכל המועדים יהיו בטלים לעתיד מלבד ימי הפורים וי"א אף יום הכפורים לא יבטל לעולם, ונ"ל לפרש למה דוקא שני יו"ט אלו. דהנה חכמי אמת כתבו דיום הפורים ויום הכפורים שניהם ענין אחד דבשניהם צריך לתת כופר נפשו, מחצית השקל קודם פורים דכתיב (בסוף פ' תצוה) מדם חטאת הכפורים וסמך לי' (בפ' כי תשא) מכסף הכפורים, וכן כתיב שנים במסורה

כסף הכפורים מדם חטאת הכפורים ורמז הבעה"ט שצריך לתת כופר נפשו קודם יוה"כ, ובערב יוהכ"פ ובפורים אסור להתענות, ובשניהם ע"י גורל ביוה"כ ע"י הגורל השעיר המשתלח שהוא חלק עשו ובפורים הגורל של המן, ובשניהם עושים יו"ט, ובשניהם ניתנה תורה דהדר קבלוה בימי אחשורש וביוה"כ נתנו שני לוחות האחרונות, ונ"ל כמו שעיקר הלוחות הן השניות כי הראשונות נשתברו כן עיקר קבלת התורה בפורים כי התורה שקבלו מהר סיני הי' להם טענת אונס מחמת כפיית הר כגיגית, אבל בפורים קבלוהו בשמחה, והכל מודים דבעצרת בעינן נמי לכם והכל מודים בפורים כמו"ש (פסחים ס"ח) דבשניהם הוא מחמת שמחת תורה כדאמרן ומר ברי' דרבינא כולה שתא הוי יתיב בתעניתא לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורא. והכל ענין אחד בעצרת ניתנה תורה ונגמר הדבר ביוהכ"פ ע"י לוחות שניות ובפורים שקבלו ברצון וכאמור, ומאי דכל המועדות יהיו בטלין הטעם דהם זכרון לנסים ויהא לנו נסים חדשים, אבל שמחת התורה לא יבטל דהתורה קיים ולעולם ולעולמי עולמים וכן איתא במכילתא וכתיב מלחמה לד' מדור דור ופירש ר' יהושע דור אלו חיי העוה"ז מדור אלו חיי העולם הבא ר"א אומר מדורו של משיח, וטעם הדבר עד שיעקר ע"ז היא ועובדי' ואז יהא המקום יחידי בעולם ותהי מלכותו לעולם ולעולמי עולמים באותה שעה ויצא ד' ונלחם בגוים ההם והי' ד' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ד' אחד ושמו אחד וא"ש:

[רמט] (ט) ראיתי להעתיק כאן מה שאיתא בספר ראשית חכמה (שער התשובה פרק ג) על פסוק ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר את שקו מעליו ולא קיבל אמר איני מזיז את השק עד שיעשה הקב"ה עמי נסים כמו שעשה לראשונים כן איתא במדרש ואני שמעתי מהמקובלים כי ש"ק עולה ד' מאות, והענין כי יש בקליפה ד' מאות כוחות שעליהם נאמר בעשו ארבע מאות איש עמו ויש למעלה ארבע מאות עולמות של רחמים כדפירש בסוף האידרא, ובלבישת שק זה זכה להכפאות ארבע מאות דסטרא אחרא ולזכות לעוה"ב לארבע מאות עלמא דכסיפא שהם נקראים ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר, ועוד שם כי השק גורם ששומעין את תפלתו וכן שמע קולינו ר"ת שק עכלה"ק ועוד האריך בזה עיי"ש:

[רנ] (י) חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, והרבה פירושים נאמרו בזה, ואען גם אני חלקי בזה, דהנה שני חטאים גרמו גזר דין בימי המן (א) על שנהנו מסעודתו של אחשורש בעצת המן הרשע כי הוא הי' היועץ להכשיל את ישראל ביין מלכות רב כיד המלך וכל כונתו ימ"ש להכשילם עם בנותיהם כמו"ש ביערות דבש כי קבלה ביד הראשונים דמי שנכשל בסתם יינם אין יוצא מן העולם עד שנכשל

ג"כ בבנותיהן כדי להתקיים גזירת חז"ל, ועוד חטא שני בדבר ע"ז בימי נבוכדנצר, והנה מרדכי תיקן את שניהם כדאמרן, צום כנגד פת בגם ויין משתיהם ומסר נפשו על ע"ז של המן, ואיתא בסנהדרין (דף מ"ג) היוצא ליהרג משקין איתו קורט של לבונה בכוס יין כדי שתטרף דעתו שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ונשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן ואם לאו משל צבור, ומעתה יש שני טעמים לשתות יין בפורים אי משום עצת המן שהביא לפניהם זונות ערומות כדאיתא במדרש ולהכשילם ע"פ יין המלך, וכששבו בתשובה שלימה צריך לשתות יין כשר, או משום מרדכי דתיקן חטא ע"ז ואם לאו הי' חייבים מיתה והרוגי ב"ד נותנים להם יין כדאמרן וכדכתיב ויין למרי נפש, ע"כ תקנו שישתה הרבה עד דלא ידע מפני מה הוא שותה אי משום ארור המן או משום ברוך מרדכי וא"ש כנ"ל:

[רנא] (יא) ועוד נ"ל לומר מה שתיקנו חז"ל לשתות יין בפורים, דהנה אין אומרים שירה אלא על היין, ופירשו בתוס' דהיינו אכילת מזבח מנחת נסכים ושתיית מזבח הנסכים, ואף דאין קורין הלל בפורים אבל קריאת המגילה הוא הלולא, ותקנו לתת משלוח מנות דבזמן שאין ביהמ"ק קיים שלחנו של אדם. מזבח כפרה שנותן לעניים, וכיון שנותן להם יין לשתות ודבר מאכל לאכול הרי היא אכילת ושתיית המזבח אחר שקורין את המגילה שהוא שירה כדאמרן והרוצה שינסך יין ע"ג המזבח ימלא גרונם של תלמידי חכמים יין וטוב לב משתה תמיד אמן:

[רנב] (יב) איתא במדרש (פ' אמור) כשרכב מרדכי על סוס של מלך אחשורש וכתר מלכות בראשו הי' אומר מזמור שיר חנוכת, אר"פ ובקריאת שמע הי' עוסק ולא הפסיק וכבר עמד היפ"ת בזה הלא כבר עסק בהלכות עומר כשהמן בא אצלו וכבר עבר זמן ק"ש, ונ"ל לפרש עפמ"ש הגאון נודע בשערים (פ' ויגש) כשראה יעקב אע"ה את יוסף כתיב שיוסף נפל על צואריו אבל יעקב לא נפל על צוארי של יוסף אמרו חז"ל שיעקב הי' עוסק אז בק"ש ופי' הוא ז"ל דיעקב אבינו הי' מתיירא פן תגבר אהבת יוסף אצלו גם על אהבת השי"ת לכן קרא ק"ש לקיים בכל נפשך ובכל מאודך המורה שבמדת אהבה היותר גדולה הוא להשי"ת להגדילה ולהאדירה עיי"ש, וזה כאן ג"כ כיון שנשא כתר מלכות בראשו ולבוש מלכות חפץ שלא ליהנות מזה כלל אלא שיתגבר בזה אהבת השי"ת ולכן עסק בק"ש והדבר ברור:

[רנג] (יג) נראה לי בעזה"י טעם מה שהבחורים נותנים על פניהם מאסקעס בפורים, כי הנם של אסתר הי' ששידה נכנסה במקומה לאחשורש כדאיתא בזוה"ק וכן אלי' הנביא זל"ט בא בדמות חרבונה, ולכן המנהג בישראל שהבחורים ג"כ מכסים פניהם שלא

להכירם בפורים, ועוד דבאסתר נרמזה בכתוב ואנכי הסתיר אסתיר וגו' וגם בישראל באותו הדור אמרו בגמ' דלא עשו אלא לפנים:

[רנד] (יד) כתיב במגילה משפחה ומשפחה, ונראה לי לבאר כמו שנתפרש למעלה שהמן הי' באותו עצה להשקות את ישראל מיין רב כיד המלך כדי להכשילם בבנותיהן של עכו"ם, וכן בעצה שתבוא ושתי ערומה כמו"ש בגמ' דשניהם לדבר עבירה נתכוונו, וכיון ששבו בתשובה כתיב משפחה ומשפחה כמו שכתוב בתירה אחר המבול למשפחותיהם, ופירש"י קבלו עליהם ע"מ לידבק במינם וכן בוכה למשפחותיו דכתיב אצל המן ואמרו חז"ל להתיר להם עריות וכאן תקנו זאת לכן נאמר משפחה ומשפחה שהגדירו עצמן מן העריות ודו"ק וא"ש:

לפרשת פרה

לפ' פרה [רנה] (טו) ברבה (פ' חוקת) איתא בשעה שעלה משה למרים שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפ' פרה האדומה, ואומר הלכה בשם אומרה ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים אמר לפניו רבון העולמים יהי רצון שיהא מיוצאי חלצי אמר לו חייך שהוא מחלציך הה"ד ושם האחד אליעזר שם אותו המיוחד עכ"ל, ובתנחומא מוסיף עוד אמר משה לפניו רבש"ע העליונים והתחתונים שלך ואתה אומר הלכה בשמו של בשר ודם, אמר לו צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה אדומה תחלה ומסיים שם כמו ברבה עיי"ש וכבר עמדו בזה כל מפרשי המדרש לבאר את החידה הסתומה הזו, דקשה למה ביקש רחמים דוקא כששמע הלכה זו שיאמר ר' אליעזר שיהא מיוצאי חלציו, ועוד מה שאמר העליונים ותחתונים שלך למאי נפ"מ הדבר כאן, וגם מה שאמר ואתה אומר הלכה בשמו של בו"ד קשה הלא פשיטא שהתורה ניתנה להתחתונים וכבר קטרגו מלאכי השרת על משה שבא לקבל התורה והשיב להם תשובה שהתורה ניתנה דוקא לבני אדם ומה זה שהתפלא משרע"ה בכאן, ואען גם אני חלקי בזה ונ"ל לפרש עפמ"ש עוד ברבה שם ריב"פ פתר קרא בפ' פרה שיש בה משבעה שבעה, שבע פרות, שבע שריפות שבע הזיות, שבע כיבוסין, שבעה טמאים, שבעה טהורים, שבעה כהנים, ואם יאמר לך אדם חסר הן אמור לו משה ואהרן בכלל שנאמר וידבר ד' אל משה ואל אהרן לאמר זאת חוקת התורה עכ"ל, פירוש דמשה ג"כ בכלל שבעה הכהנים דמשה שמש ג"כ בז' ימי המלואים.

ובזבחים ס"ל לרב דמשה רבינו כ"ג הי' עיי"ש א"כ הוא בכלל הכהנים, ובידי משה פירש וז"ל לפי שהתורה נדרשת במ"ט פנים כנגד נו"ן שערי בינה ושער הנו"ן הוא סוד פרה

אדומה ונקראת שער התעלומה ואין אתה רשאי ליכנס ולא נתגלה שער זה לשום אדם רק למשה כמש"נ לך אני מגלה ולאחרים חוקה, ומזה משמע שמשה רבינו נכנס לשער הנו"ן שהשיג טעם פרה אדומה. אבל לפי הנוסח במדרש תנחומא בזה"ל שבעולם הזה לא נגלה לשום בן אדם טעם הפרה אלא לעוה"ב ד"א דברים שלא נגלה למשה נגלו לרע"ק וחביריו דכתיב וכל יקר ראתה עינו זה רע"ק ופי' בידי משה דהוא בגמטריא רע"ק ומשה רבינו ואותיות ראשונות בגמטריא ר"ע שהשיג לראות הפנים משא"כ משרע"ה דכתיב וראית את אחורי, ושמעתי אומרים במה שאחז"ל ליהודים היתה אורה ויקר זה תפילין ומשה רבינו השיג קשר של תפילין ורע"ק התפילין עצמו, ובשמחת הרגל, להגאון רחיד"א ז"ל דכ"ל בגמטריא נו"ן שרע"ק נכנס לנו"ן שערי בינה ע"כ, ועתה א"ש שאמר העליונים והתחתונים שלך כלומר בנו"ן שערי בינה נכללים כל העולמות והשער הנו"ן נעלם מעין כל חי ואיך ישיג אותו בן אדם בשלמא כל התורה כולה שפיר אבל שער הנו"ן על זה נאמר לא יראני אדם וחי, אבל ר' אליעזר שהי' רבו של רע"ק התחיל בפרשת פרה אדומה כי השיג אותו למה שלא זכה משה רבינו לכן התפלל משה שיצא הצדיק הזה מחלציו, וכ"ת למה לא התפלל על ר' עקיבא הלא במנחות (דף כ"ט) איתא ג"כ שמצא משה רבינו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך אמר לו אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ורע"ק בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילין הלכות וביקש מרבש"ע שיראה אותו ולמה לא ביקש ג"כ שיהא מיוצאי חלציו, ונראה לי לפרש דאיתא בגיטין דמבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק וזה ר' עקיבא וזאת ידע משה רבינו ברוה"ק לכן לא התפלל שיהא מיוצאי חלציו, ואפי' אם נאמר דבני ברק שבגמ' לא רמזו על רע"ק אבל הדבר ברור שהוא בא מגרים ובסה"ד ראיתי שרע"ק בא מסיסרא שבא על יעל אבל ישנו בזה מדרשות חלוקות דאיתא בגמ' עה"פ ותכסהו בשמיכה שמי י"ה מעיד עלי' שלא נגע בה אותו רשע, אבל כאן יש להקשות דאיתא במכילתא (פ' בשלח) וז"ל ר' אליעזר אומר נשבע המקום בכסא הכבוד שלו שאם יבואו מכל האומות שיקבלוהו גרים אבל מעמלק לא יקבלוהו שנאמר ויאמר דוד אל הנער המגיד לו מאיזה עם אתה ויאמר בן איש גר העמלקי אנכי נזכר דוד באותו שעה מה שנאמר למשה רבינו אם יבוא מכל האומות שבעולם להתגייר שיקבלוהו ומביתו של עמלק לא יקבלוהו ויאמר אליו דוד דמך על ראשך כי פיך ענה בך, וצ"ל שעמלק בן בנו של המן גוי ולא גר ובא על בת ישראל שהולד כשר ומזה נולד אח"כ בסוף הרבה דורות (ר' עקיבא) שלמדו תורה בבני ברק וטעם הדבר נ"ל שנשמה גדולה כזאת הרבה מקטרגים למעלה לבלי לתת אותה לירד

לארץ לכן הסתירה מפני המקטריגים דוגמת שמלך המשיח שבא מבנות לוט ודוד מרות ורחבעם מנעמה העמונית כנ"ל וא"ש:

[רנו] ושנבין הדבר ביותר נראה בזה לבאר דבר אחד. דהנה בעשרה מאמרות נברא העולם בראשית ג"כ מאמר חד ובראשית מתרגמינן בחכמתא שמרמז שלא הי' דבור אלא מחשבה, ופירשתי בספרי דקה מן הדקה דישנו נו"ן שערי בינה שנבראו בעולם ומ"ט נגלו לנביאים כיון שיצא הדבור מפי הקב"ה יכולים הנביאים להשיג אבל שער הנו"ן נעלם מעין כל חי, דוגמא דאמרינן לבא לפומא לא גליא א"כ שער הנו"ן לא יכול שום אדם להשיגו, אבל ר' עקיבא הי' מעולם המחשבה כמו"ש במנחות דראה משה רבינו את רע"ק בסוף ח' שורות ולא הי' יודע מה הן אומרים תשש כחו כיון שהגיע לדבר אחד אמרו לו תלמידיו רבי מנין לך אמר להן הלכה למשה מסיני נתישבה דעתו חזר ובא לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן התורה ע"י אמר לו שתוק כך עלה במחשבה לפני אמר לפניו רבש"ע הראיתני תורתו הראני שכרו אמר לו חזור לאחוריך חזר לאחוריו ראה ששוקלין בשרו במקולין אמר לפניו רבש"ע זו תורה וזו שכרה א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני עכ"ל הגמרא, הרי בפירוש דרע"ק הי' מעולם המחשבה שהיא משער הנו"ן והוא השיג טעם הפרה ולא אחר. ועוד נ"ל לפרש למה אמר לו הקב"ה לראות את רע"ק בסוף ח' שורות שמרמז על ח' פסוקים שבסוף התורה שנכתבו אחרי מיתת משה, או כמ"ד שיהושע כתבן אלא שמשה כתבן בדמע, ורמז רמז לו בעודך בחיים אין אתה יכול להשיג חיותו אחר ח' שורות שהוא ח' פסוקים שבתורה ובו נחתם סופו של תורה דנעוץ בתחילתו מעולם המחשבה כדאמרן כנ"ל בעזה"י:

לפסח

מה שחנני השי"ת בענייני קדושת חג הפסח:

[רנז] (א) הנה בפסח באו המלאכים לבשר את שרה וסרטו סריטה בכותל דלשנה האחרת כשתבא החמה לכאן והוא בפסח לשנה הבא כעת חיה ובן לשרה אשתך והוא יצחק אבינו, וכן יסד הפייטן דלתיו דפקת כחום היום בפסח, הסעיד נוצצים עגות מצות בפסח ואל הבקר רץ זכר לשור ערך פסח, ובאמת פלוגתא בברייתא אם הביא לחם, לר' מאיר דנטמאת העיסה ולא הביא לחם משום דלא נזכר כלל בקרא שהביא לחם, אבל רבנן פליגי וס"ל בהדיא מק"ו מה דברים שלא אמר הביא דברים שאמר עאכו"כ, והפייטן פירש שנתן עוגות מצות להמלאכים בפסח והיינו כרבנן, ונתן להם ג' לשונית בחרדל ונדחקו המפרשים בזה מהיכן למדנו זאת, ונ"ל דהנה שלשה אנשים א"א להם לאכול

שלשה פרים, ואף דלהלכה סבירא לן כרבה דמלאכת אפייה ובישול מותר ביו"ט אפי' הרבה מטעמא דהואיל מ"מ אם ברור לן שאי אפשר שיאכלו כל כך בודאי אסור ביו"ט לכתחלה וא"כ קשה למה הכין ג' פרים, אלא ודאי דמותר לשחוט פר גדול כדי לאכול הלשון שלו שהוא מאכל מלכים, ומזה למדנו שודאי נתן להם הטוב מן כל הפר ובאופן זה מותר לשחוט ביו"ט וברור, ושלשה סאים קמח סולת פירש הרמב"ן שהוציא סולת נקיה מעט מהשלשה סאין עכ"ל, ונראה דקמ"ל דמותר לרקד את הקמח ביו"ט כדאמרינן בגמרא חזי דאנא רפתא מעליא בעינא לשמחת יו"ט. ועוד נ"ל לרמז כיון דבליל ט"ז היא ליל קצירת העומר נתן להרמז שהעומר הי' בא משלש סאים כדאיתא במנחות, אכן יש לדקדק כיון דנטמאת העיסה ביו"ט של פסח ולא היתה ראוי' לתתה לפני האורחים כיון דאעא"ה הי' אוכל חולין על טהרת הקודש ושרה אמנו ע"כ הפרישה חלתה בטהרה כדפירש"י על ויביאה יצחק האהלה שרה אמו דברכה מצויה בעיסה בשביל שהפרישה חלה ובשביל הטהרה הי' הענן קשור על פתח האוהל, א"כ יפיל פה השאלה כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט של פסח, וכאן השאלה יותר חמורה דבשלמא לדידן דאנו אוכלין חולין בטומאה אין השאלה אלא על החלה, אבל כאן כיון דלא אכלו שום חולין טמא א"כ אינו ראוי נאפות ביו"ט כלל ולהניח ג"כ אסור שמא יחמץ והרי הוא חמץ דמוזהרין עליו, דבשלמא חלה דהיא של כהן אינו שלו ואינו מוזהר עליו כר' יהושע אבל כאן דהכל שלו א"כ יש חשש בל יראה, וצ"ל דודאי עשתה כבן בתירא להטיל כל העיסה לצונן עד הערב, ואפשר עוד שבשביל זאת לא נתנה את הלחם לאורחים דאינו נראה דגם לאורחים נתנו חולין על טהרת הקודש, אלא כיון דלא יכלה להפריש החלה בטהרה לא נתנה להם הלחם כלל כנ"ל, ובמדרש שנדמה לו לאברהם אבינו המלאכים כדמות ערביים, וקשה לפ"ז כיון שהיה ביו"ט כדאמרן איך שחט ובישל להם הלא לכם ולא לעכו"ם ומשמע מקרא שהכל עשו בשביל אורחים נכרים שודאי אסור ונ"ל דהנה מפורש במדרש איך אעא"ה הי' מגייר גרים דאחר שאכלו אמר להם לברך ברכת המזון לאל עליון וגדול כחו של אעא"ה שידע בודאי שיגייר אותם ויהי' דינם כישראל גמורים שמותר לבשל בשבילם וברור, ובפיוט איתא ואל הבקר רץ [אברהם] זכר לשור ערך פסח, ופירש במטה לוי וז"ל זכר לחגיגת י"ד הבאה מן הבקר עם הפסח עכ"ל והוא תמוה הלא חגיגת י"ד באה דוקא בערב פסח, ואף דקיי"ל דלא כבן תימא אלא נאכלת כשאר שלמים לשני ימים ולילה אחד ומותר לאכלו ביום א' דפסח, מ"מ הלא שוחטין אותו בע"פ כדי שיהא הפסח נאכל על השובע, ולי נראה לפרש דקאי על חגיגת ט"ו דמביאין ביום א' דפסח וגם מביאין שני מיני שלמים שלמי חגיגה ושלמי שמחה, ואפשר דבשביל זה

שחט שלשה. פרים לשני מיני שלמים כדאמרן לזכרון שמחת יו"ט, כלומר חגיגת י"ד וחגיגת ט"ו ושלמי שמחה לרמז כנ"ל:

[רנח] ועוד נראה לי לתרץ דאף אברהם אבינו לבדו אכל חולין על טהרת הקודש אבל לאורחיו לא היה צריך לתת להם לאכול על טהרת הקודש, אכן יו"ט היה ולא הי' יכול לאפות בשביל האורחים כי לעת הזאת לא היו עוד ישראלים בעולם כי אחד היה אברהם וצריך דוקא ליאפות בשביל עצמו וראוי לזמן אורחים עליהם, וכיון שהוא לא היה יכול לאכול העיסה שנטמאת, בע"כ לא יכול לתת להם לאכול כל מר לאפות בשבילם, וביה א"ש דהלא באו אצל אברהם כחום היום ואיתא במדרש דהוא בששה שעות, ואיתא בפסחים דזמן סעודה של תלמידי חכמים הוא בששה שעות וא"כ כיון שבאו לעת הסעודה מותר לזמן עכו"ם להסעודה אבל באופן למיני מאכלים שהבעה"ב ג"כ יאכל, ועוד כי ילידי ביתו של אברהם היו שי"ח אנשים והכל אכלו מהפרים אשר שחטו לפניהם לכן להאורחים נותן את המובחר הג' לשונות בחרדל כדאמרן: [רנט] ומה דבפסח נולד יצחק, דעיקר פסח הוא על שם הקרבן פסח שבא מן הכבשים, ואיתא במדרש דשה של פסח לזכרון העקידה שבשביל זכותו יצאו מארץ מצרים, לכן שפיר נולד יצחק בפסח שזכותו יעמיד לישראל בעת יציאת מצרים, ונ"ל דבשביל זה נצטוו לעשות חגיגת י"ד דכתיב תזבח לד' אלקיך צאן ובקר צאן לפסח ובקר לחגיגה ומקודם צריך לאכול החגיגה מן הבקר ואח"כ הפסח כמו שאיתא במדרש פר בזכותו של אברהם וכבש בשביל יצחק כלומר בזכות האב והבן יצאו ממצרים וא"ש:

[רס] ונראה לי לפרש מחלוקת ר"מ ורבנן הנ"ל, דר"מ ס"ל דלא נתן להם הפת להאורחים מפני שנטמאת העיסה, ורבנן ס"ל דנתן להם את הפת לחם שהבטיח להם לר"מ היינו טעמא אף דפשיטא שאברהם אבינו דוקא ובני ביתו אכלו חולין על טהרת הקודש מ"מ לא נתן להם לאכול כמו שבארתי כיון שב"ב של אברהם לא יכלו לאכול מפני שנטמאת העיסה דאסור הי' לאפות בשביל העכו"ם דדוקא לכם, אבל רבנן ס"ל דבאמת מותר היה לתת להם אחר אפיה והפרשת חלה כדס"ל לר' אליעזר דהסל מצרף לחלה ומפני לכם לא איכפת להו כיון דבטוח הי' אברהם אבינו שיברכו לד' ובזה יקבלו גירות כדרכו של אבינו הזקן שהרגיל לכל באי עולם לקרוא כולם בשם המיוחד, ונראה שבשביל זה באו המלאכים בפסח כיון שתכלית יציאת מצרים היתה קבלת התורה כמו דכתיב בהוציאך וגו' יעבדו את אלקים על ההר הזה, ותחלת תורה היא אשר הוציאך מארץ מצרים לכן נזדמנו האורחים היקרים ההם לאאע"ה בפסח וא"ש:

לאסרו חג

[רסא] רמז לאסרו חג מן התורה נ"ל מדכתיב בתורה ופנית בבוקר והלכת לאהליך, ודרשו חז"ל מלמד שטעונין לינה הרי לילה שאחר יו"ט יש בי' עוד קדושת יו"ט שצריך לינה בירושלים מצד החג ובבוקר פנה לדרכו ונטל פרידת שלום מבית המקדש ומירושלים עיר הקודש הרי יש בו קדושה מהחג וא"ש:

[רסב] כתיב (תילים קי"ח) אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח וא"ר חזקי' ארשב"י כל העושה איסור לחג באכילה ושתי' מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, ושני פירושים לזה לפירוש אחד קאי על יו"ט גופי שעושה אגודה לחג באכילה ושתיה שקורא לחג עונג בזה. ויש עוד פירוש דקאי על יום שלאחר החג ודרש בעבותים בהמות עבות ושמנות עכ"ל רש"י, לפירוש הראשון קשה מה צריך ללמוד מדברי קבלה שצריך לשמח את החג באכילה ושתי' הלא מפורש בתורה, ונ"ל דקאי על זמן הזה דאנו בעוה"ר אין אנו יכולין לקיים שלמי שמחה ואין לנו מזבח, מ"מ למידין מדברי קבלה שהמשמח עצמו ביו"ט בזמן הזה מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן וא"ש, ולפירוש השני תמוה דדרש בהמות עבות ושמנות למה צריך דוקא ביום של אחר החג בהמות עבות ושמנות ועוד שמעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח, ונ"ל לפרש שבא ללמוד שישחט זבחי שלמים ביום אחרון של חג עבות ושמנות ושלמים נאכלים לשני ימים א"כ יושאר לו ג"כ ליום של אחר החג לאכול זבחי שלמים טרם יצא משם לאכול זבחי שלמים, וא"ש דמעה"כ כאילו בנה מזבח היום והקריב שלמים כיון שלכך נתכוון כנ"ל וא"ש:

[רסג] וכאשר הרבה פנים לתורה נ"ל לפר הפסוק הזה, דהנה מי שעלה לירושלים להראות צריך להביא עמו דוקא קרבן ויש חשש מעילה עד שיקריב אותו כהלל שלא מעל אדם בעולתו מעולם שהקדישו קודם הקרבה ממש, וזה אסרו חג כלומר שלמי חגיגה בעבותים ממש בחבלים שלא יצא אנה ואנה שלא יבואו לידי מעילה עד קרנות המזבח שמקריבו וא"ש, ועוד דרשו חז"ל דקאי על ההדס שהוא עבות והמקיים והאוחז ההדס בעבותו בלולב באגדו מעה"כ כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, ונ"ל דקאי ג"כ על זמן הזה דבשאר הימים שאנו עושים זכר למקדש הרצאה גדולה ממש כמו בזמן המקדש וא"ש:

קיבוץ הלכות ממסכת נזיר

קיבוץ הלכות ממס' נזיר ע"פ ד"ס של שנים שנים לזכרון:

[א] שני מיני איסורים יכול כל איש לקבל על עצמו, והיינו נדרים, ושבועות ושני מינים הם. נדרים הם איסור חפצא, ושבועות הם איסור גברא אחפצא ומה הוא נזירות ? פי' במהרי"ט (ח"א סי' נ"ד) וז"ל שהנזירות הוא איסור חפצא ממש כנדר מהנדרים, אלא שהחפץ שהוא אוסר עליו הן אבריו, פיו לשתות יין. ושערו לתגלחת, וידיו לנגיעה במת, ורגליו לכנוס באוהל המת דמיא קצת לאיסור גברא לפי שרוב אבריו או כולם אסורים בדברים אלו, כן מלת נזיר הסכימה התורה עליו שיאסר בג' מינים אלו ואיסור תורה הוא עכ"ל בקיצור, ובתשו' מהר"ם אלשיך כתב וז"ל אבל אי נזירות מדמינן לנדר והוי איסור חפצא שאוסר היין עליו. או אם מדמינן לי' לשבועה למימר דקאסר נפשי' על היין, היא פלוגתא דלהרמב"ם והרשב"א נדרים ונזירות אחד שהרי הקישן הכתוב, ועוד ששניהם חלין על דבר מצוה, ועוד דבשניהם הטעם דאוסר החפץ על עצמו ואין מאכילין האדם דבר האסור לו, ומסיים הרשב"א בתשובה לפי שראיתי מי שרצה לחלק באלו השנים ואין דבריו מחורים עכ"ל, אבל הרא"ש בפ"ק דנדרים כתב וז"ל ונזיר אע"פ שנאסר ביין אין נאסר היין עליו אלא בגופו תלוי הנזירות שאומר הרני נזיר ומאיליו נאסר ביין ובתגלחת ובטומאה, וכן משמע מתוס' (פ"ג דשבועות) וז"ל ואי כתיב נדרים הו"א לפי שאוסר המצוה עליו, אבל בנזיר שאוסר עצמו על היין לא חייל דנדרים גופייהו כשאוסר עצמו על הסוכה לא חל עכ"ל, הרי שהתוס' והרא"ש ס"ל דנזירות איסור גברא מיקרי וא"כ אפי' שאמר בלשון שבועה ג"כ חייל לדידהו וכ"נ לדעת הרמב"ן והר"ן אפי' אם נאמר דנזירות הוי איסור חפצא הרי דעתם דנדר בלשון שבועה דיד הוי עכ"ל:

[ב] בשני אופנים יוכל לקבל נזירות חוץ ממי שאמר הרני נזיר בפירוש, והן כינויי נזירות כנזירות, וידות נזירות כנזירות, והכינויין הן נזיק נזיח פזיח וידות אהא או אהא נוה ויתבארו להלן:

[ג] כינויין הן או אם נאמר דלשון נכרים הן, או לשון שבדו להן חכמים להיות נודר בהן, פי' הר"ן דשניהם מן התורה ואינו אלא כמו שמכנה שם לחבירו, וידות הן כמי שמתחיל במקצת דבורו של נדר ואינו גומר דבריו ואותו מקצת דבור הוי כאילו כל השלמת הדבור כאדם האוחז כלי בבית יד שלו ומטלטלו לכלי ומש"ה חייל נדרו (הר"ן פ"א דנדרים):

[ד] שני דברים מקשינן להדדי נדרים ונזירות, דתניא נזיר להזיר לעשות כינויי נזירות כנזירות, וידות נזירות כנזירות ומקשינן נזירות לנדרים, ונדרים לנזירות מה נזירות עשה בו ידות נזירות כנזירות, אף נדרים עשה בהן ידות נדרים כנדרים, ומה נדרים עובר בבל יחל ובבל תאחר, אף נזירות עובר בבל יחל ובבל תאחר, ומה נדרים האב מיפר נדרי בתו, ובעל מיפר נדרי אשתו. אף נזירות האב מיפר נזירות בתו ובעל מיפר נזירות אשתו

(נדרים דף ג') מיהו בזה מחולקין ספק נדרים להחמיר. וספק נזירות להקל, דספיקא חמור מודאי, ונזירות שמשון ספיקא ג"כ לחומרא כמו שיתבאר:

[ה] שני לאוין יש אם עבר על דבר אחד מאיסורי נזיר כגון עבר וגילח, או נטמא, או אכל מגפן היין ה"ז לוקה שתים, אחת משום לא יחל דברו. שכולל כל הנדרים, ואחת משום שעבר עליו מדברים שאסורין מיוחדין על הנזיר, (רמב"ם):

[ו] שתי מ"ע הן בנזיר (א) שיגדל הנזיר פרע, (ב) שיגלח על כל הקרבנות כשישלם נזירות או כשיטמא (רמב"ם), ואף דאינו בנזיר אלא שתי מ"ע אלו מ"מ אם קיים נזירותו כמצותו ה"ז עושה ג' מ"ע (א) כל היוצא מפיו יעשה והרי עשה (ב) גדל פרע שער ראשו והרי גדל (ג) תגלחת עם הבאת קרבנותיו (רמב"ם) כלומר מ"ע שכל היוצא מפיו יעשה כולל עוד דברים אחרים: [ז] ומסופק במנ"ח אם קיבל ע"ע נזירות עשרה ימים דקיי"ל דמ"מ נזיר הוא ל' יום, וכן הנוזר מדבר אחד בלבד דקיי"ל דנזיר הוא מן הכל אם בכה"ג ג"כ לוקה שתים אם עבר אחר הזמן דהלא הוא לא חילל דברו אלא התורה אסרה עליו ואינו לוקה אלא על לאו שעבר כגון גילח או שתה יין עיי"ש והניח בספיקא, ול"נ דעובר על בל יחל כיון דחכמים אמרו שהוא בכלל דבריו אסור להחל דבריו ופשוט:

[ח] בשני אופנים משכחת לאו דבל תאחר בנזירות, כגון דאמר לא אפטר מן העולם עד שאהי' נזיר כל שעתא ושעתא חיישינן דלמא מיית, ואם לא מקבל תיכף נזירות עובר בבל תאחר, ועוד משכחת כגון דנזיר והוא בבית הקברות חיילא עליו נזירות לאלתר וקם לי' בבל תאחר דנזירות טהרה (נדרים ד') ופי' הר"ן אע"ג דכבר אזהר רחמנא אטומאה בתרי לאוין לא יטמא, ועל כל נפשות מת לא יבוא, לאו למימרא שלא יהא עליו עונש אחר אלא לקי נמי משום בל תאחר, וכתב עוד דעובר על ב"ת מיד, אבל יש בגמ' עוד שני אופנים שהנזיר עובר עליהם בב"ת, אבל דוקא אחר ג' רגלים כשאר בל תאחר, אם הנזיר לא גילח עצמו בזמנו אף דקיי"ל דתגלחת אינו מעכבת מ"מ מצות גילוח לא קיים, וכן אם לא הביא הקרבנות של נזיר בזמנו עובר על בל תאחר אחר ג' רגלים (שם):

[ט] שתי ידות דנזירות האומר אהא, או אהא נאה חילקן התנא לשתיים ולא תנא ה"ז נזיר על שניהם, משום דמפרשינן בתרי טעמא דבאהא דנזיר עובר לפניו אע"פ שלא אמר אהא כזה אם נתכוון להיות נזיר כמותו ה"ז נזיר אע"פ שלא הוציא בפיו, ובאהא נוה מיירי שהי' תופס בשערו ואמר אהא נוה ומשמע שאהי' נאה בגידול שער זה, ואם נתכוון לשם כך אע"פ שלא פי' ה"ז יד לנזירות:

[י] שני לשונות יש בנזיר עובר לפניו, אמר הרני לחודי' לא אמר כלום עד שיאמר כנדרי רשעים הרני, אבל באהא לישנא מעליא הוא מהני לחודי', כ"ה דעת התוס', אבל

הר"ן (נדרים דף ט) כתב ואינו נראה בעיני דהרני לא גרע מאהא אלא דאם אמר כנדרי כשרים הרני, אפי' בנזיר עובר לפניו לא מהני, אבל אין ה"נ דכל שאלו אמר הרני בלחוד ונזיר עובר לפניו ה"ז נזיר עכ"ל, ובתוס' רעק"א תמה על התוי"ט שהמתיק דברי שניהם בסתמא והלא מחולקין הם והניח בצ"ע, אבל אם נזיר עובר לפניו ואמר הרני כזה פשיטא שהוא נזיר:

[יא] אמר הרני מסלסל, הרני מכלכל בשני לשונות אלו בודאי אינו נזיר עד שיהא תופס בשערו, אבל אם אמר הרי עלי לשלח פרע משמע בגמ' דא"צ שיהא תופס בשערו דמשמעותי' בעצמו גדול שער, אבל הרמב"ם פי' דאלו ג' דוקא כששלח ידו בשער ראשו ואוחז בהם ואמר הרני מסלסל, הרני מכלכל, ואף בשילוח שער צריך לאחוז בידו (תוי"ט), אבל באמר הרי עלי צפורים לא קיי"ל כר"מ דאמר נזיר אלא איני נזיר כחכמים דהן קרבנות נזיר שנטמא, (שם):

[יב] שתי ידים שבאדם ימין ושמאל שניהם לשון שבועה הן, כגון שאמר ימין שלא אוכל כר זה כאומר שבועה שלא אוכל ככר זה, וכן שמאל כגון שאמר שמאל שלא אוכל ככר זה הוי שבועה, וכ"כ בקרא נשבע ד' בימינו זה ימין ובזרוע עוזו היינו תפילין דמארי עלמא שהן בשמאל, (ג' ע"ב):

[יג] כתיב בתורה מיין ושכר יזיר תרתי למ"ל ? אלא ללמד ש שני דברים מיין יזיר אפי' לא נזר אלא מחד כגון דאמר הרני נזיר מן החרצנים או מן הזגים או מן התגלחת או מן הטומאה ה"ז נזיר וכל דקדוקי נזירות עליו, כלומר משום דנזיר שמשון מותר ליטמא למתים תנא כל דקדוקי נזירות עליו, ומשכר למדנו לאסור יין מצוה כיין רשות:

[יד] היכי דמי יין מצוה כגון דאמר שבועה שאשתה, וחזר ואמר הרני נזיר אתיא נזירות חיילא על השבועה כיון שנשבע שישתה היום מצוה עליו לשתות ואח"כ נדר בנזיר חיילא, ואסור בשני מיני יין דאורייתא, של מצוה דאמרן, ואצ"ל יין דרבנן כגון קדוש והבדלה (לשון הרמב"ם פ"ז י"ד), ובספרי יש עוד שני אופנים יין מצוה כגון לשתות יין מעשר שני, או יין של תרומה דמצוה הן לשתות, וצ"ע למה לא נזכר בגמ' מזה:

[טו] שני מיני נזירות עולם הן, אם קיבל עליו נזירות שמשון ה"ז נזיר כל ימי חייו, וכן אם קיבל עליו נזירות עולם ג"כ נזיר הוא כל ימי חייו:

[טז] בשני דברים מחולקין נזירות שמשון מנזירות עולם, נזיר עולם הכביד שערו מיב"ח ליב"ח מיקל בשער ומביא ג' בהמות, ואם נטמא מביא קרבן טומאה, נזיר שמשון הכביד שערו אינו מקיל בשער ואין מביא קרבן טומאה כ"ה בגמ', והקשו בתוס' הלא יש עוד

חילוק ג' דנזיר שמשון ליתא בשאלה ונזיר עולם איתא, ותירצו דאם ישאל על הנזירות אז לא הוי נזיר וה"ק מה בין נזיר לשמשון לנזיר עולם כששניהם נזירים:

[יז] בשני אופנים יוכל לקבל נזירות שמשון לדעת ר"ת, אם אמר כשמשון לחוד אינו כלום עד שיאמר עוד שני סמנים כבן מנוח, כבעל דלילה, אבל אם אמר כמי שעקר דלתות עזה, כמי שנקרו פלשתים את עיניו בשני לשונות אלו אפי' בחד מהני ה"ז נזיר שמשון דבהא ליכא למטעי, ודעת הרמב"ם כפי פי' הכ"מ אפי' בלשון אחד מהני חמשה ג"כ נזיר הוא, ויש מחלקים בין שאמר הרני נזיר כשמשון בודאי די, כיון שאמר מלת נזיר, אבל אם אמר הרני כשמשון צריך לפרש כל הני ה' דברים, וי"א בדעת הרמב"ם שסימן אחד מה' דברים עד מלת שמשון סגי, עי' בכ"מ (פ"ג מנזירות הט"ו), ודעת מהרי"ט דאשה שנדרה בנזירות שמשון מצי הבעל להפר, אבל המשל"מ (פ"ב הי"ז) חולק ע"ז עיי"ש:

[יח] הרמב"ם פסק שני דברים שסותרים זא"ז, פסק דשמשון לא הי' נזיר גמור שהרי לא נדר בנזיר אלא המלאך הפרישו לכן אין אסור אלא בשני דברים ביין ובתגלחת, אבל מותר לטמא למתים מ"מ שם נזירות עליו, וקשה הלא הוא ז"ל פסק דצריך דבר הנידור והלא שמשון לאו נדור הוי, ומתרץ בכ"מ דאפי' אמרינן שצריך דוקא דבר הנדור משים דמנוח אמר נזיר אל' יהי' הנער הו"ל דבר הנדור, ול"נ דהרמב"ם מתרץ זה באמרו דלא הי' נזיר גמור אלא גזה"כ, ופי' בלח"מ משום דכתיב לד' עיי"ש ועי' תוי"ט ותוס' חדשים:

[יט] נזיר שמשון ליתא בשאלה, פירש"י משום דע"י המלאך קיבל נזירות עליו דצווי של מעלה הוא, והרמב"ם פי' משום דתיכף הודרו דהמלאך לא נתן לו זמן והיינו נזיר עולם:

[כ] בשני אופנים אין נזירות פחות מל' יום, בין שאמר סתם הרני נזיר, או שאמר הרני נזיר אחת גדולה אפי' עד ק' או קטנה או שאמר פחות מל' יום כגון שאמר הרני נזיר יום אחד או עשרה יום או עשרים, מה שאמר גדולה או קטנה משמע שאריכא לי' מלתא ואפי' מכאן עד סוף העולם, ונזיר ל' יום, (דף ו):

[כא] ויש נזיר שתים אם אמר הרני נזיר ויום אחד או ושעה אחת או אחת ומחצה בכולן נזיר שתים דכיון דאמר הרני נזיר חיילא עליו נזירות ראשונה, וכי הדר אמר יום אחד או שעה אחת או אחת ומחצה חיילא נזירות שני' וחייב שתים, אבל אם אמר הרני נזיר ל"א יום או ל"ב אינו נזיר שתים אלא כמנין הימים שקיבל ואפי' אמר הרני נזיר ל' יום ושעה אחת נזיר ל"א יום דאין נזירות לשעות, וטעם הדבר אם מזכיר נזירות סתם כל אחת לבדה היא נזיר, ל' ושעה היתירה ג"כ ל' כדאמרן, אבל בסיפא דאמר בפירוש ל' יום ושעה אחת היינו דבר אחד כיון דליכא שעה אמרינן ל"א יום קיבל כן פי' התוס', ודוקא דאמר בפירוש ל"א יום אבל אמר ל' יום ויום אחד נזיר שתים (דף ז ע"ב):

[כב] ג' ענייני נזיר יש (א) אמר כשער ראשי, כעפר, כחול, נזיר הוא לעולם נזירות אחר נזירות ומגלח כל שער בין נזירות לנזירות ומביא קרבנותיו, (ב) אמר כל ימי חייו נזיר לעולם כאבשלום ומגלח כל י"ב חודש ולא לגלח לגמרי אלא להקל ומביא ג' בהמות, (ג) אמר אלף שנים או מאה שנים ה"ז נזירות ארוך עד יום מותו ואינו מגלח ולא מיקל ולא מביא קרבן כל ימיו, (תוס' שם):

[כג] שני דינים באמר הרני נזיר מכאן עד מקום פלוני, אם לא החזיק בדרך ה"ז נזיר ל' יום בלבד. ואם החזיק בדרך אם הי' מהלך פחות מל' יום ה"ז נזיר ל' יום, ואם הי' יותר מל' יום ה"ז נזיר נזירות אחת כמנין הימים, (שם) וטעם החזיק בדרך לרש"י שבשביל הנס שנעשה לו שהלך לשלום קיבל עליו נזירות כל זמן שהי' בדרך, והתוס' פי' כשמחזיק לדרך וקיבל עליו דמסתמא מפני אונס הדרך קיבל נזירות להנצל מסכנת הדרך לכן אומדין מהלך הימים עד מקום פלוני עכ"ל:

[כד] בשני אופנים יוכל לקבל נזירות על כל ימי חייו, אמר הרני נזיר כל ימי חיי, הרני נזיר עולם בשני לשונות אלו ה"ז נזיר עולם, אבל אמר ק' שנה אפי' אלף שנים אין זה נזיר עולם אלא נזיר לעולם, והחילוק בין שניהן ברישא דאין לו קצבה שאינו יודע ימי חייו הר"ז נזיר עולם כאבשלום ומיקל ומביא ג' בהמות, אבל אלף שנים מסתמא לא יחי' כ"כ לפיכך נזירות חד הוא עד יום מותו, ואם אמר הרני נזיר כעפר הארץ וכשער ראשי וכחול הים ה"ז נזיר עולם ומגלח אחד לל' יום הואיל ושערות מובדלות זו מזו נזירות הרבה קבל עליו כמנין שער ראשו, אבל אם אמר מכאן ועד סוף עולם, א"נ עד מקום פלוני אע"ג דכמה פרסאות איכא, סדנא דארעא חד הוא, ומה שאמר עד סוף העולם כלומר אריכא לי הנזירות כמכאן ועד סוף העולם:

[כה] שני אופנים יוכל להיות אם אמר הרני נזיר מלא הבית או מלא הקופה. אם אמר אחת גדולה נזרתי נזיר ל' יום, ואם אמר סתם נזרתי רואין את הקופה כאלו מלאה חרדל ונזיר כל ימיו, ואף דקיי"ל דספק נזירות לקולא כגון דאמר הרני נזיר ע"מ שיהא לי בכרי זו מאה כור ונגנב או שאבד מותר, פי' הר"ן דהיכא דלא נחית לנזירות ומספיקא לא אמרינן דלהוי נזיר כי היכי דלא ליתי חולין לעזרה לכי משלים נזירותי' דלכתחלה אינו מגלת אלא א"כ הקריב ג' קרבנותיו ובחטאת א"א להתנות שתהא נדבה, אבל הכא נחית לנזירות שאפי' מלאה קשואין נזירות חיילא עלי' וכיון דנחית לנזירות במאי לסלקה דדלמא כמלא חרדל קיבל עליו, ותמה בתוי"ט דהכא פסק הרמב"ם דמגלח לשנים עשר חודש וזאת הוא דוקא לרבי דהכי ס"ל, ובהרני נזיר כשער ראשי פסק דלא כרבי אלא מגלח לל' יום, והניח בצ"ע [כו] שני מיני שנים הן שנות החמה ושנות הלבנה, אם קבל

עליו נזירות כמנין שנות החמה מונה שס"ה נזירות כמנין ימות החמה, ואם פירש שנת לבנה, מונה שנת לבנה שנ"ד ימים, ואם סתם מונה ג"כ כשנת הלבנה דבנדרים הולכין אחר לשון בנ"א ואנו קורין סתם שנה לשנות הלבנה (רמב"ם), והקשו עליו למה סתם שנת לבנה הלא בנדרים (פ"י) פסק אם אמר סתם מונה שנה ועיבורה ותירץ בש"ק. דהתם בנדרים דאוסר עצמו שנה זו שהוא עומד בה אמרינן בודאי כונתו כל מה שהוא אותה שנה בין פשוטה ובין מעוברת, אבל הכא אמרינן הימים שבימות השנה דעלמא קאמר ורוב בנ"א קורין לשנת הלבנה סתם שנה עכ"ל:

[כז] יש נזירות בתוך נזירות, כלומר ששתי נזירות חלות כאחת כיצד ? אם אמר הרני נזיר אם אוכל, הרני נזיר אם אוכל חייב לקבל עליו שתי נזירות ומונה ל' יום ומביא קרבן, וחוזר ומונה ל' יום ומביא קרבן, וקרי לי' בגמ' (נדרים). נדר בתוך נדר לפי שהנזירות שניה היא חלה בתוך זמן הראשונה, אלא שא"א שימנה אותה עד שימנה את הראשונה, דאם איתא דלא חיילא בשעת נדרא איך תחול לאחר מכאן והרי אינו נודר באותו זמן וכיון דלא חיילא השתא לא חיילא בתר זימנא, אלא ודאי מהשתא היא דחיילא ומש"ה קתני יש נדר בתוך נדר (הר"ן נדרים י"ז), וכתב עוד וה"ה באומר הרני נזיר אם אוכל סגי, דחלה נזירות על כל כזית שבככר זה, ועל כל אכילה מתחייב בנזירות והיינו באתרו בי' על כל אכילה ואכילה עכ"ל: [כח] נזירות חלה על נזירות כדאמרן, א"נ כגון שקיבל שתי נזירות בבת אחת כלומר דכה"ג חיילי תרוייהו שהרי אין אחת תלוי' בחברתה דנימא שלא תחול שניה אחריה ע"כ:

[כט] נדרים ושבועות שניהם ענין אחד הוא, וקשה למה לא כתבה התורה שני פרשיות אלו ביחד, או לכלול שניהם בפרשה אחת, ומתרץ בספרי דמשונה נדרים משבועות בזה, בנדרים אם נשבע למשל שלא לשתות יין על יום אחד אינו אסור אלא יום אחד, אבל נזירות אם קיבל נזירות על יום אחד צריך לנהוג נזירות ל' יום (ספרי נשא):

סליק פרק א':

פרק שני [ל] אמר הרני נזיר מאחת משני דברים דאין להם ענין כלל לנזירות, כגון דאמר הרני נזיר מן הגרוגרות או מן הדבילה, וה"ה שאר מיני פירות דלא שייכים כלל לנזירות, פליגי בזה הרמב"ם והראב"ד, נזירות לכ"ע אינו חל, אלא להרמב"ם עכ"פ אסור מן המין שאמר, ולהראב"ד מותר ג"כ בהם דאינו נזיר, וגם כן אינו אסור מן הגרוגרות או דבילה או דבר אחר שאמר:

[לא] מזגו לו הכוס יש בשני אופנים, יוכל להיות שהנזירות חל עליו, ויוכל להיות שלא חל עליו כיצד ? מזגו לו כוס יין ונתנו לו לשתות ואמר הרני נזיר ממנו הר"ז נזיר גמיר,

ואם הי' מר נפש או מתאבל או שהי' שיכור אינו אסור אלא מכוס זה שלא נתכוין זה אלא שלא ישתה כוס זה (דף י"א):

[לב] שני אופנים יש שחל עליו כל דקדוקי נזירות אע"פ שהתנה או שלא ידע, כגון דאמר הרני נזיר ע"מ שאשתה יין, או שאטמא למתים פשיטא שנזיר מכולן כיון דהתנה ע"מ שכתוב בתורה ותנאו בטל, ובזה פליגי הרמב"ם והראב"ד להרמב"ם לא מהני שום התרה, אבל להראב"ד אם בא לפני חכם דרך שאלה החכם יתיר לו שאין פתח לנדרו גדול מזה, ולא אמרו בגמרא אסור אלא כשהוא סובר בעצמו על דרך זה בלי שאלה, וכן אם אמר יודע אני שיש נזירות אבל איני יודע שהנזיר אסור ביין ג"כ לא מהני ואסור בכולן, אבל אם אמר יודע אני שהנזיר אסור ביין אבל הי' בדעתו שמותר לו לשתות יין מפני שהוא חלוש או שמלאכתו לקבור מתים ומזה פרנסתו ה"ז אינו נזיר להרמב"ם משום נדרי שגגות שאינם צריכים שאלה לחכם, ולהראב"ד משום נדרי אונסים, ולתוס' לכאורה ליכא למימר הכי דהלא האונס תמיד בא אח"כ ? אלא צ"ל כגון שבשעת נדר הי' בריא ואח"כ נתלש או שהי' תחלה עשיר ולא הי' צריך לקבור מתים ואח"כ העני (שם):

[לג] שני אנשים עמדו כאן ואמר אחד הרני נזיר ועלי לגלח נזיר, ושמע חבירו ואמר ואני לחוד, אמרינן דפלגי דבורי' קיבל עלייהו וקאי על ריש דבריו של זה שקיבל עליו נזירות ולא לגלח, ואם אמר שני דברים, ואני, ועלי לגלח נזיר אם היו פקחים מגלחים זה את זה ואם לאו מגלחים נזירים אחרים, ואע"פ שבשעה שנדר הראשון לגלח נזיר אכתי לא הוי ה שני נזיר משום דה"ק דאי משכחנא דהוי נזיר אגלחיה, ולשון גילוח פירוש להביא הקרבנות שנזיר מביא ביום תגלחתו (י"ב ע"א):

[לד] בגמ' איתא מהדין דחזקה שליח עושה שליחותו, ותמצית הדינין נתבארו במשל"מ (פ"ד דבכורות ה"א), (א) חזקה שליח עושה שליחותו היא חזקה אלימתא, ומ"מ זה דוקא לחומרא כגון קדש לי אשה אסור בכל נשים שבעולם, אבל להקל לא אמרינן דאינו נאמן לגירושין דלהקל באיסור תורה לא אמרינן חזקה זו, (ב) בשל תורה אין חזקה שליח עושה שליחותו. ובשל סופרים חזקה עושה שליחותו כן ס"ל לרב נחמן, אף דרב ששת פליג דאפי' בשל תורה אמרינן פי' ר"י דר"ש ס"ל דבש"ת עושה כגון במקום שאם לא יעשה שליחותו יבוא המשלח לידי עבירה אם יסמוך עליו, (ג) השולח שליח לתרום דאם השליח סבור דהמשלח יודע מדת הכרי וטובת הנאה לבעלים לכ"ע אף דהלך ומצאו תרום דאין חזקתו תרום דלמא אינש אחרינא שמע ותרם והשליח לא תרם דלא יבוא המשלח לידי עבירה כיון שיודע מדת הכרי, ור"ש ור"י והרא"ש כולהי ס"ל כל היכי דאם יסמוך המשלח על השליח יבוא לידי עבירה אזלינן בתר חזקה שליח עשה שליחותו

אפי' לקולא כגון בתחומין ובחדש אצל העומר. וכן היולדות והזבות אוכלות בקדשים על סמך שהקריב השליח כפרתם, והחילוק בין שליח, לב"ד, דב"ד עד פלגא דיומא, שליח כל יומא נטרי ומכי מטא לאורחא סמכינן עלי' דלא עבר היום עד שעשה שליחותו. וכ"ז בדבר שאינו תלוי ביד אחרים כי אם ביד השליח דאמרן כגון הקרבת העומר, והקרבת קרבן היולדת, וזבה שאינו תלוי בדעת אחרים, (ד) ומה דאמרינן בגמרא כאן דהשולח שליח לקדש אשה אסור בכל הנשים שבעולם, לדעת התוס' אינו מן הדין אלא משום קנס בלא שום חזקה לפי שהדבר תלוי באחר שמא לא תתרצה האשה להתקדש, והרמב"ן ז"ל ס"ל דמעיקר הדין משום דלהחמיר אמרינן אבל לא להקל, ואפשר דהרמב"ן ס"ל דוקא בקדושין דאתתא בכל דהוא ניחא לה חשוב דבר שבידו, והרי"ף ס"ל דהלכה כרב נחמן בכל גונא דלא אמרינן חזקה שליח עושה בשל תורה וכן פסק הרמב"ם, והמשל"מ מסיק להלכה וז"ל דמאחר דהרי"ף והרמב"ם ור"ת ורשב"א ס"ל דלעולם בשום מקום לא אזלינן בתר חזקה שליח עושה להקל בשל תורה הכי קיי"ל, (ה) עוד כתב דאף דקיי"ל דלא מהני חזקת שליח לקולא אבל היכא דהשליח פתח לומר שהוא רוצה לעשות פעולה אחת אמרינן חזקה שליח עושה ואפי' לקולא, ובעל התרומות ס"ל דמי שגלה לאחד שיעשה איזה פעולה ושמע אחר ועשאה דחשוב שליח, ואף דבתרומה אין אומרים כן דאפשר דאחר לא יודע דעת בעה"ב, אי בעין יפה או ברעה, ולפ"ז אם עשה שליח לתרומת מעשר או למעשר ראשון או שני שהוא דבר קצוב ושמע אחר ועישר חשוב שליח ע"כ לדינא ממשל"מ:

[לה] שנים שעמדו כאן ואמר האחד. הרי עלי לגלח חצי נזיר, ושמע חבירו ואמר ואני לגלח חצי נזיר. זה מגלח חצי נזיר. וזה מגלח חצי נזיר:

[לו] שני אופנים הן לענין חצי, כל היכי דאמר חצי קרבנות נזיר עלי, חצי קרבן מייתי, חצי נזיר עלי כולי' קרבן בעי לאתויי מ"ט דלא אשכחן נזירות לפלגא, וטעם הדבר כיון שתלוי החצי בקרבן ודאי פלגא דקרבנות קיבל עליו, אבל אם סמך תיבת חצי אצל נזיר ואין נזירות לחצאין כל קרבנות נזיר קיבל עליו, (י"ב ע"ב):

[לז] מי שחפץ לתת שבח והודאה להקב"ה כשתלד אשתו, ובשביל זה חפץ לקבל עליו נזירות יוכל לומר בשני אופנים, אם אמר כשיהי' לו בן ונולד לו בן דוקא מחויב בנזירות אבל נולד לו בת או טומטום ואנדרוגניס אינו נזיר, אבל אמר כשיהי' לי ולד אפי' בת וטומטום ואנדרוגנוס מחויב בנזירות (דף י"ג):

[לח] הפילה אשתו אינו נזיר בשני אופנים בין שנולד כשהוא חי ואח"כ מת ולא ידעינן אי כלו לו חדשיו והוא בן קיימא וחייב בנזירות או לא כל"ח, ובכלל נפל היא, או באופן

אחר כגון שידעינן שכבר כל"ח אלא שהפילתו ולא ידעינן אם הי' קצת חי אחר לידתו, או שמת במעי אמו, ולשני אופנים הללו כיוון התוספתא ופטור, וכש"כ כשנולד מת אפי' הוא זכר וטעם הדבר דספק נזירות להקל, ובמשל"מ מסתפק באומר שני לשונות שאומר כשיהי' לו בן או בת כו' וילדה טמטום מאי, וכתב בתוס' רעק"א בשם הב"י דדוקא כאן אמרינן בן ולא בת אבל בעלמא אמרינן דבת בכלל בן כדאמרינן נישאת לאחר והי' לה בנים, ומה דאמרינן ג"כ גבי נכסי לבני דאין הבת בכלל היינו דבת במקום בן לא הוי בכלל בני עכ"ל:

[לט] חזרה וילדה ה"ז נזיר ודאי לפי' התוס' דוקא מהריון אחר דמ"מ הרי לא נהג נזירות מחמת הנפל ועכשיו שילדה חלה הנזירות, ולתוס' רעק"א אף מאותו הריון וחזרה וילדה בו ביום הרי בשני אופנים:

[מ] אמר הרני נזיר כשיהי' לי בן והפילה אשתו והפריש קרבן וחזרה וילדה הרי הקרבן ספק ואסור בגיזה ועבודה כיון דלא אפשיטא האבעיא, ושני פירושים יש בזה, רש"י פי' כמו שמפרש המשל"מ (פ"ט מנזירות) אם אומר הרני נזיר אם יארע דבר פלוני וקודם שיארע אותו הדבר הפריש קרבן ואח"כ אירע אותו דבר דפשיטא דחלה עליו קדושה כיון שכבר אירע אותו דבר אגלא מילתא למפרע שכדין הי' הקרבן, והכי מספקא לי' משום דבשעה שהפילה הפריש הקרבן ואפשר שדעתו הי' להפריש קרבן שסבר שיתחייב בנזירות בשביל ההפלה א"כ הו"ל הקדש טעות ולא חיילא כלל, או דלמא לא הפרישו אלא אדעתא שתחזור ותלד ויתחייב בנזירות וכיון שחזרה וילדה חלה עליו קדישה משעה ראשונה ואסיר בגיזה ועבודה, ואינו הקדש טעות, אלא כגון מי שהפריש קרבן דסבור שהוא חייב ונמצא שלא הי' חייב אז ודאי פטור, אבל המפריש קרבן בשביל שהי' סבור שהי' חייב בו עכשיו ונמצא שלא הי' חייב אלא לאחר זמן אפשר דלא מיקרי הקדש טעות ונשאר בתיקו, אבל התוס' פי' דמיירי דוקא היכא דחזרה וילדה באותו הריון עצמו ולד קיימא ויש הוכחה מדהוא בר קיימא, הנפל ג"כ הי' בר קיימא דטפה אחת היא ונחלקת לשנים הלכך חלה קדושה על קרבן שהפריש לאסור בגיזה ועבודה, או דלמא אפי' בכה"ג דקיי"ל לא מחית אינש לספיקא לא חלה קדושה על הקרבן כלל מכח ההפרשה הראשונה דשמא מקצת טיפה נקלטה מיד, ומקצת הטיפה אחר ב' ימים והוי נפל ותיקו, ולפ"ז דאם לא ילדה מאותו הריון ואף דחזרה וילדה אח"כ דאינו קדוש כלל משום דבשעה שהפרישו לא הי' חייב בנזירות ובשעה שחל עליו הנזירות הי"ל אז להפריש הקרבן, א"כ לפ"ז האומר הרני נזיר לכשיארע דבר פלוני וקודם שאירע, אותו דבר הפריש קרבן אף שאח"כ אירע אותו דבר לא חלה קדושה על הקרבן היפך פירש"י,

ואפשר לומר דשאני הכא שהפריש הקרבן בשעת ההפלה כסבור שחייב בנזירות בשביל ההפלה, ואם לא חזרה וילדה מהריון זה. ס"ל להתוס' דפשיטא שלא חל עליו קדושה כלל, אבל כיון שחזרה וילדה מהריון זה איכא למימר מדהאי בר קיימא האי נמי בר קיימא עכ"ל המשל"מ, ותמה עוד שם על הרמב"ם שכתב דהפריש קרבן ואח"כ הפילה, לא כמ"ש בגמרא דמשמע דקודם שהפילה הפריש קרבן דכיון דבשעת ההפרשה לא חל עליו עדיין אף שחל עליו אח"כ חיוב הנזירות, לא חלה קדושה על הקרבן וצריך להקדישו עוד הפעם דלפי צד זה הפלת אשתו לא מעלה ולא מוריד והניח בצ"ע, ובתוס' רעק"א הקשה למה האיבעיא בגמ' לענין קרבן לענין גיזה ועבודה. ולא לענין שינהג נזירות בשביל הנפל וא"ל דבלא"ה צריך לנהוג נזירות מכח הלידה השניה הא נ"מ באם הלידה שניה היא בת והנפל זכר והניח בצ"ע לפי' גירסת הרמב"ם והראב"ד:

[מא] שני חברים שעמדו ביחד ואמר האחד הרני נזיר כשיהי' לי בן וחבירו אמר ואני הרי חבירו נזיר מיד כ"כ הרמב"ם (פ"ב דנזירות ה"ב), ותמה הראב"ד מאין הוציא הדין שיהי' נזיר מיד אלא כשיהי' בן לראשון, או לשני אבל נזירות מיד ליכא למתפיס וכן אי' בגמ', ופי' בכ"מ דהרמב"ם מפרש דהשני סמך על החלת דבריו של ראשון שיהא נזיר בלא תנאי ובן: [מב] שני חברים עומדים ואמר הראשון לשני כשיהי' לך בן ושמע ואמר ואני אין זה נזיר שלא נתכוון זה האחרון אלא לומר שאני אוהב שלך, וחפץ אני שיהי' לך בן, וכתב הראב"ד בזה שהוא ספק וצריך שימנה שני נזירות:

[מג] שני חברים שעמדו ואמר האחד הרני נזיר כשיהי' לפלוני בן, ושמע חברו ואמר ואני, ה"ז ספק שמא לא נתכוון אלא להיות נזיר כמותו או לומר שאני אוהב אותך כמותך וספק נזירות להקל, ולהראב"ד היא ג"כ לחומרא דכאן דסליק בתיקו לא פליט מחד נזירות לית לי' תקנתא עד דימנה שתי נזירות חד לבן חבירו, וחד לבן עצמו, פי' כיון דלא ידעינן מה כונתו אם שיהי' לעצמו בן או לחבירו, וטעם הראב"ד דלא אמרינן ספק נזירות להקל אלא כשהספק אם חל עליו נזירות או לא, אבל היכא דעכ"פ חל עליו נזירות אלא שהספק בזמן חלות הנדר בזה לא אמרינן ספק נזירות להקל, ותמה במשל"מ דהלא טעם דאמרינן בספק נזירות להקל משום דכיון דספיקא חמור מודאי לא מעייל נפשי' לספיקא דאילו נזיר ודאי מגלח ומביא קרבן ועל ספיקו לא מצי מגלח, ולפי טעם זה אין לחלק חילוק הראב"ד והניח בצ"ע:

[מד] שיטת רש"י מבאר שם המשל"מ לפי גירסת רש"י באומר הרני נזיר לכשיהי' לי בן ושמע חבירו ואמר עלי אין המתפיס השני נזירות אא"כ נולד לו בן משום דאגופיה משמע, ואם אמר בפירוש ואני כשיולד בן להנודר הוי נזיר המתפיס דה"ק רחימא לי',

ואם אמר הרני נזיר כשיהי' לפלוני בן אם אמר ועלי פשיטא דאין המתפיס נזיר אלא א"כ נולד לו בן שהרי אפי' במקום דכסיפא לי' אמרינן דאנפשי' קאמר כ"ש במקום דלא כסיפא לי', אך היכא דקאמר ואני אז הדבר בספק דדילמא רחימנא לי' קאמר ואינו נזיר אלא כשיולד לפלוני בן, או דילמא כל באפיה לא כסיפא לי' ואינו נזיר אלא כשיולד בן למתפיס. ורש"י לא ס"ל כהגאונים דאת"ל הוי פשטיותא, ולפי דבריו בכל הצדדין בין באומר הרני נזיר לכשיהי' לי בן ושמע חברו ואמר עלי או ואני, או באומר הרני נזיר לכשיהא לפלוני בן ואמר ועלי או ואני איכא לספיקי דאפשר דאינו נזיר אא"כ נולד בן למתפיס ואנפשי' קאמר, או דילמא אדחברי' קאי ואינו נזיר אלא כשיהי' בן לו או לפלוני, ומיהו נראה דאף לשיטת רש"י דס"ל דאת"ל לאו פשיטותא היא מ"מ אפשר לומר דלעולם פשיטא לי' לתלמודא דבאומר הרני נזיר לכשיהא לפלוני בן ושמע חבירו ואמר ועלי דפשיטא דאנפשי' קאמר ואינו נזיר אלא לכשיהי' בן למתפיס כיון דאיכא תרתי לטיבותא, חדא דבלשון עלי לא שייך למימר רחימא ועוד דכל שלא בפניו לא כסיפא לי', אך נסתפקו בשלא בפניו בלישנא דאומר ואני משום דבהאי לישנא שייך למימר רחימא לי', ולפי דרך זה הדבר שנשאר בספק הוא באומר לכשיהי' לי בן ושמע חבירו ואמר ועלי או ואני או כשאומר לכשיהא לפלוני בן ושמע חבירו ואמר ואני דאפשר לומר בכל החלוקות הללו דאנפשי' קאמר ואינו נזיר אלא כשיולד בן למתפיס, או אפשר דאדבורי' קאי ואינו נזיר אלא כשיולד בן לנודר לפלוני עכ"ל:

[מה] אם חפץ אדם לקבל שתי נזירות ואמר כך הרני נזיר ונזיר כשיהי' לי בן התחיל מונה, את שלו ואח"כ נולד לו בן משלים את שלו ואח"כ מונה את של בנו, ופי' בתוס' דשתי נזירות מיוחדים הן שהרי קבלו מתחלה קודם נזירות בנו ובמלאת ימי נזרו מגלח ומביא קרבנות לנזירות דנפשי', ואח"כ מונה של בנו, וכן כשיגלח על נזירות בנו יגלח ויביא קרבן נזירות, ומיירי בנזירות מועטת, אבל אם אמר הרני נזיר כשיהי' לי בן ונזיר, דהשתא קבל נזירות דבנו ברישא ונזיר, מלבד נזירות בנו קיבל עוד נזירות אנפשי' התחיל מונה את שלו ונולד לו בן עד שלא השלים מניינו מניח את שלו ומונה את של בנו כיון דזה קבל עליו תחלה הוא זקוק למנותו, ואחר שהשלים נזירות בנו ישלים נזירות עצמו ואח"כ יגלח על שתיהם ומביא ביחד שתי קרבנות בשביל שתי הנזירות, אבל שיטת רש"י היא דתרתי בבא רישא וסיפא מיירי בנזירות מרובה יותר מל' יום לכן איכא גילוח ברישא בין שלו לשל בנו. ובסיפא בין של בנו להשלמת שלו, וכשהשלים נזירות בנו עדיין נשאר לו ל' יום להשלמת נזירות לכך מגלח בין נזירות לנזירות, ולהרמב"ם ג"כ מיירי בנזירות מרובה וז"ל אמר הרני נזיר לכשיהי' לי בן והרני נזיר כך וכך יום והתחיל

בנזירות שלו ואח"כ נולד לו בן פוסק נזירות שלו ומונה את של בנו ואח"כ משלים שלו ושתיהן נזירות אחת, לפיכך אם נטמא בתוך נזירות של בנו סותר הכל, נטמא אחר נזירות בנו כשהתחיל להשלים נזירותו אינו סותר אלא עד נזירות בנו, ובכמה ימים משלים את שלו אם נשאר מנזירותו כשנולד הבן ל' יום או יותר מונה נזירות בנו ומשלים הימים שנשארו מנזירותו, ואם נשארו מנזירותו פחות מל' מונה ל' אחר נזירות בנו שאין בין תגלחת לתגלחת פחות מל' יום, אבל הראב"ד חולק וס"ל דהימים הראשונים שנזר קודם נזירות בנו ג"כ סותר כשנטמא אע"ג שאינו סותר נזירות בנו, דהרמב"ם ס"ל כיון דהפסיק נזירות בנו בנתים אע"ג דמה שעושה אח"כ הוא השלמת נזירות הראשון אינו סותר מה שמנה קודם נזירות בנו, ולדעת הכ"מ דעת התוס' ג"כ כהרמב"ם ולדעת הלח"מ לא נתברר דעת התוס' בזה, וכן פי' בתוס' רעק"א דמניח את שלו ומונה של בני ואח"כ משלים שלו, וז"ל ואם נטמא בתוך של בן סותר גם מה שכבר מנה שלו, ואם אחר שמנה של בנו ובתוך ימי תשלומים את שלו נטמא אינו סותר את של בני כיון דכבר נסתלק לגמרי נזירות בנו, ולדעת הרמב"ם אינו סותר ג"כ מה שמנה את שלו קודם לשל בנו, ואינו סותר אלא מה שמונה אחר של בנו, ודעת הראב"ד דסותר לכל הנזירות שלו, עכ"ל: [מו] אם קיבל עליו שתי נזירות באופן זה דאמר הרני נזיר לכשיהא לי בן ונזיר מאה יום נולד בן עד שבעים לא הפסיד כלום, לאחר שבעים סותר שבעים שאין תגלחת פחות מל' יום. ופי' בתוי"ט דלא גרסינן סותר ע' וכן דעת התוס' והרמב"ם, וז"ל תוס' רעק"א ומפרשים דברישא לא הפסיד כלום היינו כיון דנזירות בנו ל' יום מובלעים תוך הק' יום עולים לכאן ולכאן לשתי נזירות ודוקא בהקדים לומר נזירות בנו דמיד כשנולד הבן צריך להתחיל נזירות הבן מש"ה עולה לשניהם, אבל באומר הרני נזיר ק' יום ונזיר לכשיהי' לי בן בזה לא חל עליו נזירות בנו עד שמשלים תחלה שלו, ובסיפא דמתני' בנולד הבן ביום ע"ח דבזה כיון שהתחיל לנזירות דנפשי' אינו עולה לנזירות בנו ומתחיל לנזירות ביום ע"ב ונמצא נמשך נירות בנו יום אחד יותר מנזירות דנפשי' מש"ה אינו עולה לשניהם ומונה נזירות בנו מיום ע"ב ואחר ל' מונה ומשלים נזירות הק' ואח"כ מגלח ומביא שני קרבנות דנזירות וה"נ הדין בנזירות סתם שאמר הרני נזיר ונזיר לכשיהי' לי בן והתחיל למנות את שלו ובו ביום נולד הבן הל' יום עולה לשניהם כיון דזמנם שוה, ובק"ע תמה האיך מביא שני מיני קרבנות לשני נזירות ביום אחד זאת לא שמענו והניח בצ"ע, ובכה"ג מתחיל נזירות בנו מיד בו ביום כיון דאותו היום התחלה לשניהם ואם נולד הבן ביום שני אינו עולה לשניהם ומונה של בנו ואח"כ משלים שלו, והרמב"ם מפרש פי' אחר דלא אמרינן כלל דנבלע אלא בנולד הבן אחר ע' יום דלא נשאר לשיעור השלמה דהראשון

לסיום לזמן גידול שער מפסיד, כגין דנולד הבן בפ' יום דמפסיק ומונה של בנו ומגלח לאחר תשלום נזירות בנו והי"ל למנות כ' יום ולהשלים הק', ומ"מ צריך למנות ל' לצורך גידול שער לתגלחת טהרה מפסיד י' יום. אבל נולד קודם ע' דממילא השלמת זמן גידול שער לא הפסיד כלום עכ"ל. אבל רש"י גורס סותר הכל ומתחיל למנות של בנו ומגלח ואח"כ מונה ק' שלו, וה"מ בנזירות מרובה אבל במועטת אינו סותר כלל כיון שאין תגלחת בנתיים וכחדא נזירות אריכא הוא כן פי' התוי"ט:

[מז] מי שקיבל עליו שתי נזירות באופן זה שאמר הרני נזיר לאחר כ' יום וחזר ואמר הרני נזיר מעתה ק' יום מונה כ' יום ופוסק ומתחיל למנות ל' יום שהוא הנזירות שנדר לאחר כ' יום, ואחר הל' מגלח תגלחת טהרה ומביא קרבנותיו וחוזר ומונה פ' יום כדי להשלים הק' שנדר בסוף ומגלח ומביא קרבנותיו כן פסק הרמב"ם, ואע"פ שהתוס' מחולקים בפי' הסוגיא מ"מ לדינא קיי"ל כן אליבא דכ"ע דכיון שנשארו לו לאחר סתם נזירות כדי גידול שער היינו נזירות שלם ולא חייש בהפסקת נזירות והכא הרי נשאר לו ל' יום ה"ז הדין בנזירות מרובה, אבל בשתי נזירות ביחד כגון שאמר הרני נזיר לאחר כ' יום והרני נזיר מעתה מונה ל' יום ומגלח תגלחת טהרה וחוזר ומונה ל' יום אחרים והוא הנזירות שנזר לאחר כ', שאם תאמר מונה כ' ופוסק ומונה ל' ומגלח נשארו לו מנזירות שהתחיל בה י' ימים בלבד ואין בין תגלחת טהרה לתגלחת פחות מל' יום (רמב"ם שם): [מח] יש אופן שמקבל עליו שתי נזירות ביחד ואחת לא חייל כלל, והיינו אם אמר הרני נזיר לאחר כ' יום וחזר ואמר הרני נזיר עולם, ועתה לא חל עליו נזירות שנדר ראשונה (רמב"ם שם), ואף דבגמ' אמרינן דבשביל זה לא חיילא הנזירות הראשונה דכ' יום לפי דאפשר בשאלה וא"כ לפ"ז הי' צריך לישאל על נזירות הראשון שאמר לאחר כ' יום, כתבו בתוס' דכיון שבידו לישאל על נזירות של ל' יום והי' עושה נזירות לפניו בלי הפסק הלכך אמרינן אפי' לא שאלו על נזירות דל' יום יחול עליו נזיר עולם מהשתא, וה"ה אם אמר הרני נזיר לאחר כ' יום נזיר עולם ומעכשיו נזיר סתם ג"כ:

[מט] בעיא בגמ' אם אמר הרני נזיר כמשה בז' אדר, ויש בזה שני משמעות יום הלידה ויום המיתה דשניהם הי' אז, כיון שנולד הי' שמחה ולא קבלו נזירות וכיון שמת קבלו נזירות, ולא אפשיטא ולקולא דקיי"ל סתם נזירות להקל כ"פ בלח"מ ודלכן לא הזכירו הרמב"ם, ובתוס' הקשו למ"ד נדרים ונדבות אין קריבין בבמה א"כ אותן שנדרו בנזיר בפטירת משרע"ה הי' נזירים כל ימיהם ולא יכלו להקריב קרבנות דנזיר נידר ונידב הוא ולא הי"ל היתר בשילה והקשו ג"כ מאבישלום, מיהו ר"מ ס"ל דקרבנות דנזיר קריבים בבמה:

[נ] קיבל עליו שתי נזירות שאמר הרני נזיר לאחר כ' יום, וחזר ואמר הרני נזיר שמשון, מעתה אינו מגלח לנזירות זו שנדר באחרונה, הכי פסק הרמב"ם, ואף דבגמ' בעיא דלא אפשיטא ולמה פסק לחומרא, תירץ בכ"מ דאימור אמרינן ספק נזירות להקל בשאר נזירות דישנו בשאלה, אבל בנזירות שמשון דליתא בשאלה לא:

[נא] קיי"ל דימי חלוטו של מצורע אם הי' נזיר אין ימי הצרעת עולה לו למנין הנזירות ואם נטמא בימי צרעתו סותר את הקודמין דהא אכתי קאי בנזירות הואיל דכי נתרפא משלים מה שכבר מנה קודם שנצטרע:

[נב] נטמא ביום גידול שער אמר רב סותר ומה הוא גידול שטר ? רש"י פי' כגון שקיבל עליו נזירות ק' יום וכי מנה ע' נצטרע וכי נטהר גילח תגלחת לצרעתו ואכתי פשו ל' יום דאית בי' גידול שער ונטמא ביום גידול השער שלו ד"ה סותר הל' שאחר הצרעת, אבל אם סותר הע' דקודם הצרעת פליגי בה רב ס"ל דאינו סותר וכן קיי"ל, והתוס' כתבו כגון שאמר הרני נזיר ל' יום וכשמנה כ' מנזירותו גילחוהו ליסטים על כרחו דהשתא לא יוכל לגלח ביום ל' לנזירות ולהביא קרבנותיו נמי עד לאחר ל' יום מיום שגילחוהו הליסטים דאין גידול שער פחות מל' יום והתחיל הל' יום וכשמנה י' סיים נזירותו שהרי תחלה מנה כ' יום טרם שגילחוהו הליסטים ואלו כ' יום האחרונים אינם רק לגדל שער שיוכל לגלח אחרי נזירותו ולהביא בהם קרבנותיו ובהם נטמא קיי"ל דאינו סותר, והרמב"ם ז"ל פירש דיום גידול שער היינו ביום של אחר הבאת קרבנותיו:

[נג] אחר שנזרק על הנזיר קרבנותיו, וקודם שגילח נטמא אין לו תקנה למצות גילוח דלא יהא תגלחת טהרה כמצותו שהרי אינו יכול לסתור ולמנות נזירות אחרת שהרי אחר הבאת קרבנותיו נטמא, ובהבאת קרבנותיו נסתלק הנזירות הלכך אין לו תקנה לגלח בטהרה אלא בטומאה, ותגלחת אינו מעכבת:

[נד] שתי מיני נזירות הן נזיר סתם ל' יום ונזיר לזמן שקיבל עליו כגון ק' יום או יותר, בשתים אלו אפי' לאחר מלאת חייב מלקות על כל חיובי נזירות כמו מקודם עד שיביא קרבנותיו והכי תניא נזיר שכלו ימיו אסור לגלח ולשתות יין וליטמא למתים ואם גילח ושתה יין ונטמא למתים ה"ז סופג את הארבעים (דף טו):

[נה] אם נדר שתי נזירות היינו בעד עצמו, ובעד ל בנו אם יום ל' או יום ע' לפי נדרו עולה לכאן ולכאן, שנחשוב מקצת היום ככולו לנזירות הראשונה ומקצת. השני לנזירות החדשה, ופליגי בזה רבוותא להלכתא, ובאבילות הכל מודים כיון שהוא דרבנן דאמרינן מקצת היום ככולו. אבל דברים שהן מה"ת פליגי תנאי, וגם רבוותא להלכתא:

[נו] המקבל עליו שתי נזירות או יותר דדינא הוא שמביא כל ל' יום קרבנותיו ומתחיל למנות נזירות שני', וכן אם קיבל עליו הרבה נזירות ובכל תגלחת ותגלחת אין שותה יין ולא מטמא למתים, ואם שתה או נטמא אפי' ביום התגלחת ה"ז לוקה, ופי' בכ"מ הטעם שהרי אין שום דבר שיבדיל בין נזירות לנזירות שיהא מותר לטמאות או לשתות יין (רמב"ם פ"ג), ובמנ"ח תמה כיון דקיי"ל דתגלחת אינה מעכבת וקיי"ל דתגלחת נזיר לאחר זריקה א"כ צ"ע איך אפשר לגלח כיון דתיכף חל הנזירות שניה ואסור לו לגלח דאין עשה דוחה ל"ת ועשה עיי"ש:

[נז] הא דקיי"ל אין נזירות לחצאין, ואם הוא באופן שאינו יכול לקבל הכל אין כאן נזירות כלל כ"כ המנ"ח לתרץ קושית האבני מלואים על הרשב"א דהקשה עליו עמ"ש (ביו"ד סי' רט"ו) דאם אמר שבועה שלא אשתה יין, וחזר ואמר הרני נזיר ושתה אינו חייב אלא אחת דהיינו על השבועה ולא על נזירות דאין איסור חל על איסור, והקשה הא"מ למה אינו חל הא נזיר אסור בג' מינים ביין, ובטומאה, ובתגלחת א"כ יחול הנזירות בכולל כיון דחל אתגלחת וטומאה, ואי דהוי משני שמות הא לענין בל יחל הו"ל משם אחד והניח בצ"ע, ועם האמור יתורץ שפיר בשלמא לענין שאר איסור חע"א כיון דתל על דבר אחד כגון בהמה שמתה מגו דחל איסור נבילה על הבשר, חל על החלב ועל הגיד ג"כ, אבל כאן האיך נוכל להתחיל מגו דחל על התגלחת ועל הטומאה חל נמי על היין דבאמת אין חל כלל על התגלחת ועל הטומאה כי לא יחול עליהם לחוד כי אין נזירות לחצאין רק אם חל על היין, וכיון דעל היין אינו חל ממילא אין נזירות כלל עיי"ש, ומסיק שם דבנזיר לא שייך כולל דבכולל אינו אלא היכי דחל על דבר המותר לבד וגורר את דבר האסור, אבל בנזיר דאינו לחצאין לא שייך מגו דחל ע"ז דלא. יוכל לחול ע"ז לחוד והיאך יגרור והאיך שייך מגו דחל כיון דאינו יכול לחול:

[נח] כהן שקיבל עליו נזירות אם טימא א"ע עובר משום שני לאוין, אבל אין לוקין אם טימא עצמו רק משום לאו דכהונה דקדים, אבל על התגלחת ועל היין לוקה דאין שייך בזה אין נזירות לחצאין דעל טומאה ג"כ חל איסור נזירות אלא דאין לוקין, וה"ה בדין הקודם שנשבע מתחלה על היין ואח"כ קיבל עליו נזירות דאין אחע"א. אבל מ"מ עובר בלאו דנזירות והו"ל נזיר לכל ולא הוי לחצאין (מנ"ח):

[נט] ואף דבמשנה איתא דאם הי' כהן ונזיר לוקה על שתיהן וקשה הלא בנזירות ליכא אחע"א, כבר תירץ בשאג"א דמשכחת לה דהי' מופלא סמוך לאיש וקיבל עליו נזירות ברגע שיביא ב' שערות דאיסור כהונה ונזיר באין כאחד, (שם):

[ס] כתב הרמב"ם מי שאמר הרני נזיר יום אחד לפני מותי ה"ז אסור לשתות יין ולטמא למתים, וכתב הכ"מ דנלמד מן הדין דלא אפטור מן העולם עד שאהי' נזיר, וכתב ע"ז במנ"ח דאינו דומה כלל דשם הדין דצריך לקבל עליו נזירות גמור וכ"ז שלא קיבל שותה יין ומטמא למתים, אבל כאן לא קיבל אלא על יום אחד, ואין דומה למי שקיבל עליו נזירות סתם דהתם יש ביכולתו להיות נזיר ל' יום, אבל כאן אין יכול להיות אלא יום אחד ואין נזירות לחצאין, וכן פי' הרא"ש דוקא שאמר ל' יום קודם מותו, וא"כ י"ל דבדין זה פליגי הרמב"ם והרא"ש עיי"ש:

[סא] אמר הרני נזיר ביום שב"ד בא, אם בחול נדר ה"ז אסור לעולם, ואם בשבת או ביו"ט אותו שבת ואותו יו"ט מותר מכאן ואילך ספק וספק נזירות להקל, באותו יום שבת או ביו"ט מותר מכאן ואילך אסור לעולם דאינה מפקעת נזירות שחל עליו הכי פסק הרמב"ם (פ"ד מנזירות הי"א) ואף דבגמ' אמרו הטעם משום שאלי' לא יבוא בע"ש ובעיו"ט וכיון שלא בא בע"ש לא יבוא משיח בשבת ואינו מטעם ספק, תירץ בכ"מ כיון שהגמ' אזלא אליבא דתנאי דס"ל דספק נזירות להחמיר, ואנן קיי"ל לקולא לא צריכי לטעמא דלא אתי אלי' מאתמול וכן אין צריכין לטעם שאין אלי' בא בע"ש אפ"ה שרי בשבתות ויו"ט משים דאין תחומין אי לאו דספק נזירות להקל עיי"ש, (דף ט"ז):

סליק פרק ב':

פרק שלישי [סב] תגלחת טהרה של נזיר סתם דהוא ל' יום, יש שני זמנים לגלח, לכתחלה יום ל"א ובדיעבד ביום ל' יצא, אבל אם אמר בפי' הרני נזיר ל' יום אינו מגלח אלא ביום ל"א, (דף י"ז):

[סג] מי שנזיר שתי נזירות מגלח את הראשונה ביום ל"א ואת השניה ביום ס"א ואם גלח את הראשונה יום ל' מגלח את השניה יום ס', ואם גילח יום כ"ט יצא שיום ל' עולה ל שתי הנזירות דמקצת היום ככולו, תחלת היום לראשונה סוף היום לשניה, (שם):

[סד] בין שאמר הרני נזיר סתם ובין שאמר הרני נזיר ל' יום, בשני לשונות אלו אם נטמא ביום ל' סותר הכל לרב מתנא דקיי"ל כן סתם נזירות ל' יום מן התורה, ואף דקיי"ל מקצת היום ככולו וא"כ הו"ל כמו אחר מלאת ולא צריך הי' לסתור אלא ז' ימים. תירצו בתוס' כי אמרינן מקצת היום ככולו היינו לענין תגלחת והבאת קרבנותיו דאם גילח ביום ל' בדיעבד יצא אם לא נטמא, אבל אם נטמא ביום ל' קודם תגלחת והבאת קרבנותיו לא אמרינן מקצת היום ככולו להחשב כנטמא ביום ל"א, אלא ודאי כטמא נזרו וסותר הכל כיון דלא השלים כל קרבנותיו בטהרה עכ"ל: [סה] אמר הרני נזיר ק' יום נטמא יום ק' סותר הכל, נטמא יום ק"א סתר ל' יום, נטמא ביום ל' סותר הכל מדין תורה, ונטמא יום

ק"א דסותר ל' יום אע"ג דכבר נשלם נזרו מאי דסותר הוא מדרבנן מפני שיום ק"א שהוא יום הבאת קרבנותיו גזרינן אטו יום ל' שהוא מה"ת וגזרינן יום ק"א אטו יום ל', וה"ה גבי הרני נזיר דסעיף הקודם אם נטמא יום ל"א סותר הכל מדרבנן, אבל אם נטמא יום ל"ב או בק"ב אינו סותר רק ז' שיטהר ויביא קרבנותיו (תוס'), ודע דטומאת הנזיר דחייב עלה קרבן הוא בין שנטמא הוא ובין שטמאוהו אחרים בין בשוגג ובין במזיד בין באונס ובין ברצון סותר הכל וחייב בקרבן (תוספתא הובא בכ"מ), וכתבו בתוס' דמאי דקיי"ל כרב מתנא בנטמא ביום ל"א כיון דהוא מדרבנן אינו מביא קרבן טומאה, אבל להרמב"ם כה"ג ג"כ מביא, וקשה וכי ב"ד עוקר דבר מן התורה, בקום ועשה וצ"ע:

[סו] בין נזיר טמא שקיבל עליו נזירות בשעה שהי' טמא דחלה עליו נזירות, או שהי' בבית הקברות אם מטמא עצמו אח"כ או שתה יין ה"ז לוקה, ואם שהה בטומאתו כמה ימים אין עולין לו עד שיזה ג' וז' ויטבול בז', ובזה מחולקין דנזיר שהי' טמא בעת שקיבל נזירותו יום ז' עולה לו ממנין נזירות, אבל נזיר טהור שנטמא אינו מתחיל למנות אלא מיום ח' והלאה, וטעם הדבר דנזיר שקיבל נזירות בטומאה חלה עליו נזירות לאלתר, והלא בעי הערב שמש ואיך יחול עליו נזירות ? פי' בתוס' דטבול יום קלישא טומאתו ולא מעכב מלחול נזירות עליו, אבל בנזיר טהור שנטמא צריך להביא הקרבנות ביום ח' ואח"כ מונה נזירות חדשה, (דף יז): [סז] בין נזיר טהור ובין נזיר טמא אם כתרו בם לטהור לא תלך לביה"ק, וכן אם חפץ לקבל עליו נזירות והוא בביה"ק והתרו בו לא תנזור בודאי לוקה ולא צריך שהייה, וכ"ת לאו שאין בו מעשה הוא במאי שמקבל נזירות ליתא דלאו שיש בו מעשה הוא במה שאינו יוצא משם כן פי' בתוס':

[סח] אם נכנס הנזיר בשידה תיבה ומגדל לביה"ק והיינו נכנס בהיתר דלא לקי אכניסה ובא אחד ופרע עליו המעזיבה בעיא דלא אפשיטא הוא אי גמרינן שהי' כדי השתחואה דוקא כמו שנטמא בביהמ"ק, אבל אבראי לא או דלמא ל"ש תיקו, ופי' בתוס' דדוקא באונס דאי ברצונו א"כ הוא עצמו פשע כה"ג פשיטא שחייב, אלא באונס ע"י אחר, ופשוט הוא שאם שהה בודאי חייב מלקות ואם לא שהה משום ספיקא לא מלקינן לי', אבל הרמב"ם פסק דאפי' אם שהה ג"כ אינו לוקה אלא מכות מרדות, וכבר השיגו הראב"ד, ובמגדול עוז מתרץ דעת רבינו ע"פ הירושלמי עיי"ש, ובזבח חודה מפרש דהרמב"ם מיירי ששהא רק שהייה מועטת ולא כדי שיעור השתחואה בפישוט ידים ורגלים עכ"ל, ולפ"ז ק"ל למה לא מביא הרמב"ם עיקר הספק דאיתא בגמ' ועדיין צ"ע:

[סט] אם נכנס לביה"ק בלא שידה תיבה ומגדל אף שהי' אנוס בכניסה לא בעינן שהייה דהא גבי פנים כל שהי' טמא קודם כניסתו ונאנס ונכנס פשיטא לן דלא בעינן שהייה

דלא גמרינן שהייה אלא בשעה שנכנס לא הי' שם שום איסור בדבר, וא"כ גבי נזיר נמי פשיטא דאם נכנס לביה"ק בשוגג נמי והתרו בו דלוקה אף דלא שהה (משל"מ):

[ע] אם נכנס לאוהל שהי' שם גוסס ומת הגוסס דנמצא שלא נתחייב כלום בכניסתו אפשר כיון שרוב גוססין למיתה חשוב כמזיד במאי שנכנס והספק הוא דוקא באונס כדאמרן, ואם בשעה שנכנס לא הי' גוסס ומת פתאום איה"נ דדמיא לנכנס בתוך שידה תיבה ומגדל, (משל"מ שם):

[עא] אין חילוק לענין שהייה בביה"ק דאיבעיא לן בין אם הי' נזיר מתחלה ונכנס לביה"ק ואתרו לי', או חפץ לקבל נזירות בביה"ק ואתרו בי' בשניהם מספקא לן, ורש"י סותר עצמו בשבועות פי' דכבר הי' נזיר, ובנזיר פי' שקיבל נזירות בקבר:

[עב] כל שנכנס בתוך שידה ופרע הוא עצמו את המעזיבה אף שהי' שוגג בנזירות דשכח דנזר, אם התרו בו אח"כ אפשר דלא בעי שהייה, אף את"ל דגמירי שהייה בין בפנים ובין בחוץ משום דהי' מזיד בטומאה וכל שהוא מזיד בטומאה אף שהי' שוגג בנזירות אפשר דלא בעינן שהייה דומיא דקרבן, כיון דהזיר בטומאה, דאף שוגג במקדש לא גמירי שהייה, (שם): [עג] נזיר בקבר דבעיא הוא אם צריך שהייה למלקות, אם דוקא בפנים גמירי (בביהמ"ק אם טימא ובחוץ לא) או דילמא דאונס גמירי ל"ש בפנים ול"ש בחוץ תיקו, (שבועות דף י"ז) ופי' בתוס' הלא כבר מחולל ועומד והלא כל זמן שלא פירש מן הטומאה בלא"ה אינו לוקה, ותירצו דאימתי אינו לוקה כשהושיטו לו מת אחר היינו בשלא הספיק להשליך מת הראשון מעליו, לפיכך אינו מוסיף טומאה, אבל הכא הוא מוסיף טומאה שבכל שעה הוא מוזהר לפרוש מן הקבר, ור"ת מפרש דהכא איירי בשנטמא סמוך לחשיכה דבלא פירש נמי מוסיף לו יום אחד ע"י שהייה עיי"ש:

[עד] הא דכתיבנא לעיל (סעי' סט) דמה שאינו יוצא מביה"ק חשוב מעשה, וכתב המשל"מ (פ"ג מבימ"ק הכ"א) וז"ל אליבא דתוס' כל שתחלת הדבר הי' ע"י מעשה אף שהי' בהיתר חשוב כמעשה אם נעשה איסור בלי מעשה, ומש"ה נזיר שנכנס לביה"ק בשידה תו"מ ובא חברו ופרע לו המעזיבה לוקה על השהי' אע"פ שאין מעשה בשהייה לפי שמתחלת ביאתו לביה"ק ע"י מעשה היתה, ואף שהיתה בהיתר, וכ' דמה שנודר בנזיר לא חשיב מעשה ולא חייבוהו מלקות אלא משום דאינו יוצא משם ואע"ג דאינו עושה מעשה במה שאינו יוצא כיון שהביאה היתה ע"י מעשה מה שאינו יוצא חשוב כמעשה: [עה] ואגב אורחא אכתוב כאן מה שקשה לי ממ"ש שם בשבועות (דף י"ז) דגמ' מקשה טמא ששימש במיתה היכי משכחת לה אי בלא שהייה היכי עביד עבודה אי בשהה בר כרת הוא ומתרץ אביי שם משכחת לה כגון שבא בקצרה והפך בצינורא

וכדר"ה, דאר"ה זר שהיפך בצינורא חייב מיתה, וק"ל הלא משכחת לה ג"כ כגון שנכנס בהיתר להקריב קרבן צבור שדוחה טומאה ועבד שם קרבן יחיד וחייב מיתה משום ששימש בטומאה ולא צ"ל דמשכחת לי' כה"ג דאנס נפשי' בקצרה כנ"ל וצ"ע הלא הכניס והשהייה היתר הוא וקרבן יחיד בטומאה חייב מיתה, וכ"ת דקמ"ל שהי' טמא שרץ דאין דוחה ק"צ מ"מ קשה דהלא רבותא יותר שמותר ליכנוס לכתחלה וצ"ע, ועוד אפילו כה"ג אם נכנס ג"כ אינו חייב כרת:

[עו] כיון דספיקא אי גמרינן חוץ מפנים, צריך לברר עוד מ"ש שם לענין שיעור השתחואה בכמה דינים דנפ"מ ג"כ לענין חוץ, ואיזה שיעור השתחואה ? מבואר שם בגמ' שהוא כדי שיאמרו בפסוק וכל בני ישראל רואים ברדת האש על הבית וישתחו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו להודות לד' כ"ט כל"ח, והוא בפישוט ידים ורגלים, (ב) דצריך לצאת אחר התראה בקצרה (ג) ושהיות מצטרפות איבעיא שם, (ד) ושיעור שהייה כדי השתחואה כלפי חוץ אבל לא כלפי פנים, וכן כאן צריך ללכת כלפי חוץ מביה"ק ומותר ללכת אפי' עקב בצד אגודל ואפי' כל היום כולו, ואפי' רץ אם בא בארוכה חייב (שם):

[עז] בשני אופנים נזירות בטומאה אין עולה לו מן המנין בין שנזר והוא בביה"ק בין אם הי' טמא בלבד ואפי' הי' בביה"ק ל' ימים אין עולה לו כלל מן המנין ואינו מביא קרבן טומאה, אבל יצא ונכנס והזה שני פעמים בג' ובז' וטבל יום ז' עולה לו מן המנין לענין זה שאם נטמא אח"כ סותר אותו מנין ומתחייב קרבן טומאה דבאותו יום עצמו מתחיל נזירות טהרה ואין צריך לקבל עליו נזירות מחדש כך פי' התוס', אבל להרמב"ם והרע"ב ה"פ אם חזר לביה"ק אחר טבילה והזאה, ואע"פ שחזר לביה"ק טומאת ביה"ק אין סותרת מנין הימים שנמנו בטהרה שאין סותר בנזיר אלא י"ב טומאות האמורות בו ואם נטמא שוב באחת מן הטומאות שהנזיר מגלח, אז מביא קרבן טומאה וסותר עכ"ל:

[עח] אם נטמא בשני ימים הראשונים שנזר אינו סותר אלא משלים עליהם אחר שיביא קרבנו שנא' והימים הראשונים עד שיהא שם שני ימים ראשונים, אבל מג' ואילך סותר גם הראשונים כן דעת הרמב"ם והתוס' להלכה אלא בהא פליגי דלהרמב"ם צריך להביא קרבנות טומאה, ולהתוס' פטור כמו שנת' לעיל:

[עט] נזיר שנטמא מביא קרבנותיו ואח"כ מתחיל למנות נזירות, והוא מיום ח' ואילך ולא ביום הז' שמגלח, ודוקא מיום הבאת קרבן חטאתו אבל שני קרבנותיו היינו עולתו ואשמו אין מעכבין אותו מלמנות:

[פ] פעמים שמביא הנזיר על שני טומאות קרבן אחד, בד"א שנטמא פעם שניה קודם שיביא קרבנות טומאה על הראשונה, ואע"פ שנתאחר כמה ימים אחר טהרתו קודם

הבאת חטאתו ונטמא באותן הימים אינו מביא אלא קרבן אחד, אבל אם נטמא וטהר והביא חטאתו ונטמא פעם שניה אחר שהביא חטאתו אע"פ שעדיין לא הביא אשמו ועולתו חייב בקרבנות אחרות כן פסק הרמב"ם (פ"ו דנזירות הט"ו). והוא פי' המשנה שנזיר מביא קרבן אחד על טומאות הרבה ולדידי' הדין אפי' נטמא טומאות הרבה ביום א' דייניגן לכולהו כטומאה אחת ועיקר תלוי בחטאת כדאמרן, אבל הרע"ב פי' שם דדוקא שנטמא ביום ז' לטהרתו. ואפי' למ"ד שביום ז' אחר גילוח וטבילה כבר חל עליו נזירת טהרה, אפ"ה כיון דלא אתי עדיין לשעה שראויה לקרבן עד יום ח' לכן לא נחשבו כל הטומאות דביני וביני רק טומאה אחת, אבל ביום ח' שראוי להביא קרבן צריך שתי קרבנות, ומ"ש הרע"ב שם דסד"א כי נטמא תרי זימני בשביעי הו"ל טומאות הרבה דהא התחילה הנזירות דטהרה ולחייב שתי קרבנות קיי"ל דלא מחייב עד יום א', אין הפירוש שנטמא שני פעמים ביום הז' דהא פשיטא שטומאה אחת הוא חשיב, אלא שנטמא פעם אחת ביום הז', וחזר ונטמא עוד הפעם ביום הז' אחר שטבל והזה, ולדברי הרמב"ם כה"ג אפי' נטמא פעם אחת ביום ח' וחזר ומנה ונטמא עוד הפעם ביום ח' בודאי חשיב אחת דעיקר תלוי בחטאת כדאמרן:

[פא] נזירות נוהגות בין בפני הבית ובין שלא בפה"ב, לפיכך מי שנזר בזמה"ז ה"ז נזיר עולם שאין לנו בית כדי שיביא קרבנותיו במלאת ימי נזרו, מ"מ אינו נוהגת אלא בא"י, ומי שנזר בחו"ל קונסין אותו ומחייבין אותו לעלות לא"י ולהיות נזיר שם כמנין הימים שנהג בחו"ל, או עד שיבנה המקדש. ויביא קרבנותיו במלאת ימי נזרו. וכ"ז שהוא בחו"ל ה"ז אסור לשתות יין ולטמא למתים ולגלח, וכל דקדוקי נזירות עליו ואף שאין ימים אלו עולין, ואם עבר ושתה או גילח או נגע במת לוקה כך פסק הרמב"ם (פ"ב דנזירות הכ"א), והראב"ד חילק וכתב למה כופין אותו לעלות וכי יש שם טהרה והלא כולנו טמאין טומאת מת ואין הפרש בין א"י וחו"ל ואפשר להזיר בכל מקום, ותירץ הכ"מ דמ"מ מוסיף טומאה על טומאתו משום ארץ עממים דגזרו, ול"נ משום דמהרה יבנה המקדש ויוכל תיכף להביא שם קרבנותיו כמו דאמרינן הנזיר בביה"ק עובר על בל יחל דנזירות טהרה בכל יום אף כאן מחויב הוא לעלות תיכף כנ"ל, ומ"ש הרמב"ם שחייב מלקות גם בחו"ל קשה דהלא הותר דברי עצמו שכתב שאינו נוהג אלא בא"י, לכן נראה דהפי' הוא דמד"ת נוהג גם בחו"ל אבל לרבנן דגזרו על ארץ עממים השוו גזירתם בין בפני הבית ובין שלא בפה"ב אין כאן נזירות בחו"ל ומהרה יבנה ביהמ"ק, ומה שמנה כבר אינו בחשבון כדאמרינן בגמ' אצל הילני המלכה שהיתה צריכה למנות מחדש כן נ"ל:

[פב] שתי כיתי עדות מעידות אותו אלו מעידים שנזר שתיים, ואלו מעידים שנזר חמש יש בכלל חמש שתים שיהא נזיר שתים, ופי' בתוס' דמיירי שהנודר מכחיש כל אחת ואחת, דאי מודה לאחד הרי הודה, א"נ באומר איני יודע א"כ כששותק ובאו שתי הכתות ביחד דאמר מה לי להכחישן הא שתיהן הין מכחישות זא"ז, אמרו ב"ה יש בכלל חמש שתים ומונה שתים דהו"ל כאלו אמרו שניהם שתים נדרת עכ"ל, אבל בכת אחת גם ב"ה מידו דנחלקה עדותן ואף דלענין דיני ממונות בכה"ג ג"כ חייב הפחות, לענין נזירות מקילינן. ויש פסקו דגם בנזירות ג"כ חייב המועט ואם אחת אומרת שתים והשני' אומרת ג' ד' ג"כ נזיר שתים לפירש"י ז"ל:

סליק פרק ג':

פרק רביעי [פג] שנים ששמעו לאחד שקבל נזירות והאחד מהשנים ששמעו אמר ואני וכן חבירו ג"כ אמר ואני כולן נזירין, והוא שהתפיס כל אחד מהן בתכ"ד של חברו בכדי שאילת שלום תלמיד לרב, וה"ה אפי' מאה א"צ שיתפיסו בתכ"ד של ראשון, ואם הותר הראשון הותרו כולן, היתר האחרון הוא מותר וכונן אסורין, ובמשל"מ מסופק אם השני יכול להתיר עם עוד שנים הנזירות של ראשון דכיון דבזה תלוי גם נדרו, כמו ג' שמתירין הנדר והוא אחד מהם, א"כ יהי' מתיר גם נדר עצמו וזאת אי אפשר והיינו עם עוד שנים דוקא כדאמרן כדין נדר דצריך ג' הדיוטות אבל ביחיד מומחה פשיטא שלא יכול, (דף כא):

[פד] שני מיני שאילת שלום הן בין תלמיד לרב הוא גדול וצ"ל שלום עליך רבי ומורי, ושאילת שלום מן הרב לתלמידו הוא קצר שלום עליך תלמודי ולחומרא קיי"ל:

[פה] שנים שהיו עומדין כאן, ואמר אחד הרני נזיר ושמע חברי ואמר פי כפיו ושערי כשערו ה"ז נזיר והוא שיאמר פי כפיו מיין, ושערי כשערו מלהגזז דאילו אמר על פיו שיהא נזיר לא היי נזיר אא"כ אמר כן על אבר שהנשמה תלוי' בו כ"ה דעת הרע"ב, אבל בתוס' מחלקים דאם אמר מעצמו בלא שמיעה מחבירו לאו כלום הוא אם התפיס באבר שאין הנשמה הלוי' בה, אבל אם שמע מחבירו ובתוך כ"ד התפיס ואמר פי כפיו אין צ"ל כי מיין דוקא ובשערי להגזז דוקא, וכן משמע בירושלמי וכן כתב בס' כתר המלך, (שם):

[פו] שני מיני אברים הן, אברים שהנשמה תלוי' בהן כגון ראשי לבי כבדי, ושאין הנשמה תלוי' בהן כגון ידי ורגלי, אם התפיס בדבר שהנשמה תלוי בו פשיטא שהוא נזיר ואם באבר שאין הנשמה תלוי בה לדעת הרע"ב כדאמרן אינו נזיר, אבל דעת התוס' דאפי' אם אמר ידי ורגלי ושמע חברו דנדר בנזיר ואמר ידי כידו ה"ז כמו יד דנעשה כאומר ידי כידו לטמאות למתים, ורגלי כרגלו מליכנוס בביה"ק והכי אי' בתוספתא, פי' לאו משום עיקר

נזירות אלא משום ידות נזירות דהן כנזירות, וחל עליו הנזירות: [פז] הרני נזיר ושמעה אשתו ואמרה ואני מיפר את שלה, ושלו קיים דלא תלה כלל נדרו בנדרה, הרני נזירה ושמע בעלה ואמר ואני אין יכול להפר דכיון דאמר ואני הו"ל כאילו קיים לה נדרה, וכן אם אשה נדרה בנזיר ושמע אחר ואמר ואני, ואח"כ הפר לה בעלה אינו מופר לזה שאמר ואני כיון שאין הבעל עוקר הנדר מעקרו כמו החכם, הרני נזירה ואת ואמרה אמן מיפר את שלה ושלו קיים דטעם הדבר דלשון שאלה הוא וכי גם את רוצה לידור בנזיר ואמרה אמן, פירוש קבלה. עלי' נזירות, מיפר את שלה ושלו קיים דלא תלי נדרו בנדרה, אבל אם לא אמרה אמן היא מותרת שאינו יכול להדירה בע"כ, א"כ לא הוי קיום דהלא לא ידע כלל אם תחפוץ לנדור, אבל אם אמרה היא הרני נזירה ושאלה אותה ואתה ? ואמר הוא אמן הרי קיים נדרה ואינו יכול להפר, אבל אם לא אמר לה בלשון שאלה אלא בניחותא כלומר שחפצו שתקבל נזירות ואמרה אמן אינו יכול להפר דהרי קיים לה, וע"ז הקשה בהגהת רעק"א ז"ל איך נאמר שהיא קיום דהא קיי"ל דקיום קודם לנדרים לא אמר כלום וזהו דעת רש"י והרע"ב, אבל בתוס' פי' דטעם הדבר לאו מצד קיום משוה דתולה נדרו בנדרה היינו שאם את תהי' נזירה גם נזירותי יחול והבעל מיעקר עקר וא"כ אם יפר לה יבטל ג"כ שלו מעיקרא והוי מיפר לעצמו, וא"כ לפ"ז דאנן קיי"ל דבעל מיגז גייז ולא יתבטל נדרו אפי' בניחותא ותולה בדידה מ"מ יפר שלה ושלו קיים:

[פח] נפ"מ לענין שנאמר בעל מיגז גייז או מיעקר עקר לענין נזירות, הוא כדאמרן שאם התפיס אחד בנזירות שלה ואף כי הפיר לה בעל אינו מופר להאחר, ועוד נפ"מ אם נטמאת בשוגג ואח"כ היפר אי מיעקר עקר לא תביא עולת העוף ואשם, ואי מיגז גייז תביא עולת העוף ואשם שהרי חל הנזירות עד עתה כ"ה דעת התוס', אבל רש"י ס"ל דאין אשם בא אלא במקום שצריך ליכנס בנזירות אחרת כי היכי דתיחול עליו נזירות בטהרה וא"כ אין מביאה אלא עולת העוף, ומגמ' משמע שגם חטאת מביאה, ועוד נפ"מ לענין מזיד ג"כ דאם הפר לה בעלה אינו לוקה על שעברה מקודם דמיעקר עקר. אבל אם מיגז גייז לוקה עיי"ש:

[פט] שתי נשים היו לפנינו ואמרה אחת הרני נזירה, ושמעה חברתה ואמרה הרני בעקביך, ובא בעלה של ראשונה והפר לה אליבא דמ"ד בעל מיגז גייז מבעיא איך דינה ? מי קבלה עלי' שתהא כמו הראשונה ממש, ואם יפר הבעל לראשונה גם היא לא תחפוץ להיות נזירה, או בעקביך פירוש שאהי' כמו קודם שהפר לה בעלה ונשאר בתיקו, וכתב המשל"מ על הרמב"ם ולא ידעתי אמאי השמיט דין זה ונשאר בצ"ע, ונ"ל דזה תלוי בבעיא דרב"ח דקודם לזה בגמ' אי בעיקרא קא מתפיס או בהיתרא, ובנדרים פסק הרמב"ם לענין

בעיא דרב"ח לאיסורא י"ל דאהא סמיך, ואולי דהתם סתם נדרים להחמיר, אבל ספק נזירות להקל, ולדברי הרמב"ן דפסק גם בבעיא דרב"ח בנדרים שהי' לפניו בשר שלמים לאחר זריקה ומנחא קמי' ואמר הרי עלי כבשר זה ומבעיא אי בעיקר שהי' קודם הזריקה אסור או בהיתרא דהשתא ומותר ופסק ז"ל להקל משום דקיי"ל כאן בגמ' באמר הרני נזיר ושמע חברו ואמר ואני דבהיתרא מתפיס בין לקולא ובין לחומרא דהא אמרינן הותר האמצעי הותרו כולן אלמא בהיתרא קא מתפיס א"כ כאן ודאי גם לקולא, כמו דהתם הותר האמצעי הותר ג"כ האחרון אף כאן אם היפר לה בעלה לראשונה גם השני' מותרת:

[צ] קיי"ל בעל מיגז גייז לכן משכחת לה לאשה שהפר לה בעלה נדרה בשני אופנים, אם עברה ולא הפר לה בעלה כלל פשיטא שלוקה, אלא אפי' הפר לה אח"כ מ"מ כיון דמיגז גייז בשעה שעברה אכתי היא במלקות, ואם עברה אחר שהפר לה ולא ידעה, לדעת ר' יהודה לוקין אותה מכת מרדות והכי פסק הרמב"ם, אבל דעת התוס' דר"י לחלוק בא, ולא קיי"ל כן:

[צא] החילוק בין שני מיני מלקות של תורה, ושל סופרים דהיינו מכת מרדות, דעת הרע"ב דמ"מ הוא כפי ראות עיני הדיין וכפי צורך השעה ודוקא בעבירה שכבר נעשית, אבל גבי מ"ע שאין חפץ לקיים יש כח ביד חכמים להכותו עד שתצא נפשו כגון סוכה ואינו עושה וכדומה, ולדעת הרמב"ם בשני מיני מלקות דרבנן הדין אחד שמכין אותו עד שת"נ, והר"ן והרא"ש ס"ל שמכין אותו להקל ממלקות של תורה, ומ"מ על עבירה הנמשכת מכין אותו עד שיקבל עליו דברי חכמים מ"מ אין מדקדקין ברצועה של מלקות, ודעת רש"י דאין במכת מרדות מספר ארבעים כשל תורה, אבל הריב"ש ותוס' ס"ל דמספרם ג"כ מ' אלא שאינן חזקות כשל תורה, ולשיטת רש"י יש ג"כ מד"ס במ' כגון שקורא לחברו ממזר לוקה מ' (תוס' רעק"א): ובשושנת העמקים לבעל הפמ"ג ז"ל כתב לענין מכות מרדות וזה לשונו יש אומרים מכין עד שתצא נפשו ויש אומרים ל"ט אלא שאינם חזקים כשל תורה ויש אומרים י"ג מכות ושליש ובמ"ע של תורה אם אינו חפץ לקיים בודאי מכין אותו עד שתצא נפשו לדברי הכל, וחוקר שם אם במ"ע דרבנן כמו נר חנוכה ומקרא מגילה אי ג"כ כופין או פריעת חוב או מצוה לקיים דברי המת, ומפרש דלרש"י במצוה דרבנן שעובר בשב ואל תעשה אין כופין ולתוס' כופין, ומבואר שם הרבה ספיקות [א] אי צריך התראה למכות מרדות [ב] אי לאו שאין בו מעשה בדרבנן [ג] אי ספק תורה לוקה [ד] אי בדבר שקנסו חכמים כמו חמץ לאחר הפסח ושומן הגיד דאינו משום מנהג [ה] אם בכל האסורין של דבריהם לוקה או יש מהם שאינו לוקה עיי"ש, ועי' במשל"מ (פי"ז מהל' איסורי ביאה ה"ז) שכתב שם וז"ל הא דקיי"ל דכל העובר איסור

דרבנן מכין אותו מכות מרדות אם בעבירה אחת איכא איסור תורה ואיסור דרבנן כגון אשה גרושה שנחלצה ובא עלי' כהן כיון שלוקה משום גרושה אין מכין אותו מכות מרדות משום חלוצה אף שאם היתה חלוצה כבר הי' מכין אותו מכות מרדות שאני הכא דאיכא מלקות דאורייתא כ"כ התוס' ריש פ"ג דמכות עכ"ל:

[צב] אם הפר לה בעלה להנזירה, מ"מ אחר הפרה מותרת לטמא למתים ולא אמרינן לאו נדרי עינוי נפש הן כמ"ש בנדרים דגבי טומאה אית לה ג"כ צערא, שאם נדרה שלא תלך לבית האבל בעל מיפר לה משום עינוי נפש ה"נ צער לה ע"ד שאחז"ל דידל ידלוני' דיקבור יקברוני', אבל מ"מ מותרת ג"כ בחרצנים וזגים דליכא עינוי נפש מ"מ משום דאין נזירות לחצאין מותרת בכולן, (שם):

[צג] כתיב בתורה וידע ואשם והן ראשי תיבות ידוו, על דבר זה ידוו כל הדווים שצריך כפרה, ועל איזה ספיקות צריכין כפרה, (א) אשה ששתה יין ולא ידעה שבעל' היפר לה, (ב) אכל ספק איסור של חתיכה אחת, בשנים אלו צריכין כפרה בין שהתכוון לאיסורא ובין שלא התכוון מ"מ עלה בידו איסור, ואם הי' שתי חתיכות לפניו אחת של חלב ואחת של שומן דאיקבע איסורא וחמור הרבה איסור שלו מ"מ קבעה לו התורה באשם תלוי שיגין עליו מן היסורים עד שיתודע ויביא חטאת, וק"ו מי שח"ו מתכוין לאכול חזיר ואכל חזיר בודאי צריך כפרה גדולה ורע"ק היה בוכה ג"כ על מי שבא לידו ספק שצריך כפרה ע"כ, כ"ש וק"ו איך יענשו על ודאי איסור (שם):

[צד] שני בני אדם שצלו פסחיהן אחד אכלו לשום אכילה גסה ואחד אכלו לשם מצוה, לדעת ר' יוחנן על מי שאכלו לשם מצוה כתיב צדיקים ילכו בהם, ועל מי שאכלו לשם אכילה גסה כתיב ופושעים יכשלו בהם, ולדעת ר"ל נהי דלא קעביד מצוה מן המובחר פסח מיהו קעביד, אלא ה"ד פסוק זה לשני בנ"א זה אשתו ואחותו עמו. וזה אשתו ואחותו עמו זה שנזדמנה לו אשתו צדיקים ילכו בם וזה שנזדמנה לו אחותו ופושעים יכשלו בם, ובטו"א לר"ה (דף כ"ט) הקשה לר"ל דס"ל מצית צריכות כונה איך אמר כאן דנהי דלא קעביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קעביד ותמוה, ותירץ דבר פרטי העומד למצותו וא"א לקיימו אלא בגופן כגון אכילת קדשים ופסח דמי לקדשים דאמרינן דסתם קדשים למצותן קאי, משא"כ בשאר מצות כמצה שופר ולולב דאם עשאן שלא כמצותן יש להם תקנה לחזור ולעשותן כמצותן אין סתמן עומדות לשמן, לכן אינו יוצא עד שיקיים כדינו עכ"ד, ובבית הלוי תירץ דישנו באכילת פסחים שני מיני מצות אחת ככל הקדשים דעושה מצוה באכילתו ובזה אפי' אוכל חצי שיעור ג"כ יוצא דתכליתו של הקרבן שיאכל שלא יבוא לידי נותר, ובזה אפי' אכלו אכילה גסה פשוט שיוצא, אבל

ק"פ צריך לאכול כזית דוקא בודאי לא יצא שלא בכונה, ונהי דלא יצא מצות אכילת פסח מ"מ קיים מצות אכילת קדשים וליכא. למימר עליו ופושעים יכשלו בם. כיון דעכ"פ עשה באכילה זו מצוה רק שחסר לו עוד מצוה א"כ לא נכשל באכילתו רק במה שלא אכל, ול"נ לתרץ דודאי תירוץ זה דחוק כיון דבגמ' אמר ר"ל נהי דלא קעביד מצוה מה"מ פסח מיהא קעביד משמע שידי הפסח ג"כ יוצא, ונראה דבפסחים (פ"ח מ"ז) אי' אין שוחטין את הפסח על היחיד ד"ר יהודה, ור' יוסי מתיר אפי' חבורה של מאה שאין יכולה לאכול כזית אין שוחטין עליהן, פי' הרע"ב כלומר לא תליא מלתא אלא באכילה, יחיד ויכול לאכול כזית שוחטין עליו ק' ואין כל אחד מהם יכול לאכול כזית אין שוחטין עליהן והלכה כר' יוסי, מ"מ פסק הרמב"ם דלכתחלה על שנים ובדיעבד על יחיד. ומעתה יתפרש יפה דעוד יש לדקדק בהלשון שאמר משל לשני בנ"א שצלו פסחיהן ותמוה הרי עיקר הדבר שאכלו לשם אכילה גסה מאי בעיא צליה הכי ? אלא הרשע הזה אף שבאמת עשה מצוה שאכל הפסח כולו אכילה גסה במה שאכל מקודם ודאי יצא, אכן כיון שעינו הי' רעה למנות עוד אחד על פסחו ובטן רשעים תחסר מה שאכל יותר מכדי אכילתו והי' לזרא ומעל בקדשי שמים אף כי יצא ידי פסח כמ"ש ר"ל, אבל לא עשה מצוה מן המובחר כי האכילה גסה שאכל בסוף ביזה בקדשי שמים כמו שלמדנו שהצנועים היו מושכין ידיהם לאכול שעיר יו"כ חי והבבלים שאכלו אותו גינו בקדשי שמים דצריך לאכול למשחה דרך גדולה כן נ"ל, ומדוקדק בזה מ"ש שצלה אותו שתיכף בעת הצלי' הי' צריך לדקדק שיוכל לאכול כולו שלא יבוא לידי נותר ולמנות מעיקרא עוד אחד:

[צה] שני מיני אכילה גסה נינהו, אם נפשו קצה באכילה מרוב שבעו לאו שמיה אכילה כלל וכה"ג ביוה"כ פטור, ואם אין נפשו קנה באכילה אלא שאינו רעב לתיאבן יוצא ידי חובתו בדיעבד, (תוס' דף כ"ג):

[צו] עבירה לשמה כלומר שהתכוון לשם מצוה ומצוה שלא לשמה, ופירש"י שתיהן שוות:

[צז] שני מיני שלא לשמה בלימוד התורה, אם עוסק לקפח אחרים זהו השלא לשמה שנוח לו שלא נברא, ואם עוסק בשביל כבוד יבוא אח"כ לעסוק לשמה (תוס' שם):

ובגמ' פסחים (דף נ"ב ע"ב) איתא עוד שם החילוק בין עושין לשמה בין שעושין שלא לשמה, דבעושין לשמה כתיב כי גדול מעל שמים חסד ובשלא לשמה דאמרינן דלעולם יעסוק בתורה אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה באו לשמה, ופי' הר"ן שם וז"ל דבעושין לשמה גדול מעל שמים חסדך כלומר שהקב"ה מבטל ומשנה מערכת שמים בשבילו עכ"ל:

[צח] נזיר טהור מביא ג' בהמות כבשה לחטאת וכבש לעולה ואיל לשלמים, והבהמות הללו של נזירה אשת איש יכולין לבוא משני מיני מעות או משלי, ואע"ג דאין הבעל משועבד לתת לאשתו בהמות להקרבנות שאין חייב לה אלא דוקא אותן שמגיעין לה מצד הדין כגון זיבה או יולדת, מיהו משכחת לה שאמר לה ימים רבים אם תצטרכו לקרבנות תקח מהבהמות שלי, דאלו אמר לה אחר נדרה הלא כבר קיים את נדרה ואין יכול עוד להיפר, מ"מ כי מקני לה במילתא דצריכה, במילתא דלא צריכה כגון דהפר לה לא מקני לה, ואם שלו הי' הבהמות שהפרישה לנזירותה והפר לה בעלה תצאו ותרעו בעדר כי אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, ואם שלה הי' הבהמות וה"ד שהי' לה מעות הלא שני מיני נכסים שלה היינו נכסי צאן ברזל ונכסי מלוג משועבדין להבעל ? אלא כגון שנתן לה אחר במתנה ע"מ שאין לבעלה רשות בהן וצריך ג"כ שיאמר לה הנותן אלא מה שאת נושאת ונותנת לפיך ואז הן שלה ואח"כ הפר לה בעלה ואין צריכה להם, הדין הוא דהחטאת תמות, ועולה יקרב עילה והשלמים יקרב שלמים ונאכלין ליום אחד ואין טעונין לחם, והטעם שהחטאת תמות כיון דבעי כפרה הוי כחטאת שמתו בעלי' וצריכה כפרה מטעם שציערה עצמה מן היין, וכתב בתוס' רעק"א היינו דוקא אי אמרינן בעל מיעקר עקר אבל למאי דקיי"ל מיגז גייז ניחא בלא"ה דשם חטאת עלי', ובתו"ח הטעם כיון דהבהמה שלה וידעה שהבעל יוכל להפר לה עכ"פ קדשה לענין זה שלא יצא לחולין לכן תמות, עולה שמקריבין עולה פשוט דכל עולה דורן הוא, ושלמים נאכלן ליום אחד ככל שלמי נזיר דדינן ליום אחד ואין טעונין לחם דכתיב על כפי נזיר ואין כאן כפי נזיר שהפר לה, מיהו זרוע אין להם כיון שלא יוכל לקיים מצות תנופה, אבל מ"מ הזרוע אסורה ואין להם דין זרוע בשילה שיתבשלו עם האיל אלא לבדו, (תוס' ושאר מפרשים): [צט] יש שני אופנים שהאשה תהי' לה מעות דאמרינן בגמ' כגון שקימצה מעיסתה, ואם קימצה מפיה שלא אכלה כדי שביעה פשיטא דשלה ולית מאן דפליג, אבל בקימצה מעיסתה שאכלה כדי שביעה ונשאר הוי של בעל (תוס' שם):

[ק] שני מיני מעות יוכל להיות שהי' בידה לקרבנות. נזירות, מעות סתומין הדין יפלו לנדבה היינו לתיבות שבמקדש שמשליכים שם המעות לקרבנות ציבור ושני מיני סתומין הן. יש מעות סתם שאמרה עליהן אלו הן לקרבנות נזירות, ועוד יש שאמרה הן לחטאת עולה ושלמים כיון שלא חלקן כסתומין דמי, ואיכא דאמרי אפי' אמרה אלו הן לחובתי מפורש הן, מעות מפורשין דמי חטאת ילכו לים המלח ואסור ליהנות מהן, ואם נהנה אינו חייב להביא קרבן מעיל כיון דלים המלח אזלי לא קרינן בהו קדשי ד', דמי עולה יביאו עולה. כי דורן תמיד יוכלו להביאן לכ מועלים בהם, דמי שלמים יביאו

שלמים ונאכלין ליום אחד ואין טעונין לחם ואין מועלין בהן כדין כל שלמים קודם זריקת דמן אלא באימוריהן מועלין:

[קא] אבל בגמ' מביא עוד קרבנות נזיר דדינא כמו במשנה כאן, דמעות סתומין יפלו לנדבה, מעות מפורשין דמי חטאת ילכו לים המלח, דמי עילה יביאו עולה ומועלין בהם, דמי שלמים יביאו שלמים ונאכלין ליום אחד ואין טעונין לחם ואנו הן, (א) הבהמות שלה דתנן כאן אחר שהפר לה בעלה, (ב) ואם האיש הדיר בנזיר את בנו ומיחו בו קרובים או שגלחוהו ונשארין הקרבנות, (ג) וכן המפריש מעות נזירותו ומת, (ד) ולאחר כפרה כגון אם הפריש מעות ונאבדו והקריב את קרבנותיו ואח"כ נמצאו אלו, כולן דין אחד כדאמרן א"כ הן ד' שלו, ושלה, לאחר מיתה, ולאחר כפרה:

[קב] שני מיני שלא כמצותן בשלמים יש בנזיר, ושניהן אינן טעונין לחם, כגון שלמי נזיר ששחטן שלא לשמה דכשרין ולא עלו לבעלים לשם חובה. ועוד משכחת לה דאיל של נזיר בן שתי שנים והביאם בני שנה כשרים לנדבה וא"צ לחם:

[קג] שני מיני מותרות בנזיר הן, מותרות נזירים שקיבצו מעות לסתם נזירים מותרות שלמים לשאר נזירים:

אבל מותר נזיר שהפריש נזיר מעותיו לקרבנותיו ונשארו עולין לנדבה לקיץ המזבח והלממ"ס הוא:

[קד] לחם הנזיר היתה באה שתי ידות כמצה שבתודה חלות ורקיקים ואין בה רביכה, ושיעור הזה כל מין ג' עשרונים ושליש, ושני מינים הן ו' עשרונות ועדיון ומכל מין משני מינים אלו עושין י' חלות ונמצא לשני מינים כ' חלות והכהן נוטל מהם מעשר שני חלות, ובמשנה אי' איל המלואים ששחטו שלא לשמה לא קידש הלחם ופי' הרע"ב (מנחות פ"ז מ"ג) וה"ה לאיל נזיר:

[קה] עוד יש שני מיני מותרות בנזיר, מותר לחמו של נזיר ירקב, וטעם הדבר מבואר בירושלמי סוטה, להקריב בפ"ע אין את יכול שאין לך לחם קרב לעצמו להקריבו עם נזירות אחרות אין את יכול שאין לך נזירות בא בלא לחם לפיכך מותר לחמו של נזיר ירקב, אבל מותר נסכיו קודש קדשים הן ויפלו לנדבה, ונ"ל דליכא עצה על הלחם שישאל עליו דהו"ל כמו תרומה ביד כהן דאינו מועיל שאלה כיון דכבר הביא אותם לביהמ"ק ונאבדו ויצא באחרים ואם לא הביאם פשיטא. שקדושת פה אינו כלום, ולפדות אותם ג"כ אינם יכולים דקרבן טהור אינו נפדה ואם נטמאו ה"נ דיוכל לפדותם כנ"ל לבאר, וביושלמי הטעם מפני שאינו יכול להקריב הלחם עם נזירות אחרים, והקשה בש"ק למה לא נוכל הלא משנה שלימה הוא אם היו פקחים מגלחים זא"ז הרי דמקבל קרבנות

של נזיר אחר, וע"כ מיירי שלא נשחט הזבח וכיון שלא קידש הרי יוצא לחולין ע"י פדיון ואמאי ירקבו, ואם נאמר דהירושלמי ס"ל דהתנור מקדש הלחם קדושת הגוף הלכך אין להם פדיון ואמאי ירקב הא משקידשו קדושת הגוף נפסלו בלינה ויכול לשרפו ככל פסולי המוקדשין והניח בצ"ע:

[קה] שני מיני תמורות הן, יש מהן שתמורות ולדן כמוהן והן תמורות עולה ושלמים ויש מהן שאינן כמוהן, תמורת חטאת וגם ולדות חטאת אזלי למיתה, ולד אשם רועה שקיי"ל כל שבחטאת מתה באשם רועה ויפלו דמיו לנדבה לקיץ המזבח, מ"מ הא הלכתא, ואי אקריבה אימא לא לחייב עלי' לכן ישנו עוד קרא דעובר בעשה דכתיב רק למעט אלו ואשם שניתק לרעי' אם שחטו לשם עולה כשר ודוקא ניתוק אבל לא ניתוק פסול כן משמע בגמ', אבל ר"ת ס"ל דצריך ניתוק מדרבנן גזירה לאחר כפרה אטו לפני כפרה, וכך היתה ההלכה לפי פיר"ת כל שבחטאת מתה באשם רועה, אבל י"א דצריך לעקור ממנו שם אשם בפירוש, והרמב"ם מביא הגזירה ומביא ג"כ דצריך ניתוק: [קו] שני מיני קרבנות עופות מביאין חייבי קינין, הזב, והזבה, והיולדת, והמצורע והן חטאת ועולה, ואם הפרישו מעות לקיניהן רצה להביא בכל המעות חטאת העוף לבדה יביא, רצה להביא בהן עולת העוף לבדה יביא. אפי' אמר אלו דמי חטאתי ואלו דמי עולתי יש לו לערב המעות וליקח בהן כאחת חטאתו ועולתו, או ליקח בכל חטאת או בכל עולה שאין הקינין מופרשות אלא בלקיחת בעלים או בעשיית כהן, (רמב"ם):

[קז] ואם מתו הבעלים אחר שהפרישו מעות לקינין סתם, פסק הרמב"ם שם שיפלו כל אותן מעות הסתומין לנדבה שהרי כולן ראוין לבוא עולה, ואף דבגמ' משמע שזה הדין הוא ג"כ מההלכה, פי' בזבח תודה דהוא ז"ל מפרש דדינו כמו בנזיר ובשאר דברים דיפלו לנדבה אבל אינו מהלממ"ס, אבל רש"י ותוס' פי' מאי דתניא ושאר חייבי קינין שבתורה שהפרישו מעות לקיניהן רצה להביא בהן חטאת בהמה יביא עולה יביא דוקא שקודם הי' עניים ואח"כ העשירו אז יכול להביא כמו שירצה, ופי' עוד בתוס' דוקא בשעה שהפרישו המעות תחלה אמר הרי אלו לצרעתו והי' בידו להביא בכולן פרידה אחת חטאת או עולה, לכן כשהעשיר יכול להביא חטאת או עולת בהמה בכולן, אבל אמר לקרבנות צרעתו בשעת הפרשה מיד חל על מקצת דמיו חטאת ומקצת עולה ולכשיעשיר וכה"ג לא אמרינן מפני שראוי להביא בכולן עולה או לשלמים ס עיי"ש:

[קח] אם אחד הי' חייב שני קרבנות כגון חטאת חלב, ועולת נדר. והפריש מעות ואמר לחובתי אין יכול להביא מה שירצה עולה או חטאת מפני שהמעות מעורבין ואין לו תקנה, אלא שיביא שתי בהמות ויאמר כל שיש במעות אלו לקדושת חטאת יחול על

בהמה זו, ושאני הוא מהא דלעיל דאף דמעורבין מביא מה שירצה ? ופי' בתוס' דאם אמר לחובתי הרי חל ההקדש על שניהם, אבל אמר לנזירותי או לצרעתי משמע ג"כ על מקצת קרבנו, ועוד י"ל דשאני נזירות וצרעת מיולדת דכולן על חיוב אחד מביא הלכך כשהעשיר מביא מכולן, אבל חטאת חלב ועולת נדר שני דברים נינהי כן הוא דעת רש"י ותוס' והראב"ד, אבל הרמב"ם פסק דגם כאן יוכל להביא מה שחפץ מהמעות, מיהו אם מת בין להרמב"ם ובין להראב"ד ילכו דמיו לים המלח, ופי' בתוס' הטעם דכי למדנו הלכתא שיפלו לנדבה אלא כששניהן באין בשביל דבר אחד אבל בשביל שני דברים ילכו לים המלח, ולדעת הרמב"ם דלא הי' בקינין הלכה כמו שנתבאר למעלה פי' בלח"מ הטעם וז"ל דכ"ז שלא פירש לחובתי ודאי שהדבר מסופק אי לעולה ואי לחטאת ילכו לים המלח אם מת, אבל בחייו אם עושה מעשה ומביא עולה ה"ז כמפרש דבריו, אבל כשמת ולא פירש, ואולי לחטאת נתכווין לכן ילכו לים המלח:

[קט] בשני אופנים משכחת לה שיהא הדמים שהפריש לנזירות יהיו כמפורשים, והייני שהפריש ג' צבורים מעות ואמר על אחת חטאת, ועל אחת עולה, ועל אחת שלמים ודאי כמפורשין, ויש אופן אחר דאמר אלו לחובתי הרי הן כמפורשין ודמי חטאת שבהן ילכו לים המלח, ודמי עולה יקריבו עולה, וה"ד סתומין דאמרינן יפלו לנדבה כגון שהפרישן ביחד סתם ולא הוציא בשפתיו זאת דעת רש"י ורמב"ם, אבל דעת התוס' באומר אלו לחובתי כמפורשין בתערובת דמיהן הן וילכו לים המלח דלחובתי משמע לכל חובתי, וסתומים דיפלו לנדבה כי אמר לקרבנות נזירותו שלא פירש חטאת בהן, ומ"מ משמע נמי דלכל קרבנות קאמר ולא הי' יכול להביא בכולן קרבן אחד, אבל אמר לנזירותי גרידא שלא הזכיר קרבנות יוכל להביא בכולן קרבן אחד דלמקצת נזירותי משמע, ואם מת יפלו לנדבה דכך נתקבלה ההלכה בנזיר ע"כ דברי התוס':

[קי] בשני אופנים משכחת לה שיפרוש החטאת מדמי שני הקרבנות האחרות במעות סתומין. אם נפלה מעצמן מהצבור מעות שיעור דמי חטאת, או אם פירש אלו לחטאתי והשאר לנזירותי ומת דמי חטאת ילכו לים המלח והשאר יביא חציו לעולה וחציו לשלמים דודאי עומדין לשניהן, ופי' בתוס' דאין לו תקנה עד שיביא שתי בהמות ומחלל במעות עליהם ואומר בכ"מ שיש בהם דמי עולה מחוללים על בהמה זו ואין מועלין אלא או בכולו או ברובו אבל במקצתן לא דשמא שלמים נינהו ואין מועלין בהם:

[קיא] אמר על המעות אלו לעולתי והשאר לשאר נזירותי דמי עולה יביאו ומועלין בהן, והשאר השני קרבנות הנשארו במעות הלא הן חטאת ושלמים, דיני כך דמי עולה יביאו עולה, והשאר יפלו לנדבה ומועלין בכולן, ואין מועלין במקצתן שהרי דמי חטאת

מעורבין בהן והלכה היא בנזיר, ואימתי דמי חטאת לא נהנין ולא מועלין בשמת ואין ראויין להקרבה. אבל בשלא מת מועלין בדמים שהרי ראויין להקרבה, והטעם דאין מועלין במקצתן הלא נופלין לנדבה ונדבה עולה לקיץ המזבח והיא עולה ? תירצו כתוס' דעד שעת הקרבה שמקריבו לעולה לא נפקי משם שלמים שהי' עליהם עד הנה: [קיב] הניח ג' בהמות תמימות ומת הרי הן כמפורשות משום דאית בי' היכר, נקבה לחטאת, ואיל בן שתי שנים לשלמים, וזכר לעולה כך פירש"י וכ"ת מאי קמ"ל מתני' מפורשת היא ? ופי' בזבח תודה בשם הירושלמי דה"א דוקא שהנזיר חי דינא הכי קמ"ל דאפי' מת ולא פי' דה"א שיהא דינו כסתומין ויפלו לנדבה קמ"ל, והרמב"ם השמיט דין המפורשת של בהמות תמימות כיון שהוא דין אחד עם דין המשנה, והתוס' פי' דאיירי בג' בהמות דלא חזיא כלל לנזיר, ופי' דמאי דאמרינן דמפורשין היינו בתערובות והולכין לאיבוד, וכ"ת כיון דבעלי מומין שיתבארו לקמן ובהמות תמימות שאינן חזיין לנזיר למה לא נאמר דשניהן דין אחד, ופירשו בתוס' דבעל מום ראוי תיכף ליקרב דמוכרו מיד וקונה קרבנות הצריכים לו, אבל תמימים דבעי מום איכא שהייה עיי"ש:

[קיג] בעלת מום ונסכא כ"ע ס"ל הרי הן כמעות סתומין, בסואר של קורות העומדת לבנין לדעת רש"י ותוס' נראה דג"כ דינם כסתומים, אבל הרמב"ם לא הביא דינו של קורות, ופי' בלח"מ הטעם דכיון שהוא דבר שאינו נמכר מיד שוהה בידו ולא דמי למעות וההלכה לא נתקבלה אלא דומיא דמעות, וכן פי' עוד לדעת הרמב"ם דאם הניח ג' בהמות בע"מ או ג' נסכא ואמר אלו לחטאתי ולעולתי ולשלמי דהן כמפורשין, אבל בנסכא אחת ובכלי אחת ובבהמה אחת כיון דהכל יחד אפי' הרי אלו לחטאתי ולעולתי ולשלמי לא הוי כמפורש כיון דהכל גוף אחד, ולא דמי למעות שהם מחולקים ויכול לחלוק כל קרבן בפ"ע עכ"ל, ודעת התוס' דאפי' בג' נסכות או ג' קופות אין להם דין סתומים אלא דין מפורשין בתערובות דהולכין לאיבוד וטעמא משום שהייה:

[קיד] אף דג' דברים ישנו בנזירות, מ"מ עיניי נפש באשה לבעלה אינו אלא בשנים ביין ובטומאת מתים, יין פשוט הוא דאין לך עינוי נפש גדול מזה, ובטומאת מת ג"כ יש לה צער גדול כמו שאמרו ז"ל דידל ידלוני' דיקבור יקבריני' ולמחר היא מתה ואין מי שיטפל בה וכמבואר בתוס"ח ובתוס' רעק"א, לכן כיון שנזרקה עלי' אחד מן הדמים אין יכול להפר עוד, אע"ג דיש לה עוד תגלחת זה אינו עינוי דיכולה לשום עלי' פאה נכרית, אבל דוקא לאחר זריקה. אכן קודם שחיטה הלא לכאורה תיכף ישחטו עלי' כל הקרבנות ותהי' מותרת בכולן, מ"מ משום שעה עינוי פורתא ג"כ יוכל להפר, וכ"ה מפורש במשנה, ובתוס' מסתפקים אם הפר לה בעלה אחר הזריקה אי בדיעבד הפרה

זו מועלת דשמא יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, ומשמע לי' להתוס' דמדאורייתא יכול להפר אלא חכמים אסרוהו הדבר, ואיני יודע למה אם נאמר שאין לה עוד עינוי נפש למה יוכל להפר, ואם נאמר דס"ל כר"מ דיש בתגלחתן עינוי נפש הי"ל להגמ' לבאר זאת וצ"ע, (דף כ"ז):

[קטו] שני מיני תגלחת יוכל להיות לנזיר, תגלחת טהרה ותגלחת טומאה, ובתגלחת טהרה כיון שנזרק עליה אחד מן הדמים אינו יכול להפר, אבל בתגלחת טומאה לד"ה יכול להפר דהרי יש עלי' למנות נזירות טהרה ובודאי נדרי עינוי נפש הן ופשיטא שיוכל להפר לה:

[קטז] הא דאמרינן דנזרק עלי' אחד מן הדמים אינו מפיר, אפי' נשחט חטאת ברישא, אף דבחטאת אסור לזרוק דמה שלא לשמה ואיכא הפסד קדשים מ"מ לא משגחינן ע"ז, אבל שני הקרבנות האחרות היינו עולה ושלמים אם הי' הבהמות שלה מקריבין אותן כמבואר לעיל, אבל בתוס' מחלקים דאם הופר קודם שחיטה ובין בשחיטה ובין בזריקה הי' עומד שלא לשמן שפיר דמי להקריבן שלא לשמן, אבל כאן דבשעת שחיטה הי' עומד לשמן ואח"כ בשעת זריקה עומד שלא לשמן לא מיתכשר שלא לשמן ועדיין צ"ע (שם ע"ב): [קיז] אסור לזרוק שום קרבן שלא לשמו, ומ"מ יש אופנים דמותר לכתחלה לזרוק ולהקטיר שלא לשמן כגון כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן או לפני או לאחר זמנן, מותר לזרוק לכתחלה הדם ולאכול את הבשר ביו"ט, אבל בשבת אסור לכתחלה אך בדיעבד אם זרק מותר, אבל כבשים ששחטן לשמן באבד הלחם בעיא דלא אפשיטא, ופי' בתוס' דכבשי עצרת עיקר תלוי בשחיטת הזבח דעל ידה מתכשרי הלחם הלכך כי אבד הלחם הזבח מיפסל, אבל הכא כיון דסתמא כשר נמי לשמן השתא נמי דשחטו לשמן ומשום תקנה נעשה כאילו נעשו סתמא לענין להתיר לזרוק דמן עכ"ל:

[קיד] אף דכל איסורי נזיר הן בל"ת, מבואר בירושלמי אחר שנשלם הזמן דנזירות אינו ביין טרם זריקת דם של אחד מהקרבנות רק בעשה דאחר ישתה הנזיר יין, פירוש תיכף אחר השחיטה, ואפי' לרבנן דר"ש דלא מתירין לשתות יין אחר מעשה יחידי מ"מ אינו אלא בעשה:

[קיט] שני אופנים יש בהפסד קדשים, כ"ז שלא נשחטה לא חיישינן להפסד קדשים לומר שאסור לבעל להפר נדרה אם שלה הי' הבהמה דהחטאת ילך למיתה, אבל אם החטאת נשחט כבר ס"ל לרע"ק דלא יוכל להפר לה מפני הפסד קדשים, והטעם מבואר בירושלמי דלא נקרא עלי' שם גבוה עד שחיטה, מיהו לדידן ס"ל אפי' נשחט החטאת ויהא הפסד קדשים אפ"ה מצי מיפר: [קכ] שני מיני קטנים לענין נזירות, קטן שהגיע

לעונת נדרים יכול לנדור בנזיר בעצמו ומביא קרבנותיו ואע"פ שלא הביא עדיין שתי שערות כשאר הנדרים, אבל כשלא הגיע לעונת נדרים אינו יכול, אלא האב יוכל להדיר את בנו הקטן בנזיר אף שלא בא לעונת נדרים מהלממ"ס, והיכי דהדירו כשהוא קטן ובאמצע הנזירות נעשה גדול נתבטל הנזירות, וכן דעת הרע"ב כאן כשיביא שתי שערות בטלה הנזירות, ואף דהרע"ב (סוטה פ"ג מ"ח) כתב ואפי' כשיגדיל, פי' בתוי"ט כלומר שיהא גדול לענין נדרים דהיינו מופלא סמוך לאיש, אבל לא כשהביא שתי שערות, ומיהו אח"כ כשיצא מרשותו לגמרי פקעה לו הדרת אביו. וכן דעת התוס' והרמב"ם, ודעת רש"י אין נראה כן, והאי מדירו שאומר לו תהא נזיר, או הרי בני פלוני נזיר ואביו מביא קרבנותיו בשבילו קרבנות טהרה, וכן אם נטמא מביא קרבן טומאה, והרמב"ם כתב עוד דאפי' לא קיבל הבן ולא אמר כלום אלא שתק ג"כ מהני. וכתב המשל"מ לדעת רש"י דהמדיר את בנו בנזיר דוקא אביו נשאל עליו, אבל אין הבן נשאל על נדר אביו. ואפי' מת אביו ג"כ אין הבן נשאל על שהדירו אביו עכ"ל, ודעת מהריעב"ץ בלח"ש (שקלים פ"א) דדוקא קרבנות טהרה מביא אביו בשבילו, אבל קרבנות טומאה לא עיי"ש:

[קכא] והלכה הי' דוקא שהסכים הבן על הנזירות אפי' בשתיקה, אבל שנים יכולין למחות בין הוא בעצמו בין קרוביו, בפירוש או שעשה מעשה לבטל נזירותו שגלח בעצמו או שגילחוהו קרוביו אין כאן נזירות, ופי' הרע"ב דוקא שמיחה הוא או קרוביו מיד, אבל אם התחיל לנהוג נזירות או שקיבל עליו הנזירות תו לא מצי למחי לא הוא ולא קרוביו, ומה הוא הדין אם מיחו לענין קרבנותיו ? החטאת תמות, ועולה תיקרב עולה, והשלמים יקרבו שלמים ונאכלין ליום אחד ואין טעונין לחם, הי' לו מעות סתומין יפלו לנדבה, מעות מפורשין דמי חטאת ילכו לים המלח לא נהנין ולא מועלין, דמי עולה יביאו עולה ומועלין בהן, דמי שלמים יביאו שלמים ונאכלין ליום אחד ואין טעונין לחם, נמצאת למד דשני דברים מבטלין הנזירות המחאה, והשתי שערות, והחילוק ביניהן דשתי שערות מבטלות הנזירות אף אחר שהתחיל כבר למנות כמה ימים. אבל המחאה והגילוח דוקא בתחלת שמיעה כדאמרן, ודוקא האיש מדיר בנו בנזיר אבל לא האשה וכן דוקא בנו, אבל לא בתו והכל הוא בכלל הלכה:

[קכב] שני מיני' מצות כל בן ישראל מחויב מן התורה מ"ע, ומל"ת, וכתבו בתוס' דחינוך שמוטל על אביו לחנך בנו הקטן דיקא במ"ע, אבל לא בל"ת, וחינוך אין מוטל אלא על האב ולא על אינש אחרינא, ואף דאין מוטל על האב לחנך בתו, מ"מ ביו"כ מחנכין התינוקות להתענות לשעות, ובתוס' כתבו דיש לחלק ולא כתבו מה, ונ"ל כיון דיו"כ בגדול איסור כרת דחמירא טובא ונודע כי אם איש שלא ירגיל עצמו. מעט מעט יהא

הדבר קשה מאוד לכן תקנו תענית שעות, ומזה נ"ל ראיה דליכא השלמה מדרבנן, משום דמעיקר הדין אין בתו בכלל חינוך דיו שנחמיר בשעת ולא בהשלמה:

[קכג] נדרים ונזירות אף דשניהם דבר אחד הוא מ"מ דוקא נזירות יכול אביו לקבל על בני, אבל לא שום נדרים לא להביא קרבן וה"ה ג"כ לשאר מצות כגון סוכה ולולב, (כ"ח ע"ב (בתוס'):

[קכד] קיי"ל הקפת כל הראש שמי' הקפה, וישנו לשחיטת העוף מן התורה, שני דברים אלו הן להלכה, אבל מה שנראה בגמ' דחולין שנשחטו בעזרה מדאורייתא לא קיי"ל כן אלא מדרבנן והכי פסק הרמב"ם בהל' גניבה, מש"ה צ"ל דמופלא סמוך לאיש מן התורה, דאל"כ היאך מייתי ציפרים אם נטמא ואכל כהן מליקה והיאך מקיפין את ראשי, אלא ודאי מופלא סמוך לאיש דאורייתא כן פי' במשל"מ, אכן לא הביא מהרמב"ם דפסק דחולין שננ"ע דרבנן, וכבר עמד בזה בחי' רעק"א ז"ל:

[קכה] מבואר עוד בגמ' דאם אחר שהגיע לעונת נדרים קבל הבן נזירות על עצמו וגם האב הדירו חייב לנהוג שתי נזירות:

[קכו] שני קרבנות הטילה התורה על הספק אשם תלוי על שניהם על זכר ועל נקיבה, וחטאת העוף הבאה על הספק כגון ספק זיבה וספק יולדת, ובאשם תלוי נאכל, ובחטאת עוף הבאה על הספק אינו נאכל, וטעם הדבר בזכר אינו אלא איסור אחד דאולי לא חטא הו"ל חולין בעזרה לכן נאכל, אבל בספק זבה ויולדות שני איסורים יש כאן חולין שנשחטו בעזרה, ואיסור נבילה, ואפי' אם נאמר דאין שחיטה לעוף מן התורה וחולין בעזרה לאו דאורייתא, מ"מ הא ודאי דמן התורה יש תקנה לספק חטאת העוף הבאה על הספק כדי לטהרה ממחוסר כפורים שתוכל לבוא לעזרה וליקדש. אבל כיון שיש בו שני איסורין אף דמתר מן התורה אסרוהו רבנן:

[קכז] אם אביו ובנו שניהם נזירים או אביו בלא בנו ומת אם הניח האביו מעות סתומין יפלו לנדבה, אבל אם אמר הבן אחרי מות אביו או שכבר הי' נזיר ואמר הרני מגלח על נזירות אבי ה"ז מגלח ומביא קרבנותיו מהן וירושה הוא לכל אחיו, וכן הבכור נוטל פי שנים ויש לכל אחד לגלח על. חלקו ואין חילוק בין שהי' האב נזיר עולם והבן נזיר סתם, או האב נזיר סתם והבן נזיר עולם הכל דין אחר הוא, אבל אם האב הי' נזיר טמא שהפריש לקרבנותיו, אין הבן יכול לגלח עליהם וכן בהיפך אם הי"ל מעות של קרבן טהרה והבן חפץ לקרבן טומאה אין הבן יכול לגלח עליהם, ופסק הרמב"ם דאם הביא זבחיו לא עלתה לו. ופי' בכ"מ הלא לא יכול להביא חדשים מחמת ספק חולין בעזרה ופי' שיתנה ויאמר אם הזבחים הראשונים עלו לו יהיו הזבחים אלו נדבה עכ"ל, וצ"ל

דדוקא על שני קרבנות יכול להתנות הלא על חטאת אין יכול להתנות כלל דאין חטאת באה נדבה, ועוד דאין קרבנות נזיר טהור וטמא שווין כלל דהלא נזיר טמא מביא שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה וכבש בן שנה, ונזיר טהור כבש לעולה וכבשה לחטאת ואיל לשלמים, ובכ"מ מסיים עוד בזה"ל אבל יש לחוש בזה אם דמי הקרבנות נדבה מחולקין מדמי קרבנות חובה בהזאותיהם עכ"ל, ואיני יודע מה לחוש הלא פשיטא שאינם שווין כלל א"כ קשה היאך יעשו וצ"ע, ובגמ' אבעיא דלא אפשיטא, ופי' בתוס' דהכי מבעיא לי' כגון אביו נזיר טמא והפריש מעות לציפרים ואשם מהו שיוסיף בנו על אותם מעות להביא חטאת עילה ושלמים לנזירות טהרה, א"נ אביו נזיר טמא וחזר והתחיל ומנה נזירות טהרה הואיל ונטמא לא הוי דומיא דנזירות דבן לא נטמא לא מגלח, אביו נזיר טהור והפריש מעות והוא נזיר טמא מהו שיביא הבן ציפרים מן המעות שהפריש אביו לנזירות טהרה, ומפורש לעיל דוקא על מעות אביו מגלח אבל אין אדם מגלח על בהמות אביו, ואפי' מעות דוקא אם הם סתומים ולא בזמן שהן מפורשין שפירש איזה מהן לחטאת ואיזה לשאר קרבנות, ואם הניח בעל מומין לצורך קרבנות כמעות סתומין הן שהרי הן עומדים למכור ולעשות מהן דמים, (ליקו"ה), וקיי"ל דוקא בן מגלח על נזירות אביו, אבל בת אף דאינה אלא יחידה מ"מ לא מגלחת על נזירות אביה דכן הלממ"ס, וכן לדעת רש"י בכור ניטל פי שנים בקרבנות אביו הנשארים לאכילה לפי דקיי"ל דירושה היא ג"כ בנזיר הדין אחד: סליק פרק ד':

פרק חמישי [קכח] שני מיני הקדישות הן, תחלת הקדש אם אמר בהמה זו להקדש כה"ג הקדש טעות אינו הקדש, ותמורה נקראת סוף הקדש, ותמורת טעות ה"ז תמורה, וה"ד טעות תמורה דהוי הקדש פי' בתוס' כסבור לומר שור שחור יהי' תמורה ואמר לבן חל התמורה, אבל בהקדש כה"ג לאו הקדש היא, וה"ה אם אמר כסבור לומר תמורת עולה ואמר שלמים דהיינו אם עולה ושלמים עומדים לפניו ורצה לומר על בהמת חולין שלפניו ואמר ה"ז תמורת עולה ואמר שלמים ג"כ חלה התמורה, מ"מ הדין בתמורה דאם נתעקר עיקר הקדש מתעקר נמי התמורה דאם נשאל לחכם על הראשונה והתירו החכם שניהם יוצאין לעדר עיקר הקדש, וג"כ תמורתו, והרמב"ם השמיט הדין הזה ונשאר בתוס' רעק"א בצ"ע, אבל רש"י פי' וז"ל אם הפריש בהמה לצורך תמורת עולה וחזר ואמר ה"ז תמורת שלמים כיון דהפרישה, ושוב טעה איגלאי מילתא דלאו שפיר המיר ולא הוי תמורה, וע"ז הקשה במשל"מ שאינה כהלכה והניח בצ"ע, ועוד יש חילוק בין תמורה לקדשים דבתמורה על בעל מום כה"ג לוקה דאף דבטעות הוא, אבל בקדשים בע"מ שסובר דמותר להקדיש בלא פדיון לא לקי, והראב"ד פי' גבי תמורה דאם המיר

בטעות ואח"כ עביד עבודה בתמורה והגוזז והעובד בה לקי, ובהקדש כיון דלא נתפס פשיטא דלא לקי, והרמב"ם פי' שוגג בתמורה לקי משום מימר ובקדשים לא לקי משום מקדיש בע"מ למזבח, וטעם הדבר פי' בלח"מ דלענין מלקות אזלינן בתר הכונה ובנתכוין לעשות עולה בתמורה ועשה שלמים הרי נתכוין להמיר ולוקה, אבל בקדשים כיון דלא נתקיימה מחשבתי אינו לוקה אע"ג דמתכוין לאיסור, ובתמורה אע"פ שלא נתקיימה מחשבתו לוקה, אבל אם אמר מיתר להמיר אינו בדין שילקה עיי"ש דגדול טעות הענין, מטעות הדבר עכ"ל: [קכט] אם יש לו בעדרו שני שוורים שחור ולבן, אינו הקדש לב"ה דקיי"ל כן, אלא באומר בפירוש שור שחור שיצא מביתו ראשון הרי הוא הקדש דאז אמרינן דכונתו הוא ראשון לשאר שוורים שבעדרו ע"כ הוא קדוש: [קל] לב"ה בהקדש טעות דאינו הקדש בשני מיני הקדשות, בין הקדש קדושת הגוף כגון שור שחור ולבן, ובין הקדש בדק הבית כגון ככר של זהב שיעלה בידו ועלה של כסף וכן יין ושמן דאע"ג דראוי למזבח שניה"ם אפ"ה כיון דסתם הקדש לבדה"ב, וימכר לצריכין והדמים יפלו לבדה"ב, בכל אופנים הללו אינו הקדש, וכן אין נפ"מ אם היין או השמן ביוקר בשניהם אין הקדש טעות חל (דף ל"א):

[קלא] מי שנדר בנזיר ונשאל לחכם ואסרו דא"ל דיש בלשון זה נזירות והוא עבר ושתה יין קידם שנשאל, לדעת הרע"ב אין קונסין אותו אלא מונה משעה שנדר, ולדעת הרמב"ם קונסין אותו לנהוג איסור בשני מיני נזירות, בנזירות מועטת לנהוג כדין הימים שנהג בהן היתר, ובמרובה ל' יום: [קלב] מי שנדר בנזיר ונשאל לחכם והתירו והי"ל בהמה מפורשת תצא ותרעה בעדר דהפרשה בטעות הוי ותצא לחולין ובהא כ"ע מודים דהו"ל כאדם שאינו חייב חטאת ואמר ה"ז לחטאתי ואע"ג דבאשה שהפר לה בעלה אם שלה היתה הבהמה החטאת תמות דבעל מיגז גייז אבל החכם עוקר הנדר מעיקרו כ"כ התוס', ופי' בתוס' רעק"א דלר"א הקפר אפי' אמרינן בעל מיעקר עקר מ"מ צריכה כפרה שציערה עצמה מן היין, אבל לרבנן אי אמרינן מיעקר עקר ה"נ דיצא לחולין, ועוד מחולק דהתם עכ"פ הנדר חל רגע אחת אבל הכא הלא לא חל כלל דהלא החכם אמר לה שאין בהלשון נדר כלל, ואין אנו צריכין כלל למיעקר עקר דבמשנה כאן, דאין ענין כלל לענין עקירות:

[קלג] מעשר בהמה דקדוש העשירי מ"מ מקדש ג"כ שני בהמות סמוכין, כגון שטעה וקרא לט', י', ולי', ט', ולי"א, י', שהוא מקודש דגזה"כ הוא שדוקא שנים אלו הסמוכים נתקדשו, אבל השבט שהניח על הח' ועל הי"ב אינם מקודשים, ובשני אופנים נתקדשו שנים הסמוכים דאמרן בין שטעה ובין שבכונה קרא לאלו העשירי, אבל לא נוכל ללמד

מזה להקדש. דודאי הקדש. בדעת ובכונת הבעלים תלוי דאיש כי יקדיש את ביתו קודש אמר רחמנא מדעת ובכונה, אבל במעשר גזה"כ (דף ל"ב):

[קלד] מי שהי' לו בהמות לקרבן נזירות ונדר בנזיר ומצא שנגנבה או כולם או אפי' אחת, הדין הוא אם עד שלא נגנבה הבהמה נזיר ה"ז נזיר, ואם משנגנבה אינו נזיר משום דליכא למפטרי' מנזירות דנגנבה הבהמה אח"כ דנולד הוא. ולדעת הרמב"ם במצא שנגנבה מקודם הו"ל נדר טעות וא"צ היתר לנזירותו, ולדעת התוס' צריך היתר ואין כאן נולד דמקודם נגנבה, ואף דאין פותחין בנולד אבל פותחין בתנאי נולד דאלו אתי אינש ואמר לך בשעת הנדר דנגנבה כלום היית נודר, וזה הי' טעות נחום המדי בזמן שחרב בית שני דהתיר לנזירים באמרו להם אילו הייתם יודעים שביהמ"ק חרב כלום הייתם נודרים. אבל זה נולד הוא דחכמים ס"ל דמי שנדרו קידם שחרב נזיר ואח"כ אינו נזיר, אבל הי"ל לפתוח להם בתנאי נולד אילו אתי אינש ואמר לכון ביהמ"ק חרב מי הוי נדרתם הרי שני אופנים בנולד:

[קלה] כתיב בקרא ג' פעמים היכל ד', היכל ד', היכל ד', ללמדך שג' בתי מקדש יהי', ואיך אפשר אלא ודאי ידעו דשנים יחרבו, אבל השלישי יעמוד לעד ולנצח נצחים. וג"כ ידעו אימתי יחרב דכתיב בדניאל שבועים שבעים נחתם על עמך ועל עיר קדשך כלומר ע' שמיטין הן ת"צ שנים והיינו ע' שהיו בבבל ות"כ של בית שני אבל לא היו יודעין באיזה יום יחרב, (ל"ב ע"ב):

[קלו] בירושלמי כאן אי' עוד חילוק בין הקרש לתמורה, דעל הקדש יכול לשאול עליו אבל על התמורה אין יכול לישאל ופסקו הרמב"ם (פ"ד דנדרים ה"ו), ובס' ציון וירושלים מקשה על רש"י (נזיר מ"א ע"ב) דכתב. דלר"א לא יכול למילף עשה דוחה ל"ת מנזיר שכן אי' בשאלה, וקשה הלא ר"א מתלמידי ב"ש וב"ש ס"ל דאין שאלה בנזירות דאיקרי קדוש כהקדש וכיון דס"ל דהקדש טעות ג"כ שמי' הקדש ה"ה בנזירות, ותירץ דהתם מיירי בנזיר שנצטרע ופסק הרמב"ם דאינו קדוש יותר וליכא בי' עשה דקדוש יהי' וממילא אינו כמו הקדש ויכול לישאל ע"כ הבאתיו אגב אורחא ודפח"ח: [קלז] שנים שהיו מהלכין בדרך וראו אחד בא כנגדן, ואמר אחד מן השניים זה ההולך כנגדנו שמעון הוא, ואמר חברו ראובן הוא, ואמר זה הרני נזיר אם יהי' ראובן, ואמר האחד הרני נזיר אם יהי' שמעון הגיע אליהם והרי הוא ראובן ה"ז נזיר, ואם הי' שמעון הרי חברו נזיר כמו שנדר, לא הגיע אליהם אלא חזר לאחוריו ונעלם מעיניהם ולא ידעו מי הוא אין אחד מהם נזיר, הכלל בזה דאם נתקיים דבריו ודאי ה"ז נזיר ומספק לא דספק נזירות להקל, וכן הדין אם אמר הרני נזיר אם יש בכרי הזה ק' כור אם נגנב או נאבד אינו נזיר אבל נמצאו

כדבריו ה"ז נזיר כן פסק הרמב"ם וכן פי' ברש"י ותוס', ובזה אין מחלוקת, אבל בסיפא בכוי פליגי הרמב"ם והתוס', אמר אחד שהיא חיה ואחד אמר שאינה חיה, ואחד אמר שהוא בהמה, ואחד אמר שאינה לא חיה, ולא בהמה, לדעת הרמב"ם כולם נזירים דמ"מ כולן אמת אמרו דיש בה דרכים שוים לחיה, ולבהמה, ושאינה שוה לשניהם, אבל לדעת התוס' בכוי ג"כ ספק נזירות להקל, וכן פלוגתתן ג"כ באנדרוגינס אחד אמר שהוא איש ואחד אמר שהוא אשה, ואחד אמר שאינו איש ולא אשה, מפני הטעם הזה בעצמו לדעת רמב"ם הלא יש בו כל הדרכים במקצת, ואין בו כלל, וכן נזיר ולדעת התוס' עכ"פ ספק, ובלח"מ מפרש למה היכא דאמר כולכם נזירים ואין נמצא בהם אלא נזיר אחד ג"כ לדברי הרמב"ם נזיר דהרי יש מקצת אמת בדבריו ולמה היכא דאמר אם יש בזה ק' כורים פסק דאינו נזיר, ותירץ דשם תנאי הוא וצריך שיתקיים כולו, אבל הכא אמר בלא תנאי ואפי' נמצא לאחד מהם נזיר ג"כ נתקיים דבריו במקצת: סליק פרק ה':

פרק ששי [קלח]

שני מיני איסורים היינו אכילה ושתי' שהן בנזיר, על השתי' ליכא אלא לאו אחד, והוא שלא ישתה הנזיר יין, ולא תערובות יין, ואפי' חומץ שלהם הכל נכללו בלאו אחד וממילא אם שתה מהם כל אחד בפ"ע לוקה, וכן אם אכל שניהם מהם כגון יין, וחומץ יין, או יין ותערובת יין, אינו אלא לאו אחד ללקות עליו, אבל באכילה יש בתירה ד' לאוין שלא יאכל ענבים לחים, ושלא יאכל צמוקים, שלא יאכל חרצנים, שלא יאכל זגים, ואם אכל ושתה מאיסורי נזיר משכחת לה שלוקה שש כגון שיאכל כזית מכל אחד מהן דאמרן, וגם שתה יין הרי ה' מלקות, וגם לאו דבל יחל דיש בכל איסורי נזיר על כל לאו ולאו בפ"ע, ולהראב"ד עוד משום לאו שבכללות מכל אשר יעשה מגפן היין:

[קלט] אם אכל ענבים וסחט עוד מהם רביעית יין חייב שתים ולא אמרינן כיון דענבים מן היין באין, מין אחד הוא, אלא תרי איסורי ותרי לאווי, וחייב שתים:

[קמ] שני מיני שיעורים הן לאכילה ולשתיה, דשיעור כילה בכזית, ושיעור שתי' ברביעית ואין שניהם מצטרפים, ולענין שיצטרף שתי אכילות ושתי שתיות שילקה עליהן נראה שהם ג"כ בכדי א"פ, אבל במנ"ח משמע לי' דשיעור שיצטרפו השתיות הן ברביעית, כמו שמצינו ביו"כ, ושיעור אכילות הן בכדי א"פ, לכן תמה על הרמב"ם שכתב וכן אם שרה פתו ביין והי' רביעית יין בכדי פרס ואכל כדי פרס מן הפרס שנמצא שאכל יין רביעית ה"ז לוקה עכ"ל, והרי גבי משקים השיעור הצירוף ברביעית ויותר אינו מצטרף אפי' בעין אף שהיא פחות מכדי א"פ ואיך כאן יצטרף והניח בצ"ע: [קמא] שני מינים הן בענבים פירי ופסולת, דלאו דוקא על הפרי חייב אלא אפי' על פסולת ג"כ

חייב, ומה הם פרי ? ענבים לחים ויבישים או בוסר, ופסולת פרי, הן, הזגין והקליפה החיצונה או הזגים הפנימים, ועל שניהם הם לוקין וכן ביין יש ג"כ שני מינים שתה רביעית יין או כזית יין קרוש או חומץ יין שהוא ג"כ פסולת פרי ג"כ לוקה, אבל ישנו מינים שאינן לא פרי ולא פסולת פרי אלא מן העץ נחשבים ואין לוקין עליהם והן עלין והלולבין ומי גפנים:

[קמב] ויש עוד שני מינים שאסורין בנזיר, בין הקנים והם ענבים קטנים לפי' ר"ת שאינם מתבשלים לעולם, או בין חרצן לזג לפירש"י, ובגמ' איתא דבין הקנים לאו מיוחד הוא ומה שלא מנאן בלאו מיוחד כבר תירץ שם בלח"מ, מ"מ דבר ברור דשני אופנים של רש"י ושל ר"ת אסורים הן בל"ת: [קמג] ישנו שני מיני איסורים דהיינו היתר מצטרף לאיסור וטעם כעיקר, והיתר מל"א לא קיי"ל בכל איסורי תורה חוץ בקדשים, ובחינוך משמע דגם בקדשים לא מצטרף. אבל טעם כעיקר אסיר בכל התירה כולה וגם בנזיר:

[קמד] באיסורי נזיר דוקא היתר אינו מצטרף לאיסור, אבל שני איסורי נזיר מצטרפין זל"ז כגון לחים או יבישים או בוסר וחרצן וזג, ואכל מן התערובות לוקה, וכן אם אכלם זה אחר זה מצטרף, וכן לענין משקה יין, וחומץ יין:

[קמה] אכל בתערובת היתר אין מצטרף עד שיאכל בכא"פ כזית מן האיסור כמו שאר איסורין, ואם לאו אין שניהן מצטרפין אלא כדין חצי שיעור שג"כ אסיר מן התורה, אבל אינו לוקה ע"ז:

[קמו] דבר שנתערב בו יין אינו לוקה אלא עד שיהא בו שני דברים טעמו וממשו ויאכלנו בכא"פ, ואם נתערב יין בדבש ואין בו טעם יין. לדעת הרמב"ם מותר ולדעת הרי"ף והראב"ד אסור מן התורה אבל אין לוקין עליו, הי' בו טעם יין ואין שם רביעית בכדי אכ"פ ה"ז אסור מד"ס ולוקין ע"ז מ"מ. כ"ז מבואר ברמב"ם (פ"ה מנזיר):

[קסז] בשער ראש נזיר יש שני מצות (א) מ"ע שיגדל הנזיר שער ראשו (ב) ל"ת שלא יגלח שערו כל ימי נזרו:

[קסח] שני דברים סותרים בנזיר, טומאת מת, וגם תגלחת טרם כלות הזמן, כאן יתב' דין תגלחת, ולהלן יתבאר דחיית טומאת מת, והנה הרמב"ם והתוס' פליגי בפי' המשנה דתגלחת דנזיר סותר לי' יום, דלדעת הרמב"ם ל' יום של גילוח אינו עולה מן המנין כגון דקיבל נזירות ק' יום ולאחר כ' יום נתגלח רוב ראשו סותר ל' יום ואינו עולה מן החשבון ואח"כ מונה עוד פ' יום. לדעת התוס' עולה מן המנין ואימתי צריך להשלים כגון שקיבל ל' יום ביום הראשון וצריך ל' יום מחדש אז סותר הכל, אבל היתה הגילוח ביום ג' או ד' מונה מיום זה ל' יום ואם קיבל ס' יום וגילח בל' יום אינו סותר כלום, ועוד נפ"מ

ביניהם בסך נשא דלהרמב"ם אפי' נשרו השער מעיקרא ע"י נשא לא הוי כעין תער ואינו סותר, ולהתוס' לוקין אפי' בסך נשא, א"כ סותר ג"כ, ושניהם והרמב"ם והתוס' שוים דאם הניח שערות כדי לכוף ראשו לעיקרו איני סותר, וכן מבואר במנ"ח, והוסיף שם לבאר דלדעת הרמב"ם דל' יום אין עולין מן המנין א"כ בתוך זמן הל' יום אין בו עשה דומיא דס"ל להרמב"ם במצורע, א"כ לפ"ז דסך נשא להרמב"ם בתוך ימי נזירות אינו אלא בעשה ובימי סתירה ליתא לעשה ע"כ יהא מותר לכתחלה לסוך נשא, ואח"כ מביא שם עוד בשם הרא"ש דאפי' נזיר טהור מצי לאעבורי שער בנשא רק שישייר שתי שערות לקים מצות גילוח עיי"ש, א"כ לפ"ז יש בסך נשא ג' דעות, לדעת התוס' בל"ת, ולדעת הרמב"ם בעשה, ולהרא"ש מותר לכתחלה במשך נזירות טהרה. ובלבד שישאיר שתי שערות כדאמרן:

[קמט] והדין דגילוח קודם זמנו משכחת לה בשני אופנים. או שהוא גילח עצמו, או שגילחוהו ליסטים והוא בין בשוגג ובין במזיד, אם נתגלח רוב ראשו בין בתער ובין כעין תער ולא נשאר כדי לכוף ראשן לעיקרן ה"ז סותר ל' יום:

[קנ] שני אופנים יש בנזיר שגילח שער אחת, אם קצצה מעיקרא בין בתער ובין בזוג של מספרים אפי' תלשה בידו לד"ה לוקה, אבל אם לא קצצה מעיקרו לדעת התוס' עובר בעשה, ולדעת הרמב"ם פטור מכלום. ואם הניח ממנו כדי לכוף ראשו לעיקרו איני לוקה שאין זה כעין תער, ואם העביר סם על ראשו כבר נתבאר למעלה דלהרמב"ם בעשה, ולדעתו ז"ל אם הניח כדי לכוף ראשו לעיקרו אינו לוקה וכן בסתירה אינו סותר, ולדעת התוס' מחולקין בין מלקות לסתירה דלקי דוקא כשעקרה ממש כעין תער, אבל ודאי סותר כל זמן שלא הניח כדי לכוף ראשו לעיקרו ברוב ראשו אע"פ שאינו כעין תער כן מבואר בלח"מ:

[קנא] שנים לוקין המגלח, והמתגלח, ובהגהות רעק"א הקשה אמאי לא חשיב במשנה מה דחומר בטומאה מתגלחת, דבגילוח גם המגלח חייב, ובטומאה, אין המטמא חייב, וכתב דאפשר דנא חשיב לענין הנזיר עצמו, אבל מה שעל אחר לא חשיב, ובס' כתר המלך תירץ עפמ"ש בר"ן נדרים דטומאה אין תלוי בנזירות דאשכחן נזירות בלא טומאה שהרי נזיר שמשון אסור ביין ומטמא למתים, וכיון דלא תליא טומאה בנזירות אפשר נמי דאיתא לאיסור טומאה בלא איסור שאר דיני נזירות. א"כ לפ"ז יש חומרא בתגלחת ויין דאין חל לבדו ואי אסר עצמו בגילוח ויין אסור נמי בטומאת מת מחמת דאין נזירות לחצאין משא"כ בטומאה דאי אסר עצמו בטומאה שרי בגילוח ויין, א"כ י"ל דהתנא שייר שני דברים אלו שייר המגלח ושייר חומר בגילוח ויין דאל"כ תיקשי מאי שייר דהאי

שייר, ובהגהות רעק"א הקשה שם דלר"ל דבנזיר בביה"ק דאינו לוקה משום טומאה מ"מ לוקה על גפן ותגלחת א"כ אמאי לא תני חומר בתגלחת מבטומאה בנזיר בביה"ק והניח בצ"ע ובזה מיושב דשייר ג' דברים, וא"ש:

[קנב] שני מיני רביעית נתנה בו תורה שיעור, חמש סומקתא כגון יין, ודם, וחמש חיוורתא וביחד הם עשרה, חמש סומקתא שצריכין רביעית הן (א) רביעית יין לנזיר (ב) רביעית יין לד' כוסות של פסח (ג) רביעית יין אל יורה (ד) שתה רביעית יין אל יכנס למקדש וחייב מיחה (ה) רביעית דם שיצא משני מתים מטמאה באוהל, וה"ה ממת אחד, חמש חיוורתא (א) רביעית שמן לחלה, לרש"י הפירוש לכל חלה מי"ב חלות של כ"ג דמודד רביעית לחלה, ולתוס' קאי על רביעית שמן לחלה שבתודה (ב) רביעית שמן לחלה לנזיר (ג) רביעית מים למצורע (ד) משקין טמאים פוסלין את הגויה ברביעית (ה) כל השופכין וכל המשקין לענין הוצאת שבת ברביעית, וישנו עוד רביעית מים לנטילת ידים, ולר' יהודה רביעית מים לסוטה ולבטל מימי רגלים ברביעית אכן בפלוגתא לא קא מיירי, וישנו עוד רביעית דמקוה דכשר מן התורה להטביל מחטין וצינורות אכן רבנן בטלו להאי רביעית דאם חפץ לטבול מחטין וצינורין ג"כ בעי מ' סאה דשיעור מקוה גדולה, ופירשו בתוס' דדוקא רביעית דמקוה בטלוהו, אבל רביעית דמעין לא בטלוהו, וכ"ת למה לא מנה אותה דבאמת במעין כשר אפי' בפחות מרביעית להטביל מחטין וצינורות, (ל"ח ע"ב):

[קנג] ללקות הנזיר אם גילח, שיעורו בשערה אחת, לעכב בשתים, שאם שייר שתי שערות בסוף גילוח ימי נזרו מעכב, ולסתור אינו סותר אלא ברוב ראשו וכעין תער:

[קנד] שני מצות של גילוח הן ונמנו בתרי"ג מצות, והן נזיר ומצורע, אע"ג דישנו עוד לוים בשעה שנכנסו לעבודה תחת הבכורים, מיהו זה אינו מצוה לדורות אלא לשעה. אבל שנים אלו לדורות הן, וכולן שגילחו שלא בתער, או ששיירו שתי שערות לא עשו ולא כלום (דף מ):

[קנה] שני מיני גילוח יש בנזיר, דהיינו נזיר טמא ונזיר טהור, שני מיני גילוחים ישנו במצורע מוחלט ביום הראשין, וביום השביעי: [קנו] בלוים ובנזיר בשנים אלו כתיב בפירוש בתורה תער, גבי נזיר תער לא יעבור על ראשו, ובלוים ג"כ והעבירו תער על בשרם, אבל מצורע ליכא בתורה בפירוש בתער אלא מדקאמר רחמנא ראשו במצורע כהן אע"פ שהוא מוזהר להשחית את זקנו ואין השחתה אלא בתער, ולמדנו מזה ג"כ בגילוח אחר חלוטו ג"כ בתער דאל"כ דיוכל לגלח גם במספרים אין עשה דוחה ל"ת

אם אפשר לקיים שתיהן אלא ודאי שצריך לגלח בתער ועשה דמצורע דוחה ל"ת דפאת זקנם, (דף מ"א):

[קנז] גלח והניח שתי שערות וצמח ראשו כולו וחזר וגלחו עם אותן שתי שערות אז הנזיר מקיים מצות גילוח, אבל אם חזר וגילח אותן שתי שערות לבדם לא קיים מצות גילוח. והרמב"ם השמיטה אף דבעיא בגמ' ולא אפשיטה, וכתב הכ"מ דממילא משמע שדוקא עם אותן שתי שערות כתב הרמב"ם דקיים מצות גילוח הא אם לא גילח אלא אותן שתי שערות לבדן לא קיים מצות גילוח, (שם):

[קנח] גילח אחת מהשתי שערות שנשתיירו ונשרה אחת מהן הא ודאי גילוח הוא, כגון שבשעה שבא לגלח הוי ביה שיעור גילוח וגילח אחת אע"פ שנשרה שנייה קיים מצות גילוח, אבל אם מקודם נשרה אחת ואח"כ גלח אחת אין כאן מצות גילוח כיון שבשעה שבא לגלח לא היו שתי שערות לקיים מצות גילוח:

[קנט] בין נזיר טמא, ובין נזיר טהור, ב"ש בשני נזירים אלו כתב הרמב"ם שגלח בלא תער או שגילח ושייר שתי שערות לא עשה ולא כלום.

ובנשרה אחת והניח אחת כתב שלא קיים מצות גילוח, ופי' בלח"מ השינוי הזאת דשם אצל נשר אחת וגילח אחת בדיעבד שפיר דמי אע"פ שלא קיים מצות גילוח, אבל הכא שלא בתער ונשתיירו שתי שערות לא עשה ולא כלום אפי' בדיעבד, כלומר לאו שהוא מעכב דקיי"ל דגילוח לא מעכב ואינו אלא מצוה אפי' לזמן מרובה מצי לגלח, מיהו בהניח לא קיים מצוה כלל והכא לא עשה המצוה כתיקנו, אבל מצוה עכ"פ יש כנ"ל לפרש דברי הלח"מ:

[קס] שני דברים התירו בנזיר לכתחלה שהוא מותר לו והיינו חופף ומפספס, אבל לא סורק. התוס' פי' שמותר לו לחוף ראשו בנתר ובאדמה אף כי פעמים שמשיר את השער דבר שאין מתכוון הוא ומותר, ומפספס, פירושו שמבדיל שערות זו מזו אף כי פעמים שמשירו, אבל לא סורק דמסתם סורק מתכוון להסיר שער, ור' ישמעאל אמר לא יחופף באדמה, ולדעת התוס' נראה שר' ישמעאל חולק. והרע"ב מפרש דוקא חופף שמחכך בידו ומפספס בצפרנו או בכלי, ור' ישמעאל ס"ל שישנו מין אדמה שהוא משיר השער, ובשביל זה גזר בשאר אדמה אטו אדמה שהוא משירה, ואף דאבעיא הוא בגמ' ולא אפשיטא פסקו הרמב"ם והרע"ב להקל, ופי' בתוי"ט דהלכה כר' ישמעאל ומשום דהא גזירה דרבנן נקטינן לקולא, והכ"מ פירש משום דספק נזירות להקל, ותמהו בלח"מ ובתוי"ט דלא אמרינן ספק נזירות להקל אלא אי מסופק אם נתפס הנזירות עליו, אבל אם הוא ודאי נזיר ספק של תורה הוא ולהחמיר ופסקו הלכה כר' ישמעאל אי משום

דאתי לפרש, אי משום בגמ' שקלינן וטרינן אליבי', ובתוס"ח פי' דלעולם פליגי ת"ק, ור"י, ות"ק ס"ל דבודאי משיר אסור ולא גזר בשאר, ור' ישמעאל גזר והלכה כר' ישמעאל דוקא במין הידוע שמשיר, וברמב"ם משמע דאפי' באדמה שמשירת השער מ"מ אינו לוקה, ולכאורה קשה הלא כעין תער לוקה, ופי' בליקו"ה דכעין תער מיקרי דוקא שעושה פעולה לעקור את השער לאפוקי אם חופף באדמה או בסם וממילא נושר השער. ואפשר דבשבת כה"ג חייב ואפשר דבנזיר שאני ע"כ:

[קסא] כל התראה והתראה מחלק לשתי מלקות על איסור אחד, אם טימא הנזיר עצמו, או גילח, או שתה יין בהתראה אחת אפי' כל היום אינו חייב אלא אחת אבל על שתי התראות חייב על כל התראה, והתראה:

[קסב] שני מיני טומאות יש על הנזיר, יש טומאות שהנזיר מגלח עליהן, ויש טומאות שאין מגלח עליהן, מ"מ לוקה על שתיהן על איזה מהן שטימא עצמו:

[קסג] אימתי הנזיר מחייב שתי מלקות ב שתי התראות בשנטמא ופירש ונגע, או שני מיני שמות כגון נגע, והאהיל, אבל אם הי' נוגע במת והושיטו לו מת אחר בעודו בידו אינו חייב אלא אחת אע"פ שהתרו בו על כל נגיעה ונגיעה, זה דעת הרמב"ם והתוס', אבל דעת רש"י והראב"ד דאפי' שלא בחיבורין אינו חייב אלא אחת, והא דתנן שחייב על כל התראה והתראה דוקא בשני שמות טומאה, וביאה:

[קסד] והיכא משכחת לה שיחייב שתים הלא כבר מחולל ועומד מטומאה ראשונה והתורה אמרה להחלו ולא כשהוא מחולל ועומד בשני אופנים אם נכנס לבית ושהה שם עד שמת דשניהם ביאה וטומאה באים כהדדי, או משכחת לה שנכנס בשידה תיבת ומגדל ובא חבירו ופרע גג התיבה מעליו מדעתי ה"ז לוקה שתים משום לא יבוא ולא יטמא שהרי טומאה וביאה באין כאחת ובמנ"ח מפרש דוקא כשסייע הנזיר (דף מ"ג):

[קסה] לא משכחת לה שיחייב שתים אלא באופן שביארנו, אבל אם נכנס כדרכו, תמיד טומאתו קודם לביאתו. כי שני מיני אברים של אדם הן תמיד קודמות לביאה החוטם, והרגלים ואין חייב משום ביאה עד שיכנס כולו:

[קסו] טומאה ותגלחת שניהם מחולקין לענין המגלח והמטמא, המגלח את הנזיר לוקה, והמטמא את הנזיר אינה לוקה דגזה"כ דוקא הנזיר בעצמו חייב על טומאת עצמו ואין חבירו חייב עליו:

[קסז] מת ומצורע שניהם מטמאין באוהל, אלא בזה מחולקין דבית המנוגע אם הושיט אדם ידיו שם אינו מטמא אלא מדרבנן, אבל אם הושיט ידו לאוהל המת מטמא מן

התורה, ועוד מחולקין במצורע אם עושין מחיצה כ"ש אינו מטמא, ובטומאת מת אפי' פותח טפח מביא הטומאה (תוס'), הרי דמחולקין בשני לי דברים:

[קסח] מת אינו מטמא עד שימית ואפי' מגוייד ואפי' גוסס אינו מטמא עד שימות, אבל לאו דלהחלו ישנו עוד טרם שימות, אם גם כהן מוזהר על הגוסס יש שני דעות בתוס', וי"א שהוא מוזהר, וי"א אינו מוזהר, והראב"ד ס"ל דבזהמ"ז אף כהן אינו עובר על הטומאה כיון דכולנו טמאי מתים הרי כבר מחולל ועומד א"כ ליכא הוספת טומאה, אבל הרמב"ם חולק ובמשל"מ הסכים לו, דגם בזמן הזה כהן אסור מם לטמא א"ע:

[קסט] כהן הדיוט שמותר לטמא לאביו דוקא כשהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר, ואינו מטמא לאבר מן החי של אביו (שם מ"ג ע"ב), הרי שני דברים אסור לכהן אפי' בקרוביו שמותר ומצוה לטמא להם מ"מ בחסר ובאמה"ח אסור לו לטמא:

[קע] שני טומאות למדנו מהדדי והיינו טומאות שאין הנזיר מגלח עליהן ושאין חייבים עליהן על ביאת מקדש, ופי' הראב"ד (פ"ג מטו"מ ה"ג) וז"ל ונ"ל מה שדמו ביאת מקדש לטומאת נזיר בטומאת מת משום דבנזיר כתיב וטימא ראש נזרו, ובמקדש כתיב את מקדש ד' טימא הכא מייתי קרבן על טומאתו, והכא מייתי קרבן על טומאתו על מה שזה מביא זה מביא עכ"ל, וברמב"ם שם מבואר דשני מיני טומאות שאין הנזיר מגלח עליהן ואין חייבין עליהן על ביאת מקדש והלא על טומאה מן התורה חייבין על ביאת מקדש ? לפיכך אני אומר שכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עלי' אינו דין תורה עכ"ל, ולקמן יתבאר מה שתמה המשל"מ ע"ז:

[קעא] המשל"מ מבאר שם שיטות הרמב"ם, והראב"ד בענין שתי מיני אזהרות היינו של טומאה וביאה, דדעת הרמב"ם דבעודו מחובר במת בין דחזר ונגע במת ובין אם נכנס באוהל המת אינו לוקה אלא אחת ואינו לוקה לא על הטומאה ולא על הביאה לפי שהוא מחולל ועומד, ואם פירש מטומאתו וחזר ונגע במת לוקה שתים וכ"ש אם נכנס לאוהל המת ולא משכחת חילוק בין טומאה וטומאה לטומאה וביאה אלא כשלא הי' טמא מקודם ונכנס לאוהל המת והתרו בו משום לא יבוא ומשום לא יטמא דאז לוקה שתים לפי שחלה עליו שתי אזהרות כאחת, אבל בטומאה לא משכחת לה שיתחייב שתים בבת אחת שאם נגע בשני מתים כאחד כולה חדא טומאה והתראה משום לאו דלא יטמא ולוקה אחת, ואם נגע במת ופירש וחזר ונטמא חייב מלקות על כל טומאה וטומאה שמוסיף טומאה על טומאתו לענין חיבורין, אבל אם אינו מוסיף טומאה והרי מחולל ועומד אינו חייב אלא אחת, ודעת הראב"ד דבאותו יום אפי' נוגע וחוזר ונוגע אינו חייב אלא ביום אחר דמוסיף טומאה יום אחד, ומפרש במנ"ח דאף דאין הנזיר מגלח על

אותו טומאה מ"מ עובר על הלאו דלא יטמא ולוקה, ואף דהמל"מ הקשה מזה על מה דכתב הרמב"ם בהל' טו"מ דטומאות אלו אינם אלא מד"ס ואיך כתב בה' נזיר דלוקה ? פי' במנ"ח דזה שאינו מפורש בתורה קרא לי' הרמב"ם ד"ס, וחידש עוד דלהרמב"ם דאמרינן כשהוא מחולל ועומד אין לוקה דאינו מוסיף טומאה היינו כששני הטומאות הם שוים אינו מוסיף טומאה כלל אבל אם הראשונה הוא טומאה שאינו מגלח והשניה היא טומאה שמגלח הו"ל מוסיף טומאה דהרי חייב על השניה קרבן ונאסר בביאת מקדש, ובכהן עכ"פ ג"כ מוסיף לענין ביאת מקדש, אבל אם הראשונה חמורה והשניה קלה בודאי פטור, ואפשר דהראב"ד ג"כ מודה אם השניה חמורה מהראשונה כאמור שחייב מלקות:

[קעב] אימתי הנזיר צריך שהייה ואם לא שהה פטור ממלקות ? מבואר זה באור שמח כמי שבביאת מקדש כשנכנס לפנים בטומאה לא בעי שהייה, ובנטמא בפנים בעי שהייה שיעור השתחואה, ובנזיר כה"ג אם קודם לא הי' טמא ושם מת אחר או שנכנס לאוהל בשידה תו"מ ובא חבירו ופרע הגג מדעתו חייב אפי' בלא שהה אחר המיתה ואפי' אם קפץ מיד לחוץ ג"כ חייב דזה ביאה וטומאה, אבל אם נכנס בשגגה אח"כ בעי התראה ושהייה כדי השתחואה ואז לוקה, וכ"ז דוקא בשנזר מחוץ ואח"כ טימא עצמו, אבל בקבל עליו נזירות אח"כ בביה"ק לא לקי בלא שהייה, וטעם הדבר דנושא האיסור הוא נזיר שמצווה על כל נפשות מת לא יבוא, וכן בנטמא בפנים דאיסור הוא על הטמא שלא יכנוס לביה"ק נושא הדבר הוא טמא והאיסור ביאת מקדש, ונמצא דכי מתרין בי' שלא יבוא למקדש הוא עצם האיסור, אבל במתרין בי' שלא יזיר עצמו בביה"ק אין זה התראת עצם האיסור, שלאו היא אחר קבלת נזירות שלא יטמא נזירותו ואם התרו בו שלא יזיר הרי הותרו על עצם הפעולה שלא יזיר ויטמא אח"כ נזרו צריך שהייה ואז לקה עכ"ל:

[קעג] שני דברים שבנזיר דהיינו הטומאה והתגלחת חמורים מאיסור השלישי שבנזיר היינו היוצא מהגפן, שהטומאה והתגלחת שניהם סותרין הנזירות משא"כ ביין שאינו סותר, חומר ביוצא מהגפן מהשני דברים טומאה ותגלחת שהיוצא מהגפן לא הותר מכללו אפי' לדבר מצוה, אבל טומאה ותגלחת הותר לדבר מצוה, מטמא למת מצוה, ותגלחת כגון נזיר מצורע אתי עשה דוגילח את כל שערו ודחי ל"ת דתער לא יעבור על ראשו, וחומר בטומאה מבתגלחת שהטומאה סותר הכל וחייבין עלי' קרבן, ותגלחת אינה סותרת אלא ל' יום, ואין חייבין עלי' קרבן, הרי שהטומאה והתגלחת מחולקין בשני דברים כדאמרן:

[קעד] טעם דאתי עשה דוגלח את כל שערו דהוא עשה דמצורע ודחי לאו דנזיר דתער לא יעבור על ראשו, הקשה הרמב"ם הלא בנזיר עשה ול"ת, ותירץ מפני שכבר נטמא הנזיר בצרעת וימי חלוטו אין עולין והרי אינו קדיש בהו ובטל העשה ולא נשאר אלא ל"ת, והראב"ד פי' משום עשה ול"ת דישנו בשאלה דקיל, ובהגהת רעק"א מפרש בשם הרשב"א דהתירוץ של הגמ' דישנו בשאלה דחויי' בעלמא ועיקר הטעם בנזיר מצורע דדחי משום גדול השלום:

[קעה] מצורע ביום טהרתו, ונזיר טמא ביום טהרתו אחר שנטמא שניהם דין אחד להם למנות ז' ימים, ושניהם מביאין קרבנות ושניהם צריכין גילוח ובמאי מחולקין ? נזיר טהרתו תלוי' בהזאת ג' וז' וטבילה הלכך כיון שטהר בז' אע"פ שלא גילח עד יום ח' מביא קרבנותיו בו ביום, אבל מצורע טהרתו תלוי' בתגלחתו דצריך מקודם לגלח והדר טבילה ואם טבל עד שלא גילח לא עלתה לו טבילה הלכך אם גילח בח' אכתי צריך טבילה והערב שמש הילכך אינו יכול להביא קרבנו עד יום הט', אבל נזיר אפי' גילח בח' מביא. קרבנותיו בו ביום, ומיהו אם לא טבל הנזיר ביום ז' אפי' נתאחר כמה ימים צריך טבילה והערב שמש ואח"כ יביא קרבנותיו זה שיטת הרמב"ם, אבל לרש"י המצורע אין טעון הערב שמש ואם גילח בח' מביא קרבנותיו בח' עצמו:

[קעו] איזה הן קרבנות נזיר טמא ? שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה. ואחד לחטאת וכבש בן שנתו לאשם וסותר הימים הקודמים ומתחיל אח"כ למנות נזירותו משיביא חטאתו, אבל שני קרבנות האחרים היינו העולה והאשם אינם מעכבין אותו מלמנות ואפי' אם נטמא בזדון או בשגגה או באינם מביא ג"כ הקרבנות, ופעמים שמביא על הרבה טומאות קרבן אחד ואם נטמא ביום ז' לטומאתו פשיטא שאין מביא אלא קרבן אחד דטומאה אריכתא הוא, אלא אפי' נטמא ביום הז' שהוא יום תגלחתו ואפי' נטמא תרי זימני ביום ז' מ"מ אינו מביא שתי קרבנות דלענין קרבן לא מחייב אלא חד משום דלא אתי זה לשעה ראויה לקרבן דאע"ג דנזירות טהרה אתחלא לה מיום הז' שעה הראויה לקרבן אינה אלא מיום ח' כן דעת הרע"ב. ולרש"י ולהרמב"ם אפי' נטמא טומאות הרבה ביום ח' דייניין לכולהו כטומאה אחת ורק כשהביא כבר חטאתו על טומאה הראשונה אז צריך להביא קרבנות אחרות על טומאה השניה:

[קעז] איזה הם קרבנות טהרה דנזיר ? מביא ג' בהמות כבש לעולה וכבשה לחטאת ואיל לשלמים וכ' חלות והן של שני מינים חלות ורקיקים ואין בה רבוכה והן שתי ידות כמצה שבתודה והן שש עשרונות ושני עודיין כיון דבתודה יש ג' מינין מצה וכל מין ג' עשרונות ושליש והן שני חלקים כדאמרן, והתודה ואיל נזיר דין אחד להם כמו ששנינו במשנה

דשחיטתן בכ"מ בעזרה ונאכלין ליום ולילה, וכן כמו שבתודה אין הלחם נתקדש אלא על שחיטת התודה לשמה כך דינו של איל הנזיר אם שחטו שלא לשמה לא קידש הלחם, וכשם שבתודה מ שני מינים לוקח הכהן מעשר תרומה היינו שני חלות כך באיל נזיר לוקח הכהן שני חלות מהשני מינים, וכשם שבשני מינים שבתודה לא הי' אלא רביעית הלוג שמן דחצי לוג הי' עם רבוכה, ורבוכה הי' לה רביעית שמן ו השני מינים החלות ורקיקין רביעית שמן, כן בנזיר, וכן לשאר הדינים שהכהן לא הי' לוקח פרוס, ולא הי' לוקח תרומה ממין אחד על חבירו, וכן אם הי' לחמה חוץ לחומה לא קידש הלחם, וכן שחטה עד שלא קרם הלחם ואפי' אחת מהן לא קידש הלחם, וכן אם נמצא האיל נזיר טריפה או בע"מ לא קידש הלחם וכן הזרוע מאיל שלמים שיתבאר עוד, וגם שני החלות תרומה שנותנים אותן לכהן נאכלין בכל העיר ובכל מאכל ליום ולילה עד חצות, והרמב"ם מוסיף כאן דמביא הכ' חלות בכלי אחד ומושח הכ' ברביעית שמן ושיעור זה הללממ"ס, וכתב המשל"מ דמשיחה לא הי' אלא ברקיקין ובחלות לא הי' רק בלולה עכ"ל, והנשאר אוכלים הבעלים כדין תודה:

[קעח] כיצד שחיטתן, שוחט החטאת תחלה דהן קודמין בכ"מ ואח"כ העולה ואח"כ השלמים ואח"כ מגלח, ואם גילח אחר ששחט אחת משלשתן יצא, ולוקח מן הרוטב של זבחי שלמים ונותן על השער ואח"כ משליכו לאש תחת דוד השלמים ואם השליכו תחת החטאת יצא, וכתב הרע"ב דפסק הלכה שאין משליך שערו תחת הדוד אלא נזיר טהור שגלח פתח אוהל מועד שנעשה כמצותו דלא נאמר תחת זבחי שלמים אלא למצוה, ואע"פ דשער הנזיר טמא דינו בקבורה מ"מ שאם גילח נזיר טמא במקדש והשליכם תחת הדוד יצא, והתוס' ס"ל דשלמים קודמין כבר הקשה במשל"מ והניח בצ"ע:

[קעט] והיכן מגלח שערו הנזיר ? בעזרת נשים בלשכת הנזירים שהי' שם בקרן מזרחית דרומית ושם מבשלין שלמיהן ומשליכין שערן לאש ואם גלח במדינה יצא, ובין שגילח במדינה ובין שגלח במקדש תחת הדוד הוא משליך שערו, ואינו מגלח עד שיהי' פתח העזרה פתוח שנא' פתח אוהל מועד הרי שיכול לגלח בשני מקומות:

[קפ] הי' מבשל השלמים או שילקן, ובשליקה שני פירושים י"א בישול הרבה וי"א מקצת בישול ואח"כ הי' נוטל את הזרוע בשלה מן האיל וחלת מצה אחת מן הסל ורקיק מצה אחד ונותן על כפי הנזיר ומניפין ואח"כ הותר הנזיר לשתות יין ולהטמא למתים וכיון שנזרק עליו אחד מן הדמים הותר הנזיר לשתות יין ולהטמא למתים בדיעבד, וקיי"ל דבין נזיר ובין נזירה שניהן צריכין תנופה, ובדיעבד תנופה אינה מעכבת ואינו אלא כשירי מצוה דמעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר וכיפר:

[קפא] נזיר ממורט, לרש"י צריך להעביר תער על ראשו אע"פ שאין לו שער, ולרמב"ם איני צריך כיון דאין לו שער העברת תער לא מעלה ולא מוריד אע"פ שאמרו ב"ה צריך להעביר תער על ראשו מפרש בכ"מ דה"ק איידי דאמרו ב"ש א"צ כלומר ואין לו תקנה אמרו ב"ה צריך ומ"מ בלי העברת תער ש"ד: [קפב] גילח על הזבח ונמצא פסול כגון שנשפך דמו או יצא או נטמא תגלחתו פסולה והו"ל כמו גלחוהו לסטים דסותר ל' עד שיגדל שערו, וכן אם גילח על כל קרבנותיו שלא לשמה אפי' על עולה ושלמים דכשרים בעלמא שלא לשמן, ומ"מ ידי תגלחת לא יצא ואפי' הביא תיכף קרבנות אחרים ג"כ לא עלו לו, אבל אם גילח על שלשתן כלומר שהקריב מקודם כל הג' קרבנות ואח"כ נמצא אחד מהן כשר הגלחתו כשירה, אבל אם מעיקרא התכוון שלא לשמה אפי' הביא אח"כ אחר הגילוח לשמן אינו מועיל דהו"ל כמגלח על עולת נדבה ושלמי נדבה דלא יצא דבעינן דוקא לשמה כדאמרן:

[קפג] מי שנזרק עליו אחד מן הדמים ונטמא מביא שאר קרבנותיו לדעת הרמב"ם ותוס' דאותו זבח שהי' בטהרה עולה לו ואח"כ כשיטהר מביא שאר קרבנותיו. ורש"י בחד לישנא פירש דקרבן ראשון בודאי לא עלתה לו, אבל שאר קרבנות שהפריש יכול להביא אותם לאחר שיטהר:

סליק פרק

ו':

פרק שביעי [קפד] בגמ' כאן מפורש הדינים של שני מדרגות כהנים שפגעו במת מצוה איזה מהן קודם ופשוט שקדושה קלה קודם לחמורה ואיזה חמורה [קפה] (א) משיח בשמן המשחה ומרובה בבגדים שפגעו שניהם במת מצוה, משיח בשמן המשחה עדיף משום דמביא פר הבא על כל המצות לכן יטמא המרובה בגדים כלומר אף דת"ל דמשיח קדוש טפי משום שיש בו קדושת הגוף ע"י משיחה שיש לו וזה לבד סגי שקדושתו יתירה, מ"מ חפצה הגמ' לחשוב המעלה שאיתא בפירוש בתורה בזה כן נ"ל, מיהו י"ל דהוא הוא מפני שמכניס דמו לפני ולפנים זהו קדושת הגוף שלו שבא ע"י משיחה לכן חמור דינו, וכעין זה מפרש הטו"א לדין אחר, ותמהו כולם וביחוד בב"ש איך משכחת לה שני כהנים משית ומרובה בזמן אחד ול"נ דקיי"ל דהסגן שמתקינין תחת הכ"ג קודם יוה"כ אין מושחין אותו כלל כדמוכח בתו"כ ואם נטמא הכ"ג המשיח טרם תמיד של שחר נכנס הסגן ולובש ח' בגדים ועושה התמיד ואח"כ כשיצאו מן המקדש המשיח והסגן דאינו אלא מרובה פגעו במת מצוה וא"ש כן נ"ל ונפקא מינה לטלטלו מן החמה להצל, ביו"כ גופא: [קפו] (ב) משיח שעבר ומרובה בגדים שפגעו שניהם במת מצוה,

מרובה בגדים עדיף דמרובה בגדים עביד עתה עבודה, ואלו משיח שעבר לאו בר עבודה הוא, כלומר אף דמשיח שעבר יש לו ג"כ מעלה לענין פר דגם הוא מביא פר בהוראתו וג"כ יש לו קדושת הגוף ע"י משיחה מ"מ מרובה עדיף דעביד עבודה בשביל רבים, וטעם הדבר נ"ל כיון דמד"ת שניהן שוין כמ"ש הטו"א ואנן ס"ל טומאה דחוי' בציבור לכן מוטב שיטמא כהן שאינו עובד עבודה כן נ"ל:

[קפז] (ג) שני משיחים משית שעבר, ומשיח העובד יטמא שעבר:

[קפח] (ד) שני כהנים המרובים שעבר ושעובד, העבר מטמא ואפי' פגעו במת מצוה בשבת וביו"כ דלא יוכלו לקברו מ"מ אפי' לטלטלו מחמה לצל ג"כ כסדר הזה, (תוס'):

[קפט] (ה) כ"ג שעבר מחמת קריו, וכ"ג העבר מחמת מומו דפגעו שניהם במת מצוה, עבר מחמת קריו עדיף לכן יטמא על מום דלא חזי אף למחר אבל בעל קרי חזי למחר, ולאו דוקא בע"מ קבוע אלא אפי' בע"מ עובר שניהן כהדדי נינהו ומטמא הבע"מ ולא הב"ק, ונ"ל דאף דברור לנו ע"פ רופאים שיתרפאו למחר, א"כ לכאורה בע"מ כזה וב"ק שניהן שוין, מ"מ נ"ל דבעל קרי עדיף. דזה אינו נדחה בשום פעם יותר על יום אחר ושם בעל מום אינו על יום אחד, ועוד כי רפואת בע"מ תלוי בידי"ש ואינו בידו אבל ב"ק תלוי בביאת השמש ושמשא ממילא קא ערבא ומים באגמא שכיחא לטבילה כנ"ל, וכה"ג כתבו התוס' (יבמות קי"א) דסריס חמה אסור לייבם אע"פ שבמינו מתרפאים באלכסנדריא של מצרים משום שאין רפואתו ברורה לבוא, א"כ אינו ראוי להקים שם אחיו, אבל קטן מותר לייבם, ואף דאינו ראוי עתה להקים שם אחיו מ"מ קטן בודאי יגיע לכלל גדלות עכ"ל, הרי ראי' למה שכתבתי: [קצ] (ו) משיח מלחמה וסגן שפגעו שניהם במת מצוה יטמא משיח מלחמה ואל יטמא סגן, ואף דמשיח מלחמה עביד מלחמה משום רבים, מ"מ הסגן דחזי לעבודה עדיף, וטעם הדבר ג"כ כמו שפירשת לעיל אף דודאי משיח מלחמה קדיש יותר דעדיף משום דעביד מלחמה בשביל רבים ועוד דיש בו קדושת הגוף ע"י המשיחה א"כ יש לו שתי מעלות מ"מ כיון דטומאה דחוי' בצבור ומהדרינן אטהרה עבדותו שעובד עתה יותר חשובה, אכן לפ"ז יש לדקדק אם פגע משיח מלחמה וכהן הדיוט נאמר ג"כ דיטמא משיח מלחמה, ואל יטמא כהן הדיוט, ליתא דטעמא דסגן משום דחזי לעבודת יו"כ אבל משיח מלחמה אינו ראוי לעבודת יו"כ דלא נמנה לכך כי אם הסגן כמו שפי' התוס' שם מ"מ למדנו דחששו הרבה בשביל עבודת יוה"כ, ואף דכ"ג גופא עודנו משמש ואולי לא יטמא כלל מ"מ חששו חשש רחוק אולי יטמא כ"ג, ואם יטמא עתה הסגן לא יהי' מי שיעבוד עבודת יו"כ וחפצו חכמים שיהיו תמיד שנים מוכנים לעבודת יו"כ כדאמרן, מ"מ יש לדקדק כיון דגם הסגן יטמא וגם

הכ"ג הלא הכהן השני דנכנס ביו"כ תחת כ"ג אינו צריך הפרשה, א"כ ימצאו עוד הרבה כהנים הדיוטים טהורים דיכנסו לעבוד ביו"כ ? י"ל דכאן אנחנו אמרינן כיון דנתמנה לסגן ואולי צריך לעבוד מעלתו גדולה כיון דנתמנה לעשות עבוד יו"כ, וטעם הדבר נ"ל כיון דכ"ג צ"ל היותר גדול. מכל אחיו בחכמה ובכל המעלות ובודאי היא במדרגה גדולה מאוד לענין חכמתו מהכהן המשיח מלחמה, והסגן שהוא לצד כ"ג כיון דאולי יטמא כ"ג יכנוס הוא וישמש בתור כ"ג צריך ג"כ להיות הגדול מכל אחיו, וגדול ג"כ מהמשיח מלחמה לכן הוא עדיף דלא נמצא כמוהו בכל המעלות, הרי למדנו דכ"ג והסגן שניהם היו גדולים מכל הכהנים האחרים כנ"ל, ועוד דהדין הוא אע"פ שפגעו הרבה קודם יו"כ וימצא אז הרבה כהנים שהיא ראוי לעבודת יו"כ אלא ודאי כדאמרן, מ"מ יש למשיח מלחמה ג"כ מעלה על הסגן דלענין להחיותו אם יש לפניו שניהם משיח מלחמה והסגן, משיח מלחמה עדיף משום דתלוים בו רבים, ולמדנו דשניהם יש להם מעלות אחד על חברו משיח מלחמה עדיף להחיותו, וסגן עדיף לענין טומאה:

[קצא] (ז) משיח מלחמה וסגן להחיותו, משיח מלחמה קודם:

[קצב] (ח) כהן משיח והדיוט, הדיוט מטמא:

[קצג] (ט) כ"ג ונזיר דפגעו שניהם במת מצוה, מטמא נזיר ואל יטמא כ"ג דקדושתו קדושת עולם ואפי' כהן הדיוט כמו שיתבאר:

[קצד] (י) כהן הדיוט ונזיר דפגעו שניהם במ"מ ג"כ מטמא נזיר דכ"ה ג"כ קדושת עולם, ונ"ל דאף דס"ל להטו"א דכל המעלות דשנינו כאן מדרבנן נינהו ומד"ת שניהם כהדדי נינהו מ"מ י"ל דסברא דקדושת עולם דהוא מן התירה, דאיר הוא דאין לו קדומה על כ"ה לענין מת מצוה כדאמרן, ואף דבנזיר בשני דברים חמירי קדושתו דהלא אינו מטמא לקרובים, ועוד שמביא קרבן על טומאתו, אי לאו דפשיטא להו לחכמים דסברא דקדושת עולם מה"ת היא לא הי' נדחה הנזיר מפני כהן הדיוט, ואולי י"ל דגם בכאן מדרבנן הוא כיון דאיסורא דנזיר קיל דישנו בשאלה עדיף כ"ה דיש לו ג"כ שתי מעלות דקדיש קדושת עולם וליתא בשאלה, ובזה נ"ל לתרץ קושית השעה"מ על הראב"ד דס"ל דחולה שים בו סכנה שוחטין בשבילו בשבת דאיסור סקילה הוא ואין מאכילין אותו נבילה דהוא באיסור לאו גרידא וכפי שמבאר הר"ן הטעם שהאוכל נבילה חייב על כל כזית ולענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה וחד איסור הוא דאיכא ומש"ה לאוין הרבה דנבילה לא מיקרי איסור קל, והקשה הוא ז"ל לפ"ז לדעת הראב"ד למה יטמא נזיר ולא יטמא כהן הלא נזיר אם טימא עצמו לוקה ד' והכהן רק אחת, וק"ו הוא דאם חשיב איסור נבילה חמור טפי אע"ג דאינה אלא לאו גרידתא דפשיטא ודאי דנזיר חשוב איסור טפי משום

ריבוי הלאוין והניח בצ"ע ועיי"ש בטעה"מ דנדחק לתרץ, ולפי האמור יתורץ שפיר דשאני נזיר דקיל טפי דישנו בשאלה אבל איסור נבילה ליתא בשאלה, וליכא למימר דבנזיר שמשון דליתא בשאלה הלא נזיר שמשון מותר לטמא למתים, וה"נ אמרינן בחולין (דף ק"א) דלר"י הגלילי דפוטר נטמא בשר ואח"כ נטמא הגוף והאוכלו פטור ופריך יבוא איסור הגוף דחמור שבכרת ויחול על איסור טומאת בשר דקיל שאינו אלא בלאו ומתרץ מאן לימא לן דטומאת הגוף חמור דלמא טומאת בשר חמור דלית לי' טהרה במקוה, הרי איסור לאו דאין לו היתר חמור מאיסור טומאת הגוף דבכרת הואיל ויש לו היתר ע"י טהרה במקוה, כש"כ דאיסור נזיר דיש לו היתר ע"י שאלה קיל מאיסור נבילה דאין לו אלא לאו אחת, דהשתא דאיסור לאו דאין לו היתר לאיסורו חמור מאיסור כרת דיש לו היתר לאיסורו כש"כ לאו אחד כנגד ד' לאוין וברור בעזה"י, וכעין זה הקשה בגבורות ארי דאליבא דאמת על הגמ' דטבל ונבילה מאכילין החולה נבילה ולמה הלא נבילה איסור לאו דאין לו היתר וטבל יש לו היתר ע"י הפרשה ואף דיש בו איסור מיתה מ"מ הלא חזינן דאפי' איסור כרת נדחה כש"כ איסור מיתה עכ"ל, וכש"כ הכא א"כ דעת השעה"מ צ"ע, ומ"מ נ"ל דמה דהק' ז"ל מטבל לא קשה כלל דאם אפשר שדי לו אחר ההפרשה פשיטא שצריך לתרום מקודם ואם א"א לו חלק האיסור לא יהא מותר לעולם דע"כ יש בזה חלק תרומה דאין היתר לאיסורו וצ"ע:

[קצה] (יא) לוי וישראל שפגעו שניהם במת מצוה בזמן הזה שניהם כהדדי נינהו, אבל בזמן שהביהמ"ק קיים ולוי הלך לדוכנו מוטב שיטמא ישראל ולא לוי דלא יתבטל, כ"ה בירושלמי והובא במשל"מ (הל' אבל):

[קצו] (יב) כ"ג ונזיר אף שיש עליו שתי קדושות מ"מ יטמא למת מצוה: [קצז] (יג) נזיר עולם וכהן הדיוט שפגעו שניהם במת מצוה יטמא נזיר ואע"פ דשניהם קדושת עולם, די"ל דכהן קדושתו מרחם משא"כ הנזיר ואפי' אם הדירו אביו מ"מ אין דומין זל"ז דקדושת כהן הוא בפירוש בתורה, וקדושת נדיר שהדירו אביו הוא רק מההלכה, ובתוס"ח תירץ דמ"מ ישנו בשאלה לכן נקרא קדושת שעה:

ובספר שושנת העמקים לבעל פרי מגדים (כלל ח) מסתפק שם לענין פגיעת מת מצוה וזה לשונו איבעיא להו עושה פסח ונזיר או עושה פסח וכ"ג הי מינייהו מטמא ? ומסופק בזה עי' שם, וק"ל הלא כל ישראל מחויבים בפסח ואיך שייך שיטמא כ"ג הלא גם הוא מחויב לעשות פסח, ובשביל זה הטעם נראה לי דגם בבבלי ובירושלמי ליכא כלל הספק הזה ויתבאר בסמוך איך יוכל היות הדבר הזה ומקודם פשיטא לי' להפמ"ג דעשה דכרת דעושה פסח חמור ועדיף מכ"ג ונדר, ואף דכהן ישנו עליו עשה ול"ת מ"מ עשה דכרת

דוחה לל"ת ועשה ה"נ עדיף עושה פסח ומפלפל שם טובא ולא מסיק בזה דבר ברור, ולי נראה ברור דיטמא עושה פסח ולא כ"ג ואפי' כהן הדיוט ג"כ, וטעם הדבר דלא מיבעיא קודם חצות דאין מוטל עליו עוד מ"ע של פסח בודאי יטמא העושה פסח כמבואר בגמרא (זבחים דף ק) במעשה דיוסף הכהן שמתה אשתו בערב פסח וטמאוהו בע"כ לקיים מ"ע גרידא דמ"ע על הכהנים שיטמאו לקרובים ואין אנו משגיחין שעשה של פסח היא עשה שיש בו כרת כיון דלא מטא עוד זימנא ואפי' לאחר חצות, קדושת הכהן בין כהן הדיוט ובין כ"ג. קדושת עולם הוא ואינו נדחה מפני עושה פסח, כמו דאמרינן לענין כהן הדיוט ונזיר דאף דנזיר מביא קרבן על טומאתו ועובר בד' לאוין כשמטמא את עצמו מ"מ קדושת עולם חמירא, ועוד דאינו בעידנא, ועוד הכהן עובר הפעם בקום ועשה והעושה פסח אחר שיטמא בשב ואל תעשה, ועוד דיש לו תשלומין בפסח שני, ועוד דהטורי אבן כתב דכל המעלות ששנו חכמים אינם אלא מדרבנן ומן התורה אין חילוק וכיון שהדבר תלוי בחכמים מצינו בפירוש שקדושת עולם יש לו קדימה על שאר מצות, וגם כאן נראה לי שדינא הכי ויתבאר עוד בזה. טעם אחר לקמן:

ובדין נזיר ועושה פסח כתב ג"כ שם וז"ל י"ל דיטמא נזיר דקילא שישנו בשאלה ואף עשה גרידא דחי להו עכ"ל, ובודאי שהדין דין אמת דנזיר שישנו בשאלה קיל אבל לא בירר בזה אם קודם חצות או אחר חצות, ולי נראה ברור דקודם חצות בודאי מטמא עושה פסח דאין עליו עוד עשה דקרבן פסח, אבל לאחר חצות מודינא בזה שיטמא נזיר ולא עושה פסח מטעם דאמרן, תדע דאל"כ יהא אסור לכל אדם לטמאות עצמו קודם פסח במת דיטמא ז' ימים ולא יכול לעשות הפסח אלא ודאי אינו עוד זמן פסח וה"נ דכוותה: ומה שהקשתי לעיל הלא כל ישראל חייבין בפסח א"כ מה ספק הוא מי יטמא הלא הכ"ג והכהן הדיוט ג"כ עושי פסח נינהו דכולן יש להם זמן אחד וכולן ודאי חייבין לעשות הפסח ו נראה לי לתרץ דמשכחת לה דעל כ"ג או כ"ה כבר שחטו וזרקו עלי' כמו שתירץ רבא (זבחים קי"ב) כאן קודם ששחטו וזרקו עליו וכאן לאחר ששחטו וזרקו עליו דרחמנא דחייא לטמא עיי"ש, וגם כאן משכחת לה דעל הכהן כבר שחטו וזרקו ואכילת פסחים לא מעכבא דעיקר עשה דפסח שיש בו כרת הוא להיות ראוי' לאכילה בשעת שחיטה וזריקה ואח"כ אכילת הפסח מצוה אחרת ואינו נקראת עשה שיש בה כרת עוד, ואפי' באופן זה כגון ששחטו וזרקו על הכ"ג, ועל עושה פסח לא שחטו ג"כ ישנו בכ"ג עשה גרידא ובעושה פסח עשה שיש בו כרת, מ"מ נראה לי ברור דקדושת כהן שקדושת עולם היא חמירא ואינו מטמא, דמ"מ עכשיו עובר בקום ועשה פסח לחודא אפי' אם נטמא כיון שלא שחטו וזרקו עליו לע"ע אינו עושה איסור ואח"כ רחמנא דחיה ופטור

וגם כן על הטמא ליכא כרת אפי' אינו עושה פסת שני ואפי' אם טימא עצמו לקרוב אחר ואפי' אינו למת מצוה אין עליו עונש דרחמנא דחיה כדאמרן וברור לפענ"ד:

ועוד אמרתי לפרש הדבר יותר דהנה קיי"ל דהפסח נשחט בשלש כתות וקיי"ל דהכהנים זריזין נינהו וכש"כ כ"ג שהוא כבן בית ומצותו שיהא תמיד בבית המקדש ולשאת את הציץ לרצות על הקרבנות ובלי ספק הם היו זריזים ושחטו את הפסח בכת ראשונה, והעושה פסח דאמרן הי' חפץ להיות מכת שניה או שלישית לכן שפיר משכחת לה שעל הכהנים כבר שחטו ועליו עוד לא שחטו וזרקו ואתי שפיר. ועוד משכחת לה שיהא הכ"ג או אפי' כהן הדיוט טמא מכבר ופסח בלאו טומאה זו אינו יכול להביא, והעושה פסח השני טהור וכהן אע"פ שכבר טמא ממת אסור לו להטמאות במת אחר דמוסיף טומאה על טומאתו לכן יוכל להיות שיהא שניהם אצל מת מצוה כדאמרן:

ומ"מ בעיקר הדין אומר אני דאי אפשר לומר כן דכל הטעמים בגמרא נזיר אינו בשביל הטעם משום שישנו כהן שקדושתו חמור וישנו שקדושתו קלה אינו כלל, דלא דמי לפיקוח נפש דקיי"ל דמאכילין לו הקל הקל דשם כל האסורים מן התורה הן לכן די לנו שנדחה הקל ולא החמור, אבל כאן אצל מת מצוה הכל מדרבנן כמו שכתב הטורי אבן ועיקר הטעם מפני עבודת בית המקדש שאנו אין אנו משגיחין כלל על קדושתו אלא על מי שיוכל לעבוד בבית המקדש, וראי' לזה דמשיח מלחמה וסגן שפגעו שניהם במת מצוה אמרינן בגמרא שיטמא משית מלחמה ואל יטמא סגן ואמרינן בגמרא הטעם דסגן דחזי עתה לעבודה עדיף. ואף דמשיח מלחמה ודאי קדושתו חמורה אחת שנמשח בשמן המשחה ומוזהר ג"כ ככ"ג לחמשה דברים האמורים בפרשה לא פורע ולא פורם ולא מטמא לקרובים ומצוה. על הבתולה ומוזהר על האלמנה ונשאל בשמונה בגדים, ועוד מצינו דלענין להחיותו אם יש לפנינו משיח מלחמה והסגן משיח מלחמה עדיף משום דתלוים בו רבים מ"מ מטמא המשיח מלחמה משום דזה שיוכל לעבוד עתה בבית המקדש עדיף, א"כ ה"נ כן יטמא העושה פסח דאינו כהן ואינו עובד עבודה ואל יטמא אפי' כהן הדיוט שעושה עבודה תמיד וכש"כ בערב פסח דינו של כל הכהנים כמו ביו"ט דכל המשמרות שוים וכש"כ כ"ג שהוא כבן בית לעשות עבודה וברור:

ועוד משכחת לה אופן שיהא הכהן פטור מפסח והשני חייב עפ"מ שאיתא ביבמות (בפרק הערל) דמי שיש לו בן חולה אינו נימול מותר לשחוט עליו הפסח דלא קרינן בו המול כל זכר ואז יקריב לעשותו כיון דעתה פטור מן המילה, ואח"כ אחר ששחטו עליו נתרפא החולה דיום הבראות חמור מיום לידתו שצריך לחכות שבעה ימים שלימים א"כ צריך אח"כ לימול את הבן ואז יכול בערב לאכול הפסח א"כ הכהן הזה דזמנו בהיל ולא

יוכל למול את בנו קודם ביאת שמש כגון ששקעה החמה א"כ הוא פטור מלאכול הפסח, והעושה פסח אין לו בן לימול א"כ הו"א שהוא העושה פסח לא יטמא כדאמרן כגון שאין שהות למול וליטמא אלא אחד משניהם, ואפשר עוד אפי' כששחטו על שניהם ואחד יש לו בן לימול כדי לאכול ולשני ליכא ג"כ נפ"מ מי יטמא כדי שיוכל לאכול לערב, כיון שזה שצריך לימול לא יהי' לו זמן לשני דברים היינו למול וליטמא ואחד יש לו וכאן אכילת הפסח בודאי קיל דעיקר קרבן כבר קרב ופטורים לעשות פסח שני, מ"מ נראה לי ברור דהעושה פסח יטמא ולא הכהן שיש לו בן למול וילך וימול בנו ויאכל הפסח כמו שכתבתי למעלה דהכהן דעובד עבודה חמור ותדע עוד דעיקר טעם שצוה התורה טומאת כהנים הוא בשביל שעוסקים בעבודה כמו שמבואר במדרש תנחומא (פ' אמור) מ"מ משום הטעם אין שום מצוה בטילה ומ"מ ראי' גדולה הוא כן נראה לי:

[קצח] (יד) שני נזירים פגעו במת מצוה אחד נזיר ל' יום והשני ק' יום יטמא הנזיר של ל' יום:

[קצט] (טו) שני נזירים אחד לזמן קצוב והשני נזיר עולם יטמא זה שהוא לזמן קצוב שנזירות עולם קדושתו חמורה:

[ר] (טז) יש עוד שני מיני נזירים שפגעו במ"מ אחד נזיר עולם, והשני נזיר נזירות הרבה ג"כ כל ימי חייו ובשניהם ישנו מעלה אחד על חברו דנזיר של נזירות הרבה מגלח אחת לל' יום ונזיר עולם מגלח אחת ליב"ח, ונזיר נזירות הרבה י"ל מעלה שמביא קרבנות בכל ל' יום ונזיר עולם אינו מביא פליגי בירושלמי למי דין הקדימה, והרמב"ם השמיטו והמשל"מ תמה והניח בצ"ע, והנה לעיל כתבתי בשם הטו"א דכל המעלות אינו אלא מדרבנן, אבל מצאתי בירושלמי וז"ל החליף מאי כלומר אם טימא שלא כסדר בשם ר"ל דעובר משום לא תטמא אדמתך אם החליף הטומאה משדה שאינו ראוי ה"נ עובר משום לא תטמא וצ"ע, וראיתי באור שמח שתירץ השמטת הרמב"ם הנ"ל דנזיר עולם דאין לו תשלומין להזמן לא עבר על בל תאחר דהא בלא"ה אין מאחר נזירות דהוא נזיר כל ימיו ואינו מגלח ואינו מביא, ולפ"ז אם אינו עובר על ב"ת פשיטא דנזיר עולם מטמא לכן השמיטו רבינו עכ"ל: [רא] (יז) במנ"ח מביא עוד שני מיני נזירים נזיר טמא, ונזיר טהור שפגעו במ"מ, פשוט שזה שכבר טמא מטמא דנהי אם פירש כבר מטומאה ראשונה הלא נזיר טמא ג"כ עובר על הטומאה לדעת הרמב"ם אפי' באותו יום. מ"מ נזיר טהור עובר על ב"ת דנזירות טהרה, ועוד דנזיר טמא אינו מביא קרבן חדש דהלא מביא על טומאת הרבה קרבן אחד וטהור צריך לקרבנות חדשות: [רב] (יח) נזיר טמא בעורות שאין מגלח עליו, ונזיר טמא בנזירות שמגלח עליו שפגעו שניהם במ"מ, פשוט דנזיר שמגלח חמור

ומוטב שיטמא הנזיר הזה דכבר הוא טמא וצריך להביא קרבן טומאה, אבל נזיר שאין מגלח למה נוסיף טומאה שמחייב עליה קרבן, וכש"כ לדעת הרמב"ם דטומאה שאינו מגלח אינו דאורייתא:

[רג] בין כ"ג ובין נזיר שניהם אסורין לטמאות לאביו ולאמו, אבל מטמאים בשני מיני טומאות אחרים היינו לנגעים ולזיבתם של אביהם ואמם: [רד] כהן הדיוט אסור לטמאות לרחוקים ואם נעשה כ"ג דעת התוס' שעובר בשני לאוין דיש לאו מיוחד לכ"ג ולכ"ה, (דף מ"ט):

[רה] כ"ג ונזיר שהי' עליו שתי קדושות והולך לעשות שתי מצות שיש בהן כרת כגון לשחוט את פסחו ולמול את בנו, מ"מ טומאת מ"מ דוחה הכל: [רו] שני מיני טומאות יש, יש שהנזיר מגלח עליהם ומזה בג' ובז' וסותר הקודמין ואינו מתחיל למנות עד שיטהר ומביא את קרבנותיו, וישנו שאינו סותר ואין מביא קרבנות אע"פ שהוא טומאת ז', והלממ"ס הוא בנזיר, ומקודם יתפרש הטומאת שסותרין הנזירות, ושלא יתבלל הקורא בכל אלו ההלכות החמורות אבאר אותן בפרטות כל אחד ואחד בסימן בפני עצמו: [רז] כללא דטומאת ושיעוריהן שיתפרשו כאן צריך להיות פורשות ממת אחד אבל לא משני מתים כגון כזית משני מתים וכדומה:

[רח] שני מיני מתים, ישנו, מת שמטמא אע"פ שאין בו כזית כגון נפל שלא נתקשרו עוד אבריו בגידיו והוא כמו מת שלם, ויש כזית בשר מן המת: [רט] בשני אופנים משכחת לה, כזית, נצל, פירוש היינו בשר המת שקרש, או מוהל שהרתיח אם ידעינן בודאי על כזתים הללו שנפרש מן המת מטמא בודאי, ואם לא ידעינן חזינן אם קרש או הרתיח ידעינן דמבשר המת הוא ומטמא ודאי, ואם לאו שלא קרש ולא הרתיח דלמא מכיחו וניעו ומספק אינו מגלח:

[ריי] מלא תרוד רקב הבא מן המת אחד הלממ"ס שיעורו והלכותיו ושיעור מלא חפנים ודוקא שנקבר בארון של שיש, או ע"ג רצפה של אבנים, אבל לא בארון של מתכות מפני שחלודת המתכות ג"כ תתערב ברקב גויתו. וכן אם נקבר בכסותו, בארון של עץ או ע"ג רצפה של לבנים זה מת שאין לו רקב, ואין רקב אלא הבא מן הבשר ומן הגידים ומן העצמות, וכן שני מתים שנקברין ביחד מת אחד נעשה גלגלין זה לזה פירוש כמו שנתערב עמו דבר אחר, אבל משכחת לה ב שני מתים ג"כ רקב כגון שקברו זה בפני עצמו וזה בפ"ע והרקיבו ועמדו על מלא תרוד רקב, אם גזז שערו או צפרנו וקבר עמו ג"כ אין לו רקב, ויש עוד הרבה ספיקות דלא אפשיטא כגון רקב הבא מן העקב מפני שיש בו עובי בשר שאין בו חיות, ועובר במעי אשה, ושכבת זרע במעי אשה וכן פירשא במעי

המת ועורו וכיחו וניעו כ"ז לא אפשיטא, ומת שטחנו ג"כ אין לו רקב, ומת שחסר אין לו רקב ולא תפוסה ולא שכונת קברות, ואם טחנו וחזר והרקיב בעיא דלא אפשיטא, וכן לא אמרו רקב אלא למת בלבד להוציא הרוג שחסר דמו, ויש עוד בעיא בגמ' בשערו העומד לגזוז וצפרנו לגזוז דלמא כגזוז דמי והשמיטו הרמב"ם ותמה בכ"מ, ובאשה עוברה פסק הרמב"ם שאינה מטמא ובשאר ספיקות פסק ספק טומאה, (דף נ"א): [ריא] בגמ' שם כל שבמת טמא חוץ מן השנים והשער והצפורן ובשעת חבורן כולן טמאין דהנוגע או מאכיל על המת דהוי יד לטומאה ובשעת פרישתן טהירין אפי' מדרבנן, ובעור פליגי אי טמאין מדרבנן או מן התורה, ובעיא בגמרא בצפורן ובשער העומד ליגזז, ולתוס' שני פירושים בזה י"מ לענין טומאה, וי"מ לענין גלגלין, ונראה דהרמב"ם מפרש לה לענין לטמאות ולא לענין גלגלין כפי' הא' של התוס' לכן השמיטה ומתורץ קו' הכ"מ בהלכות נזירות:

[ריב] אדם שנרקב מקצת מחיים וכשמת נרקב כולו, בעיא כיון דלבסוף מת מצרפינן גם המקצת שמחיים והו"ל כאלו נרקב כולו לאחר מיתה כן פירש"י והרמב"ם ומפרש בליקו"ה וגם דצ"ל שהעפר הרקבון קיים והכניסו עמו בקבר ואיבעיא אי מצטרפין ויש לו רקב או אין מצרפין ואין לו רקב, והתוס' והרא"ש פירשו דאולי הלכה של תרוד רקב ג"כ מאבר אחד, ובעיא הוא אם יש על אותו אבר דין רקב כיון דלבסוף מת, או דילמא כיון דהרקבון הי' מחיים אף שאח"כ מת אין לו דין רקב:

[ריג] על השדרה ועל הגלגולת כן אי' במשנה, ובגמ' אבעיא אי דוקא שניהם ביחד אז הנזיר מגלח, או אפי' על אחת מהן ולא נפשטא, והרמב"ם פסק דמגלח על אחת משניהם, ותמוה דהלא לא אפשיטא הבעיא, ותירץ הכ"מ (פ"ד מטו"מ) בשם הר"י קורקס וז"ל כיון דשמאי אמר בפי' שדרה או גלגולת, ודחינן דילמא שאני שמאי דמחמיר לא שבקינן מה דאשכחן בהדיא עכ"ל, וכן יש שם עוד בעיא לענין רובע עצמות מן שדרה וגלגולת מי בעינן חצי קב עצמות היכא דאיכא משאר אבריו, אבל שדרה וגלגולת דחמירא אפי' רובע עצמות ולא נפשטא, ופסק הרמב"ם דלענין אוהל ספק, ופי' בכ"מ דמשמע לי' להרמב"ם דלא מיבעיא אלא לענין אם האהיל עליהם, אבל אם נגע בהם או נשאם פשיטא להו דמגלח דכ"ש מעצם כשעורה שהוא מגלח על מגעו ועל משאו עכ"ל:

[ריד] על שני מיני אברים מגלח הנזיר על אבר מן המת, ועל אבר מן החי שיש עליו בשר כראוי, פי שזהו בשר שיוכל האבר לחיות ממנו אם הי' מחובר לאדם שיוכל להעלות ארוכה ואע"פ שאין בו כזית בשר (תוס'): [רטו] חצי קב עצמות, וחצי לוג דם, עצמות, ופי' בתוס' דמיירי שבאו מרוב מניינו, או מרוב בניינו כגון שיש רוב עצמות שנשתברו וחצי קב עצמות זה מהן מעט מכל עצם ועצם, ורוב בנין מפרש שני שוקיים וירך אחד

או איפכא, ואע"פ שמטמא באוהל ברובע הקב, דהלכה היא בנזיר שדוקא בחצי קב, וכן חצי לוג דם אע"פ שמטמא באוהל ברביעית, מ"מ הלכה בנזיר שאין מגלח אלא על חצי לוג זה שיטת התוס', אבל הרמב"ם ס"ל דבשיעור חצי קב לא בעינן רוב, מרוב מנין או רוב בנין ועל עצמות שהן רוב בנין או רוב מנין מטמא אע"פ שאין בהן רובע הקב, וכן פליגי לענין טומאת אוהל לענין רובע עצמות שאין הנזיר מגלח עליהן, דעת הרמב"ם והרע"ב דמטמאין באוהל אע"פ שאין בהם מרוב מנין או בנין, ודעת התוס' דדוקא מרוב בא"מ מטמאין באוהל:

[רטז] כל אלו שנמנו כאן מטמאין בין במגע ובין במשא או באוהל בין שהוא האהיל עליהן, או הם האהילו עליו או הי' עמהן באוהל אחד ה"ז מגלח וסותר ומביא קרבן, חוץ א הרקב שא"א שיגע לא משכחת ליה אלא במשא, ובאוהל, ועצם כשעורה מן המת ג"כ סותר במגע ובמשא, אבל לא באוהל, ע"כ מהדברים שהנזיר מגלח עליהן כן מבואר ברמב"ם:

[ריז] לפי"מ דקיי"ל דבשר נבילה מטמאה עד שיפסל מאכילת כלב, ע"ז בעיא בגמ' כזית מן הנבילה שנימוח מי מטמא במגע, או במשא ולא אפשיטא: [ריח] כל הניצוק טהור דאינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה חוץ משני דברים והן דבש הזיפים והצפיחית לפי שהן עב ביותר לכן הם חיבור: [ריט] איבעיא בגמ' אם יש ניצוק לאוכלין כגון המחה שומן ועירוהו לתוך אוכלין טמאים אי טעמא דדבש הזיפים מפני שהן סולדין לאחוריהם, או משום שהם עבים ושאר אוכלין נמי סמוכין, ופסק הרמב"ם דאין הניצוק שלהן חיבור, ואף דלא אפשיטא, אבל לר"ז ולמר ברי' דרבינא פשיטא להו לכן כתב אפי' הי' עב הרבה כגון הגריסין והחלב המותר וכיוצא בהן לפי שאין להם עור אין להם חיבור:

[רכ] חלב המת שהוא שלם והתיכו טהור, פי' כזית שלם והתיכו טמא כדמעיקרא דמע קרא הי' בו כזית שלם וישנו עוד כולו ביחד, אבל אם הי' מתחלה פירורין של חלב המת שלא הי' מעיקרא זית שלם אע"ג דהתיכו באור ונעשה הכל חתיכה אחת טהור מפני שחיבור אדם אינו חיבור, ופי' בתוס' שדוקא בטומאת מת הי' הקבלה שחיבורי אדם אינו חיבור, אבל לצרף האוכלין לקבל טומאה בכביצה חיבור אדם הוי חיבור, (נ"ב ע"ב):

[רכא] נמלה שחסרה דקיי"ל נמלה חייב עלי' בכל שהוא אע"פ שאין בה כזית ואם נקצצו רגליה שעדיין יכולה לחיות מבעיא בגמ' אי חיה גמירי ושם ברי' עלי', או דילמא שיעורא גמירי והא חסרה ש ופשיט שחייב עליה: [רכב] שני פסוקים בתורה לענין טומאת שרץ הנוגע בהם משמע בכולו, וכתיב מהם משמע אפי' במקצת, ולמדנו מזה דצריך שיגע בו בהשרץ בכעדשה שכן שיערו חכמים בחומט דתחלת ברייתו כעדשה, (נ"ג ע"א):

[רכג] קיי"ל אם יש חסרון בשדרה ובגלגולת שלא יטמא הוא כדין טריפה, בשדרה אפי' חוליא אחת ובגלגולת שיעור סלע, וכתבו התוס' דה"ה שדרה שגיררה רוב עילעין שבה טהורה יש ג"כ להשוות לטריפה דאם נשתברה רוב צלעותיה כדאמרן (חולין דף נ"ב), נשתברו ברוב שני צדדין טריפה, ונעקרו אפי' ברוב אחד. ובקבר אפי' משוברת או מפורקת טמאה מפני שהקבר מצרפה:

[רכד] עצם כשעורה שנחלק לשנים ג"כ מטמא כרובע עצמות שמטמא אליבא דב"ה כיון שיש רמ"ח אברים באדם ורוב הוא קכ"ה ואם קוצה מעט מעט מכל אחד ואחד עד שהעמידו על רובע מטמא באוהל, ואם הם שלמות מטמאות בפחות מרובע כן פי' בתפא"י (אהלות פ"ב), וכתב שם דהנראה מהרמב"ם שיהי' מזה או מזה לכל הפחות שני עצמות שמחזיקין רובע, ובמלאכת שלמה פי' בענין אחר שזה הרובע בא מרוב בנין שהוא בא ממקום טמא, אבל אם בא מעצמות מפוזרים שכבר לא הי' בהם כדי טומאה גם הרובע אין בה טומאה עכ"ל, אבל בשלמים מרוב בניינו ומרוב מניינו מטמא בפחות מרובע כגון קכ"ה עצמות או ב' שוקיים מרוב אחד:

[רכה] רביעית דם אין הנזיר מגלח עליה, דעת הראב"ד (פ"ג מטו"מ) דדוקא במגע ומשא, אבל באוהל רביעית דם הנזיר מגלח, ומהר"י קורקוס תמה ע"ז דבפירוש איתא במשנה לעיל דדוקא על חצי לוג ולא הוציא שם פחות מחצי לוג על אהלו:

[רכו] מבואר בגמ' חצי קב עצמות וחצי לוג דם, כלומר אף לנזיר, רובע עצמות ורביעית דם לתרומה וקדשים דמאהיל עליהם טמא, אבל לא לנזיר ועושה פסח והכי גמירי לה, (דף נ"ג):

[רכז] אבן הסכוכית אע"פ שהנזיר נטמא עלי', מ"מ אין מגלח עליו, ושני פירושים ברש"י אבן מסמא שאם הנזיר יושב עלי' אע"פ שמטמאתו אינו מגלח עלי', ופירוש שני אבן המסככת על הקבר דקיי"ל כל המטלטלין מביאין את הטומאה כעובי המרדע, ותוס' פירשו אבן המסיך על הארץ, ויש שני אבנים או ג' יוצאין מן הגדר וטומאה תחת אחת מהן ועבר ואינו יודע אם האהיל על הטומאה קצת:

[רכח] על אבר שאין בו בשר כראוי ואין בו עצם כשעורה ואינו חשוב לטמא באוהל ואין הנזיר מגלח עליו, מ"מ חשוב לטמא במגע ובמשא:

[רכט] כתיב בתורה וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת, ודרשינן על פני השדה זה המאהיל על פני המת, בחלל זה אבר מן החי ויש בו להעלות ארוכה, חרב ה"ז כחלל והיינו בכלי מתכות הנוגעים במת נעשים אבי אבות הטומאה, או במת זה אבר הנחלל מן המת ויש בו בשר כדי להעלות ארוכה, או בעצם אדם זה רובע עצמות,

או בקבר זה קבר סתום דטומאה בוקעת ועולה ובוקעת ויורדת ויש בו פותח טפח בינו למת ואינו טומאה רצוצה שהקבר עצמו מטמא באוהל אפי' שלא כנגד המת, אבל זה מיירי שיש בו פותח טפח שמטמאה מכל צדדין אפי' ריקן שבו, אבל אין בו פותח טפח אינו מטמא מכל צדדין אלא טומאה בוקעת ועולה כנגדו (תוס' ורש"י), ועד כאן מיירי מהדברים שמטמאין באוהל, ושאינן מטמאין דרשינן מקרא אחרינא הנוגע בעצם או בחלל, בעצם, זה עצם כשעורה, או בחלל זה אבר הנחלל מן החי ואין בו להעלות ארוכה, או במת זה הנחלל מן המת ואין עליו בשר כראוי, או בקבר זה קבר שלפני הדיבור כלומר שהנכרים אע"פ שאינם מטמאים באוהל אבל מטמאים במגע:

[רל] ומה דתנן דאבר שאין עליו בשר כראוי מטמא במגע ובמשא ולא באוהל, דעת הראב"ד בדאית בה עצם כשעורה ואשמעינן אבר להשמיענו באפי' באופן זה אינו מטמא באוהל. אבל דעת הרמב"ם דמיירי באין בו עצם כשעורה, דאל"ה לא הי' אומר דאין הנזיר מגלח עליו, ואפ"ה קאמר דאית בה טומאה מדרבנן, ולדעת הראב"ד אין בו טומאה כלל וכן משמע דעת התוס' (לקוטי הלכות):

[רלא] אבל הסככיות היינו אילן שיש לו ענפים מובדלים זה מזה ויש כזית מן המת תחת אחד מהן, ועבר הנזיר ואין ידוע אם עבר תחת הענף המאהיל על המת, והפרעות אבנים או עצים בולטים מן הכותל וטומאה תחת אחד מהן. ובית הפרס היינו שדה שנחרש בה קבר שהמחרישה מוליך עצמות עד מאה אמה וארץ עממים שגזרו חכמים עליהן טומאה, והגולל כיסוי הארון, והדופק היינו הארון עצמו, ורביעית דם אפי' על מגעו ועל משאו, ואהל ורובע עצמות כלומר דוקא אם האהיל על רובע הקב של עצמות המת אינו מגלח עד על חצי קב, אבל על מגע ומשא של רובע עצמות מגלח ואפי' הם נימוקים ולא נשאר בהם עצם כשעירה, וכלים הנוגעים במת, וימי ספרו, וימי גמרו של מצורע פירוש בין חילוטו בין ימים שסופר בהם ז', על כל אלו אין הנזיר מגלח ומזה בג' ובז' ואינו סותר את הקודמים ומתחיל ומונה מיד וקרבן אין לו, כלומר אין עולין למנין הנזירות ואין סותרין אלא אם נטמא בטומאת מת מזה ג' וז' וטהר, ובמצורע אחר שישלים ימי גמרו וימי ספירתו משלים הנזירות:

[רלב] ארץ עממים, דוקא למת טמא בנושא. ולא באוירא:

[רלג] ובאוהל ובכלים להרמב"ם א"צ הזייה ויהיב טעמא כדי שיהא עולין לו:

[רלד] ובכלי מתכות ר"ת סובר דצריך הזייה, ור"ח כהן השיב לו איזה בית אשר תבנו לי דכל שהנזיר מגלח הכהן מוזהר עליו כך פי' התוי"ט משמם, ובתוס' רעק"א כתב דמבואר בתוס' דלא נחלקו לענין הזאה אלא לענין אם הנזיר מגלח דלר"ת נזיר מגלח

וע"כ לא מיירי בכלי מתכות דמזה בג' וז', ולדעת ר"ח אין הנזיר מגלח ומצינו לאוקמי מתניתין בכלי מתכות וקאי עלי' ומזה וכו' דגם לר"ח כהן צריך הזאה עכ"ל, וכן דעת הרמב"ן דחרב מטמא במגע ובמשא כמת אבל אינו מטמא באוהל, וכן אין החרב הנוגע במת מטמא אדם להצריכו הזאה ג' וז' ואם הי' החרב שנטמא במת מטמא באוהל הי' מטמא אדם להצריכו הזאה ג' וז' אע"פ שהאדם הזה הנוגע בו אב הטומאה, וא"כ הרי החרב כחלל לטמא במגע ובמשא טומאת ז', אבל לא לטמא באוהל ולא להצריכו הזאה ואין הנזיר מגלח עליו ואין הכהן מוזהר על מגעו כלל והוא הנראה מדברי רז"ל, עכ"ל תוי"ט בשם רמב"ן: [רלה] עוד יש שני מיני טומאת מ"מ עולין הן לימי נזירות, והן ימי הזב והזבה כל ימי טומאתם וימי ספירתם וימי הסגירו של מצורע וכש"כ שאינן סותרין את הקודמין:

[רלו] שני גזירות ארץ עממין לענין טומאה, גזרו על גושה לשרוף תרומה, ועל אוירה לתלות, והתוס' מחלקים בין שני מיני אויר יש אויר שגזרו עליו הזאה ג' וז' דהיינו במאהיל על הגוש, ובזה צריך הזאה ג' וז', והכא מיבעיא לי' ביש הפסק לגוש כגון הנכנס בקרון לארץ עממים אז אינו צריך הזאה ג' וז', אבל להרמב"ם אפי' במאהיל על הגוש ס"ל דאין צריך הזאה ג' וז' אלא בנוגע ממש או בנושאה או במהלך עלי', אלא דזה מחולק בין אויר לגושה דעל גושה גזרו לשרוף תרומה וקדשים, ועל אוירה לתלות דהיינו לא אוכלין ולא שורפין, ועוד יש נ"מ דאגושה צריך הזאה, ועל אוירה צריך הערב שמש וטבילה ולא הזאה, (זב"ת):

[רלז] אוהל זרוק לא שמי' אוהל, והמהלך בארץ עממים באוהל זרוק טמא כמו שמהלך על הארץ וכמו שנוגע בגושה, אבל ביד טהור משום נוגע בארץ וטמא משום אוירה, (שם):

[רלח] מפני שני טעמים גזרו טומאה על ארץ עממים, דהמאהיל על גושה הרי הוא כמו שמאהיל על המת מפני מתי מבול או מפני רוב ישראל שנהרגו בחו"ל:

[רלט] שני מיני גושה הן לענין שיטמא באוהל, גוש הבא מארץ עממים לא"י אינו מטמא באוהל אבל בחו"ל מטמא באוהל, מ"מ מחולק טומאת אוהל מת מטומאת גוש העמים דבארץ עממים אינו מטמא עד שיכנוס שם ראשו ורובו ובאוהל המת אפי' במכניס ידו, (תוס' נ"ד ע"ב):

[רמ] לענין חרב הרי הוא כחלל פליגי רבוותא אי דוקא בכלי מתכות או גם בשאר כלים חוץ מן העץ, הרמב"ם והראב"ד, ור"ת:

[רמא] לענין כלים מפורש בתוס' וז"ל כללא דמילתא כלים במת, וכלים באדם, ואדם בכלים הרי הן כמו אדם במת, ואדם בכלים, וכלים בכלים, וכלים בכלים ירדו מעלה אחת, דאילו כלי מתכות במת הרי הן כמוהו דחרב הרי היא כחלל וגם כלים באדם, אבל כלים בכלים לא אשכחן שיעשו כיוצא בהם, וכלים בכלים השלישי אינו אלא טומאת ערב בין אדם בין כלים, אבל כלים באדם הכלים כמו אדם, מה האדם טמא ז' אף כלים הנגעים באדם טמאים ז', וכלים במת הרי הן כמת, מה המת אבי אבות הטומאה לטמא אדם וכלים טומאת ז' אף כלי מטמא אדם וכלי טומאת ז' ותו לא מידי עכ"ל: [רמב] בדין נזיר מחולקים, דהרמב"ם ס"ל דאם נגע הנזיר באוהל המת, או בכלים הנוגעים במת. אף דשאר אדם מזה בג' ובז' הנזיר אינו מזה, וכן כתב עוד יראה לי שזה אינו מזה בג' ובז' אם נגע בכלים כדי שיעלו לו ימי טומאתו שנטמא בכלי ממנין ימי נזירות, והראב"ד חולק וס"ל דמ"ש שהאדם מטמא בכלים שנגעו במת לא אמרו אלא בחוברין חיבורי אדם בכלים וכלים במת אבל שלא בחוברין טומאת ערב ואין חילוק לענין זה בין נזיר לשאר אדם:

[רמג] כיון דקיי"ל אוהל זרוק לא שמי' אוהל, הקשה במשל"מ לפי שנתבאר לעיל אצל טומאה וביאה באין כאחד אינו אלא כשבא חבירו ופרע לו המעזיבה ולמה צריך לפרוע לו המעזיבה כיון דאינו אוהל חייב מיד, ותירץ דעד כאן לא אמרינן דאוהל זרוק לא חשיב הפסק אלא דוקא במאהיל על הטומאה, אבל בנכנס לאוהל המת ואינו מאהיל עליו אלא דגזה"כ הוא דהאויר חשוב כמלא טומאה בהפסק כל דהוא סגי, ועוד י"ל דהא דאמרינן דאוהל זרוק לא שמי' אוהל היינו דוקא כשהם באויר אבל במונחים חשוב הפסק, וההוא דנזירות מיירי במונחים בקרקע וגררו השידה והכניסו לבית המת, ומאי דקיי"ל כרבי דאוהל זרוק לא הוי אוהל אפי' במונחת לא חשיב אוהל היינו במונחת ע"ג בהמה או אדם הנושאין טהור דאוהל זרוק כה"ג דרגלי הנושאים נוגעים בארץ שמי' אוהל לחוץ בפני הטומאה, אבל בשעת זריקה אפי' ר' יוסי מודה דלא חשיב אוהל כיון שהשידה היא מהלכת באויר, אבל כשהולכת ע"ג קרקע אף רבי מודה דחשיב אוהל עכ"ל (פי"א ה"א מטו"מ):

[רמד] קיי"ל דימי חלוטו של מצורע בין בנזירות מרובה ובין במועטת ימי גמרו וימי סיפורו אין עולין במנין הנזירות, אבל ימי הסגירו עולין לו, (נ"ו ע"ב):

[רמה] קיי"ל כל טומאת מת שהנזיר מגלח עלי' חייבין על ביאת מקדש, ושאין הנזיר מגלח עלי' אין חייבין על ביאת מקדש (שם):

[רמו] קיי"ל שצריך לאמר הלכה בשם אומרי, וכל שמעתתא דמתאמרי בבי תלתא קדמאה ובתראה אמרינן, מיצעאי לא אמרינן, (שם):

[רמז] קיי"ל אין דנין ק"ו מהלכה, דעצם כשעורה ורביעית דם ק"ו לכן לא אמרינן ק"ו מה עצם כשעורה שאינו מטמא אדם באוהל הנזיר מגלח על מגעו ומשאו, רביעית דם שהיא מטמא אדם באוהל אינו דין שיהא הנזיר מגלח על מגעו ועל משאו אלא שאין דנין ק"ו מהלכה (שם):

סליק פ"ז:

פרק שמיני [רמח] כיצד יכול להיות שני נזירים בספק טומאה ? להרמב"ם דוקא כגון שהיו עומדין ברשות היחיד שספק טומאה שם והי' אחד מבחוץ רואה אותן ואמר ראיתי אחד מכם שנטמא ואיני יודע מי הוא. אבל אם הי' עד זה עמהן בחצר שניהם טהורים דכיון שהם שלשה הרי הן רבים ורבים ברה"ר ספיקן טהור כטומאה ברה"ר, והראב"ד מצריך שיהי' הג' במעמד אחד אבל אם בחצר אחת והוא רחוק מהם לא, ופי' בלח"מ דלא מיקרי רה"ר דהלא באפשר שיפיל הספק על שלשתן דלא ידעינן איזה מהן נגע, אבל אין באחד מהם שום ספק ולא נפל הספק אלא על שנים זה ודאי רה"י וספיקו טמא, וביאר במרה"פ דאם אמרינן דלמדין מסוטה צריך שיהא דוקא כסוטה שלא יהא במעמד אחד, אבל הרמב"ם למד מצבור שעושין הפסח בטומאה א"כ י"ל שהן רבים ואירע ספק טומאה ביניהן ספיקו טהור, ואף דבסוטה ספק טומאה ודאי טמא ולמה אמרינן כאן דאינו אלא ספק טומאה, תירצו בתוס' דלא גמרינן מסוטה אלא דבר שאפשר להיות, דאפשר שנטמא אבל הכא א"א לטמאות שניהם דודאי אחד מהן טהור וספק טומאה ברה"ר לאו מסוטה גמרינן אלא כל חד וחד מוקמינן אחזקתו אע"ג דאפי' ברה"ר בשני נזירים הלא אחד מהן טמא כיון דלא ידעינן לי' עכ"ל, כלומר אחזקת טהרה מוקמינן:

[רמט] נזיר שנטמא בספק רה"י דאם הי' ודאי רה"י אע"פ שהטומאה בספק הנזיר מגלח עליו, אבל אם הוא ספק רה"י פליגי בירושלמי ר' יוחנן ס"ל דאין הנזיר מגלח ולפ"ז אין לדחות איסור גילוח דנזיר טהור, אבל ר' הושעיא רבא ס"ל דהנזיר מגלח, ונראה דהרמב"ם ס"ל בזה כר"י ועי' במרה"פ:

[רנ] כיצד הדין בשני נזירים שנטמא אחד מהן ואין ידוע מי הוא ? שנים מביאין קרבנותיהם במלאת ימי נזירותם, ושני קרבנות של טומאה ושל טהרה, ואומר אחד מהם אם אני הטמא קרבן טומאה שלי וקרבן טהרה שלך, ואם אני הטהור קרבן טהרה שלי וקרבן טומאה שלך וסופרים ימי נזירות אחרת גמורה אחר קרבנות אלו, וחוזרין ומביאין קרבן טהרה, ואומר אחד מהן אם אני שהייתי טמא קרבן טומאה שלי וקרבן טהרה

שלך וזה קרבן טהרתי, אם אני הוא הטהור קרבן טהרה שלי וקרבן טומאה שלך וזה קרבן טהרתך, הקרבן טומאה שמביאין בשותפות חטאת העוף. ועולת העוף עולה נדבה וחטאת לא תאכל ואשם לא מייתי שאינו מעכב:

[רנא] מת אחד מהם, ה"ז מביא חטאת העוף ועולת בהמה ויאמר אם טמא הייתי החטאת מחובתי והעולה נדבה, ואם טהור הייתי העולה מחובתי והחטאת העוף ספק, וסופר ימי נזירות אחרת ומביא קרבן טהרה, ואומר אם טמא הייתי העולה ראשונה נדבה וזה חובתי, ואם טהור הייתי העולה ראשונה חובה וזו נדבה וזה שאר קרבני, בד"א אם היו השני נזירים קטנים או נשים שאין בהם לאו בהקפה אבל גדולים אסורים, (רמב"ם):

[רנב] בד"א דאחד יכול להביא שני הנזירים לידי ספק או שלהם בעצמן הי' הדבר ספק אבל אם אחד מכחיש אפי' שני עדים מעידים על אחד שנטמאו, אין מהימנים ואינו מביא קרבן על פיהם דאם ירצה אומר נשאלתי על נזירותי ובהיתר נטמאתי, וכי אמר לא נטמאתי בעודי בנדרי נמצא מכחיש את העדים ואדם נאמן על עצמו, אבל אם שתק או נסתפק לו ה"ז מביא קרבן אחד אפי' ע"פ עד אחר. וכן עד שאמר לאחד בפני נדרת בנזירות אם הכחישו אינו חייב כלום ואם לא הכחישו נוהג נזירותו על פיו, אפי' אמר לשנים ראיתי אחד מכם שנזר ואיני יודע מי הוא הואיל ואין מכחישין אותו נוהגין נזירות על פיו, נהג נזירות ע"פ עד אחד ושתה יין או נטמא והתרו בו שנים לוקה אע"פ שעיקר הנזירות בעד אחד, (לשון רמב"ם פ"ט מנזירות הי"ז):

[רנג] מה דתנן במשנה בשני נזירין דמביאין קרבן טומאה וקרבן טהרה מבואר בירושלמי דהי' הזמן קצוב לשניהן בשוה הלכך מגלחין מיד אבל אם הי' אחד מהם נזיר ל' יום וה שני ק' יום ממתינין עד ק':

[רנד] נטמא אחד מהן באותן הימים בתוך ל' הראשונים שעדיין לא הביא קרבנותיו לוקה, אבל ל' האחרונים שצריך להמתין על השני דספק הוא שמא טהור אינו לוקה, אבל הבא מן השוק שגזר כנגדן בין בימים הראשונים ובין באחרונים איננו לוקה דכל אחר ספק הוא שאם הי' המבקש טהור הבא מן השוק אינו נזיר בראשונים ואם טמא אינו נזיר באחרונים:

[רנה] אם התרו להבא מן השוק על הראשונים ועל האחרונים כאחד שאמר לו אם תשתה בראשונים ואחרונים תתחייב מלקות הו"ל התראת ספק ופליגי בזה לר' יוחנן התראת ספק שמי' התראה ולר"ל אינו לוקה, והרמב"ם השמיט הדינים אלו דאזל לשיטתו דפסק התראת ספק שמי' התראה, (שי"ק): [רנו] לענין הקפה פלוגתא הוא בתרתי רב הונא סובר דאשה שרי להקיף בין גדול ובין קטן הואיל ואינה בהשחתה אינה בהקפה, כלומר

היא מותרת להשחית זקנה ולהקיף ראשה, ורב אדא סובר כיון דמלישנא דקרא דלא תקיפו דרשינן לחייב גם המקיף לכן גם האשה חייבת בזה אם הקיפה לגדול, ופליגי נמי בקטן דר"ה סובר גדול המקיף את הקטן חייב. ורב אדא סבר דהיכא דניקף לאו בר חיובא מקיף נמי פטור, ופסקו התוס' כרב הונא דאשה שרייא להקיף בין קטן ובין גדול ואיש אסור להקיף לקטן והקפת כל ראש שמיה הקפה, וכתב הרמב"ם דהאשה אפי' גלחה לגדול פטורה, אבל האיש המגולח אינו לוקה אלא א"כ סייע להמגלח, ופי' בכ"מ לדעת הראב"ד עובר בלא סיוע בל"ת והכ"מ בעצמו ס"ל שם דגם בל"ת אינו ותמה בחכ"צ דכמה לאוין ישנו שאינו לוקין עליהם והניח בצ"ע, והמגלח את הקטן לוקה והאשה אע"פ שהיא מותרת לגלח פאת ראשה הרי היא אסורה לגלח פאת ראש אפי' לקטן, ובזה פסק הרמב"ם כרב אדא משום דלטי' רב אדא לרב הונא שאשתו היתה מקפת להקטנים שלו לכן פסק כן (נ"ז ע"ב):

[רנז] עשה דוחה ל"ת למדין בכל התורה מכלאים בציצית, עשה דוחה ל"ת ועשה דוקא באינו שוה בכל כגון עשה דמצורע וגלח את כל שערו את ראשו ואת זקנו ודחי עשה ול"ת דכהן, ל"ת ופאת זקנם לא יגלחו, עשה דקדושים תהיו, ולא ילפינן לדברים אחרים דשאני כהן דלאו שאינו שוה בכל הוא, וכן נזיר מצורע ג"כ דחי עשה דגילוח ל"ת דפאת ראשו, ובנזיר ג"כ עשה דוחה ל"ת ועשה מ"מ אין מלמדין משום דשאני נזיר דישנו בשאלה, ומשום זה הטעם שניהם היינו הנזיר והכהן צריכין תרי קראי דתרוייהו ויי הו דחד מחברי' לא יליף כהן מנזיר לא שכן ישנו בשאלה, נזיר מכהן לא דאינו שוה בכל שם):

[רנח] המעביר בית השחי ובית הערוה לוקה מכות מרדות מדרבנן, ופי' הרמב"ם דדוקא במקום שדרכן של נשים לעשות כן, אבל משא"כ במקום שאין מנהג הנשים כן, מ"מ כתב הרמ"א דחברים נהגו איסור בזה (שם): [רנט] שני לאוין הן לא יהי' כלי גבר על אשה, ולא ילבש גבר שמלת אשה, שלא ילבש איש בגדים המיוחדין לאשה אפי' בבגד אחד לוקה, וכן אשה אם נושאת כלי זיין כאיש או שמגלחת ראשה דומה לאיש לוקה ומבואר בשו"ע, וכן אם לוקט לבן מתוך השחור חייב משום לא ילבש אפי' בשער אחד. אבל בהפאות אינו עובר אלא בשתי שערות ואפי' עקרם, חייב בשתי שערות: [רס] ובתוס' כתבו דאף דס"ל לרב דמיקל אדם כל גופו בתער, היינו בשאר אברים אבל בבית השחי ובבית הערוה אסור במספרים, אבל מותר לחוך בבית השחי כדי שיפלו השערות, וכן מותר בבגדו לחוך כדי שיפלו כינים הואיל ואינו נוגע בשער:

[רסא] ובמנ"ח תמה על הרמב"ם דלא מביא דין הנאמר בגמ' דאם מקיף לעצמו עובר בשני לאוין דהרי הוא המקיף והניקף והביא בשם ס' משנת חכמים דע"כ הרמב"ם מודה לזה עיי"ש:

[רסב] נזיר ודאי שהי"ל שני ספיקות ספק נטמא במת, וספק מצורע מוחלט בספק, ספק מצורע מחוסר כיפורים הוא ואסיר לאכול בקדשים עד שיביא קרבנותיו, אבל נזיר טמא כשיטהר אוכל בקדשים קודם הבאת קרבנותיו דלא איקרי מחוסר כפורים אלא כשטומאה יוצא מגופו, ואם אירע לו לנזיר סתמא דהוא ל' יום שני הספיקות ביום אחד מה יעשה, מזה ושונה וטובל ונטהר מספק טומאת מת ואסור לו לגלח עד ל' יום כדין נזיר טהור, ואחר ל' יום מביא ציפרי מצורע היינו שתים שחוטה ומושלחת, וחטאת עוף הבאה על הספק משום ספק נזיר טמא, ועולת בהמה משום ספק נזיר טהור, דקיי"ל דאם גילח על אחת משלשתן יצא ידי חובתו ומתנה עליהם, ועדיין אסור לאכול בקדשים דשמא מוחלט היא וטעון עוד תגלחת שניה והבאת קרבנותיו של מצורע שתי ציפרים, וזה אי אפשר לגלח כי אולי אינו מצורע, אבל נזיר טמא הי' והימים הראשונים יפלו וצריך להתחיל למנות מחדש ל' יום נזירות טהר והוא עודנו בספיקו שמא נזיר טהור או בתגלחת ימי ספרו של מצורע ומביא עולת בהמה משום ספק נזיר טהור, ומתנה, ולמחרת יום תגלחתו מביא קרבנות של מצורע כדי להתיר לאכול בקדשים ומביא חטאת העוף על הספק ועולת בהמה אינו יכול להביא על הספק, לכן צריך להפקיר נכסיו ויביא חטאת העוף כדין מצורע עני, ולפ"מ דקיי"ל כרבנן דאשם אין מעכבו לאכול בקדשים אוכל בקדשים אחר ששים יום, ועדיין אסור לשתות יין ולטמא למתים דשמא מוחלט הוא ושני תגלחת הללו שעשה למצורע הי' לגמרו ולספרו ואינו עולה לתגלחת נזיר טהור, לכן צריך שתי תגלחת אחת לנזיר טמא, ואחת לנזיר טהור דקיי"ל שתגלחת הנגע דוחה תגלחת הנזיר בזמן שהוא וראי אבל בזמן שהוא ספק אינו דוחה, ואוכל בקדשים אחר ס' יום בלי אשם מצורע שצריך להביא בימי ספרי, ודעת הראב"ד ורש"י דמעכבתו מלאכול בקדשים אבל דעת הרמב"ם והתוס' דאשם מצורע אין מעכבו מלאכול בקדשים: [רסג] ומה יעשה עוד הנזיר הזה ? לסוף צ' יום יגלח שלישית, ובהך שלישית ליכא ספוקי למצורע כלל אלא בנזיר טהור או טמא, לכן יביא עולת בהמה משום ספק נזיר טהור ולגלח על הדמים וחטאת העוף משום ספק נזיר טמא ועדיין אסור לשתות יין ולטמא למתים דשמא מוחלט הי' ונזיר טמא יעלה לו תגלחת ראשונות לצרעתו והשלישית לנזיר טמא, לכן צריך עוד למנות ל' יום לנזירות טהרה לסוף ל' יום יגלח ויביא קרבן טהרה לבד ומתנה, ואח"כ אחר ק"כ יום שותה יין ומטמא למתים:

[רסד] וכתבו התוס' דמשום אכילת קדשים הקילו בשני בשני תגלחות הראשונים לכתחלה ביום ל' משום דמן התורה מותר לגלח ביום ל' אלא מדרבנן ביום ל"א ומשום מצות אכילת קדשים לא העמידו דבריהם, ודוקא בשני תגלחות הראשונות דאיכא לספוקי בספק מצורע הקלו להיות ביום ל' אבל בשתי האחרונות שאין עליו עוד ספק מצורע השווהו לשאר נזיר שמגלח ביום ל"א ולכך אמרינן דאינו שותה יין ומטמא למתים אלא אחר ק"כ יום פי' ביום קכ"א:

[רסה] כל הדינין אלו אינן אלא בנזירות מועטת דהיינו ל' יום, אבל בנזירות בת שנתה אוכל בקדשים לאחר שתי שנים ושותה יין ומטמא למתים אחר ד' שנים, וכתב הרמב"ם (פ"ו דנזיר ה"ט) בד"א שהוא מגלח ד' תגלחות כשהי' קטן או אשה, אבל האיש אינו מגלח מספק לא תגלחת טומאה ולא תגלחת טהרה שמא טהור הוא ונמצא מקיף פאת ראשו שלא במקום מצוה, לפיכך אינו מגלח אלא תגלחת טהרה בלבד שאין ד' תגלחות אלו אלא למצוה, והלח"מ תמה דהראב"ד (בה' טומ"צ) השיג ט"ז דודאי תגלחת מצורע מעכב. וכאן לא השיגו והא ודאי דתגלחת דבטומאה בנזירות לכ"ע לא מעכבי, ובתגלחת מצורע פליגי הרמב"ם ב והראב"ד:

[רסו] בקיצור קרבנות מצורע, ונזיר טמא וטהור מבאר הכ"מ, טהרת מצורע צריך להביא מלבד השתי ציפרים, כבש לאשם, וכבשה לחטאת, וכבש לעולה, ואם דל הוא מביא כבש לאשם, ושתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה, ונזיר טמא צריך להביא שתי תורים, או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה וכבש לאשם, ונזיר טהור צריך להביא כבש לעולה וכבשה לחטאת ואיל לשלמים עכ"ל:

[רסז] ונזיר טמא מספק, ומוחלט ודאי אוכל בקדשים לאחר ח' ימים ושותה יין ומטמא למתים לאחר ס"ז ימים והי' ביום ראשון לנזירותו אוכל בקדשים לאחר ח' ימים שהוא תגלחת שניה של ימי ספרו שבתחלת יום ראשון מגלח תיכף תגלחת חילוטו ולסוף ז' תגלחת השניה לימי ספרו, וביום ח' אחר שהביא קרבנותיו אוכל בקדשים, אבל לשתית יין ולטמא למתים אין יכול אלא לאחר ס"ז ימים שאם בא לגלח נזירות טהרה לאחר ל' יום אחר ז' ימי ספרו, יש לו לאמר שמא מוחלט וטמא הי' ותגלחת ראשונה עלתה לו לימי ספרו וזו של עכשיו לימי טומאתו, ועדיין צריך למנות ל' יום לנזירות טהרתו שהן בכלל ס"ז ימים ואח"כ מותר לשתות יין, (רש"י ס' ע"ב):

[רסח] מוחלט ספק וטומאה ודאי, אוכל בקדשים אחר ל"ז יום ושותה יין ומטמא למתים לאחר ע"ד ימים, מאחר שאינו ודאי מוחלט לא יגלח שום תגלחת כי אם לסוף ז' ימים ומגלח בז', ובח' מביא קרבן חטאת העוף, ונזיר טמא א"א לגלח שנית עד ל' יום דשמא

אינו מוחלט והח' יעלה למנין ל' וביום ל"א יגלח ושמא מוחלט הי' והו"ל שני תגלחת לחלוטו ואוכל בקדשים לאחר ל"ז יום דהיינו יום ל"ח, וסוף ז' ימים יגלח שלישית כדין נזיר טמא, ויום ל"ח יעלה לו למנין ז', וביום הח' יתחיל למנות נזירות טהרה וביום ל"א יגלח תגלחת נזיר לטהר ונמצא שותה יין ומטמא למתים לאחר ע"ד יום, היינו יום ע"ה:

[רסט] טמא ודאי ומוחלט ודאי אוכל בקדשים לאחר ח' ימים, ושותה יין ומטמא למתים לאחר מ"ד ימים, דמאחר שהוא מוחלט ודאי יום תחלת נזירותו יגלח וביום ז' יגלח וביום הח' יביא קרבנותיו של מצורע ובו ביום יהי' מותר לאכול בקדשים, והאי לאחר ח' לאו דוקא אלא ח' עצמו ובשביל שהוא טמא יספור עד יום ח' של חילוטו וביום הז' יגלח, וביום הח' יביא קרבנות טומאה ויתחיל למנות נזירות טהרה ל' יום עד יום הח' וביום ל"א יגלח ויביא קרבנות טהרה והיינו דקאמר שותה יין ומטמא למתים לאחר מ"ד ימים היינו יום מ"ה עכ"ל התוס':

[ער] נזיר טהור ומצורע שניהם צריכין מד"ת תגלחת, ומ"מ אין יכולים בתגלחת אחת לפטור שני מיני תגלחת אלו ולמה ? מפני שהן מחולקין נזיר טהור מעביר שערו מכל וכל דאינו צריך עוד לשער שיגדלנו לשום מצוה א"כ תגלחתו להעביר שער, אבל תגלחת ראשונה של מצורע לגדל שער ולגלחו שנית לפני יום הבאת קרבנותיו והואיל ושניהם מחולקים אין אחד פוטר את השני:

[רעא] נזיר טהור וגילוח שניה של מצורע שגם הוא להעביר שער דהלא אינו צריך לגדל עוד שער. מ"מ אין תגלחת אחת פוטרת את השניה דתגלחת דמצורע לפני זריקת דמים דמגלח בז' ומביא קרבנותיו בת', אבל תגלחת נזיר טהור לאחר זריקת דמים:

[רעב] נזיר טמא ומצורע אין תגלחת אחת עולה לשניהם, והלא שניהם ג"כ לגדל שעריהן ולמה אינו עולה ? נזיר טמא לאחר ביאת מים כלומר ביום הח' לאחר שטבל והעריב שמשו, אבל מצורע ביום הז' מגלח את כל שערו ורחץ כל בשרו במים וטהר בלי הערב שמש (ס'):

[רעג] נזיר טמא ומצורע בתגלחת שניה ששניהם מגלחין לגדל שער מ"מ אין עולה תגלחת אחת לשנים ג"כ מפני הטעמים הנזכרין, נזיר טהור והוא מצורע זה לגדל וזה להעביר, ואם נזיר טמא והוא מצורע זה לפני ביאת מים, וזה לאחר ביאת מים, כללא הוא דאין תגלחת אחת יוצא משום חיוב שתי תגלחת וכל הד' תגלחת מצות בפ"ע הן וכולן צריכין תער, (דף ס"א):

[עדר] כתב הרמב"ם כל תגלחת ספק שערו אסור בהנאה, ושער נזיר שנצטרע מותר בהנאה, והנה דין זה ה"פ, מצורע שנזר תוך ימי צרעתו פליגי בירושלמי ר"י ור"ל וקיי"ל

כר' יוחנן דאסור שערו בהנאה, אבל נזיר שנצטרע. שערו מותר בהנאה, ובש"ק מפרש שהוא טעות דצ"ל אסור אפי' אם נאמר בעלמא שער מצורע מותר בהנאה, ושער נזיר אסור בהנאה, אבל בכל ד' תגלחת דאמרינן הלא כולן ספיקות משום נזיר טהור וא"כ ספיקא דאורייתא בכולן וצ"ע בזה, כלומר כולו צריכת להיות אסורין בהנאה משום ספק ובאור שמח מקיים הגירסא מותר בהנאה דהרמב"ם לשיטתו דנזיר מצורע בטלה קדושתו לכן מותר בהנאה אע"פ שהוא ספק, ומיהא כתב עוד שם כמו שנתבאר בפנים דוקא שהוא מצורע מתחלת נזירותו הי' מותר לו אלו הי' ודאי, אבל נזיר שכבר נתקדש ונאסר לא הותר כשנצטרע עיי"ש:

[ערה] איזה הוא מצורע מוחלט מספק, שנים שבאו אצל הכהן והחליט אחד מהן ולא הספיק להחליט השני עד שנחלפו לו זה מוחלט מספק ירושלמי), אבל התוס' כתבו דהספק הוא לכהן אם הוא צרעת דהיינו נגע ממש או בוהק וטהר, ותמה בש"ק כיון דהכהן מסופק אינו יכול לעולם להחליטו, וכל זמן שלא אמר הכהן דהטהרה בידו תלוי' נשאר לעולם טהור, אבל כשנחלפו ודאי אחד טמא וזהו הספק והניח דברי תוס' בצ"ע, ול"נ לתרץ כמו"ש (פ"ה דנגעים) דמשנזקק לטומאה ספיקו טמא, ומשכחת לה באדם אחד שכבר נזקק לטומאה ושכח הכהן אם פשה ואם לאו ספיקו טמא אע"פ שלא אמר, ועוד משכחת לה כמו"ש (שם ריש הפרק) דישנו שני ספיקות שהן טמא אע"פ שלא אמר עיי"ש:

סליק פרק ח':

פרק תשיעי [רעו] נשים ועבדים יש להם דין נזירות. אבל עכו"ם אין להם נזירות, ובמאי מחולקין נשים ועבדים לענין נזירות ד דנזירות עבדו אין יכיל להפיר ולאשתו יכול להפיר, ואם הפר לה הפרה לעולם הוא ואפי' כשנתגרשה או נתאלמנה א"צ לנהוג נזירות, אבל לעבד חל תיכף הנזירות כשנשתחרר, ועוד כשמיחה בו הרב ואח"כ נתרצה שוב העבד מחויב משא"כ באשה כיון שהפר לה בעלה פעם אחת שוב אין הנדר חל כלל, ובאשה שייך לשון הפרה משא"כ בעבד אין שייך כלל הלשון הזה, והרמב"ם מוסיף עוד דאם אמר לעבד בלשון הפרה יצא לחירות ופי' בכ"מ כמו עבד שהניח לו רבו תפילין יצא לחירות משום דבזה הודה שהוא בן חורין, ולשון מופר לך הורה שביטל ממנו זכותו, (זבח תודה) אבל הראב"ד חולק ע"ז ויתבאר עוד, (דף ס"א):

[עזר] כופה את עבדו לשתות יין, ולהטמא למתים בע"כ, אבל אין כופה את אשתו בע"כ, ובאשה דוקא לשון הפרה, ובעבר דוקא כפייה (שם):

[רעח] שבועות ונדרים לענין עבד מחולקין שבועות היא דאוסר נפשי' אחפצא ואין לו לעבד רשות לעצמו ובודאי אין חלין כלל, אבל נדרים שאוסר החפץ עליו כשאין לרבו שום רעה מזה חלין עליו, ולפ"ז נדרים שאין בהם עינוי נפש ואין בהם ביטול מלאכה לרבו חייב העבד לקיימם, ואין רבו יכול לכופו עליהם לבטלם:

[רעט] ובברח העבד או שהלך מרבו, להרמב"ם אסור לשתות יין כדי שיצטער ויחזיר לרבו, ולהראב"ד ישתה ופליגי בנוסחא דמתני':

[רפ] נזר העבד והשלים נזירותו וגלח ולא ידע רבו ואח"כ יצא לחירות ה"ז יצא ידי נדרו. אבל אם נזר ולא גילח ויצא לחירות לא יצא ידי נדרו, לפי' הרמב"ם משמע שצריך למנות נזירות חדשה, ולפי' הראב"ד יצא ידי נדרו, ואע"פ שכפאו רבו צריך להביא קרבנותיו:

[רפא] נטמא ואח"כ יצא לחירות מונה משעה שנטמא להרמב"ם, ולהראב"ד אם רבו כפוהו שיטמא אינו סותר ולא שייך לא קרבן ולא סתירה:

[רפב] אם מחה רבו לדבר אחד כגון לטומאה ולא ליין, אם הוא יכול לעבור על שאר ענייני נזירות, מבואר בירושלמי שהוא פלוגתא דר"מ ור' יוסי, ולפי המבואר שם דלר"י סתמא משמע לכל הדברים הותר, והרמב"ם השמיטו וצ"ע:

[רפג] מבואר כאן בגמ' לענין הרבה דברים דאין נוהגין בעכו"ם אע"פ שאמרו שעכו"ם נודרין נונ"ד כישראל מ"מ אין להם נזירות, ולענין ערכין לר"מ נערך, אבל לא מעריך ולר' יהודה מעריך, אבל לא נערך, אבל נודרין היינו דמי פלוני עלי צריך שיתן כמו שהוא יפה למכור בשוק, ונודרין אמר אחד עליו דמי פלוני עלי, או הוא עצמו אמר דמי עלי מחויב ליתן, וכתב הרמב"ם דאין נופלין המעות ללשכה שאין מקבלין מהן לחזק בדק הבית דכתיב לא לכם ולנו לבנות בית ד' אלא בודקין את הנכרי על דעת מי נדר, אם נדר על דעת ישראל יוציאהו ב"ד במה שיבוא להן, חוץ מבדק הבית, ואם אמר לשמים נדרתי יגנזו, ולענין הלכה בענין ערכין פסקו הרמב"ם והרע"ב כר' יהודה, והראב"ד פסק כר"מ ועי' בתוספתא, וכן עכו"ם יורש את אביו דבר תורה ולמדין מקרא כי לבני לוט נתתי ירושה, ומירושה לעשו נתתי את הר שעיר למדין דמומר ג"כ יורש את אביו ד"ת, אבל העכו"ם אין מצווה על כיבוד אב ואין לו טומאה אם נגע במת דכל שיש לו טהרה במקוה והזאה הוא מטמא, אבל עכו"ם אין מקבל הזאה ואין לו טהרה במקוה, ואין להם נחלה להוריש עבדו לבנו:

[רפד] שני פעמים כתיב כי יפליא בפ' נדרים, ובפ' נזיר לשני מיני הפלאות, הפלאה לאיסור שלא לבטל את הנדר כשאין בו חרטה, והפלאה להיתר כשיש בו חרטה ללמדנו דהיתר נדרים אין פורחין באויר ויש להם על מה שיסמכו:

[רפה] נזיר שגילח תגלחת טהרה ביום ל"א שלו ונודע לו שהוא טמא בטומאת מת, בין שנטמא בתוך מלאות, ובין שנטמא לאחר מלאות בו ביום קודם שהביא קרבנותיו ושגילח, אם טומאה ידועה ה"ז סותר הכל, אבל אם נטמא לאחר הבאת קרבנותיו אפי' בטומאה ידועה אינו סותר, ואם עד שלא גילח נודע לו שנטמא בין בו ביום ובין שנטמא בתוך ימי מלאת אם טומאת תהום אינו סותר אם עד שלא גילח בין כך וב"כ סותר ודבר זה הלל"מ"ס, וקרבנותיו היינו שנזרק עליו אחד מן הדמים דכי אזדרק, דם שפיר אזדריק, אבל נודע לו לפני זריקה לא מרצה וכן פירש"י והרמב"ם, וכן מפורש (פסחים פ"א), ואף דיש שם לישנא בגמ' דאף אם נולד לפני זריקה ג"כ מרצה, מ"מ הרמב"ם פסק כן, ולפ"מ דקיי"ל דתגלחת אינו מעכבת מאחר שנזרק הדם עליו אין עליו תורת נזיר אפי' נודע לו קידם שגילח טהור וא"כ לרבנן נודע לו קודם זריקה סותר כמו קודם גילח כן כתב הכ"מ: [רפו] כיצד היא טומאת התהום שאינו סותר לפירש"י ולרמב"ם הוי פירושא אם נטמא בטומאת מת דירד לטבול במערה ביום הז' שלו, ובשעה שיצא מצא לשם מת שהיא צפה ע"פ המים שבפתח המערה והוא לא הכיר בו כשירד לטבול שם, אין זה טומאת התהום, ואפי' לא נודע לו עד אחר הגילוח ואפי' לא ירד שם לשם טבילה אלא להקר ה"ז טמא וסותר את הכל, אבל אם נמצא המת משוקע בקרקע המערה שבשעה שנכנס לא הי' צף, בזה יש חילוק פעמים שהוא טהור, ופעמים שהוא טמא, כשנכנס שם להקר ונודע לו לאחר גילוח שנמצא שם מת משוקע כנגד פי המערה ה"ז טהור דזה היא טומאת התהום, אבל ירד שם ליטהר מטומאת מת ואח"כ נודע לו אפי' אחר גילוח טמא וסותר הכל שחזקת טמא טמא, אבל התוס' והרע"ב פירשו ירד לטבול במערה דוקא שירד לטבול מטומאת שרץ או טומאה אחרת ונמצא כזית מן המת צף על פני המים ספק נטמא ספק לא, דהא דקיי"ל ספק טומאה צף ע"פ המים טהור, הנ"מ בטומאת שרץ, אבל בטומאת מת טמא, ובהגהת רעק"א כתב דלפי פשטות הענין נראה דהמשנה מיירי בטומאת מת אבל לא מחזקת טומאה דשרץ לענין טומאת מת, ולפי המבואר בגמ' דאחר הגילוח שהלך בקבר התהום טהור אף דמחוסר הערב שמש לא מיקרי חזקת טמא דשמשא ממילא ערבא כש"כ דמחוסר טבילה לא מיקרי חזקת טמא דבידו לטבול, וא"כ י"ל דזה דירד לטבול מטומאת שרץ לא מיקרי חזקת טמא דבידו לטבול, אבל ירד לטבול מטומאת מת דמחוסר מעשה התגלחת זה מיקרי חזקת טומאה, ולפ"ז נ"מ לדינא בירד לטבול מטומאת מת של רובע קב עצמות, וכן רביעית דם כיון דאצ"ל גילוח לא מיקרי חזקת טמא עכ"ל:

[רפז] הא דקיי"ל ספק טומאה צפה ע"פ המים טהור, פי' הרע"ב דוקא בטומאת שרץ, אבל להתוס' ולהרמב"ם ס"ל דבמגע אין חילוק בין שרץ למת דיש בו דין צפה דספיקו טהור, אלא לענין טומאת אוהל בזה ספק טומאה טמא (כ"פ בהגהת רעק"א וצ"ל):

[רפח] לשני דברים גמירי הללמ"ס דמותר טומאת התהום ולא יותר (דף ס"ג) והיינו בנזיר ועושה פסח:

[רפט] וכן בנזיר ועושה פסח בשני קרבנות אלו הציץ מרצה על טומאת הדם והיינו טומאתו בין בשוגג ובין במזיד הורצה, אבל זריקתו בשוגג הורצה, במזיד לא הורצה, ולפירש"י ביבמות דהאי לא הורצה מדרבנן שקנסוהו עבור שהזיד והיינו דוקא לענין בשר שלא הותר באכילה, אבל בעלים נתכפרו וא"צ להביא קרבן אחר (פסחים פ"א), אבל אם זרק בשוגג הקרבן כשר ושרייו נאכלין, ויש חולקין וס"ל דדם קדשים אין מקבל טומאה כלל (תורת הקדשים מנחות פ"ג):

[רצ] בנזיר ועושה פסח דקיי"ל דהותרה טומאת התהום, לאו דוקא טומאת הבעלים אלא אפי' כהן המרצה בשני קרבנות אלו הותרו לו טומאת התהום: [רצא] אף דשניהם דין אחד מ"מ לענין זה מחולק עושה פסח מנזיר, דבנזיר דוקא בדיעבד מרצה אפי' קודם זריקה אם נטמא בטומאת התהום ובפסח זורק לכתחלה [לחד משנה], ובכ"מ פי' הטעם שהיא חובה ועוברת וגם בשאר קרבנות שאם נודע לי קודם זריקה אם זרק הורצה אבל לא לכתחלה: [רצב] ורש"י (פסחים כ ע"ב) מביא דין טומאת התהום בשני דברים אלו נזיר ועושה פסח מתוספתא דזבחים וכפי הגהת הגר"א ז"ל, וז"ל כיצד אמר לו קבר הי' עמך בבית שנכנסת בו או תחת האבן שישבת עלי' ונודע לו בין משעשה פסחו ובין עד שלא עשה פסחו צריך לעשות פסח שני, אבל אמרו קבר התהום הי' בבית שנכנסת בו או תחת האבן שישבת עלי' ונודע לו עד שלא עשה פסחו צריך לעשות פסח שני, וכן נזיר שהי' הולך להביא קרבנותיו בקבר ידוע, אבל קבר התהום אם א"ל מת הי' בבית שנכנסת בו או תחת האבן שישבת עלי' עד שלא הביא קרבנותיו צריך להביא קרבן טומאה, משהביא קרבנותיו אין צריך להביא קרבן טומאה, ומה קרבן טומאה אשם ושתי תורים ומתחיל למנות נזירות אחרת עיי"ש:

[רצג] ועוד ישנו חילוק לענין טומאה בתרומה, ובין נזיר ועושה פסח לענין המוציא מת מושכב לרחבו של דרך, לתרומה טמא כלומר לאכול תרומה דלא הותרה בו טומאת התהום, ואלו לארכו של דרך אפי' טומאת התהום אין כאן, אבל לנזיר ועושה פסח ללשנים אלו טהור, בד"א שאין לו מקום לעבור שמחזיק וממלא את כל רוחב הדרך, אע"ג דטומאת מת ודאי כיון דההוא שעתא דעבר עלי' טומאת התהום הוי שלא הי' שום

אדם יודעו שם, ואף שזה לא נודע לו עד שנשחטו קרבנותיו הלממ"ס הוא שזורקין עליו הדמים, אבל יש שם מקום לעבור אף לתרומה טהור דהו"ל ספק טומאה ברה"ר וספיקו טהור. בד"א שמצאו שלם, אבל משובר ומפורק טהור שמא בין הפרקים עבר, ובקבר אפי' משובר ומפורק טמא מפני שהקבר מצרפו שהקבר מטמא אפי' ריקן שבו, בד"א במהלך ברגליו אבל טעון או רכוב א"א שלא יגע ולא יאהיל דהטעון משא ע"כ נע ונד לכאן ולכאן ומאהיל על צדדין, ובד"א דנזיר ועושה פסח טהור בטומאת התהום אבל בטומאה ידועה טמא, ואיזה היא טומאת התהום כל שלא הכיר בה אחד בסוף העולם אבל הכיר בה אחד אף בסוף העולם אין זה טומאת התהום, במים באפילה בנקיקי סלעים אין זה טומאת התהום ולא אמרו טומאת התהום אלא למת בלבד (שם כ"ב ע"ב וברש"י), וטומאת התהום בקבר יכול להיות כגון שנפל מעצמו בקבר ומת דאל"כ הלא נודע מי שקברו (תוס'), ובד"א שמהלך ברגליו פי' הרמב"ם דלא כרש"י דקאי על שוכב לארכו:

[רצד] ודע דהרמב"ם מחלק בקבר התהום דוקא שנטמא בז' שלו אחר שהוזה וטבל פסקה טומאה ראשונה, אבל אם נטמא בטומאת התהום בששי שלו ולא ידע עד שעשה פסח ה"ז חייב בפסח שני שחזקת טמא טמא, והראב"ד חולק ע"ז אפי' בז' עד שלא טבל והזה סותר, אבל משטבל והזה שמשא ממילא קא ערבא, ופי' בכ"מ דגם דעת רבינו כך, ונזיר עד שלא גילח נמי סותר דמחוסר מעשה כן כתב הראב"ד, ולא הבנתי דגילוח להלכה לא מעכב כלל:

[רצה] והרמב"ם והתוס' מחולקין בענין טומאת התהום, דלתוס' אע"פ שהאהיל אינו טמא, אבל להרמב"ם בהאהיל ודאי בטומאת התהום טמא (לח"מ): [רצו] מה שכתבתי שהכ"מ והלח"מ שניהם ס"ל בדעת הרמב"ם דלכתחלה שוחט וזורק בטומאת התהום, ע"ז הקשה בש"ק דעד כאן לא כתב הרמב"ם דשוחט וזורק לכתחלה אלא בספק טומאת התהום דהיינו שהוא ספק אם נטמא, אבל בנטמא בודאי אף בפסח אין הציץ מרצה אא"כ נודע לו לאחר זריקה והניח בצ"ע:

[רצז] לא אמרו טומאת התהום אלא למת בלבד כן אי' בגמ', ומפרש הרמב"ם אבל לא להרוג דהלא ידעינן שהרגו אותו, והראב"ד פי' דזה לא צריך למעט דפשיטא דאין זה טומאת התהום הלא יודע אדם מזה, אבל למעט לענין פסח טומאת התהום דזיבה וכן דעת רש"י, אבל להרמב"ם לאו דוקא טומאת התהום דזיבה אלא אפי' טומאת התהום דשרץ ג"כ הותר. וא"כ ע"כ למעוטי הרוג וכ"כ ג"כ בזבח תודה:

[רצח] לענין דינא דנזיר ועושה פסח מבאר בליקו"ה לדינא דנזיר בז' אחר שהוזה עליו קודם גילוח חזקת טומאה עליו לכן סותר הכל אם הלך בקבר התהום ומתחיל מחדש

למנות נזירות טהרה. אבל לענין פסח שא"צ גילוח אם נטמא בקבר התהום אע"פ שעדיין לא העריב שמשו ועשה בפסח ונודע לו א"צ לעשות פסח שני, וה"ה לענין נזיר אם הלך בקבר התהום אחר שהוזה בז' וטבל וגילח מיקרי שוב חזקת טהרה אף שעדיין לא העריב שמשו, וע"כ אם נודע לו זה אחר שהשלים נזירות טהרה ונזרק עליו אפי' רק אחד מקרבנותיו שוב אינו סותר עכ"ל:

[רצט] קיי"ל ספק טומאה בין בכלים ובין בקרקע טהורה לרש"י ותוס' דה"ה לענין מת ספק מגע במת היכא דהוא צף ולא מונח טהור, אבל אם יש חשש אוהל טמא, אבל להרמב"ם דדוקא לענין שרץ אמרינן אכן לענין מת אפי' צף טמא, (ז"ת):

[ש] שני מיני ספיקות טומאה הן, הניטלין והנגררין ספיקן טמא, אבל הנזרקין ספיקן טהור בין בשרץ ובין בנבילה דהנגרר והניטל כמו שהן מונחין דמי והו"ל כספק טומאה ברה"י וספיקו טמא, אבל אם היו נזרקין ובשעת זריקתן ספק נגע בהן אדם וכלים ספק לא נגע ספיקו טהור דלא אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא וספיקו טהור כך פירש"י, והתוס' פי' אם הי' עומד במים וחבירו משלשל לו שרץ אי שחבירו גירר שרץ ע"פ המים חוץ מן כזית המת והמאהיל ע"פ הטומאה וכל דבר שמטמא מלמעלה כלמטה לאתויי זב וזבה מטמא מספק דכללא הוא דכל דבר שמטמא באוהל הואיל דמטמא שלא בנגיעה ספיקו טמא, וה"ד זב שמטמא מלמעלה כלמטה באבן מסמא שאם ישב הזב על האבן ועל הכלים ועל האדם שהן בתוך הבור תחת האבן נטמא האדם והכלים כמו במגע עצמו, וכן אם הזב מלמטה והטהור יושב על אבן מסמא כך פירש"י, ומסיים בתוס' דאם זב וזבה עוברים במים וכלי אצלם ספק היסטו אין לנו לטהר משום טומאה צפה אלא במגע דומיא דשרץ, וכן אם מדרסות שם וזב עובר ספק דרס אין לטהר משים טומאת צפה עכ"ל:

[שא] הרבה איבעיות בגמ' לענין זה ולכן אביא לשון הרמב"ם בזה וז"ל, שרץ שהי' מונח בכלי, וכלי צף ע"פ המים, או שהי' מונח על המת, או על הנבילה ואפי' נימוח הנבילה או בשר מת שתחתיו או שהי' מונח על שכבת זרע הצפה ע"פ המים ה"ז כמונח על הארץ שספיקו ברה"י טמא, הי' שרץ ע"ג שרץ צף ע"פ המים ה"ז כטומאה עבה שצפה ע"פ המים וספיקו טהור, הי' מונח ע"ג מי חטאת, ומי חטאת צפין ע"פ המים ה"ז ספק אם הוא כמונח או אינו כמונח לפיכך יראה לי שספיקו טהור עכ"ל, וכתב הכ"מ משום דכיון שטיהרו חכמים טומאה צפה ע"פ המים הו"ל ספיקא דרבנן לקולא, ומה דנקט אפר מים בעלמא, אי חשיב משקה אי לא לרבותא נקט דאע"ג דאיכא למימר כיון דהאי טומאה והאי טומאה הו"ל כי טומאה סמיכתא צפה ע"פ המים, מ"מ כיון דהני מי חטאת

הו"ל משקה עליהן והוי כי צפה ע"פ המים עכ"ל כלומר וה"ה בעפר בעלמא שלא מן מימי חטאת:

[שב] שני מיני מתים לענין לפנותם, בשנודע בו שנשאר שם קבור אסור לפנותו, אבל בנמצא מותר ליטלו מאחר שלא נודע הקבר לבנ"א בודאי באקראי נקבר שם, (תוס' ס"ד):

[שג] דוקא בשלא נודע לו דקבור שם מת, ומצא שם מת מושכב כדרכו ולא יושב ולא ראשו בין ירכותיו, ולא הרוג, ודוקא שהיו שם יותר משנים מפנה למקום אחר ואינו חושש שיש כאן במקום הזה שום מת אחר ומותר לו להלוך בכ"מ, ומת שחסר שני דברים אלו אין לו תפיסה ולא שכונת קברות דילמא נכרי הוא ולא קנו מקומן וכן אם שנים כדרכן ואחד שלא כדרכו דדילמא חד נכרי ולא פש אלא תרי, ותרי לא קנו מקומן, וכן אם מצא שנים ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה אין להם תפוסה ולא שכונת קברות וכ"ז הלכה לממ"ס:

[שד] ורש"י ס"ל דלא ממעטינן הרוג אלא לענין שכונת קברות, אבל לא לענין תפוסה, ופי' בש"ק דרש"י ס"ל דתפוסה דאורייתא, א"נ שהוא מגוף המת הלכך מספיקא דעכו"ם יש להחמיר, אבל שכונת קברות שהוא מדרבנן אין להחמיר, ובשנקברו ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה דודאי עכו"ם אפי' תבוסה אין לו. והרמב"ם ס"ל דגם עכו"ם יש לו תבוסה יש לו גירסא אחרת בגמ':

[שה] מצא ג' האחד ידוע ושנים תחלה או שנים תחלה, ושנים ידועים אין להם תפיסה ואין להם שכונת קברות, כללו של דבר דלא אמרו שכינת קברות אלא לג' ידועין, או לשלשה תחלה (ס"ח ע"ב):

[שו] פירוש מצוי להרמב"ם למעט שהם גלוים ע"פ השדה אפי' הם הרבה אין להם שכונות קברות ולא תפוסה, ולרש"י ותוס' בשם רשב"ם ולהרא"ש בא למעט אם האחד ידוע אין מצטרף עם השנים שיקרא שכונה אלא נוטלן ואת תפיסתן, וכתב בליקו"ה וז"ל אכן לא אדע אם הם מודין לדינא לפי' הרמב"ם, דהרמב"ם ודאי מורה לדינא דרש"י, ודע דיש עוד פי' אחר פשוט לר"י בתוס' דבא למעט אם הוא ידוע שנקבר שם דאסור ליטלו ממקומו והיינו כשנקבר אדעתא לישאר במקומו:

[שז] מת מצוה קנה מקומו, מיהו יש שני אופנים דמותר לפנותו עם קבר שלא ברשות בעל השדה, או שנקבר דרך שאלה על זמן מועט, ובירושלמי הקשו לפ"ז איך מותר לפנות המת הנמצא אולי מת מצוה הוא וקנה מקומו, ומתרץ שאין מת מצוה מצוי דקלא אית לי':

[שח] פירוש את תבוסתו, דצריך שיקבל שיעור ג' אצבעות עפר תיחוח שתחתיו שנכבשה מחמת הדם שיצא ממנו ומחמת המוהל, ולמדנו זאת מקרא דכתיב ונשאתני ממצרים וגו' שאצ"ל ממצרים אלא ה"ק מעפר של ארץ ממצרים טול עמי, והקשה בתוי"ט הלא לא נקבר במצרים, ותירץ דשכבתי עם אבותי היינו קבורה וביקש מיוסף חסד ואמת שלא יקברוהו במצרים אפי' לשעה דאל"כ תצטרך ליטול משם מעפר מצרים וזה אין אני רוצה וכעין זה תירץ בתוס' חדשים:

[שט] מצא ג' אם יש מקבר ראשון עד קבר ג' לא פחות מד' אמות ולא יותר מח' ה"ז שכונת קברות ואסור לפנותם דמוכח שזה מקום מיוחד לקברות, וכן מת אחד או שנים שאם נודע בבירור דלשם קבורה נתנו שם, ואז ג"כ אסור לפנותו בודק הימנו ולהלן עוד כ' אמה, מצא אחד בסוף כ' אמר רגלים לדבר כ"ה במשנה, וכתב הרע"ב ועוד צריך לבדוק מלמעלה ומלמטה כ' אמה דהיינו מ' אמה דשמא זו היא מערה שבמזרח החצר, ויש עדיין אחרת כנגדה במערב החצר, או איפכא ואם מצא אחד בם בסוף כ' אמה בודק הימנו ולמעלה כ' אמה דמי יימר דמבית הקברות הויא וצריך לעשות גם שם כל הבדיקות שרגלים לדבר שזו השדה עשויה לקברות והיו בה גם מערות אחרות עכ"ל, (דף ס"ה):

[שי] כשניתנה רשות לפנות בשלא מצא אלא אחד או שנים כי הדר ומצא עוד שלישי מפני לי' גבייהו כדי לטהר את המקום הזה שלא להחזיקו שיש מערות סביבותיה שיהיו כהנים ועושים פסח מותרים להלוך שם מטעם כי עילה מצאו וטיהרו ארץ ישראל:

[שיא] בדק ולא מצא אחר הכ' אמה מאי, רש"י פי' אם קנה מקומו או שכונת קברות היא ואסור לפנותו, והתוס' פי' לענין שלא יצטרך לבדוק עוד, א"נ אם צריך לחפור בעומק עד שיגיע לסלע או לקרקע בתולה, ומפרש רב, עילה מצאו וטיהרו את א"י, ושני הדינים האחרונים השמיט הרמב"ם וצ"ע:

[שיב] שנים שבאו אצל כהן בזה בהרת כגריס ובזה בהרת. כסלע לסוף שבוע בזה כסלע ובזה כסלע, ואיני יודע איזה פשה טהור, אבל משנזקק לטומאה כיצד שנים באו אצל כהן בזה כסלע ובזה כגריס לסוף שבוע בזה כסלע ועוד ובזה כסלע ועוד טמאין, ולבסוף בזה ובזה כסלע ואינו יודע איזה מהם כיהה שניהם טמאים עד שחזרו לכגריס:

[שיג] אם בהרת קדמה לשער לבן טמא, ואם שער לבן קדם לבהרת טהור, ספק טמא, ולר' יהושע כה"ג טהור, לפי' ר"ת דוקא כשנזקק מתחלה לטומאה כגון שהוחלט בנגע אחד, ואח"כ נולד בו ספק זה, וקאמרו רבנן דאחר שיתרפא מן הראשון מחליטו על השני שהוא ספק, אבל בשלא נזקק גם רבנן מודו לר' יהושע שהוא טהור, וי"א דרבנן מיירי בכל גווני וגם הם מודים דכל ספק נגעים ספיקו לקולא, ולענין הלכה פסק הרמב"ם

כרבנן וכתב שטומאתו בספק, ולהר"ש הלכה כר' יהושע דטהור דהקב"ה הסכים לרבה ואמר הוא טהור ויצאה נשמתו בטהרה כדאי' בב"מ (ליקו"ה):

[שיד] זב בעל שתי ראיות עושה משכב ומושב וצריך ז' נקיים וביאת מים חיים והדין הוא כך, ראיה ראשונה של זב אע"פ שראה לאונסו, והשניה שלא באונס מצטרפין כדאמרן, והג' לקרבן ג"כ מצטרף אפי' ראה באונס, והנ"מ שראה גם הראשונה שלא באונס:

[שטו] בראשונה אין בודקין אותו אבל בשניה בודקין אותו בז' דרכים כיון שלא נזקק עוד לזיבה, אבל אחר ראיה שניה אין בודקין אותו עוד, אונסו, וספיקו ושכבת זרעו טמאים ולא תימא ספק לא חזא אלא ודאי חזא, ספק מחמת ראי', ספק מחמת ש"ז ופי' בתוס' כגון שבדק עצמו ומצא ש"ז וגם זיבה על הבגדים ולא נודע אם ראה זיבה לבד ויסתור ז', או שבאו יחד ובתוך זה יש זיבה ולא יסתור אלא יום אחד מ"מ טמא שרגלים לדבר, ואיזה הן הז' דרכים שבודקין אותו עד שלא נזקק לטומאה ? במאכל, ובמשתה, במשא. ובקפיצה, ובחולה, ובמראה, ובהרהור:

[שטז] ש"ז של זב מטמא בשני דברים במגע ובמשא, אבל ש"ז של טהור אינו מטמא אלא במגע ומשנזקק לטומאה מטמאין ש"ז שלו במשא, דא"א לש"ז בלא ציחצוחי זיבה:

[שיז] בשני דברים אמרו שא"א בלא ציחצוחי, הא דאמרינן הכא א"א לש"ז בלא ציחצוחי זיבה, וכן אמרינן דיבמה שרקקה דם דחליצתה כשירה דא"א בלא ציחצוחי רקיקה, ורבינו משולם הקשה ע"ז למה לא נאמר דדם מבטל רוק, וע"ז הקשה במשל"מ דהלא בענין ש"ז לענין משא קיימינן ובטומאת משא לא שייך ביטול כדאי' (בכורות פ"ג), ותירץ דטומאת משא דלא בטיל הוא מדרבנן אבל שני דברים אלו ד"ת הן:

[שיח] רוצח שהכה את ישראל בדבר שראוי להמית כגון באבן או בחרב והי' שם שני אומדנות על ההרוג, בתחלה אמדוהו למיתה ואח"כ שהוקל חוליו אמדוהו לחיים ואח"כ מת שהכביד עליו חוליו אח"כ, לרבנן חייב מיתה שרגלים לדבר שמחמת חולי הראשונה מת הכי ס"ל לרבנן והכי קיי"ל אע"פ שר"נ ס"ל שרגלים לדבר בהיפך כיון שהיקל לו:

[שיט] בסוף מס' נזיר מסיים התנא בנזירות דשמואל, וכתב התוי"ט וז"ל לפי שנחלקו בו חכמים אם הי' נזיר או לא לפיכך לא סדרו רבינו הקדוש במשנתנו אלא לבסוף המסכתא עכ"ל, ותמוה לי הלא הרבה מחלוקת יש בנזיר ומה ראה דוקא המחלוקת הזאת לסדר אחרונה, ונ"ל לבאר דהרמב"ם מבאר בסוף הל' נזירות וז"ל האומר הריני נזיר אם אעשה כך וכך או אם לא אעשה וכיוצא בו ה"ז רשע ונזירות כזו מנזירות רשעים הוא, אבל הנודר לד' דרך קדושה ה"ז נאה ומשובח וע"ז נאמר נזר אלקיו על ראשו קדוש הוא לד' ושקלו הכתוב כנביא שנאמר ואקים מבניכם לנביאים ומבחורותיכם לנזירים עכ"ל, הרי ברור

דהרמב"ם חפץ לסיים בכי טוב, לכן אני אומר דהתנא ג"כ נתכוין לזה דישנו שני מיני נזירים נזיר שהוא רשע, ונזירות שמואל הנביא ודאי דרך קדושה הוא ובה מסיים וא"ש:
[שכ] למאי נ"מ לנו לדעת ששמואל הי' נזיר אלא ללמד מזה הדין דהאומר הרני כשמואל הרמתי ה"ז נזיר עולם, ומסיים ם הרמב"ם (פ"ג דנזירות הט"ז) האומר הרני כשמואל הרמתי כבן חנה, כבן אלקנה, כמי ששיסף את אגג בגלגל, ה"ז נזיר עולם, ואין אומרין שמא לאיש אחר שמעשיו כאלה נתכוון עכ"ל, וכתב התוי"ט דהנה כל עצמו דידעינן דשמואל נזיר הי' למדין משני פעמים מורה דנא' בשמואל ומרה לא יעלה על ראשו ונאמר בשמשון ומורה וגו' מה מורה האמורה בשמשון נזיר, אף מורה האמור בשמואל נזיר והלא חילוק גדול בין שני מיני נזירות אלו דנזיר שמשון מותר לטמא למתים ועוד חילוקים, ותירץ דרבנן ס"ל דון מינה ואוקי באתרה וא"א לומר דאוקי באתרה ולא להוי נזיר אלא סתם נזירות והא הכא כתיב ונתתיו לד' כל ימי חייו ומורה לא יעלה. על ראשו דש"מ דהך מורה אכל ימי חייו קאי והלכך דון משמשין דמורה האמורה היא נזירות ואוקי באתרה דכל ימי חייו עכ"ל:
[שכא] מ"מ למדנו מדברי נביאים ומחז"ל דשני נזירים היו שמשון ושמואל, והנה שמשון מצינו נזירות שלו ע"י המלאך או ע"י אביו כמבואר בגמ' ובפוסקים, אבל שמואל לא מצינו שק שקיבל נזירות רק חנה אמרה בתפלתה על בנה שיהא נזיר והללמ"ס דדוקא אב יוכל להדיר את בנו בנזיר, ומצאתי שהרד"ק העיר ג"כ בזה והניח בצ"ע, ונ"ל ליישב דלעולם לא קיבלו כולם עליו לא אביו ולא אמו אלא היא התה מהנביאות כמו"ש במגילה ורוה"ק הופיע עלי' שיקבל עליו אח"כ נזירות ולמדין זאת מגז"ש כן נ"ל: [שכב] כתיב גדלו לד' אתי ונרוממה שמו יחדיו למדנו דשנים המברך והעונה אמן שניהם כאחד טובים לקבל שכר אלא שממהרין למברך ליתן שכר, ולהכי אמרינן בגמ' דרב אמר לחייא בריה חטוף ובריך כלומר שתהא זריז ונשכר לקבל שכרך מהר כדפי' התוס', ונראה לפרש דבשביל זה אמר לו כך לאו שיקבל מהרה שכר אלא כיון דמצינו דממהרין למברך תחלה א"כ בודאי המצוה של המברך גדול יותר לכן בשביל זה יהא זריז ונשכר, אבל רש"י פי' חטוף ובריך חטוף כוס של ברכה ובריך ברכת הזימון שתהא מקיים לברך על הכוס ברכת זימון עכ"ל, ומשמע מזה שדוקא על הכוס הוא המצוה, ולכאורה הלא המנהג הי' תמיד מי שמברך מוציא את כל בני המסיבה ומאי נפ"מ לזה אם מברך על הכוס או בלא כוס, ונראה משום ברכה יתירה שמברך בפה"ג אמר לי':
[שכג] ומסיים בגמ' שהת"ח מרבים שלום בעולם, ונ"ל לפרש למה מסיים מס' נזיר עם השלום, דבאמת הי' צריך לסדר מס' סוטה ואח"כ נזיר כדאמרינן בגמ' שכל הרואה סוטה

בקלקולה יזיר עצמו מן היין ומאי דמסדר נזיר ואח"כ סוטה מבואר שם בגמ' עיי"ש, מ"מ הסדר הוא מקודם נזיר ואח"כ סוטה, וידוע שתכלית מס' סוטה היא לעשות שלום בין איש לאשתו, וגדול השלום דשם הקב"ה שנכתב בקדושה ימחה על המים לכן דראו רבינא ורב אשי לסיים מס' נזיר בשלום וסמוך לו מס' סוטה שהוא ג"כ להרבות שלום ושלום רב יהי' לאוהבי תורתך אמן:

סליקא לה מס' נזיר, תהלה ותפארת לשוכן שמימה אשר לי עזר:

קיבוץ הלכות ממסכת סוטה

קיבוץ הלכות ממס' סוטה ע"פ ד"ס של שנים שנים לזכרון:

לשון המדרש (שמו"ר פ' י"ז) אתה מוצא שתי פרשיות סמוכות פרשת נזיר ופרשת סוטה הנזיר אסור לשתות יין וכדי להרחיק עצמך מן העבירה אל תאמר הרני אוכל ענבים ואין לי עון, אמר הקב"ה הואיל ונדרת מן היין הרני מלמדך שלא תחטא לפני שאסור לך יין ושכר וענבים וחרצנים וכל היוצא מגפן היין, וכן האשה נקראת גפן אשתך כגפן פוריה, אל תאמר הואיל ואסור לי להשתמש באשה הרני תופשה ואין לי עון או שאני מגפפה ומנשקה ואין לי עון, אמר הקב"ה כשם שהנזיר אסור מכל מיני משרת יין אף אשה שאינו שלך אסור ליגע בה כל עיקר לא ינקה כל הנוגע בה, לכך סמך הקב"ה פרשת נזיר לפרשת סוטה שהן דומות זה לזה עכ"ל המדרש בקיצור:

[א] כתיב שלום שלום לרחוק, ולקרוב אמר ד' ורפאתיו, נ"ל לרמז על שני מסכתות סמוכות נזיר וסוטה, דבנזיר מסיים הגמ' ברב שלום, וסוטה הוא לעשות שלום בין איש לאשתו, הקרוב הוא הנזיר קידש לד', והרחוק היא הסוטה שנמצאת טהורה ותתרפא ונקתה ונזרעה זרע שיולדת בריוח לא בצער כמו"ש (ברכות ל"ב ע"ב) וא"ש:

[ב] כתב הרמב"ן וז"ל אין בכל משפטי התורה דבר תלוי בנס זולת הענין הזה שהוא פלא ונס קבוע שיעשה בהיותם עושים רצונו של מקום כי חפץ למען צדקו לייסר הנשים שלא תעשינה כזאת כיתר העמים ולנקות ישראל מן הממזרות שיהיו ראויים להשרות שכינה בתוכם עכ"ל:

[ג] והנס הזה לאו דוקא דהי' במשכן אלא אף בבית המקדש כמו"ש כאן (ט"ז ע"א) איסי בן יהודה אומר להביא קרקע שילה נוב וגבעון ובית עולמים, ורש"י לא גריס שילה ונוב וגבעון. דשילה משכן הוא ולא צריך לרבוייא דהוא עיקר הכתוב, ונוב וגבעון אין משקין בם סוטות דהא במה היא ולא הוי שם ארון אלא מזבח נחשת ולא קרבה בם מנחת סוטה ולא שום חובת יחידי שאין לה זמן קבוע, אבל בית עולמים הוצרך לרבות שלא תאמר

משכן נאמר ולא מקדש עכ"ל, ונ"ל לפרש דברי רש"י שפירש עיקר הכתוב דאיתא ביומא (דף ע"ה) למה נקרא המן גד שמגיד להם לישראל כו' כן איש ואשה שבאו לפני משה לדין זה אומר היא סרחה עלי והיא אומרת הוא סרח עלי א"ל משה לבקר משפט למחר אם נמצא עומרה בבית בעלה בידוע שהיא סרחה עליו נמצאת עומרה בבית אביה בידוע שהוא סרח עליה, ופירש"י שהיא תובעת כתובתה, הרי דבמשכן לא היו צריכין כלל לבדוק את הסוטות שהמן הודיע להם, אלא ודאי העיקר בשביל משכן שילה דאז לא הי' המן וזה שפירש"י דהוא עיקר הכתוב כלומר דבמשכן שבמדבר לא הי' צריך כלל לזה כנ"ל אלא ודאי משום שילה, ונוב וגבעון לא הקריבו כדאמרינן ומרבינן בית העולמים:

[ד] ולכאורה קשה דבכ"מ לא צריך כלל לרבויי בית העולמים דבכ"מ משכן איקרי מקדש, ובשביל זה פי' בת ס' דעיקר קרא לנוב וגבעון, ובית העולמים נקט אגב שיטפיה עכ"ל, ולפ"ז נפל פיתא בבירא נוב וגבעון לא הי' מקריבין מנחת סוטה, בית העולמים לא צריך קרא דבכלל משכן הוא, שילה לא צריך קרא דמשכן ממש הוא, ובמדבר לא צריך דהמן הי' בודק אותם ומאי צריך לרבות ? מיהו אי' בתוס' דהרבה פעמים מרבינן ג"כ שילה ובית העולמים כדאי' ביומא אין לי אלא אוה"מ שבמדבר, שילה ובית עולמים מנין ת"ל כו', וכן אי' בפירוש בספרי כמו שגרס רש"י ז"ל, ואף דנס קבוע הוא כדאמרן, מ"מ לא נמנה בין עשרה נסים שבביהמ"ק כי ישראל קדושים ואינם חשודים על עריות ומילתא דלא שכיחא שתתרמה סוטה, ובפרט שאם היא יודעת שהיא טמאה תוכל להודות, או קודם שנמחקה המגילה תוכל לומר איני שותה לכן לא חשבינן לי' כן נ"ל, ומטעם זה כתב רבינו הטור על התורה למה פרשת סוטה סמיך אחר פ' משפחותם לבית אבותם כלומר הוזהרו לשמור וחוסכת שלא להרבות ממזרים בישראל ותהי' משפחותכם על בית אבותכם, דאל"כ אצל שאר הקרבנות הי' צריך לכתבה:

[ה] ובזה נ"ל לפרש מ"ש במדרש ואיש את קדשיו לו תהי' שאם מעכב מתנות כהונה סוף שיצטרך אל הכהן דסמיך לי' פ' סוטה. ותמהו כולם מאי שייכות זה לזה ונ"ל לפרש דאי' בספרי דאם לא יתן המעשרות אז קדשיו לו יהי' כלומר שהוא יהי' הכהן ולא ישאר בידו כ"א שנים למאה מכל רכושו, והנה ידוע כי עניות מעבירות האדם על דעתו. ועל דעת קונו וסופו דאשתו מחמת עניות תתפתה לזנות ח"ו וא"ש, אבל מ"מ מילתא דלא שכיחא הוא, וכן איתא בתדב"א (רבה פכ"א) וז"ל כתיב עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב נשים בציון עינו ללמדך שכל זמן שהרעב בעולם אשה משלמת עצמה לעבירה בשביל סעודה לפי שעה ואומרת אין בכך כלום. לכך נאמר עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב. וכתיב בתריה נשים בציון עינו עכ"ל: [ו] ואיתא בגמרא כי הוה פתח. ריש לקיש

בסוטה אמר הכי אין מזווגין לו לאדם אלא לפי מעשיו שנא' לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, ופירש"י צנועה לצדיק ופרוצה לרשע, ותמוה דהלא נהפוך הוא אם הוא פרוץ בעריות הלא אין המים בודקין את אשתו כמ"ש בגמ'. ויהי' זה ראי' לפירש"י דדוקא שהאיש מנוקה מעוון היינו שלא בא עלי' אחר שנסתרה אז אין המים בודקין אותה אבל אם הוא הי' פרוץ בשאר עריות בודקין אותה המים המאררים, אבל להרמב"ם שפסק דאפי' אין מנוקה בעון איסורי ביאה אף על איסור דרבנן ג"כ נקרא אינו מנוקה מעון ובפרט לפמ"ש בגמ' אף אם בניו או בנותיו או כלותיו אין נוהגין בצניעות ג"כ אין המים בודקין וכן פי' רש"י לקמן קשה פתיחת ר"ל כנ"ל, וצ"ל כדאמרינן בגמ' דדוקא בזווג שני הוא לפי מעשיו ואם הוא צדיק באמת לא ינוח עליו שבט הרשע כלומר לא יזדווג לו רשעה, אבל בזווג ראשון שהוא לפי המזל יוכל מזלו לגרום לו ליפול ברשת אשה סוטה, כדאמרן:

[ז] וכמה קשה היא זנות אשת איש כמ"ש כאן (ל"ז ע"ב) די"א ארורים שבתורה כולן על עריות נכתבו כדפירש"י שם (א) ארור אשר יעשה פסל ומסכה מרמז על אשת איש והולד ממזר ומתוך בושתו שאסור לבוא בקהל ואינו מוציא אשה הולך ועובד ע"ז להשיג אשה, (ב) מקלה אביו ואמו דאין יודע מי הוא אביו ומקלה אותו וגם לאמו, (ג) משגה עור בדרך מפתה אשת איש שהוא סומא בדבר, (ד) שוכב עם אשת אביו, (ה) שוכב עם כל בהמה כלומר שעשתה מעשה בהמה, (ו) שוכב עם אחותו, (ז) שוכב עם חותנתו הכל כפשטת הדבר עריות, (ח) משיג גבול רעהו שבא על אשתו, (ט) מכה רעהו בסתר גורם לו בלחש סתריו שתמות בבדיקת המים, (י) ליקח שוחד להיות עוקב אחר הנואף ולפתות לו א"א וגורם לו מיתה, (יא) מטה משפט גר יתום איני יודע לדורשה עכ"ל רש"י, ול"נ כיון דנטמע בין העכו"ם ואין אנו יודעים שיחוס ישראל הוא ממילא בא להטות משפטו:

[ח] ובמדרש איתא הנואף עובר על עשרת הדברות (א) על אנכי כדכתיב העל אלה לא אפקוד איש על אשת רעהו יצר לו ואנכי צריך לפקוד אותו, (ב) על לא יהי' לך כתיב אל קנא שמקנא לסוטה שהיא מקנאה להקב"ה ולבעלה, (ג) כבד אביך שלא מכיר אותו ומקללו, (ד) על לא תשא שתשבע שלא עשתה, (ה) לא תרצח קנאה חמת גבר, או יהרוג או יהרג, (ו) לא תנאף, (ז) לא תגנוב שהוא גונב מקור חבירו, (ח) לא תחמוד אשת חברך וגם ממון של חבירו שמחשב לו לבן ואינו בנו, (ט) לא תענה שמעיד עדות שקר שממנו היא מעוברת, (י) חילול שבת שמנאף עם אשת כהן וסבור בנו שהוא כהן ועובד עבודה בשבת ואינו כהן ומחלל שבת ע"כ, וזה ראיה דממזר לענין עבודה חמור מחלל דחלל

בדיעבד עבודתו כשירה, ובבעל הטורים איתא דליכא בשום עריות הלשון ינאף אלא בא"א וכתיב הטעם אשר ינאף אשת רעהו דהקב"ה מלא עליו אף שאסרה על בעלה:

[ט] תכלית בריאת העולם הוא האדם כי הכל נברא בשבילו, ובדור המבול כתיב אמחה את האדם מאדם ועד בהמה. פירש"י כיון דהכל נברא בשביל האדם וכיון שהוא כלה מה צורך באלו, והיינו שנמחו בשביל חטא עריות ובאדם נעשה בו שתי מיני חביבות כמ"ש באבות (פ"ג מ"ד) חביב אדם שנברא בצלם אלקים חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם שנא' בצלם אלקים עשה את האדם, וכתיב בי' וייצר בשני יודי"ן יצירה אחת בעוה"ז ויצירה לעוה"ב לתחיית המתים, ומשני מקומות נברא האדם הגוף מתחתונים, והנשמה מן עליונים, ושני יצרים ניתנו בו יצ"ט ויצ"ר ודו פרצופין ברא אותם זכר ונקיבה בראם, ויקרא שמם אדם מלמד ששניהם כאחד נקראו אדם (סנהדרין ל"ז), ואח"כ נחלקו לשנים לכן מברכין בנשואין שני פעמים יוצר אדם דשתי יצירות הן, וחביב הי' זווג אדם ראשון שהושיבם הקב"ה תיכף בג"ע ושני שושבינין מסר להם להוליכם לחופה והן שני מלאכים מיכאל וגבריאל יברך איתם בשתי ברכות, פרו ורבו וצום על מצות פרי' ורבי' ומצותו להוליד לכה"פ שני בנים זכר ונקבה, ובשתי אמירות נברא האדם דכתיב ויאמר נעשה אדם וכתיב ויאמר לא טוב היות אדם א לבדו אמירה ליצירת אדם ואמירה ליצירת חוה, ונתן להם השי"ת שתי אותיות משמו יתעלה וישתבח י' לאיש וה' לאשה זכו שכינה ביניהם לא זכו שני פעמים אש שבשמותיהם ששניהם תאכל האש בשני העולמות ופירש"י זכו ללכת בדרך ישרה שלא יהא הוא נואף ולא היא נואפת שכינה ביניהם שהרי חלק שמו ושיכנו ביניהם לא זכו אש אוכלתן שהקב"ה מסלק שמו מביניהן ונמצאו שתי פעמים אש, ואמר רבא דאשה עדיפא מדאיש אש של אשה קשה הא מצרף והא לא מצרף, פירש"י אש של אשה כחה להדליק מהר שאין אות של שם מפסיק אלא מחובר הוא ונקרא אש, אבל של איש אין אותיות של אש מצטרפות יחד דיו"ד של שכינה מפסקת עכ"ל, הרי למדנו קדושת הזווג וחלילה טומאתה להיפך ח"ו, וכד פתח ר"ל בסוטה אמר הכי אין מזווגין לו לאדם אלא לפי מעשיו, פירש"י צנועה לצדיק, ופרוצה לרשע, ושני כי מיני זווגים יש זווג ראשון לפי המזל שעוד קודם יצירת הולד מ' יום מכריזין בת פלוני לפלוני, אבל זווג שני לפי מעשיו, (דף ב ע"א):

[י] קיי"ל אין דבר שבערוה פחות משנים דילפינן דבר דבר מממון כתיב ע"פ שנים עדים יקום דבר וכתיב ומצא בה ערות דבר מה להלן בד"מ אין פחות משנים אף כאן דוקא שני עדים, ואין יכולין להוציא אשה מבעלה בפחות משני עדי טומאה:

[יא] כתיב בתורה ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו, וישנו שתי רוחות באדם רוח טהרה, ורוח טומאה, רוח טימאה פירש"י ע"י שטן הבא להחטיאו להקניט את אשתו, ורוח טהרה ששונא את הפריצות וקיי"ל הכי דרוח טהרה הוא, ואם רואה שאשתו נוהגת בפריצות מצוה רבה לקנאות לה, ובשביל זה לא יקנא לה לא מתוך שחוק ולא מתוך שמחה ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך מריבה, ולא להטיל עלי' אימה, ואם עבר וקינא בפני שני עדים מתוך דברים הללו בדיעבד ה"ז קינוי (רמב"ם פ"ד מ"ט):

[יב] כיצד מקנין ?

אמר לה בפני שני עדים אל תדברי ודברה, אל תדברי ונסתרה לא כלום הוא ואינה אסורה לא לבעלה ולא לתרומה, אמר לה אל תסתרי ודברה עמו שלא בסתר עדיין מותרת לבעלה ובתרומה, אבל אם קינא לה ע"פ שנים ואמר בפני שני עדים דוקא אל תסתרי עם פלוני ונסתרה ג"כ דוקא ע"פ שנים אז אסורה לבעלה, ולתרומה אם אשת כהן היא אסורה בשני דברים אלו, ואם מת קודם שלא שתתה חולצת ולא מתייבמות, ואע"פ דקיי"ל כר"י דאינה נאסרת אלא בשני עדים מחמת שרגלים לדבר שעברה על שני דברים על הקינוי ועל הסתירה, מ"מ חיישינן להתנא דסבר דיוכל לקנות ע"י עצמו ועל ידי עד אחד, לכן בזמן הזה דליכא מקדש לא יקנא לה ע"י עצמו דתהא אסורה עליו איסור עולם דליכא מים מרים, (שם):

[יג] יוכל לקנאות לה אפי' ע"פ קרובים כגון אחיה ואביה וע"י גוי ועבד, וכתב הרמב"ם קנא לה על שנים כאחד ואמר לה אל תסתרי עם שני האנשים פלוני ופלוני אפי' שני אחין או אביה ואחיה ה"ז אסורה עד שתשתה ופי' במשל"מ דאם קנא לה על אחד ונסתרה עם שנים עם זה ועוד אחר אינה נאסרת כלומר ביחד, ובד"א דנאסרת אם אמר בפירוש אל תסתרי עם שנים היינו פלוני ופלוני ביחד דאף דבשנים אין איסור יחוד מ"מ כיון דאמר עם שנים אלו חיישינן לפריצים ואף דאינו איסור יחוד מ"מ כיון דבעל קפיד נאסרת עליו:

[יד] ודוקא בקינוי וסתירה בעינן שני עדים, אבל בטומאה אפי' עד אחד מהימן דכתיב בתורה אצל הטומאה ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר וקאמר עדים שנים אין בטומאה זו אלא עד אחד והיא לא נתפשה לא נאנסה, וממילא שמעינן דמהימן מדכתיב והיא לא נתפשה להחמיר בא הכתוב לדונה כמזידה: [טו] שני דברים יש באדם שעובר עבירה בסתר והקב"ה מכריז עליו בגלוי דכתיב ועבר עליו רוח קנאה ועבירה לשון הכרזה הוא דכתיב ויעבירו קול במחנה, ועוד שעבר עליו רוח שטות דכתיב כי תשטה אשתו והשטה לשון שטות הוא, כלומר אפילו בשאר עבירות רוח שטות הוא דלמדין מסוטה:

[טז] עוד יש בגמ' שני דברים דהן חובה חוץ ממה שחייב לקנאות ופליגי בזה תנאי וקיי"ל ג"כ שחובה הן, מ"ע שיטמאו כהנים לקרובים ומ"ע לעולם בהם תעבודו בעבדים כנענים, (דף ג ע"א) לרע"ק חובה ולר' ישמעאל רשות וקיי"ל כרע"ק דחובה הוא:

[יז] העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב, שנא' והלך לפניך צדקך, אבל העובר עבירה אחת, שתים רעות לו אח"כ, שמלפפתו והולכת לפניו ליום הדין, ועוד שקשורה בו ככלב, וטעם מלפפת פי' במהרש"א כמו שאדם אן רוצה ללכת וגוררין אותו בע"כ:

[יח] אשה נאסרת על בעלה, וכן כל העריות בשני מיני ביאות בין כדרכה ובין שלא כדרכה דכתיב משכבי אשה מגיד הכתוב דשתי משכבות יש באשה, וכן יש אף בכדרכה שני מיני ביאות המערה, והגומר ובשניהם חייב מיתה או כרת ושיעור טומאה כדי הראה אם נסתרה שיעור שיוכל לערות בה אסורה, וכמה שיעור הראה ? כדי שיוכל לצלות ביצה ולגומעה. או כדי לגמע ג' בצים שכבר נצלו, ושניהם שיעור אחד הן ג' בצים לגומען, וביצה אחת לצלותה ולגומעה והכי ס"ל לרע"ק וקי"ל כן:

[יט] יש שני מיני מים בסעודה ראשונים, ואחרונים, והחילוק ביניהן ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה והאחרונים צריך להשפיל ידיו למטה: [כ] שני דברים נאמרו עוד בנטילת ידים, כל המזלזל בנט"י נעקר מן העולם, והאוכל פת בלי ניגוב ידים כאילו אכל לחם טמא, כלומר נטילה וניגוב:

[כא] ובאיסור ניאוף נאמר שני דברים. כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש ככר לחם, והבא על א"א. אפי' יקר ככ"ג שנכנס לפני ולפנים היא תצודנו לגיהנם דכתיב ואשת איש נפש יקרה תצוד מרמז לכ"ג דכתיב יקרה היא מפנינים לשון לפני ולפנים. (דף ג ע"ב):

[כב] שני דברים אמרו חז"ל, היינו בחסרון של גסות הרוח, ובמעלות ענוה, בגסות הרוח אמרו כאלו עובד ע"ז, וכאלו כפר, בעיקר, וכאלו בנה במה ואפי' הקנה להקב"ה שמים וארץ לא ינקה מדינה של גיהנם, ואפי' עושה צדקה בסתר, וג"כ עובר על לאו דכתיב ושמעו והאזינו ואל תגבהו, וגם על פן ירום לבבך ושכחת את ד' אלקים, והשמר לאו הוא, וסוף שיתמעט ואינו בעולם וראוי לגדעו כאשירה, ואין עפרו ננער לתחיית המתים ושכינה מיללת עליו, והקב"ה אומר עליו אין אני והוא יכולין לדור כלומר שיתגאה ג"כ על הקב"ה ואפי' רוח קמעה עוכרתו ובשמתא מאן דאית בי' דכתיב תועבת ד' כל גבה לב עיי"ש:

[כג] מעלת ענוה, הקב"ה עם דכא ושפל רוח ופליגי אמוראי ח"א אתי דכא אני מגביהו עד ששוכן אצלי, וח"א אני את דכא משפיל אני שכינתי אצלו ומסתברא הכי שהרי הניח הקב"ה כל ההרים והשרה שכינתו על הר סיני הנמוך שבהרים, וכן הניח כל האילנות הגבוהים ושכן בהסנה הרי יש לך שני עדים ע"ז וכתיב כי רם ד' ושפל יראה, ובשני שמות נקרא האדם אדם, ובשר, 'א'ד'ם אפר דם מרה 'ב'ש'ר בושה סרוחה רימה, וגדולים נמוכי רוח כאילו הקריבו כל הקרבנות שנא' זבחי א' רוח נשברה, ולב נשבר א' לא תבזה ורואה בישועתו של הקב"ה:

[כד] אשת איש שנאסרה מ"מ צריכה גט לעלמא, ואפי' אם מת הבעל צריכה חליצה דשניהם ענין אחד כמו שאם לא מת צריכה גט מבעלה, ויבם דבמקום בעל הוא צריך לחולצה, אבל אסורה להתייבם, דכשם שאסורה לבעלה, וק"ו אם נאסרה במותר לה היינו לבעל לאסור לה היינו היבם לא כש"כ הרי דאסירה לשנים, (דף ו):

[כה] מיהו אמרינן ביבמות דיש שני מיני סוטה, סוטה ספק בקינא לה ונסתרה צריכה חליצה, אבל סוטה ודאי פטורה מחליצה, ועוד שפוטרת צרתה דטומאה כתיב בה כעריות, ודעת הראב"ד דשניהם חולצות:

[כו] אם נסתרה עם שנים דלדעת הרמב"ם ג"כ שותה אינה צריכה הסתר בכדי שיעור טומאת שניהם אלא כדי שיעור טומאה מאחד (מנ"ח) ובבית שמואל אי' דבאשת כהן סוטה דבאונס ג"כ נטמאה א"צ חליצה, ותמה רעק"א ז"ל מגמ' מפורשת אלא מעתה אשת כהן שנאנסה ויש לו אח לא תתייבם. ולב"ש הלא באמת פטורה גם מחליצה וצע"ג עכ"ל, ובמנ"ח מפלפל אם אסרה היא לשני הבועלים כשם שאסורה לבעלה כיון דשנים הן או דוקא לראשון דאסרה על בעלה, וכשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל, או אפשר כיון דלהבועל הוא בחזקת טומאה אסורה על שניהם אף דלא יכול להיות בשיעור טומאת אחד שתהי' נטמאת משניהם, ומסיק דלדעת ירושלמי דטומאת סוטה מיירי ג"כ ב"ש בשני בועלים מ"מ אסרה תורה כודאי מוציאין אותה אם נשאת לחד משני הבועלים, דקיי"ל ספק סוטה עשאה הכתוב כודאי:

[כז] ועוד כתב שם אם קינא האיש לשתי נשיו שלא יסתרו עם אחד ונסתרו ג"כ אסורות דכש"כ דיש איסור יחוד באיש אחד ושתי נשים לכ"ט, ואם שהה כדי טומאת שתיהן ודאי טמאות, אבל אם לא שהה רק כדי טומאת אחת א"כ אסורות לבעל רק מספק ולבועל בודאי, ואם שהו כדי טומאת שתיהן בודאי שתיהן שותות, אבל אם שהה רק כדי טומאת אחת אף שאסורות מ"מ אף אחת אין שותה:

[כח] מביא שם קושיא בשם מעשה רוקח על הרמב"ם שפסק דאפי' בשני בועלים ביחד נאסרת והרי עם האשה הן שלשה, והלא פסק הרמב"ם ב בשני נזירים דנזרקה טומאה ביניהם הו"ל תלתא והו"ל דין ספק טומאה ברה"ר, וכן פסק ג"כ בהל' אה"ט) דספק טומאה הוא רק בשנים והניח בצע"ג, ותירץ המנ"ח דהכלל הוא דכל סוטה הו"ל רה"י אף ברה"ר מפני שהטומאה הוא מקום סתר, וא"א לעמוד עליו אם נשיקה או הערה לכן דייני לי' לודאי טומאה והורגין נפשות ע"ז רק ילפינן דשנים הוי רה"י כמו סוטה ד שנים יכולים לידע מ"מ טמא ה"נ בכ"מ עכ"ל:

[כט] הסתירה אחר הקינוי צ"ל בשני עדים דוקא, אבל ע"פ עצמו או ע"פ עד אחד נאסרת ואינה שותית, וכן אם עד אחד מעיד שנטמאת אסורה ואינה שותית, ולהרמב"ם דוקא כשהעד מעיד מאותו שקינא לה, אבל א"צ להעיד שנטמאת דוקא בסתירה זו שהעדים מעידים רק אפי' שנטמאת בפעם אחרת מאותו איש, אבל דעת רש"י דצריך דוקא להעיד שנטמאת בהסתירה שהעדים מעידים דאז רגלים לדבר:

[ל] שני מיני אומרת טמאה אני לך יש לענין תרומה ולבעלה כהן, האומרת טמאה אני לך בלי קינוי וסתירה מותרת לבעלה דלאו כל כמינה להפקיע עצמה מידי שיעבוד בעלה למשנה אחרונה, אבל לענין תרומה פליגי רב ששת ס"ל דגם בתרומה מותרת ורבא ס"ל דאפשר בחולין, אכן אם אמרה טמאה אני לך אחר קינוי וסתירה כ"ע מודו דאסורה בתרומה (דף ו):

[לא] שני מניעות לענין שתייתה יש, מצד האשה אם אומרת טמאה אני כדאמרן, או שאמרה איני שותה, ושתי מניעות יש ג"כ מצד הבעל, אם אמר איני רוצה להשקותה או שבא עלי' בדרך, וכש"כ שבאו שנים ואומרים שהיא טמאה ודאי איני שותה כמו"ש במשנה, מ"מ התוס' מספקים אי צריכה ג"כ שני עדים לאחר ששתתה, דדוקא קודם ששתתה האמינה תורה לעד אחד, או אפי' לאחר ששתתה, ומסתברא דה"ה לעד אחד דכ"מ שהאמינה תורה לעד אחד הרי הוא כשנים, ומ"ש במשנה עדים היינו עדות מועלת והיינו אפי' עד אחד, (משל"מ):

[לב] שתי מיני טומאה שייך במנחה, נטמאה מנחתה עד שלא קידשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותפדה, משקידשה בכלי היא ככל המנחות ותשרף דקודם שקידשה אין לה אלא קדושת דמים ובעד הדמים שנפדה מביאין אחרת, אבל לאחר שקידשה בכלי יש לה קדושת הגוף ואין לה פדיון לכן נשרפת, (רש"י שם):

[לג] שתי מיני קדושות הן לכל מנחה, מקודם מקדשין כל המנחה, ואח"כ מקדשין פעם שניה את הקומץ בכלי, ואם אחר שקידש הקומץ בכלי אחד משתיהן בין אינם רוצים שתשתה הבעל או האשה הרי הוא ככל המנחות ותשרף:

[לד] קרב הקומץ ולא הספיק לאכול השירים עד שמת אחד משניהן הבעל או האשה הרי הוא ככל המנחות ותאכל שעל הספק באה מתחלה כיפרה ספיקא והלכה לה, (שם):

[לה] נמצאו שני העדים זוממין הרי מנחתה חולין דהרי אין לה לא קדושת פה ולא קדושת כלי ואין מועלין בה דבטעות הוא ולא אמרינן שתשרף עכ"פ מדרבנן גזירה שמא יאמרו מוציאין מכלי שרת לחול, וטעם הדבר שעדים זוממין קלא אית להו, אבל האומרת טמאה אני לך או שבאו עלי' עדים שהוא טמאה מנחותיהן נשרפות גזירה שמא יאמרו מוציאין מכלי קודש לחול, וכתבו התוס' דאפי' בעדים זוממין שמנחתה כחולין דוקא דאקדשה בכלי וקודם קמיצה, אבל אחר קמיצה איכא איסורא דרבנן ונשרפת, ומאי דאמרינן כאן שמא יאמרו מוציאין מקודש לחול ואע"ג דהרבה קדשים שנתקדשו בטעות ואמרינן תצא ותרעה בעדר, שאני התם דליכא הכירא בבהמה בין קדושת פה לקדושת הגוף ויאמרו קדושת פה היתה, אבל הכא איכא הכירא בין קדושת פה לקדושת כלי שרת:

[לו] וקיי"ל כרב ששת דאם יש לה שני עדים במדינת הים שנטמאת אין המים בודקין אותה, ולא מטעמיה אלא דתניא בברייתא טהורה ולא שיש לה עדים במדה"י, וטהורה ולא שיש לה זכות, ובשני דברים אלו אין המים בודקין: [לז] התוס' הקשו אמאי נשרפת הלא יכול לשאול עלי' ותצא לחולין, ותירץ במשל"מ (פי"א ממעה"ק ה"ד) כמו דאמרינן בתרומה ביד כהן דלא מצי מתשיל עלי', ואפשר דכל שהביאו ליד כהן וכ"ש אם נתקדש בכלי דחשוב כתרומה ביד כהן ולא מצי מיתשל:

[לח] מאי דאמרינן אם באו עדים שהיא טמאה דאינה שותה כתבו התוס' דה"ה עד אחד אחר קינוי וסתירה אין חילוק בין קודם שתי' לאחר שתי', אבל מילתא דרב ששת הוי דוקא בשני עדים כלומר דוקא אם יש לה שני עדים במדה"י אז אין המים בודקין וכן עד אחד לאחר שתיה לא מהני לאסרה על בעלה אלא דוקא שני עדים, והמשל"מ מסתפק בזה כמו שנתבאר למעלה ודעת רש"י דאז אין המים בודקין בעדים שבמדה"י דוקא עדים שיודעין שנטמאת עם זה שקינא לה ונסתרה, אבל דעת הרמב"ם וכן במשל"מ דאפי' דאיכא עדי טומאה אף מאיש אחר אינה שותה שהרי הבעל מגלגל עלי' בין מאיש זה ובין מאיש אחר ואם אינה רוצה לקבל השבועה לא היתה שותה וא"כ היכא דיש עדי טומאה הרי אינה יכולה לקבל השבועה:

[לט] אחר שני הדברים קינוי וסתירה אסורה לבעלה עד שתשקה מי המרים, וכיצד סדר ההשקאה מוליכה לפני שני בתי דינין קודם כל דבר מוליכה לב"ד שבעירו ומוסרין לו שני ת"ח שידעו להתרות בי' שאסור לבוא עלי', דאל"כ אין המים בודקין, ואף דבנדה שחמור איסורא דהיא בכרת ונאמן עלי' סוטה שהיא בלאו לא כש"כ שיהא נאמן עלי' ליתא שאני נדה שיש היתר לאיסורה אבל סוטה אין לה היתר אם תמצא טמאה ולפיכך רודף אחרי', ואפי' פירסה נדה ג"כ אסורה מטעם הנ"ל, (הגהת רעק"א), ואח"כ הי' מעלין אותה לב"ד הגדול שבירושלים דלמדין גז"ש משני פעמים תורה כתיב הכא ועשה לה הכהן את כל התורה, וכתיב ע"פ התורה אשר יורך (ז' ע"ב), ופירש"י דלא נתכשרו באחד משני ב"ד שהי' שם של כ"ג אלא בסנהדרין של ע"א, מוסרין לו הב"ד שני ת"ח, פירש"י כדי שלא תמחק המגילה בחנם משום אזהרת מחיקת השם עכ"ל, וקשה דתיפוק לי' משום איסור יחוד ולהתרות לו, ומתרץ בחמדת שלמה דפשוט דאין הב"ד מחוייבין רק להודיע הדין דאטו הב"ר מחוייבין למסור ת"ח אם יחפוץ אדם ללכת בדרך עם האשה האסורה לו ? לכן פירש"י דהכא שאני כיון דאם יבוא עליה אנן נעבד איסורא במחיקת המגילה, לכן צריך ב"ד ליזהר שלא יבואו לידי יחוד כדי שלא נעבד איסורא דמחיקת השם עכ"ל:

[מ] שני מיני אימות עושין לה, קודם שנמחקה המגילה מאיימין עלי' שלא תשתה כדי שלא ימחה השם. ולאחר שתמחה המגילה מאיימין עלי' שתשתה: [מא] ומאיימין עלי' איום גדול כמו בדיני נפשות ואומר לה הכהן בתי הרבה יין עושה, הרבה שחוק עושה, הרבה ילדות עושה, הרבה שכנים רעים עושין ואומרין לפני' צא למד משני?

שבטי ישראל ראובן ויהודה שהודו והיו נוחלין שני העולמות עוה"ז ועוה"ב:

[מב] שני דרכים יש לפני', לאמר טמאה אני, או טהורה אני, אם אמרה טמאה אני כותבת שובר על כתובתה זניתי והפסדתי כתובתי ונותנת ביד בעלה שלא תתבענו לאחר זמן, ואינה נהרגת כיון שלא התרו בה שני עדים בשעת מעשה, ובמקום שכותבין כתובה מחזרת כתובתה ובמקום שאין כותבין כותבת שובר ואם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשער מזרח, (שם): [מג] דרך שתי פתחים מוליכין אותה. קודם לשער מזרח דהוא שער החיצון שבו. נכנסין להר הבית, ומשם לשער נקנור והוא שער העליון שבחומה שבין עזרת ישראל לעזרת נשים, דשם משקין את הסוטות מפני שלא נתקדשו בקדושת עזרה עובי חלל אותו שער, ומפני ששם מיוחד עוד לשני מיני טהרות ליולדת ולמצורעים ומשום דהמצורעין מכניסין ידיהם לבהונות ליתן שם מדם האשם לכן לא קידשוהו וכן למחוסרי כפרה שיעמדו על קרבניהן: [מד] שני פעמים מייגעין אותה, לאחר האיום

מחתינן לה מכל ההר הבית כדי שתתייגעה הרבה, ואח"כ מעלין אותה עוד הפעם ללשכת הגזית לפני ב"ד הגדול כדי שתתייגעה ותודה, כמו שיתבאר לקמן שנותנין המנחה זמן רב על ידיה כדי ליגעה, וכן ב"ד מייגעין את עדי נפשות ממקום למקום כדי שתטרף דעתן עליהן ויחזרו בהן דחוששין לעדי שקר, הרי שנים מייגעין הסוטה שתי פעמים וגם עידי נפשות:

[מה] הסוטה והמצורעין מעלין לשערי מזרח מפני שאצל שניהן כתיב לפני ד' והוא במזרח, אבל היולדת והזבות והזבין דמחוסרי כפרה נינהו ואסור להן ליכנס למקדש וצריכין לעמוד על קרבנותיהן עומדין שם בחלל של שער נקנור שלא נתקדש, (שם):

[מו] אין משקין שתי סוטות כאחת, ואין מטהרין שני מצורעין כאחד, ואין רוצעין שני עבדים כאחד, ואין עורפין שתי עגלות כאחת לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות, ובכהן אחד נראה כמו שהי' עליו למשא, ובסוטה אפי' בשני כהנים כדי שלא יהא לבה גס בה כדי שאם תראה חברתה אינה מודה גם היא לא תודה וכתיב אותה לבדה ודרשינן טעמא דקרא, ופי' בתוס' אפי' שיעמדו שתי סוטות בעזרה בבת אחת להשקותן אף שאין שותות כאחת אסור, וכן אין שוחטין שתי פרות אדומות כאחת:

[מז] אחר שנמחקה המגילה כיצד מאיימין עלי' שתשתה ? אומרים לה בתי אם ברור לך הדבר שטהורה את עמדי על בוריך ושתי, לפי שאין מים המרין דומין אלא לסם יבש שמונח על הבשר חי אם יש מכה מחלחל ויורד אין שם מכה אינו מועיל כלום:

[מח] כיצד מנוולין את הסוטה ? שני דברים עושין לה בגופה לגנאי סותרין קליעת שערה ומגלין את לבה ע"י שאוחז את בגדי' וקורע אותה עד שמגלהו, ומעבירין ממנה כל תכשיטיה של כסף וזהב וכדומה ומכסין אותה בבגדים שחורים, ומביא חבל מצרי וקושרה למעלה מדדיה כדי שלא יפלו בגדי' ולכתחלה בחבל מצרי, ובדיעבד בצילצול קטן נמי סגי ואם הבגדים השחורים נאין לה מכסין אותה בגדים מכוערין וכל הרוצה לראות בא לראות חוץ משנים והן שפחותי' ועבדי', והנשים חייבות לראותה שנאמר ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כמותה, וחבל המצרי וכפיפה המצרית שניהן מתרומת הלשכה באין:

[מט] מדתו של הקב"ה יתעלה לשלם לכל איש מדה במדה, מדה טובה נגד מדה טובה, ומדה רעה נגד מדה רעה, ומיהו מדה טובה מרובה ממדת פרעניות, הרי שני מדות, ומדה של סוטה כיצד ? [נ] היא עמדה על פתח ביתה ליראות לו, לפיכך כהן מעמידה על שער נקנור ומראה קלונה לכל, היא פרסה לו סודרין נאין על ראשה לפיכך כהן נוטל כיפה מעל ראשה ומניחה תחת רגליו, היא כחלה לו עיניה לפיכך עיניה בולטות,

היא קלעה לו שערה לפיכך סותר את שערה, היא הראתה לו באצבעה לפיכך צפורני' נושרות, היא חגרה לו בצילצול לפיכך כהן מביא חבל מצרי וקושר לה למעלה מדדיה, היא פושטה לו את יריכה לפיכך יריכה נופלת, היא קבלתו על כריסה לפיכך בטנה צבה, היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה, היא השקתו יין משובח בכוסות משובחים לפיכך כהן משקה אותה מים המרים במקידה של חרס, היא עשתה בסתר יושב סתר ישים בה פנים ליפרע ממנה, היא עשתה בסתר המקום פירסמה בגלוי, ובמדרש איתא היא עשתה בחושך לכן לא ישים עלי' שמן במנחתה, היא פרשה מדרכי האמהות שנקראין לבונה לפיכך לא ישים עלי' לבונה, היא נתנה עיניה במי שאין ראוי לה מה שבקשה לא ניתן לה שאסורה לבועל ומה שבידה ניטלה הימנה שאסורה לבעל אם שותה מתה ואם הודית נאסרה לבעלה, בירך התחילה בעבירה לפיכך נלקה הירך תחלה, ואח"כ הבטן ושאר כל הגוף לא פלט. (דף ט' ע"א):

[נא] מיום שחרב ביהמ"ק ובטלו סנהדרין דין ד' מיתות לא בטלו, מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו, מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו, מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסטין באין עליו מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי, אבל הצדיקים זוכין בטובה ביש בשני עולמות, בביהמ"ק נוטלין גורלות על כהן שישקה אותה ואפי' כ"ג ג"כ אוחז בבגדי' אם יפול הגורל עליו להשקותה: סליק פ"א:

פרק שני [נב] הבעל הי' מביא את מנחתה בתוך כפיפה מצרית, כל המנחות באות חטין מלבד שתי מנחות הבאות משל שעורים, מנחת העומר, ומנחת סוטה, ושתי חסרונות במנחת סוטה דכל המנחות סולת נקי', וזו של קמח דלפי שעשתה מעשה בהמה, לפיכך קרבנה ג"כ מאכל בהמה, וג"כ מטעם זה היא של שעורים, העשרון שעורים משל בעלה, והחבל והכפיפה באין משיורי תרומת הלשכה הרי משני מיני מעות, כמו שנתבאר למעלה:

[נג] שתי מנחות הן דיש בהן שני לאוין לא יתן עלי' לבונה, ולא ישים עלי' שמן, והן מנחת חוטא ומנחת קנאות, ושני לאוין אלו אין שיעוריהן שוה דלאו דלבונה צריך דוקא כזית דכתיב נתינה והוא בכזית, ובשמן כתיב שימה ושימה משמע כל שהוא, ועוד יש שתי מנחות שאין טעונין לבונה, והן מנחת נסכים ושתי הלחם, אבל אינן בל"ת אלא בעשה, ואף דליכא לאו בלבונה בפחות מכזית מ"מ אפי' נתן הלבונה על כ"ש מהמנחה פסולה עד שילקטנה כמבואר במנחות, אבל אם נתן על שיריה אחר שקמץ אינו לוקה ואינה

פסולה, ושמן ולבונה דלוקין עליהן שתי מלקות לרש"י אפי' בכהן אחד, ולתוס' דוקא בשני כהנים דכיון דנתן עלי' מקודם שמן פסלה, ואין עובר עוד על לאו שני:

[נד] כל המנחות תחלתן בכלי כסף וזהב כלומר הראויין לכלי שרת וסופן עושין אותן בכלי שרת ממש, אבל סוטה מביאה מנחתה בתוך כפיפה מצרית ונותנה על ידיה כדי ליגעה ומחמת שחס המקום עלי' לכן מייגעין אותה כדי שתודה ותינצל ממיתה משונה:

[נה] סדר כל שאר המנחות איתא כאן (א) צריך לקדשן בכלי שרת, ואין כלי שרת מפרשין אלא מדעת, ואין מקדשין אלא תוכן, ובביהמ"ק דוקא ובכלים שלמים כמבואר ברמב"ם (הל' פסהמ"ק) ואח"כ נותן עלי' שני דברים שמן ולבונה ומוליכה אצל כהן. וכהן מוליכה אצל המזבח ומגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו. לכך צריך שתי רוחות דכתיב שני מקראות לפני ד', והוא במערב, וכתיב פני המזבח דהוא בדרום ומקיימין שתיהן, ומקריבה בכלי דלמדין הקריבה וההגשה שניהן מהדדי מה הקריבה בכלי, אף הגשה בכלי, וקודם קמיצה מסלק הלבונה דאל"כ אם קמץ ועלה בידו צרור או גרגיר מלח או קורט לבונה פסולה, ומקדש המנחה שתי פעמים מקודם הי' מקדש כל המנחה בכלי אף שהיתה קדושה מכבר דמקודם הי' קדושת פה אינה אלא קדושת דמים ואינה נפסלת בטבול יום ובלינה ואם נטמאה נפדית. אבל אח"כ כשמקדשה בכלי קידשה קדושת הגוף ונפסלת בטבול יום ובלינה ואינה נפדית (רש"י), ועד הנה הי' כשירה בזר, אכן הגשה תחלת קמיצה היא וצריך כהן לזה, ואח"כ מקדש הקומץ שנית ג"כ בכלי שרת וקומץ ממקום שנתרבה שמנה, ולמה צריך לקדש המנחה שתי פעמים? מידי דהוה אדם של כל הקרבנות דמקודם מקדשם ע"י סכין כלי שרת בצואר הבהמה, והדר מקדש הדם שנית בכלי שרת ה"נ כאן ואח"כ מלקט הלבונה ונותנה על גביו ומעלה ומקטירו בכלי שרת ומלחו ונותנו ע"ג האישים, ואחר שקרב הקומץ שיריה נאכלין ולמשחה כתיב דרך גדולה לכן רשאין הכהנים ליתן לתוכה יין ושמן ודבש ואין אסורין אלא מלחמץ השירים, ואימתי מותר השירים באכילה משתצית הקומץ בהאור ברובה (דף ט"ו):

[נו] שני דברים א"ר שמעון, בדין הי' שגם מנחת חוטא יהא צריך ג"כ שני דברים שמן ולבונה כדי שלא יהא חוטא נשכר, אלא שלא יהא קרבנו מהודר, ובדין שתהא חטאת חלב צריך נסכים אלא כדי שלא יהא קרבנו מהודר, אבל חטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים בשביל שנתכפר בחטאתו מהנגעים שבאו עליו והקרבן אין בא לכפר אלא לרצות:

[נז] יתר דיני מנחת סוטה, ואח"כ אחר שנתקדשה המנחת קנאות הזאת של סוטה הי' מביא כלי חרס חדשה ונותן לתוכה חצי לוג מים מן הכיור שבמקדש, ובחצי לוג של מקדש הי' מודד, ואם הי' כלי ישנה והחזירה לכבשן עד שנתחדשה כשר, ופיסול הישינה מדרבנן דקרא אינו אלא אסמכתא כ"כ התוס' וכן נראה מהרמב"ם, והנה בסוטה (דף ט"ו ע"ב) איתא שם בכלי חרס דסוטה לרבנן דבעו כלי חרס ומכשרי בישן אלא שלא נתאכמו פניו, פירוש לא הושחרו ע"י האור אמר רבא אבל נתאכמו פניו פסולין מ"ט דומיא דמים מה מים שלא נשתנו אף כלי שלא נשתנה, פירש"י כלי דסוטה ממי סוטה גמרינן דמאי מי סוטה דלא נשתנו וכלי נמי בעינן דלא נשתנה עכ"ל, והקשו התוס' תימה דמאחר דמי כיור הן ומי כיור כשירין במי מקוה ומי מקוה שנשתנו מראיהן כשר כדתנן במס' מקואות (פ"ז מ"ג) דמי צבע אין פוסלין המקוה בשינוי מראה, וכתבו וז"ל ונראה דה"נ אסמכתא בעלמא וליכא אלא פסולא דרבנן עכ"ל, והראה לי ידידי החריף מוהר"ר עזרא שרייער יחי' משנה במס' ידים (פ"א מ"ג) בנטילת ידים דאיתא שם ונשתנו מראיהן פסולין, ופירש שם בתוי"ט וז"ל דבנטילת ידים בעינן שלא נשתנה צורתן דומיא דקידוש ידים ורגלים מן הכיור והתם מסתברא דילפינן משום מים יתירא דכתיב ונתת שמה מים לרחצה ורחצו אהרן ובניו וגו' בבואם. אל אוהל מועד ירחצו מים ומהכא דייק נן דמים בהוייתן בעינן שלא נשתנו, ב"י ר"ס ק"ס בשם הרא"ה עכ"ל, ומעתה מיושב קושיות התוס', ולפי סברא זו דאורייתא הוא, נכנס להיכל ופנה לימינו דכל פנות שאתה פינה אינה אלא דרך ימין, ומקום הי' שם אמה על אמה וטבלא של שיש היתה קבוע בי' ומגביה ונוטל עפר מתחתי' ונותן כדי שיראה על המים, הי' שם עפר בהיכל מביא לא הי' שם אין צריך לחפר בקרדום אלא מביא ממקום אחר ומניחה בקרקע המשכן שעה אחת ואח"כ מניחו לתוך המים כדי לקיים שתי פסוקים אשר יהי', ומקרקע המשכן, אשר יהי' משמע מ"מ, ובקרקע משמע דוקא משם לכן יש שם מביא משם, אין שם מביא ומניחו שם, ומקדש ומשכן שני הם יש להם דין אחד דמה בטומאה הקלה שאינו אלא בכרת כתיב שם שני פסוקים מקדש ומשכן ובשניהם חייב כרת, אשת איש החמורה שהיא במיתת ב"ד לא כ"ש שנוהג בשניהם, ואפר ועפר אף דבכ"מ שניהם דין אחד להם כמו בכיסוי דם, הכא דוקא עפר, ולא אפר, מ"מ בדיעבד מותר רקבובות ירק דהוי ג"כ עפר:

[נח] בג' מקומות הללממ"ס עוקבת הקרא דעושים כמו ההלכה ולא כדמשמע מהקרא, התורה אמרה בכיסוי הדם בעפר, וקיי"ל שמכסין בכל דבר שמגדל צמחים, התורה אמרה בנזיר תער לא יעבור על ראשו והלכה שחייב ג"כ בזוג של מספרים, התורה אמרה בגרושין בספר והלכה בכל דבר, ורש"י מביא מהירושלמי עוד התורה אמרה מרצע,

והלכה אפי' סיל וסירה, וכן במצורע בתגלחת שניה, בתורה משמע דוקא במקום כניסת שער למעט זרועותיו, והלכה שלא ישאר שום שער אף שבתוך החוטם (ט"ו ע"ב):

[נט] ג' צריכין שיראו עפר סוטה, ואפר פרה, ורוק יבמה. משום ר' ישמעאל אמרו אף דם ציפור של מצורע שמביא רביעית מים שדם ציפור נראה בהן והכי קיי"ל, ושיערו רבנן דציפור דרור שבמצורע בין גדול או קטן, ואין לך גדולה שמדחת המים, ואין לך קטנה שנידחת מפני המים, ושניהם כשרים במצורע:

[ס] שני דברים צריכין שני דברים עפר ומים, בסוטה ובעפר שריפת החטאת, ובשניהן אם הקדים עפר למים פסול, ובמי חטאת דכתיב שתי לשונות אל כלי וכתיב עלו. דאל כלי דוקא משמע מים ברישא, ועליו לערבן, ומה מצינו בכל מקום מכשיר למעלה דעפר הוא המכשיר את המים לבדוק הסוטה, וכן דם.

הצפור של מצורע שמכשיר המים להזאה (דף י"ז):

[סא] סדר השבועה והכתיבה שניהם שוים הם להלכה כמבואר ברמב"ם (פ"ג ה"ז) וז"ל משביעה הכהן בלשון שהיא מדברת ומכרת ומודיעה בלשונה ובתשובת הרשב"א (סימן תתנ"ב) כתב דפרשת סוטה דנאמרת בכל לשון היינו חוץ מהשם שצריך לומר בלשון הקודש דהא בעינן שם המיוחד עכ"ל, שלא גרם לה אלא קינוי וסתירה ואומר לה בלשון שהיא מכרת אם לא שכב איש אותך, ואם לא שטית טומאה תחת אישך הנקי ממי המרים המאררים האלה, ואת כי שטית טומאה תחת אישך וכי נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך יתן ד' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך בתת ד' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפיל ירך והיא אומרת אמן אמן בלשון שהיא מכרת ומודיע שהבטן נלקה תחלה והדר הירך כדי שלא להוציא לעז על המים ואח"כ מביא מגילה של עור טהור כמו ספר תורה וכותב עליו בלה"ק בדיו שאין בו קנקנתום לשמה של אשה כמו הגט וכותב כל הדברים שהשביע אותה בהם ואינו כותב אמן ואמן וכותב את השם ככתבו עכ"ל. הרי למדין דהשבועה דוקא בלשונה שמכרת, והכתב של המגילה בלה"ק דוקא ואף דתוכן של הדברים שניהם שוות מ"מ מחולקין בהלשון, ולפי המבואר (בהלכות זכי' פ"ג ה"ז) דבאיסורא דאית בי' ממונא בעינן תנאי כפול, וקשה למה לא ביאר הרמב"ם כאן דצ"ל ג"כ חנקי דהרי סוטה איסורא דאית בי' ממונא למשקל כתובה, ותירץ בכתר המלך דזה דוקא לר"מ דס"ל כתובה דאורייתא, אבל הרמב"ם פסק דהוא מדרבנן א"כ מה"ת סוטה אינה איסורא דאית בי' ממונא וא"ש, ובירושלמי איתא אם כתב פ' סוטה שלא מן הספר אם אסור לקרות בו ונשאר בספק, ותמהו על הרמב"ם דהשמיט דין הזה דצריך לכתוב מן הכתב ואם כתב ע"פ הוי ספק

אם כשירה, ותירץ בס' הנ"ל ע"פ דברי התוס' (יומא צ"ז) אחת שהי' ראשי תיבות ומר"ת שרי, ועוד כיון שהוא פרשה קטנה הו"ל כמו תפילין ומזוזה משום דגריסין בה עיי"ש, ואם פירסה נדה אינה שותה כך מובא בספרי משום דתטמא העזרה והמנחה, ואסורה ליכנס לעזרה ורמזה הרמב"ם (שם הט"ו) הוציאה כדי שלא תפרוס נדה ותהא אסורה בעזרת נשים עכ"ל:

[סב] מפני מה הצריכה תורה עפר לסוטה ? דעפר מרמז שני דברים זכתה יוצא ממנה בן כאברהם אבינו שאמר אנכי עפר ואפר. לא זכתה תחזור לעפרה:

[סג] בשכר שאמר אברהם אבינו שני דברים עפר ואפר זכו בניו לשני מצות אפר פרה, ועפר סוטה ושני דברים אלו זכות גדול לישראל דבסוטה יש הנאה לתת שלום בין איש לאשתו ונקתה ונזרעה זרע, ואפר פרה לטהרן ולזכותן ממעשה העגל (לשון רש"י):

[סד] בשכר שאמר אברהם אבינו אם מחוט ועד שרוך נעל בשביל שני דברים אלו זכו בניו לשני מצות חוט של תכלת שדומה לכסא הכבוד כלומר המתעטף בציצית זוכה להקבלת פני השכינה, ורצועה של תפילין ע"ש וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך (שם דף י"ז):

[סה] שני דברים מעכבין בכתיבת המגילה צריכה דוקא עור בהמה טהורה קלף מעובד, ודוקא בדיו שיכול להמחות:

[סו] ולמדנו גז"ש משני פעמים תורה כתיב אצל הסוטה. ועשה לה הכהן התורה הזאת וכתיב ע"פ התורה וע"פ המשפט מאי משפט ביום. אף מגילת סוטה ביום, לכן אם כתב בלילה פסולה, וכתבו התוס' דכל דין סוטה בין תחלת דין ובין גמ"ד פסול בלילה דומיא דדיני נפשות ולא כדיני ממונות דגומרין בלילה:

[סז] כתבה קודם שתקבל את השבועה פסולה, כתבה איגרת פסולה פי' בלא שירטוט מדכתיב בספר והלכה לממ"ס שהספרים צריכין שירטוט. כתבה על שני דפין פסולה, ודעת התוס' דדוקא בשני מגילות, דספר אחד אמר רחמנא ולא שנים. כתב אות אחת ומחק אית אחת וכתב אות אחת ומחק אות אחת אע"פ שהשלים את כולה פסול דכתיב את כל התורה הזאת עד שתהא כולה כאחת, (דף י"ח):

[סח] שני דברים צריכה פרשת סוטה, כתיבה לשמה, ומחיקה לשמה, לכן אם כתב שתי מגילות לשתי סוטות ומחקן לתוך כוס אחד פסול, ואפי' מחקן בשני כוסות וחזר ועירבן ג"כ פסולה משום דילמא הא לאו דידה קא שתיא והא לאו דידה קא שתיא ופסולה, אבל אם חזר וחלקן מיבעיא אם יש ברירה או אין ברירה ותיקו, ולכתחלה לא ישקה אותה. ואם השקה כשר כן כתב הרמב"ם, אף דאיבעיא לא אפשיטא ובשל תורה להחמיר ?

ובברית ספר פסק דגם לכתחלה משקין אותה דיש ברירה, והא ודאי קשיא כיון דספיקא הוא בגמ' וצ"ע, ונ"ל לתרץ דברי הרמב"ם כיון דמחיקת שם שמים חמור מאוד מוטב שנשקנה כמו שהוא ואל יעבור על מחיקת השם ב"ה דודאי בל"ת הוא, ובתוס' תמהו ג"כ איך שייך ברירה כה"ג דא"כ כל תערובות שבעולם יחלקו ויאמרו ברירה ותירצו דהכא לא קפיד קרא אלא אמחיקה מן המגילה שתהא נכרת לתוך המים שלה אבל לתוך כוס אחד איכא למימר כל חדא שתתה מים דלאו דילה ולאו מחיקה נכרת היא, אבל חזר וחלקן הרי מים שכל אחת ניכרת וכה"ג בעיא אי אמרינן ברירה הרי הובררו מימיה, או דילמא אין ברירה כלומר דברירת המים בשעת מחיקה בעינן אבל ע"י תערובות של כתב המגילה לא קפדינן שהרי בשעת מחיקה בטל הכתב ולא תלוי מילתא אלא במחיקה לתוך מים המבוררין לצרכה וקא מיבעיא לה אימא לא בדקה לה משים דלא נמחקה המגילה כהלכתה אי משום דטהורה היא:

[סט] השקה בסיב או בשפופרת בשנים אלו דרך שתיה בכך, או אין דרך שתי' בכך תיקו, והרמב"ם השמיט זאת וצ"ע, ובליקו"ה כתב דהכונה דהפנים של כלי חרס הציע כולה בסיב דאל"ה פשיטא דפסול דרחמנא הצריך כלי עכ"ל, ול"נ דאינו מוכרח דודאי צריך כלי למחוק לתוכה המים, אבל להשקותה אם דרך שתייה בכך קיים הקרא כדכתיב:

[ע] אם נשפכו המים ה"ז כותב מגילה אחרת ומביא מים אחרים, אבל אם נשפכו ונשתייר מהן לא ישקה את השאר ואם השקה כשר, ונ"ל ג"כ משום הטעם דחמיר מחיקת השם, והכ"מ כתב דמספיקא לא מחייבינן לי' לשתות וצ"ע, ובפי' המשניות להרמב"ם כתב כי גלוי לפני השם ב"ה איך לעשות: [עא] כתבה ישראל או כהן קטן פסולה וכתב לה הכהן כתיב. וצריך לכתוב בכתב שיכול להמחות, ואם כתב בדבר המקיים פסול. מי סוטה שלנו נפסלו (הרמב"ם מהירושלמי) כיון שנתקדשו בכלי נפסלו כשאר קודש:

[עב] שתי שבועות נאמרו בסוטה, ומפרש רב אשי משביעני עליך שלא נטמאת, ואם נטמאת יבוא בך (שם):

[עג] שתי פעמים אמן אמן תענה הסוטה ולמה לי שתי פעמים ו אמן על האלה, ואמן על השבועה, אמן מאיש זה, ואמן מאיש אחר, אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה, אבל על שומרת יבם לא מתנה עמה דאם זינתה בעת שהיתה שומרת יבם אינה אלא בלאו ומותרת לייבם, ואין מתנה לא על קודם שיתגרש ולא אחר שתתגרש, ור"מ ס"ל דאפי' להבא שלא אטמא ג"כ מתנה עמו והרע"ב פסק דלא כר"מ והרמב"ם פסק כר"מ ולא אמר ר"מ שהמים בודקין אותה מעכשיו, אלא המים פוקדין בה לכשתטמא המים בודקין אותה למפרע (ירושלמי) וכן איתא כאן בגמ', ותמוה לי שהתוס' מביא בשם הירושלמי

וצ"ע, ואין מתנה לאחר שתתגרש דאפי' אם זנתה עם אחר והחזירה הלא מותר אלא דבקדושין תלא רחמנא האיסור לא בביאה, אבל אם נתקדשה לאיש אחר וגירשה אסורה לבעלה אע"פ שלא נבעלה (רש"י):

[עד] זה הכלל כל שתבעל ולא היתה אסורה לו אין מתנה עמה, הא אם היתה אסורה כגון דהיא יבמה ואם זנתה בנשואי אחיו נאסרה עליו וא"נ במחזיר גרושתו והיתה טמאה בנשואין הראשונים שזנתה אז מתנה ע"ז:

[עה] וקשה איך משני אמן מרבינן תנאים הרבה האלו ? ומתרצים בתוס' דחד אמן קאי על כל מה דכתיב בפרשה ואלה ושבועה כתיב בהדיא וכן מאיש אחר דכתיב מבלעדי אישך ואמן יתירה לשומרת יבם וכנוסה לפי המשנה, אבל לדידן על הארוסה לא היתה אומרת אמן:

[עו] באיש אחד ובועל אחד אין האשה שותה שתי פעמים, כגון ששתה מים המרים ונקתה מהן וחזר וקנא לה עם איש זה בעצמו ונסתרה אין יכול להשקותה על ידו פעם שני' אלא תאסר עליו ותצא בלא כתובה:

[עז] אבל אם קינא לה עם אחר ונסתרה עם האחר משקין אותה פעם שניה דהרי שני בועלים הן וה"ה עם כמה אנשים:

[עח] פעמים שמשקין את הסוטה שתי פעמים עם בועל אחד, כגון שהשקה אותה אחד וגרשה ונשאת לאחר וקינא לה השני אפי' עם בועל הראשון שכבר נסתרה עמו בעדים, הרי הבעל השני משקה אותה על ידו מפני שהוא בעל שני ואפי' ק' ונשאת לזה אחר זה משקין אותה כדאמרן, ומסיים הרמב"ם ואין אומרים ודאי שהוחזקה לזה וטמאה עד שיהא שם עד:

[עט] ג' דברים צריך בסוטה, מים, עפר, וכתב, ומפרש בירושלמי מים להזכיר ממקום שבאתה, עפר למקום שהיא הולכת, כתב לפני מי שהיא עתידה ליתן דין וחשבון, לפני ממה"מ הקב"ה, כתב כלומר כל מעשיך בספר נכתבים דכתיב וזכור את בוראך וממלת זאת דריש עקביא בן מהללאל שלשה בארך, ובוראך, ובורך:

[פ] מי סוטה פסק הרמב"ם (פ"ט מאה"ט) שאינה מטמאת את הידים הואיל ולמחיקה עומדת, ואף אם לא נמחקה כגון שהודית מ"מ אינה מטמאת: [פא] קיי"ל דחייבי לאוין יש להן קנס, ומשכחת ג"כ בסוטה כגון בא על סוטתו שהוא בלאו, כגון שאירסה וזנתה תחתיו שלא כדרכה וגירשה, ואח"כ אנס אותה אחר ואכתי הוא בתולה (תוס' רעק"א כתובות אות ל"ז) ומה דלא חשיב זה במשנה כיון דיש ס"ל דאינו אלא בעשה ובמשנה חשב רק חייבי לאוין:

[פב] כתב הרע"ב בשם הרמב"ן טעם מנחת שעורים שתהי' סערת הש"י חימה יוצאה וסער מתחולל על ראש הרשעה הזונה כעין צליל לחם שעורים האמור בגדעון שמרמז לסער ולמהומה, וכן בכלי תרס סימן שתשבר ככלי יוצר, וכן העפר סימן שתמות ותשוב אל העפר, והשמן שאסור בה פי' החינוך כי שמן הוא למשוח הכ"ג והמלכים כי השמן עליון על הכל והוא אין לה חלק בה: סליק פרק ב':

פרק שלישי [פג] שני מיני עבודות הן במנחה, יש שכשירות בזר, ויש שטעונה כהן קידש כלי ויציקה ובלולה בשאר מנחות שטעונות שמן, ובמנחת קנאות חוץ משמן, לפירש"י הי' נוטל הבעל מנחתה מתוך הכפיפה מצרית ונותנה לכלי שרת, ושאר עבודת מקמיצה ואילך צריך כהן, והתוס' פי' ע"פ הירושלמי שאף דכשרה בזר מ"מ הי' הכהן עושה זאת דתיכף לתנופה והגשה דצריכה כהן וכתיב הקרב אותה בני אהרן, ובמגילה (דף כ) כתבו התוס' דתנופה והגשה א"צ כהן והניח רעק"א בצ"ע, ונותן הכהן על ידה כדי להניף דתנופה צריכה שתי ידים דבעלים ודכהן, הסוטה מניחה ידה תחת המנחה, והכהן תחת ידה ומניפה, ולהירושלמי מניח מפה וא"ת שחוצץ מביא כהן זקן ואפ"ת כהן צעיר שאין יצה"ר מצוי לשעה, ואם היא גידמת שני כהנים מניפין, ולבבלי גידמת לא היתה שותה כלל, (דף כ) תנופה ליכא בנשים חוץ משתי מנחות מנחת סוטה, ומנחת נזירה, ולמדין מגז"ש קדושין (דף ל"ו):

[פד] סדר מנחתה הניף והגיש וקמץ והקטיר והשאר נאכל לכהנים. ומשקה ואח"כ מקריב מנחתה הרי שתי עבודות תנופה והגשה גם בכהן:

[פה] מנלן דבעינן שתי ידות להניף, למדנו גז"ש משתי פעמים יד דכתיב בשלמים ידיו תביאנה, ובסוטה כתיב ולקח הכהן מיד האשה מה להלן כהן ובעלים אף כאן כהן ובעלים (שם):

[פו] שתי פעמים כתיב והשקה, חד להשקותה אחר הקטרה, וחד ללמד שאם נמחקה המגילה ואמרה אינה שותה ולא הודית לומר טמאה אני מערערין אותה בע"כ ואפי' נמחקה המגילה קודם הקטרה דשלא כדין עשו הכהנים, אפ"ה כיון דנמחקה שלא כדין אין שומעין לה אלא או תשתה או תודה, ואם הי' רישומו ניכר צריך לחזור ולמחוק עד שלא יהא רישומי ניכר, ואף דישנו עוד והשקה שלישי בפסיק זה אינו לדרשא אלא לגופה שמשקה ואח"כ מקריב, (שם) ומאי דכהן מנית ידו תחת ידי בעלים אינו חציצה דגזה"כ הוא, אבל בשני שותפים כה"ג חציצה היא לפי שאינו גזה"כ שיהא שניהם מניפים, ועוד י"ל דאין הכהן מניח ידו תח"י הבעלים ממש דכה"ג הוי חציצה אלא שהכהן

אוחז הכלי למטה והבעלים למעלה (תוס'), וק"ל הלא איתא בפירוש בירושלמי דחוצצין במפה או מביא כהן זקן הרי דשתי הידים נוגעין זה בזה וצ"ע:

[פז] שני מיני חזרה יש בסוטה, חזרה מחמת בריותא שאינה רותתה וקאמרה איני שותת ודאי טמאה היא ולכך אינה רותתה דסמכה מעיקרא ואמרה כי מטיא למילתא לא שתינא ול"ש קרב קומץ, ול"ש לא קרב לא שתיא. אבל הדרא מחמת רתיתא שאני רואין שהיא רותת דאיכא למימר דאינה מאמנת שלא יבדוקה המים ואפי' היא טהורה ורוצית לסמוך ע"ז ולשתות הדין הוא. עד שלא קרב הקומץ תוכלה לחזור ואחר שקרב הקומץ לא תוכלה לחזור בה, ואפי' אמרה איני שותה מחמת בריותא וחזרה ואמרה דשותה אני. כיון דאחזיק נפשי' בטומאה לא מציא הדרא, ואף כי בגמ' הדין האחרון סליק בתיקו פסקה הרמב"ם דאינה שותה, ונ"ל משום חומר ספק מחיקת השם דספיקא דאורייתא לחומרא (דף כ') וצריך שיתן מר לתוך המים דכתיב מי המרים שמרים כבר:

[פח] שני בתי דשן היו אחת בעזרה, ואחת תוך לעזרה עד שלא נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מגילתה נגנזת ומנחתה נשרפת על הדשן שחוץ לעזרה, ואין מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת, נמחקה המגילה ואמרה טמאה אני המים נשפכין ומנחתה מתפזרת על בית הדשן, נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין בע"כ בשביל שגרמה לשם שימחוק (שם):

[פט] כמה ימחה, ס"ל לב"ה שתי אותיות, פי' משם הוי"ה ב"ה, והובא בתוס' והוא מהירושלמי והרמב"ם השמיטה וצ"ע:

[צ] ירושלמי איתא מגילתה נגנזת תחת צירו של היכל בשביל לשחקה. לול קטן הי' שם ושם המים נשפכין ואסור לגבל בהן טיט דיש בהן משום קדושה, והרמב"ם גם זה השמיטה:

[צא] אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועינה בולטות והיא מתמלאת גידין, והם אומרים הוציאוה שלא תטמא העזרה ולאו משום שמא תמות דמת מותר במחנה לוי' אלא שמא תפרוס נדה, ונדה ובעל קרי אסורין במחנה לויה כלומר שנים אלו שטומאתן יוצאת מגופן:

[צב] ושני מיני פחד הן, פחד ממש צמית הדם, אבל ביעתותא הבאה פתאום מרפי הדמים דנפתח המקור ע"י זה:

[צג] ואסור למחוק פ' סוטה מן התורה לתת למים כ"א דוקא כתיבה לשמה: [צד] זכות תורה אם יש לה אע"פ שלא נצטווה מ"מ מדממתנת לבעלה ולבני' עד שבאין מבית המדרש יש לה זכות זה, יש זכות תולה עד ב' ג' שנים לפי גודל זכותה, אבל מתנונת

והולכת ולבסוף תמות באותה מיתה עצמה: [צה] הרמב"ם פסק שמוציאין אותה מעזרת נשים שלא תטמא בפריסת נדה, והקשה במשל"מ הלא צריך להוציאה ג"כ מהר הבית דג"כ מקודש שאין זבים וזבות ונדות ויולדות נכנסים לשם והניח בצ"ע, אלא ודאי משני מקומות אלו מוציאין אותה:

[צו] תורה ומצות שנים אלו מגינין ומצלין, מיהו בזה מחולקין דכתיב נר מצוה, ותורה אור מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה אף מצוה כן, ומה איר לעולם, אף התורה לעולם מגינה בין בעוה"ז ובין בעוה"ב:

[צז] אף דאין חייב אדם ללמוד בתו תורה, אבל המצות שנוגעים לה היינו הג' מצות ומה שצריכה לנהוג בביתה בכשרות יכולה ללמוד:

[צח] שני דברים יש במשנה, חסיד שוטה במקום סכנת נפשות והוא נוהג בדרך חסידות, ורשע ערום כגון הנותן דינר לעני להשלים לו מאתים זוז כדי שלא יוכל לקבל מן הצדקה, או שמשיא עצה למכור בנכסים מיעוטים כדי שלא יזכו הבנות בחלקן, או שמשיא עצה למכור בנכסים כגון נכסי לך ואחריך לפלוני ואין לשני אלא מה ששייר הראשון, והמלמד לאחרים לומר עשו כמוני ואינו מתכוון אלא להראות עצמו כחסיד בין הבריות, או המקיל לעצמו ומחמיר לאחרים, או שקרא ושנה ולא שמש ת"ח ללמוד טעמי הגמרא:

[צט] יש הרבה מיני עמי הארץ כל שאינו קורא ק"ש, כל שאינו מניח תפילין, כל שאין לו ציצית בבגדו, כל שיש לו בנים ואין מגדלן לת"ת, ואפי' אם לא שימש ת"ח ג"כ ע"ה הוא שאינו מבין מה שהוא לומד, וכל שאינו אוכל חילין בטהרה, ויש שאין מקבלין מהן עדות, ויש כשר לעדות ונחשד על הטהרות, ועל השביעית ועל המעשרות:

[ק] כתיב כי רבים חללים הפילה זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הרוגי' זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה, והפסוק מיירי בשני מיני ת"ח:

[קא] שני מיני שלא לשמה הן. אם עוסק בתורה מיראה אף דצריך ללמוד מאהבה מ"מ מתוך שלא לשמה זה בא לשמה, ואם לומד להוסיף פשע על חטאתו לעבור במזיד נעשה לו התורה סם המות דשגגות נעשית לו זדונות, ותכלית החכמה תשובה ומעש"ט:

[קב] שתי קדושות יש למנחה, אחר קדושת פה והוא קודם קדושת כלי אינה רק קדושת דמים לכן אם נטמאת תפדה ותצא לחולין ויקנה אחרת מדמי', אבל אחר קדושת כלי יש לה קדושת הגוף ואם נטמאת תשרף (כ"ב ע"ב): [קג] אלו מנחות שנשרכות. האומרת טמאה אני לך, ושבאו עדים שהיא טמאה, והאומרת איני שותה, ושבעלה אין רוצה להשקותה, ושבעלה בא עליה בדרך. וכל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות, וכן בת ישראל שנשאת לכהן, ובתוס' הוסיף עוד שנים מת הוא או מתה היא:

[קד] ויש עוד מנחות פסולות, מנחת ארוסה ושומרת יבם, ואלמנה לכ"ג, ולא חשבם במתני' דידוע פסול שלהן דאין נבדקות ואין שותות כלל, (תוס' שם):

[קה] חילוק יש בין באו עלי' עדים קודם קידוש כלי של המנחה ובין שבעלה בא עלי' בדרך, קודם קידוש, בבאו עלי' עדים קודם קידוש הרי עון מבורר ולא נתקדשה כלל בכלי, אבל בבא עלי' בעלה בדרך אע"ג דאין המים בודקין אותה מ"מ כי קדיש מעיקרא שפיר קדוש, (תוס' שם), הרי שני דינים בזה:

[קו] האומרת טמאה אני לך, לכאורה הי' מנחתה צריך להוליך לים המלח דומיא דחטאת שמתו בעלי' ? ותירץ בירושלמי דהתם משום ודאי, אבל כאן היי ספק ודמיא לאשם תלוי שנשחט דתנינן אם מנשחט נודע לו הדם ישפך, והבשר יצא לבית השריפה, (תוס' דף כ"ג):

[קז] אשת כהן יש למנחתה שני שותפים הבעל שממונו הוא, והאשה שבשבילה באה, הלכך לשורפה כולה א"א דאינה של כהן לגמרי להקריבה א"א משום חלקה, הלכך נקמצת ומחלקין השריפה לשני מקומות הקומץ קרב בעצמו כדינה, והשירים אין נאכלים אלא מתפזרין בבית הדשן:

[קח] שתי מיני מנחות של אשת כהן נשרפות, מנחת חוטא ומנחת נדבה, מנחת חובה חייב הבעל לתת בשבילה א"כ בודאי יש לו חלק בה, ואפי' במנחת נדבה דמ"מ מה שקנתה אשה קנה בעלה והו"ל חלק בה, וכ"ת כיון דשניהן יש להן חלק בהמנחה הלא קיי"ל דמנחה אין באה בנדבת שנים דכתיב נפש ? י"ל כיון דעיקר כפרה משום דידה שפיר נפש קרינן בה, (תוס' שם):

[קט] שני מיני בת כהן הן דמנחתה נאכלת, אם נשאת לישראל, וכן אפי' כהנת אלמנה וגרושה שהביאו מנחתן נאכלין, ולרש"י משמע דמנחת בת כהן בתולה ועודנה בית אביה נשרפת, אבל בתוי"ט כתב ע"ז ולישנא קטוע היא רק נאכלת דאמרינן כהן ולא כהנת עיי"ש:

[קי] מה בין כהן לכהנת ? מנחת כהנת נאכלת, ושל כהן לא, כהנת מתחללת וכהן לא, דכהנת מתחללת מן התרומה ומכהונה אם נבעלה לפסול וכהן אין מתחלל אם נשא גרושה זונה וחללה, כהנת מטמאה למתים וכהן לא, ונ"ל דה"ה דמ"ע לטמאת לז' קרובים האמורים בתורה דוקא בכהן ולא בכהנת, כהן אוכל בקדשי קדשים ולא כהנת:

[קיא] מה בין איש לאשה ? האיש פורע ופורם כשהוא מצורע ואשה לא, האיש מדיר בנו בנזיר ואשה לא, האיש מגלח על נזירות אביו ואשה לא, האיש מקדש את בתו ואשה

לא, האיש מוכר את בתו ואשה לא, האיש נסקל ערום ואשה לא, האיש נתלה ואשה לא, האיש נמכר בגנבתו ואשה לא:

[קיב] במנחה של אשת כהן איך לעשותה, ס"ל לר"ש דהקומץ קרב לעצמו והשירים לעצמן ור"א בנו ס"ל דהשירים מתפזרין על בית הדשן. מ"מ תרווייהו ס"ל דהשירים אין להם דין מנחה דדינא דנותנין אותן בלילה, ולאחר מיתה, ואין בה מחשבת פיגול, ובזה מתורץ קושית המהרש"א על התוס' עיי"ש:

[קיג] באשת ישראל אי' בכ"מ בשם התוספתא קרבה מנחתה ולא הספיק לקרב הקומץ עד שמת הבעל או שמתה היא שירים אסורין דעוד לא כיפרה כלום, אבל קרב הקומץ ואח"כ מתה היא אי שמת הבעל שירים מותרין שעל ספק באה מתחלתה כיפרה ספיקא והלכה לה, באו עדים שהוא טמאה בין כך וב"כ מנחתה אסורה:

[קיד] ואי' עוד בתוספתא החילוק בין איש לאשה, מ"ע שהזי"ג באיש ובאשה לא, האיש עיבר על בל תקיף ועל בל תשחית ואשה לא, האיש נידון בבן סורר ומורה ואשה לא, האיש מעטף ומספר, והאשה מעטפת ואין מספרת, האיש נמכר ונשנה ואשה לא, האיש נמכר בעבד עברי ואשה לא, האיש נרצע ואשה לא, האיש קונה עבד עברי ואשה לא, עכ"ל, וכל הדברים שבין איש לאשה למדין מקרא אבל שתים הן הלכה לממ"ס האיש מדיר בנו בנזיר והאיש מגלח על נזירות אביו ולא האשה, ובתוס' חשיב עוד הרבה דברים סמיכות תנופות הגשות וקמיצות ושהעבד עברי יוצא בשנים וביובל ובמיתת אדון שנוהגים באיש ולא באשה, והזב מטמא בראייות ולא הזבה, מצורע אסור בתשמיש ולא מצורעת עכ"ל:

סליק פרק ג':

פרק רביעי [קטו] ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה ושתיהן מחד קרא נפקי, תחת אישה פרט לשתי נשים אלו דאינם עוד תחת אישה, וקיי"ל דאין אשה שותה אלא בשקדמה ביאת בעל לביאת בועל מדכתיב תחת אישך, והיכא משכחת לה ומתרץ בגמ' כגון שבא עלי' ארוס בבית אביה, ובשומרת יבם כגון שבא עליה יבם בבית חמיה, אכן כל זה מדין תורה דקרא מיעטן, אבל מד"ס ת"ל דאסירא שבא על ארוסתו בבית חמיו משום דביאה זו אסורה מד"ס, וקיי"ל דבביאה אסורה כזה דמד"ס ג"כ אינה נבדקת, אבל אם קינא לארוסתו או לזקוקתו ונסתרה אחר שנשאה ה"ז שותה ככל הנשים, ואם הבעל בא על ארוסתו אחרת בבית חמיו ג"כ אין המים בודקין אותה לרעת הרמב"ם, ומיהו הראב"ד משיג דאפי' כה"ג כיון דהאיסור רק מדרבנן המים בודקין אותה, ופי' במשל"מ דודאי הראב"ד ג"כ ס"ל דאף איסור מד"ס ג"כ אין מנוקה מעון הוי, מ"מ ס"ל דבבא על

ארוסתו בב"ח אין מעכב מלשתות משום דס"ל ז"ל דלא הקפיד הכתוב בביאה אסורה רק בביאה שאין לה היתר כגון הבא על אחת מהשניות, אבל בא על ארוסתו שלמחר נושאה ומותרת לו לא חשיב בעילת איסור לענין זה דקינוי:

הא דמגלגל על הסוטה ואמרה אמן שלא סטיתי ארוסה, קשה דהלא אם קינא לה ושהוא ארוסה ונסתרה כשהוא ארוסה וקא משקי לה כשהוא נשואה המים אין בדקי לה דכתיב ונקה האשה מעון והלא לא מנוקה מעון כיון דקינא כשהיא ארוסה אסור לו לישא אותה אלא ודאי ע"י גלגול, והקשו בתוס' לוקמה כגון שבא עליה בשוגג א"כ מנוקה מעון הוא שלא ידע עד לאחר מכאן שנסתרה דהא כי מוקי לה ע"י גלגול ג"כ לא מנוקה מעון הוא אם זינתה באירוסין אלא כיון דבשוגג מנוקה מעון הוא, ותירצו דשאני הכא כיון שבשעת השקאתה יודע שבא עלי' באיסור בין שבא עלי' בשוגג בין שבא עלי' במזיד לאו מנוקה מעון הוא. אבל אינו יודע בשעת השקאתה מנוקה מעון קרינא בי' עכ"ל התוס' (קדושין כ"ג ע"ב), נמצינו למדין דשני מיני שוגגין הן אם לא ידע ששגג בשעת השקאתה מנוקה מעון נקרא, אבל אם יודע בשעת השקאתה שבא עלי' באיסור אפי' בשוגג אינו מנוקה מעון:

[קטז] עבר ונשא מעוברת ומינקת חברו ה"ז שותה שהרי אין כאן עבירה (הרמב"ם), ותמה משל"מ מה בין זה לבא על ארוסתו הלא שתיהן אסורין מד"ס, ותירץ דשאני מעוברת ומינקת חברו שאין איסור הביאה מצד עצמה אלא משום דבר אחר דהיינו הולד וביאה אסורה לענין קינוי הוא דוקא מצד עצמה ולא בביאה האסורה מחמת ד"א עכ"ל, וכעין זה תירץ בתוי"ט לקמן: [קיז] מעוברת ומינקת עצמו או שותה או לא נוטלת כתובה, ופירש"י דמשקין אותה בעת שהוא עודנה מעוברת ולא אמרינן לא ליקטלה לולד ודינה ככל חייבי מתות דאין ממתינים לה עד שתלד, אבל התוס' כתבו דבאמת ממתינין לה עד שתלד ושאני התם דחייב מיתת ב"ד דגזה"כ הוא ומתו גם שניהם לרבות את הולד, ודעת הרמב"ם ג"כ כדעת רש"י דמשקה אותה כמו שהוא, ואף דבמיתת ב"ד הטעם שלא יענה את דינה אבל הכא למה לא נמתין ? פי' במשל"מ דהתם אם היא חטאה בעלה מה חטא שמפסיד הולדות לכן צריך קרא, אבל הכא הבעל רוצה להשקותה ובידו הוא שלא להשקותו מהיכי תיתי שנחוש להפסידו עכ"ל, ונ"ל דישראל אין מצווה על העוברים לכן אין אנו חוששים להריגת הולד, אבל משום ממון הבעל חששו ואיכא למימר דמשום זה הבעל אין חושש להולד כיון דחושש שזינתה אולי אין הולד שלו אף דרוב בעילות אחר הבעל מ"מ הוא לא יחפוץ בתקנה זו דאם תמות אין חושש גם להבן שהוא ממזר ואין

לבו דוה עליו ואף דרוב בעילות אחרי הבעל, כיון דישנו פעמים שידוע לו ודאי שלא בא עליה ואז הוא ממזר ודאי, ואפי' משום ספק ממזר ג"כ אינו חושש כן נ"ל:

[קיח] אילונית וזקנה ושאינה ראיה לילד לא שותות ולא נוטלות כתובה, ואף אם נשא אשה אחרת אחר הקינוי מ"מ בשעת הקינוי לא היתה ראויה לשתות ובהיפך אם הי"ל בשעת הקינוי אשה ובנים ומתו אחר הקינוי כבר נראו לשתות (תוס' בשם הירושלמי), ובמשל"מ נסתפק אם גם באיסור דאורייתא כגון שנעשה פצוע דכא אחר הקינוי אם שותה דכן ס"ל לחכמים דאינה שותה והכי קיי"ל, וכתב התוי"ט דמ"ש ממעוברת חבירו דשותת מפני שיכול להפרישה ולהחזירה לאחר זמן ומאי שנא אילנות דס"ל דאינה שותת הלא יכול לישא אחרת, ותירץ דאילונית אסורה מד"ת למי שאין לו אשה ובנים אבל במעוברת לא גזרו אלא משום חשש התינוק לפיכך לא החמירו בה כילי האי ולא הוי זה אלא כתקנה בעלמא עכ"ל, ובהרא"ש איתא הטעם דמאיסה לי, שהרי קינא לה ונסתרה:

[קיט] אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכ"ה ממזרת ונתינה לישראל ובת ישראל לממזר ולנתין לא שותות ולא ניטלות כתובה, ופירש"י ואף דשאר אלמנה לכ"ג לא קנסוהו רבנן כתובה, זו דסתירתה גרמה לה לאסור עליו דלא עדיפא מכשירה, וחלוצה לכ"ה אף דאינה אסורה אלא מדרבנן מ"מ באיסור דרבנן ג"כ אינו מנוקה מעון והמים אין ע בודקין:

[קכ] ואלו לא שתות ולא נוטלות כתובה. האומרת טמאה אני לך, ושבאו עליה עדים שהיא טמאה. והאומרת איני שותה, אמר בעלה איני משקה, ושבעלה בא עלי' בדרך נוטלת כתובה ולא שותה, ופירש"י והרע"ב בשנים אלו האחרונים הלא הוא גורם שלא תשתה מש"ה נוטלת כתובה, והמשל"מ תמה נהי דעיכוב השתי' בא ממנו מ"מ למה נוטלת כתובה דהלא עוברת על דת אין לה כתובה וא"א אלא שנסתרה ועוברת על דת של איסור יחוד שהוא מה"ת ואפי' ששתה ונמצאת טהורה ג"כ בעלה יכול לגרשה שעברה על דת, ומתרץ דבאמת עוברת על איסור כגון שאכלה חלב או דם או שחיללה את השבת לא עבדה כתיקנה אלא הטעם דזונה שמכשלת את בעלה וכיון שעברה על דת ועשתה פריצות אימור זונה היא וזנתה תחתיו ומש"ה הפסידה, אבל בסוטה אחר שהתבררה ששתתה ויצאה נקי' פשיטא דאינה מפסדת כתובתה, ומש"ה בעלה שאינה רוצה להשקותה, והיא אומרת שהיא טהורה ותחפוץ לשתות אינה מפסדת כתובה:

[קכא] האשה העומדת לשתות ומת בעלה קודם ב שתשתה אינה שותה ולא נוטלת כתובה:

[קכב] הא דקיי"ל דבקדמה ביאת בועל לבעל אינה שותה, דוקא שבעל אותה בעלה מקודם ביאה הקונה בה כה"ג את יבמתו, אבל ביאה שאין קונה ביבמה כגון ישן או שיכור לא קרינן מבלעדי אישך ושותה, (משל"מ):

[קכג] אשת כהן שותה ומותרת לבעלה, דאע"פ דגם באונס אסורה לבעלה וגם שאנו רואים שמתנונת דרך איברים, פירש"י שאינה מתנונת כשאר סוטה בטן וירך אלא שאר אברים וה"א שנאנסה, מ"מ מותרת לבעלה וכש"כ בשאר סוטה שאינה אשת כהן אף דהיא חונה אח"כ בשאר אברים מותרת:

[קכד] שני תנאים צריכה הסוטה שיהא הבעל יכול להשקותה, שקדמה שכיבת הבעל, ואשה המותרת לו, א"כ אשת סרים ששותה איך יכול להיות שקדמה שכיבת בעל ? צ"ל שנסתרס אח"כ, או סרים חמה, או כגון ששתה כוס עקרין דמותר לקיימה, או שנשא אשה המותרת לסריס, אפי' הי' פצוע דכא מ"מ מותר כגון שנשא גיורות או משוחררת או נתינה או, אחת מן הספיקות כ"כ המשל"מ, ובזה פי' דברי הרמב"ם שכתב בין סריס אדם או סריס חמה המותרת לבעליהן והיינו באופן זה, והכ"מ פי' דלא אסור סריס אדם אלא דוקא ששלטה בו ידי אדם לעשותו פצוע דכא. אבל ע"י כוס עקרין ה"נ דשרי, ורש"י פירש דסריס חמה בר שכיבה הוא ואע"ג דלאו בר זריעה, ואין צריך לאוקמי דוקא שנסתרס אח"כ עיי"ש במהרש"א, (דף כ"ו):

[קכה] אשת ממזר לממזר, ואשת עבד משוחרר, כלומר שאין איסור בנישואין, או שותת או לא נוטלת כתובה. אבל ישראלית לממזר או ממזרת לישראל אינה שותת משום שיש איסור בנישואין כן פי' הכ"מ דמיירי באשת ממזר שהיא ג"כ ממזרת, אבל רש"י פי' הראוי' לממזר כגון שנשא גירות או משוחררת, בד"א באשת ישראל דליכא איסורא בכה"ג אבל באשת כהן פשיטא דאיסורא הוא:

[קכו] הגיורות והמשוחררת ואשת הגר ג"כ שותה או לא נוטלת כתובה דלא קיי"ל כעקביא דס"ל דאין משקין אותן משום דכתיב בני ישראל, ומירבויא רבינן הכל:

[קכז] שני מיני קטנות הן. קטנה שהשיאה אביה דיש בה קדושין דאורייתא אם זינתה ברצון נאסרת על בעלה ומקנין לה לא להשקותה אלא לאוסרה על בעלה, וקטנה בת מיאון שהשיאה אמה ואחיה אין מקנין לה אפי' לאוסרה על בעלה שאין לה רצון להאסר על בעלה, ומסיים הרמב"ם אפי' היתה אשת כהן ג"כ לא נאסרה עליו, ופליג הראב"ד ע"ז הלא פיתוי קטנה אונס הוא ואונס ג"כ אסור לכהן ואין לחלק בין שתי הקטנות הללו דכולן אונס הוא, (דף כ"ו):

[קכח] אם נשא עקרה או זקינה דוקא ביש לו אשה ובנים שותה או לא נוטלת כתובה, אבל אין לו בנים אינה שותה דאינה ראוי לקיימה (שם), ואם נשא איילונית ויש לו אשה בנים, להרמב"ם האיילונית שותה ול ישל"מ אינה שותה אפי' יש לו אשה ובנים מאחרת מחמת שאינה בת זריעה עיי"ש: [קכט] הי' לו אשה ובנים ומתו בין קינוי לסתירה, כבר נראית לשתייה ומשקה אותה, לא הי' לו בנים ולא אשה הראוייה לילד אלא זו האיילונית בלבד ונולד לו מגרושתו בן בין קינוי לסתירה, כבר נידחת האיילונית מלשתות כן פסק הרמב"ם, ומסתפק במשל"מ באיסור תורה כגון שנעשה כרות שפכה בין קינוי לשתיה או בהיפך בשעת קינוי הי"ל אשה ממזרת ואסורה עליו ואח"כ נעשה כרות שפכה ומתרת לו או הי' כהן שנשא גיורות ונעשה כרות שפכה שמותר בה, ואם בשעת קינוי הי' ראוי לשתייה פשיטא שכבר נידחית משתיה ק"ו באיסור דרבנן נידחית באיסור תורה לא כש"כ, אבל היכא דנעשה כרות שפכה בין קינוי לסתירה מהו? מי אמרינן דוקא באיסור דרבנן הקילו כל שבשעת קינוי היתה ראוי' לשתות אבל באיסור תורה לא או דלמא לא שנא, והניח בספיקא דדינא:

[קל] שני מיני קטנים הן, קטן הראוי לביאה הוא בן ט' שנים ויום אחד, וישנו קטן בן י"ג שנים אבל לא הביא שתי שערות הוא ג"כ בכלל קטן, ובמתני' תנן ע"י כל עריות מקנאים חוץ משתים מי שאינו איש היינו בהמה וחוץ מן הקטן, ופי' הרמב"ם פחות מבן ט' אבל בן ט' ויום אחד מקנין על ידו, אבל הרע"ב ס"ל פחות מבן י"ג שנים וכן דעת התוס' (יבמות דף נ"ב) כמובא בתוס' רעק"א, ומ"מ אע"ג דאינה שותה ע"י קטן בן ט' מ"מ נאסרת על ידו וגם נסקלת על ידו:

[קלא] שחוף, פירש"י אין בו כח לבעול כדרכו מ"מ שני פסולים יש בו מקנין על ידו ואם הי' השחוף הזה אחד מן הפסולין פוסל מן התרומה (כ"ו ע"ב):

[קלב] אתנן כלב ומחיר זונה מותרין שנא' גם שניהם כלומר דוקא אתנן זונה ומחיר כלב ולא ארבע דהיינו עוד אתנן כלב ומחיר זונה:

[קלג] קינא לה דרך אברים פריצותא בעלמא היא ולא קינוי הוא, (שם): [קלד] אלו שב"ד מקנין לה אם רואים אותה שמתנהגת בפריצות לא להשקותה אלא לפוסלה מכתובה, נתחרש בעלה או שהי' במדינה אחרת, או שהי' חבוש בבית האסורין אם באו עדים אח"כ שנסתרה ושהתה כדי טומאה ב"ד איסרין אותה על בעלה ומקרעין כתובתה וכשיבוא בעלה או יבריא או יצא מבית האסורים נותן לה גט ואין יכול להשקותה מפני שהוא בעצמו לא קינא לה, חרש מיירי בשני מיני חרשים המדבר ואיני שומע, או שומע ואינו מדבר או שניהם כאחד או מצד מום או מצד שמיעטם הכתוב:

[קלה] עוברת על דת יהודית כגון שאינה צנועה דיוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק וכדומה צריכה התראה להפסידה כתובתה, לא מיבעיא אם אין בעלה בעיר או שנתחרש או שנשתטה דאין לה אימתא דבעל בודאי צריכה התראה, אלא אפי' יושבת תחת בעלה הבריא עוברת על דת בפריצותא יתירה מ"מ צריכה התראה להפסידה כתובתה, (דף כ"ז):

[קלו] סתמא דמילתא אדם מקפיד על אשתו שלא תהא עוברת על דת, לכן יוכל ב"ד לקנאות לה אם מתנהגת בדרך פריצות ולא אמרינן אין חבין לו לאדם שלא בפניו לעשות שליחות שלו ממאי דלא ניחא לי', מ"מ בין ישנו פה ובין איננו פה יוכל לקיימה אח"כ אם חפץ (שם):

[קלז] ואף דקיי"ל דבעל שמחל על קינויו מחול הוא, מ"מ ג"כ הב"ד מקנין אם אינו בביתו כדלעיל וסתמא דמלתא ניחא לי' לאינש דעת ב"ד (שם): [קלח] וס"ד דגמ' שם לומר דמשום זה מוסרין לו שני ת"ח בדרך לבעל שאם ירצה לבעול אותה יאמרו לו מחול על קינוייך ובעלה, הרי אף שקינא לה ונסתרה ואסורה משום ודאי, מ"מ אם מחל על קינוייו מחל ומותרת לו, אבל במסקנא קיי"ל דלאחר סתירה אין יכול למחול דאין עוד היתר לא סורו: [קלט] שני דברים הודו זקנים שבדרום, בעל שמחל על קינויו מחול, ובן סורר ומורה שמחלו אביו ואמו מחול, אבל זקן ממרא שרצו ב"ד למחול לו אין מוחלין שלא ירבו מחלוקת בישראל, (שם):

[קמ] נכרי מקנין על ידו, ופוסל מן התרומה:

[קמא] נכרי ועבד שבאו על הכהנת ועל הלוי' ועל בת ישראל פסלוה מן התרומה ומן הכהונה ולא אמרינן עם הדומה לחמור וביאת בהמה לא פוסל מן תרומה וכהונה ואינה אוסרה על בעלה, מ"מ שנים אלו פסלוה מן התרומה: [קמב] שני איסורים יש חוץ מגמר ביאה, והן נשיקה והעראה, בהעראה כ"ע לא פליגי דדינה כגמר ביאה לחייב מיתה בכל איסורי עריות, ובנשיקה פליגי אי דינה כהעראה וקיי"ל דנשיקה לאו כהעראה (שם), מיהו בשפחה חרופה אין חייב אלא בגמר ביאה (רש"י):

[קמג] לעולם יתרחק אדם לישא דומה ובת דומה, ושניהם בודאי אסורין לכתחלה, דומה היא נטענת ונדברת בפי כל על ניאופיה, ובת דומה היינו בתה ויש לה מעלה שהיא בחזקת כשרות מפני שרוב בעילות אחר הבעל ואינה ממזרת, ודומה יש לה מעלה דבודאי באה מטיפה כשרה, וקיי"ל דמי שאינו מוציא לישא אלא שתי אלו ישא בת דומה ואל ישא דומה כדאמרן דרוב בעילות אחר הבעל, והיינו דוקא בקלא דפסק, אבל בקלא דלא פסק לא, (כ"ז) וכן אם היתה פרוצה ביותר בודאי חיישינן לבני':

[קמד] כתיב בתורה אשה תחת אישה למדנו להקיש איש לאשה ואשה לאיש, שאם הוא סומא אין משקה כך אם היא סומא לא היתה שותה, וכשם שחיגרת וגידמת לא הי' שותה כדכתיב והעמיד וגו' ונתן על כפיה כך אם הוא חיגר או גידם לא משקה, וכשם שאילמת אינה שותה דכתיב ואמרה וגו' כך אם הוא אלם אינו משקה, הרי שניהם דין אחד להם, (כ"ז ע"ב):

סליק פרק ד':

פרק חמישי [קמה] להרמב"ם אם בא על אשה אפי' אחרת ביאה אסורה אין המים בודקין אשתו, אבל לרש"י דוקא שבא על אשתו אחר קינוי וסתירה, ועי' ברמב"ן (פ' נשא):

[קמו] אם בא על אשתו אחר קינוי וסתירה אינה מפסדת כתובתה אבל אם היא אלמנה לכ"ג וכדומה ביאה אסורה מפסדת כתובתה, והלא לכאורה שניהם הן דבר אחד דביאה אסורה היא רנ ופי' במשל"מ דשאני הכא דאשתו אומרת שהיא טהורה אין כאן עלי' איסור כלל, ואף דעליו יש איסור משום ספק סוטה משום זה ליכא למקנסה, אבל אלמנה לכ"ג ושאר איסורי ביאה שניהם מוזהרין, וכתב עוד דאפי' בא על אשה בלא קדושין לדעת הרמב"ם הוא בל"ת מ"מ אם חזר ולקחה וקינא לה אחר הנשואין נהי דאין יכול להשקותה משום דאינו מנוקה מעון מ"מ אינה מפסדת כתובתה, משום דדוקא דהיכא דהי' הנשואין באיסור מפסדת, אבל דהנשואין הי' בהיתר אף שקדם לה ביאה אסורה אינה מפסדת, והיינו טעמ' ג"כ דבא עלי' בעלה אחר שנסתרה דהנשואין הי' בהיתר אינה מפסדת כתובתה:

[קמז] כתב הרמב"ם מי שבא ביאה אסורה ועבר והשקה את אשתו ה"ז מוסיף על חטאתו פשע שגרם על שם המפורש שימחה בחנם לבטלה, ומוציא לעז על אשתו שהיא אומרת לאחרות שזינתה ולא בדקוה המים והיא לא תדע שמעשה הבעל גרמו שלא בדקוה, ובגמ' איתא לאו דוקא עון דידיה אלא אפי' דבני ובנותי' דכתיב לא אפקד על בניכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה ואפי' דפנוי' של בניו ובנותיו, והרא"ש פירש דהיינו דוקא כשיודע ואין מוחה בהו וכן כתב הרמב"ם, וכתב במשל"מ בודאי קודם ההשקאה הי' אומרים לו ב"ד הוי יודע שאם באת ביאה אסורה מימיך או שלא מחית בבבניך ובבנותיך אין המים בודקין ונמצא שאתה גורם לשם המפורש שימחה על המים לבטלה ותוציא לעז על מי סוטה עכ"ל:

[קמח] כתב המשל"מ וז"ל נ"ל לומר דאין חילוק כלל אם עבר הבעל על ביאה אסורה בין בשוגג ובין במזיד ובכולם אין המים בודקין כל שידע בחטאו בשעת ההשקאה, אבל אם שכח חטאו בשעת השקאה אף שחטא במזיד המים בודקין עכ"ל:

[קמט] אפי' אם עשה תשובה על הביאות האסורות מ"מ אין המים בודקין את אשתו, ואף דלענין חזרה מעורכי המלחמה מהני אם עבד תשובה כיון שהדבר שם חמור מאוד דאפי' סח בין תפלה ש"י לתפלה ש"ר חוזר א"כ לא משכחת לה שיעשו מלחמה אלא כעין אותם שמתו בעטיו של נחש אלא ודאי שמועיל תשובה, אבל הכא שלא הקפידה תורה אלא על עון פרטי דביאה אסורה, אפשר לומר דגזה"כ שלא יעשה נס אלא על מי שלא בא ביאה אסורה, ובעל קרבן חגיגה ר"ל שמהני תשובה וליתא עכ"ל המשל"מ, ול"נ כיון שהתשובה שיעורו עד שיעיד עליו היודע תעלומות כמ"ש הרמב"ם בה' תשובה ודבר זה נעלם מכל בנ"א ויוציא לעז על מים המאררים דהוא בעצמו אין יכול לדעת אם תשובתו נתקבלה:

[קנ] כתב הרמב"ם שהבועל והסוטה שניהם ימותו בשעה אחת וברגע אחת, ימות הנואף שהשקה על ידו בכל מקום שהוא ויארעו לו מאורעות אלו שארעו לה לצבות בטן ולנפול ירך, וכתב המשל"מ דהבועל נבדק ג"כ בין לעבר ובין לעתיד כמו הוא, ואפי' אם היא נאפה עם אחר הבועל האחר אף שלא שותת על ידו ג"כ מת דכללא הוא בעת שהיא נבדקת גם הבועל נבדק בין הוא בין אחר בין לעבר ובין לעתיד עיי"ש, מ"מ למדנו ששנים מתים ביחד: [קנא] כתיב בתורה ובאו ובאו שני ואוי"ן יתירין דמצי למכתב באו בלא וא"ו ללמדך כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל, מים המאררים גמט' שני פעמים רמ"ח ללמדך כנגד שני פעמים רמ"ח אברים להאשה ולהבועל, וכשם שהיא אסורה לאחיו של בעל אם נפלה קמי' ליבום כך אסורה לאחיו של בועל והכל תלוי בה דכתיב ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה בה הדבר תלוי אם. היתה מזידה אסורה שוגגת מותרת, (תוס' בשם הירושלמי): [קנב] על שני מיני ספיקות עונשין ב"ד של מעלה אם אכל ספק חלב ספק שומן ואף שאח"כ נודע לו שהוא שומן מ"מ צריך כפרה מעט, אבל בספק סוטה אף שנודע אח"כ אחר שתייה שטהורה היתה מ"מ נענש הרבה מב"ד של מעלה אם בא עלי' קודם שתייה כדין לאו הבא מכלל עשה (דף כ"ח):

[קנג] רגלים לדבר דאמרינן בסוטה בכ"מ, דוקא ע"י שני דברים אלו קינוי וסתירה, אבל קינוי בלא סתירה הרי הוא כספק מגע בשרץ שהרי בלא קינוי לא הי' שום ספק בסתירה גרידא דלא נחשדו על העריות, (תוס' שם): [קנד] שגגה ואונס שניהן אין אוסרין בסוטה, וה"ד שוגג אשתו ואשת איש עמו בבית ונתכוין לאשתו ונזדמנה לו זו ואף היא שגגה כסבורה שהוא בעלה:

[קנה] ספק טומאה בכל התורה כולה למדנו מסוטה ומינה מה סוטה רה"י ודבר שיש בו דעת לישאל אם נטמאת אם לאו, אף כל ספק טומאה דוקא ברה"י ודבר שיש בו דעת

לישאל, ובהנוגע יש בו דעת לישאל אם נגע אם לאו והוא אומר אינו יודע כגון אדם או טהרות שאדם הי' עוסק בהם בשעה שנולד הספק, ושאין בו דעת לישאל בין ברה"י ובין ברה"ר ספיקו טהור, מ"מ לאו לגמרי מסוטה גמרינן דהתם איכא דעת שניהם נוגע ומגיע ובטומאה אין צריך אלא דעת נוגע, אבל משום דיש עוד קרא דמחד קרא נפקי ודאי טמא דוקא מטמא ומחד קרא משמע אפי' ספק, אלא ללמדך החילוק בין ישנו דעת לישאל או לא (דף כ"ט):

[קנו] השב שמעתתא הקשה על הרמב"ם דפסק דקטנה שזינתה נאסרה והא קטנה אין בה דעת לישאל, ותירץ בציון ירושלים דהרי פסק הרמב"ם דפיתוי קטנה לאו אונס הוא דיש לה רצון ושוב יש בה דעת לישאל ושפיר נאסרת, אבל הירושלמי ס"ל דאין לה רצון הו"ל כאין בה דעת לישאל:

[קנז] בירושלמי מפיק ספק טומאה בר"ה שטהור דמצינו שהציבור עושין פסחיהן בטומאה בשעה שרובן טמאין מה טומאה ידועה הותרה לציבור ק"ו ספק טומאה, ולכאורה הא בפסח לא הותר לציבור אלא טומאת מת ומנ"ל שאר ספק טומאה ברה"ר שטהורות ? אלא ע"כ דכל הספיקות מדבריהם וכיון שהותרה לציבור ודאי טומאת מת, יש לנו להקל בספק שהוא מדרבנן אפי' בשאר טומאות, (ק"ע):

[קנח] ובמהרי"ט פי' דלכאורה למה צריך כלל לספק טומאה בר"ה דתיפוק לי' להעמיד כל דבר על חזקתו ? ותירץ דספק טומאה לטמא גמירי מסוטה אבל אכתי לא ידעינן לחלק בין רה"י לרה"ר אבל כיון דמצינו לחלק בטומאת ציבור בין יחיד לרבים אף כאן אמרינן חילוק זה, (פנ"מ): [קנט] כבר למדנו דשני טומאות יש בסוטה אחד לבעל, ואחד לבועל, מיהו יש עוד בה שני טומאות והיינו לתרומה ולכהונה שאסורה בתרומה דביה נשא, וגם אם היא אשת כהן, ואם מת בעלה קודם ששתה אסורה לכהן לעולם משום ספק זונה:

[קס] אין שני עושה שלישי בחולין, ובתרומה עושה שני שלישי, ובקידש רביעי, וטבול יום אין עושה רביעי בקודש כיון דטבול יום קליש לי' טומאתו, אבל פוסל את התרומה ועושה שלישי בקודש, וחולין הטבולין לחלה לאו כחלה דמי ודינם כחולין ואן עושין שלישי ומותר לגרום טומאה לחולין שבא"י, ושתי עיסות אחת טהורה ואחת טמאה נוטל כדי חלתה מעיסה שלא הורמה חלתו ונותן אפי' כביצה באמצע כדי ליטול מן המוקף כיון דמותר לגרום לא שנא שיעורא רבא ולא שנא שיעורא זוטא, ותחומין של שני אלפים מדרבנן נינהו (הכל בגמ' שם):

[קסא] כל הטעון ביאת מים מד"ס כגון הבא ראשו ורובו במים שאובין, והאוכל חצי פרס אוכלין טמאין, והידים, מטמאין את הקודש, ופוסל את התרומה, ואיסר במעשר, ומותר בחולין (דף ל"א ע"א):

[קסב] עוברים שבמעי אמן אמרו שירה על הים וראו באספקלריא המאירה דרך המקור ממקור ישראל, ועולל מוטל על ברכי אמו, ותינוק יונק משדי אמו, כיון שראו את השכינה עולל הגביה צוארו ותינוק שמט דדו מפיו ואמרו זה אלי ואנוהו שנא' מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, (שם):

[קסג] אברהם ואיוב שניהם היו עובדים את השי"ת מאהבה, נאמר ירא אלקים באברהם. מה ירא אלקים האמור באברהם מאהבה, אף ירא אלקים האמור באיוב מאהבה ובאברהם כתיב זרע אברהם אוהבי:

[קסד] העושה מיראה תלוי לאלף דור, ומאהבה לאלפים דכתיב לאוהבי ולשומרי מצותי, והאהבה והיראה האמורה כאן היא מאהבת המקום ומיראתו שמוראו גדול ומוטל על הבריות כן פירש"י, ולא מאהבת שכר ומיראת עונש, ובעושין מאהבה כתיב וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ויעלצו בך אוהבי שמך, הרי שני מיני אהבה ושני מיני יראה:

סליק פרק ה':

פרק ששי [קסה] הא דתנן כאן במתני' דס"ל לר' יהושע מי שקינא לה ונסתרה עד שישאו ויתנו בה מוזרת בלבנה, לרש"י הפירוש כגון שנסתרה ע"פ עד אחד אין משקין אותה מ"מ כשנשאו ונתנו מוזרת בלבנה בפריצותא אפי' מים אין בודקין אותה ומ"מ מחויב לתת לה כתיבה, והתוס' לא גרסי ונסתרה אלא תיכף אחר שקינא לה אפי' קודם סתירה שמע פריצותא מכוער הדבר ומצוה לגרשה וחייב בכתובה, ודעת הרמב"ם כפי שמפרשו הכ"מ ובמרה"פ דס"ל כפירש"י דנסתרה בעד אחד. אבל בשירי קרבן מבאר דדעת הרמב"ם דמיירי בעידי קינוי בלא עדי סתירה, וכן א"ר יוחנן בירושלמי בלא עדי סתירה, והכ"מ הקשה דבזמן הזה קיי"ל לאחר הקינוי והסתירה תצא שלא בכתובה ולמה יתנו לה כאן הכתובה, ותירץ בשירי קרבן דהתם כיון דמדאורייתא לא שותת והיא גרמה לה תצא שלא בכתובה, אבל כאן מדאורייתא שותת אלא מדרבנן אינה שותת הם אמרו שלא להשקותה, והם אמרו שלא תפסיד כתובתה:

[קסו] העיד אחד שנטמאת בפניו אחר הקינוי והסתירה ה"ז אסורה על בעלה לעולם ואינה שותת ויוצאת בלא כתובה, ואפי' הי' עד טומאה זה אחד מעדי סתירה כן הוא דעת הרמב"ם ולשונו, ומשמע מזה דס"ל ז"ל דלא בעינן שיעיד העד דבאותה סתירה נטמאת אלא אפי' אחר אותה הסתירה, אבל דעת רש"י דוקא שנטמאת באותה סתירה

שהוא ע"פ שני עדים, אבל אם העיד שנטמאת פעם אחרת אינו נאמן, ודעת הטור כדעת הרמב"ם, ולד"ה עד זה שמעיד על הטומאה צריך שיעיד שהטומאה שהיתה עם אותו שקינא לה, אבל אם העיד שנטמאת עם אחר פשיטא שאינו כלום, (משל"מ):

[קסז] הרשב"א (סימן תקנ"ב) פסק אם בא חשוד ואמר אני זניתי עמה אם מהימן או לא שלא תשתה, וכתב מסתברא דפלגינן דיבורא ואין אנו דנין אותו כאילו העיד שהוא עצמו בא עלי' אלא כאילו העיד שזינתה עכ"ל, וע"ז הקשה בחכ"צ ובמשל"מ כמו שמבואר בסעיף הקודם שצריך העד להעיד שנטמאת דוקא עם אותו שקינא לה ואם פלגינן דיבורא אם נטמאת עם אחר הלא אינו נאמן והניחו בצ"ע, ותירץ במנ"ח דמשכחת לה בפשיטות אם אדם נאמן על עצמו או פלגינן דיבורא משכחת לה שקינא בפני עדים על כל באי עולם ואח"ז באו עידי סתירה שנסתרה עם איש אחד ואין מכירין כלל את האיש הזה רק ראו שנסתרה עם איש בודאי שותה, ובא אחד ואמר שהוא נסתר עמה אז וטימא אותה אם נאמר אין אדם משים עצמו רשע אינו נאמן כלל ושותה, או אמרינן דפלגינן דיבורא ומאמינין לו שזינתה ולא עמו, ובודאי כיון שיש עדי סתירה ובא אחד ואמר שראה שזינתה אף שאינו יודע מי הוא אינו שותה כיון שקינא לה מכל באי עולם יהי' איזה שיהי' הו"ל עדותו מאותו שקינא לה ה"נ אמרינן פלגינן דיבורא ואמרינן שאחר הי' והאחר הי' ג"כ מאותן שקינא לה ע"כ נאמן ואינה שותה, הכלל העדים והעד אינו יודע כלל מי הוא הנסתר ואחד מעיד וא"י כלל עם מי אינה שותה, ואם אדם אין משים עצמו רשע אינו נאמן כלל, וכתב מקום הניחו לו מן השמים שתירץ דברי הרשב"א:

[קסח] עד טומאה נאמן אפי' עבד אפי' שפחה, הרי אלו נאמנין אף לפוסלה מכתובתה, וכן חמותו ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה, והן חמשה נשים ששונאות זו את זו ולא לפסלה מכתובתה אלא שלא תשתה, כתב בהגהת משל"מ דלדעת הרמב"ם הני נשי למדו לשונם לדבר שקר וחשבינן לה כאשת איש גמורה אם אמרו שמת בעלה ומותרת לאכול בתרומה ולפ"ז צריך לדעת אמאי הכא נאמנת לאסרה על בעלה, ולדעת הראב"ד שפסק כרע"ק דאסורה לאכול בתרומה נראה דה"נ נאסרה על בעלה מספק לא שתהי' אסורה עליו בודאי ונ"מ שאם בא עלי' שאינו לוקה עכ"ל, ובהגהת רעק"א הקשה למה בה' נשים לוקחת כתובתה הלא דלעדותן מ"מ אינה שותה ולמה תקח כתובה וצ"ע, ועל דברי המשל"מ הנ"ל כתב במנ"ח וז"ל דדבריו אינם מוכרחים אף דאינן משקרת בודאי מ"מ מספק דיש לה חזקת אשת איש וחזקת חי וחזקת אכילת תרומה ע"כ נשארה בחזקתה אבל כאן דרגלים לדבר דקינא לה ונסתרה איתרע החזקה ע"כ נאמנת שלא לשתית דיו אם נאמר דנאמנות עד אחד במיתת הבעל מן התורה או מדרבנן, ובעד פסול

כגון אשה א"כ הם אמרו והם אמרו דאלו אינם נאמנים כלל, אבל כאן מן התורה הפסולים כשרים וא"כ היאך יכולים לעקור דבר מן התורה למחוק המגילה ע"כ אינה שותה וכיון דנאמנות, נאמנת ג"כ לענין מלקות עכ"ל, ואיני יודע הלא אין הדבר אלא בעשה כמבואר בתוס' (סוטה דף כ"ח) ויבמות (דף י"א) דהלא אינו אלא ספק סוטה ולא ודאי סוטה וצ"ע, ויתבאר עוד לקמן:

[קסט] המשל"מ מסופק היכא דבאו עדי טומאה בין קינוי לסתירה או אחר סתירה כיון שאינו יכול לגלגל עלי' מה שעבר אם יכול להשקותה, וכיון דאם הבעל אינו רוצה להשקותה הרשות בידו אפי' היכא דליכא קפידא דגלגול, והכא אם הבעל אינו רוצה להשקותה אינו מפסיד כלום דפטור גם מכתובה ואם הוא רוצה להשקותה עכשיו משום טומאה זו בלא גילגול אם הרשות בידו ומקריבין מנחתה והניח בספיקא דדינא:

[קע] לאו מיוחד ליכא באשה שזינתה תחת בעלה דלוקה אלא נכלל בלאו דמחזיר את גרושתו, וכ"כ הרמב"ם (פי"א מה' גירושין) ובכלל לאו זה שכל אשה שזינתה תחת בעלה נאסרה עליו ולוקה שנא' אחרי הוטמאה והרי נטמאה אא"כ היתה אשת ישראל שנאנסה, לפיכך כל אשה שנאסרה על בעלה ע"י קינוי וסתירה אם בעל אותן מכין אותו מכות מרדות, א"כ למדנו דעת הרמב"ם דבספק סוטה אינה אלא איסורא מדרבנן ובודאי סוטה לוקה מן התורה, אבל דעת הרשב"א דאפי' בספק סוטה ג"כ לוקה מדאורייתא משום דאמרינן מגיד לך הכתוב שהספק אסורה כודאי ויתבאר עוד דעת התוס' דספק הוא בעשה: [קעא] כתב הרמב"ם (פ"א דאיס"ב הכ"ב) המקנא לאשתו ונסתרה ובא עד אחד והעיד שנטמאה והי' בעלה כהן ובא עלי' אח"כ ה"ז לוקה משום זונה אע"פ שאין בה אלא עד אחד כבר הוחזקה זונה, והראב"ד חולק דאינו לוקה משום זונה אלא משום טומאה דבעד אחד לא מיקרי זונה, ודברי הרמב"ם סותרין זא"ז דכתב דאצל ישראל לוקה משום טומאה, ולמה לא חייב ג"כ הכהן משום טומאה, וכן משמע בגמ' דכהן לוקה שתיים משום זונה, ומשים טומאה, ותירץ הרה"מ דאין לוקין על לאו שבכללות כלומר שתים, והרה"מ סותר עצמו דכאן כתב דאין לוקה ישראל כלל אפי' בסוטה ודאי ושם בה' גירושין כתב בפירוש דכתב הרמב"ם דלוקה משום טומאה בודאי סוטה, והניחו בצ"ע הכ"מ והלח"מ, והרמב"ם בהל' סנהדרין דמונה שם כל הלוקין של תורה ולא מנה ג"כ בהדייהו דלוקין על מי שבא על סוטה ודאית, ותירץ הפר"ד (בדרוש דרך מצותיך) וז"ל וכבר הראת לדעת שהרמב"ם במנין המצות לא הלך כלל אחר כלל זה שהרי מנה פרטים רבים כל אחד ואחד בפ"ע אף שאין בהם כי אם לאו אחד עכ"ל, ובמשל"מ (הל' אישות פ"א ה"ח) מבאר דסוטה ספק אחר קינוי וסתירה יש בה איסור עשה דאסורה

לבעלה משום דכתיב ונטמאה וליכא לאו אלא היכא דודאי זינתה וכ"כ הרא"ש (יבמות דף פ"ו), ובתוס' שם כתבו דבספק סוטה איכא לאו, ומירושלמי משמע כן דישנו לאו אפי' בספק סוטה, ודעת רש"י נראה ג"כ דהיא בלאו, וכתב עוד המשל"מ לפי מה דקיי"ל כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל וד"ת גמור הוא אין ספק דכל אלו חשיבי איסור עשה עכ"ל, נ"ל פירושא דאף בודאי סוטה אינו לבועל אלא בעשה דהלא לבועל ליכא ספק סוטה דהלא הוא יודע אם בא עלי' דשאני בעל דאינו יודע, ואפשר לומר דלעולם הבועל בודאי סוטה צ"ל בלאו ואפי' דלא בא עלי', והוא משום דספיקא תחת בעלה אע"פ דאין ברור שהיא טהורה וכיון דקינא לה בעלה ונסתרה עמו עיבר הבעל בעשה, וכיון שהתורה כתבה כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל חייב ג"כ עלי' בעשה אפי' מת בעלה כיון שלא שתתה ובדקה המים ועדין צל"ע ואע"פ שברור לו שלא בא עלי' אסיר משום היקש כן יש לפרש דעת המשל"מ:

[קעב] הרמב"ם ז"ל פסק דסוטה ודאי כשמת בעלה בלא בנים היא פטורה מן היבום ומן החליצה ופוטרת גם צרתה, והטעם דטומאה כתיב בה כעריות וכשם שעריות פוטרות צרתה כן גם סוטה, והראב"ד ס"ל דשני מיני סוטות אלו ודאי וספק בין היא ובין צרתה חולצות, ובסוטה ספק גם הרמב"ם מחייב בחלוצה רק היא, אבל צרתה או חולצות או מתייבמת:

[קעג] אשת כהן שנאנסה הבעל חייב עלי' משום טומאה, ומסתפק במשל"מ אם מת הכהן בלא בנים אם דינא ג"כ שפטורה ופוטרת צרתה, ומבואר בגמ' (סוטה דף ו) דאם מת הכהן הזה ויש לו אח חלל מותרת להתייבם, וע"ז הקשה המשל"מ למה תתייבם הלא טומאה באשת כהן ג"כ באונס נקרא טומאה ואמאי תתייבם:

[קעד] המשל"מ מסופק בסוטה ודאי דאסורה ג"כ לבועל, אם עבר הבעל ונשאה אחר מיתת הבעל ומת הבועל בלא בנים אם זקוקה ליבום כמי שלגבי בעל טומאה כתיב בה כעריות ופוטרת צרתה או לאו, והרא"ש כתב הלא טומאה כתיב בתורה בשני מיני סוטות בודאי ובספק ולמה בספק חולצת ובודאי פוטרת גם צרתה, ופירש דסוטה ודאי דכתיב בה לאו כמו גבי עריות פוטרת, אבל ספק סוטה דהיא בעשה אינו פוטרת וחולצת, והתוס' מספקא להו הא גופא דטומאה דעריות אפי' בעשה ג"כ אוסרת:

[קעה] בגמ' יבמות איתא לפי דקיי"ל בסוטה ודאי דפוטרת הצרות למה לא תנן במתני' ג"כ בין הפוטרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום גם צרת סוטה, ומתרץ דלא משכחת לה בצרת צרתה דהלא גם על האחין אסורה, והקשו בתוס' הלא משכחת לה צרת צרתה אצל הבועל כגון שנשאת לאחיו ולו אשה אחרת ומת בלא בנים דפוטרת צרתה מן הבועל

ונשאת לאחיו השני ולו אשה אחרת ומת כשם שהיא פטורה כך צרתה פטורה, ומתרצים כיון דלגבי בעל לא משכחת צרת צרתה לגבי בועל ג"כ לא אמרינן שתהא חמור מן הבעל דהלא מקשינן שניהם להדדי, ועוד החילוק השני דאמרן דלגבי בעל היא בלאו פוטרת צרתה ולגבי בועל דהיא בעשה אין פוטרת צרתה כלל, הרי לפ"ז לגבי צרת צרתה לענין הבועל בודאי לא פוטרת ולגבי עצמו ספק הוא כדאמרן, (משל"מ):

[קעו] אין אשה נאסרת לבעלה בקינוי וסתירה אלא ע"פ שני עדים דילפינן דבר דבר מממון מה להלן בשני עדים אף כאן ביש בשני עדים דהתם ע"פ שנים עדים יקום דבר, ובעריות כתיב כי מצא בה ערות דבר, (דף ל"א ע"ב):

[קעז] עד אחד על הטומאה אחר קינוי וסתירה מהימן כשני עדים, דכתיב ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר ואמר רחמנא ועד שנים אין בה אבל עד אחד יש, ומהימן כדאמרן ואינה שותה, (שם):

[קעח] כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי הוא כשנים, בד"א שבא ראשון ואמר עדותו, ואפי' בא אח"כ עד אחד או אפי' שנים הראשון מהימן לרש"י הפירוש כיון שנתקבלה עדותו של ראשון ואע"פ שלא עשו שום מעשה ע"י עדותו ולא שום הוראה רק שלא העיד השני בתוך כדי דיבור של ראשון ג"כ, ולהתוס' דוקא שעשה מעשה ע"פ הראשון כגון שבא עד אחד ואמר שמת בעלה והתירוה להנשא וכן הכא דוקא שכבר הורו ב"ד ע"פ עדותו אז נאמן, (שם): [קעט] ואם שניהם הם באו לב"ד ביחד והעידו כל אחד בתוך כדי דיבורו של חבירו אינו מהימן:

[קפ] כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא, אז אפי' מאה נשים כאחד דמיין, כגון שנתקבלה עדותו מעיקרא כשאמר נטמאת ואח"כ באו פסולי עדות כגון נשים או עבדים הו"ל קמא כשנים ואין דבריו של אחד היינו המאה פסולים כשנים כלומר כאחד שאמר מעיקרא ואינה שותה:

[קפא] שתי נשים ואשה אחת באו בבת אחת אז אוקי תרי לבהדי חד ואוקמינן אספיקא והיתה שותה, ואם בזה אחר זה ואתא אשה ואמרה נטמאת הו"ל כשנים ושתי נשים אחרות הו"ל כחד ואין דבריהם כלום, והיכי דשתים אומרים נטמאת ועד אחד כשר אומר לא נטמאת היתה שותה דכי חד וחד נינהו ואזלינן בתר רוב דעות בין לקולא ובין לחומרא אע"ג דרגלים לדבר הוא: [קפב] ירושלמי היו ג' אחד אימר אני ראיתיה שלא נטמאת בתוך כדי סתירה שלה אף דבכ"מ אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה בסוטה לא אמרינן כן שרגלים לדבר, ופי' בפנ"מ שהי' כאן ג' עדי סתירה ואחד אומר אני ראיתיה ויודע ודאי שלא נטמאת בתוך כדי סתירה והשנים האחרים אין מעידין כלום

מטומאתה הדין שמתקיימת העדות בשאר שני עדים, והקרבן עדה פי' דשנים אומרים נטמאת בתוך כדי סתירה והאחד מכחישה ואפ"ה הו"ל כעדות סתירה ושותה ובמתני' מיירי כגון שאמרו השנים נטמאת אחר כדי סתירה:

[קפג] היכי דהיתה הסוטה שוגגת או אנוסה אפי' הבועל מזיד מותרת לבעל ולבועל, ועיקר תלוי בה אם נבדקה אסורה לשתיהם ואם לא מותרת לשתיהן היינו לבעל ולבועל, (משל"מ):

[קפד] אשת וכהן שבדק המים לבועל הרי יש ראי' שבא עליה, ואותה לא בדקוה והטעם משום שהיתה אנוסה הלא גם אנוסה אסירה לכהן, והניח המשל"מ בספיקא, וכן מסופק ג"כ באשת כהן שנאנסה אם מותרת לבועל כיון דאסירה לבעל דכהן הוא אסורה ג"כ לבועל, או דילמא דוקא באשת ישראל דזינתה ברצון דכתיב ולא נתפשה ואין לך בו אלא חידושו דהיינו כשהיתה מזידה, אבל כל שהיא שוגגת אף שנאסרה לבעלה כהן הלא הבועל אינו כהן: [קפה] כתב רבינו הנימוק"י בשומרת יבם שזינתה נראין הדברים דכי לית לן דרב המנונא היינו לאוסרה על היבם שלא חטא, אבל הבועל אסרינן לה משום קנסא, ותמה במשל"מ אנה מצינו קנס זה בגמ' וצ"ע:

[קפו] לב"ש דס"ל דלא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה ערות דבר, קשה איך איסור חל על איסור כלומר איסור מחזיר גרושתו על איסור סוטה ואפי' אם נאמר דסוטה אינו אלא בעשה הלא לאו על עשה ג"כ אינו חל כמו"ש תוס' (שבועות כ"ג ע"ב), ותי' בחת"ס (אה"ע סי' צ"ו) דגזה"כ היא דהכא אמר רחמנא דחייל דוגמא דאמרינן בחולין אמרה תורה יבוא איסור נבילה ויחול על איסור חלב, והגאון רעק"א תירץ דמיירי בעדים זוממין כלומר גירשה משום עדים ואח"כ נמצאו זוממין א"כ לא היתה סוטה, ובזה מתורץ ג"כ קושיא עצומה למהר"ם ברבי דהלא כתיב בתורה גרושה חוזרת אצל אביה לאכול תרומה וכיון דנמצא בה ערות דבר אסורה בתרומה, אלא ע"כ צריך להעמיד ע"י עדים זוממין, סוף הדברים הוא כך דלהירושלמי דמיירי בסוטה ממש צ"ל דגזה"כ לעבור בעשה ול"ת משום איסור חל על איסור, ולגמ' דידן מיירי בעדי כיעור לכן תוכל לאכול בתרומה אח"כ ואין צ"ל גזה"כ הוא, ולתוס' לעבור בשני לאוין עיי"ש:

[קפז] כתיב בתורה (דברים כ"ד ד) אצל אשה שנתגרשה מבעלה ונשאת לאחר לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחר אשר הוטמאה כי תועבה הוא לפני ד' ולא תחטיא את הארץ אשר ד' אלקיך נותן לך נחלה, ופשטות הענין כמו שפירש הרמב"ן ז"ל דהפסוק כולל שני לאוין יזהיר במחזיר גרושתו משנשאת ויזהיר ג"כ במחזיר אשתו שנטמאה היינו לאחר שנסתרה, וצריך לפרש למה כולל הפסוק שני לאוין

אלו ? ונ"ל לתרץ כמו"ש הרמב"ן ז"ל ג"כ דלמה הוא תועבה הלא הראשון גרשה כדין והשני ג"כ לקחה כדין והראשון אשר יחפוץ להחזיר אותה ג"כ כדין בחופה וקדושין ? ותירץ הרמב"ן דטעם התורה בזה כדי שלא יחליפו את נשותיהן זה לזה דיכתוב לה גט בערב ובבוקר היא שבה אליו, ולפ"ז שפיר כולל אותה התורה דהוא ג"כ כעין זנות דסוטה, וסוטה דמרבה כאן בלאו היא סוטה ודאי לאו שנסתרה וכדמפרש בגמ' מאי נסתרה נבעלה היא למיקם עלי' בלאו ולא תחטיא את הארץ להזהיר ב"ד על כך, הרי למדנו גודל קדושת ישראל שהתורה הזהירה לב"ד, ולפע"ד זה שאמרו חז"ל בסוטה ואלו שב"ד מקנאין אותן ואם הב"ד יעלימו עיניהם מזה עוברין בל"ת, ומזה נראה שהב"ד מחויבין ברגל להעמיד שומרים בגנות ועל הנהר שלא יתאספו זכרים ונקיבות כדאי' בשו"ע - ואגב אורחא אמרתי לבאר בזה עוד דבר אחד והוא מ"ש ביומא גדולה תשובה שדוחה ל"ת שנאמר (ירמי' ג) לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אלי' עוד הלא תחנף הארץ ההוא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאום ד', ול"ת שבתורה פירש"י לא יוכל בעלה הראשון וכו', והקשה בכפות תמרים מה גדולה תשובה הלא כל עשה שבתורה דוחה ל"ת ונראה לי לפרש דע"כ ליכא למימר מטעם לאו דגרושה שניסת דאיתא בסנהדרין (ק"ה ע"א) דישראל באו בטענה בימי יחזקאל שפטורין הן מן המצות באמרם עבד ששחררו רבו, ואשה שגרשה בעלה כלום יש להם זע"ז, ואמר להם הנביא איה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה, כלומר שאל יעלה על הדעת ח"ו שהקב"ה גירש את ישראל שילכו לאחר דליתא שום גירושין ואיך כתב רש"י לאו דגרושה, ועוד דאם גירש איש את אשתו אפי' זינתה מותרת לחזור לו ומה שאוסר להחזירה היא הקדושין שנתקדשה ונשאת לאחר א"כ מה זה שכתב ואת וניא רעים רבים אם נאמר ע"י גירושין הלא פקע איסור אשת איש, אלא ודאי עיקר האיסור סוטה שזנתה תחת בעלה ויש על בעלה לאו דסוטה דנלמד מסיפא דקרא אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה כלומר שנטמאת, וזה הלאו שתשובה דוחה אותה, והשתא א"ש דהנה איתא ביבמות (דף כ) אף דעשה דוחה ל"ת כגון שאר חייבי לאוין ואינה אסורה לייבם אלא משום גזירה דרבנן ביאה ראשונה אטו שניה, אבל איסור לאו דסוטה אינו דוחה דטומאה כתיב כבעריות ועוד שפוטרת צרתה, א"כ שפיר גדולה תשובה שדוחה ל"ת דסוטה החמורה וא"ש, ואולי רש"י ג"כ נתכוון לזה דכתב בעלה הראשון וכו' כלומר מסיפא דקרא דכאיב אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה וא"ש, וכבר כתבתי זאת בגחלי אש:

[קפח] חמש נשים ששונאות זא"ז נאמנות שלא תשתה אבל לא לפוסלה מכתובתה, והקשה הגרעק"א ז"ל דל עדותן מהכא עכ"פ כין דאינה שותה מספק אין לה כתובה, ותירץ בנו"ב (מהדו"ת חח"מ) דכל פסולי עדות אף דמה"ת נאמנות שלא לשתות מ"מ כתובתה אינה מפסידה בזה רק מתק"ח. ובהני חמש נשים לא תקנו חכמים בזה שתפסידה כתובתה, ופשט דבריו דאף דאינה שותת מה"ת מ"מ כאן דלפ"ד היא טהורה מן התורה נוטלת כתובתה ורק תק"ח היא ובה' נשים לא תקנו ע"ז שתפסידה כתובתה והובא ג"כ בכתר המלך: [קפט] כתב הטו"א דאע"ג דבדיני ממונות בדיעבד כשר בל לה, דיני סוטה אפי' בדיעבד מעכב דלמדין ממשפט דד"נ מגז"ש דתורה תורה, וכן אם קינא לה מתוך שחוק וקלות ראש אין קינויו קינוי דכ"מ דכתיב תורה וחוקה אפי' בדיעבד מעכב וה"נ בסוטה בדיעבד מעכב מהאי טעמא דתורה דכתיב גבי סוטה עכ"ל:

קיצור דיני סוטה עפ"י ד"ס של שנים שנים לזכרון:

[קצ] אין אשה נאסרת לבעלה בלי קינוי וסתירה אלא ע"י שני עדי טומאה דילפינן דבר דבר מממון מה התם שני עדים אף כאן שני עדים, ויש לאדם שתי רוחות רוח הטומאה ורוח טהרה, ולא יקנא לה מתוך שחוק וקלות ראש דבדיעבד מעכב דקיי"ל דכ"מ שנא' תורה וחוקה אחד משני דברים אלו מעכב ובסוטה כתיב תורה, ולקנא לאשתו היא רוח טהרה, וצריך לקנאות לה בפני שני עדים ולהשקותה ע"י שיני עדים של סתירה דוקא, אבל אחד מהימן בטומאה דכתיב ועד אין בה היינו שנים אבל אחד יש, ויוכל לקנאות שלא תיסתר ג"כ אפי' עם שנים ביחד כיון דקפיד, וה"ה שמקנא לאשתו שלא תיסתר עם הבועל ועם אשה אחרת ביחד, ושני משכבות אסרה תורה בין כדרכה בין שלא כדרכה אסורה, ושני מיני ביאות המערה והגומר, ובשיעור הראה ג"כ נאסרת עליו, ושני מיני סוטה יש סוטה ספק דאמרן, וסוטה ודאי דהיינו אם יש שני עדי טומאה, והחילוק בין שניהם דספק סוטה היא בעשה, ודאי סוטה בל"ת היא, ודאי סוטה אם מת בעלה פוטרת אפי' צרתה, וספק סוטה חולצת ולא מתייבמת, וכתיב שני פעמים איש איש מלמד שמקנא לה בעלה למטה. וכן איש מרמז למעלה מדכתיב ד' איש מלחמה, ולשניהם אסורה לבעלה ולבועל, ושני פעמים אינה שותת מבעל אחד ומבועל אחד, אבל בשני בועלים תוכל לשתות שתי פעמים, וכן בעל שני משקה אותה עוד הפעם אפי' מבועל הראשון, ועד אחד בטומאה מהימן כשנים וכגון שנתקבל הראשון ובא אחר והכחישו אין דבריו של אחד במקום שנים, ובשני דברים פטורה משתיה ושוברת כתובתה ויוצאת, אם אמרה איני שותה או טמאה אני הבעל צריך להיות מנוקה משני מיני עונות הן דאורייתא הן דרבנן בענייני ביאות אסורות להרמב"ם, ולרש"י דוקא אם

בא עלי' בעלה אחר סתירה, וכיצד משקין אותה צריך שני בתי דינין לזה מקודם בא אל ב"ד שבעירו והן ימסרו לו שני תלמידי חכמים לשומרו בדרך ושידעו להתרות בו שלא יבוא עלי', ואח"כ יבוא לב"ד הגדול שבירושלים ואז מייגעין אותה שתי פעמים מעלין אותה ממקום למקום כדי לייגעה, וגם מנחתה היתה מונחת זמן כביר על ידה עד גמר כל הסדר אולי תודה, ושני פעמים מאיימין עלי' אחת קודם שנמחקה המגילה כדי שתודה, ואחת אחר שנמחקה כדי שתשתה דוקא, ושני פעמים מקדשין את המנחה בכלי קודם כל המנחה כולה ואח"כ קדושת קומץ עוד הפעם בכלי, ושני מיני קדושות יש לה להמנחה קודם שקידשה בכלי היא קדושת פה ואין לה אלא קדושת דמים ואחר שנתקדשה בכלי יש לה קדושת הגוף, וכל המנחות מביאין בשני מיני כלים יקרים של כסף או של זהב הראוית לכלי שרת, ומנחה זו בכפיפה מצרית, וליכא תנופה בנשים אלא בשתי מנחות מנחת סוטה ומנחת נזירה, ושני לאוין במנחתה לא יצוק עלי' שמן, ולא יתן עלי' לבונה, וליכא שני לאוין בשאר מנחות אלא בשתים מנחת סוטה דאמרן ומנחת חוטא, ובשני מיני תבואה באין המנחות, מחטין כל המנחות, ומנחת שעורים ליכא אלא בשתי מנחות מנחת העומר לציבור, ומנחת קנאות לסוטה, ושתי חסרונות יש במנחתה אין לה שמן ולבונה, ועוד כי באה קמח, אבל שאר המנחות גרש וסולת נקייה, וצריכה תנופה והגשה שני דברים אלו כשאר מנחה, ותנופה היא דוקא ע"י שנים ע"י הכהן ועל ידי בעלים, ושתי ידות הן תחת המנחה היא מנחת ידה מלמטה, וכהן ידיו על ידה מלמעלה, ומגישה לקרן שני רוחות היינו דרומית מערבית, כיון שאתה מוציא שני מקראות דכתיב לפני ד' הוא במערב, וכתיב פני המזבח הוא בדרום לכן מקיימין שתי המקראות, ואח"כ שני דברים עושין עם הקומץ מעלהו למזבח ומולחו ואח"כ ראוי להקטר, ושני דברים במים נותן לכלי חרש חדש חצי לוג מים ועפר, ושני דברים הן שמכשיר למעלה, בסוטה נותן מקודם מים ואח"כ עפר דהרי העפר הוא המכשיר, וכן באפר פרה נותן האפר למעלה, ובשכר שאמר אברהם אע"ה שני דברים ואנכי עפר ואפר זכו בניו לשתי מצות אפר פרה, ועפר סוטה, ובשני מיני לשונות היו בסוטה כתב המגילה דוקא בלשון הקודש, אבל השבועה בכל לשין שהיא שומעת, ומגלגל עלי' גם מבועל שני והוא אמן אמן שתי פעמים אמן על האלה ואמן על השבועה, ושני דברים פוסלים במגילה לשמה וכתב שיכול להמחות דוקא, ושני דברים לשמה הן כתיבת המגילה כדאמרן, וגם מחיקת המגילה דוקא לשמה, ושני דברים באין משירי הלשכה הכפיפה מצרית, והחבל המצרי שקושר אותה כדי להזכירה מעשה מצרים, ו שני דברים עושה כדי לנולה קורע את בגדיה עד שהיא מגלה את לבה וסותר מחלפות ראשה, ושנים מתים

ביחד היא מתה וגם הבועל ברגע זו ובמיתה אחת, בשני פורעניות לצבות בטן ולנפול ירך של שניהם, ועל שני מיני טומאות בין מבועל זה, ובין מבועל שני בין מאיש זה ובין מאיש אחר. וקיי"ל ג"כ כר"מ דאף אם תטמא לעתיד ג"כ המים אלו יבדקו אותה, ואם היתה טהורה תלד שלא בקושי, ותלד זכרים, אם ילדה מקודם נקיבות הרי שתי ברכות, מ"מ אפי' אחר ששתתה אם באו שני עדי טומאה ג"כ תלקה בשתים יוצאת בלא כתובה ואסורה לבעלה, ואין עד אחד מהימן, ומה שלא בדקוה המים אולי הי' לה שני:

עדי טומאה כאן או אפי' במדה"י ואם באחד משני המקומות היו עדים אין המים בודקין אותה כן דעת הרמב"ם ותוס', אבל באבני מילואים מסתפק אפילו ישנו עד אחד אם בודק, ואין משקין שתי סוטות כאחת אפי' ע"י שני כהנים, סוטה שאמרה איני שותה יש שני מינים אם אמרה מחמת יראה ופחד, תוכל לחזור לשתות. ואם אמרה מקודם מחמת שהיא בריאה ואיני יראה אינה יכולה לומר אח"כ הנני שותה, ושני דברים היינו קרבנה והשקאתה דוקא ביום ואם לאו פסולה המגילה, כתב המגילה על שני דפין פסולה דספר אחר אמר רחמנא ולא שנים, כתב שתי מגילות לשתי סוטות ומחקן לתוך כוס אחד או לתוך שתי כוסות ועירבן בכוס אחד והשקה לשתיהן פסולה, מתקן לשני כוסות ועירבן וחזר וחלקן לשני הכוסות לא ישקה אותה ואם השקה כשר. אם הי' מקנא לה עם שני אנשים ונסתרה שני פעמים עם אחד ואח"כ עם השני מ"מ אינה מביא אלא מנחה אחת שנא' מנחת קנאות מנחה אחת לשני קינויין וה"ה יותר, ואם היתה אשת כהן א"כ המנחה שייכת לשנים לבעלה ולה, מחלק את מנחתה לשריפה לשני מקומות, הקומץ קרב לעצמו על המזבח, והשירים נשרפין דמתפזרין על בית הדשן, הבעל מתנה עליה דוקא ע"י הבעילה שתהא נאסרת עליו. אבל שני דברים אין מתנה שלא זינתה קודם האירוסין, ולא אחר שגירשה, סוטה אם נשאת לאחר וגירשה והחזירה הראשון יש שני לאוין היינו לאו דסוטה ולאו דאשה שנתגרשה וניסת לבעלה הראשון ונכללו בפסוק אחד לא יוכל בעלה הראשון וגו' אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה בשני עדים, וטעם הדבר שנכללו שניהם בלאו אחד עפ"י דברי הרמב"ן ז"ל כי העשיר יוכל לדבר על לב א"א עניה שתתגרש על לילה אחת ובבקר יקחנה בעלה הראשון בחזרה וברור דהיא כעין סוטה, מ"מ למדנו דא"א לחייב הבעל על שני לאוין ביחד שילקה שנים משום דאין איסור חל על איסור, ועוד דשניהם נכללו בלאו אחד והו"ל לאו שבכללות כלומר אם יזדמן שסוטה שלו נשאת לאחר והוא יקחנה בחזרה אבל דעת התוס' בשם ירושלמי דעובר ג"כ בשני לאוין דאינה לוקה שתים, וגודל קדושת הזווג שהרי הקב"ה נתן שתי אותיות משמו בין איש לאשה י' לאיש ה' לאשה ואם יעברו תשאר שני פעמים אש כי

הקב"ה יסלק שני אותיות מהם ע"ש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך, וגודל אש דאשה ד שתי אותיות 'א'ש ביחד אצלה ואצל בעל י' בתוך, בשני מקומות אף ששרתה שם שכינה והיינו בנוב וגבעון לא היתה מנחת סוטה נוהגת דאין מנחה קריבה בבמה אפי' בבמת צבור, ובשני מקומות דהיינו בשילה ובבית עולמים היו קרבים, ובמשכן שבמדבר המן הי' מודיע הסוטות, ומקדש ומשכן שניהם נקראים בשני שמות אלו משכן נקרא משכן ומקדש וכן מקדש נקרא ג"כ משכן, ושני פרשיות בתורה סמוכים זל"ז יחוס ישראל שיתילדו על משפחותיהם ותיכף סוטה כלומר ישראל זהירים מעריות, ועוד שתי פרשיות סמוכות זל"ז איש את קדשיו לו יהיה וסוף שיצטרך לכהן לבוא עם סוטה, פי' אם לא יתן מעשרותיו וישאר לו מכל רכושו שנים למאה כמו שמגיע לכהן, ומחמת עניות שלו תביא אשתו להתפתות ותהי' סוטה ויצטרך לכהן, אם אחד משתיהן מת הבעל או האשה ואפי' מתו שניהם אחר שנקרב הקומץ אוכלין השירים דכפרה ספיקא, היו שני עדים זוממין דקלא אית לי' למילתי' יוצא מנחתה לחולין, שער המזרח שני דברים עושין שם שמשקין שם הסוטות, ומטהרין את המצורעים, ודרך שתי פתחים מוציאין אותה דרך שער העליון, ודרך שער המזרח, דאצל הסוטה והמצורע בשניהן כתיב לפני ד' במזרח, ושני בתי דשן הן, אחת בעזרה, ואחת חוץ לעזרה עד שלא נמחקה המגילה נשרפת חוץ לעזרה, ומשנמחקה בעזרה, אם אמרה טמאה אני מתפזרת על בית הדשן, ושיעור המחיקה שתי אותיות משם הקדוש ב"ה, ושתי שינוים באשה לענין נדה פחד מצמית, וביעתותא מרפא, ותיכף מוציאין אותה חוץ לעזרה שלא תראה נדה, לדעת המשל"מ משום חשש זה צריך להוציאה משני מקומות מעזרת נשים ומהר הבית, על שני דברים הודו זקני דרום לענין מחילה בעל שמחל על קינויו, ובן סורר ומורה שמחלו לו אביו ואמו בשניהם מחולין, אבל זקן ממרא אינו מחיל שלא ירבה מחלוקות, על כל עריות מקנאים חוץ משתים בהמה וקטן, ושני מיני קטנים להרמב"ם קטן פחות מבן ט', אבל בן ט' ראוי לביאה, ולתוס' פחות מבן י"ג דהיינו שלא הביא שתי שערות דתרתי בעי בן י"ג ושתי שערות, 'ה'מ'א'ר'ר'י'ם בגמטריא שני פעמים רמ"ח רמ"ח אברים דסוטה ורמ"ח אברים דבועל ארורים הן, הסוטה אסורה על בעלה ישראל דוקא במזיד, אבל שוגג ואונס בשני דברים לא נאסרוה ספק טומאה דלמדין מסוטה צריך שיהי' בשני דברים דומה לה שיהי' ברה"י, ובדבר שיש בו דעת לישאל, עוד יש מיני איסורים שנאסרה הסוטה לכהונה ולתרומה ע"כ שני מיני עונשין בב"ד של מעלה, סוטה קודם שתשתה עובר הבעל עלי' בעשה אע"פ שתמצא אח"כ טהורה דתיכף עבר, ויש עונש של ב"ד של מעלה דקיל כגון ספק חלב וספק שומן ואח"כ נודע לו ששומן אכל מיהו לא חמיר כולי

האי, שני מיני דינים הן דיני ממונות פותחין ביום וגומרין בלילה, ודיני נפשות בין תחלת ובין גמר דין דוקא ביום, וסוטה כדיני נפשות ושניהם דוקא ביום תחלת וגמ"ד, ושני קראי לזה בגמ' מלמד מדכתיב משפט מאי משפט ביום, והרמב"ם מביא מקרא אחרינא דכתיב והשקה והקריב מאי קרבנות ביום אף השקאה ביום וכתב בכתר המלך דצריכי שניהם לתחלת ולגמר דין וא"ש סליק פרק ו' פרק שביעי [קצא] שתי מיני לשונות צריך לסוטה, דפרשת סוטה צריכה כתיבה דוקא בלשון הקודש, אבל הכהן אומר לאשה בכל לשון שהיא שומעת, ומה הוא אומר לה ? על מה היא שותה על עסקי קינוי וסתירה, ובמאי הוא שותה במקידה של חרם, על מה נטמאת על עסקי שחוק וילדות, ובמאי היא נטמאת בשוגג או במזיד וכל כך למה שלא להוציא לעז על מי המרים, (ל"ב ע"ב):

[קצב] וידוי מעשר שאומר בכל לשון ששומע למדנו משני פעמים אמירה, בסוטה כתיב ואמר הכהן ובוידוי מעשר כתיב ואמרת לפני ד' אלקיך, ובשנה השלישית של שמיטה בעת שהוא מוציא כל מעשרות הנשארים אצלו והיינו שני מיני מעשרות מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעני, אבל מעשר שני מעלהו לירושלים, ומתודה בכל לשון:

[קצג] ושני מיני וידוי יש, וידוי מעשר, וידוי בכורים בשני מיני קילוס, וידוי מעשר דצריך לומר שבחו אומר בקול נמוך ואומר לא עברתי ממצותיך והיינו שבחו וכתיב בי' לשון עני' דמשמע קול נמוך, ובוידוי בכורים שאומר גנותו כגון ארמי אובד אבי אומר בקול רם, וגנותו פירוש צערו, והיינו דכתיב שיני פעמים וטמא טמא יקרא דמודיע צערו לרבים ורבים יבקשו עליו רחמים. (שם):

[קצד] חטאת ועולה שניהן שחיטתן בצפון שלא לבייש עוברי עבירה, ואף דלענין זריקת דמים דם חטאת למעלה, ודם עולה למטה התם כהן היא דידע, ואף דיש דשניהם מחולקין דחטאת דינו בנקיבה ועולה זכר א"כ ניכרין הן התם מיכסיא באלי', תינח בכשבה דהלא חטאת בא משני מיני נקיבות מכשבה או שעירה, בשעירה מאי איכא למימר התם הוא מיכסף נפשי', ואף דחטאת ע"ז דוקא בנקיבה הוא התם ניכסוף וניזיל כי היכי דנכפר לי' (שם): [קצה] ק"ש ותפלה שניהם ג"כ בכל לשון נאמרו, ק"ש דנתיב שמע בכל לשון שהוא שומע תפלה דרחמי נינהו, ובכל לשון דידע לכוין ליבי' ליצלי:

[קצו] לשון ארמית הוא לשון שאין מלאכי שרת נזקקין לו, לפיכך ביחיד אסור לו להתפלל באותו לשון דצריך שיסייעהו מלאכי השרת, אבל בצבור לא צריכי לכן מותרין הצבור להתפלל בלשון ארמי דהנה אל כביר לא ימאס, והטעם שאינם מבינים פי' בבאר שבע כדי שלא יתקנאו בנו כשאנו אומרים תפלות ושבתות גדולות אבל הלשון אינו מגונה דהלא תרגום כתוב בה והרבה תפלות ג"כ נאמרים בלשון זה:

[קצז] ושני פעמים שמעו הכ"ג ביו"כ קול יוצא מבית קדשי הקדשים בלשון ארמי אחת בימי יוחנן כ"ג ששמע בת קול שהוא אומר נצחו טליא דאזלא לאגחא קרבא לאנטוכיא, ושוב מעשה בשמעון הצדיק ששמע בת קול מבית קדשי קדשים שהוא אומר בטילת עבודיתא דאמר שנאה לאיתאה על היכלא ונהרג וסקלו ובטלו גזירתא וכתבו אותו שעה וכיוונו. וקשה לכאורה היאך נאמר בלשון ארמי, ומתרץ בגמ' שני תירוצים אחת בת קול שאני, ואיבעית אימא גבריאל שאני דמכיר בלשון ארמי, ועל התירוץ השני קשה לי דאמרינן בירושלמי והובא בתוס' מנחות (דף ק"ט) וכל אדם לא יהי' באוהל מועד דאפי' המלאכים דכתיב אצלם ודמות פניהם פני אדם לא יהיו באוהל מועד, ותירצו בתוס' שם דהשכינה הי' שם אצל שמעון הצדיק ולא מלאכים הרי דגם גבריאל אין לו רשות בקדשי קדשים, ויש לתרץ דודאי בשעה שהיה בבית קדשי הקדשים לא הי' שם מלאכים, אבל אחר שיצאו משם הכ"ג שמעו הקול יוצא וכן אמרינן ביומא אצל צדוקי אחד כשיצא משם ניגוף ע"י המלאך ולא מקודם כדאמרן וא"ש:

[קצח] שני מיני שבועות תנן במשנה שנאמרים בכל לשון, שבועות העדות, ושבועות הפקדון, בשבועות העדות כתיב ושמע קול אלה והיינו בכל לשון שהוא שומע, ולמדנו משני פעמים תחטא לגז"ש כתיב כאן נפש כי תחטא, ובשבועות עדות ג"כ כתיב תחטא, ויותר לא נשנו עוד במשנה, מיהו שייר עוד טובא, הלל, וקידוש, וברכות הפירות, וברכות המצות. ושייר ג"כ. שבועות ביטוי, ושבועות הדיינין, וכן שייר גבי דברים הנאמרין בלשון הקודש פרשת זכור (באר שבע) ומבאר שם שהדבר פשוט שדוקא בשמבין אותו הלשון דאל"כ איך משביעין הא לא ידעי מאי קאמרו והי' צריך לומר באותו, לשון שהוא מבין, ואפשר לומר אע"פ שאינו אומר הדברים כהוויתן כמו שהם בלשון הקודש ג"כ יוצא כגון בריך רחמנא מריה דהאי פיתא [קצט] ואלו נאמרין דוקא בלשון הקודש, מקרא ביכורים, ברכת כהנים, וברכת כהן גדול, ופרשת המלך, ופרשת עגלה ערופה, ומשיח מלחמה, בשעה שמדבר אל העם (דף לג ע"א):

[ר] שני שינויים היו בנסיעת ישראל בשעה שעברו את הירדן, בכל יום ארון נוסע אחר שני דגלים והיום נסע תחלה, ובכל יום הלוים נושאים הארון, והיום כהנים:

[רא] בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון, כשעברו את הירדן כדאמרן, וכשהסיבו את יריחו, וכשהחזירו הארון למקומו בעת הפלשתים, ודע דלהרמב"ם מצוה נשיאות הארון דוקא בכהנים, ולהרמב"ן בלוים ובכהנים שניהם כאחד טובים לישא את הארון:

[רב] שלשה מיני אבנים היו, אחד שהקים משה בארץ מואב וכתבו עליו את התורה באר היטיב, ואחד שהקים יהושע בתוך הירדן, ואחד הקים בגלגל, והיו של שתים עשר

אבנים כנגד י"ב שבטי ישראל, וכתב המהרש"א ז"ל כנגד שלשה עיקרי האמונה והן תורה מן השמים, ומציאותו יתברך המחדש עולמו, ושכר ועונש, אבן שהקים משה הוא אבן יסודי התורה שהורידה מן השמים, אבן שבתוך הירדן מרמז שיוכל לחדש תמיד את עולמו כרצונו, ואבנים שבהר עיבל בגלגל מרמז לשכר ועונש קללות וברכות:

[רג] שתי צירעות הוי, חדא דמשה דלא עבר הירדן, ועל שפת הירדן עמדה וזרקה בהן מרה וסימא עיניהן, כלומר שתי פורעניות ביחד, ואותה של יהושע עבר הירדן:

[רד] שני פעמים נתחלקו השבטים לשני פעמים ששה ששה, בשעה שעלו על הברכה בהר גריזים ובהר עיבל הי' ששה מעבר מזה, וששה מעבר מזה, וכן על כתפי האפוד ששה משמותם על אבן אחת, וששה משמותם על אבן שני' כתולדותם, אכן מחולקין כתיבת שמות השבטים עליהם, סדר הר גריזים, שמעון לוי, יהודה, וישששכר, יוסף ובנימין, ובהר עיבל, ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי:

[רה] ובשני אבני האפוד מחולקין הרמב"ם ורש"י ז"ל לשניהן היו כ"ה אותיות על אבן אחת, וכ"ה על אבן שני', להרמב"ם סדרן על שתי כתפות האפוד על כתף ימין ראובן ועל כתף שמאל שמעון בני לאה מקודם, ואח"כ שני בני שתי השפחות ושני בניה של רחל מקודם, והיה נפתלי קודם דן וזה סדרן, ציור בספר ואמרינן במדרש דשני אותיות ח"ט לא הי' בשמות השבטים. ובקש יעקב לגלות להם את הקץ אכן ראה ששתי האותיות היינו קץ ג"כ לא הוי בשמות השבטים:

ואגב אורחא יתבאר סדר כתיבת שמות השבטים על החושן. החושן היה ארכו אמה ורחבו זרת דהיינו חצי אמה וכופלו לשנים שיהי' זרת ארכו וזרת רחבו, וקובע עליו י"ב האבנים הכתובים בתורה, להרמב"ם היו נקראים עליו כסדרן בשירה אחת כסדר תולדותם ראובן שמעון לוי בשורה ראשונה וכותב כסדר הזה עד גמירא, ולרש"י כסדר תולדותם זה תחת זה כמו ראובן בשורה הראשונה ומתחיל בשורה שניה שמעון, וכן עד גמירא, ועל החושן היו ע"ב אותיות ומרמז בודאי לשם ע"ב אותיות. וששה ששה אותיות על כל אבן כי גם שמות אברהם יצחק יעקב היו נכתבים עליהם, ואיתא בגמרא שבטי ישורון כתובין ג"כ עליהן ולהירושלמי שבטי ישראל, ולהרמב"ם שבטי י"ה, וכתב ברבינו בחיי שמכפרין האותיות על ע"ב שעות שהן בששת ימי המעשה, ומרמז ג"כ לע"ב שעות שנברא העולם בהן שמתקיים בזכות ע"ב אותיות של השבטים ובגמטריא חס"ד ע"ש חסד עילם יבנה, ומרמז ג"כ לשם ע"ב כדאמרן, וסדרן לבעל הטורים כך הוא ראובן וא' דאברהם, שמעון ב', לוי רהם, יהודה י' (דיצחק), ישששכר צ', זבולון ח', דן ק', יע"ק (מיעקב) נפתלי ב', גד שבטי, אשר ישו, יוסף רן, ובנימין מלא הרי ו' אותיות לכל

אבן ואבן, אבל דעת הרמב"ם דאברהם יצחק יעקב היו נכתבין על אבן ראובן והיו נכתבין למעלה מראובן כלומר ב בשתי שיטות, ושבטי יה הי' נכתב ג"כ בשתי שורות למעלה בנימין ולמטה שבטי יה, ותמוה לי איך יכתוב בנימין למעלה והשם למטה לא כמו על הציץ וצ"ע לפענ"ד:

[רו] בגמ' אי' בזה"ל ותתפשהו בבגדו לאמר וגו' באותה שעה באה דיוקנו של אביו נראתה לו בחלון, אמר לו יוסף ! עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות מיד ותשב באיתן קשתו כלומר נצטנן דמו, ובירושלמי הוריות איתא שנגלו לו שני איקונים של אביו ושל אמו דכתיב משם רועה אכן ישראל, ופירש"י שמובא הירושלמי למי ברבה (פ' וישב ויחי) דאמר ר' בא אף דמות רחל נגלה לו, אבן לשון נקיבה מרמז להאם ישראל משמע ישראל סבא, והמפרש נדחק לפרש משום דאבן הוא עיקר הדבר ורחל היתה עקרת הבית, ולא ראה דברי רש"י במדרש שמפרש כדאמרן ע"כ, והנה ביערות דבש הקשה למה לא אמר לו שפוגם בנשמתו וכרוך אחרי' ככלב ר"ל ונדחק לישב, ואני תמה עוד דידוע דשמות השבטים כתובים הי' ג"כ על החושן ולמה אמר דוקא על האפוד ומשמע שעל החושן יכול להיות ותמוה ? ועוד ק"ל בשלמא אביו אמר לו מן האפוד, אבל אמו איך בלי אומר ובלי דברים נראתה אליו ? ונ"ל ליישב דח"ו לומר שיוסף הצדיק עלתה על דעתו לעבור עבירה אפי' במחשבה כדאי' במדרש יוסף משלו ניתנה לו, מחשבה שלא חשבה בעבירה יקרא לפניו אברך, אלא הוא הי' מסופק בדין ובאו אצלו אביו ואמו להורות לו הלכה, דהנה בפר"ד אי' כיון דב"נ אינו מצוה על קידוש השם, ואשת פוטיפר חפצה להורגו, ומה ראה שנסתכן לחייב את נפשו שלא כדין, ופי' ע"פ המדרש שקפץ בזכותו של אברהם דכתיב הכא וינס החוצה ואצל אברהם הוציא אותו החוצה כלומר מעת ברית בין הבתרים יצא מכלל בן נח, ונקדים עוד מ"ש כאן בגמ' יוסף שקידש שם שמים בסתר הוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא נקרא כולו על שמו של הקב"ה, פי' יוסף שהי' בסתר, אבל יהודה בגלוי בפני עשרה מישראל שהודה בפניהם ועוד שקפץ תחלה לים כדאי' שם, ועתה א"ש כמין חומר אביו אמר לו ושאל אותו איך יהי' כתובים השבטים על אבני אפוד הלא צריך להיות יהוסף מלא כקושית הגמ' שם הני חמשים חמשים נכי חדא הוי ? וצריך לומר כדמתרץ הגמ' יהוסף מלא כדפסק הרמב"ם ולמה מלא מפני שצריך אתה לקדש שם שמים בסתר כדין ישראל לכן נצטנן דמו ולא הקשה מהחושן דעל החושן לא הי' יוסף מלא וא"ש, ומה שנראתה אמו יש ג"כ לפרש ע"פ דברי הפר"ד דקשה איך לקח יעקב אבינו שתי אחיות ותירץ דמותר לו לישראל

לקחת שתי נכריות ולגיירם דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ומותר בשניהם, ושתי אחיות השני' באיסור ובאת אמו כלומר לפי דבריך שדינם כב"נ לענין מס"נ על קידוש השם אני אסורה לאביך הייתי, אלא ודאי דדינם כישראל גמור א"כ מצווה אתה על קידוש השם וא"ש, ועפ"ז יש לפרש שיש שנים במסורה ברכת תהום רובצת תחת, והאם רובצת, ונ"ל פירושו זה מפני מה זכה יוסף לברכת תהום רובצת תחת שפירש מאשת פוטיפר, ומי גרם לו זאת איקונין של אמו שראה וא"ש בעזה"י:

[רז] בשלשה דברים מחולק ברכת כהנים שבמקדש מחוץ למקדש. (א) במדינה אומר ג' ברכות, ובמקדש ברכה אחת, (ב) במקדש אומר את השם ככתבו, ובמדינה בכינויו, (ג) במדינה כהנים נושאים את כפיהם ידיהן כנגד כתפיהן, ובמקדש על גבי ראשיהן. חוץ מכ"ג שאין מגביה את ידיו למעלה מן הציץ, ובמדינה כאן א"א לפרש כמ"ש הרמב"ם בכ"מ דמקדש הוא ירושלים כולו ומדינה חוץ לירושלים, אלא ע"כ מדינה כאן ירושלים בכלל דהלא הטעם משום שם המפורש ובירושלים ודאי לא אמרו, ובמקדש שלא היו מפסיקין באמן כלל מ"מ בשעה שהיו מזכירין את הש"י ככתבו בודאי הי' אומרים בשכמל"ו:

[רח] דיני ברכת כהנים צריך (א) לברך בלשון הקודש (ב) ובעמידה דכתיב לעמוד לשרת כמו שעבודה בעמידה ואם לאו מחלל עבודתו אף נ"כ כך גם בדיעבד לא מהני, (ג) בנשיאות כפים, (ד) פנים כנגד פנים, (ה) ובקול רם. (ו) ולא שתוי וכש"כ שיכור, ובעל מום שאינו דש בעירו פוסל בו: [רט] לשנים קורא כהנים ולאחד אין קורא כהן אלא עילה מעצמו, והחזן אומר ברכנו בברכה, וקורא כהנים בקול רם ואינו הפסקה לחזן כיון שאמר כל היהי רצון, ומן התורה דוקא שני כהנים, אבל אחד מחויב מדרבנן לעלות אפי' בלא קריאה, (תוס'):

[ריי] דין הכהן (א) כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בג' עשה (ב) כל כהן שאינו עולה לעבודה שוב אינו עולה, (ג) כל כהן שלא נטל ידיו אינו עולה (ד) כל כהן שמברך מתברך. ושאינו מברך אינו מתברך, (ה) אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא, (ו) אין הכהנים רשאים לכוף קשרי אצבעותיהן עד שיחזרו פניהם מן הציבור, (ז) ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכה אחרת עד שתכלה אמן מפי הציבור, (ח) אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל שליח צבור שים שלום, (ט) ואין הכהנים רשאים לעקור רגליהם ללכת עד שיגמור שלית ציבור שים שלום. (י) בית הכנסת שכולו כהנים עולין לדוכן ומברכים עם שבשדות, והקב"ה מתאוה לברכת

כהנים שנא' ושמו וכו' ואני אברכם, אין הכהנים רשאים לעלות בסנדליהן לדוכן והוא מתקנת ריב"ז אחת מט' תקנות שלו:

[ריא] הא דאמרינן ביהכנ"ס דכולו כהנים עולין, דוקא שלא נשתיירו בו עשרה, אבל אם יש הרבה כהנים מקצתן של כהנים עולין לדוכן. ומקצתן עינין אמן (ל"ח ע"ב):

[ריב] יש שני מיני עם שבשדות, אם אנוסין במלאכתן ואין יכולין לבוא הן בכלל ברכה, אבל העומדים בביהכנ"ס והן אחורי הכהנים אינם בכלל ברכה כיון דלא אניסי מראין דאין הברכת חשובה בעיניהם לעקור רגליהם ולבוא לפני הכהנים להיות מתברכים פנים כנגד פנים כדת אינם בכלל ברכה, אבל מן הצד ואפי' מחיצה של ברזל אינו מפסיק בין ישראל לאביהם שבשמים וצדדין שלפניו בכלל ברכה אבל של אחריו אינם בכלל ברכה: [ריג] כל כהן שאינו עולה לעולם לישא את כפיו חוששין שהוא בן גרושה, אבל אם סליק לפרקים אין חוששין, וכתבו התוס' ה"ה דמחזיק נפשי' ע"י מתנות כהונה:

[ריד] דיני הצבור (א) צריכין לעמוד ג"כ פנים כנגד פנים (ב) אין רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים. (ג) כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפי' בדברי תורה (ד) ואין הקורא רשאי לקרות בציבור בתורה עד שיכלה האמן מפי הציבור, (ה) ואין המתרגם רשאי להתחיל בתורה עד שיכלה הפסוק מפי הקורא, (ו) ואין הקורא רשאי להתחיל פסוק אחר עד שיכלה תרגום מפי המתרגם. (ז) והמפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה (ח) אין המפטיר רשאי להפטיר עד שיגלל ס"ת, (ט) אין השליח ציבור רשאי להפשיט את התיבה בציבור מפני כבוד הציבור, פירוש להפשיט הבגדים מפני התיבה, (י) אין הציבור רשאין לצאת עד שינטל ס"ת ויניח במקומו. בד"א שאין שם אלא פתח אחד, אבל יש שם פיתחא אחרינא יוכל לצאת בפתח אחר, ואמן שאומרין אחר כל ברכה מברכת כהנים כתב בחת"ס דהוי מדאורייתא מדכתיב כי שם ד' אקרא הבו גודל לאלקינו והוא בעניית אמן:

[רטו] מ"ע על הכהנים בכל יום לברך את ישראל ואם מברכים הרבה פעמים ביום יש מ"ע על כל פעם, ואם עבר היום ולא בירך עובר על מ"ע, וחז"ל תיקנו שבכל תפלה ותפלה צריכין לנ"כ מלבד במנחה דשכיחא שיכרות, ובטור ובשו"ע מבואר דיש סוברין דוקא בשני כהנים עוברים ובכהן אחד אינו עובר. ודעת הטור דאפילו בכהן אחד עובר, ובפר"ח כתב דאף בלא קריאה עובר הכהן בעשה, וכשם שיש מ"ע על הכהנים לברך, ה"נ מ"ע על ישראל להתברך מן הכהנים, ובגמ' איתא דעובר הכהן בג' עשה, ומוני המצות מ"מ לא מנו אלא מ"ע אחת דכולו נכלל בכה תברכו וכן לשון הרמב"ם אע"פ שביטל מ"ע אחת הרי הוא כעובר על ג' עשין, וג' עשין לאו משום ג' ברכות אלא כה תברכו,

אחור להם, ושמו את שמי, וצריך לעקור רגליו קודם עבודה כדאמרן לעיל, מ"מ אם עקר רגליו קודם עבודה אף דלא מטי לדוכן ש"ד, וכהן אם הוא ש"ץ אם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפילתו רשאי, וצריך לנדד את רגליו כדי שיראה שחפץ לברך, ואם הי' מת בבית הכנסת לא אמרינן יבוא עשה דנ"כ ומדחה ל"ת כן איתא בתוס' בשם הירושלמי, ונ"ל דהלא על הכהן יש עשה ול"ת בטומאת מת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, ודעת התוס' דבמקדש לא היו נושאין כפים אלא פעם אחת ביום, אבל דעת מהריעב"ץ ז"ל דעל כל עבודה ועבודה של ק"צ מחייבין בנ"כ עיי"ש, אבל בספר קרית ספר כתב דברכת כהנים דמוסף ובנעילה היי מדרבנן וקרא אסמכתא ולהכי במקדש לא היו מברכין אלא בתמיד של שחר דליף מנ"כ דאהרן דלא הי' אלא בשחר, ומתורץ קושית הגאון מהריעב"ץ דהלא מוסף ותמיד הערב ב' עבודות הן:

[רטז] זר הנושא את כפיו עובר בעשה, ואיסור עשה פי' במג"א משום דמזכיר השם לבטלה, וההפלאה כתב כיון דאיכא מ"ע על הישראלים אלים להתברך מן הכהנים היינו דעובר בעשה שאינו מתברך, וברמ"א מסופק דאפשר עם כהנים אחרים עולה אבל לפי שני הטעמים דאמרן ליתא, ובמהרי"ט כתב דהעשה הוא דוקא במקדש שהיו מברכין בשם המפורש:

[ריז] סדר נשיאת כפים לרש"י ז"ל כך הוא, עוקר ברב רגליו בעבודה ממקומו ובא לפני התיבה, ומתפלל יהי רצון שתהא הברכה מקובלת כו' ומאריך בה עד שתכלה אמן של הודאה מפי ציבור, ושליח ציבור קורא כהנים אם שנים הן, ואם יחיד הוא אינו קוראו והיא מחזיר פניו מאליו, וכשכלה דיבור מפי קורא מברך אשר קדשנו וכ' ואח"כ מתחיל בברכה וכשכלה האמן האחרון מפי ציבור הן מחזירין פניהם וכופפין קשריהם אם רוצין, וש"ץ מתחיל שים שלום הכהנים מתפללים רבש"ע ומאריכין בה עד שתכלה ברכה מפי שליח צבור ועוקרין רגליהם והולכים להם עכ"ל:

[ריח] שני כהנים אינם נושאים כפיהם, כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו וכהן שעבד ע"ז ג"כ לא ישא את כפיו כן הוא בשאילתות, ולהרמב"ם דאף דשחיטה לאי שירות מ"מ אם שחט לע"ז אסור בין באונס ובין במזיד בין בשוגג ואפי' עשה תשובה אין נ"כ, ולרבינו גרשום מאור הגולה אם עשה תשובה מהני, אבל בשאר עבירות נושא את כפיו, וכתב הרמב"ם הטעם כיון דהוא מ"ע אין אומרים לרשע שיעבור עוד עבירות, (תוס' שם): [ריט] עיקר הטעם דאין הכהנים רשאין להתחיל עד שיכלה אמן מפי הציבור הוא משום דלשמעו נמי הברכה הני דמאריכין באמן, אבל אין הטעם משים ד תרי קלא לא משתמע דהא מסיק דתרי קלא מחד גברא לא משתמע כגון זכור ושמור מפי הגבורה.

אבל מתרי גברא משתמעי אפי' דומיא דזכור ושמור איידי דחביבא וקול שופר וקול חצוצרות במקדש תרי קלא משונין הן זה מזה מ"מ משתמעי איידי דחביבא לי' וכן שני כהנים עומדים על הדוכן וכן שנים קורין המגילה, (דף ל"ט ע"ב ובתוס' שם):

[רכ] פ' סוטה נזיר וברכת כהנים סמוכים זה לזה בתורה, וכן התנא סידרן ביחד, והטעם לזה אי' (במדרש נשא) וז"ל למה פ' נזיר אחר פ' סוטה ואחר פ' נזיר ברכת כהנים לפי שהיו אומרים לסוטה בתי הרבה יין עושה אין דרכה של אשה אלא להבדל מן היין כנזיר ומתנים עלי' כל האמור בפרשה ואם היתה טהורה ונקתה ונזרעה זרע יוצאים הימנה כהנים מברכים לישראל עכ"ל, ואפי' אם אינה אשת כהן תוכל בתה להנשא לכהן ועוד ברכת כהנים סמוך לפ' נזיר ללמדך שאסור בשתיית יין כנזיר בשעת ברכת כהנים, ומה שהכהנים אינם רשאים לעלות בסנדליהן לדוכן. פירש רב אשי שמא יפסקו לו הרצועה ואזיל למקטריה ויאמרו עליו שהוא בן גרושה, והקשה בטורי אבן תיפוק לי' דעבר בג' עשה והוא יותר גדול מחששא דב"ג והניח בצ"ע: [רכא] כללות הברכה של ברכת כהנים כל ברכה וברכה בפ"ע מאי מברכין ומאי מרמזין איתא במדרש, ועל כולם מביא פסוק אחד עיי"ש, ובקיצור הוא כך, ברכת יברכך, יברכך בממון ובעושר ובכללה כל הברכות הנאמרות בתורה בלשון ברוך, ברוך תהי' מכל העמים, ברוך טנאך ומשארתך ברוך אתה בבואך, וברוך אתה בצאתך, וישמרך מן המסים ומן הגולגלות, וישמרך בבנות שצריכות שמירה, וישמרך שתעשה מצות מממונך, וישמרך מגופך, מיצה"ר, ושלא ישלטו אחרים עליך, ישמרך מכל רעה, ישמר צאתך ובואך, ומן המזיקים המקיפים אותך וישמור לך ברית אבית, וישמור לך הקץ. וישמור נפשך בשעת מיתה, וישמרך מן גיהנם ובכולן מביא פסוקים על ענין שמירה, יאר יתן לך מן מאור השכינה, ומאור עינים, ושיביט עליך הש"י בפנים מאירות, ובמאור התורה לך בעצמך וגם יתן לך בנים המאירים בתורה, ויעמיד ממך כהנים שמאירים את המזבח, ויחנך שיתן לך דעת שבאתה חונן וחנינה לרחם על אחרים, ויחן אותך בבנים. וכתיב יחננו ויברכנו, ויחנך במשאלותיך ויעמיד ממך נביאים דבכולן כתיב חן ובכ"מ שאתה הולך תמצא חן, ויחנך בתלמיד תורה ובמתנת חנם ויוציאך משיעבוד מלכיות, ויתן לך גאולה שלימה, ישא יעבור מעליך כעסו ופניו היינו פנים של זעם, ויהפוך אצלך כדכתיב ופניתי עליכם, שלום בכניסתך ביציאתך, ושלום עם כל אדם, ותזכה לשלומה של מלכות בית דוד ולתורה שקרוי' שלום שלום בעוה"ז ושלום לעוה"ב שמלאכי שלום יבואו לנגדך ג' כתות בזכות שלשה ברכות של הכהנים והן מלאכי שרת שבאין לאדם בשעת פטירתו מן העולם אחת אומרת יבוא שלום. והשני' ינוחו על משכבותם, והשלישית הולך נכוחו ומקלסין לפניו בשלום:

[רכב] הברכות והקללות שבהר גריזים והר עיבל היו על ארבע דברים ללמוד, וללמד לשמור, ולעשות ובכלל ובפרט הרי שמונה לארור, ושמונה לברכה הרי ט"ז וכן בסיני, וכן בערבות מואב הרי מ"ח וערבות לששים ריבוא, וערבא דערבא, ולתרי"ג מצות נמצא קע"ג ריבאות וה' אלפים ריבאות ות"ת ריבאות ועוד ל' ריבוא ונ' אלפים וה' אלפים ומאתים בריתות. (תוס' ל"ז ע"ב):

[רכג] איתא בגמ' אין נותנין כוס של ברכה אלא לטוב עין שנא' טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל אל תקרי יבורך אלא יברך ופירש"י שונא בצע וגומל חסד בממונו והוא באין חולק, ותמי' לי שהשמיטו הפוסקים וצ"ע:

[רכד] הנהנה מצרי עין עובר בשני לאוין שנא' אל תלחם את לחם רט עין, ואל תתאו למטעמותיו, וגם זאת השמיטו הפוסקים וצ"ע:

[רכה] הס"ת שכ"ג קורא ביוה"כ היא נקראת ספר העזרה והוא שכתבו משרע"ה ואין קורין בה אלא המלך בהקהל והכ"ג ביוה"כ כן פירש"י, אבל התוס' הקשו ע"ז דהלא אסור לכנוס שם לבית קדשי הקדשים יותר מד' פעמים ביוה"כ ואם לאו חייב מיתה, ? ופי' דשתי תי ספרי תורות הוי א' בבית קה"ק, וא' בעזרה ונעשית דוגמת ספר תורה שהי' בעזרה בבית ק"ק ג"כ, וספר העזרה שיהי' ג"כ נגלל לתחלתו אבל לא היו יכולין ליכנוס לפני ולפנים כי אם לתקן או שלא יתעפש ויתקלקל או בשעת חניית הארון במשכן שילה עד שבנה שלמה את ביהמ"ק כ"כ (בב"ב י"ב), ונ"ל לתרץ דכשמכניס הקטרת ביו"כ ויוצא ואין בידו כלום מותר לו לקחת משם הס"ת לקרות בו, כי המשל"מ כתב (בהל' ביהמ"ק) דאם תחלת ביאתו הי' שם לצורך אפי' שנשתהה שם כל ל היום כולו אין בזה משום ביאה ריקנית, דאלת"ה כ"ג ביו"כ בעת יציאתו מבית קה"ק ומתפלל שם בהיכל תפלה קצרה איך מותר לו שם להתפלל הלא תפלה זו איני מן התורה אלא מתקנת חכמים ואינו בכלל עבודה ואיך מותר להתפלל שם ? אלא ודאי שבכה"ג מותר, ולענין ביאה ריקנית היכל וקדה"ק דין אחד להם שאסור ליכנוס ביאה ריקנית אלא בזה מחולקין דבהיכל בל"ת גרידא ולפני ולפנים במיתה ומ"ל איסור לאו ומ"ל איסור מיתה אלא ודאי בכה"ג ליכא איסור, לכן שפיר מוציא אז משם הס"ת, ואח"כ כשנכנס להוציא משם הכף והמחתה ואין בידו כלום מכניס מקודם את הס"ת ואח"כ מוציא משם הכף והמחתה, ולענין פרשת המלך בהקהל יש לתרץ דהרמב"ם פסק דפעם אחת בשבוע מותר לו ליכנס. לעליית בית קה"ק החמורה לתקן מה שצריך, א"כ בס"ת דבודקין שתי פעמים בשבוע מותר להוציא משם לבדקה ובאותו הפעם קירא בו, וביו"כ הלא א"א לתקן וצריך לעשות זאת בחוה"מ וכיון שמוציא ג"כ מכניס, או אפשר שבחוה"מ גופא

מוציא פעם אחת עכ"פ צריך לתקן הס"ת אין זה ביאה ריקנית כנ"ל לתרץ דעת רש"י בעזה"י: [רכו] קריאת הפרשה של כ"ג ביוה"כ מן התורה היא, ופירש"י ותוי"ט דלמדין מן המלואים דכתיב שם זה הדבר אפי' דבור מעכב עכ"ל, אבל בריטב"א בשם הירושלמי מפרש דלמדין מפרשת יוה"כ גופא דבעי התם מנין למקרא הפרשה ר' אידי בש"ר יוחנן כתיב ויעש מת"ל כאשר צוה ד' מכאן לקריאת הפרשה לומר דאפי' צואות יש לו לעשות כאשר צוה לומר שנקראים אף הוא בדיבור כאשר צוה ד' בדבור עכ"ל, וכן כתבו בתוס' ישנים, אבל המאירי כתב שאין הדברים נראין לעכב אלא שסדר הענין כך הוא, ואף כאן שאני קריאה דצורך עבודה היא ומתוך כך הותרה בה לבישת בגדי כהונה עכ"ל, נראה שכך כונתו מפני שבגמ' אמרו דלצורך עבודה היא ולא עבודה ממש ש"מ שאינו מעכב, ולפע"ד נראה שאינו ראי' כיון דלהגמ' ירושלמי פשיטא לי' שמן התורה היא ומעכבת למה לא יעכב, ואף כי אינו עבודה להצריך בגדי כהונה, אבל חיוב לעכב ישנו בזה, וכ"ת אנה מצינו דוגמתו ? מצינו במלואים כנ"ל, ובשביל זה קשה לי על התוי"ט כאן (פ"ז מ"ו) דדייק משום דבכ"ג נקיט המשנה לשון ברכות כ"ג ואצל המלך פרשת המלך. דקריאת הפרשה של המלך הוא מן התורה, וקריאת כ"ג הוא תיקון אנשי כנה"ג עכ"ל, וקשה לי דהא הירושלמי ס"ל דגם קריאת כ"ג מן התורה היא ואיך פירשו המשנה וצע"ג, מיהו נ"ל דהוי"ל כמו תנופה וסמיכה דמעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר כתיקונו מ"מ כיפר, ואפי' להסוברים דמעכב דמ"מ אינו עבודה דמעכבת כפרה:

[רכז] בא לו כ"ג לקרות, ואי' בירושלמי הובא במאירי בכל אתר אנו הולכין אצל התורה וכאן בכ"ג ובמלך מוליכין התורה אצלן אלא ע"י שהם גדולים בתורה התורה מתעלה בהם, והי' קורא בעזרת נשים כדאי' בגמ' דעד עתה יושב ואין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, אלא לאו ש"מ דבעזרת נשים הי' קורא, וכתבו בתוס"י ובריטב"א דדוקא בבגדי בד הי' קורא, אבל לא בבגדי זהב שכל המשנה בגדים מעבודה לעבודה טעון טבילה וקידוש ואין טבילה וקידוש אלא לעבודה חשובה וקריאת הפרשה אינה עבודה עכ"ל, ואי משום הא לא אריא דתיפוק לי' דתיכף אחר הקריאה הלא ילבש בגדי זהב לאילו ולאיל העם, אבל משום כלאים שלא לצורך דעושה עבודה שמותרת בבגדי בוץ לא איכפת לו, ומשמע מכאן דס"ל להריטב"א ז"ל כהראב"ד דכלאים בבגדי כהונה מותר אף שלא לצורך עבודה, אבל בירושלמי יומא איתא שם אם רצה קורא בבגדי זהב אם רצה קורא בבגדי בוץ באיצטלית לבן משלו פירש חלוק וסדין להתעטף בו, מ"מ אינו בגדי כהונה, וי"ל דהירושלמי לשיטתו דקריאת הפרשה מן התורה הו"ל כעין עבודה ומותרת בבגדי זהב, ובגמ' שלנו איתא דאינו עבודה י"ל דאסור בבגדי זהב של כלאים,

ורבותיו של רש"י פי' דבגדי כהונה הן האיצטלת לבן משלו, והקשה רש"י ע"ז מדלא קתני בה ובלבד שימסרנו לצבור אלא ודאי לפי שאין קריאת פרשת עבודה מותר לו לקרות בלא בגדי כהונה, ומ"מ אם קורא בבגדי כהונה ס"ד דמותר לו ליהנות מהן כדייק בגמ', והמאירי פי' דלאו דוקא בגדי לבן של כ"ג הלא לא צריך לזה בגדי כהונה אלא שדבר בהוה שמנה זקנים ואנשים של צורה להיות בגדיהם לבנים ביוה"כ עכ"ל:

[רכח] ברכות כ"ג אי' במשנה שדוקא בלשון הקודש ולא איתפרש מנלן, וכתב בתוי"ט דקאי על פרשה גופא שהיא בתורה ופשיטא שבלשון הקודש היא, אבל הברכות יוכל להיות שהם בכל לשון, ובתוס"ח כתב דמנ"ל על פרשת בעשור שבחומש הפקודים שהוא קורא ע"פ שהוא בלה"ק, תדע דצריך שמע לרבנן בק"ש שלא תאמר והיו וכו' ש"מ דאי לא כתיב והי' הוי נאמרה בכל לשון אף דאי' בתורה דנאמרה ע"פ, אבל בפרשת המלך גם הברכות ג"כ ס"ל להתוי"ט שהן דוקא בלה"ק, וברכת כ"ג כיצד ? חזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנה לראש הכנסת, וראש הכנסת, נותנה לסגן, והסגן נותנה לכ"ג, וכ"ג עומד ומקבל וקורא אחרי מות ואך בעשור וגולל את הס"ת ומניחה בחיקו ואומר יתר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן, ובעשור של חומש הפקודים קורא על פה, ומכאן ליכא למידק דחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב דכולן משום כבודו של כ"ג הוא להראות שיש שררות הרבה למטה ממנו כ"כ הרע"ב ורש"י, ועד עתה הי' יושב, ופי' בתוי"ט הטעם למה ישב עד עתה אי משום יקרא דכ"ג שלא יהא עומד כ"כ זמן רב בלא עבודה מתחלת שילוח השעיר עד הגיעו למקומו, א"נ משום חולשא דכ"ג עכ"ל, ונ"ל דלאו דוקא עומד בשעה שהסגן נותן לו הס"ת אלא בודאי מרחוק תיכף שהביאו הס"ת לעזרת נשים, אלא עיקר הרבותא ללמוד שבעזרת נשים הי' קורא כדאמרן, ומה שקורא בתורה אחרי מות, ואך בעשור שבפ' אמור דמותר לדלג בתורה בענין אחד כשהוא קרוב בכדי שלא יפסוק המתורגמין, אבל אם קודם שיגלול הס"ת עד מקום הדילוג מפסיק המתורגמן הפסוק שקורא אסיר לדלג ולגלול שנמצא ציבור יושבים ומצפים ואין זה כבוד הציבור, ומה שאנו אין קורין ביוה"כ פ' אך בעשור לחודש נ"ל כיון שאינו מענין עבודה אפי' ביוה"כ גופא אינו מן התורה לכן לא קפדינן ע"ז, ובשני ימים הראשונים של סוכות קורין זו הפרשה שני פעמים, ונ"ל אחת לפרעון דנו"כ, ואחת משום יו"ט של חג הסוכות, ובעשור של חומש הפקודים קורא על פה ואמר יותר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן שלא להוציא לעז על ס"ת כשרואין אותו קור בעל פה יהיו סבורים שס"ת חסר פרשה אחת כן פי' הרע"ב, ובגמ' פריך נגלול ונקרי ומתרצינן דאינו כבוד הציבור להמתין ואחריני לא יכול למיתי מפני פגמו של ראשון, ומשום ברכה שאינה צריכה, ואף דבשבת חנוכה

מוציאין ג' ספרי תורות ומתרץ תלתא גברי לתלתא ספרי ליכא פגמא חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא. ובירושלמי מפרש לפי שזה סדר היום לכן מותר לגלול ס"ת מפ' אחרי מות עד אך בעשור, אבל בעשור שבחומש הפקודים אינו מעיקר הקריאה לכן התירו לכ"ג לקרות ע"פ, ואף שדברים שבכתב אסור לאמרן ע"פ, ולכן מותר תמיד לומר תהלים על פה משום דאומר רק שבח והודי' אבל לחובה לא כ"פ הריטב"א והתוס' ישנים וכ"כ הרבינו יונה בברכות:

[רכט] בענין מנין הברכות שכ"ג מברך על קריאת התורה איתא במשנה שמונה ברכות אבל בפרטן אתה מוצא ט', ופי' במאירי שמונה ברכות לאחרי' ואינו מברך שלפני' כלל או שמא ברכת התורה שלפני' ולאחרי' הוא מונה אותם כאחד, והא שמתחיל למנותם הראשונה על התורה כונתו שלפני' ושל אחרי' מנויות כאחד עכ"ל, אבל התוי"ט כתב וז"ל על התורה שתי ברכות הן כמו בבית הכנסת, וכן פי' הרמב"ם בפי' המשניות ביומא ובסוטה וכן הרע"ב ביומא פי' ועל ישראל ועל שאר התפלה חדא ברכה היא, אבל (בפ"ז דסוטה) מפרש הרע"ב שמונה ברכות אחר הקריאה כפירש"י והוא שיטת הירושלמי ובחיבורו כתב ג"כ כשיטת הירושלמי כ"כ התוי"ט שכתב (בספ"ג) מעבודת יוה"כ דהני שמונה כולן לאחריהן שכתב ומוסיף לאחריהם ז' ברכות חוץ מברכה אחרונה של ס"ת, נמצא שבאמת מברך ט' ברכות, וסדר הברכות מפורשין בירושלמי (א) ברכת התורה שלפני' (ב) ברכת התורה שלאחרי' כמו בבהכנ"ס (ג) רצה כמו שאנו אומרים רצה ד' א' בעמך ישראל ותן לנו לב טהור לעבדך בלב שלם וחותם ברוך הבוחר בעבודת עמו ישראל באהבה. (ד) מודים שאנו אומרים בשמ"ע וחותם הטוב שמך ולך נאה להודות, (ה) סלח לנו עונותינו ביוה"כ הזה וחותם מוחל לעונות עמו ישראל (ו) על המקדש שיעמוד על מכונו וחותם ברוך השוכן בציון (ז) שיושע ד' את ישראל, (ח) על הכהנים שירצה עבודתם ויתקבלו מעשיהם ברצון וחותם ברוך מקדש הכהנים (ט) מפו' בגמ' שלנו תפלה תחנה ובקשה דרך כלל שיושע ד' את ישראל וכולל דברים שישראל צריכין להושע לפי הזמן וחותם שומע תפלה ע"כ:

[רל] מכאן ואילך כל אחד מביא ס"ת מתוך ביתו וקורא בו וכ"כ למה ? להראות חזותו לרבים, ופירש"י וז"ל לאחר שגמר כ"ג לקרוא הפרשה בברכותי' כל אחד מן הצבור מביא ס"ת לעזרה קסבר אין עירוב והוצאה ליו"כ, א"נ ירושלים דלתותי' נעולות בלילה ומערבין את כולה כן פירש"י בסוטה, אבל ביומא פירש"י ומערב יוה"כ הביאו לשם, וצ"ע שסותר עצמו, ובמאירי כתב וז"ל ודבר זה יש מפרשים אותו לדעת האומר שאין עירוב והוצאה ליוה"כ ואין צורך לכך שירושלים דלתותי' נעולות בלילה ושמא הי' מערבין את כולה

בעירוב אחד או שמא שמערב יו"כ היו מביאין אותן לבית הכנסת עכ"ל, מיהא לפמ"ש בעירובין דלאחר שנפרצו בה פרצות לא היו יכולין לערבי את כולה, ובע"כ צריך הי' להביאם שם מעיו"כ, ואיכא למימר דרש"י ביומא מילתא דפסיקתא נקט שתמיד אפי' לאחר שנפרצו בה פרצות היו מביאין מערב יוהכ"פ, הא מקודם יכולין היו לערב את כולה כנ"ל, והס"ת אף שהי' קורין בה מ"מ משמע מדאמר דכל כך למה כלומר לקרות בה הלא הי' יכול לקרוא בביתו אלא עיקרו של דבר להראות חזותו לרבים, ופירש"י להראות נוי של ס"ת ותפארת בעלי' שטרח להתנאות במצות שנאמר זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות נאות ס"ת נאה, בלבלר נאה, ואומן נאה עכ"ל ביומא, ובסוטה לא מפרש תפארת בעלי' אלא של הס"ת בעצמה, ואין הפי' דכל אחד רצה להתפאר בזה דודאי מגונה הוא מי שחפץ להתגאות בפני בני אדם אפי' במצות, אלא פירושו דמפרסמין עושי מצות ולמדם לעשות המצות בלב שלם וביד נדיבה כמצוה עלינו זה אלי ואנוהו: [רלא] אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, ובזה נראה לפרש הכתוב וישב שלמה על כסא ד', והקשה במדרש רבה אפשר לומר כן, כתיב שביבין דנור ואיך אפשר לבו"ד לישב על כסא ד' וכדיסד הפייטן כסא של אש ומרכבה של אש והנה המדרש מתרץ התם אכן הרבה פירושים לתורה, ונ"ל לפרש דביהמ"ק נקרא בשם כסא הכבוד כדכתיב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו וגו' וכן אי' ברבה בא שהתפלל אברהם אע"ה ואמר בזה"ל אי אתה נותן לי מקום הכסא שהוא הר הבית אין אתה נותן לי כלום וכתיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי זה בית המקדש וכתיב לא זכר הדום רגלו ביום אפו, וזה הפי' וישב שלמה על כסא ד' כלומר שהותר לו ליישב בעזרה שהוא כסא ד', ומלך בו"ד אין יושבין על כסאו רק הש"י חלק מכבודו למלכות בית דוד שישבו על כסאו וכן איתא בחגיגה (דף י"ד) כתוב אחד אומר כרסי שביבין די נור, וכתוב אחד אומר עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתב, ופי' שם רע"ק אחד לו ואחד לדוד, ופירש"י וז"ל שני כסאות נתקנו לישב עליהן, הרי דשני כסאות ביחד אחד לשכינתו יתעלה דלו המלוכה וחלק מכבודו ונתן רשות למלך דוד לישב אצלו, אף כאן אני אומר כל מה שלמעלה כן למטה בביהמ"ק ג"כ כסאו של הש"י ואצלו יתברך שהוא חונה שם בביהמ"ק שנקרא כסא, ומלכות בית דוד אצלו וא"ש, והנה בתוס' מספקים בזבחים אם הוא מן התורה דאסור לישב או מהלכה לממ"ס או מדרבנן, ואני אומר שמשנה מפורשת היא מלך בו"ד אין יושבין על כסאו ומורד במלכות חייב מיתה כש"כ על כסא כבודו כנ"ל ברור הרי בודאי מן התורה וא"ש:

[רלב] מצות הקהל שהמלך קורא בה במשנה תורה תנן מוצאי יו"ט הראשון של חג הסוכות בשמיני במוצאי שביעית זמנה, ומד"ת ביום הראשון של חג הסוכות חיובא, ופירש"י ומיהא ביו"ט לא שאין תיקון הבימה דוחה לא את השבת ולא יו"ט ומאתמול נמי לא עבדי' ליה דדחיק לי' עזרה לכן עושין אותו בראשון של חוה"מ, ואם חל ראשון של חוה"מ בשבת דוחין מפני הבימה כדאמרן, ובמס' תמיד איתא שאסור לעשות אכסדראות בעזרה וקשה איך עושין בימה של עץ, ותירץ הראב"ד דדוקא אצל מזבח אסור, ועוד לשעתה הי' ולא קבוע, ובירושלמי עוד הטעם מפני התקיעות שתוקעין בו ביום כדלקמן, וברש"י וברע"ב (מגילה דף ח) משום דמחויבין כל העם להביא את טפם ובשבת א"א וביו"ט לא שייך משום הטף, דהוצאה לצורך הותרה משום מתוך ואין לך מצוה גדולה מזו דודאי מותר, מיהו הקשה בטו"א למ"ל משום הוצאה דתיפוק משום בימה וחצוצרת של תקיעה והא בירושלים קודם שנפרצו בה פרצות הי' אפשר להביא, ובהג"ה שם מיישב די"ל מפני הטף שהי' עם אמם חוץ לירושלים בתוך התחום, ומיהו מה דאי' במגילה בהקהל מאחרין ולא מקדימין משום דאכתי לא מטי זמן חיובא וכתבו התוס' דזמנו לאו ביום הראשון של חג אלא בראשון של חוה"מ, והקשה בטו"א למה בשבת לא מקדמינן הא אח"כ מאחרת לי' ומ"ל מקדימין ומ"ל מאחרינן אלא ודאי אתחלתא דמועד דעד חצי מועד מיקרי אתחלתא עכ"ל, ובקרית ספר משמע דמוצא י"ט דוקא דבבוא כל ישראל לראות משמע יום ראשון ולא יום ב' וג' עכ"ל, וכתב עוד דמדאורייתא הקהל דוחה שבת עכ"ל, ואיני יודע מאי דחיית שבת יש בקריאה והבימה והחצוצרות והתחינות בודאי מדרבנן נינהו, ואפשר דס"ל דחצוצרות דאורייתא כדכתיב בהקהל הקהל תריעו, ואפי' אי נימא כך מ"מ עיקר איסור התקיעה דחצוצרות לא הוי אלא מדרבנן שמא יתקן כלי שיר וצ"ע, וכתב במנ"ח דהשמיטה הסמוך ליובל הי' קורין ביובל בחג הסוכות, ולפ"ז אח"כ עברו ח' שנים היינו שנת היובל וז' שני השמיטה כפי מה דקיי"ל שנת היובל אינו חשוב לשמיטה, וצריך ז' שנים לשמיטה חדשה עכ"ל:

[רלג] מי הם המחויבים בהקהל ? אנשים ונשים וטף ואפי' הערל שמתו אחיו מחמת מילה, אבל הטמא פטור שנא' בבוא כל ישראל לראות וזה אינו ראוי לביאה, והטומטום והאנדרוגינוס חייבין, ועבדים אף דהשוו תמיד לנשים מ"מ פטורים, ולא אמרינן ערל כטמא בכ"מ דהיינו דוקא לקרבן ולתרומה אבל היכא דליכא קרבן לא הוי כטמא, ואיסור ביאה לערל אינו אלא מדרבנן דלחלל עבודה צריך קרא, (קרית ספר) וטמא דפטור הלא לכאורה יכול ליכנס מן התורה לעזרת נשים, וכתב במנ"ח כיון שאסור לבוא שמה מדרבנן העמידו דבריהם במקום עשה, ומחוסר כיפורים פטור מראי' דצריך שיהא

ראוי לבוא למחנה שכינה אבל בעזרת נשים יכול לבוא וחייב, והטף באים לתת שכר למביאיהם כי הן פטורין מכל המצות, ועזרת נשים פירש"י היא היתה חול כשאר הר הבית שלא נתקדש אלא מן החומה ולפנים ואפי' חלל שער נקנור העולה מעזרת נשים לעזרת ישראל לא נתקדש עכ"ל, אבל מ"מ אסיר מדרבנן:

[רלד] הרמב"ם כתב מ"ע להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שביעית בעלותם לרגל ולקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצות ולחזקן בדת אמת, ולא נתפרש על מי מוטל להקהיל את העם אם על הסנהדרין או על המלך או על העם ששומעין, מיהו מ"ש בגמ' דנשים מחויבין בהקהל משמע שעל כל ישראל המ"ע היא, ולא נתפרש ג"כ שעל המלך דוקא מוטל או על ראש השופטים וכדומה וצ"ע ועי' במנ"ח:

[רלה] כיצד סדר הקריאה ? תוקעין בחצוצרות בכל ירושלים ומביאין בימה גדולה של עץ ומעמידין אותה בעזרת נשים והמלך יושב עלי' כדי שישמעו קריאתו, וכל ישראל העולים לחג מתקבצים סביביו וחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנו לסגן, והסגן נותנו לכ"ג, וכ"ג נותנו למלך כדי להדרו ברוב עם, ומהיכן הוא קורא מתחלת ספר אלה הדברים עד סוף פ' שמע ישראל, ומדלג לוהי' אם שמוע וגומר אותה פרשה ומדלג לעשר תעשר וקורא מעשר תעשר על הסדר עד סוף ברכות וקללות עד מלבד דברי הברית אשר כרת אתם בחורב ופוסק ע"כ:

[רלו] מדינא המלך יושב בעת קריאה אבל אם ירצה למחול על כבודו ולעמוד מותר ושבחוהו חכמים. אף דמלך שמחל ע"כ אין כבודו מחול דכתיב שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, ומתרץ בגמ' מצוה שאני, ופי' בתוס' דשני מיני מצות יש מצוה שהוא משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה, וכן דחולץ או מייבם כדי לקיים מצות מלך עולמים ומראה בעצמו אימת שכינה עליו יכול למחול, אבל מצוה כדי לחלוק כבוד לבו"ד כגון לכלה ולת"ח אסור לו למחול, אבל הב"ש פליג ע"ז וכתב דעשה דכבוד התורה עדיף מכבוד מלך, וכן איתא בפירוש בהוריות חכם קודם למלך ומתרץ בענין אחר כיון דצריך לעמוד מפני התורה הוא עשה מפורש בתורה לכן יוכל לותר על כבודו עיי"ש:

[רלז] ברכות שכ"ג מברך אותן, היינו ח' ברכות אחר הקריאה וברכה אחת קודם הקריאה ג"כ המלך מברך אותן אלא שנותן של רגלים תחת מחילת עון, ופירש"י שמסיים מקדש ישראל והזמנים, והרמב"ם כתב שמברך אתה בחרתנו: [רלח] בגמ' מבואר עון חנופה וענשו (א) לאדם שיש לו חנופה מביא אף לעולם ואין תפלתו נשמעת (ב) אפי' עוברין שבמעי אמן מקללין אותו (ג) ונופל בגיהנם (ד) והמחניף לחבירו סופו שנופל בידו (ה)

וכל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה (ו) ולבסוף גולה והוא מד' כתית שאינם מקבלין פני השכינה ואלו הן כת לצים, כת חנפים, כת שקרים, כת מספרי לשון הרע, אבל שפת אמת תכון לעד:

סליק פרק ז':

פרק שמיני [רלט] פרק זה מדבר ממצות משיח מלחמה ובו יתבאר אלו המצות כמו שמנאן הרמב"ם ז"ל, (א) לכהן המשיח לדבר באזני אנשי הצבא בשעת מלחמה, (ב) להיות מארס ובונה בנין ונוטע כרם שמחים בקניינם שנה אחת תמימה ומחזירין אותן מן המלחמה, (ג) שלא יעבור עליהם לכל דבר ולא יצאו אפי' לצורכי העיר ולצרכי הגדוד ודומה להם, (ד) שלא לערוץ ולחזור לאחור בשעת מלחמה, שלשה מצות האחרונות נוהגות דוקא במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה, ואיזה הוא מלחמת מצוה (א) מלחמת ז' עממין (ב) מלחמת עמלק (ג) ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, אבל מלחמת הרשות היא המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו:

[רמ] בתורה כתיב ונגש הכהן ואין אנו יודעים איזה כהן צריך לדבר, ולמדנו משוטר מה שוטר בממונה אף כהן בממונה כלומר יש על גביו, השוטר יש לו ממונה השופט עליו והכהן הזה יש לו ג"כ ממונה עליו והוא הכ"ג, מיהו הסגן אין לו אלא מדריגת אחת פחותה מכ"ג נמצא יש לספק איזה משניהם הוא הכהן המשיח או הסגן דשניהם אין על גביהם אלא כ"ג ולא יותר, ומתרץ בגמ' דסגן לאו ממונה הוא, ופירש"י דסגן אין לו גדולה של כלים בעוד שלא אירע פסול בכ"ג וקודם כל דבר צריך לבאר קדושת הסגן וקדושת משוח מלחמה דלשניהם יש קדימה אחד על חבירו כמו שיתבאר דקיי"ל (בנזיר דף ל) דמשיח מלחמה וסגן שפגעו שניהם במת מצוה יטמא משיח מלחמה ואל יטמא סגן דאף דמשיח מלחמה עביד מלחמה בשביל רבים מ"מ הסגן דחזי לעבוד עדיף, וטעם הדבר אף דודאי משיח מלחמה קדוש יותר דעדיף משום דעביד מלחמה בשביל רבים ועוד יש בו קדושת הגוף ע"י משיחה א"כ יש לו שני מעלות, מ"מ כיון דטומאה דחויה בציבור ומהדרינן אטהרה עבודתו שיוכל לעבוד עתה יותר חשובה ויוכל להיות שיעבוד עבודת כ"ג ביו"כ כשיטמא הכ"ג, אבל משיח מלחמה אינו ראוי לזה, אבל להחיותו דיש כאן שנים משיח מלחמה וסגן משיח מלחמה עדיף משום דתלוים בו רבים, וכן כ"ג המשיח ומשוח מלחמה שוים להרבה דברים שוין לה' דברים האמורים בפרשה אצל כ"ג והן לא פורע ולא פורם ולא מטמא לקרובים ומצווה על הבתולה ומוזהר על האלמנה. והרמב"ם השמיטה ותמה במל"מ והניח בצ"ע, ומשיח מלחמה נשאל בח' בגדים וכיון דנשאלו בו

באורים ותומים בח' בגדים אסור לו אח"כ לעבוד בביהמ"ק לעולם לא כך"ג משום איבה ולא כב"ה משום מעלין בקודש ולא מורידין, ובירושלמי הטעם דמדינא מותר לו לעבוד בד' בגדים אלא שלא יאמרו ראינו הכ"ג עובד פעמים בד' בגדים ופעמים בח', ובס' מנ"ח כתב לדעת הרמב"ם דכ"ג אסור לו לקחת לעולם שתי נשים פשוט דה"ה משיח מלחמה, אבל להראב"ד דס"ל דמעיקר הדין מותר לו לכ"ג לקחת שתי נשים שלא יצטרך לגרש אחת על יוה"כ ואינו מדרך המוסר דאסור אח"כ להחזיר אותה, זה דוקא בכ"ג דעביד עבודה אבל לא במשיח דמותר לו ליקח שתי נשים, וכתב הרמב"ם (פ"ז מה' רוצח) וז"ל אבל משיח מלחמה אינו מחזיר הרוצח מפני שהוא כהדיוט עכ"ל:

[רמא] הנה דינו של כ"ג דממנין אותו ע"פ ב"ד של ע"א ואין מושחין אותו ביום, יש לי להסתפק בדינים אלו מה דינו של משיח מלחמה, וברמב"ם (פ"ד מכלי מקדש הי"ט) מבואר מדרגות הכהנים וכתב דמשיח מלחמה קודם לסגן, ועוד שם דמשיח מלחמה אין בנו מתמנה תחתיו לעולם אלא הרי הוא כשאר הכהנים אם נמשח למלחמה נמשח ואם לא לא, וכתב עוד שהוא משמש במקדש בד' בגדים כשאר הכהנים עכ"ל, המצוה שימשחו כהן המשיח בודאי המצוה הוא על הסנהדרין ולא נתבאר מה שאומר דבריו אל העם אם מקיים מצוה בפ"ע הלא לכאורה שני דברים הן וצ"ע:

[רמב] בגמ' כאן אי' דסגן לאו ממונה ואמרינן בעלמא סגן היינו ממונה כמו שהקשו בתוס', אמרתי לבאר כאן דיני הסגן וממילא רוחא שמעתתא כתב הרמב"ם (בה' כלי המקדש) דממנין לו לכ"ג כהן אחד להיות לו לסגן והוא כמו משנה למלך והסגן הזה שני שמות יש לו נקרא סגן ונקרא ממונה והוא עומד תמיד לימין כ"ג, ובה' עבודת יו"כ כתב ומתקינין לו כ"ג אחר שאם יארע בו פסול יעבוד האחר תחתיו, וכן אי' בגמ' יומא ומתקינין לו אחר תחתיו וקשה כיון דהסגן ממונה תמיד להיות הכן שאם יארע פסול בכ"ג יכנוס זה זה תחתיו ולמה צריך קודם יו"כ להכין אחר הלא מפורש (יומא דף ל"ט) למה סגן בימינו שאם אירע בו פסול בכ"ג נכנס הסגן וכן בכל השנה כולה אי' בתמיד הסגן בימינו וכן משמע בירושלמי והובא בתוס' יומא שחשיב שם ה' דברים שהסגן משמש (א) אישי כ"ג הגבה ימינך אצל גורל של יו"כ (ב) הסגן בימינו וראש בית אב משמאלו (ג) הניף הסגן בסודרין אצל ניסוך היין של כ"ג (ד) עוד במס' תמיד בשעה שחפץ להקטיר עולה כ"ג והסגן בימינו והעלהו (ה) לא הי' כ"ג מתמנה עד שנעשה סגן ע"כ, ובס' שירי קרבן תמה למה לא חשיב ג"כ כשבא כ"ג לקרות בתורה ביו"כ הסגן נותן הס"ת לכ"ג והניח בצ"ע, ואני תמה עוד דגם בפרשת קריאת המלך אי' ג"כ במשנה שהסגן נותן הס"ת לכ"ג וכ"ג נותן למלך, ומתוך קושיא זו נראה לי לתרץ ג"כ

מה שהקשו התוס' על רש"י דפי' מ"ש בתמיד א"ל הממונה והוא הסגן והקשו הלא לא חשיב לי' בירושלמי בין הדברים שהסגן משמש, די"ל דתני ושייר וכ"ת מאי שייר דהאי שייר י"ל דשייר מ"ש בסנהדרין דממצע בינו ולבין העם, ובב"ש תירץ דל"ק על רש"י מהירושלמי די"ל דהירושלמי לא נחית לחשוב כל הדברים שהסגן היה משמש לכ"ג בעבודתו לאפוקי הדברים הנחשבים בתמיד אינם הדברים שהסגן משמש לכ"ג עיי"ש, אבל מזה ששייר עוד הרבה דברים שמשמש לכ"ג צ"ל ע"כ כתירוץ הראשון, ובתוס' מנחות מפרשים דהממונה על תמיד הוא הממונה על הפייסות, וכתב בעבוד ישראל וז"ל וצ"ל דס"ל לתוס' דתרי ממונים היו חד הסגן דאמרן והב' הוא הממונה על הפייסות ורש"י פי' בסנהדרין למה הסגן ממונה שאם יארע בו פסול בכ"ג אז עובד, אבל כ"ז שלא יארע בו פסול אין הסגן עובד שים עבודה שבעולם וכן פי' מוהרי"ב ומהר"ם ניגרין וכ"כ הרא"ש בתשובה (סוף כלל י"ג) ובסנהדרין תירצו התוס' דודאי ממונה הי' לדברים שמינוהו אחיו הכהנים אבל מן התורה אין לו שם מינוי ושררה יותר על אחיו הכהנים אלא כעין אמרכל וגזבר וכן הכא בסוטה ג"כ תירצו זאת, ואף דוקא שני כ"ג אין ממנים אבל שני סגנים ממנים, וא"כ יוכל להיות שהי' סגן אחר על יו"כ מ"מ נ"ל דליכא אחר אלא הוא של כל השנה והוא שמתקינין לכהן גדול אחר תחתיו על יו"כ, ולכאורה קשה למה צריך אותו להתמנות מחדש על יו"כ לכן נ"ל לפרש דבשביל זה מתקינין לו כהן אחר כלומר פירושו דודאי סגן חדש אינו צריך דיש לו כל השנה כולה, אכן מפני שדינו של כ"ג הוא למנותו ע"פ ב"ד של ע"א דאל"ה פסול לעבודת יו"כ וכ"ה בעבודת יו"כ זר הוא וחייב מיתה ואיך יכנוס, אלא ודאי זאת הוא הכנתו להיות כ"ג, עפ"י ע"א סנהדרין, ונראה דאם הסגן נכנס ביו"כ משום טומאת כ"ג והוא הי' משמש בח' בגדים אחר יו"כ אסור לו לעבוד משום הורדה למדרגה פחות כנ"ל, וכ"ז ביארתי בספרי דקה מן הדקה עיי"ש: [רמג] שני פעמים מדבר משיח מלחמה אל העם, אחת בספר בעת שיוצאין קודם שיערכו מלחמה אומר להם כל הפרשה מי שנטע כרם ולא חיללו וגו' שישמעו דבריו, ופעם שני בעורכי מלחמה אומר עוד הפעם אל תיראו ואל תחפזו, לשון הרמב"ם וקשה דלקמן ברמב"ם איתא עוד הפעם שמשיח מלחמה מדבר מי האיש אשר בנה בית חדש ונטע כרם, וקשה הלא כבר אמר וכבר חזרו דכבר באו עד הספר ושמעו וחזרו, אבל רש"י פי' דבספר אמר מי אשר נטע ובנה וחזרו ובשעת עריכת המלחמה הי' אומר אל ירך לבבכם, והכריע בלח"מ כדעת רש"י, ומשיח מלחמה הי' עומד במקום גבוה מאוד שישמעו כל העם ובלשון הקודש הי' אומר מן ויגש עד ודברו, וכהן אחר משמיע, משם עד ויספר, כהן מדבר, ושוטר משמיע, ומויספו שוטר מדבר, ושוטר משמיע, והשוטר

מדבר בכל לשון, הרי היו שני שטרים ושני כהנים ושני פעמים מדבר המשיח ובשני לשונות, מאחר שחוזרין מן מערכי המלחמה מתקנין את המערכות ופוקרים שרי צבאות בראש העם, לשון רש"י מעמידין זקופין מלפניהם בראשם של צד המלחמה בנ"א גבורים מזומנין לכך שאם יפיל אחד מן אנשי המלחמה יעמידוהו ויזקפוהו וג"כ מלאחריהם ויגברו את אנשי הצבא, אבל להרמב"ם מעמידין מאחור כל מערכה ומערכה שוטרים חזקים ועזים וכשילין של ברזל בידיהם הרוצה לחזור מן המלחמה הרשות ביד לחתוך את שוקו שתחלת נפילה ניסה ע"כ:

[רמד] הכהן המשיח הזהיר ד' דברים, אל ירך לבבכם, אל תיראו, ואל תחפזו, ואל תערצו מפניהם, ופי' הרמב"ן דהנה הכהן העובד השם יזהירם ביראתו ויבטיחם, והשוטרים מזהירים על ג' דברים על בית חדש, ועל הכרם בלא חילל, ועל האשה שלא לקחה, השוטרים ידברו על נוהג שבעולם. ומפני כי ג' דברים אלו לבו עליהם ביתו וכרמו, ואשתו אולי ינוסו ובשביל זה ימס את לבב אחיו, ומנאו הרמב"ן בשם בה"ג בל"ת מיוחדת היינו אל ימס. והירא והרך הלבב קיי"ל כרע"ק כמשמעו שאין יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה, ולא כר"י הגלילי דמשום עבירות הוא ירא, ומבואר בירושלמי ופסקה הרמב"ם שצריכין להביא ראי' לאמת כדבריהם על הבית. וכרם, ואשה לפני שרי הצבא, ואפי' לריה"ג דס"ל הירא מעבירות שעשה ג"כ צריכה ראי', אבל על רכות הלב א"צ להביא ראי' דנראה בי תיכף אם הוא באמת רך הלבב, והנשארים במלחמה כתב הרמב"ם וז"ל ישען על מקוה ישראל וידע שהוא עושה מלחמה על יחוד השם וידע שכל דמי ישראל תלוין בצוארו ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו ה"ז כמי ששפך דמי הכל שנא' ולא ימס וגו' וכל הנלחם בלא פחד ותהא כונתו לקדש את השם בלבד מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעו רעה ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עילם ויזכה לחיי עוה"ב שנא' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ד' אלקיך כי מלחמת ד' אדוני נלחם עכ"ל: [רמה] על איזה בית חוזר ? בין שבנה ולקח וירש וניתן לו במתנה, ואפי' בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות, אבל לא בית שער אכסדרה ומרפסת, אבל אם הוסיף עליו דימוס אחת חוזר, ודוקא שיש לו ד' אמות ואי לא לא נקרא בית, וכן אם גזל בית ג"כ אינו חוזר ואם עשה תשובה ויהב דמי חוזר, ודלא כריה"ג דס"ל דאפי' שילם דמיו כיין דמעיקרא בתורת גזילה אתי לידי', לא דלא קיי"ל כן, בנה בית והשכירו לאחרים והקדים לו שכרו ה"ו כמו שחנכו, נתן לו שכרו לאחר י"ב חודש ה"ז כמי שלא חנכו, ופי' בלח"מ כלומר אף שהשכירו ליב"ח ועברו שכבר עבר השנה מ"מ כיון שהשכר לא קיבל אלא לאחר יב"ח לא חשבינן החניכה

אלא מעת קבלת השכר ולא מעת השכירות, בנה בית ונתן בו חפציו ונעל בפניהם אם הי' צריך לבטל על שמירתן ה"ז כמו שחנכו והתחיל לישב בה, ואם אין צריך לישב ולשומרן ה"ז כמי שלא חנכו, ור' יהודה ס"ל דאף הבונה בית על מכונו שסתרו ובנאו במדת הראשונה אינו חוזר ולא חידש להוסיף עליו ואף אצלו אינו חדש וגרע מהלוקח והיורש, ופסק הרמב"ם דלא כר"י אבל המשל"מ פסק כוותי', נפל הבית וחזר ובנאו ג"כ אינו חוזר, בנה בית בחו"ל ג"כ אינו חוזר מפני שבא"י מצוה לחנכו. אבל בחו"ל אין מצוה לחנכו וה"ה כרם, ומנה למידין שחינוך של בית חדש בחו"ל אם עשה סעודה אינו של מצוה, (ב"ש):

[רמו] אחד הנוטע כרם, ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל ואפי' מה' מינים, אחד הנוטע ואחד המרכיב ואחד המבריך ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שנתן לו במתנה, כרם פירש"י דוקא שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, והרמב"ם לא חילק ואפי' היכא דא"צ לחזור משום עיקר האילן כגון דנטע לסייג ולקורות חוזר משום ההרכבה, ובגמ' מחלק ג"כ בין הרכבת היתר, ובין הרכבת איסור ואין חוזר רק בהיתר וה"ד היתר כפשוטו משני אילנות ממין אחד שזה פירותיו גסין וזה פירותיו דקין, אבל הרכבת איסור מין בשאינו מינו, ופירש"י כמו גבי גזלן על איסור אינו חוזר אף כאן על איסור אינו חוזר, וילדה שסיבכה בזקינה בטלה ילדה בזקינה ואין בה דין ערלה וממילא אינו חוזר, אבל ילדה בילדה כמו דאמרינן דנטעה לסייג ולקורות אינו חייב משום ראשונה ולא נבטלה, וטעם הדבר דגבי זקינה לאו בת אמלוכי הוא לחזור ולהיות ילדה ולא שייך על זה שום מחשבה אבל נטע לסייג או מימלך לקיומה חייבת בערלה, הילכך ילדה דקא מרכיב בגוה לאכילה חייבת בערלה, ואע"ג דלא אמליך אקמייתא הא מיהא לאכלה הוא ומהני מחשבה דעיקר דידה נמי אי הוה חשיב עלי' הוה מהני מחשבה, ואע"ג דבשעת נטיעה לאו להכי נטעה מידי דהוי אעלו מאליהן חייבין בערלה, (רש"י שם):

[רמז] כרם של שני שותפין און חוזרין עליו מעורכי המלחמה, אבל ה' אחין ומת אחד מהן במלחמה בלי בנים כולן חוזרין, ומפרש בגמ' הטעם התם כל חד וחד קרינא בי' אשתו, הא כל חד וחד לא קרינין בי' כרמו דהתם כל אחד יוכל לייבם אשת אחיו אבל בשני שותפין שאין לך בה גפן שאין לשנים חלק בה, אבל בית של שני שותפין חוזר ולא למדין מכרם ופי' בכ"מ מטעם דיש לכל אחד מקום מיוחד להשתמש בו שפיר קרינן ביתו, אבל הנוטע ה' אילני סרק וד' אילני מאכל או שגזל כרם אין חוזר וכן כתב בב"ש:

[רסח] אחד המארס את הבתולה, ואחד המארס את האלמנה וכן אם נפלה לו יבמה אפי' ה' אחין ומת אחד מהם כולן חוזרין ואף דמצוה בגדול לייבם, מ"מ אם קידם הקטן זכה

ולא דמי לאילונית דאסורה לכל (שיורי קרבן), המחזיר גרושתו והמארס אשה האסורה לו כגון אלמנה לכ"ג גרושה וחליצה לכ"ה ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין אינו חוזר, ומסופק במשל"מ כמו שמצינו דמחזיר גרושתו אין חוזר נראה דה"ה גבי בית דאם מכרו וחזר ולקחו דאינו חוזר ואפשר דשאני וצ"ע דאשה דכתיב בה חדשה למעוטי מחזיר גרושתו אבל בבית ליכא למעוטי, הנושא אילונית דאין מצוה לישב עמה מבואר בירושלמי דאינו חוזר, קידש אשה מעכשיו ולאחר י"ב חודש ושלם הזמן במלחמה חוזר, ופי' בכ"מ דכיון דאמר מעכשיו איגלאי מילתא דקודם בואו במלחמה אירס אשה, אבל אם לא אמר מעכשיו הו"ל כאילו עכשיו אירסה ולא כל הימנו שיאמר שהוא במלחמה שיארוס אשה לפטור עצמי, ולא דמי למת אחיו במלחמה דהתם לא עשה מעשה לפטור עצמו עכ"ל, אלמנה לכ"ג דאינו חוזר מעורכי המלחמה נ"ל דקאי על משיח מלחמה דמוזהר ג"כ על האלמנה דאלו כ"ג ממש בלי ספק אינו יוצא למלחמה כנ"ל:

[רמט] ואלו שאין יוצאין לעורכי המלחמה כל עיקר ואין מטריחין אותו לשום דבר בעולם הבונה בית וחננו, והנושא ארוסתו, או שייבם, ומי שחילל כרמו אין יוצא עד תום שנה שנא' נקי יהי' לביתו שנה אחת ושמח את אשתו, מפי הקבלה למדו שיהי' נקי לביתו בין לבית שקנה ובין לאשה שנשא ובין לכרם שהתחיל לאכול פריו וכל השנה כולו אין מספיק מים ומזון ולא מתקן את הדרך ולא שומר בחומה ולא נותן למסי העיר ולא יעבור עליו לשום דבר שנא' לא יצא ולא יעבור לעבור בשני לאוין לא לצרכי העיר, ולא לצרכי גדוד:

[רנ] הרמב"ם השמיט הדין דאילונית דאין חוזר בשבילה ותמה במשל"מ, ומתרץ בשירי קרבן כיון שאסור ליקח אילונית דבשאין לו בנים מיירי וא"כ איכא איסור דרבנן וכיון דהרמב"ם פסק שגם חלוצה לכ"ה שאינו חוזר אע"ג דאין אסורה אלא מדרבנן ממילא שמעינן דה"ה אילונית, ובהגהת רעק"א בשם הריטב"א וכן במנ"ח דכתב חליצה לכ"ה כיון דיש לו רמז בקרא חמיר איסורא וחושבין תמיד כדאורייתא, מ"מ למדנו דאפי' שאם אין באשתו אלא איסורא דרבנן חמור כדאורייתא לענין חזרה:

[רנא] עלו מאליהן חייבין בערלה, ובספרא אי' ונטעתם פרט לעולה מאליו וקשיא אהדדי, ותירץ הרמב"ם דמתני' מיירי ברה"י לכן חייב והספרא ברה"ר, ובב"ש תירץ דאידי ואידי ברה"י או ברה"ר והמשנה מיירי במקום ישוב והברייתא בחורשין:

[רנב] כרם שצריך שיהי' לו דוקא שתיים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, פירש"י דמאי דאמרינן ילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנותה מדרבנן דמתחזי כבת שתא

והרואה שאוכלין אומר פירות ערלה מותרין, אבל כולה כרם קלא אית לה ואתיא כמ"ד שאין ערלה נוהגת בנטיעה אחת אלא בכרם שלם, ובב"ש פי' דאתיא ככ"ע ונקט שתים כנגד שתים לרבותא דסד"א כיון דכרם שלם הוא מיחזי ככרם וכש"כ בנטיעה אחת וכן פסקו הרמב"ם והטור דערלה נוהגת אפי' בגרעין אחד או יחור אחד מן האילן עכ"ל, ונראה דלהלכה בודאי כיוון בב"ש, אבל רש"י נ"ל דדקדק מדאמרינן והנ"מ דאם כדבריו מאי הנ"מ כך צ"ל אפי' שתים כנגד שתים דמיחזי ככרם מ"מ ליכא קלא וצ"ע:

[רנג] המבריך אילן בירק קיי"ל כרבנן דאסור:

[רנד] ילדה הפחותה מטפח אינה מקדשת את הזרעים והנ"מ שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב.

ופירש"י דאינו מקדש את הזרעים משום כלאי כרם דקנבוס ולוף אסרה תורה ושאר זרעים מדרבנן הוא ובכרם כהאי לא גזור רבנן על שאר זרעים, אבל כרם גדול שהוא שיפלת הקומה הואיל וחשיבא גזר עלי' עכ"ל, וב"ש כתב שלא חילקו הפוסקים בדין זה בין קנבוס ובין שאר זרעים ואפשר לומר שדין זה בכלל שעורים שהיא הללממ"ס עכ"ל:

[רנה] מת תופס ד' אמות לק"ש שאסור לקרות משום לועג לרש חרף עושהו (דף מ"ג):

[רנו] חורגתו הגדולה בין האחין מותרת לאחין ולא אמרינן שיטעו שאח נשא אחותו דקלא אית לי' למלתא וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש:

[רנז] מת תופס ד' אמות לטומאה דחכמים גזרו שיהא המת מטמא סביביו כל הנכנס בד' אמותיו כד שלא ירגילו אוכלי טהרות ליקרב לו והוא סבור שלא האהיל ויש לחוש שמא יפשוט ידו ויאהיל ולאו אדעתי', וכי גזור רבנן ד' אמות במת המוטל למעלה אצל גג המערה וכדומה אבל אם יש היכר כל מקום שעומד בתורה טהור דכיון דמערה חלוקה הימנו ומחיצותי' ניכרות לא גזור רבנן במתים שבתוכה שיתפסו ד' אמות סביבותי', ומפרש בב"ש קבר של בנין במחיצות מסוימת די בהרחקת ד' טפחים, אבל שאינו מסוים במחיצות גבוהות י' טפחים צריך הכהן להתרחק ממנו ד' אמות עכ"ל:

[רנח] למדה תורה ד"א שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה משום שכתיב בתורה אשר בנה אשר נטע אשר אירס וכן פירש שלמה ג"כ הכן קודם ואח"כ תשא אשה ובקללה הוא היפך מקודם אשה ואח"כ כרם ואח"כ בית: [רנט] פירש"י דבכל חייבי לאוין דכהונה אין עבירה בקדושין אלא עד שיבעול שיביא זרעו או את האשה לידי חילול, ובממזרת ונתינה ג"כ אין עבירה בקדושין דכתיב בי' לא יקח אלא לא יבוא ולא תתחתן, אבל אלמנה כתיב בה לא יקח וקיחה היינו קדושין עכ"ל רש"י כאן, ומשמע לכאורה דוקא באלמנה לכ"ג יש לאו דלא יקח אבל דכ"ה לא, אבל בקדושין פירש"י דלאו דוקא

באלמנה לכ"ג אלא ה"ה כ"ה בגרושה זונה וחללה דהא גמרינן מהדדי, אבל הרמב"ם ז"ל סבר דוקא בכ"ג באלמנה אבל בכ"ה לא כתיב לא יקח ואע"פ שגמירי מהדדי בגז"ש דזונה זונה מ"מ לא אתיא גז"ש אלא להיות זרעו חולין אבל למלקי לא, אבל בשאר איסורי כהונה פשוט שכ"ג אינו עובר על ל"ת בקדושין שלא יהא כ"ה חמור מכ"ג, וכיון דבכ"ג אם קידש גרושה ולא בעל אינו לוקה דלא יקח משום לא יחלל כ"ה לא כש"כ שאינו לוקה אבל אסור בל"ת:

סליק פרק ח':

פרק תשיעי [רס] שני פרשיות של עגלה ערופה האמורות בתורה נאמרין ע"י שנים, היינו ע"י ב"ד הגדול, והם הזקנים האומרים ידינו לא שפכו וע"י הכהנים אשר אומרים כפר לעמך ישראל, ונאמרים דוקא בלשון הקודש, ולמדנו משני פעמים עניה, כתיב הכא וענו ואמרו ולהלן הוא אומר אצל הלוים בהר עיבל ג"כ וענו וגו' מה עניה האמורה להלן בלשון הקודש אף כאן בלה"ק ולוים גופייהו למדין משני פעמים קול בלוים כתיב קול ובמשה כתיב יעננו בקול מפי הגבורה ודאי בלה"ק:

[רסא] וכמה זקנים מב"ד הגדול שבירושלים יוצאין למדידת עגלה הערופה חמשה, שנא' זקניך שנים ושופטיך שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עוד אחד, והכי קיי"ל ת"ק ס"ל דסגי בשלשה ור' יהודה בחמשה כדאמרן, והרע"ב סתם הלכה כת"ק ובסנהדרין (פ"ג מ"ג) תנן בלשון פלוגתא דר"ש ור' יהודה ופסקו הרמב"ם והרע"ב שם דהלכה כר' יהודה, ועוד קשה דהתם גופיה בסמיכת זקנים לא פסק כר' יהודה ועי' בכ"מ ובב"ש ובתוי"ט דהרמב"ם סותר עצמו בענין סמיכת זקנים דשניהם דין אחד להם, וכתבו שכן מבואר בירושלמי שאמר רבי נראין דברי ר"ש בסמיכה, ודברי ר' יהודא בעריפה, וכן נמשך בעל ליקו"ה אחרי הב"ש והתוי"ט, וכתב בש"ק דברי תימה הם שהרי מסיק בירושלמי דלא קאמר נראין דברי ר"ש אלא במאי דלא דרש ויצאו אבל דלהוי הלכתא כוותי' לא קאמר עיי"ש, ולמדנו שם שצריך דוקא מב"ד הגדול שבירושלים משני פעמים זקני כתיב הכא זקניך וכתיב התם זקני העדה, אף דבכל התורה שלוחו של אדם כמותו הכי כתיב ויצאו ולא שילוחן, מ"מ שלוחי ב"ד ג"כ באין מקודם לציין את המקום כדלקמן:

[רסב] מדכתיב ומדדו נראה שצריך שיהא שנים לכל הפחות אשר ימדדו או שצריך שכל החמשה ימדדו וצל"ע, ואם נמצא קרוב לעיר אי' בגמ' דמ"מ צריך לקיים מצות מדידה, והראב"ד כתב שאין צריך למדוד. ותמה בש"ק, והמשל"מ תירץ דעיקר המדידה לעיר הקרובה מספקא לן אי צריך למדוד את כולם כלומר כל הערים אשר סביבותי' ומה שנמצא בעליל הי' מודדין לעיר הקרובה, אבל לשאר הערים אין חיוב למדוד דברי

לנו שאין צריך למדוד את כל הערים אלא מן הקרובה עיי"ש, והסנהדרין אחר המדידה הולכין להן, וזה שלא כדברי הב"ש שכתב דאפי' בעליל צריך למדוד לכל הערים לעשות פומבי שיתודע מי הוא הרוצח. וברמב"ם אי' אחר המדידה קוברין את הנהרג במקומו, והקשה במרה"פ שהוא נגד התוספתא שמביא בירושלמי וכך תניא התם שלוחי ב"ד יוצאין ומלקטין סימניו כדי שיוכלו להתיר אשתו וקוברין אותו במקומו כדין מת מצוה שקנה מקומו ומציינין על קברו כדי שיצאו ב"ד מלשכת הגזית וימודו הרי דקודם המדידה קברו אותו והניח בצ"ע, והנה כל א"י מהלך מ' יום כמש"נ בתורה במרגלים אפי' אם נאמר דירושלים באמצע ג"כ מהלך כ' יום ואיך יוכל להיות שהמת יהא מושלך כ' יום בגלוי וצ"ע אלא ע"כ כפירוש המרה"פ:

[רסג] נמצא טמון בגל או תלוי באילן או צף על פני המים לא הי' עורפין, נודע מי הכהו ג"כ לא היו עורפין, נמצאו שני חללים זה ע"ג זה להרמב"ם מודדין אותו מן העליון, ולהראב"ד ספיקא דדינא, ולהרמב"ם צף אינו אלא ע"ג מים ומין במינו לא נקרא טמון, ובמנ"ח פי' כיון דספק כפרה לחומרא לכן פסק כן הרמב"ם, ובירושלמי ראוהו מפרכס כאן ובא ומצאו מת במקום אחר מודדין ממקום שנמצא, נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה עכו"ם לא היו עורפין מפני שהוא הי' ממציא עצמו למיתה ע"י עכו"ם, [רסד] נמצא קרוב לירושלים אין מביאין, וטעם הדבר דכתיב לרשתה וירושלים לא נתחלק לשבטים והכי קיי"ל, ואף דקיי"ל ג"כ דאין יסוד למזרחית דרומית לפי שלא הי' בחלקו של טורף, אבל שאר ירושלים והמקדש הי' בחלקו של בנימין ונמצא ההלכות סותרות זו את זו, ותירצו בתוס' די"ל דהכי גמירי שלא לעשות יסור לקרן הזה כדכתיב הכל בכתב מיד ד' השכיל ע"כ, ואף חוץ מטעם דלא נתחלקה לשבטים נ"כ לא היו צריכין להביא בירושלים עגלה ערופה דהי' צריכין למיזל בתר רובא דעלמא וירושלים הי' רובא משום דכל ישראל נכנסין בה ברגלים, ותירצו בתוס' מ"מ הי' שם מקומות שלא היו מצויים רובא דעלמא, אבל בב"ש תירץ דקרובה בעינן, דבזה תלה רחמנא ואי הוי אזלינן בתר רובא דעלמא לעולם היו מודדין לעיר הגדולה שבעולם אלא ודאי כדאמרן:

[רסה] אין מודדין אלא מעיר שיש בה ב"ד, פי' אם נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד אין מודדין אלא להעיר שיש בה ב"ד, ובתוס' ב"ב הקשו כיון דכתיב העיר הקרובה דאזלינן בתר קורבא דמוכח דמשם בא ההורג אמאי הכא מודדין מעיר שיש בה ב"ד הא מוכח דההורג בא מעיר הקרובה שאין שם ב"ד והובא ג"כ בהגהת רעק"א והניח בצ"ע, ותירץ בב"ש דולקחו זקני העיר ההוא עדיף כשם שאמרינן אע"ג דרובא דאורייתא וקרובה דאורייתא אפ"ה רובא עדיף עכ"ל, וכתב המשל"מ להלכה דאם אין הב"ד בכל העיירות

אין מביאין עגלה ערופה שהרי גבי ערי מקלט נמי נחלקו בעיר שאין בה זקנים אם הוא קולטות ופסק רבינו דאין קולטת ומשמע דהוי לעיכובא, וכתב עוד ואם החלל קרוב לערי מקלט ועי' בירושלמי עכ"ל, ותליא בזה בפלוגתא כמבואר בירושלמי למ"ד נחלקה לשבטים מביאין, ולמ"ד לא נחלקה אין מביאין דומיא דירושלים, ומבאר בש"ק דזה כונת המשל"מ למה לא הביא הרמב"ם דין של הירושלמי להלכה דהלא הוא ז"ל פסק דהרוצחים לא היו מעלים שכר ללוים א"כ סובר דלבית דירה ניתנו ולא נתחלקה א"כ הו"ל להביא שערי מקלט לא היו מביאין עגלה ערופה והניח בצ"ע, ובמרה"פ מבאר עוד יותר דהלא היו ש שני מיני ערי מקלט שש ערי מקלט דלכ"ע לא נתחלקה לשבטים, והמ"ב עיר דעליהם תתנו פליגי בזה תנאי ולר' יהודא דקיי"ל כן דמ"ב עיר היו מעלין שכר, ושש לכ"ע לא היו מעלין וצ"ע, וב"ד זה הוא דוקא סנהדרין של כ"ג שצ"ל בכל עיר ועיר:

[רסו] נמצא הנהרג מכוון בין שתי העיירות ואנשי זו כאנשי זו בשוה יביאו שניהם עגלה אחת בשותפות ויתנו ויאמרו אם זו היא הקרובה הרי הוא שלהן ואלו יתנו להם חלקם במתנה, וכן יעשו אנשי העיר השני' לפי שא"א לצמצם אפי' בידי אדם כן פסק הרמב"ם (פ"ט מרוצח) דלא קיי"ל כר"א במשנה כחן שאמר דמביאין שתי עגלות:

[רסז] קיי"ל דבשני דברים אין מקדרין, לא בערי מקלט. ולא בעגלה ערופה מפני שהן של תורה, ופירש"י כשבא למדוד הערים שסביבות החלל לידע איזה קרובה מכולן אל החלל, וטעמא מפני שמדידתן של תורה הילכך לא משערין בהו מידי אלא מודדין הרים וגאיות כקרקע חלקה, (רש"י עירובין דף נ"ח ופסקה הרמב"ם):

[רסח] אין העיר הקריבה מביאה אלא בזמן שמנין הרוב שוה כמו מנין העיר הרחוקה, אבל אם היו אלי שברחוקה מרובין על אנשי הקרובה ממנה הולכין אחר הרוב והם מביאין, ושניהן ה מן התורה רוב וקרוב, אלא רובא עדיף: [רסט] בשני דברים קיי"ל דמוליכין הגוף אצל הראש וקוברים אותו במקומו, במת מצוה וכן בהנהרג בדין עגע"ר, ומודדין מחוטמו, נמצאו מתים רבים זה בצד זה מודדין מחוטמו של כל אחד ואחד מהן ואם הי' עיר אחת קרובה לכולם מביאה עגלה אחת על כולן כן פסק הרמב"ם והכ"מ לא ציין מקומו, ובמנ"ח מביא מפורש בגמ' דאין עורפין שתי עגלות כאחת, והקשה דהלא מבואר בכריתות (דף ה) דחמשה מביאין קרבן אחד על כמה עבירות ולמה לא נחשב גם זה הדין, ותירץ דודאי בנמצאו כאחד אז אין מביאין רק אחת. אבל אם מצאו אחד וקודם שמדדו או לאחר מדידה קודם שהביאו עוד נמצא חלל אח"כ כיון שנתחייבו קודם ובפרט לאחר המדידה אפשר דמביאין כל אחד דוקא דנתחייבו על כולם עכ"ל, ול"נ דמכריתות

אין ראי' דשם לא חשיב אלא מילי דקרבנות על המזבח, אבל הביא במנ"ח ראי' מפורשת דטעם דאין עורפין שתי עגלות כאחד משום שאין עושין מצות חבילות חבילות ומיירי בעיר אחת ובאותן זקנים, ומסתברא דהמדידה הוי הפסק ובירושלמי מביא עוד אם הי' הראש מלמטן והגוף מלמעלן כ"ע מודין שמוליכין הראש אצל הגוף, הי' מקום משופע מכאן ומכאן והגוף מצד המדרון מזה, והראש מצד מדרון השני איבעיא אם נאמד שנהרג בראש ההר ונפל הראש מצד זה והגוף מצד השני או הראש הזה מאיש אחר ונאבד הגוף מראשו של זה והגוף מאיש אחר ונאבד הראש מגופו של זה ושני הרוגים הן, ואם הי' שוה מכל צדדין ונמצא הגוף במקום אחד והראש במקום אחד כל מקום שדרך הראש להתיז ואינו מונח ברחוק מהגוף אמרינן בשניהם מאיש אחד, ואם לאו דמונחין ברחוק מקום אמרינן שני גופין הן וראשו של זה וגופו של זה נאבדו ע"כ מירושלמי ותמה בש"ק על מה שהשמיט הרמב"ם הדינים אלו והניח בצ"ע, (דף מ"ה):

[ער] נפטרו זקני ירושלים והלכו להם זקני אותו העיר מביאין עגלת בקר אשר לא משכה בעול ופה לא נתבאר כמה שנותי', ובמשנה פרה מבואר שתהא נקיבה ובת שתי שנים. ומבואר ברמב"ם, אבל אם היתה בת שתי שנים ויום אחד פסולה, ואף דקיי"ל דעגל הוא בן שנה דוקא ? שאני הכא דכתיב עגלת בקר ולא כתיב עגלה סתם כ"כ הרמב"ם והר"ש, והרא"ש הוסיף לפרש דמשמע שהיא קרובה להיות בקר, ועל מ"ש רבינו ויום אחד כתב המשל"מ לא ידעתי מקור דין זה דהא קיי"ל שעות פוסלות בקדשים וצ"ל דשאני עגלה ערופה דאינו מקדשי מזבח דמצינו קולות אחרות בעגלה ערופה ואפשר דגם זו מהם דדוקא יום אחד משום דיום אחד בשנה חשוב שנה אבל שעות לא פסלי עכ"ל, וע"ז השיב במנ"ח דאדרבא שעות בקדשים הוא קולא כגון כבש שנולד בער"פ בשעה ב' אחר חצות דאי אמרינן שנה ויום אחד תיכף בכניסת ליל ער"פ עברה שנתה ופסול לק"פ, אבל אי בעינן מעל"ע לשעות לא שלמה לו שנתו עד ב' שעות אחר חצות, ועל הרמב"ם קשה בהיפוך למה החמיר כאן יותר בעגלה מבקדשים דיהא חמור מקדשים בקדשים פוסל עד שתי שעות כדאמרן ולהרמב"ם תיכף מקצת היום ככולה ומצפרא פסול וצ"ע:

[ערא] אשר לא עלה עלי' עול, וכתיב אשר לא עובד בה ולמ"ל שנים ? אלא העול פוסל בין בשעת עבודה בין שלא בשעת העבודה, שאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת עבודה, ופירש"י אפי' הניחו עלי' להקל משאו מידו ולא למשוך בשעת עבודה שעבודה זו לצורך היא, אבל אקראי בעלמא שהניח שם עלי' ולא להוליכו אלא איקרי ואותיב לא פסלה עכ"ל, וכמה שיעורא לרחבו טפח דשיעור דעול טפת אע"פ שלא חרש בה ולא עשה בה מלאכה, ושאר עבודות אין פוסלין אלא בשעת מלאכה, ומלאכה שהיא לצרכה אינו

פוסלת כגון פירש טליתו מפני הזבובים, שלא לצרכה פסלה, כללא דמילתא פרה אדומה ועגלה ערופה שניהם הם דינם שוה לענין מלאכה:

[ערב] אין המומין פוסלין, אבל טריפה פוסלת בה כקדשים, ובירושלמי איתא דמחוסר אבר פסלה בה, והרמב"ם השמיטה ותמה בכ"מ והניח בצ"ע, (דף מ"ו):

[רעג] שני מיני עבודות אינן פוסלות בקדשים ולמדנו מש משני פסוקים מדכתיב בה דוקא בעגלה ולא בקדשים. וכתיב בבעל מום ג"כ מיעוט דוקא מום פוסל ולא בעבודה, ובשני מיני עבודות הקדשים אינם פוסלת בין עבודת היתר, ובין עבודת איסור, וה"ד עבודת היתר עלי' עלי' עול או שאר עבודות, וה"ד עבודת איסור כגון שעבדה בשבת או כלאים בשור וחמור דדוקא שנרבעה באדם פוסל אבל בנרבעה מאינו מינה לא פסלה:

[רעד] תוספתא חומר בעגלה שאין במוקדשין, וחומר במוקדשין שהמוקדשין אינם נפדים, ועגלה נפדית, וחומר בעגלה ששנים פוסלין בה משא"כ במוקדשין ומזה למד המנ"ח שחוץ ממומים כל הדברים שפוסלים בהקדש פוסלים בעגלה משום דכפרה כתיב בה כקדשים, ולפ"ז דעריפתה היינו שחיטתה ומטהרתה מידי נבילה ולפ"ז אם ערפו העגלה אסור לשחוט אמה בו ביום, ובש"ק כתב דע"כ לא לכל מילי השוה לקדשים דילפינן מועפו וכן למדנו דעריפתה דוקא ביום כקדשים, ועריפתה אע"פ שהיא נמצאת אח"כ טריפה מ"מ מטהרת ג"כ טריפתה דומיא דשחיטה ממש ואיתא עוד שם בירושלמי דמה מכשיר ולא אמרינן כקדשים דדמה אינה מכשיר שדם שאינו נשפך כמים אינו מכשיר. ובש"ק תמה ע"ז כיון שהוא כקדשים למה מכשיר והניח בצ"ע: [רעה] ומורידין אותה לנחל איתן, איתן כמשמעו ש קשה, אע"פ שאינו איתן כשר, ורש"י פי' עמק קשה שלא נעבד, והרמב"ם פי' נחל מים ששוטף בחזקה והתוי"ט רצה לפרש שהוא פלוגתא דתנאי דר' יאשיה סבר לא יעבד ולא יזרע משמע לשעבר, ור' יונתן סבר להבא משמע, והרמב"ם ס"ל כר' יונתן דלהבא משמע צ"ל דנחל היא דאי לר' יונתן אדרבא כל נחל מגדל ועושה פירות כגון דגים עכ"ל, ובהגהת ראשון לציון תמה ע"ז דלהבא כ"ע לא פליגי והניח בצ"ע, וכו הקשה החכ"צ בתשובה (סי' ל"ב), ועוד הקשו על הרמב"ם דבמתני' בפירוש אע"פ שאינו איתן כשר ולא כתיב בה עיכובא והרמב"ם השמיטו ותמה בכ"מ, והתוי"ט תירץ כיון שכתב אם היה חזק ההמשכה ואפי' של גדול השיעור כשר, וכתב התוי"ט וכיון שכתב נחל ששוטף בחזקה וזה איתן האמור בתורה בכלל בזה שאין עוד תנאי אחר עכ"ל, והחכ"צ הקשה ג"כ ע"ז דס"ל דלא מיעטה המשנה אלא שלא יהא גדול, אבל עכ"פ צריך שיהא חזק ההמשכה. והוא ז"ל מתרץ דברי התוי"ט דדברי הרמב"ם בפי' המשנה ברור מללו ואם הי' חזק ההמשכה אע"פ שלא הי' גדול השיעור כשר. ש"מ

דעכ"פ צריך שיהא חזק ההמשכה, אבל עיקר דברי הרמב"ם תמוהים דכן אי' בפירוש בספרי דאע"פ שאינו איתן כשר מדכתיב בנחל סתם שמעינן דאע"פ שאינו איתן כשר וא"כ כל הנחלים כשרים אע"פ שאינם גדולים ולא חזק ההמשכה וצ"ע, ודעת רשב"ם והרא"ש בפי' איתן כרש"י, ובציון ירושלים מביא עוד פסוק בעמוס דכתיב ויגל כמים משפט. וצדקה כנחל איתן, הרי ראי' להרמב"ם ועי' במרה"פ על הירושלמי שהאריך בזה, ובגמ' אי' מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל אמר הקב"ה יבוא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות ויכפר על מי שלא הניחוהו לעשות פירות, ופירש"י עגלה בת שנתה לא ילדה, והקשה בב"ש הלא קיי"ל כרבנן דגם בת שתי שנים כשירה, ועוד דתנן בפירוש בבכורות פרה וחמור בנות שלש ודאי לכהן אלמא קודם שלש לא ילדה א"כ גם כרבנן אתיא ולמה פי' כר"א דלא קיי"ל כוותי' וצ"ע:

[רעו] ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם, אבנים, והרמב"ם חושב שני הלאוין אלו אשר לא יעבד בו, ולא יזרע במנין המצות בלאו אחד, ואיני יודע למה הלא ש שני לאוין הם, וכתב הכ"מ וז"ל וכל העובד שם עבודה בגופה של קרקע כגון שחרש או חפר או זרע או נטע וכיוצא באלו ה"ז לוקה, וצ"ל עדיין מה זריעה בגופה של קרקע אף כל העבודה שנאסרה שם אינו אלא בגופה של קרקע, ובשעה"מ מפרש דשיעור הזריעה הוא בכ"ש ומביא ראי' מדמקשינן במכות וליחשב נמי הזורע בנחל איתן ואם איתא דחרישה וזריעה לא לקי אנ"ש א"כ מאי פריך דהני דחשיב במשנה חייבין בכ"ש והכא צריך שיעור אלא ודאי דבכ"ש וברור, וגם חוקר אם חייב ג"כ על התולדות כמו בשבת ופשיטא שגם אתולדות ג"כ חייב ואם חרש וזרע ודאי דלוקה שתיים שהרי ב' לאוין מחולקין הן, ואע"ג דכל היכא דעבר על לאו דזריעה עבר נמי על לאו דעבודה מ"מ כיון דמשכחת לה דעבר על לאו דעבודה ולא עבר על לאו דזריעה חשיב תרי לאוי מתרי ענייני ולוקה שתים, ולפ"ז הי' נראה דאם זרע לבד ג"כ לוקה שתים, והקשה על הרמב"ם ועל החינוך דלמה לא ילקה שתים כמו בבל יראה ובל ימצא בחמץ דאם החמיץ בפסח לוקה שתים, ותירץ וז"ל והנראה לחלק דבשלמא גבי חמץ כיון דכתיב לא ימצא, דלמה כתבה התורה לא יראה ולא ימצא דהוא בכלל לא ימצא הוא ג"כ בל יראה, אלא ודאי לחייבו שתים משא"כ בזורע בנחל איתן כיון דאיכא למימר דטעמי' דזריעה דאסור משום עבודה היא דזריעה בכלל עבודה לומד לקיימה זריעה שהיא עבודה בגופה של קרקע הילכך לא לקי אלא על לאו דזריעה עכ"ל, ובירושלמי מקום גיסתה ותפיסה הרי אלו אסורים וכמה הוא תפיסתה ד' אמות רעק"א נ' אמה והשמיטה הרמב"ם וצ"ע (משל"מ):

[רעז] כיון שהלכו זקני ירושלים כתיב בתורה ג' פעמים זקני העיר ההוא, והורידו זקני עיר ההוא וגו' וערפו שם את העגלה בנחל איתן ואח"כ ונגשו הכהנים בני לוי ואח"כ וכל זקני העיר הקרובים אל החלל ירחצו ידיהם על העגלה הערופה בנחל, ובספרי זקני עיר ההוא ולא זקני ירושלים וטעם שכתבה התורה כמ"פ זקני עיר ההוא ומשמע לעכב אפי' בדיעבד, והגר"א גורס שיכול מצוה בזקני העיר ההוא ת"ל שוב זקני העיר ההוא שנה הכתוב לעכב עכ"ל, ומ"ש עוד הפעם וכל זקני העיר לפי שאמרנו למעלה אצל זקני ירושלים ג' וה' יכול אף כאן כן ת"ל וכל זקני העיר ההוא צריך שירחצו ידיהם על העגלה הערופה בנחל ואחר שערפו את העגלה בקופיץ מאחוריו וקברוהו אח"כ נגשו הכהנים, ובגמ' למדנו דמאחוריו גז"ש מחטאת, ומינה כשם שבחטאת צריך שנים כלומר כל הב' סימנים אף כאן הב' סימנים וכן מבואר בירושלמי והרמב"ם השמיטה ונשאר בש"ק בצ"ע, אבל בכ"מ הקשה דבאמת בחטאת העוף סגי לרש"י ברוב אחד, ולהרמב"ם ברוב שנים ורק אסור להבדיל הראש מהגוף וצ"ע, ומדכתיב בתורה ונגשו הכהנים בני לוי מרבינן ג"כ בעלי מימים וג' פסוקים סמוכים הפסוק הראשון אמרו זקני העיר ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו, הפסוק השני אומרים הכהנים דכפרה תלוי' בהכהנים כפר לעמך ישראל אשר פדית ד' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם, ואח"כ כתיב ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ד', זאת אומרת רוה"ק כל זמן שתעשו כנה הדם מכפר עליכם. וגודל כחו של כפרה זו שמכפרת על החיים ועל המתים מיוצאי מצרים עד הנה דכתיב אשר פדית וללמדך שהמתים ג"כ צריכין כפרה כל זה בספרי שם, ומזה למדנו ג"כ שחייבי עגלה ערופה שעבר עליהן יו"כ חייבין להביא אחר יו"כ, ופירש"י מדכתיב אשר פדית והרי כמה יו"כ עבר עליהן ועדיין הם צריכין לכפרה, ומסיים הרמב"ם דכופין אותו ומביאין אפי' לאחר כמה שנים, ואין עורפין את העגלה אלא ביום משום שנא' בה כפרה כקדשים, וה"ה הקריאה והרחיצה בודאי הכל ביום, ואם לאחר עריפה נמצא ההורג מ"מ הורגין איתו, וקריאת הפסוקים דוקא בכהן, אבל לערוף כשר ג"כ בישראל (כתר המלך):

[רעח] עגלה ערופה אסורה בהנאה ונקברת במקום עריפתה, ומשתרד לנחל תיאסר בהנאה אע"פ שעדיין לא נערפה, ואם מתה או נשחטה אחר ירידתה ה"ז אסורה בהנאה ותיקבר (רמב"ם פ"ז ו') והקשה בכ"מ דלפ"ז הו"ל לפסוק שאם נמצא ההרוג אחר ירידתה לנחל איתן אסורה בהנאה והוא ז"ל פסק שאם נמצא ההורג תצא ותרעה בעדר, כיון שכבר נאסרה דהכי מקשה שם הגמ', ואי אמרת מחיים אמאי תצא ותרעה בעדר, וכן הקשה הרשב"א וביותר קשה שהראב"ד לא חלק עליו, ומתרץ דזאת הוי ס"ד דגמ' אבל

לפי המסקנא משום דאדעתא שימצא ההורג לא אקדשה שהוא דבר מצוי שימצא ההורג עכ"ל, ובכתר המלך תירץ דבפירוש אי' בירושלמי דאף דנאסרת מחיים מ"מ אם נמצא ההורג תצא ותרעה בעדר דאדרבא דהוא לא אקדשי' והירושל' ס"ל כלישנא בתרא:
[רעט] כתב עוד הרמב"ם נמצאו העדים זוממין ה"ז מותרת בהנאה, כיצד כגון שאמר עד אחד אני ראיתי את ההורג, ובאו שנים והכחישוהו ואמרו לא ראית והפרישו את העגלה והורידה לנחל לעורפו על פיהם ואח"כ הוזמו השנים ה"ז מותרת בהנאה, וכתב הכ"מ דלמד רבינו זאת מדאי' כה"ג אצל אשם תלוי מודים חכמים לר"מ באשם תלוי שהוזמו עדיו שתצא ותרעה בעדר ומשם יש ללמוד לכאן לעגלה ערופה עכ"ל, והקשו עליו דהלא הרמב"ם גופי' לא פסק כן באשם תלוי דפסק שם אפילו הפרישו ע"פ עדים והוזמו עדיו יפלו דמיו לנדבה, ועוד הקשה בשעה"מ למה צריך טעם חדש הלא מבואר בסעי' הקודם דאדעתא שימצא ההורג לא אקדשוה והו"ל הקדש בטעות וה"ה כאן, ותירץ דבשלמא שימצא ההרוג מסיק אדעתי' דלא ליקדש להו כיון דעושין פומבי מכל הערים בודאי שכיח שיתודע ומסיק אדעתא, אבל בזוממין מילתא דלא שכיח הוא ולא אסיק אדעתא לכן מביא ראי' מאשם תלוי דמתוך שלבו נוקפו גמר ומקדיש ומש"ה יפילו לנדבה כדאמר התם, אבל באשם ודאי ובע"ע דליכא למימר האי טעמא אמרינן ודאי אדעתי' דהכי לא אקדשי דמעיקרא נמי מסיק אדעתי' שימצאו העדים זוממין כי היכי דאמרינן התם כנ"ל פשוט עכ"ל:
[רפ] דיני עדות לענין ע"ע הם עצמן שנתבארו לעיל (פרק ו) לענין סוטה ובשניהם דין אחד לענין שעד אחד נאמן כשנים אם אמר שראה את ההורג. וכן לענין פסולי עדות ועיי"ש:
[רפא] נמצא ההורג עד שלא נערפה העגלה תצא ותרעה בעדר משנערפה העגלה תקבר במקומה שעל ספק באה מתחלה כיפרה ספקיה והלכה לה. נערפה העגלה ואח"כ נמצא ההורג ה"ז יקבר משרבו הרוצחנין בטלה ע"ע:
[רפב] רש"י ז"ל כתב (חולין דף י"א) דלמדין שם דאזלינן בתר רוב מע"ע וליחוש דילמא טריפה, פירש"י דלעולם אחר עריפה אסור למיתבר בה גרמא ולנתחה לאברין אפי' בסוף דצריכה שתהי' תמיד כמו בשעת עריפה, והקשה במנ"ח למה השמיט הרמב"ם הדין הזה והניח בצ"ע, ואי' בגמ' בסנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש ואין מכירין אותו שאין עורפין שנא' ועינינו לא ראו והלא ראו, ותמה במנ"ח למה השמיט הרמב"ם דין זה, ותמוה לי אפי' ראה עד אחד בסוף עולם ג"כ לא הי' עורפין ולא גרע סנהדר' מזה, ואפשר ששם מכיר אותו ובסנהדרין אפי' אין מכירין, ובענין טריפה שפסולה מביא הכ"מ מהירושלמי ובאמת גמ' מפורשת בחולין שם כפרה כתיב בה כקדשים והניח בכתר המלך בצ"ע,

וגם מחוסר אבר השמיט הרמב"ם ותירץ בשעה"מ ובפנ"מ דהרמב"ם לא ס"ל הא דר"א דמחוסר אבר פסול לב"נ ולהכי אינו מביא ג"כ לענין ע"ע והא בהא תליא:

ד"ס למספר שנים לזכרון ההלכות מעגלה ערופה [רפג] בשני מקומות האמינה התורה עד אחד כשנים, בסוטה שלא תשתה, ובעגלה ערופה שלא תערוף, שני דברים לא מצינו להם כפרה בקרבנות ומצינו לו כפרה ממקום אחר ואלו הן שפיכת דמים ולשה"ר שפיכת דמים מעגלה ערופה ולשה"ר מקטרת, שני מיני זקנים מתעסקין בע"ע ה' מב"ד הגדול דכתיב ויצאו זקניך ושופטיך זקנים שנים ושופטים שנים הרי ד' ואין ב"ד שקול מוסיפין אחד, והם מודדין העיר הקרובה אל החלל והולכין להם, וזקני העיר עליהם מוטל להביא את העגלה, ועד בת שתי שנים ולא יותר כשירה ואפי' יום אחד יותר פסול, ו ש שני פסוקים שבתורה סמוכין זל"ז שנים מזקני העיר אומרים ידינו לא שפכה וגו' והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל וגו', ושניהם נאמרין בלה"ק, ושני פסוקים שאומרים הכהנים כפר, וכפר כלומר הם מתפללים והכתוב מבשרם שכן יכופר, ושניהם בלה"ק למדנו משני פעמים וענו ואמרו, וב"ד הגדול למדנו כתיב הכא זקנים וכתיב זקני העדה וכתיב ומדדו בודאי לכה"פ שנים, ושני שלוחי ב"ד יוצאים מקודם לציין את המקום ולהכירו שיעידו על אשתו, אבל זקני ב"ד הם בעצמם ולא שלוחם, ש שני פעמים וערפו כתיב הכא וערפו וכתיב ממול ערפו ומינה כשם שבחטאת צריך שנים גם כאן דוקא שנים היינו שני סימנים.

נמצאו ש שני חללים זעג"ז מודדין מן העליון להרמב"ם, ולהראב"ד ספק ומין במינו אינו חוצץ, אף דקיי"ל דלא הי' יסוד למזרחית דרומית ומשמע מזה דירושלים נתחלקה לש לשני שבטים ליהודה ובנימין ומזרחית דרומית לא הי' בחלק בנימין מ"מ הלא קיי"ל דירושלים לא נתחלקה לשבטים ובשביל זה אין ירושלים מביא ע"ע וצ"ל דגמירי דלא הי' יסוד למזרחית דרומית, שני דברים נאמרו בעיר שאין בה ב"ד של כ"ג, עיר מקלט לא הי' קולט, ולע"ע אין מודדין מעיר כזה, ואם בכל הערים סביבותי' לא הי' ב"ד של כ"ג לא היו עורפין, רוב וקרוב שניהם דאורייתא מ"מ רוב עדיף ומודדין מהמרובה, עיר רחוקה שיש בה ב"ד וקרובה שאין בה ב"ד, דב"ד עדיף דכתיב זקני העיר, ושני מיני ערי מקלט הן, שש ערי המקלט לד"ה לא נתחלקה, ואין מעלין שכר ללוים וא"כ לא הי' מביאין ע"ע, ומ"ב עיר של לוים היו מעלין שכר ללוים ונוהג בה ע"ע, נמצא מכוון בין שני עיירות מביאין שניהם עגלה בשותפות ומתנים, בשני מצות אין מקדרין לא בערי מקלט ולא בע"ע דמה"ת הן, ובשני דברים קיי"ל דמוליכין הגוף להראש במת מצוה, ומדידת ע"ע, ואין מביאין שתי עגלות ביחד משום דאין עושין מצות חבילות חבילות, אבל אחר עריפה

ומדידה נמצא הרוג חדש מביאין שנים אבל לא ביחד, אם נמצא גוף אחד ושני ראשים או ש שני גופים וראש אחד מחשבין תמיד מי הוא הקרוב לגוף שלו במת מצוה ובע"ע, שני פטורים בע"ע טמון וצף, מין במינו הוי טמון, ומין במינו הוי צף ושניהם ביחד אבעיא, שני דברים פוסלים בעגלה אשר לא עלה עליה עול ואשר לא עובד בה, ועול פוסל בין בשעת מלאכה ובין שלא בשעת מלאכה, אבל עבודה אין פוסל אם עשה בה מלאכה לצורכה, שני מיני מלאכות אין פוסלין בקדשים ופוסל בע"ע בין מלאכת היתר כדאמרן ומלאכת איסור כגון שנשא עול בשבת או עבר על כלאים שור וחמור, בין דהנהגה או דרביעה, וזקני העיר מתודין בשני דברים ידינו לא שפכו את הדם הזה שלא פטרנוהו בלא מזונות, ועינינו לא ראו שלא פטרנוהו בלא לויה. נמצא ההרוג מכוון בין שני עיירות שניהם מביאים עגלה בשותפות ומתנים משום דא"א לצמצם, ובשני דברים רואין על החוטם בפ"נ ובע"ע, דמודדין מחוטמו דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, נמצאו שני מתים זב"ז מודדין מחוטמו של כל אחד. ועגלה אחת מביאין על שני מתים אלו וה"ה יותר, וממלת חלל ממעטינן שני מיני מיתות אחרות דדוקא ע"י ברזל, ולא תלוי, ולא מפרפר דאין נקרא חלל, ומדכתיב שני תבות באדמה ונופל, ממעטין עוד טמון בגל של אבנים, ולא תלוי באילן, בשדה ולא צף ע"פ המים, וצריכה דוקא הודעה אבל שני עדים כאחד בהכחשה או שני עדים מכחישין למי שהעיד קודם לא עורפין דליכא הודעה, אבל שנים אומרים ראינו ואחד מכחיש איכא הודעה, ובשני מקומות נוהג ע"ע בא"י ובעבר הירדן, עגלה ערופה ופרה אדומה שניהם דין אחד להם לענין מלאכה כדאמרן ובשניהם ישנו פדיון משל"מ בשם הר"ש מהתוספתא (הלכות רוצח פ"י) ושני קראי לאסור ע"ע בהנאה (א) דכפרה כתיב בה כקדשים וכתיב וערפו שם שם תהא קבורתה ולמ"ל שני פסוקים ? אחת לאסור מחיים משתרד לנחל איתן, ואחת לאחר ערופה, ואין לך דבר שנעשה מצותה ומועלין בהן אלא שני דברים תרומת הדשן, ועגלה ערופה, ושני קראי לזה ושמו, הערופה, נמצאו שני עדים זוממין מותר בהנאה, ומקומה של עריפת העגלה אסור בשני דברים ובשני לאוין דלא יזרע ולא יעבד, ולמנין המצות מנאה הרמב"ם ללאו אחד ואיני יודע למה ? ושיעור הוא בכ"ש דשני דברים שיעורם שות שבת ומקום ע"ע ושניהם בכ"ש, ולכאורה אם זורע צריך ללקות שנים משום לא יזרע ולא יעבד דא"א לזרוע שלא יעבוד את האדמה בכ"ש, דוגמת לא יראה ולא ימצא דלוקה שתים אם קנה חמץ בפסח, תריץ דהתורה כתבה לא יעבד ולא יזרע להקיש עבודה לזריעה דוקא בגופה של קרקע ולא לסרוק פשתן, ומקום גיסתה ותפיסתה הרי אלו שנים אסורים ופליגי למר ד' אמות, ולמר נ' אמות, הכהנים והזקנים אע"פ ששניהם מתעסקים בע"ע מ"מ ערופה כשירה

בישראל, נמצאת דעיקר המצוה הקריאה ע"י שנים כהנים וזקני העיר והמדידה ע"י זקני ב"ד, ושניהם מתכפרים החיים והמתים עמך ישראל החיים, אשר פדית אלו המתים, שני מיני קרבנות על שא נה ידועה להן מ"מ אם עבר להו יו"כ אשם תלוי מתכפר, אבל ע"ע אינה מתכפרת ביו"כ, שני דינים בעריפת עגלה נמצא ההורג עד שלא תערף תצא ותרעה בעדר, משנערפה תקבר דבאה על ספיקא כיפרה ספיקא והלכה לה, ע"כ מדיני ע"ע:

[רפד] כופין ללויה ששכר הלויה אין לה שיעור, המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנא' כי לוית חן הם לראשך, והמלוה לחבירו ד' אמות אינו ניזוק, הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר. חבר לחבר עד תחום שבת, תלמיד לרבו אין לו שיעור, ברבו שאינו מובהק עד פרסה, לרבו מובהק ג' פרסאות, ב"ד היו מתקנין שלוחין ללויה, ואם נתעצלו הרי הם בכלל שופכי דמים, אבל אברהם אבינו קיים 'א'ש'ל אכילה שתיה לוי' לכן זכותו עומדת. לנו לנצח:

[רפה] בעניינא דסנהדרין המובא בפרק זה (א) אין זקן ממרא חייב אלא א"כ המרה על ב"ד של ע"א בשעה שיושבין בלשכת הגזית בירושלים דהמקום גורם (ב) אין הסנהדרין רשאין לצאת מלשכת הגזית עד שישתייר לכל הפחות שליש סנהדרין דהיינו כ"ג (ג) אין מוסיפין על העיר ועל עזרות אלא בב"ד של ע"א, (ד) ואין יוצאין כולן ממקומם אלא להוסיף על העיר, אבל על עגלה ערופה לא קיי"ל כראב"י דס"ל דצריך ג"כ ע"א ומלך וכ"ג: [רפו] דיני שכחה המובא כאן, (א) ושכחת עומר בשדה לרבות את הטמון שבתוך השדה ג"כ בכלל שכחה, (ב) ושכחת קמה ג"כ שכחה שאם שכח זית אחת לקצור ג"כ עובר בלא תשוב לקחתה דכתיב ושכחת עומר, או ושכחת בשדה, (ג) אם צפו עומרין ברוח חזקה לתוך שדה חבירו ושכח שם אינו שכחה, (ד) פזרה עומרים בתוך שדהו ושכח ה"ז שכחה, (ה) נטל עומר להוליכו לעיר ונתנו על עומר שני ושכח את שניהן להרמב"ם אם זכר העליון קודם שיפגע בו אין התחתון שכחה, (ו) ואם לאו התחתון שכחה, ולהראב"ד אפי' זוכר העליון התחתון שכחה לעולם ע"כ:

[רפז] עגלה ששנים פוסלת בה, פירש"י דאם עברה שנתה פסולה והיינו כר"א, וקשה הלא אנן קיי"ל כחכמים דעד שתי שנים כשירה וכן הקשה בב"ש, ונ"ל לתרץ משום דבעי לקמן ללילף לקדשים שפוסל בו עבודה וקיי"ל דבקדשים אין פוסל בהם שנים כמבואר בטו"א לר"ה דאיל יותר מבן שתי שנים ג"כ כשר מדבעיא בגמ' לענין נסכים ש"מ דכשר וכן פר יותר מבן ג' ג"כ כשר מדאמרינן בגמ' יומא גזירה פר אטו שעיר ולמה לא אמר בפר גופא אלא ש"מ דאין פוסל בו שנים כנ"ל, לכן נקיט מילתא דפסיקתא:

[רפח] שני מיני זמרא אסור לשמוע, זמרי גברא ועני נשי פריצותא, זמרי נשי ועני גברא כאש בנעורת למאי נ"מ לבטולי הא מקמי הא אם אי אפשר לבטל שתיהם, ומשבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, ומבואר בגיטין בין זמרא דמאני ובין דפומא שניהם אסורין ולאו דוקא במשתאות דאפי' בלא משתה אסור, וזמרא בביתא חורבא בסיפא, אכל יש מיני זמר שמותר זמרא דנגדי ודבקרא פירש"י שמזמרין בשעה שחורשין ואינו אלא לכוון השורים שישמעו קולם ודמושכי הספינה דהוא לזרזם במלאכה, אבל שירות ותשבחות בבתי כלה מותר ואפי' בשבת מותר לומר לנגן בכלי שיר בחופה דאמירה לעכו"ם במקום מצוה מותר דמצוה לשמח חתן וכלה ואין שמחה להם אלא בכלי שיר. (ב"ש):

[רפט] שני מיני נביאים היו בישראל, עד חגי זכרי' ומלאכי נקראים כולם נביאים ראשונים, והג' הנזכרים כאן נקראים אחרונים, ומשמתו פסקו נביאים מישראל ולא נשאר אלא בת קול, ועל שני תנאים יצאה הב"ק בשני פעמים על הלל הזקן ועל שמואל הקטן שראויין שתשרה שכינה עליהם אלא שאין דורם ראוי לזה:

[רצ] משמתו נביאים ראשונים בטלו אורים ותומים, וצריך לפרש דמתני' מיירי בשני המקדשות ראשון ושני דהא ע"כ צריך שהכ"ג ישא ג"כ החשן ואפוד דאל"כ הוי חסרי בגדים, אלא השם המפורש לא הי' שם שהי' תמיד בין כפלי החשן אלא ודאי בשני המקדשות היו או"ת רק במקדש שני לא הי' בה השם, ואי' עוד ביומא דה' דברים חסרו בבית שני:

[רצא] משחרב בית המקדש השני בטלו שני דברים השמיר והנופת צופים, אבל בעודנו קיים הי' צריך לאבני חושן ואפוד שאין כותבין אותם בדיו ואין מסרטין באיזמל מדכתיב במלואותם אלא כותב עליהם בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות ואינה חסרה כלום, והרמב"ם השמיטה והמשל"מ תמה ע"ז והניח בצ"ע:

[רצב] אלמלא תפילותיו של חבקוק הנביא הי' שני ת"ח מתכסים בטלית אחד מחמת עניות, וכך התפלל ד' שמעתי שמעך יראתי. ד' פעלך בקרב שנים א"ת בקרב שנים אלא בקרב שנים חייהו, כלומר ששנים צריכין להתקרב יחד בכיסוי אחד חייהו כלומר משנהו לטוב:

[רצג] שני תלמידי חכמים המהלכין בדרך ואין ביניהן דברי תורה ראויין לשרף באש שנא' ויהי המה הולכים הלך ודבר, והנה רכב אש טעמא דאיכא דיבור הא ליכא דיבור ראויין לישרף, (דף מט):

[רצד] שני ת"ח הדרים בעיר אחת ואין נוחין זל"ז בהלכה אחד מת ואחד גולה:

[רצה] מעלת ת"ח העוסק בתורה מתוך הדחק (א) תפלתו נשמעת (ב) משביעים אותו מזיו השכינה (ג) ואין הפרגוד ננעל בפניו:

[רצו] בזמן הזה שאין לנו ביהמ"ק העולם מתקיים על שני דברים קדושא דסידרא ויהא שמי' רבא דאגדתא, ופירש"י בקדושא דסדרא יש שתי קדושות קדושת השם שאומרין קדוש ותלמוד תורה, וכן יהש"ר דאגדתא יש ג"כ שני דברים תורה וקידוש השם, ובב"ש מפרש דלאו דוקא דאגדתא אלא קדיש אחר הלכות איסור והיתר שהחכם דורש בשבת ה"נ כן, ונקרא קדיש דרבנן שמתפללין בהם על רבנן שלומדים תורה (שם):

[רצז] שני מיני ביטול כבוד התורה היה, משמת רע"ק בטל כבוד התורה שהי' דורש על כל קוץ וקוץ שבתורה, ומשמת ר"ג ג"כ בטל כבוד התורה דבימיו היו למדין תורה מעומד, ומשמת ירד חולי לעולם והוצרכו ללמוד תורה בישיבה ועמו מתה עוד שני דברים טהרה, ופרישות:

[רצח] שני מיני זיוים הי', זיו החכמה, וזיו כהונה, זיו החכמה בטל משמת ריב"ז ופי' בב"ש שלא הניח דכר קטן או גדול ממעשה מרכבה עם הויות דאביי ורבא, וזיו כהונה פירש"י שהי' חכם ועשיר וכהנים רבים אוכלים על שלחנו והיינו משמת ר' ישמעאל בן פאבי:

[רצט] שני מיני פולמוס הי' ובכל אחד גזרו חכמים על שני דברים, בפולמוס של אספינוס גזרו על עטרות חתנים, ועל האירוס, בפולמוס של טיטוס גזרו. על עטרות כלה ושלא ילמוד אדם בנו יונית היינו חכמת יונית והם רמזים וחידות, ואף דהי' עוד פולמוס האחרון שחפצו לגזור שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר אבל רבותינו התירו זאת משום צניעותא:

[ש] שני אחים ממלכי בית חשמונאי ינאי הורקנוס ואריסטובלוס הי' מתקוטטין והעלה אריסטובלוס חזיר לתמיד ובאותו שעה קללו חכמים בשני ארורים ארור אדם שיגדל חזרים, וארור מי שילמד בנו חכמת יונית, ואף דת"ל דאסור מדאורייתא לעשות סחורה בדברים האסורים נ"מ למיפק בארור, למדנו מזה שארור קללת רבנן הוא דלית בי' איסותא חמיר מאיסורי דאורייתא, ועל חכמת יונית גזרו בשני זמנים אחת בזמן מלכות חשמונאי, ופעם שנית בפולמוס של טיטוס פי' בתוס' דמעיקרא לא קבלוהו. ולבסוף קבלוהו:

[שא] לשני אנשים התירו שני דברים האיסורים, מפני קרבת מלכות, לאבטולס בן ראובן התירו מספר קומי פי' שערו שלפניו ומניח בלורית מאחוריו דאסור מדרכי האמורי, של בית ר"ג התירו חכמת יונית משום קרבת מלכות:

[שב] כל המשניות סדר רבי ואחר שמת הוסיפו תלמידיו בר קפרא או לוי וכתבו משמח רבי בטלה ענוה ויראת חטא שני דברים אלו, ואי' בגמ' דשני אמוראים כל אחד מהם הי' במדרגת רבי, כלומר ענוה ויראת חטא אבל שנים אלו ביחד לא הי' דא"ל רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא, וא"ל רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא:

אשריך מס' סוטה דפתחת בהמקנא לאשתו והיינו רוח טהרה, ומסיים בירא חטא:

סליקא לה מס' סוטה, בעזרת אשר אור כשלמה עוטה, ושמים כיריעה נוטה: עשירית האיפה הוריות:

פ"א מפני שבמסכתא זו נמצאו הרבה דינים מכהן המשיח אמרתי בזה להעלות כאן דבר אחד מחדושי:

הרמב"ם פסק דשני נשים לכ"ג עובר בעשה שנא' אשה אחת ולא שתים ולאו דוקא על יו"כ אלא אפי' כל השנה כולה, וק"ל ממ"ש (קדושין ס"ח ע"א) ע"פ כי תהיין לאיש שתי נשים אחת האהובה ואחת שנואה וכי יש שנואה לפני המקום ואהובה לפני המקום אלא אהובה אהובה בנשואיה, שנואה שנואה בנשואיה וקאמר רחמנא כי תהיין אלמא קדושין תופסין בחייבי לאוין, ופריך שם לרע"ק דס"ל דאפי' חייבי עשין שאינו שוה בכל ג"כ אין קדושין תופסין במאי מוקי לה ? ומתרץ בבעולה לכ"ג דהו"ל עשה שאינו שוה בכל ואע"ג דדוחק לאוקמי בכה"ג מ"מ אליבא דרע"ק צ"ל בע"כ שבקוה לקרא דהוי דחוק ומוקי אנפשי' עכ"ל הגמ', וק"ל לדעת הרמב"ם למה צריך לאשכוחי' עשה אחרת בשתי נשים ת"ל שתי נשים אפי' השניה אינו בעילה לכ"ג ע"כ השני' כאיסור עשה וג"כ שנואה לפני המקום וצ"ע, ונ"ל לתרץ דאיתא (קדושין דף ע"ד) כדתניא יכיר יכירנו לאחרים מכאן אר"י נאמן אדם לומר זה בני בכור כך נאמן לומר זה בן גרושה וזה בן חלוצה, והקשה בתוס' למה יהא נאמן בשלמא בכור היינו דין ממון ליטול פי שנים אבל איך והא נאמן לפוסלו, ותירץ רבינו אלי' ז"ל דהיינו טעמא דנאמן משום דכתיב כי הבכור בן השנואה יכיר ואמרינן שנואה בנשואיה כלומר שהוא בלאו וקאי יכיר אתרווייהו יכיר שהוא בכור ויכיר שהוא בן גרושה וחלוצה דשנואה בנשואיה וכן מצינו בירושלמי עכ"ל, ולרע"ק חייבי עשה לענין זה ג"כ דינה כלאו, ובבעולה לכ"ג שפיר למדנו שיהא הבן חלל, אבל בשני נשים דאין ריעותא בגופה ודאי שבנה אפי' מאשתו השני' שנשאה באיסור אינו חלל. תדע דהוא פסול שחוזר להכשירה כגון אם יגרש את הראשונה אינו אסור בה דעיקר האיסור שיהיו לו שתי נשים ביחד וכן משמע ביומא בסוגיא דכ"ג מגרש אחת ולוקח אחת כדי שלא יהי' לו שתי נשים על יו"כ עיי"ש וא"ש. וכ"ת מאי טעמא האי עשה והאי עשה, נ"ל כדאמרינן מסתברא בעלמא (כתובות ל"ח, יבמות נ"ט) הא

אישתני גופא והא לא אישתני גופא: והא דאמרינן הכא דבעולה לכ"ג חייבי עשה פירש"י (קדושין דף ס"ח) קיי"ל בבעולה לכ"ג דעשה הוא דכתיב אשה בבתוליה יקח ולא בעולה, וליכא לאקשויי הא זונה היא או אלמנה או גרושה, דבעולה פנויה לאו זונה היא כדתנן (ביבמות דף ס"א) אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלת בעילת זנות ביאת איסור לפסול לה. עכ"ל, ומפורש עוד (ביבמות דף נ"ט) דאף לר' אליעזר דס"ל עשאה זונה אף בפנויה מ"מ אשכחן בממאנת עיי"ש, ולי נראה עוד באופן אחר דע"כ לר"א קידושין בביאה דבר תורה מותר ואינו שום איסור ואינו עושה אותה זונה כי אם בשבעלה שלא לשם קדושין אלא לזנות, אבל כ"ג אסור לקדש בביאה להרי"ף ז"ל משום דסוף ביאה קונה הו"ל ביאת עצמו, ואפי' לשאר רבוותא דוקא אם שיפרש דעתו לקנותה בתחלת ביאה או שלא יגמור ביאתו ואם לא עשה כן הו"ל ביאת עצמו שעבר על עשה זאת ואין בה אח"כ כשישא אותה אלא עשה בלבד דבעולה לכ"ג, ומבואר עוד במשנה למלך דכל זה אם נאמר דביאה נישואין עושה אבל לדידן דקיי"ל דאירוסין עושה אף גם תחילת ביאה קונה אסור לכנוס משום דבתר תחלת נישואין אזלינן והו"ל כונס בעילת עצמו כן דעת הרמב"ן ז"ל ותוס', וכן אם קידש בביאה צריך להוציאה בגט דנאסרה עליו, וכן אפי' קידש בתולה ובא עלי' קודם הנישואין אסורה ג"כ מטעם ביאת עצמו דאישתני גופה מצד הביאה כן כתבו התוס' עכ"ל ואתי שפיר, אחר שכתבתי זאת מצאתי במשל"מ (איסורי ביאה פי"ז דין ז') שהקשה על מה שתירץ הגמרא בממאנת הלא משכחת לה בכ"ג שקידש אשה בביאה שלא כדרכה דפשיטא שהיא מקודשת ואם חזר ובא עלי' עובר בעשה דבעולה דלית כאן משום זונה והניח בצ"ע: ואגב אורחא נראה לי לפרש עוד מה שאיתא שם בקדושין (דף ס"ז) דאין קדושין תופסין בחייבי כריתות דישנו על זה שני לימודים כתיב לא תקח דאחות אשה, וכתיב ג"כ והיתה לאיש אחר אז תופס קדישין ולא בקרובים, פסוק אחד קמ"ל דלכתחלה אסיר, ופסוק אחד בדיעבד, ותמוה לי הלא לא מצינו בתורה לענין לכתחלה ודיעבד דדוקא בקדשים קיי"ל דצריך שנה עליו הכתוב לעכב, ונראה לתרץ דמה הוא לשין הקדושין דעושה אותה על כולי עלמא כהקדש לכן דינה כהקדש ובהקדש צריך שנה עליו הכתוב לעכב ואתי שפיר וכהאי גוונא אמרינן עוד התם לענין אשת אב תחלה ודיעבד, וכן כתבו התוס' דבז' אומות ישנו שני כתובים לא תתחתן ולא תקח חד לכתחלה וחד. דיעבד לענין שאין קדושין תופסין בה ולא מצינו זאת בכל התורה כאלו אלא ע"כ כדאמרן כן נראה לי:

ובספרי דקה מן הדקה קבצתי יפה מהראשונים ז"ל כל הנשים האסורים לכ"ג ודיני החלל, ואמרתי להוסיף דבר אחד מפירוש המשניות להרמב"ם ז"ל על המשנה בת חלל

זכר פסולה מן הכהונה לעולם וזאת הלכה נמשכת על העיקר הקודם והוא מה שאמרו כל מקום שיש קדושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר, ואני תמיה מאוד איך יפסול החלל לכהנת לויה וישראלית כמו שארו הבא עלי' שעושה אותה חלל זינה (מלה זו נראה לי דט"ס הוא וצ"ל חללה) שהרי זה סותר העיקר שאמרנו לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין, ושמא תאמר שעושה אותה חללה זה ג"כ אינו אמת לפי שהעיקר אצלנו אין חללה אלא מאיסורי כהונה וכהנות אינה אסורה לחלל, ושמא תאמר כשבא עלי' שלא לשם אישות בלבד הוא עושה אותה חללה מפני שהוא חלל, זה ג"כ אינו אמת לפי שהם אמרו על זכר חלל וחבריו כל שאי אתה נושא בתו אי אתה נושא אלמנותו וזה ראי' שבנשואין ג"כ יפסול אותה עכ"ל והניח בצ"ע ומצוה לישב:

בתורה שני פרשיות סמוכים מקודם פרשת כהן המשיח ואח"כ פרשת ב"ד, והתנא מקדים ב"ד לכהן המשיח ? משום שמס' אבות והוריות סמכם ללמד כי כל מי שיש בו טבע ב"ד אי אפשר שלא יטעה, (באר שבע ע"פ הרמב"ם): אמרתי להעתיק כאן מהקדמת פירוש המשניות להרמב"ם ז"ל על מס' הוריות. וזה לשונו שבעה תנאים הן שיהי' הב"ד חייבים להביא חטאת בהוראתם:

[א] שיהא ראש ישיבה מצוי בהוראת ב"ד של ע"א סנהדרין:

[ב] שלא יהא בהם פסול, אלא שיהיו כולם ראוין להוראה לסנהדרין: [ג] שיטעו כולם ולא יהא ביניהם מחלוקת בהיתרם במה שהתירו:

[ד] שיטעו בדבר המפורש במקרא או במה שיורה. עליו המקרא:

[ה] שעשו בהוראתם כל יושבי ארץ ישראל או רובן כלומר רוב מנין השבטים, ואפרים ומנשה אינם נחשבים שני שבטים לענין זה, שלא נמנו שני שבטים אלו אלא לענין נחלה לבד:

[ו] שיהיה אלו שיעשו בהוראתם שוגגין שיחשבו בלבם שדין אמת הורו שלא ידעו הטעות, והעם עושים כהוראתם:

[ז] שיהיו הב"ד עצמם יודעים אותו הדבר שטעו בו לא שלא יעלם מהם ואע"פ שאותם שעשו עפ"י הוראתם יודעים, כגון שיכירו קצת החלבים האסורים ויאמרו שהוא מותר ושאינו נקרא חלב. ויאכלוהו רוב הקהל על פיהם ואח"כ זכרו שהורו בשגגה ולא ידעו אם אחד מן החלבים האסורים הוא שהתירו או אחד מן הדמים האסורים וכיוצא בזה אינם חייבים פר העלם דבר, ואע"פ שכל העם אומרים להם החלב הפלוני התרתם דכתיב ונודעה החטאת אשר חטאו עליה ולא שיודיעום החוטאים, וכשחסר אפי' תנאי אחד מאלו התנאים בלבד אין דין קרבן ב"ד בהוראה, אלא מי שעבר ועשה יש לו דין כשאר

יחיד ששגג בלא הוראת ב"ד וחייב כשבה או שעירה עכ"ל: [א] שני מיני בנ"א שתלו עצמן בהוראת ב"ד ועשו ע"פ הוראת ב"ד הן, יחיד שעשה בהוראת ב"ד של כ"ג בשגגת כרת חייב חטאת, אבל יחידים שעשו בהוראת ב"ד הגדול פטורים העושים, וב"ד חייבין להביא בשגגתן קרבן חטאת, והוראה תלוי בב"ד ומעשה תלוי בקהל, שאין משגיחין אלא על הוראתן ולא על עשייתן בין עשו ובין לא עשו מפני שתלוי בב"ד, הרי שני מיני סנהדרין של כ"ג ושל ע"א. ושני מיני קרבנות היחידים בחטאת כשבה או שעירה והב"ד בפר, לשני מיני אדם כדאמרן:

[ב] שני מיני חטאות הן, חטאות קבוע וחטאות עולה ויורד, וחטאת עולה ויורד היא. בשני עבירות של כריתות והן הבא למקדש טמא או שאכל קודש בטומאת הגוף, הן חייבים בשגגה בעולה ויורד, וב"ד אינם חייבים אלא אם הורו דבר שהוא בחטאת קבוע:

[ג] זקן ממרא וב"ד בהוראה שנים אלו אין חייבין, היינו זקן ממרא במיתה, וב"ד בקרבן עד שיאמרו בפירוש מותרין אתם לעשות דאנן אמרינן דלא נגמר הוראה עד שיאמרו לעשות (ב ע"א):

[ד] שני מיני עשיות ישנו במשנה, דתנן ועשה היחיד שוגג על פיהם דמשמע דהלך היחיד ועשה או שוגג, או על פיהם, ושני דברים נינהו (א) שוגג כגון שהורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו חייב דלא הוי על פיהם ממש ושלא במתכוון קאכיל ליי, (ב) על פיהם משמע כגון שהורו ב"ד שחלב מותר והלך ועשה על פיהם פטור, מ"מ זה שנתחלף לו חלב בשומן ואכל דחייב אין מצטרף לרוב הצבור מ"ט אמר קרא בשגגה עד שיהא כולן בשגגה אחת, והכא שתי שגגות הן דחצי צבור אכלו חלב ממש, וזה נתחלף לו חלב בשומן לכן אין מצטרף ואינו משלים לרוב. (שם):

[ה] הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו או תלמיד והוא ראוי להוראה, והלך ועשה בין שעשו ועשה אחריהן כלומר ששניהם עשו, בין שלא עשו ועשה ה"ז חייב, ודבר זה פשיטא כיון דידע שדבר זה אסור מזיד הוא. אלא משכחת לה בשני אופנים, או דסבר דמצוה לשמוע דברי חכמים אפי' באיסור כרת, או שהי' תמיד מבעט בהוראה בדברים אחרים והיום דשמע מב"ד דהורו חלב מותר אמרינן דעכשיו שאכל חלב בשוגג אינו עושה ע"פ ב"ד אלא ע"פ עצמו ה"ז חויב קרבן משום דתמיד אינו משגיח על הב"ד, (שם ע"ב):

[ו] ב"ד אין חייבין עד שיורו בדבר שיש בו שני דברים לאו וכרת ושיאמרו בפירוש שאין כאן שום איסור לא לאו ולא כרת אז חייבין, ויחיד פטור אף דגבי יחיד שגגת כרת שמי' שגגה, כלומר אף שידע שיש איסור לאו, אבל גבי ב"ד צריך שלא יהא בו שום איסור דאם לאו תולה בעצמו הוא ולא דב"ד קרינן, ואף דאמרו ביומא דהאוכל חלב בזמן הזה

צריך לכתוב השיעור שמא יבוא ב"ד וירבה בשיעורין, מ"מ האוכל חלב שיעור קטן אף שיבנה ביהמ"ק יהי' פטור דתולה בהוראת ב"ד אף דפחות משיעור אסור מן התורה ? י"ל דלא דמי הוראה דפחות משיעור לשאר הוראה משום דהוא, דבר שנתפשט בכל ישראל דעל כזית קטן אין בו חיוב כרת מש"ה בכזית קטן פטור, אבל בעלמא אין העם פטור אלא כשב"ד הורים להתיר מכל וכל רק שטעו בהוראתם, אבל אם יש בו צד איסור אין זה תולה בב"ד וחייב. (משל"מ פי"ב משגגות ה"א), ובמנ"ח מוסיף דאפי' שאמר שיש איסור דרבנן ועשה ג"כ אינו תולה בב"ד מיקרי:

[ז] בשגגת מעשה בין יחיד ובין מיעוט הקהל אפי' רוב הקהל, חייבין להביא לחטאם אחד משני מיני בהמות כשבה או שעירה, ולא אמרינן שרוב צבור יהיו פטורין בשגגת מעשה שהרי ב"ד מביאין עליהן פר בהוראה, פירוש בעת שהורו וכאן לא הורו אלא שגגת מעשה בלבד הוי בלא הוראה, דת"ל מעם הארץ אפי' רובו חייבין בשגגת גרידתא דמייתי כל חד כשבה או שעירה דמעם הארץ בשגגת מעשה הוא דכתיב פי' דב"ד מחויבין אם הורו אבל בפעם הזאת לא הורו. (שם):

[ח] שני דברים ישנו בהוראה כמו שביארנו דמעשה תלוי בהקהל, והוראה בב"ד, ואם גם ב"ד עשו וחצי הקהל, פטורין דבעינן דוקא רוב, ולא אמרינן שיצטרפו הסנהדרין שעשו ג"כ ובין שניהן יהי' רובא אלא אין ב"ד משלים לרוב הצבור בשום פעם (ג' ע"א):

[ט] שני רובין ישנו, רוב שבטים אע"פ שאינו רוב ישראל או ששה שבטים והן רוב ישראל. ובאחד משני רובין אלו חייבין, ועיקר בהוראה לילך אחר רוב יושבי ארץ ישראל הני דבא"י הוא דאיקרי קהל אבל הני דחו"ל לא, (שם):

[י] חיובא של חטאת יש לו שני זמנים, שעת חטא, ושעת ידיעה שנתודע להם שחטאו הולכין תמיד כשעת חטא אם היו אז מרובין, ואם היו העושים מרובין בשעת החטא ומועטין בשעת ידיעה או מועטין בשעת החטא ומרובין בשעת ידיעה הכל הולך אחר שעת מעשה, (שם):

[יא] בעיא הוא אם היו שתי ידיעות כגון דהורו ב"ד דחלב מותר ועשו מיעוט הקהל וחזרו ב"ד והורו ועשו מיעוט אחר מהו, כיון דשתי ידיעות הן לא מצטרף או דלמא כיון דאידי ואידי חלב הוא מצטרף, ואת"ל כיון דאידי ואידי שם חלב הוא ומצטרף, ולפי כללו של הרמב"ם דאת"ל פשיטא הוא שניהם מצטרפין, ולפי' הראב"ד כאן דלא איפשיטא שניהן אין מביאין קרבן לא ב"ד ולא הקהל, שם):

[יב] בעיא מיעוט בחלב ומיעוט בדם מהו, הכא ודאי דת דתרי איסורי נינהו לא מצטרף או דילמא כיון דקרבנן שוה מצטרף, ואת"ל כיון דקרבנן שוה מצטרף הדרן לכללא קמא להרמב"ם שני האיסורים מצטרפין ולהראב"ד לא:

[יג] מיעוט בחלב ומיעוט בע"ז הכא ודאי אין איסורן שוה ואין קרבנן שוה או דלמא כיון דאידי ואידי כרת הוא מצטרף תיקו, האיבעיא האחרונה ודאי לא אפשיטא מ"מ פסק הרמב"ם גם כאן דשניהם מצטרפין ולהראב"ד לא ואין שניהן מביאין כלום משום איסור חולין בעזרה לא ב"ד ולא הקהל, וכבר הקשה זאת הראב"ד, והכ"מ רצה לפרש שיביאו על תנאי, וכבר השיג ע"ז הלח"מ דתנאי לא מהני אלא בעולה ולא בחטאת. ובמנ"ח הקשה כיון דבע"ז מביאין שעיר, ובחלב פר לא נודע איזה קרבן יביאו אי פר אי שעיר אי פר ושעיר והניח בצ"ע:

[יד] כשהורו ב"ד על שתי איסורים כגון חלב וע"ז אפי' שלא בבת אחת ואכלו מיעוט הקהל חלב, ומיעוט עבדו ע"ז, ואח"כ נודע לב"ד דטעו בשתיהן פשיטא דמצטרפו כיון דהוי בידיעה אחת, דע"כ לא מספקא לן אלא בשתי ידיעות אבל בידיעה אחת כיון דידעו דטעי רוב ישראל בהוראת ב"ד אפי' הוי שתי איסורין חילוקין מצטרפין ובזה גם הראב"ד מודה (לח"מ בשם קרית ספר), וגם על הדין הזה קשה איזה קרבן מביאין וצ"ע ועי' (סי' קי"ב):

[טו] בשני דברים הולכין אחר רוב ישראל, בהוראה, ובטומאה לענין קרבן פסח, אכן שניהם מחולקין בהוראה הולכין אחר רוב יושבי א"י, ובטומאה לענין ק"פ הולכין אחר רוב הנכנסין לעזרה (ירושלמי פרק א):

[טז] שני חילוקים יש לענין רובו ככולו בכל התורה רובו ככולו, אבל יש מקומות דרובו אינו ככולו כגון בתגלחת הנזיר אפי' שייר שתי שערות לא עשה כלום, וכן וכל זקני העיר אצל עגלה ערופה ירחצו ידיהם עד דאיכא כולם, וכן גבי סמיכת זקנים, והנה כאן איתא מאה שישבו להורות אין חייבין עד שיורו כולן דכן א"ר יונתן וכן משמע בתו"כ, אבל הרמב"ם פסק דגם כאן רובו ככולו מדאתותב ר' יונתן אבל מ"מ כתב כל, ופי' בב"ש דבאמת מחולק רוב זה משאר דינין מדכתיב מלת כל לטפויי דבכל הדינין אפי' מועט מחולק על הרוב הלכה כרוב אבל כאן אסור להם לחלוק, אבל אם הורו, והמועט שתק ולא נחלק אזלינן אחר הרוב, ולר' יונתן צריכין שכולן יורו ובזה אין הלכה כדבריו, ולפירש"י לעולם כל הע"א סנהדרין צריכין להורות, אבל יותר עד מאה כמו שאמר ר' יונתן אין צריך אלא עיקר הסנהדרין ולפחות בהרכנת ראש מגזירת הכתוב, ובלאו הכי הקשה הבאר שבע שם דעל הסנהדרין אסור להוסיף על ע"א והניח בצ"ע:

[יז] ב"ד יכול לחזור מהוראתן בשני זמנים, בין קידם שהביאו כפרתן. ובין אחר שהביאו כפרתן, ואחר שעשו רוב הקהל ע"פ הוראתם עשה היחיד כפי הוראתו ה"ז מביא אשם תלוי ואם עשה קודם שחטאו רוב הקהל חייב חטאת כן אסברא לי' הראב"ד, והכ"מ כתב שגם הרמב"ם מודה בזה. בד"א שהי' עם ב"ד במדינה אבל אם הי' במדינה אחרת או אפי' החזיק בדרך ועשה כפי הוראתם הראשונה פטור דאונס הוא דלא ידע שחזרו, א"כ יש שחייב חטאת, ויש אשם, ויש שפטור והניח בכ"מ בצ"ע, אבל הקשה במנ"ח הלא אשם תלוי צריך אחת משתי חתיכות ואיך מביא אשם תלוי, וצ"ע:

[יח] כל קרבנות צבור באין מתרומת הלשכה, אבל יש שני קרבנות דהיינו פר העלם דבר של צבור, ושעירי ע"ז גזברין גובין מכל אחד מישראל, (שם):

[יט] שני הוראות יש, שצריך להורות דוקא לבטל מקצת ולקיים מקצת ולא לעקור כל הגוף ולמדנו שנים מהדדי זקן ממרא, וב"ד בזקן ממרא כתיב מן הדבר ולא כל הדבר אף בהוראה דבר ולא כל הגוף, וכן הדין בשניהם בין בב"ד ובין בזקן ממרא עד שיורו בדבר שאין הצדוקים מודים בו, (דף ד' ע"א):

[כ] שני מיני הוראה היכי משכחתי ליה ? איזה כל הגוף, ואיזה ביטל מקצת, הורו שמותר להשתחות לע"ז, או שמותר להוציא מרשות לרשות. בשבת, או שמותר לבוא על שומרת יום כנגד יום הרי אלו כמו שאמרו אין שבת בתורה, אין ע"ז בתורה, אין נדה בתורה שעקרו כל הגוף וזו אינה הוראה אלא שכחה לפיכך ב"ד פטורין מן הקרבן וכל העושה על פיהן חייב חטאת, ואיזה ביטל מקצת יתבאר לקמן:

[כא] כל המצות למדנו משתי תורות מתורה שבכתב ומתורה שבע"פ, רובו של תורה היא בע"פ, ואם הורו על דבר שמפורש בתורה אין זה הוראה כמו שנתבאר דזיל קרי בי רב. אבל בתורה שבע"פ שכיח שיעקור מקצת ויקיים מקצת וכיצד ? טעו והורו ואמרו המוציא מרשות לרשות הוא דחייב שנא' אל יצא איש ממקומו, אבל הזורק והמושיט מותר, או שעקרו אב מאבות מלאכות והורו שאינו מלאכה [שאינו מפורש] הרי אלו חייבין, וכן אם טעו ואמרו המשתחוה לע"ז דוקא בפישוט ידים ורגלים הוא שחייב שנא' כי לא תשתחוה לאל אחר, אבל הכורע על הארץ ולא פשט ידיו ורגליו ה"ז מותר הרי אלו חייבין, וכן אם טעו ואמרו הבא על שומרת יום כנגד יום שראתה דם ביום חייב שנא' כל ימי זובה, אבל ראתה בלילה מותר לבוא עלי', וכן אם הורו ואמרו שמי שפירסה אשתו נדה בשעת תשמיש מותר לפרוש ממנה כשהוא מתקשה הרי אלו חייבין, וכן אם טעו ואמרו שהאוכל דם שיצא בשעת שחיטה הוא דחייב, אבל האוכל דם הלב מותר הרי

אלו חייבים, וכן כל כיוצא בטעות אלו אם הורו בהן ועשו רוב הקהל על פיהן פטורין וב"ד מביאין קרבן על שגגתן, (רמב"ם פי"ד משגגות, גמ' דף ד'):

[כב] שני איבעיות יש בגמ' אם אמרו אין חרישה בשבת כיון דמודו בשאר ל"ח מלאכות הו"ל כאילו קיים מקצת ועקרו מקצת או כעקירת כל. הגוף ולא נפשטה, וישנו עוד איבעיא שאמרו אין שבת בשביעית שטעו ואמרו בחריש ובקציר תשבות בזמן דאיכא חרישה איכא שבת ובזמן דליכא חרישה ליכא. שבת, וכיון דמקיימים שבת בשאר שני שבוע הו"ל כביטול מקצת וקיום מקצת, או דלמא כיון דקא עקרין לי' בשביעית כעקירת הגוף דמי ונפשטה שהיא כקיום מקצת וביטול מקצת, הרמב"ם השמיט בעיא האחרונה, ובראשונה אצל שבת מבאר בסעיף הקודם שפסק בשבת באב מלאכה אחת דהו"ל כקיום מקצת וביטול מקצת וקשה על הרמב"ם בתרתי, ותירץ בלח"מ כיון דנפשטה בעיא דשביעית נפשטה ג"כ בעיא דאין חרישה דשניהם הם חד טעמא וא"ש: [כג] שני דינים בנביא שקר, אם התנבא בשאר מצות בביטול מקצת ובקיום מקצת פטור ממיתה, ובע"ז אפי' בביטול מקצת ובקיום מקצת כגון שאמר היום עובדה ולמחר בטלה חייב סקילה דכתיב להדיחך מן הדרך אפי' מקצת דרך. א"כ על נביא שקר שתי מיתות אם התנבא לעקור דבר אחד לגמרי מן התורה חייב חנק ובע"ז סקילה, (שם ד' ע"ב):

[כד] הרמב"ם מביא עוד שני דינים דב"ד הורו ופטורין מחמת שאין זה הוראה אלא טעות, (א) הורו שיצא השבת ואח"כ זרחה השמש ה"ז טעות וכל שעשה מלאכה חייב וב"ד פטורין, (ב) התירו הב"ד אשת איש להינשא לפי שהעידו לפניהם שמת בעלה, ואח"כ בא בעלה אין זה הוראה אלא טעות והאשה ובעלה האחרון שניהם חייבין חטאת על שגגתן והב"ד פטורין לפי דקיי"ל דיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב אין נפ"מ בין הוראה לטעות דמ"מ חייבין, (פ"ד ה"ג) וכתב באור שמח דנפ"מ לענין כהן המשיח שהורה על א"א שמותרת עכ"ל:

[כה] שני בתי דינין אם מצטרפין בעיא בגמרא, כגון שהורו ועשו מיעוט הקהל ומת אותו הב"ד ועמד ב"ד אחר והורו כאותו דבר עצמו כגון שני פעמים בחלב מ"מ כיון דהורו שני בתי דינין אין מצטרפין, או מצטרפין ועלתה בתיקו, ופסק הרמב"ם דאין מצטרפין, ובלח"מ תמה כיון דהוא ספק הו"ל לכתוב שפטורין לגמרי, דאם יביאו היחידים קרבנות דלמא הוא חולין בעזרה והניח בצ"ע, ושני בתי דינין דאינן מצטרפין אפי' לא הי' לה ידיעה בינתים מ"מ כיון שעשו ע"פ שני בתי דינין אין מצטרפין (מנ"ח):

[כו] אם ב"ד הורו שחלב מותר בביטול מקצת ובקיום ונחלקו הקהל על פיהם ואכל שני איסורים ששוין שניהן בקרבן אחד כגון חלב ודם ובשני שגגות חד בשגגת מעשה

בלבד, וחד בשגגת הוראה ואח"כ ידעו שהורו שלא כראוי, וגם שכחו באיזה איסור הורו אי בחלב אי בדם, ואע"ג דממ"נ עשו איסור או חלב או דם מ"מ פטורין דכתיב ונודעה החטאת דצריך להתברר לב"ד איזה חטאו עשו זאת לפירש"י, אבל הרמב"ם פי' דאע"פ שהב"ד יודעים אח"כ איזה איסור הורו ג"כ פטורין, וכתב וז"ל דאע"פ שהן יודעין בודאי שחטאו בשגגה, ואע"פ שהעם. יודעין אותן ואומרין להן בכך הוריתם לנו פטורים, והעושים על פיהם חייבין, והחילוק בין ב"ד ליחיד הוא בזה דיחיד ג"כ אם מסתפק בשני שמות אם אכל חלב או דם ג"כ פטיר דצריך לידע במאי חטא, אבל אם מודיעים לו מפי אחרים חייב ובב"ד מפי, אחרים פטור לדעת הרמב"ם (ה' ע"א):

[כז] ודוקא בשני מיני איסורים כגון חלב ודם אבל שני מיני חלב כגון חלב הדקין או חלב הכליות, או שני מיני דם כגון דם הנפש או דם הלב חייבים, ורש"י פי' כגון דם האברים, ונ"ל דצריך שיורו בדבר שיש בו כרת ודם האברים רק בלאו וצ"ע, וביחיד כה"ג ג"כ חייב, אבל בשני מיני קרבנות דחלוקים בקרבנותיהם כגון חלב וע"ז ונודעה להם ואח"כ שכחו אין מביאים. אבל אם העם יודעים מביאים קרבנות לעצמן, ואח"כ נזכרו הב"ד מעצמן על מה הורו חוזרים ומביאים. נמצא שעל חטא אחד מביאין שני קרבנות מקודם העם ואח"כ הב"ד, ואם שכחו וזכרו מעצמן וחזרו ושכחו פעם שנית מהני מה שהעם מזכירין אותן (מנחת חינוך):

[כח] שני תנאים בסנהדרין יש, שיהיו חייבים בקרבן, היו כולן ראויין להוראה שלא הי' בניהם גר או ממזר או זקן שלא ראה בנים וכן צריך שיהי' המופלא שם כלומר ע' סנהדרין והמופלא על גביהן וביחד ע"א, דלמידין מגז"ש דשני פעמים עדה נאמר כאן עדה ונאמר שם עדה אצל משרע"ה מה להלן כולם ראוין להוראה אף כאן כן, ובשני דברים אמרינן כאן בגמרא טעם אחד, מפני מה אמרו הורו בדבר שהצדוקין מודין בו פטורין מפני שהי' להם ללמוד ולא למדו, מפני מה אמרו שאם לא הי' שם מופלא פטורין מפני שהי' להם ללמוד ולא למדו. (שם דף ה):

[כט] קרבן שמביאין על שגגת הוראה של ב"ד הגדול נקרא בשני שמות, נקרא פר העלם דבר, ונקרא פר העדה:

[ל] בע"ז מביאין השבטים כל שבט ושבט שתי בהמות פר ושעיר, ובשאר מצות ששגגו פר לכל שבט ושבט, והיינו בע"ז שנים עשר פרים ושנים עשר שעירים, ובשאר מצות שנים עשר פרים, ובזה שבט מנשה ואפרים אינם חשובים כשני שבטים אלא שניהם שבט אחד, ובין שעשו כל ישראל ובין שעשו רוב ישראל שבא"י אע"פ שהן מיעוט מנין השבטים מביאין, אף אלו שלא חטאו מביאין ע"י החוטאים אפי' עשה שבט אחד בלבד

והוא רוב הקהל הכל מביאין י"ב פרים ובע"ז שנים עשר פרים וי"ב שעירים (גמ' ו' ע"ב, פי"ג משגגות ה"ג):

סליק פרק א:

פרק שני [לא] כ"ג המשוח בשמן המשחה מביא פר על שגגתו דוקא בשני תנאים, העלם דבר ושגגת מעשה שהורה לעצמו ועשה שוגג כהוראתו מביא פר ככל החטאות דוקא בשוגג, אבל שוגג ועשה מזיד, מזיד ועשה שוגג פטור, ואפי' שכח מאיזה טעם הורה ובשעה שטעה אמר הרני עושה על דעת הוראתי ג"כ חייב ולא אמרינן דאילו מתידע לי': [לב] משיח וצבור שניהם שווין זה לזה, דצבור ומשיח בפר ואין מביאין אשם תלוי והצבור אין חייבין עד שיורה לבטל מקצת ולקיים מקצת, ושניהם בהעלם דבר ושגגת מעשה:

[לג] נשיא ומשיח שניהם דומים זה לזה, נשיא מביא שעירה בע"ז ומביא אשם ודאי, ומשיח מביא שעירה בע"ז ומביא אשם ודאי משא"כ צבור בהוראתם (ז' ע"א):

[לד] ובזה הצבור ומשיח מחולקין שניהם מהדדי, צבור הורה ועשה אחריו חייבין אבל משיח כשהורה ועשו אחריו בהוראתו אינו חייב דכתיב והקריב על חטאתו אשר חטא, על מה שחטא הוא מביא, ואין מביא על שחטאו אחרים: [לה] אם כהן המשיח וב"ד שניהם היו מורים בתרי איסורי ב"ד בחלב והוא בדם מתכפר לו בפ"ע, אבל אם הורה עם ב"ד ושניהם הורו באיסור אחד כגון שניהם בחלב וכגון דהיו מופלאים שניהם ואע"ג דהוראת שניהם הוראה מעליא הוא, מ"מ בת בתרי איסורי מביא כל אחד לעצמו, ובחדא איסורא שניהם הם בקרבן אחד ואין חילוק אם יתירו בשני מקומות, או בחד מקום דעיקר הדבר אם הורו בתרי איסורי, (שם ע"ב):

[לו] הוא בחלב והן בע"ז, דמחולקין בשני מקראות ובשני מיני קרבנות ודאי כל אחד מביא לעצמו דהוא בפר והן בשעיר, וכש"כ הוא בע"ז והן בחלב דשניהם מחולקין לגמרי דהוא שעיר והן פר, אבל אם שניהן מחולקין בשני מיני חלב הוא בחלב המכסה את הקרב, והן בחלב שעל הדקין, בעיא הוא בגמרא כיון דמתרי קראי נפקי מביאין לעצמן או שם חלב אחד הוא, ואת"ל שם חלב אחד הוא, הוא בחלב והן בע"ז מי אמרינין שני מקראות הן או דלמא קרבן אחד הוא תיקו, מ"מ פסק הרמב"ם דהוא בחלב והם בדם מביא פר, וכתב הלח"מ הטעם משום דכבר בעיא לעיל בצבור באת"ל דפשיטות הוא להרמב"ם ה"ה בכהן המשיח ע"כ. ובמנ"ח תמה עליו וכתב וז"ל דהרי טעם זה נדתה כיון דקרבנם אינם שווה איך מצטרפין ואם הביא פר הוא חולין בעזרה וצ"ע:

[לז] כמו דקיי"ל דאם אכל אדם שני זיתי חלב בהעלם אחר א"ח אלא חטאת א', ואם הי"ל ידיעה מביא שתי חטאות, וכן בשני שמות כגון חלב ודם אפי' בהעלם אחת חייב שתיים, וכן חלב וחלב ונודע לו על הראשון ואח"כ השני, ה"ה ג"כ בב"ד אם הורו והי"ל להם ידיעה, ואח"ז חזרו ושכחו והורו באותו שם חייבין הצבור כל שבט ושבט שני פרים, וכן אם הורו ב"ש בשני שמות בשני איסורים בהעלם אחת כגון שהורו בחלב ודם והקהל עשו ע"פ שני הוראות מחלקות השמות לשני חטאות וחייבים כל שבט ושבט להביא שתי חטאות, וכן הדין בכהן המשיח אם הורה לעצמו בשני שמות חייב שתי חטאות, וכן בשם אחד אם הי"ל ידיעה בינתיים מחלקות לחטאות דמאי שנא מב"ד שחייבים שתי חטאות, ואם נאמר דב"ד שהורו בשני שמות אין חייבין אלא אחת אפשר גם בכהן המשיח הדין כן דשווה עם הצבור, ואפשר שיש לחלק, וכן מסופק במנ"ח בכהן המשיח שהורה ועשה ע"פ הוראתו בשני גופים מחולקים כגון שתי נדות וכדומה דביחיד חייב כה"ג כמה חטאות או לא, ומצד הסברא נראה דלדינים אלו שווים הצבור וכהן המשיח ליחיד לענין התחלקות החטאות, ומ"מ צ"ע (מנ"ח):

[לח] כבר נתבאר לעיל שהב"ד והמשיח שניהם שווין שאין חייבין בין בשאר עבירות, ובין בע"ז עד שיורו לבטל מקצת ולקיים מקצת ועל העלם דבר ועל שגגת מעשה בין בשאר עבירות ובין בע"ז, וכן שניהם הב"ד והמשיח אין חייבים בין בשאר עבירות ובין בע"ז אלא עד שיורו בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת:

[לט] מחולק משיח לענין ע"ז מב"ד, דאם הורה לעצמו לבטל מקצת ולקיים מקצת בע"ז יעשה כפי הוראתו ה"ז מביא שעירה כהדיוט, אבל אם שגג במעשה בין בע"ז ובין בשאר מצות בשניהם אלו פטור לגמרי, וכן כהן המשים שהי' לפניו שתי חתיכות אחת חלב ואחת שומן ושגג שגגת הוראה עם המעשה אינו מביא אשם תלוי, (דף ח' ע"א, פט"ו משגגות):

[מ] שתי מצות יש שהן חייבי כריתות ויש בהן עשה ול"ת, ועל אחת היחיד חייב באשם תלוי ועל אחת פטור, וכן ב"ד אין מביא בשום פעם אשם תלוי ושתי המצות הן נדה, ומקדש, ועל עשה ול"ת שבמקדש שהוא עולה ויורד אם הורו ב"ד פטורין, ועל עשה ול"ת שבנדה אם הורו חייבין, וכן היחיד חייב חטאת ואשם תלוי על עשה ול"ת שבנדה, (שם ע"ב):

[מא] איזה הוא שתי מצות שבמקדש שיש בה עשה ול"ת כגון ב"ד שהורו וטעו בטומאת מקדש וקדשיו אין מחויבין להביא על עשה, כגון שנטמא במקדש שמצוה לצאת בקצרה,

ואם שהה ויצא בארוכה חייב כרת, וב"ד שהורו בדבר זה פטורין כמו שנתבאר דאין בו חטאת קבועה אלא עולה ויורד, ועשה וישלחו מן המחנה, ל"ת לא יטמאו את מחניהם: [מב] איזה שתי מצות עשה ול"ת שבנדה ? הי' משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי עתה בשעת תשמיש מצוה עניו לפרש ולא יפרוש מיד. שהיציאה הנאה לו כביאתו אלא נועץ צפרניו בקרקע וממתין עד שימות האבר ופורש בלא קישוי, ול"ת ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב, ועשה והזהרתם, ופעמים הפירוש לא תקרב לא תפרוש דזיל בתר טעמא דאסור ליהנות ממנה, וכן מצינו קרב אליך אל תגש בי דפירוש נמי לא תפרוש (שם):

[מג] טעם דהמלך והמשיח אין חייבין בקרבן עולה ויורד דהיינו על שמיעת קיל ועל ביטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו דכתיב לא תשיג ידו, והמלך והמשיח שניהם אינן באים לידי עניות דהמלך פשיטא שעשיר הוא וכן כ"ג הוא הגדול מאחיו תמיד בנוי בכח ובחכמה ובעושר ואם אין לו גדלוהו משל אחיו (דף ט), ופי' בלח"מ ובב"ש דמאי דתנן המשיח פטור בשמיעת קול ובביטוי שפתים היינו דוקא אינו חייב להביא פר בהוראה על דברים אלו, וכן הרמב"ם פסק (פ"י משגגות הל"ז) דהמלך וכהן המשיח שני גדולי ישראל אלו מביאין קרבנן על שבועות ביטוי ועל טומאת מקדש וקדשיו כשאר הדיוטות שלא חילק הכתיב קרבן מלך מקרבן הדיוט ומקרבן המשיח אלא במצות שחייבים על שגגתן חטאת קבועה, אבל קרבן עולה ויורד כולן חייבין, והראב"ד פוטר למלך ולמשיח משני קרבנות היינו למלך פוטר משמיעת קול, ולמשיח בטומאת מקדש וקדשיו, ואף דבמשנה נתן ר"א טעם שהמלך פטור משמיעת קול משום דהמלך לא דן ולא דנין אותו, זה דוקא במלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דנין ודנין אותם, ובתוי"ט תמה דהכא פסק הרמב"ם דמלך חייב בשמיעת קול ובהל' שבועות פסק דאינו נוהג אלא בראויין להעיד וממעטינן מלך והניח בצ"ע, ונ"ל לתרץ דדוקא מלך ישראל לא דן ולא דנין אותו. אבל מלך ב"ד דן ודנין אותו כדכתיב דינו לבוקר משפט וכיון דדן דנין אותו התקוששו וקושו כדאי' בסנהדרין:

[מד] קיי"ל דנשיא מביא שעיר והדיוט מביא שעירה ונשיא שעבר, בשעירה מתכפר כהדיוט, וכן אי' בפירוש במשנה (לקמן ט ע"ב) דנשיא והדיוט, וכאן בגמ' מיבעיא לן נשיא שנצטרע מאי מדחי דחי או מיפטר פטור א"ל דילך או דגזא, וציין בעין משפט (פט"ו מה' שגגות ה"ט), ובאמת אי' שם לענין נשיא שנצטרע לענין חטאת קבוע והכא ע"כ לא לזה איבעיא לי' דזה מפורש במשנה אלא ע"כ כפירש"י דקאי על קרבן עולה ויורד למאן דס"ל דהנשיא פטור מקרבן עולה ויורד, ופשיט לי' דמגזא דדידה הוא וכיון

דמגזא דידה הוא אפי' מלך שנצטרע ג"כ פטור דאינו בא לידי עניות, ונפ"מ לדידן אליבא דהראב"ד דס"ל דאין המלך חייב בשמיעת קול ויהא דין המלך שנצטרע בחטאת קבוע ויהא קרבנו כהדיוט ובקרבן עולה ויורד פטור כמלך, מ"מ דעת העין משפט בזה צ"ע:

[מה] כל מצות שבתורה שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת היחיד מביא אחת משני מיני בהמות או כשבה או שעירה ומשיח וב"ד שנים אלו פר ובהוראה כדאמרן לעיל, אבל הנשיא מביא שעיר ובע"ז הכל שווין היחיד והנשיא והמשיח מביאים שעירה, אבל ב"ד מביא שני קרבנות בע"ז פר לעונה ושעיר לחטאת (ט' ע"א):

[מו] אשם תלוי שנים חייבין ושנים פטורים היחיד והנשיא חייבין, ומשיח וב"ד פטורין (שם):

[טז] אשם ודאי ג"כ ישנו ג' דחייבין ופטורין היחיד והנשיא והמשיח דכולן בכלל נפש, וב"ד פטורין:

[מח] על שמיעת קול וביטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו ב"ד פטורין והיחיד והנשיא והמשיח חייבין. וכבר נתבאר לעיל דכן פסק הרמב"ם, והראב"ד ס"ל דבשמיעת קול הנשיא פטור ובטומאת מקדש וקדשיו המשיח פטור:

סליק פרק ב:

פרק שלישי [מט] שני גדולי ישראל היינו כהן המשיח והנשיא שחטאו ואח"כ עברו מגדולתם מביאין הקרבנות ההם בעצמן כמקדם כהן המשיח מביא פר והנשיא שעיר:

[נ] אם שני גדולי ישראל כהן המשיח והמלך אם עברו מגדולתם ואח"כ חטאו, כהן המשיח מביא הקרבן הזה בעצמו פר, אבל הנשיא שעיר, וכתב הטו"א הטעם דהמלך גדולתו גרמה לו כיון שעבר עבר, אבל כהן המשיח יש לו קדושת הגוף ע"י המשיח וקדושה בכדי לא פקעה:

[נא] ושני גדולי ישראל שניהם שווין לענין זה שאם חטאו עד שלא נתמנו ואח"כ נתמנו דדינם כהדיוט דבנשיא כתיב אשר נשיא יחטא שחטא כשהוא נשיא, ובכהן המשיח כתיב אם כהן ששט המשיח יחטא שחטא כשהוא משיח: [נב] אמר רבא אטו צדיקי אי אכלו תרי עלמא מי סנו להו, פירש"י כלום רע להם לצדיקים שאוכלים שני עולמות שיש להם טובה בעוה"ז ובעוה"ב, (י' ע"ב):

[נג] שני בני אדם שצלו פסחיהם, ואחד אכלו לשם מצוה עליו נא' צדיקים ילכו בם. ואחד שאכלו לשם אכילה גסה עלי' נא' פושעים יכשלו בם, (שם): [נד] ואפי' זה שאכל אכילה גסה נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מי לא קאכיל, וקשה הלא האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור דלאו שמי' אכילה והכא אמרינן דשמי' אכילה תירצו בתוס'

דתרי גוונא אכילה גסה נינהו אם הוא שבע כל כך דקץ במזונו לאו שמי' אכילה, אבל אם אינו ק באכילתו אכילה הוא ואינו מן המובחר, (שם):

[נה] ומשכחת לה ג"כ שני דרכים אשתו ואחותו עמו בבית זה שנזדמנה לו אשתו צדיקים ילכו בם, ומי שנזדמנה לו אחותו פושעים ם. יכשלו בם: [נו] ומשכחת לה ג"כ באיש ואשתו מי שמתכוון לשם מצוה צדיקים ילכו בם, ומי שנתכוון לשם עבירה פושעים יכשלו בם שני מחשבות במעשה אחת: [נז] במצות צריך לעסוק לשמה, מ"מ ישנו תרי גונא שלא לשמה אם לומד לקבל שכר או לקנות שם מ"מ יעסוק שמתוך שלא לשמה בא אח"כ לשמה, אבל אם לומד תורה לקנתר, טוב הי"ל שנהפכה שלייתו על פניו, אבל מדרגות הצדיק הוא שאינו לומד אלא על מנת לעשות ולקיים מצות בוראו באהבה רבה:

[נח] אם אכל ספק חלב כשהוא הדיוט ונודע לו הספק אחר שנתמנה להיות כ"ג הר"ז מביא אשם תלוי דעיקר החיוב כשהי' הדיוט. וההדיוט מביא אשם תלוי:

[נט] אכל חצי זית חלב כשהי' הדיוט, וחצי זית כשהוא נשיא בהעלם אחד, או שאכל חצי זית כשהוא נשיא, וחצי זית אחר שעבר מנשיאותו אין שתי אכילות מצטרפין דנשיא מביא שעיר ועכשיו מביא כשבה, לכן אין שניהם מצטרפין בין להביא שעיר, ובין להביא כשבה או שעירה:

[ס] אכל חצי זית כשהוא הדיוט ונתמנה ועבר, ואכל חצי זית כשהוא הדיוט ה"ז ספק אם מצטרפין (דף י"א, רמב"ם פט"ו משגגות ה"י):

[סא] משיח ונשיא אם חטאו בעת נשיאותם, מלקין את שניהם בסנהדרין של ג' ולא בכ"ג דעלייתו ירידה לו. אכן בזה מחולקין דכהן המשיח נשאר בקדושתו דכתיב שמן משחת א' עליו אני ד' מה אני בקדושתי אף אהרן בקדושתו, אבל המלך אין מחזירין אותו לגדולתו משום שמא יכעוס אח"כ יהרוג את המלקין אותו (ירושלמי פ"ג):

[סב] אכל המשיח או הנשיא כזית עד שלא נתמנה, וכזית משנתמנה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת, ספק כזית עד שלא נתמנה וספק כזית משנתמנה בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת אף שהי' שתי אכילות, אבל בשתי העלמות חייב שתים אכל ג' זיתים וסבור שהי' שתים הפריש חטאת אחד כיפר (ירושלמי):

[סג] אכל ה' זיתים ונתודע לו בספיקן משנתמנה, ובודאי משעבר לר' יוחנן חייב וקיי"ל כן:

[סד] אכל כזית ספק עד שלא נתמנה, ספק משנתמנה, ספק עד שלא נתגייר ספק משנתגייר, ספק עד שלא הביא שתי שערות ספק משהביא שתי שערות מביא אשם תלוי:

[סה] באכל ספק כזית ואין יודע אם אחר יוהכ"פ אכלו אם קודם יוהכ"פ, ספק כפרה כיפר (ירושלמי):

[סו] מלך יהודה ומלך ישראל שניהם שווין לא דחו זה גדול מזה, ולא זה גדול מזה מאי טעמא דכתיב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודא יושבין בגורן כבגורן הרי דשניהן שווין, ושניהן מתכפרין בשעיר כיון דאין אחד גדול מחבירו (שם):

[סז] בגמרא איתא דר' יוחנן ס"ל אכל חלב והפריש קרבן והמיר וחזר בו הואיל ונדחה ידחה, ושני מיני דחויים יש דיחוי מעיקרא ונראה ונדחה, ופי' בלח"מ דר' יוחנן דס"ל בעלי חיים נדחין אפי' הכל ביחד והיינו אפי' בדיחוי מעיקרא, וגם בקדושת דמים כגון בהמות השותפין שהוא בע"ח ודיחוי מעיקרא דמיד שהקדישה לא נראית בהמה זו להקרבה, ואיכא מ"ד דאין דיחוי אלא בנראה ונדחה, מ"מ איהו פליג וס"ל דדיחוי מעיקרא ג"כ דיחוי הוא, ואף דקדושת דמים כגון בהמת השותפין שמתחלה לא הקדישה אלא שתמכר ויקרב דמי חציו, מ"מ ס"ל דחל עליו תורת דיחוי ולא אמרינן דאין דיחוי אלא בדבר שהוקדש גופו ליקרב (רש"י קדושין דף ד) ולכאורה דיחוי בדמים, ודיחוי מעיקרא דבר אחד? וי"ל דמשכחת לה דיחוי מעיקרא בקדושת הגוף, וכן משכחת לה ג"כ קדושת דמים ולא תהי' דיחוי מעיקרא כגון המפריש נקיבה לפסחו וילדה זכר והוי קדושת דמים דאין פסח באה נקיבה ולא הוי דיחוי מעיקרא שהרי הולד ראוי להקריב כן פי' בתוס', ומזה נלמד לרש"י ותוס' דקדושת הגוף י"ל יותר דנדחין מקדושת דמים דראוי אצלה לומר שלא ידחו, אבל להרמב"ם מה דאמרינן בכל הש"ס יש דיחוי בדמים מ"מ בקדושת הגוף דחמורה בודאי אין דיחוי, אבל בקדושת דמים הקלה יש דיחוי, ולפ"ז מה דאי' בסו"פ קדשי קדשים דקדושת הגוף דשם פריך לר' יוחנן דמיירי בכל הקדשים שהרי עד שלא נבנה המקדש והמזבח, ופריך דיחוי מעיקרא נינהו אתיא כפשיטא דגם ר' יוחנן ס"ל בקדושת הגוף דיחוי מעיקרא לא הוי דיחוי, אבל בקדושת דמים ס"ל לר' יוחנן דדיחוי מעיקרא הוי דיחוי וס"ל דוקא בהפריש קרבן קודם שנעשה מומר הוא דלא הוי דיחוי דלא כפי' התוס' דאף שהפריש אחר שנשתמד ג"כ ס"ל לר' יוחנן דלא הוי דיחוי, (לח"מ פט"ו ממעשה"ק ה"ד):

[סח] ולענין פסק הלכה ס"ל להרמב"ם דגם בשני מיני דיחוי דאין בע"ח נדחין בין בדיחוי מעיקרא ובין נראה ונדחה חוזר ונראה, דפסק (פ"ג דשבועות ה"ח) בדין זה וז"ל מי ששגג והפריש חטאתו ואח"כ נעשה מומר וחזר בתשובה או נשתטה או נשתפה וחזר ונשתפה אע"פ שנדחה הקרבן בינתיים ה"ז חוזר ונראה שאין בע"ח נדחין לפיכך יקריבנה היא עצמה וכשם שאם נולד בו מום עובר ונתרפא חוזר לכשרותו, כך אם נדחו הבעלים

וחזרו ונראו יקריב, ואע"פ שבהרבה מקומות נתן טעם. לדיחוי מעיקרא, משום דחפץ לתת טעם מרוח אבל מ"מ בנראה ונדחה חוזר ונראה. (שם): [סט] דיני מומר, המומר לשתי עבירות חמורות דהיינו עובד ע"ז, והמחלל שבת בפרהסיא בשתי עבירות אלו אפי' בפעם אחת אין מקבלין ממנו שום קרבן:

[ע] ויש עוד שאר מיני מומרים כגון מומר לאכול חלב, ולאכול דם, אי הי' מומר בשניהם אלו אין מקבלין ממנו על שנים אלו, אבל על שאר עבירות מקבלין, כגון מומר לאכול דם ואכל חלב, או לחלב ואכל דם מקבלין ממנו, ומומר לאותו דבר שאין מקבלין ממנו. אבל אם עשה תשובה מקבלין ממנו. אם הי' מומר לאכול חלב לתיאבון ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו והביא קרבן אין מקבלין ממנו מפני שמשאכל בזדון בין להכעיס ובין לתיאבון הרי זה מומר, (דף יא):

[עא] שני מיני מומרים יש להכעיס ולתיאבון, לתיאבון ה"ז מומר לענין הקרבן דאמרן דאינו מביא קרבן על דבר שנחשד בו, ולהכעיס דינו כצדוקי, פירש"י לשני דברים דמורידין אותו לבור, ושחיטתו לע"ז, (שם): [עב] שני מיני מומרים לתיאבון יש. סתמא דמומר לתיאבון דאוכל דברים טובים נחמד למראה וטוב למאכל אין זה להכעיס, אבל ישנו דאוכל פרעוש או יתוש דהני ודאי אין בהם טעם. מ"מ ג"כ נקרא מומר לתיאבון משום דחפץ לטעום טעמא ואיסורא דדרכן של בני אדם להתפתות מהיצה"ר כיון שאסור דבר זה בדעתו ודאי טוב וחפץ לטעום אבל באמת אין זה להכעיס:

[עג] ישנו שני מיני כלאים דאורייתא, ודרבנן, איזה כלאים דאורייתא ? שהוא שוע טוי ונוז, וכלאים דרבנן הוא או שוע או טוי או נוז, ותכף בו שתי תכיפות שארוג חוט אחד של צמר בבגד פשתן, ומ"מ בכלאים דרבנן ג"כ מומר הוא:

[עד] שני מיני כהנים יש כ"ה וכ"ג, ובמאי שניהם מחולקין דין כ"ג (א) פר יוהכ"פ (ב) עשירית האיפה שכ"ג מביא בכל יום ונקרא ג"כ בשני שמות נקרא בשם חביתין ונקרא ג"כ בשם מנחת כהן המשיח (ג) לא פורע ולא פורם מלמעלה, אבל מלמטה, אבל ההדיוט מלמעלה, (ד) ואין מטמא לקרובים כלומר לד' מתי מצוה האמורים בפרשה, דאלו לכהן הדיוט יש לו שני מצות בזה לבלי לטמא לרחוקים בל"ת, ולקרובים מצוה שיטמא בעשה, אבל כ"ג אין עליו עשה לקרובים ואדרבא יש עליו ל"ת לקרובים א"כ טומאתן מחולק בשני דברים, (ה) לענין נשים ג"כ מחולק בשנים דכ"ג יש לו מ"ע ליקח בתולה ול"ת באלמנה, וכהן הדיוט מותר באלמנה ואין לו עשה על הבתולה, (ו) ומחזיר את הרוצח מערי מקלט במיתתו (ז) ומקריב אונן ואינו אוכל ואינו חולק, (ח) מקריב חלק בראש כלומר אומר חפץ אני להקריב חטאת זה. או אשם זה יש לו בזה קדימה

לכל אחיו הכהנים, (ט) ונוטל חלק בראש אע"פ שאינו מקריב (י) ומשמש בח' בגדים וכל עבודת יו"כ אינה כשירה אלא בו ע"כ בגמרא, ויש עוד שם דפטור מטומאת מקדש וקדשיו, אבל אינה הלכה דכ"ג נמי מקריב קרבן עולה ויורד כמו שנתבאר לעיל:

[עה] ואני אוסיף עוד ממה שנמצא במקומות אחרים (יא) כשבא להשתחות בהיכל גוללין לו את הפרכת שיהא שם יחידי, (יב) אינו יושב בעיבור השנה, (יג) אין רואין אותו לא בבית המרחץ ולא בבית המשתה, (יד) ומגלח מע"ש לע"ש ונקרא גילוח ראשו יחידאה ראשו של זה בצד עיקרו של זה ונראה כאילו צמח כאחת, (טו) הי"ל בית מיוחד הנקרא לשכת כ"ג, ואף כי שאר הכהנים הי"ל ד' חלונות להניח בגדיהם הוא הי' מניח בגדיו בלשכה שלו, (טז) ואסור לו לדור כי אם בירושלים, (יז) כשנוטל חלק בראש אינו לוקח פרוסה כי אם חלה אחת משתי הלחם (יח) וסומך על אברים דליכא סמיכה בשחוטין אלא משום כבודו של כ"ג, (יט) ואין נושא אלא אשה אחת. להרמב"ם כל השנה כולה דכתיב אחת ולא שתים, ולהראב"ד עכ"פ ביוה"כ אסור להיות לו שתי נשים, (כ) באלמנה דמוזהר עלי' יש לו בזה שני ל"ת מוזהר על הקדושין, ומוזהר על הנשואין, (כא) וכורע תחלה וסוף בכל ברכה, (כב) כשנושא את כפיו אסור לו להגביה את ידיו למעלה מן הציץ, (כג) המלך עומד לפניו דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד, (כד) אין ממנין אותו אלא ע"פ ב"ד של ע"א. (כה) ומושחין ומרבין אותו ז' ימים טרם שיתחיל העבודה, (כו) מביא עוד עשירית האיפה אחת יותר משאר הכהנים ביום חינוכו לכ"ג, (כז) ממנין לו סגן שיהא לשרתו כמו משנה למלך והוא הנקרא סגן, (כח) ואין פוחתין משני קתליקין להיות לסגן כמו הסגן לכ"ג וכולו משום יקרא דכ"ג, (כט) אם הכ"ג הולך לנחם אינו הולך בערבוביא עם שאר הכהנים אלא מסבבין אותו הכהנים וחולקין לו כבוד, והסגן ממצעו בינו לבין העם, והסגן ומשיח שעבר בימינו, והאבלים וכל העם משמאלו, ואומר לאבלים תתנחמו והן מכבדין אותו כפי כחן, (ל) מת לו מת אינו יוצא אפי' אחרון דאינו יוצא מפתח ביתו או מן המקדש, וכל העם באים לנחמו לביתו והוא עומד בשורה וסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ואומרים לו אנו כפרתך והוא אומר להם תחוננו מן והשמים, (לא) וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הספסל, (לב) אין דנין אותו דיני נפשות אלא בב"ד של ע"א. (לג) ואיני הולך להעיד אלא למלך ישראל בלבד בב"ד הגדול, (לד) כשנכנס להיכל להשתחות אוחזין אחד בימינו ואחד בשמאלו ואחד באבנים טובות שעליו ויכנס להיכל וישתחוה, (לד) בזמן שרוצה להקריב היה עולה בכבש והסגן מימינו, הגיע למחצית הכבש אוחז הסגן בימינו ומעלהו, כל זה מלוקט מהרמב"ם, ומה שכתב דמעיד למלך נדחה בגמ' אלא המלך יושב בעת אשר הכ"ג יבוא

להעיד לבנו של מלך דתניא והתעלמת פעמים שצריך להתעלם, ואסור לו לייבם בין אלמנה מן האירוסין ובין מן הנשואין, ומן הנשואין אין עדל"ת ועשה דבתולה מעמיו יקח, אבל מן האירוסין אינו אסור לייבם אלא מדרבנן משום גזירה דביאה שניה דלית בה מצות יבום אבל ביאה ראשונה עשה דוחה ל"ת (י"ב ע"ב):

[עו] שני כ"ג ישנו. כהן המשיח והמרובה בבגדים ושניהם שווין לכל מה שנאמר למעלה חוץ מפר הבא על כל המצות, והוא פר העלם דבר של צבור, (שם):

[עז] ומשיח שעבר ומשיח המשמש, בשניהם נוהגין כל המצות שאמרנו חוץ משני דברים פר יו"כ ועשירית האיפה שנוהגים במשמש עתה, (שם): [עח] שני משיחים היו, כ"ג המשיח, ומשיח מלחמה, וכל הדברים הנזכרים לעיל אינם נוהגים במשיח מלחמה אלא חמשה דברים הנאמרים בפרשה, וכן לא פורע ולא פורם ואין מטמא לקרובים, ומוזהר על הבתולה, ואסור באלמנה, אבל את הרוצח אינו מחזיר. (שם):

[עט] כ"ג שעבר בין מחמת קריו בין מחמת מומו ובין שנצטרע, מ"מ אסור באלמנה:

[פ] אם יש לפניו שני קרבנות חובה להקריב תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, כגון תמיד ומוסף מקריב קודם את התמיד דתדיר הוא בכל יום ויום, ומוסף אינו אלא בשבת, וה"ה אם יש לפניו שני מוספים כגון שבת ור"ח מקריב של שבת קודם דגם הוא תדיר שבת כנגד ר"ח וכן כל כיוצא בו כגון כהן וישראל עומדים צריך לכבד את הכהן משום וקדשתו שהוא מקודש יותר: [פא] כל המקודש מחבירו קודם את חברו, כגון פר המשיח ופר העדה שניהם עומדים להקריב פר המשיח קודם לפר העדה לכל מעשיו, (שם):

[פב] פר כהן המשיח ופר העדה שניהם עומדים בביהמ"ק להקריב, פר כהן המשיח קודם מפני שני טעמים, מדכתיב בתורה אצל פר כהן המשיח הפר הראשון מה ת"ל הראשון שיהא ראשון קודם לפר העדה בכל מעשיו, ועוד טעם שני הואיל ומשיח מכפר ועדה מתכפרת דין הוא שיקדים המכפר למתכפר. וכן הוא אומר וכפר בעדו ובעד ביתו והדר בעד קהל ישראל, הרי בשני פעמים פר כהן המשיח קודם לקרבן העדה ביוה"כ, ובכל השנה כשיזדמן פר כהן משיח ופר עדה ששניהם עומדים, ושני פסוקים צריכין חד להקרבה שקודמות, וחד לשריפה שקודמות, (י"ג ע"א):

[פג] פר העלם דבר של צבור ופר ע"ז אם שניהם עומדין להקריב פר של צבור קידם, מ"ט האי של צבור חטאת, והאי של ע"ז עולה ובכ"מ חטאת קודמות לעולה ואפי' חטאת העוף קודמות לעולת בהמה. (שם):

[פד] פר ע"ז ושעיר ע"ז שניהם עומדים להקריב פר קודם, ואף דפר הוא העולה והשעיר הוא החטאת מ"מ כאן העולה קודמות מטעם גזה"כ דכתיב כמשפט, וכתב בס' קרבן

חגיגה (סי' ע"ג) הטעם משום דע"ז עונשין על שניהם על המחשבה ועל המעשה לכן צריך מקודם לכפר העולה על המחשבה, ואח"כ על המעשה משא"כ בשאר העבירות החטאת מכפר, ואח"כ העולה דורן הוא וא"ש, והרמב"ם כתב הטעם לקדימת פר ע"ז משום דכך כתוב בתורה ראשון וק"ל ע"ז הלא בכל המוספין בתורה עולות קודמין מ"מ מקריבין החטאת קודם ובגמרא ליתא טעם זה, ובטעם קרבן חגיגה נ"ל ג"כ לפרש דבחג הסוכות ג"כ קודמין העולות לחטאות של מוסף מפני שבאים לכפר על שבעים אומות דהם נענשין ג"כ על המחשבה וא"ש:

[פה] שעיר ע"ז ושעיר נשיא שניהם עומדים, שעיר ע"ז קודם מ"ט האי צבור והאי נשיא, ואף דמצינו לענין דין (ר"ה ט"ז א) מלך נכנס תחלה ואח"כ צבור דכתיב לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל מקמי דליפוש חרון אף. י"ל דקודם הדין נפיש. ריתחא אבל כאן כיון שעשו תשובה ומביאין הקרבנות אין כח הדין חזק כל כך ושפיר דמי:

[פו] שעיר נשיא ושעירת יחיד שניהם חטאות ושניהם עומדים להקריב שעיר נשיא קודם מ"ט האי מלך והאי הדיוט. (שם):

[פז] שעירת יחיד וכבשת יחיד, פירש"י כגון שהי' כאן שני אנשים זה הביא כבשה וזה הביא שעירה, נ"ל כונתו דלא פירש דאדם אחר הביא שניהן להקריב איזה מהן קודם כלומר ששנים היו חטאות דאלו נקיבות אינן באות לכפרה אלא בחטאת ופשיטא שקדשי קדשים קודם כגון אם הי"ל כבשה או שעירה לשלמים מ"מ הי' יכול לפרש דאדם אחד הי' חייב שתי חטאות כגון על חלב ועל דם והביא שניהם יחד לדם כשבה ולחלב שעירה אי בהיפך איזה מהן קודם. וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל, ובגמרא הוא פלוגתא דתנאי איזה מהן קודם דכל אחת יש בה מעלה על השני' מר סבר שעירה עדיפא שכן נתרבתה אצל ע"ז ביחיד, ומר סבר כבשה עדיפא שכן נתרבתה באלי', והרמב"ם פסק שהשעירה קודמות וז"ל אע"פ ששניהם חטאת שעירת יחיד קודמת לכבשה מפני שהשעירה ראוי לבוא על הכריתות של ע"ז שמביאין עליה חטאת והכבשה אינה באה על שגגת ע"ז, ולא ידעתי למה תפס הטעם השני, ונ"ל משום דבפרק התדיר אמרינן דכפרה עדיפא וריצוי ע"ז ודאי כפרה גדולה היא לכן יש לה קדימה ולאו דוקא באדם אחד ה"ה ב שני אנשים כדאמרן, (שם):

[פח] שתי מנחות צבור יש, העומר ושתי הלחם, כבש בא בגלל עומר לכן העומר קודם לכבש הבא בשבילו, שני כבשי עצרת השלמים באין בגין שתי הלחם לכן שתי הלחם קודמין לכבשים כן משמע בגמרא וכן מפרש בכ"מ דברי הרמב"ם אבל בס' קרית ספר הבין מדברי הרמב"ם שכבש קודם לעומר, מ"מ פי' בלח"מ דברי הקרית ספר דשניהם

משכחת לה וכתב אע"ג דהעומר בא קודם לכבש מ"מ קמיצת העומר היא מאוחרת לכבש כן דעתו, אבל מסיים דהאמת כדברי הכ"מ דהעומר וקמיצתו קודם לכבש אבל ק"ל מאי דשתי הלחם קודם לכבשים מאי הוא הלא אינו עושה בשתי הלחם שום עבודה כי אם מכף אותם עם הכבשים, ואולי פירושו אם אין לצבור מעות על שניהם מוטב שיביא שתי הלחם בלא כבשים דהן קודמין שהן עיקר וא"ש, ומזה יהי' ראי' לפסק הרמב"ם שפסק דאם אין לו כבשים מביא שתי הלחם בפ"ע דלא כהראב"ד נ"ל: ועוד נ"ל להביא ראי' לפסק הרמב"ם דפסק דשתי הלחם באין בפ"ע מסתם משנה (פסחים ע"ו ע"ב) דה' דברים באין בטומאה והן העומר ושתי הלחם ולחם הפנים וזבחי שלמי ציבור ושעירי ר"ח, הרי דמחשב שתי הלחם וזבחי שלמי ציבור לשתים, ואי אפשר לומר בשתי הלחם לקרב עמהן דא"כ היינו שלמי ציבור כמו שפריך שם בגמרא, אלא ודאי דמיירי:

בשתי הלחם הבאין בפני עצמן כגון שלא היו להן כבשים כמו שפירש"י ז"ל (שם ע"ח ע"א) ד"ה וכ"ת, הרי דסתם משנה כפסק הרמב"ם דבאין בפני עצמן, וקשה לי על כל מפרשי הרמב"ם דלא הביאו ראי' זה וברור, ומקום הניחו לי בזה ואתי שפיר:

[פט] בע"ז מביאין פר לעולה מקודם ואח"כ חטאת, והטעם שנותן בס' קרבן חגיגה משום דבע"ז הרהור ע"ז ומעשה חשוב בזה, ופי' הפסוקים (בפ' בהעלותך) בקרבן לוים כתיב ולקחו פר בן בקר, ופר שני בן בקר לחטאת ומשמע שעולה קודמת, וכתיב עוד שם ועשה את אחד חטאת ואת האחד עונה ? וי"ל בשני אופנים עם פירש"י שהי' כפרה על עון ע"ז והעולה ג"כ נשרפת א"כ י"ל כיון דיש כאן ע"ז צריך להיות העולה מקודם ואם אין ע"ז החטאת קודמת לכן אמר שיעשה כמו שיחפוץ איזה משניהם קודם, ועוד באופן שני כמו ביולדת מצינו שלא הקדימה הכתוב עולה לחטאת אלא למקראה ובאמת הי' מקריב את החטאת מקודם אף כאן למקראה הי' עולה קודמת ולהקרבה החטאת קודמת כ"כ בקרבן חגיגה, וכן מצאתי בתורה אור להמלבי"ם ז"ל: [צ] ועוד כתיב בק"ח שם הטעם שחטאת ע"ז נשתנה מכל החטאות שהוא גרוע שנשרף מחוץ למחנה משא"כ בשאר חטאות דנאכלין, ובשביל זה בחטאת ע"ז כתיב חטת בלי אלף, והרמב"ם ס"ל שכל חטאת דע"ז אפי' דיחיד ג"כ נשרף, ואגב אורתא אביא כאן איזה דברים נחמדים מס' היקר קרבן חגיגה מעניינא שגגות:

[צא] הרמב"ם פסק (בפ"ד משגגות) שצריך להיות שגגה בתחלה ובסוף, לפיכך אם הוציא חפץ מרשות לרשות בשבת ועקר בזדון והניח בשגגה או שעקר בשגגה והניח בזדון חייב, והקשה בלח"מ דהלא בשבת יש שני חיובים זורק ומעביר ובזורק הוי רבותא טפי, דבמעביר דהיינו מוציא יש בידו לעמוד אבל זורק לא מיפטר דהלא אין בידו לעמוד

והניח בצ"ע, ובפ"ו שם כתב הרמב"ם אם הוציא שתי אמות בשוגג ושתי אמות במזיד ושתי אמות בשוגג אם בזריקה חייב מפני שאין בידו להחזירה לפיכך לא ה עילה לו הידיעה שבינתים, ואם בהעברה פטור שיש ידיעה לחצי שיעור עכ"ל הרי דגם בזריקה בעי שוגג, וכתב בק"ח דבר חדש וז"ל דאם זרק ד' אמות בשוגג דהוי כולא שיעורא דחיובא ונזכר קודם שתנוח והלכה עוד שתים במזיד דחייב חטאת אע"פ שבשעת הנחה הוי מזיד כיון שאין בידו להחזירה ואזיל כולי שיעורא בשוגג כמו שהונחה דמיא. ומאי שהלכה עוד על הד' במזיד כל היתר כנטול דמי ואינו פוטרו מקרבן, משא"כ במעביר שאפי' מהלך אלף אמות בשוגג קודם שתנוח אם נזכר הו"ל חצי שיעור כיון שאינו חייב עד שתנוח ובשעת הנחה הוי מזיד ובידו להניח להכי פטור משא"כ בזורק, ובשביל זה כתב רבינו דינו דוקא במעביר דמוכרח שיהא שוגג בסוף נמי, אבל בזורק אע"פ שההנחה היתה במזיד פעמים חייב כשהשלים שיעורא בשוגג דהיינו ד' אמית כיון שאין בידו אע"פ שאחר הד' אמות נזכר חייב עכ"ל בסי' ע"ד: [צב] הרמב"ם פסק שצריך שישגוג בכרת ולא בלאו ושגגת קרבן לאו שמי' שגגה, וכתב בק"ח הנ"ל דנרמז זאת בתורה דעיקר שגגה הוא לא לאו ולא קרבן אלא שגגת כרת דכתיב (בפ' שלח) ונכרתה ואח"כ הכרת תכרת שפירוש הדבר כך הוא שכבר ידע שכרת יכרת הנפש ההוא אם יעשה זאת ועכ"ז עשאו ונכרתה, אבל אם לא ידע מהכרת מביא קרבן דעיקר תלוי בשגגת כרת:

[צג] לענין מומר פסק הרמב"ם (פ"ג ממעה"ק ה"ד) ד שני מומרים הן דאין מקבלין מהן שום קרבן, מומר לע"ז ומומר לחלל שבתות בפרהסיא, ובשאר עבירות מקבלין מהן כדי שיחזר בתשובה, ובמומר לעבירה אחת בין לתיאבון בין להכעיס בשני מומרין אלו מקבלין לשאר עבירות שאינו חשוד להם, אבל לאותו עבירה כגון מחלב על חלב אין מקבלין ממנו, והתנה הרמב"ם בזה והוא מפורסם וידוע לעשותה והורגל בה, ופי' בק"ח כיון שהורגל אפי' נתחלף לו חלב בשומן ודאי הוי אכיל לי' להכי לא מקבלין, משא"כ בלא הורגל מקבלין מידו דמאן לימא לן דהוה השתא אכיל חלב אולי ידע, אולי לא הי"ל תאוה:

[צד] ושני מיעוטין הן, אשר לא תעשינה בשגגה היינו אם הוי ידע לא הי' אוכל, ועוד קרא מעם הארץ פרט למומר היינו שני מומרים להכעיס ולתיאבון, כן ס"ל לת"ק דרשב"א דצריך תרי קראי, והרמב"ם פסק כן וכר' יוחנן בשגגת כרת בלא לאי, ובמומר אפי' אוכל נבילות לתיאבון ג"כ אין מקבלין ממנו (ק"ח שם), והכ"מ והלח"מ דחקו בזה הרבה עיי"ש: [צח] בשני דברים מתעסק חייב בחלבים ועריות שכן נהנה, אבל בשבת צריך דוקא מלאכת מחשבת ולאו דוקא שנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור

אלא אפי' נתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר ג"כ פטור, וכן כתב הרמב"ם (פ"ז משגגות) המתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר אע"פ שנתכוון לחתיכה הואיל ולא עשה מחשבתו פטור. ובפ"ד שם כתב נתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר בלא כונה לחתיכה פטור, וקשה דהלא בעצמו פסק גם בנתכוון לחתיכה ג"כ פטור ונדחק הכ"מ ליישבו, ותירץ בק"ח דלעולם אליבא דאמת בשבת בכל גונא פטור ומ"ש כאן דוקא בהגבהה, לבאר הבדל מחלבים ועריות דשם אפי' דמה שזה בפיו רוק ובלעו בלא כונה לשם אכילה ג"כ חייב כיון דהטעם משום נהנה אין חילוק אם נתכוון לאכילה או לא, לכן אמר גם לענין שבת כהאי גונא, אבל אליבא דאמת בשבת בין להגביה ובין לחתוך אליבא דרבא פטור דבעינן מלאכת מחשבת וא"ש:

[צו] ובאופן אחר פי' שם שדקדק מדברי הרמב"ם שכתב נתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר בלא כונה לחתיכתו ומאי לחתיכתו לחתיכה הול"ל, ופי' דיש שני אופנים שגגות בשבת נתכוון לחתוך תלוש זה, וחתך מחובר אחר פטור דיקא בענין זה, אבל נתכוון לחתוך את התלוש הזה ונמצא שהוא מעצמו מחובר חייב וא"כ כאן בחלב שחפץ להגדיל איסור חלב שגם בבליעה בלא כונת אכילה חייב. כתב כעין זה בשבת פטור דוקא להגביה את התלוש ונמצא מחובר ובזה דוקא פטור בין שלא נתכוון לחתיכתו של זה שלא נעשה מחשבתו. אבל אם נתכוון לחתוך או להגביה את התלוש הזה בעצמו אה"נ דחייב. אף שהרה"מ לא כתב כן איהו ס"ל הכי ונסתייע עוד ממקום אחר וא"ש דברי רבינו ודו"ק עכ"ל:

[צז] תרי קראי יש לנו לבלי לקבל קרבנות מהמומרים, (א) זבח רשעים תועבה, ומעם הארץ פרט למומר, ופי' במשל"מ דלהתוס' אם עשה המומר עבירה בשוגג כיון שהוא מומר לאכול חלב אין מקבלין ממנו כי זבח רשעים הוא, והפסוק השני מעם הארץ ממעט אפי' אם עשה המומר תשובה מ"מ לא מקבלין ממנו קרבן על השגגות בהיותו מומר מפני דלא קרינן בי' אז שב מידיעתו א"כ, לעולם פטור מקרבן, אבל דעת הרמב"ם אם עשה תשובה מקבלין ממנו הקרבן אח"כ, ולי קשה על דעת התוס' מדפסק הרמב"ם (פ"ג הט"ו) דאם אמר על החטאת ועל יו"כ שלא יכפרו דמבעט בכפרה מ"מ אם עשה תשובה מביעוטתו מקבלין ממנו, ואף דאם בביעוטתו הי' זבח רשעים תועבה מ"מ אם חזר מהני, וא"כ הכא יכפר לו אח"כ וצ"ע דעת התוס' בזה:

[צח] בגמרא חולין מביא תרי קראי לבלי לקבל קרבנות מן המומר מכם להוציא את המומר, ובכם חלקתי וזבח רשעים, וצריכי תרי קראי חד לדורן כגון עולה, וחד לחטאת

ושלמים ללמד דגם דורן אין מקבלין מן המומר, מיהו הא פשיטא שאחר שיחזור בתשובה מקבלין ממנו דורן:

[צט] רש"י והרמב"ם ס"ל דמומר לחלל שבתות אפי' בפעם אחת נעשה מומר לכל התורה, ולהרמב"ם באכל חלב או דם אינו נעשה מומר לאותו דבר אלא ברגיל בכך וסברת התוס' היא בהיפך דבשבת וע"ז אינו נעשה מומר אלא בשני פעמים, ולדעת השאג"א צריך ג' פעמים, אבל להיות מומר לאותו דבר תיכף בפעם אחת נעשה מומר א"כ סברותיהן הן מהיפך להיפך אכן לדברי כולם דאותו שחיטה שנעשה מומר כשירה:

[ק] שוב מחלק במשל"מ בין מומר לע"ז או לחלל שבת בין פ"א להורגל, דאם עבר פ"א ועשה תשובה מקבלין ממנו קרבן, ואם מורגל לע"ז אפי' עשה תשובה אח"כ לא מקבלין ממנו קרבן על שעת עבירה שהי' מורגל לע"ז, ולדעת התוס' דס"ל דצריך שיהא מורגל בחילול שבתות היינו דוקא לענין עירוב ושחיטה וכדומה אבל לענין קרבן אפי' בפעם אחת אין מקבלין ממנו: [קא] אם עשה עבירה בעת שהי' כשר ואח"כ נעשה מומר ג"כ אין מקבלין ממנו שום קרבן, אבל אם חזר בתשובה אף דבתוך הזמן, בנתיים הי' מימר לא איכפת לן, ואף דר' יוחנן ס"ל דאם הפריש קרבן ובתוך כך נדחה הקרבן אכן אנן לא קיי"ל גם בזה כר"י דבע"ח אין נדחין ומביא הקרבן זה בעצמו כש"כ קרבן אחר. כמו שנתבאר למעלה:

[קב] אנשי עיר הנדחת אין להם חלעוה"ב כיון דבדין אקטלי לית להם כפרה, לכן קרבנותיהם ג"כ בכלל זבח רשעים תועבה וקדשי קדשים ג"כ ימותו ואף לדמיהם ג"כ לא אהני דאף דר"י ס"ל בע"ח אין נדחין, מ"מ ס"ל כאן דאף דלדמיהם אין לו תקנה כיון דלא עשו תשובה ואין להם כפרה נדחו אפי' המעות:

[קג] מסופק במשל"מ דאף דקיי"ל דלא כר"י לענין בע"ח נדחין דלדידן אינם נדחין מ"מ יש לומר דמומר שהפריש קרבן דאין מקריבין אותו אם ירעה או ימות, ואף דר"י ס"ל דגם דמיו אידחי מ"מ נפ"מ כגון שחטא בעודו מומר וחזר בו והפריש קרבן אחר שחזר בו, משום זבח רשעים ליכא דאינו הפעם רשע מ"מ משום מע"ה ישנו לדברי התוס':

[קד] כ"ג וכ"ה שניהם דין אחד להם שאסור להם לצאת מן המקדש טרם גמר עבודה ואפי' ששמעו שמת להם מת ויצאו שניהן חייבין מיתה כן דעת הרמב"ם ורמב"ן אבל דעת הראב"ד דוקא דבשמיני למלואים אז הי' דין שניהם שוה לענין להניח עבודה, אבל לדורות דוקא כ"ג אם מניח העבודה חייב מיתה, אבל כ"ה שמת לו מת יוצא מן המקדש ומטמא בע"כ לז' מתים האמורים בתורה דיש עליהם מצות עשה וכופין אותם ע"ז, וכ"ה שמניח עבודתו ויוצא לדעת הרמב"ם אף דודאי דאסור לו לעבוד אונן ואסור לו ג"כ

לגמור עבידתו ולמה יהא חייב? י"ל שבשביל זה צריך להמתין עד שיגמור עבודתו דאיכא למיחש שיצא בבהלה ואיכא זלזול גדול כ"כ הכ"מ (פ"ג מביהמ"ק ה"ז), ובמנ"ח מבאר דעיקר הקפידא שלא יצא מן המקדש כ"ז שלא נגמר העבודה שעסק בה, ומסופק אף דצריך המקבל לקבל כל הדם לכתחלה, ובדיעבד יוצא בכדי הזייה אם מחוייב מיתה אם יוצא אח"כ אחר שקיבל כדי הזייה, ועוד מסופק בזריקה על מזבח החיצון דבדיעבד יצא במתנה אחת וכיפר כיון דאיכא מצוה לתת כל המתנות אם חייב בכה"ג והניח בספיקא דדינא, מ"מ בכ"ה ואם אין שם כהן אלא הוא והוא אסור לגמור עבודתו מחמת שהוא אונן מיטב שישפוך הדם ולא יגמור כי בלא"ה מחלל העבודה כשהוא אונן, ודעת רש"י דכ"ה שהתחיל בעבודה גמורה, אבל התוס' חולקים ע"ז, וכ"ג אונן מתחיל בעבודה ואפי' אם נאמר דכ"ג עכ"פ מדרבנן אסור להתחיל בעבודה בכל השנה כולה חוץ מיו"כ דמוטל עליו, מ"מ אין זה אלא מדרבנן, ואף דפסק הרמב"ם דכ"ג אונן נותן קרבנו לכל מי שירצה כיון דמקריב אונן ואם נאמר דמדרבנן אסור לו להתחיל בעבודה חדשה קשה איך יכול לעשות שליח דכל מה שהוא לא מצי עביד שליח ג"כ לא מצי עביד, י"ל דכ"ז אינו אם מן התורה לא מצי אבל אם הוא רק מדרבנן מצי משוי שליח, (משל"מ שם):

[קה] מאי דאמרינן כאן בגמ' דעבודת יו"כ אינן כשירות אלא בו, מ"מ יש שני מיני עבודות ביו"כ דעושה אותן כ"ג בשני מיני בגדים דהייינו המיוחדים ליום זה עושה אותם בבגדי לבן דהייני כל העבודות לפנים ולפני ולפנים כגון ההזאות והקטרת, ויש עבודות שאין מיוחדות ליום הזה כגון תמידין ומוספין וקטרת חוץ דעובד אותם בח' בגדי זהב, דעת הריטב"א דדוקא המיוחדות ליום הזה מן התורה דוקא בכ"ג אבל שאינם מיוחדות ליום זה מה"ת אפי' בכ"ה, ויש מרבוותא שחלקו ע"ז דהכל ביו"כ בכ"ג מן התורה, אבל במכשירי עבודה כגון מריקת השחיטה, והולכת אברים והולכת עצים וכדומה לכתחלה בכ"ה, ובעבודת לילה כגון תרומת הדשן ושאר דגרים לדעת בעה"מ וריב"א ג"כ בכ"ג, אבל דעת הרמב"ן ועוד הרבה מרבוותא דתה"ד אינו בכ"ג:

[קו] שני פסוקים בתורה לענין קדושת כהונה, כתיב וקדשתו ואיתא בתו"כ מנין שאם לא רצה כופין אותו שנא' וקדשתו בע"כ, וכתיב עוד קדושים יהי' ודרשינן ג"כ בע"כ, וקשה שני פעמים בע"כ למ"ל, וי"ל דחד אתי שאם נשאו נשים פסולות כופין ב"ד אותם לגרשם וזה מן קדושים תהיו. וחד שלא יטמא למתים מן וקדשתו בע"כ, (ב"ש):

[קז] קדושת כהן לגבי ישראל לפתוח ראשון ולברך ראשון, כתב הב"ש דהיינו דוקא ששנים שוים בחכמה אבל אם הוא גדול ממנו אין לו קדימה, ומבאר שיש ה' חלוקים מכח וקדשתו דוקא בשאין ישראל חכם גדול ממנו כדאמרן, ואם הכהן ת"ת אפי' אם

ישראל גדול ממנו מ"מ מעליותא הוא להקדים את הכהן בגלל הכהונה כדאמרן בר' פרידא, אבל אם הכהן ע"ה אין לישראל ת"ח להקדימו לברך לפניו משום ולמשנאי אהבו מות, אבל אם הישראל ת"ח נתן רשות לכהן ע"ה לברך ברכת המוציא או ברהמ"ז אין כאן בית מיחוש דהא חכם יכול ליתן רשות ואפי' לישראל הפחות ממנו לברך ברהמ"ז, ואם הכהן ת"ח ואין הישראל חכם גדול ממנו יכול הכהן ליתן רשות לישראל לברך לפניו בסעודה שהוא מפני דרכי שלום דבסעודה מותר ובבהכ"נ לא, ובבהכ"נ ג"כ לא אמרן אלא דוקא בשבת ויו"ט דשכיחי רבים דלא ליתי לאנצויי, שבעה"ב נותן לברך לאבר יישר בעיניו עכ"ל: [קח] ליטול מנה יפה ראשון, פי' הר"ן במו"ק בחילוק לחה"פ ובקרבנות והמנחות הנאכלין עכ"ל, וכן פירש"י בנדרים, ובר"ן שם פי' כמו שפירש"י כאן דקאי על ישראל עם כ"ה, והקשה המהר"ם וז"ל איני יודע עם מי הכהן חולק בלחה"פ והקרבנות הלא עם כהן חברו והניח בצ"ע, ובספרי גחלי אש תירצתי ע"פ דרוש דכל העולם ניזון בזכות קרבנות והלחה"פ בביהמ"ק משפיע לחם לכל העולם לכן טפחו של זה בצד טפחו של זה שלא יחסר ההשפעה של לחה"פ בכל העולם, מ"מ הכהנים נוטלים חלק בראש כלומר חלק גבוה בלחה"פ ואח"כ זוכים כל העולם, וא"ש ע"ד לד' הארץ ומלואה והארץ נתן לבני אדם כאן קודם ברכה כאן לאחר הברכה, אף כאן אחר חלק גבוה שהכהן ניטל חלק בראש זוכין כל בנ"א בלחם כנ"ל, מיהו בר"ן (מס' מגילה) מפורש דבתיבת וקדשתו נכלל שני מיני קדושות היינו שכל ישראל צריך לקדשו ולהקדים את הכהנים, וכן מוטל על הכהנים להקדיש את הכ"ג כלומר שיתנו לו חלק בראש בחילוק לחה"פ ובשאר קרבנות והמנחות הנאכלין, והרבה הב"ש להקשות מתורה ומגמרא ומסברא דלא קאי כלל על כ"ג דעד שלא כתיב בתורה כלל מכ"ג כתיב וקדשת דקאי מישראל על הכהן ולא על כ"ג דא"כ יקח כ"ג חלק בראש בקדשי גבול והניח בצ"ע:

[קט] ליטול מנה יפה ראשון, פי' התוס' בצדקה או במעשר או אם הם מסובים בסעודה ולא בשותפות, והקשה בב"ש דטעם התוס' משים שנותן עינו בחלק יפה אינו רואה סימן ברכה לעולם ולמה כ"ג נוטל חלק בראש במילי דשותפות, ותירץ דכיון דהתורה זכתה לכהן שיטול מנה יפה ליכא בזה דהנותן עינו בחלק היפה אינו רואה סימן ברכה לעולם ושפיר דמי אפי' בשותפות עכ"ל:

[קי] נדבת משיח ונדבת נשיא דשניהם עומדין להקריב נדבת משית קודמת (ירושלמי), ופי' בפנ"מ כיון שזה יחיד וזה יחיד ויש למשיח קדימה דמכפר בקרבנות שהם חובה לכן בדין הוא שתהא נדבתו קודמת עכ"ל, וק"ל דאי' בתוספתא ומובא בירושלמי מלך קודם לכ"ג ומייתי מקרא דצדוק הכהן הי' הולך ברגליו עם נתן הנביא בעת שהמליכו

את שלמה, וצ"ל דבאמת שניהם יש להו קדימה זע"ז, בענין עבודה המשיח קודם בפנים אבל בחוץ שום תשים עליך מלך צריך ג"כ כ"ג לתת כבוד למלך, וכן מצינו במשה ואלי' שחלקו כבוד למלכות וא"ש:

[קיא] נדבת מלך ונדבת צבור שהיא עולה לקיץ המזבח, נדבת מלך קודם לפי שהוא מלך כן פי' בפנ"מ, וק"ל דהלא קיץ המזבח אין מביאין הצבור אלא בזמן שהמזבח בטל ובכל יום ויום יש נדרים ונדבות שמביאין להקריב ופשיטא שמקריבין מקודם כל הנדרים והנדבות ואם יהא המזבח בטל אז יקריבו לקיץ המזבח וא"כ מאי רבותיה דמלך וצ"ע (ירושלמי):

[קיב] נדבת משיח ונדבת צבור מי קדים, מי נימא דדוקא פרו תנן דקודם לפי שהוא מכפר, אבל בנדבת צבור קודמין או לא ? ופשיט לי' הירושלמי מהברייתא דתניא נדבת משיח ושעירי ע"ז שניהן עומדין שעירי ע"ז קודמין מפני שדמן נכנס לפנים, אבל בלא טעם זה ודאי של משיח קודם, (שם):

[קיג] הי' פר ע"ז ושעיר הבא עמו וחטאת אחרת איך נעשה, פר ע"ז קודם לשעיר הבא עמו מגזה"כ, ושעיר ע"ז קודם לחטאת אחרת מפני שדמו נכנס לפנים, והחטאת אחרת קודם לפר ע"ז דחטאת קודם לעולה דפר ע"ז עולה ? ומתרץ כיון שהשעיר הוא מחוסר זמן לפר כלומר שא"א להקריבו קודם הפר שקדמו במקרא א"כ הפר דוחה אותו, והשתא הדין עם הפר, ואח"כ החטאת אחרת, וא"כ החטאת אחרת קודמות לפר שהוא עולה, ופר של ע"ז קודם לשעיר הבא עמו מפני שקדמו במקרא (שם), אבל שעיר החטאת דשל רגלים אף דקודמין במקרא העולה, מ"מ מקדימין החטאת מפני שני טעמים, (א) דדוקא בשל ע"ז כתיב חטאת חסר בלא אל"ף ללמד שחטאת ע"ז יצא מכלל החטאות אחרים, ועוד מדכתיב בשעיר ר"ח ושעיר חטאת אחד על עולת תמיד למדנו דתיכף אחר עולת תמיד בא החטאת קודם לשאר העולות הבאין בגלל המוסף וה"ה לשאר החטאות, (שם):

[קיד] האיש והאשה שניהן עומדין מי קדים להחיות ולהשיב אבידה, לשני דברים אלו האיש קודם מפני שעוסק בתורה והאשה קודמת לאיש ג"כ לשני דברים לכסות ולהוציאה מבית השביה, ובב"ש מפרש דלכסות לאו דוקא דה"ה לאכילה כדתניא יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסים את היתומה מפני שהאיש דרכו לחזור, ואין האשה דרכה לחזור והיינו בין מזון ובין כסות, ומאי דתנן להחיות היינו להצילם אם טובעים בנהר או נפל גל על שניהם מפקחין תחלה על האיש, אבל בזמן ששניהן עומדין לקלקלה האיש קודם לאשה, כלומר למשכב זכר, להאיש שאין דרכו בכך הוא קודם. (שם): [קטו] ע"מ שפי' בב"ש דלהחיות לענין להצילו ממות דוקא, ז"ל הלא בירושלמי מיבעיא ליה

בזה הלשון זה להחיות. וזה לכסות איזה מהן קודם, ואם נאמר דפיקות נפש הוא מאי שאלה היא זה פשיטא שפ"נ של אשה קדים לכסות של איש וצ"ע, ומצאתי שהקשה כן במרה"פ וכתב מדברי רמ"א נראה ג"כ דכסות של אשה קודם לפ"נ של איש וצ"ע, ונ"ל כפשוטו להחיות לאכילה, ושם ביתום ויתומה היינו צרכי נדוניא:

[קטז] בירושלמי בעי כשהאיש והאשה שניהם עומדין לפנינו שניהם להחיות האיש קודם, שניהם לכסות האשה קודמת, אבל האיש להחיות והאשה לכסות איזה מהן קודם ופשיט לי' דלהחיות קודם מדריב"ל דאמר כסות אשת חבר וחיי עם הארץ כסות אשת חבר קודם מפני כבודו של חבר, מדלא אמרו כסות אשת חבר וחיי החבר, שמעינן דבעלמא אם הי' האיש להחיות והאשה לכסות חיי האיש קודם, ובציון ירושלים הקשה מזה על תוס' שבועות שנסתפקו בעשה דכבוד התורה לענין אשת חבר שמא לא שייך לאחר מיתה וכאן מבואר בפירוש שדוקא בחיי חבר והניח בצ"ע:

[קיז] מדברי אור שמח למדתי דין חדש לדעת הרמב"ם דס"ל מיתות מחלקות לחטאות אפי' בגוף אחר דאם בא על ארוסה וחזר ובא עלי' כשנכנסה לחופה אף שהוא גוף אחד והעלמה אחת חייב שתיים:

[קיח] אם הורו ב"ד לקיים מקצת ולבטל מקצת ואח"כ הורה איש אחד אחריהן והחליף, ואמר שב"ד קיימו מקצת הוא בטל, ומה שב"ד בטלו הוא קיים פשיטא שנעשה אצלו כעקירת כל הגוף שמה שב"ד מתירין נחשב כהיתר גם אצלו וכגון שטעה במצוה לשמוע דברי חכמים והול"ל כעקירת כל הגוף א"כ שניהם הורו מ"מ הוא פטור מקרבן דעקר כל הגוף, (ירושלמי):

[קיט] הורה הוא תחלה והורו ב"ד אחריו והחליפו אעפ"כ נעשה אצלו עקירת כל הגוף, ומיבעי שם בירושלמי שאם היא הורה תחלה וב"ד הורו אחריו להיפוך אם נחשב כעקירת כל הגוף יפטור אם עשה ע"פ הוראתן:

[קכ] הורו ב"ד והורה אחריהן פשיטא, דפטור, אבל משחזרו בהן ב"ד והורה חייב, ופי' באור שמח אם הורה עם ב"ד כאחד רק חטאו שעשה הוא בפ"ע שכבר חזרו ב"ד בכה"ג ביחיד חייב גבי משית מי חייב, תיקו:

[קכא] בירושלמי למי שם שבט שעשה בהוראת ב"ד לר"י של אותו שבט מביאין פר העלם דבר איכא למישאל כה"ג כדלעיל שהב"ד קטן של שבט הורו לבטל מקצת ולקיים מקצת ואח"ז הורו הב"ד הגדול והחליפו מה שקיימו בטלי, ומה שבטלו קיימו מי נחשב לאותו שבט כעקירת כל הגוף כיון שב"ד הגדול בטלו ותו פטורין אותו ב"ד הקטן, אם אותו שבט שלהן עשו על פיהן אותו מקצת שבטלו, וכן יש לשאול אם הורו ב"ד והורו

ב"ד הגדול ג"כ כמותם וחזרו ב"ד הגדול ואותו ב"ד של שבט עדיין לא חזרו ועשה השבט ע"פ הוראתן מי חייב אותו שבט פר, ומפני זה לא צריך הרמב"ם הירושלמי הזה להביאו, דאנן קיי"ל דאין מביאין קרבן אלא בהוראת ב"ד הגדול, אכן הירושלמי מסיים שאילתא דכהן המשיח יש לשאול, כיון שני הדינים שווין העתקתי שניהם, (אור שמח):

[קכב] לעיל אי' הבעיא דמיעוט בחלב ומיעוט בע"ז אם מצטרפין ופסק הרמב"ם דמצטרפין, וגם יש עוד דין לענין ב"ד על שתי איסורים כגון חלב וע"ז מצטרפי וע"ז הקשה במנ"ח כיון דבע"ז מביאין שעירה ובחלב פר אינו יודע איזה קרבן יביא והניח בצ"ע וכבר הובא מזה באור שמח פי' דלענין זה אין מצטרפין שהצבור פטור דלא ידעינן מה יביאו, אבל כל יחיד ויחיד מביא כשבה או שעירה, או דלמא דמצטרפין ושניהם פטורים היחיד והצבור מטעם ספק קרבן עיי"ש, בהוריות (דף ג ע"א) איבעי להו הורה ב"ד חלב מותר ועשו מיעוט הקהל אחרי ב"ד וחזרו ב"ד בהן והורו ועשו מיעוט אחר כו' ואת"ל כיון דאיסורן שוה וקרבנן שוה מצטרף, מיעוט בחלב ומיעוט בע"ז מהו תיקו, והרמב"ם פסק בזה שמצטרפין, והתוס' הקשו מה יביאו כיון שאין קרבנותיהן שוה אם יביאו קרבן דע"ז וגם דחלב או לא, וכתב ע"ז בספר שאלת כהנים תורה וז"ל נראה לפע"ד ברור שמביאין קרבן על ע"ז, חדא שע"ז חמורה מכל המצות וצריכין להביא על החמור, ועוד שקרבן ע"ז הוא עולה וחטאת ועל החלב א"צ להביא רק חטאת, וכיון ששאר השבטים חייבים להביא קרבן אחד משניהם איך אפשר לפטור אותם מקרבן ע"ז שהוא חמור יותר, בשלמא שנים אינם יכולים להביא אבל מהיכי תיתי לומר שיפטרו א"ע בקרבן על החלב מקרבן ע"ז כיון ע"י צירוף הוי כאילו רוב השבט חטאו בע"ז וצריכים להביא שאר השבטים בגרירה קרבן על ע"ז א"י לפטור א"ע מזה אלא צריכים להביא קרבן על ע"ז, וכיון שמביאים קרבן על ע"ז שוב אינם צריכים להביא קרבן על החלב, ובזה מתרץ שם קושית התוס' שם דבכל הש"ס נקט שעירי ע"ז בלשון רבים ופר העלם דבר בלשון יחיד דמאי שנא, ועפי"ז א"ש דרוב פעמים הם שעירי ע"ז בקרבן ע"ז לעולם צריכים כל השבטים להביא, ולא משכחת לה כלל שיביאו רק שבט אחד בין אם חטאו שבט אחד כולן בע"ז או מיעוט בע"ז ומיעוט בחלב בכל ענין צריכין כל השבטים להביא קרבן על ע"ז בגרירה וזהו שרמזו בלשונם פר העלם דבר בלשון יחיד ושעיר ע"ז בלשון רבים דבפר העלם דבר משכחת לה שיביאו רק אותי שבט שחטא ולא כל השבטים, אבל בשעירי ע"ז לא משכחת לה עכ"ל: [קכג] הי' לפניו שני זתים אחד של חלב, ואחד של שומן ואכל אחד מהן וחברו מונח בתיבה ואם ימצא יכול לעמוד עליו אי חלב אכל אי שומן אכל אם צריך בתוך כך להביא אשם תלוי שיגין עליו מן היסורין עד שיוכל להתודע או לא,

בעיא הוא בירושלמי ופשיט לי' מהכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת עד שלא יודע לו אם הוא בן קיימא אינו מביא, גם הכא אינו מביא:

[קכד] במל"מ מסתפק אם חטא בעודו כשר בחלב, ושוב נעשה מימר לחלב מהו ? משום דגבי חוטא בעודו מומר איכא תרי גווני מומר, האחד הוא מומר לע"ז או לחלל שבת בפרהסיא שהוא מומר לכל התורה, או מומר לחלב ואכל חלב שאין מביא קרבן על אותו חטא שחטא כשהוא מומר, אך בכשנעשה מומר אחר שחטא, אם לע"ז או לחלל שבת בפהרסיא פשיטא שאין מביא קרבן דהוא מומר לכה"ת אך אם נעשה מומר לחלב אני מסתפק אם יביא קרבן על החלב שאכל בעודו כשר, ומסברא אינו מביא ואין לו ראי' ברורה לזה ומ"מ מסיים וכתב יראה לי שהדין דין אמת דאין מביא כיון דנעשה ממר באותה עבירה ששגג בה בעודו כשר עכ"ל:

[קכה] הא דחטאת קודמת לעולה אינו אלא למצוה ולא לעכב כ"כ התוס' (פסחים נ"ט) ולהריטב"א דוקא חטאת דמצורע לא הוי אנא למצוה, אבל שאר חטאות לעיכובא, (משל"מ):

[קכו] חטאת קודמת לעולה גם ביולדת ומאי דאמרינן דלמקראה שיקדיש תחלה העולה ואח"כ החטאת, אבל בשאר הקרבנות החטאת קודמת לעולה לשני דברים להקדישה ולהקרבה, (שם):

[קכז] אשם מצורע קודם לחטאת הוא לעיכובא וכדתניא הקדים חטאתו לאשמו לא יהא אחר ממרס בדמו אלא תעובר צורתו ותצא לבית השריפה. (שם): תמצית הדברים משני מדרגות כהנים הנזכרים כאן ביארתי בספרי דקה מן הדקה ואביאם כאן בקיצור לזכרון ע"פ ד"ס למספר שנים [קכח] שני מיני כהנים יש, ושני מיני כ"ג כ"ה וכ"ג, וכ"ג שני מינים כהן המשיח והמרובה בבגדים ושניהם כשרים לעבודת יוה"כ, ואין בין שניהם אלא שני דברים (א) פר הבא על כל המצות דהוא דוקא במשיח, (ב) המרובה בבגדים דינו דמתמנה בפה ומסתלק בפה כראי' בירושלמי והובא בתוס' יומא (י"ב ע"ב). אבל בהמשיח יש לו קדושת הגוף ע"י המשיחה וקדושת הגוף בכדי לא פקעה ולא שייך עליו לומר דנתמנה בפה דהלא נמשח כ"מ בטו"א, אכן קשה לפ"ז למה לא תנן במגילה (ט ע"ב) במשנה דאין בין ג"כ החילוק הזה, ונ"ל דהתנא לא נקיט אלא בששניהם משמשים אבל בעוברים לא קמיירי וכה"ג אין בין אי' התם ונ"ל ראיה דכן אי' בנזיר (דף מ"ה) מה בין נזיר שמשון בין נזיר עולם. נזיר עולם הכביד בשער מביא ג' בהמות, ואם נטמא מביא קרבן טומאה, משא"כ בנזיר שמשון, והק' בתוס' וא"ת שאלה איכא בינייהו דבנזיר שמשון ליתא בשאלה, וי"ל מלתא דליתא בנזירות לא קתני ואם ישאל על נזרו אז לא הוי

נזיר וה"ק מה בין נזיר שמשון פי' כששניהן נזירין עכ"ל, אף כאן התנא ה"ק מאי בין כהן המשיח ובין המרובה בבגדים בשניהם משמשים אבל בכבר נסתלק בפה אינו כ"ג ומזה לא מיירי התנא וא"ש:

[קכט] שני שמות נקרא הפר הזה פר הבא על כל המצות, וגם פר כהן המשיח ומאי הוא ? כהן המשיח שהורה בדבר שזדונה כרת ושגגתה חטאת קבוע ואינו חייב אלא בשני דברים בהעלם דבר הוראתו ושגגת מעשה מביא לכפרה פר החטאת והוא בעצמו מקריבו, ומביא דמיו לפנים ומזה על הפרכת ז' פעמים ועל המזבח הזהב ז' הזיות על ד' קרנות היינו בשני מקומות לפנים בהיכל, ולהרמב"ם דוקא פר זה הבא על כל המצות מצוה בכהן המשיח בכל עבודותיו, אבל לרש"י ולריב"א גם פר העלם דבר שנקרא ג"כ בשני שמות שם זה וגם פר העדה עבודותיו דוקא בכהן המשיח, ולפ"ז לדעתם ז"ל עבודות שני הפרים דאמרן דוקא בכהן המשיח ובשניהם בדיעבד אם הקריבם כ"ה כשרים, ואף דבתורה מפורש בשניהם כהן המשיח מ"מ מרבינן בדיעבד בכהן הדיוט:

[קל] אם שני הפרים עומדים לפנינו להקריב, פר כהן המשיח הבא לכפרתו, ופר העלם דבר הבא לכפרת ישראל, פר כהן המשיח קודם מפני שני טעמים (א) דמפורש קודם בתורה דכתיב את פר הראשון מת"ל הראשון שיהא ראשון לפר העדה, (ב) כמו ביו"כ כתיב וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל הרי דכפרתו קודמת אף כאן כפרתו קודמת דמוטב שיבוא זכאי ויכפר על החייב. ולמ"ל שני טעמים ? אלא אחת להקרבתו שקודם, ואחת לשריפתו שיהא נשרף מקודם, ולא כמו בפר יו"כ דמוציאין לשריפה הפר ושעיר שנים ביחד קלועים ושורפם ביחד, מ"מ למדנו דשני פרים של כהן המשיח בשני זמנים קודמים אחד אם יזדמן פר כהן המשיח ופר העדה להקריב פר כהן המשיח קודם, ושנית בכל יו"כ בכל שנה ושנה:

[קלא] מין הבקר לחטאת ליחיד ליכא אלא שני פרים. פר כהן המשיח שמקריב בשגגת הראה, ופר יו"כ, ושניהם נשרפין (רמב"ם):

[קלב] אם שני פרים של צרור עומדין להקריב פר העלם דבר ופר ע"ז, פר העלם דבר קודם דהוא חטאת, ופר ע"ז הוא עולה וחטאת קודם לעולה: [קלג] אם יש כאן פר העלם דבר להקריב פר משיח קודם, אבל בעת דליכא משיח אלא מרובה בגדים לא אמרינן דהוא קודם דעכ"פ כ"ג הוא ויהא לו קדימה על כהן הדיוט. אלא שניהם כי הדדי נינהו כן הכריע המשל"מ, פירוש מצד קדושת הקרבן אבל כ"ג יכול לומר תמיד בכל הקרבנות חטאת זה אני מקריב כן נ"ל:

[קלד] שני מיני כ"ג דאמרן המשיח והמרובה שניהם עובדים אוננים במקדש לכתחלה ומתחילין בעבודה ודלא כמשמע לכאורה שאינם מניחים עבודתם אלא לכתחלה נמי דאילו לר"י דחייש שמא תמות אשתו ומה יועיל אם תחי' אשתו שניה הלא אין יכול להתחיל בעבודה כשהוא אונן אלא ודאי דמתחיל לכתחלה::

[קלה] ושני בני אדם עובדים בביהמ"ק כשהם אוננים, כ"ג כדאמרן וגם לוי עובד ומשורר במקדש לכתחלה כשהוא אונן:

[קלו] כהן המשמש וכהן שעבר בין שהי' שניהן משיחים, ובין שהי' שניהן מרובים דין אחד להם, ואין בין העובד להעובר אלא שני דברים פר יו"כ ועשירית האיפה של כל יום משום דא"א להקריב שנים בין שני פרים ובין שתי עשירית האיפה כן פי' רש"י והרע"ב, מ"מ מבואר בירושלמי אם הביא המשיח העבר ג"כ עשירית האיפה ג"כ כשירה בדיעבד, מיהא משמש נקרא בשני אופנים אם ביו"כ אירע פסול בכ"ג ונכנס אחר תחתיו נקרא כהן המשמש זה שעבר מחמת פסול וממעות שלו מביאין שני קרבנות של יו"כ הפר והאיל וגם מביא עשירית האיפה משלו כ"כ התו"י, אבל אחר יוה"כ הראשון חוזר לעבודתו והסגן שמשמש ביה"כ עובר, מיהו כתבו בטו"א ובב"ש דהשני קרבנות מביאין ביו"כ ממעות המשמש שעובד עתה ביו"כ כיון דרחמנא אמר אשר לו אשר לו שני פעמים לעכב דיביא משלו בודאי מביא ממעות העובד עתה וזה נקרא משמש ולא זה שהי' משמש:

[קלז] שני הכהנים המשמש והעובר שניהם דינם שוה לשאר דברים, בין שכ"ג מוזהר עליו בל"ת ובין שמצווה עליו בעשה נוהג בשניהם, ושניהם משמשים בשמונה בגדים מד"ת, אבל מדרבנן משום איבה דאין שני מלכים משמשים בכתר. אחד העבר אינו עובד כלל ככ"ג אינו משמש משום איבה כדאמרן וככ"ה נמי לא משום מעלין בקודש ולא מורידין, מיהו הטעם דאין מורידין אינו אלא בזמן ששניהם היו מרובה בגדים דיכולים להסתלק בפה, אבל כשהיו משיחים ומשיח יש לו קדושת הגוף ע"י משיחה אינו מסתלק בפה, ומד"ת כ"ג הוא ולא יוכל להורידו כן אסברה לה הטו"א, ואיך יעבוד ככ"ה הלא מד"ת כ"ג הוא וחייב מיתה על מחוסר בגדים, וזה שאמרו בגמ' משום מעלין וע"כ דאם נסתלק בפה דין כ"ה יש לו אלא דאינו עובד משום מעלין בקודש ולא מורידין דזה קאי על מרובה בבגדים דוקא, אבל בריטב"א פי' מה דאמרינן בגמ' דאינו משמש ככ"ה משום דמעלין בקודש ולא מורידין פי' וכיון שאין אנו רשאין להורידו אם בא לעבוד ככ"ה הו"ל מחוסר בגדים שעבודתו פסולה, אבל אלו הי' בנו כח להורידו היינו מורידין אותו להיות ככ"ה וכשעבד בד' בגדי כהונה לבד אין כאן משום מחוסרי בגדים וזה ברור עכ"ל,

ולפירוש זה קאי זאת על שני מיני כהנים על המשיח, ועל המרובה דבשניהם אין בנו כח להורידם. ולפ"ז גמרא שלנו לא ס"ל כהירושלמי דכ"ג מסתלק בפה, ובשביל זה הטעם נ"ל דהשמיט הירושלמי הזה הרמב"ם דכ"ג מסתלק בפה דס"ל ז"ל דהגמרא שלנו לא מזכיר מזה כלום בודאי פליג על הירושלמי ומביא דכ"ג לאו במלך תלוי אלא ממנין אותו ע"פ ב"ד של ע"א א"כ אין בנו כח להורידו, ואפשר עוד דהירושלמי לא פליג כלל אגמ' שלנו בדין ד דשניהם ס"ל דכ"ג אמיתי דנתמנה ע"פ סנהדרין ג"כ קדוש הוא, אבל בבית שני דנתמנה כ"ג ע"פ מלך דלא היו ראוין כלל בודאי כשם שאין בה קדושה בנתמנה כך יכולין היו להורידו דומיא דקטנה דאין לה קדושין מה"ת דיכולה למאן כן נ"ל:

[קלח] שני פסוקים יש בתורה דמזה למידין דאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה (א) דמרבינן בתו"כ מקראי דמשיח שעבר נענין פרו דדמי לכהן המשמש, ויש לנו עוד קרא ויקם משה את המשכן ויתן אדניו, והקשה בטו"א למ"ל תרי קראי, ותירץ דישנו שני אופנים הורדה אחת בעת שהדבר הוא עוד בקדושתו הראשונה כגון לחה"פ בהי' עור בקדושתו דמונח הי' על שלחן הזהב שבהיכל, ומקודם הקטרת הבזיכין עדיין הוא בקדושתו הראשונה ממש ואין מורידין על של כסף זאת למדנו מחד קרא, ומקרא השני למדנו לענין משיח שעבר לענין פר ובתולה דינו ג"כ כמשיח שמשמש אע"פ שאינו בקדושתו הראשונה לגמרי מ"מ קמ"ל דאף קדושה פחותה בזה ג"כ אין מורידין: [קלט] שני משיחים כ"ג המשיח, ומשיח מלחמה, שני הכהנים הללו שוין לה' דברים האמורים בפרשה כמו שנתבאר לעיל ולא יותר, דלא פורע, ולא פורם, ולא מטמא לקרובים. ומצווה על הבתולה ומוזהר על האלמנה, והרמב"ם השמיטה והניח המשל"מ בצ"ע, ועוד תמה למה לא חשיב הרמב"ם הדין דמשיח מלחמה נשאל בח' בגדים, ונ"ל לתרץ דהרמב"ם ס"ל דדוקא כהן משיח מלחמה שואל לכ"ג באו"ת, אבל הוא בעצמו לא נשאל דכך כתב (בסוף ה' כלהמ"ק) דנשאלין למלך ולמשיח מלחמה ולמי שצורך הצבור בו ואין נשאלין להדיוט, הרי דס"ל ז"ל דנשאלין לו אבל הוא אינו נשאל ככ"ג אלא כמלך וכמי שצורך הצבור בו א"כ אין צריך להביא הדין דאין נשאלין בו כנ"ל, ולמאן דס"ל דלמשיח מלחמה נשאלין בו בח' בגדים אסור לו אח"כ לעבוד בביהמ"ק לעולם לא ככ"ג משום איבה ולא ככ"ה משום מעלין בקודש ולא מורידין, ובירושלמי הטעם דמדינא מותר לו לעבוד בד' בגדים אלא שלא יאמרו ראינו הכ"ג דפעמים עובד בד' פעמים בח' בגדים, ובמנ"ח כתב דלדעת הרמב"ם דכ"ג אסור לו לקחת שתי נשים פשוט דה"ה למשיח מלחמה, אבל להראב"ד דס"ל דמעיקר הדין מותר או לכ"ג בכל השנה לקחת שתי נשים אבל אינו

מדרך המוסר שלא יצטרך לגרש אחת על יו"כ ואסור לו אח"כ להחזירה דגרושה אסורה לו, אבל במשיח מלחמה כיון דאינו עובד בביהמ"ק מותר לו ליקח שתי נשים ודפח"ח:
[קמ] לענין עבודה בביהמ"ק שניהם עובדים כ"ה וכ"ג, ובכל השנה לענין עבודה אין ביניהם אלא שני דברים כ"ג עובד בח' בגדים, וכ"ה בד', ואם שינו שניהם חייבין מיתה, זה משום יותר, וזה משום. מחוסר בגדים, כ"ג עובד אונן והדיוט אינו עובד ומחלל עבודה, ושניהם אינם אוכלין בקדשים, ושניהם אינם חולקים לאכול לערב, ולענין פייס אינן מן התורה אלא תקנתא דרבנן דלא ליתא לאנצויי וכן בקדשי הגבול שניהם שוים ולענין שאסור להם לעבוד שיכור ופרוע ראש ומחוסר בגדים וטמא וטבול יום ובע"מ שניהם שוין:
[קמא] משנה בב"מ והובא כאן בירושלמי, תנן התם שני אבידות, אבידתו ואבידת אביו שלו קודם דכתיב לא יהי' בך אביון הזהר שלא תהי' אביון, אבידתו ואבידת רבו שלו ג"כ קודמת מטעם זה, אבידת אביו ואבידת רבו של רבו קודמת שאביו הביאו לחיי עוה"ז ורבו שלמדו חכמה הביאו לחיי עוה"ב, אם הי' אביו שקול כנגד רבו אבידת אביו קודמת, ורבו שנשנה כאן דוקא רבו מובהק, ובירושלמי מפרש עוד רבו שלמדו משנה ולא שלמדו מקרא, וכן אפי' אביו ורבו שניהם שקולין מ"מ הלא לא למד מאביו אלא ודאי אם לא למד ג"כ רבו קודם, ואימתי אביו קודם שלמד משניהם וכשהי' חצי תלמודו מזה וחצי מזה כן מפורש שם דאביו אפי' ת"ת אם לא למד ממנו אין לו קדימה ובלמד אביו קודם:
[קמב] אבידת אביו שחצי תלמודו ממנו ואבידת אמו גרושה שניהם עומדין לפני דאם לא היתה גרושה האב קודם לאם בכל מקום מפני שהיא ואמו חייבין בכבוד אביו אבל עכשיו שגירשה אינה חיבת בכבוד בעלה שניהן שקולין למי שירצה יקדים:
[קמג] אבידתו ואבידת אמו ואבידת רבו, שלו קודם לאביו, ואביו לאמו, ואמו לרבי, כלומר באופן שלמד משניהן וקמ"ל דכיון דאין קדימה לרבו נגד אביו אין לו קדימה ג"כ נגד אמו דאשת חבר כחבר:
[קמד] הוא ואמו ורבו ואביו בשביה, הוא קודם לאמו ואמו לרבו ורבו לאביו, וברבו מובהק קאמרינן מ"מ מבית השביה אמו קודמת, ולמדנו מהירושלמי הזה לענין שביה הוא קודם לאמי, אבל בב"ש כתב מ"ש בגמ' בבלי אמו קודמת לכולם משמע אפי' לדידיה משום דלמא עבדי בה איסורא עכ"ל, וקשה עליו מהירושלמי הזה וצ"ע, ומאי דתנן בכריתות שאביו קודם לאמו היינו לענין כבוד אבל לענין שבי' אמו קודמת, נמצא ששניהן יש להן קדימה זע"ז לענין כיבוד האב קידם ולענין שבי' אמו קודמת, ובהגהת

מרדכי דכתובות אי' שאם איש ואשתו שניהן בבית השבי' אשתו קודמת לו וב"ד יורדין לנכסיו ופודין בע"כ אפי' צווח עכ"ל:

[קמה] חכם ומלך שניהם להחיות או לפדות מבית השבי' החכם קודם, חכם שמת אין לנו כיוצא בו, מלך שמת כל ישראל ראויין למלכות (דף י"ג): [קמו] מלך וכ"ג מלך קודם, כ"ג ונביא כ"ג קודם (שם):

[קמז] משיח בשמן המשחה והמרובה בגדים משיח קודם, וע"ז הרבה להקשות בב"ש דאיך אפשר שיהיו שנים בזמן אחד דאין ממנין שני כ"ג כאחד בין שני משיחים בין שני מרובים, ומסיים מאן דמתרגם לי ברייתא זו מובילנא לו מאני לבי מסותא עכ"ל, אבל ברמב"ן ז"ל מצינו כגון שאירע קרי למשיח ונכנס הסגן תחתיו, ולהסגן לא היו מושחין ונמצא זה משיח וזה מרובה, דהוא ז"ל הביא ראי' דלא משחו הסגן בשביל יו"כ וז"ל דהרי אמרו משיח בשמן המשחה משיח קודם ואיך נמצאו שניהם בזמן אחד אלא ודאי דאף קודם שנגנז שמן המשתה והי' כ"ג משיח עובד ביו"כ והסגן הנכנס לא הי' אלא מרובה בבגדים עכ"ל, וצ"ל דמעשה אירע ביוה"כ שאילו אח"כ הו"ל לשעבר, והרבה נדחק בזה בב"ש שא"א לפרש כן דקודם יו"כ אין ממנין שנים בשום אופן וביו"כ אם אירע פסול בכהן העובד נקרא משית שעבר שאיתא בגמ' במקום אחר. ול"נ לתרץ דברי הרמב"ן ולהעמיד הברייתא כאן וכן איתא ג"כ במס' נזיר לענין הקדימה לטמא למת מצוה, וא"א ששתי הברייתות יטעו בדבר הפשוט כ"כ, ונ"ל כמו שביארתי בספרי דקה מן הדקה כי למשוח שנים כאחד מן התורה אסור הוא בודאי דלמידין אותו ביום המשחו אותו ולא אתר עמו דמשיחה חמורה שחייב הנמשח כרת אם מושחין אותו שלא כדינו, ובודאי דסגן הנכנס אין מושחין אותו הרי משכחת לה שני כ"ג משיח ומרובה כאחת, ומיהו שני כ"ג אפי' מרובין אין ממנין משום איבה כדאי' בירושלמי הטעם זה ומדרבנן הוא, וזה שייך בודאי בכל השנה אבל על יו"כ לא שייך איבה כלל דבע"כ צריך להכין כ"ג אחר שיזדרז הראשון ולא שייך בזה איבה דמה לי הסגן הזה או אחר וכ"כ בטו"א דלא שייך איבה ביו"כ וא"ש:

[קמח] מרובה בגדים קידם למשיח שעבר מחמת קריו אם שניהם עומדים, וטעם כיון דהוא עובד עתה העבודה חשוב הוא ממנו, ונ"ל דזה מיירי דוקא דאינו נדחה המשיח אלא על יום אחד והמרובה עובד וראי' לדברינו שכך יוכל היות דאלו בכל השנה מה היא המעלה של מרובה הלא כ"ה יכול לעשות העבודה, וכן מוכח בנזיר דעיקר קדושתו מפני שעובד עתה כן נ"ל וכ"כ בטו"א דמד"ת הכל שווין ועיקר משום שעובד עתה, ואפשר משום שיש לו קדושת יו"כ:

[קמט] משיח שעבר מחמת קריו קודם לעבר מחמת מומו, ונ"ל ג"כ לפרש דזה שעבר מחמת מומו אינו דוקא בע"מ קבוע אלא אפי' בע"מ עובר, ונ"ל דאף דברור בודאי ע"פ רופאים שיתרפא למחר א"כ לכאורה בע"מ כזה וב"ק שניהם כהדדי נינהו דראויין למחר, מ"מ ב"ק עדיף דזה אינו נדחה בשום פעם יותר מעל יום אחד ושם בע"מ אינו על יום א', ועוד כי רפואת בע"מ תלוי בידי שמים ואין בידו אבל ב"ק תלוי בביאת השמש ושמשא ממילא קא ערבא ומים באגמא שכיחי, וכה"ג כתבו התוס' יבמות (דף ל"א) דסריס חמה אסור לייבם אע"פ שמינו מתרפאים במצרים משום שאין רפואתו ברורה לבוא א"כ אינו ראוי להקים שם אחיו אבל קטן מותר לייבם ואף דאינו ראוי להקים שם אחיו מ"מ קטן בודאי יבוא לכלל גדלות עכ"ל:

[קנ] עבר מחמת מומו קודם למשיח מלחמה דעכ"פ הי' לו קדושת כ"ג שהי' עובד, ומשיח מלחמה אינו עובד כלל בביהמ"ק:

[קנא] משיח מלחמה וסגן שניהם יש להם קדימה זע"ז, לענין לטמא למת מצוה אם פגעו שניהם יטמא משיח מלחמה ולא הסגן, ואף דמשיח מלחמה יש לו שני מעלות על הסגן דעביד מלחמה בשביל רבים וגם יש לו קדושת הגוף ע"י שמן המשתה, מ"מ כיון דמשיח מלחמה אינו עובד בביהמ"ק והסגן ראוי להיות עובד לכן יטמא הוא דדילמא יארע פסול בכ"ג יכנס הסגן ומשמש תחתיו, אבל להחיותו משיח מלחמה קודם לסגן, ומזה למדנו איך חששו חכמים הרבה בשביל עבודת יו"כ, ואף דכ"ג גופא עודנו משמש ואולי לא יטמא הכ"ג ולא יארע לו שום פסיל מ"מ חששו חכמים הרבה ואף דפגעו הרבה חדשים קודם יו"כ אלא כיון דיש לו לסגן קדושת יו"כ אסרו לו לטמא למת, מ"מ קשה כי דגם אם אף הסגן יטמא וגם הכ"ג הלא הכהן השני אין צריך הפרשה א"כ ימצאו עוד הרבה כהנים הדיוטים טהורים דיכנסו לעבוד ביו"כ, וי"ל דכאן אנחנו אומרים כיון דנתמנה לסגן ואולי צריך לעבוד עבודת יו"כ וטעם הדבר נ"ל כיון דכ"ג צריך להיות היותר גדול מכל אחיו בחכמה ובכל המעלות ובודאי הוא במדרגה גדולה בחכמתו יותר מהמשיח מלחמה, וסגן שהוא לצד כ"ג כיון דאולי יטמא כ"ג יכנס הוא וישמש בתור כ"ג צריך ג"כ להיות הגדול מכל אחיו גם מהמשיח מלחמה לכן הוא עדיף דלא נמצא כמוהו בכל המעלות, מ"מ להחיותו משיח מלחמה עדיף מפני שצורך הצבור למלחמה הו"ל כעין פיקוח נפש דרבים דעדיף: [קנב] סגן ואמרכל שניהם עומדים, סגן קודם, מאי אמרכל אר"ח אמר כל פי' שממונה על כולם ואין משיבין על דבריו, (דף י"ג):

[קנג] אמרכל וגזבר שניהם עומדים אמרכל קודם, גזבר הוא הממונה על האוצרות שבביהמ"ק:

[קנד] גזבר וראש מעמד שניהם עומדים גזבר קודם:
[קנה] ראש משמר וראש בית אב שניהם עומדים ראש משמר קודם:
[קנו] ראש בית אב וכהן הדיוט שניהם עומדים ראש ב"א קודם, י"א מדרגות כהנים נשנו כאן (א) כהן המשיח (ב) כהן המרובה (ג) משיח שעבר מחמת קריו (ד) משיח שעבר מחמת מום (ה) משיח מלחמה (ו) סגן (ז) אמרכל (ח) גזבר (ט) ראש משמר (י) ראש בית אב (יא) כהן הדיוט, ובירושלמי שקלים על המשנה דאין פוחתין בביהמ"ק מז' אמרכלין וג' גזברין מוסיף שם עוד שני קתליקין ופי' שם דהם היו קודם וחשובים יותר מהאמרכלין וכיצד סדרן ? אם הי' המלך וכ"ג צריכין לחתום איזה דבר הי' הסדר כך, הגזבר חותם ונותנו לאמרכל אמרכל חותם ונותנו לקתליקין קתליקין חותם ונותנו לכ"ג כ"ג חותם וניתנו למלך וכשהוא מתיר לראית אם לא נגעו בהתתימות המלך רואה ומתיר כ"ג רואה ומתיר קתלוקין רואה ומתיר אמרכל רואה ומתיר גזבר רואה ומתיר. לפיכך תמוה לי למה לא מחשבין בהוריות גם הקתליקין ובירושלמי כאן אינו מחשב מהסגן כלל וגם שאר כהנים חסרו פה, אבל הרמב"ם (פ"ד מה' כלהמ"ק) מינה אותו וכך מחשב שם לענין קדומה לפי סדר זה כהן המשיח והמרובה בגדים משיח שעבר מחמת קריו והיא קודם לעובר מחמת מום, והוא קודם למשיח מלחמה, והוא קודם לסגן, והוא קודם לקתליק, והוא קודם לאמרכל, והוא קודם לגזבר, והוא קודם לראש משמר, והוא קודם לראש בית אב, והוא קודם לכהן הדיוט נמצאו הכהנים תמיד ח' מעלות, ואף לפי חשבון יש שם יותר מח' מעלות פי' בכ"מ דמשום זה כתב רבינו תמיד דבזמן דליכא שמן המשחה הוי מרובה בבגדים א"כ אינם בזמן אחד, ועובר מחמת מום ומחמת קרי ג"כ אינם כלל המנין דלא הוי תמיד, ואף דאכתי יש ט' מעלות י"ל דכהן הדיוט לא הוי בכלל המנין, ועוד י"ל דמשיח מלחמה אינו בכלל הח' מעלות מפני שאין המלחמה ענין לעבודת ביהמ"ק עכ"ל, ועוד למדנו שם מדברי הרמב"ם דכל אלו השררות והמדרגות של כהנים הבנים זוכים בהם לאחר מיתת אביהם וקודמין לכל חוץ משיח מלחמה אין בנו מתמנה תחתיו לעולם אלא הרי הוא כשאר הכהנים אם נמשח למלחמה נמשח ואם לא לא ולמדין זאת מקרא עכ"ל:

אבל בסוף פירוש המשניות להרמב"ם כאן מונה באופן אחר וזה סדר קדימת האנשים במעלות כשהן שוין בחכמה ובמעשים, [א] משיח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים. [ב] ומרובה בגדים קודם למשיח שעבר מחמת קריו, [ג] ומשיח שעבר מחמת קריו קודם למשיח שעבר מחמת מומו, [ד] ומשיח שעבר מחמת מומו קודם למשיח מלחמה, [ה] ומשיח מלחמה לסגן [ו] וסגן לאמרכל, [ז] אמרכל לגזבר, [ח] וגזבר לראש משמר, [ט]

וראש משמר לראש בית אב, [י] וראש בית אב לכהן הדיוט. [יא] וכהן הדיוט ללוי, [יב] ולוי לישראל. [יג] וישראל לחלל לפי שבת חלל פסולה לכהונה ובת ישראל כשירה לכהונה. [יד] וחלל קודם לשתוקי, [טו] ושתוקי לאסופי, [טז] ואסופי לממזר לפי שממזר ודאי והאחרים ספק, [יז] וממזר קודם לנתין לפי שהממזר מטיפה כשירה מזרע ישראל, [יח] ונתין קידם לגר לפי שהנתין גדל עם ישראל בקדושה משא"כ הגר, [יט] וגר שמותר לבוא בקהל לאלתר קודם למצרי ואדומי, [כ] ומצרי ואדומי קודמים לעמוני ומואבי, [כא] ועמוני ומואבי קודם לעבד משוחרר לפי שהעבד בכלל ארור, [כב] וממזר ת"ח קודם אפי' לכ"ג ע"ה דיקרה מפנינים התורה מכ"ג שנכנס לפני ולפנים עכ"ל, ובמשנה (קדושין פרק ה') מחשב המיוחסין גרי וחרורי וממזרי ונתיני, וכאן בהוריות ישראל לממזר וממזר לנתין ונתין לגר וגר לעבד משוחרר, וכתב במהרש"א על זה (קדושין ס"ט) ולמה חשיב בהוריות ממזר ונתין קודם לגר וחרורי היינו לענין להחיותו אבל לענין יחוס לקדושה וגדר ערוה גירי וחרורי קודמין להן והא דחשיב שתוקי ואסופי לבסוף משום דהספק שנפל בהו מכל הני דחשיב מקודם ושם חשיב עשרה יוחסין שהן כנגד עשר קדושות ודע כמו כן בארץ ישראל שניתן להם לישראל יש ג"כ י' קדושות זו למעלה מזו עד קדשי הקדשים וכמו כן יש בצבא מעלה י' קדושות זו למעלה מזו כן יש בצבא מטה שהם כלל ישראל עכ"ל, והיינו כנגד עשרה יוחסין:

[קנז] ואגב אורחא יתבאר דין הסגן, שני שמות יש לו סגן וממונה והוא עומד תמיד לימין כ"ג, ושניהם הן תמיד יחד כי אסור לו להשאיר את כ"ג לבלי לעמוד לימינו, ובירושלמי איתא והובא בתוס' יומא (ט"ו ע"ב) ה' דברים שהסגן משמש, (א) אישי כ"ג הגבה ימינך אצל גורל של יו"כ (ב) הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו (ג) הניף הסגן בסודרין אצל ניסוך היין של כ"ג (ד) בשעה שחפץ כ"ג להקטיר עולה כ"ג והסגן בימינו ומעלהו (ה) לא הי' כ"ג מתמנה עד שנעשה סגן, ומיהו תנא ושייר עוד הרבה דברים (ו) כשבא כ"ג לקרות בתורה ביו"כ הסגן נותן ס"ת לכ"ג (ז) דהסגן ממצעו לכ"ג בין העם בעת ניחום אבלים (ח) ועוד הסגן ממונה שאם יארע פסול בכ"ג אז נכנס לשמש תחתיו, ופירש"י בסנהדרין דכ"ז שלא יארע פסול בכ"ג אין הסגן עובד שום עבודה שבעולם, וכן פי' מהריע"ב ומהר"ם ניגרין וכ"כ הרא"ש בתשו' (כלל מ"ג סכ"ב), ובתוס' כתבו דממונה הי' לדברים שמינוהו אחיו הכהנים אבל מן התורה אין לו שם מיני ושררה יותר על אחיו הכהנים אלא כעין אמרכל וגזבר עכ"ל, וכבר נתבאר דבר זה במס' נזיר:

[קנח] מסעיף הקודם למדנו כמה מעלות טובות למשיח מלחמה ה' דברים שנשנו בירושלמי וגם הרבה דברים שהבאתי, וישנו בה' דברים האמורים בפרשה שלמדנו לעיל

לא פורע ולא פורם מצווה על הבתולה ואסור באלמנה, ועוד משיח מלחמה משמש בח' בגדים וסגן בד', ובברייתא אי' שאין בין משיח מלחמה לסגן אלא כשהיו שניהם בדרך ופגעו במת מצוה שיטמא המשיח מלחמה ולא הסגן ? ותירצו דודאי טובא מילי איכא דמשיח מלחמה חמור מהסגן ותנא קולי קולי נקט דאין קולא שנוהגת במשיח מלחמה שלא תנהג בסגן רק זה עכ"ל:

[קנט] כהן ולוי כהן קודם, ולוי וישראל לוי קודם, משמע דאף בזמן הזה, אבל בירושלמי איתא דדוקא בשעת הדוכן שנינו כלומר בזמן הביהמ"ק ולוי הי' משמש, וכן אי' בירושלמי לענין מת מצוה שישראל ולוי פגעו שיטמא ישראל ולא לוי בזמן שהלוי הולך לדוכני אבל בזמן הזה שניהם שווין, אבל הפוסקים כתבו כסתם משנה שהלוי בזמן הזה ג"כ יש לו קדימה, וגם בירושלמי אי' באין שם כהן הלוי מברך קידם ישראל, אבל מהר"ם רוטענבערג פוסק דאין ללוי בזמן הזה שום קדימה, מיהו חזינן דלוי מטיל מים על הכהן בעת דוכנו א"כ לפ"ז יש לו ג"כ שום התמנות בקדושה בזמה"ז, וגם אחר הכהן בקרה"ת אין מניחין ישראל א"כ יש לו קדושה גם בזמה"ז כנ"ל וא"ש פסק הפוסקים:

[קס] ישראל וממזר שניהם עומדין ישראל קודם, ומפרשים דכהן קודם ללוי ולוי לישראל, דשני הבדלות הן דבאהרן הכהן כתיב ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים הרי הבדלה אחת, והבדלה שניה שנא' הבדיל ד' את שבט לוי, וישראל קודם לממזר זה מיוחס וזה לא, ובתוספתא מוסיף עוד ישראל קודם לחלל וחלל לשתוקי ושתוקי לאסופי ואסופי לממזר ממזר לנתין זה בא מטיפה כשרה וזה מטיפה פסולה, נתין קודם לגר זה גדל עמנו בקדושה וזה לא, גר קודם לעבד משוחרר זה הי' בכלל ארור, וזה לא:

[קסא] ירושלמי, גר ומומר שנים באין לפנינו גר להתגייר ומומר לחזור בו הטפל עם המומר קודם ואל תדחה אותו מפני מעשה שאירע אצל ר"י בן פרחי' שדחה את המומר בשתי ידים וד"ל:

[קסב] ראש שאינו חכם וזקן, הזקן קודם, הסדרן קודם לפלפלן פי' דהמשניות סדורות לו קודם להמפלפל, (ירושלמי):

[קסג] כל הקודמות מאחד לשני שנשנו במשנה לאו דוקא להחיות ולפדות ולכסות אלא אפי' לישיבה וממילא דכהן קודם ללוי ג"כ לכל הדברים הללו (ב"ש):

[קסד] כל המדרגות שנשנו כאן הייני בזמן שכולן שוין, אבל אם הי' ממזר ת"ח וכ"ג ע"ה ממזר ת"ח קודם שנא' יקרה היא מפנינים מעלות התורה גדולה ממעלת כ"ג שנכנס לפני ולפנים בביהמ"ק:

[קסה] איך הי' נותנים כבוד לגדולי ישראל ולראשיהם? (א) כשהנשיא נכנס כל העם עומדים ואין יושבין עד שאומר להם שבו ואפי' הי' מאה שורות, (ב) אב"ד נכנס עושין לו שתי שורות שורה אחת מכאן ושורה אחת מכאן עד שישב במקומו, (ג) כשחכם נכנס אחד עומד ואחד יושב עד שישב במקומו (ד) בני חכמים ות"ח שני הם דין אחד להם בזמן שרבים צריכים להם מפסיעין על ראשי העם, יצא לצורך יכנס וישב במקומו, (ה) בני ת"ח שאביהם ממונים פרנס על הצבור בזמן שיש להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם ואחוריהן כלפי העם, בזמן שאין להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם ופניהם כלפי העם, וגם בבית המשתה עושין אותם סניפים לזקנים כסניף הזה שמצניפין לקורה גדולה ובחיי אביהם בפני אביהם לכבודן:

[קסו] רשב"ג הי' נשיא. ר' מאיר חכם, ר' נתן אב"ד, רב יוסף סיני הי' בקי בכל התורה כולה כניתנה מסיני, רבה עוקר הרים חריף ומפולפל אע"פ שלא היה לו המשניות והברייתות סדורות כ"כ, ושלחו מתם סיני עדיף דהכל צריכין למרי דחיטי, חריף ומקשה היינו מתוך פלפול יתירא מקשה ומתרץ, ומתון ומסיק היינו דאינו חריף כ"כ אלא מתוך ששוהה ומעיין יפה מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא ולא נפשטא מי משניהם הם יש לו קדימה:

[קסז] נשיא צריך להיות בקי בכל התורה כולה מברכות עד עוקצין דכתיב מי ימלל גבורות ד' ישמיע כל תהלתו, כלומר מי שיוכל להשמיע כל תהלתו שבקי בכל חדרי תורה, אבל אם לא גמר כל התורה אין יכול להיות נשיא, וחפצו להעביר את רשב"ג מפני שר"מ ור"נ עלה בדעתם שאינו בקי בעוקצין אבל אח"כ למד ונשאר נשיא בישראל, ורבינו הקדוש בנו הוא רבי קבל ממנו כל התורה כולה וסדר כל התורה עד עוקצין:

סליקא מס' הוריות, שבח לאל אשר לו נודע כל הנגלות והנסתרות: שירי המנחה [קסח] מתעסק לדעת רש"י ז"ל הוא כגון שתי חתיכות לפניו חלב ושומן ונודע לו שזה חלב וזה שומן ופשט ידו ליקח שומן והביט למקום אחר והלך ידו על החלב ואכלו, ולא דמי לשוגג שנתכוון לחתיכה זו עצמה אלא שסבר שהוא שומן, וכן בעריות מתכוון לבוא על אשתו שהי' לפניו ונשמטה ובא ערוה במקומה והוא לא ידע ולא דמי לשוגג שנתכוון לזו בעצמה, אבל בשבת נתכוון לתלוש והגביה את המחובר פטור שמלאכת מחשבת אסרה תורה:

[קסט] לענין טעה בדבר מצוה דפטור כגון שהי"ל שתי תינוקות למול אחד למול בע"ש ואחד למול בשבת כיון דטריד במצוה של שבת לא שנא מל אותו מע"ש וסבור שלא מל

אלא האחר ומל של ע"ש בשבת לא שנא מל שניהם בשבת בכולהו פטור שהרי ניתנה שבת לדחות באחד מהם:

[קע] היו לפניו שתי בהמות של צבור כחושה ושמינה וא"צ לצבור אלא אחת אם שחט שמינה בסוף פטור, ולא עוד שאומרים שחוט שמינה לכתחלה, אבל שחט שמינה תחלה חייב:

[קעא] היו לפניו בליל פסח שתי חתיכות צלי של פסח ונותר ושגג חייב חטאת דדוקא בשחיטה איכא טירדא אבל לא באכילה, וק"ל דת"ל בחלבים חייב שכן נהנה וצ"ע:

[קעב] הבא על הזכר והביא אותו זכר בעצמו עליו אינו חייב אלא אחת כיון דמחד קרא נפקי, אבל הבא על הזכר והביא זכר אחר עליו הו"ל שני גופין וחייב שתים:

[קעג] הקיז דם בשני כוסות ושתאן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת, ובשתי העלמות לר' יוחנן ג"כ אינו חייב אלא אחת משום דדוקא בראשון הוא דם הנפש כן משמע בגמ', אבל הרמב"ם כתב בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת, והקשה בקרית ספר הלא גם בשתי העלמות אינו חייב אלא אחת כר"י רביה דריש לקיש והניח בצ"ע:

[קעד] בדבר קושית הב"ש בהוריות איך משכחת משיח ומרובה שיהי' שניהם משמשים, מצאתי בבן פורת סי' ב' להגאון ר"י ענגיל ז"ל וז"ל משכחת לה שגלה כהן המשיח ובנתים נגנז השמן, ובאו שני עדים והעידו שמת ומינו תחתיו מרובה בגדים ואח"כ חזר הראשון ושני עדים מעידים שהוא הוא ואנן לא מכירינן דעתה איכא תרי לבהדי תרי והכהן המתמנה תחתיו אומר ברי לי על הא' שאינו כ"ג דלדידן יש להחזיק הא' מפאת חזקת חיות ועכ"ז לגבי המתמנה תחתיו לא מהני החזקה לאוסרו בעבודה משום איבת הראשון דכנגד ברי לא מהני. החזקה, וגם משכחת לה שהמתמנה תחתיו הוא עצמו מן העדים המעידים שמת הראשון ועכ"ז לפדות ולהחיות הראשון קודם להשני וא"כ דכה"ו שפיר שניהם משמשים. מיהו יש לדין אי יש בכה"ג קרימה להראשון כיון דה שני ודאי כ"ג והא' רק מחזקה, וי"ל דודאי מרובה עדיף מחזקה עכ"ל, התירוץ הזה הוא ז"ל סתר בעצמו כיון דבגמ' איתא שמשיח קודם וכאן הוא בעצמו כתב שהמרובה קודם, בלבד זה דוחק גדול שאין כמוהו הכהן הגדול מאחיו בנוי בכח ובחכמה ובעושר שלא יהא מכירין אותו ולא ניתן להאמר כלל ודבר בטל היא, וכתב עוד דמשכחת לה אפי' הכל מכירין את הראשון דעכ"ז אין לאסור את השני דתרי כמאה מפני האיבה בלבד, רק באיסור א"א אומר רב לא תצא והיינו דראוי לאסור מדרבנן עכ"פ, משא"כ כאן משום איבה דראשון והשני אומר ברי לי שאני כ"ג והוא אינו כ"ג י"ל דאין כח לאסרו ולבטלו ממצות עבודה עבור איבת הא' כיון דמדינא הוא ספק שקול והוא אומר ברי וע"כ לפדות

ולהחיות לדידן שפיר הראשון קודם כיון שאנחנו מכירין את הראשון כי הוא הוא וא"כ המשיח קודם עכ"ד והרואה יראה שדוחק גדול:

[קעה] הרמ"ע מפאנו כתב שאין משיחה דותה יו"כ אם נטמא הכ"ג לא נוכל למשוח את השני ונדחק בזה הרבה מה איסור יש במשיחה ביו"כ ורצה להסביר בספר הנ"ל כעין סברת הטו"א דהמשיחה מקדש אותו קדושת הגוף שלא יסתלק בפה והוי תיקון גברא, ועוד דיש בו תוספת קדושה שמביא פר, ועוד עפמ"ד בילקוט דאם הוא הכ"ג קטן נעשה גדול ע"י משיחה ונעשה ברי' חדשה ע"י המשיחה, ועוד מצדד דע"י המשיחה יוצא השמן מידי מעילה והו"ל כהגבהת תרומה דאסור בשבת, מיהו בהא גופא מסתפק אם יצא מידי מעילה דבתוס' יומא (ס' ע"א) הבינו בפשיטות דכ"ג שנתן מראשו על בני מעיו דחייב משום איסור מעילה, ועוד משום מוקצה דלא הזמין למשיחה, מיהו בזה י"ל כיון דמתקינין אחר אם דעתו על השמן לא חשיב מוקצה, ועוד פי' שמשיחת אהרן היה ביחד עם המלבושים ושמן המטפטף על הבגדים אסור לעבוד בהם ו שנים לא הי' להם וביו"כ אסור לרחצם א"כ אסור למשוח מחמת הבגדים, ועוד פירש משום ברירה משום דמושח השני לכ"ג נעשה הבדלה חדשה חשובה ברירה, והנראה דכ"ז דוחק גדול והעיקר כיון דמרבינן בספרא דכהן המתמנה אין צריך לא חינוך ולא משיחה ולא עשירית האיפה דכתיב וכיפר הכהן גרידא א"כ ודאי שאסור למשוח אותו ואתי שפיר בפשיטות:

ועוד טעה בזה דבפירוש אי' בתוס' ישינים שמכינים להסגן ג"כ בגדי כ"ג שיהא למדתו, ועוד דלא מצינו לכ"ג חדש משיחה לבגדיו דכלי שרת הכל מודים שמתחנכים בעבודתם ובגדי כ"ג דין כלי שרת יש להן ולדורות בודאי לא טעונים משיחה:

[קעו] ועוד תירץ דאיך משכחת שיהא שני כהנים גדולים מרובה שישמשו שניהם כאחת, ודבר זה לכאורה ניתן להאמר, דלתרומת הדשן בלילה ג"כ צריך כ"ג ואין מושחין אלא ביום ובלילה נחלה הכ"ג ונכנס המרובה ועשה תרומת הדשן ובבוקר חזר הראשון והבריא נמצא שני כ"ג משמשים כאחד בזמן המשיחה, ולפע"ד גם זה קשה דבלילה הי' השני כ"ג עובר וביום הי' הראשון עובר, והעובר והעובד מחשב שם בפ"ע וא"כ לפ"ז הדרא קושיא לדוכתא דלא משכחת בזמן אחד ששניהם עובדים כהדדי וצ"ע, ועוד דרוב פוסקים פוסקים דלתרומת הדשן אינו צריך כלל כ"ג:

[קעז] ועוד כתב דבר חדש בשם הראב"ד דאסור באמת למשוח ולרבות את הסגן על יו"כ והתקנה שעושין לו שמתקינין אותו ז' ימים מקודם והי' זה במקום משיחה וריבוי לכ"ג ונסתייע מלשון המשנה ז' ימים קודם יו"כ מפרישין ומתקינין משמע שז' ימים מקודם

מתקינין השני והטו"א כתב דמשום זה ז' ימים שיראה צרתו בצדו ז' ימים ויזדרז טפי, ובתוס"י הטעם להכין לו שני מיני בגדים כמצותן עיי"ש:

[קעח] עוד כתב דמשיחה הי' לו דין הקרבה וכשם שמקריבין קרבן צריך להיות מן ההיתר ממשקה ישראל אף כאן צריך להיות ביום המותר וכיון שביו"כ אסור לאכול ולמשוח, אסור למשוח כ"ג ביו"כ משום דאינו ממשקה ישראל, ובשאר קרבנות כגון קרבן מוסף דאסור באכילה מ"מ מקריבין אותו, שאני התם דגזה"כ הוא, ועוד כתב עפ"י הזוה"ק דמשיחה ענין שמחה ושמחה אסור ביו"כ כאמרם ז"ל אין שמחה אלא באכילה ושתי' כמו"ש במו"ק לענין ביהמ"ק שנגמר ביו"כ, והריבוי מנגד להשמחה ועוד כתב דהמשיחה הוא ענין טהרה והו"ל כמו הזאה דאסור בשבת ויו"ט וכטהרת טבילת כלים: וגם על זה קשה דרוב ראשונים ס"ל דשאר עינוים ביה"כ אינו מן התורה, ועוד דכל סיכה שאינו לתענוג אפי' מדרבנן מותר דמי שיש לו חטטים בראשו סך ואינו חושש, ועוד מה שכתב דביוה"כ אסור שמחה ליתא דכתיב ביום שמחתו והיינו על יוה"כ שנגמר הביהמ"ק של שלמה בו כדאיתא (בסוף תענית) ומה שכתב דהריבוי מנגד לשמחה איני יודע מה הוא דאין לך שמחה גדולה מזה שזכה לשמש לפני מלך הכבוד ביום חתונתו וביום שמחת לבו ע"כ שהוא מרמז יוה"כ:

כיון שנתבאר (בריש סימן א) דיני כהן גדול וכהן הדיוט אמרתי להביא כאן ג"כ הדינים אלו בענין הנשים האסורות להכהנים והחילוק ביניהן: דעת רש"י והראב"ד דבין כ"ג ובין כהן הדיוט אפי' לא גמר ביאתו בכ"ג באלמנה ובהדיוט בגרושה וחללה וזונה לוקה שתים משום לא יקח ומשום לא יח ל ואם גמר ביאתו לוקה ג"כ משום לא יחלל זרעו, ופשיטא ודאי דלדידהו אפי' בעל שלא דרך קדושין כגון דרך זנות עכ"פ לוקה אחת, אבל דעת הרמב"ם דיקא כ"ג שבא על אלמנה אע"פ שלא קידש ג"כ לוקה אבל כהן הדיוט אם בא דרך זנות אינו לוקה משום זונה או גרושה או חללה, וכ"ג שקידש אלמנה בעלה לוקה שתים לדברי הכל משום לא יקח ומשום לא יחלל, ובין כ"ג ובין כהן הדיוט על הקדושין בלא ביאה אינו לוקה, ודעת הרמב"ן ז"ל ג"כ דבכולהו איכא לא יחלל ובכולן בעל ולא קידש לוקה קדש ובעל לוקה שתים קדש ולא בעלה אינו לוקה כלל, ודעת הרמב"ן ז"ל ג"כ דבכולהו איכא יחלל ובכולן בעל ולא קידש לוקה קדש ובעל לוקה שתים קדש ולא בעלה אינו לוקה כלל. ודעת הרב המגיד שאין בהדיוט כלל משום לא יחלל דאף דגמרינן כהן הדיוט מכ"ג ה"מ למהוי זרעו חולין אבל למילקי משום לאו דלא יחלל לא אשכחן, אבל בכ"ג איכא משום לא יחלל ולאו דוקא אלמנה אע"ג דקילא דכהן הדיוט אינו מוזהר עלי' מ"מ לוקה כ"ג שתים עלי' וכש"כ באינך נשים שאסורות לכהן הדיוט, ומסיים שם

וז"ל הילכך כהן גדול קדש ובעל לוקה שתים בעל ולא קידש לוקה אחת כהן הדיוט קרש ובעל לוקה אחת ותו לא, ובעל ולא קידש אינו לוקה דקיחה כתיב בהו ולא חילל וכולן שקידשו ולא בעלו אין לוקין דאע"ג דלא כתיב בהדיוט חילול הא ילפי מהדדי, וק"ו שלא יהא חומר הדיוט מכהן גדול וכיון דכ"ג קדש גרושה ולא בעל אינו לוקה משום לא יחלל הדיוטות לא כש"כ, וכן בשאר חייבי לאוין דלא כתיב בהו קיחה הכל תלוי בבעילה ואין צורך לקדושין ואין מעלין ולא מורידין בהן לענין חיוב מלקיות עכ"ל:

ובחידושי חמדת שלמה על קדושין מבאר ג"כ שיטות אלו ומביא ג"כ דעת הרמב"ם דאף בשאר חייבי לאוין אינו לוקה אלא בקידש ובעל, ולפ"ז אין חילוק לענין כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד ואי עביד לא מהני שייך ג"כ לאו דוקא באלמנה כ"ג אלא בשאר איסורי כהונה או שאר חייבי לאוין, ודעת הראב"ד דלא לקי משום לא יחלל אלא דוקא באלמנה לכ"ג אבל גרושה חללה זונה הוי בלא זה מחוללת ועומדת, אלא בזה חולק על הרמב"ם דבגמר ביאה חייבים כל הכהנים אף בגרושה חללה זונה משום לא יחלל ובשאר חייבי לאוין לא בענין קידש רק בבעל לחוד לוקה, ושיטת הרב המגיד בכ"ג לקי בכולהו אף בגרושה חללה זונה משום לא יחלל אף בלא גמר ביאה אבל בכהן הדיוט לא לקי משום לא יחלל כיון דלא כתיב רק בכ"ג ובשאר חייבי לאוין כדעת הראב"ד:

וכתב ז"ל שם וז"ל תו קשיא לי לכל השיטות לפי מה דאמר רבא מה טעם לא יקח משום לא יחלל א"כ בע"כ איצטריך חדא מילתא או גרושה או חללה זונה דאי לא כתיב רק אלמנה לחוד הו"א דוקא באלמנה הוא דאסור לא יקח משום לא יחלל אבל בגרושה ואינך דאסורים בכהן הדיוט וחמירי משום הכי הקדושין לחוד אסורים וא"כ בע"כ איצטריך למיכתב חדא מהני להורות דאף בשאר איסורי כהונה אינם אסורים רק משום לא יחלל וצ"ע, ועוד הקשה על שיטת הרמב"ם מדאמרינן (ב"מ דף י') דמוכח שם דעל הקדושין לוקין בגרושה מדקאמר התם נ"מ כהן שאמר לישראל צא וקדש לי אשה גרושה, אך לפי מה שהוכחתי מסוגיא דתמורה דעכ"פ מיקרי הקדושין בעבירה דאף בכ"ג באלמנה עיקר החיוב על הביאה דהיינו חדא כמו כהן הדיוט ואידך משום חילול דידה ואפ"ה הוי הקדישין בכלל כל מילתא דאמר רחמנא, ואפשר לומר דהוי כמו חצי שיעור וחזי לאצטרופי הביאה אח"כ ודו"ק וצ"ע, ולפ"ז י"ל דנ"מ התם בכ"מ כתירץ השני של תוספות לענין אם הקדושין חלין או אך לפ"ז יש לדון בדבר חדש לשיטת הרמב"ם בקידש חייבי לאוין ע"י שליח שיהיו הקדושין בטלין, והגמרא לא רצה למינקט האיכא בינייהו בכל חייבי לאוין דא"כ הוי השליח בר חיובא דמסתמא הוי גם להשליח חייבי לאוין אם לא במציאות ישראל שאמר לממזר ע"כ נקיט שאמר ישראל ח טפי, ומוכח ג"כ כשיטת

התוס' התם דכהן שאמר לכהן מיקרי בר חיובא דאל"כ הוי מצי למינקט בפשיטות כל חייבי לאוין, וא"כ לדינא צ"ע לשיטת הרמב"ם בקידש חייבי לאוין ע"י שליח עכ"ל:
ובענין ספק חלוצה כתב הרמב"ם שספק חלוצה אין מוציאין אותה מידה והיא כשירה ולדה כשירה מפני שלא גזרו על ספק חליצה אלא על חליצה ודאית, אבל הטור כתב דספק חליצה ג"כ הבן ספק חלל והניח המשל"מ בצ"ע, והשו"ע השמיט הדין הזה משום דודאי סובר כדין הרמב"ם בזה, אבל הרמ"א הוסיף על השו"ע או ספק חליצה וגם על הרמ"א הקשה דבדרבנן הלכה כדברי המקיל, והב"ח מחלק דאם בא עלי' בזנות הולד ספק חלל ובנשא אותה הולד מותר ועל זה ג"כ תמה עליו דודאי הולד הנולד מספק חליצה כהן גמור הוא ואסור לטמא למתים ואין חילוק בין נולד מזנות או מנשואין וכן עיקר עכ"ל:
השמטה למס' נזיר בפרק כהן ונזיר (אחר סימן רנ"ג):
איתא בגמ' (פסחים פ' ע"א) איתמר היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין אמר רב מטמאין אחד מהן בשרץ כדי שיהא רובא טמאים, ופריך שם ויטמאנו במת, ומתרץ מדחהו אתה מחגיגתו עכ"ל הגמרא שם, הרי למדנו דחששו חכמים דאם. צריך להטמאות שיטמאו מי שיש לו טומאה קלה כדי שלא נדחהו מחגיגת הרגל, וכן קייל"ן דישראל מוזהרין גם על טומאת נבילות ביו"ט כדכתיב ובנבלתם לא תגעו, וכתב הרמב"ם ז"ל טעמא של דבר כדי שלא יתבטל מקרבנות הרגל והיינו ראייה שמחה וחגיגה דאי אפשר לעשותם בטומאה, אכן אינו לוקה בשביל זה כמו שכתב השאגת ארי' דכיון דהטעם הוא שלא יעבור על עשה של קרבנות החג אי אפשר שיהא הגורם לזה חמור מהמבטל עשה עיי"ש, ולפי זה לענין מת מצוה יש ג"כ חילוק בזה לפענ"ד דאם פגעו שני בני אדם ביו"ט במת מצוה ואחד כבר טמא ואחד טהור בודאי יטפל בזה הטהור, ואפילו אין שניהם כהנים נפמ"נ דזה בלא"ה לא יוכל לקיים קרבנות החג מחמת שהוא טמא ולמה נטמא עוד אחר בחנם, ועוד משכחת לה כגון שני בני אדם טהורים פגעו ביו"ט במת מצוה והאחד כ הביא עולת ראייה וחגיגה א"כ כבר יצא, ואחד לא הביא עוד בודאי מטמא זה שכבר הביא דקייל"ן דראיה וחגיגה כבר פטרו א"ע בפעם אחת, ואף דמבית קרבן שמחה הוא בכל יום ויום מימי הרגל, מוטב שיטמא זה שכבר יצא ידי שני הקרבנות ולא זה שלא יצא עדיין ידי כל השלשה קרבנות, ועוד משכחת לה ששניהם היו טמאים אכן אחד יטהר בקרוב ויהי' בידו להביא קרבן שמחה בימי החג, ואחד נטמא כבר היום ולא יהי' יכולת בידו להביא כלום ג"כ מוטב שיטמא מי שיש בידו עכ"פ לעשות מצוה אחת, ואף דקרבנות חגיגה וראיה לא יוכל לקיים כיון דלא חזי בראשון

אין לו תשלומין בשני עכ"פ מצות שמתה יהא בידו לקיים ודבר זה פשוט וברור, לכן תמוה לי למה לא נתבארו בגמרא חלוקות אלו אפילו לישראלים ולא לכהנים דוקא ודבר זה יותר שכיח וצ"ע, ומה דאיתא בגמרא מדחהו אתה מחגיגתו ולא קאמר ג"כ מעולת ראיה ומשלמי שמחה, אפשר נמי דחדא מינייהו קאמר והה"ד מאידך, אבל נראה לי ללמוד מזה אפילו באופן אחר שאין עליו אלא חובת קרבן מהג' קרבנות שנוהגים ברגל ג"כ צריך לדקדק שלא תדחהו אפילו מאחת מהן, וממילא למדנו דה"ה לענין מת מצוה אפילו שכבר קיים אפילו שני הקרבנות ולא נשאר עליו אלא קרבן אחד ג"כ מחויבים אנו לבלי לדחותו ויתקיים ע"י זה שאין ביכולת לסיים אפילו אחת מהן וברור: